KÖLCSEY FERENC
ÖSSZES MŰVEI

III. KÖTET

Kölcsey összes műveit szerkesztette,
sajtó alá rendezte, a jegyzeteket készítette
Szauder Józsefné és Szauder József.

TARTALOM

LEVELEK

1 KAZINCZY FERENCHEZ
2 KAZINCZY FERENCHEZ
3 KAZINCZY FERENCHEZ
4 KAZINCZY FERENCHEZ
5 KAZINCZY FERENCHEZ
6 KAZINCZY FERENCHEZ
7 KAZINCZY FERENCHEZ
8 KAZINCZY FERENCHEZ
9 KAZINCZY FERENCHEZ
10 KAZINCZY FERENCHEZ
11 KAZINCZY FERENCHEZ
12 KAZINCZY FERENCHEZ
13 KAZINCZY FERENCHEZ
14 KAZINCZY FERENCHEZ
15 BÜDESKUTYNÉ DRAVECZKY JULIÁHOZ
16 KAZINCZY FERENCHEZ
17 KAZINCZY FERENCHEZ
18 KAZINCZY FERENCHEZ
19 SZEMERE PÁLHOZ
20 KAZINCZY FERENCHEZ
21 KAZINCZY FERENCHEZ
22 KAZINCZY FERENCHEZ
23 KAZINCZY FERENCHEZ
24 KAZINCZY FERENCHEZ
25 KAZINCZY FERENCHEZ
26 SZEMERE PÁLHOZ
27 KAZINCZY FERENCHEZ
28 SZEMERE PÁLHOZ
29 SZEMERE PÁLHOZ
30 HORVÁT ISTVÁNHOZ
31 SZEMERE PÁLHOZ
32 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
33 SZEMERE PÁLHOZ
34 KAZINCZY FERENCHEZ
35 SZEMERE PÁLHOZ
36 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
37 KAZINCZY FERENCHEZ
38 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
39 SZEMERE PÁLHOZ
40 SZEMERE PÁLHOZ
41 KÁLLAY FERENCHEZ
42 KÁLLAY FERENCHEZ
43 KAZINCZY FERENCHEZ
44 SZEMERE PÁLHOZ
45 DÖBBENTEI GÁBORHOZ
46 KAZINCZY FERENCHEZ
47 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
48 KAZINCZY FERENCHEZ
49 SZEMERE PÁLHOZ
50 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
51 SZEMERE PÁLHOZ
52 KÁLLAY FERENCHEZ
53 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
54 KAZINCZY FERENCHEZ
55 KÁLLAY FERENCHEZ
56 KAZINCZY FERENCHEZ
57 KÁLLAY FERENCHEZ
58 KÁLLAY FERENCHEZ
59 HELMECZY MIHÁLYHOZ
60 HELMECZY MIHÁLYHOZ
61 KAZINCZY FERENCHEZ
62 KAZINCZY FERENCHEZ
63 KÁLLAY FERENCHEZ
64 SZEMERE PÁLHOZ
65 KAZINCZY FERENCHEZ
66 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
67 KAZINCZY FERENCHEZ
68 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
69 KÁLLAY FERENCHEZ
70 KAZINCZY FERENCHEZ
71 SZEMERE GYÖRGYHÖZ
72 KAZINCZY FERENCHEZ
73 SZEMERE PÁLHOZ
74 KAZINCZY FERENCHEZ
75 KAZINCZY FERENCHEZ
76 KAZINCZY FERENCHEZ
77 SZEMERE GYÖRGYHÖZ
78 KÁLLAY FERENCHEZ
79 KAZINCZY FERENCHEZ
80 SZEMERE PÁLHOZ
81 SZEMERE PÁLHOZ
82 KAZINCZY FERENCHEZ
83 SZEMERE PÁLHOZ
84 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
85 SZEMERE PÁLHOZ
86 KÁLLAY FERENCHEZ
87 KAZINCZY FERENCHEZ
88 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
89 KAZINCZY FERENCHEZ
90 SZEMERE PÁLHOZ
91 SZEMERE PÁLHOZ
92 SZEMERE PÁLHOZ
93 SZEMERE PÁLHOZ
94 KAZINCZY FERENCHEZ
95 KAZINCZY FERENCHEZ
96 KAZINCZY FERENCHEZ
97 KAZINCZY FERENCHEZ
98 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
99 SZEMERE PÁLHOZ
100 HERCZEG FERENCHEZ
101 SZEMERE PÁLHOZ
102 MEJÁK FERENCHEZ
103 MEJÁK FERENCHEZ
104 SZEMERE PÁLHOZ
105 SZEMERE PÁLHOZ
106 SZEMERE PÁLHOZ
107 SZEMERE PÁLHOZ
107/a SZEMERE PÁLHOZ
108 SZEMERE PÁLHOZ
109 SZEMERE PÁLHOZ
110 SZEMERE PÁLHOZ
111 KENDE ZSIGMONDHOZ

112 SZEMERE PÁLHOZ
113 SZEMERE PÁLHOZ
114 SZEMERE PÁLHOZ
115 VITKOVICS MIHÁLYHOZ
116 KENDE ZSIGMONDHOZ
117 SZEMERE PÁLHOZ
118 SZEMERE PÁLHOZ
119 SZEMERE PÁLHOZ
120 SZEMERE PÁLHOZ
121 SZEMERE PÁLHOZ
122 SZEMERE PÁLHOZ
123 SZEMERE PÁLHOZ
124 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
125 SZEMERE PÁLHOZ
126 SZEMERE PÁLHOZ
127 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
128 SZEMERE PÁLHOZ
129 SZEMERE PÁLHOZ
130 KISFALUDY KÁROLYHOZ
131 SZEMERE PÁLHOZ
132 SZEMERE PÁLHOZ
133 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
134 SZEMERE PÁLHOZ
135 TOLDY FERENCHEZ
136 SZEMERE PÁLHOZ
137 KENDE ZSIGMONDHOZ
138 SZEMERE PÁLHOZ
139 SZEMERE PÁLHOZ
140 KENDE ZSIGMONDHOZ
141 KENDE ZSIGMONDHOZ
142 KENDE ZSIGMONDHOZ
143 KENDE ZSIGMONDHOZ
144 KENDE ZSIGMONDHOZ
145 KENDE ZSIGMONDHOZ
146 KENDE ZSIGMONDHOZ
147 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
148 SZEMERE PÁLHOZ
149 BAJZA JÓZSEFHEZ
150 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
151 SZEMERE PÁLHOZ
152 SZEMERE PÁLHOZ
153 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
154 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
155 SZEMERE PÁLHOZ
156 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
157 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
158 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
159 SZEMERE PÁLNÉHOZ
160 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
161 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
162 WESSELÉNI MIKLÓSHOZ
163 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
164 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
165 SZALAY LÁSZLÓHOZ
166 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
167 SZEMERE PÁLHOZ
168 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
169 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
170 SZEMERE PÁLHOZ
171 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
172 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
173 SZEMERE PÁLHOZ
174 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
175 BAJZA JÓZSEFHEZ
176 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
177 SZEMERE PÁLHOZ
178 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
179 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
180 SZEMERE PÁLHOZ
181 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
182 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
183 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
184 SZEMERE PÁLHOZ
185 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
186 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
187 SZEMERE PÁLHOZ
188 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
189 SZEMERE PÁLHOZ
190 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
191 KENDE ZSIGMONDHOZ
192 KENDE ZSIGMIONDHOZ
193 KENDE ZSIGMONDHOZ
194 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
195 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
196 KENDE ZSIGMONDHOZ
197 SZEMERE PÁLHOZ
198 KENDE ZSIGMONDHOZ
199 KENDE ZSIGMONDHOZ
200 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
201 SZEMERE PÁLHOZ
202 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
203 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
204 KENDE ZSIGMONDHOZ
205 KENDE ZSIGMONDHOZ
206 SZEMERE PÁLHOZ
207 KENDE ZSIGMONDHOZ
208 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
209 SZEMERE PÁLNÉHOZ
210 KENDE ZSIGMONDHOZ
211 KENDE ZSIGMONDHOZ
212 SZEMERE PÁLHOZ
213 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
214 SZEMERE PÁLHOZ
215 KENDE ZSIGMONDHOZ
216 SZEMERE PÁLNÉHOZ
211 KENDE ZSIGMONDHOZ
218 KENDE ZSIGMONDHOZ
219 SZEMERE PÁLHOZ
220 SZEMERE PÁLHOZ
221 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
222 KENDE ZSIGMONDHOZ
223 SZEMERE PÁLHOZ
224 SZEMERE PÁLHOZ
225 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
226 BAJZA JÓZSEFHEZ
227 SZEMERE PÁLHOZ
228 KENDE ZSIGMONDHOZ
229 SZEMERE PÁLHOZ
230 SZEMERE PÁLHOZ
231 KENDE ZSIGMONDHOZ

232 SZEMERE PÁLHOZ
233 KENDE ZSIGMONDHOZ
234 KENDE ZSIGMONDHOZ
235 KENDE ZSIGMONDHOZ
236 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
237 KENDE ZSIGMONDHOZ
238 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
239 SZEMERE PÁLHOZ
240 SZEMERE PÁLHOZ
241 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
242 SZÉCHENYI ISTVÁNHOZ
243 SZEMERE PÁLHOZ
244 KENDE ZSIGMONDHOZ
245 SZEMERE PÁLHOZ
246 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
247 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
248 KENDE ZSIGMONDHOZ
249 KENDE ZSIGMONDHOZ
250 KENDE ZSIGMONDHOZ
251 MÁNDI MÁNDY PÉTERHEZ
252 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
253 KENDE ZSIGMONDHOZ
254 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
255 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
256 KENDE ZSIGMONDHOZ
257 KENDE ZSIGMONDHOZ
258 KENDE ZSIGMONDHOZ
259 MÁNDY MÁNDI PÉTERHEZ
260 SZEMERE PÁLHOZ
261 KENDE ZSIGMONDHOZ
262 KENDE ZSIGMONDHOZ
263 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
264 SZEMERE PÁLHOZ
265 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
266 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
267 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
268 KENDE ZSIGMONDHOZ
269 KENDE ZSIGMONDHOZ
370 BAJZA JÓZSEFHEZ
271 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
272 KENDE ZSIGMONDHOZ
273 SZEMERE PÁLHOZ
274 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
275 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
270 SZEMERE PÁLHOZ
277 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
278 KENDE ZSIGMONDHOZ
279 KENDE ZSIGMONDHOZ
280 KENDE ZSIGMONDHOZ
281 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
282 KENDE ZSIGMONDHOZ
283 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
284 SZEMERE PÁLNÉHOZ
285 KENDE ZSIGMONDHOZ
286 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
287 SZEMERE PÁLHOZ
288 KENDE ZSIGMONDHOZ
289 KENDE ZSIGMONDHOZ
290 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
291 KENDE ZSIGMONDHOZ
292 KENDE ZSIGMONDHOZ
293 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
294 KENDE ZSIGMONDHOZ
295 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
296 KENDE ZSIGMONDHOZ
297 SZEMERE PÁLHOZ
298 KENDE ZSIGMONDHOZ
299 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
300 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
301 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
302 KENDE ZSIGMONDHOZ
303 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
304 KENDE ZSIGMONDHOZ
305 KENDE ZSIGMONDHOZ
306 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
307 SZEMERE PÁLHOZ
308 SZEMERE PÁLHOZ
309 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
310 KENDE ZSIGMONDHOZ
311 SZEMERE PÁLHOZ
312 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
313 KENDE ZSIGMONDHOZ
314 SZEMERE PÁLHOZ
315 SZEMERE PÁLHOZ
316 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
317 KENDE ZSIGMONDHOZ
318 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
319 SZEMERE PÁLHOZ
320 A PATAKI IFJAKHOZ
321 KENDE ZSIGMONDHOZ
322 SZEMERE PÁLHOZ
323 KENDE ZSIGMONDHOZ
324 SZEMERE PÁLHOZ
325 TOLDY FERENCHEZ
326 KENDE ZSIGMONDHOZ
327 SZALAY LÁSZLÓHOZ
328 KENDE ZSIGMONDHOZ
329 KENDE ZSIGMONDHOZ
330 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
331 SZEMERE PÁLHOZ
332 KENDE ZSIGMONDHOZ
333 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
334 SZEMERE PÁLHOZ
335 TOLDY FERENCHEZ
336 KENDE ZSIGMONDHOZ
337 SZEMERE PÁLHOZ
338 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
339 SZEMERE PÁLHOZ
340 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
341 KENDE ZSIGMONDHOZ
342 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
343 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
344 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
345 PÉCHY LÁSZLÓHOZ
346 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
347 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
348 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
349 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
350 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
351 DÖBRENTEI GÁBORHOZ

352 KENDE ZSIGMONDHOZ
353 BAJZA JÓZSEFHEZ
354 SZEMERE PÁLHOZ
355 KENDE ZSIGMONDHOZ
356 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
357 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
358 SZEMERE PÁLHOZ
359 BAJZA JÓZSEFHEZ
360 SZALAY LÁSZLÓHOZ
361 ISMERETLENHEZ
362 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
363 KÖLCSEY ANTÓNIÁHOZ
364 SZEMERE PÁLHOZ
365 EÖTVÖS JÓZSEFHEZ
366 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
367 DÖBRENTEI GÁBORHOZ
368 SZATHMÁRY KIRÁLY JÓZSEFHEZ
369 KEREKES FERENCHEZ
370 SZEMERE PÁLHOZ
371 KOSSUTH LAJOSHOZ
372 TOLDY FERENCHEZ
373 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
374 JÁKÓ ISTVÁNHOZ
375 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
376 (HECKENAST GUSZTÁVHOZ.)
377 SIMON PÁLHOZ (Bizonyítvány)
378 SZEMERE PÁLHOZ
379 SZALAY LÁSZLÓHOZ
380 VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ ÉS TOLDY FERENCHEZ
381 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
382 SZEMERE PÁLHOZ
383 ORMÓS LÁSZLÓHOZ
384 VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ
385 SZEMERE PÁLHOZ
386 HECKENAST GUSZTÁVHOZ
387 SZALAY LÁSZLÓHOZ
388 KENDE ZSIGMONDHOZ
389 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
390 KOSSUTH LAJOSHOZ
391 SZEMERE PÁLHOZ
392 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
393 TOLDY FERENCHEZ
394 VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ
395 TOLDY FERENCHEZ
396 SIMON PÁLHOZ
397 SIMON PÁLHOZ
398 SZALAY LÁSZLÓHOZ
399 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
400 SZEMERE PÁLHOZ
401 VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ
402 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
403 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
404 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
405 SZEMERE PÁLHOZ
406 TOLDY FERENCHEZ
407 ORMÓS LÁSZLÓHOZ
408 TOLDY FERENCHEZ
409 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
410 SZEMERE PÁLHOZ
411 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
412 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
413 SZEMERE PÁLHOZ
414 VÖRÖS ANTALHOZ
415 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
416 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
417 WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ
418 BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ
419 WALTHERR LÁSZLÓHOZ
420 SZÉCHENYI ISTVÁNHOZ

FÜGGELÉK

KÖLCSEY ISTVÁNHOZ S KÖLCSEY IMRÉHEZ
SZATMÁR MEGYE RENDEIHEZ
SZATMÁR MEGYE KÜLDÖTTSÉGÉHEZ
SZATMÁR MEGYE DEPUTÁCIÓJÁHOZ
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

LEVELEK

1
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecenből, május 19-dikén, 1808.

Vakmerőséggel fogok talán vádoltatni, hogy én esmeretlen ifjú bátorkodom az Orczyak s Rádayak barátját fontosabb dolgai közt megháborítani, de szabad lesz talán reménylenem, hogy nem fog a Tekintetes Úr egy s két szempillantást tőlem sajnálani.

Olvasván a *Hazai Tudósításokban* a M. ország régi mappáiról való tudós vetélkedéseket, figyelmetesebb lettem erre a tárgyra, s ezen vetélkedéseknek gyümölcse ezen kis tudósítás, melyet nem mertem az egész magyar Tudósság elébe adni, hanem csak a Tettes Úrnak bátorkodom azt bémutatni, mivel azon tisztelet, mellyel a T. Úr eránt viseltetem, olyannak festi én előttem a T. Urat, mint amilyen valósággal, aki t. i. a nálánál sokkal kisebbet sem fogja kinevetni, megútálni.

Ezen gondolat bátorított engem arra, hogy a T. Úr előtt a M. ország régi mappáiról való ítéletemet kimondani bátorkodjam. Nem szólok a Münster abroszáról, hanem csak a T. úrtól úgynevezett patak abroszról, és az Orteliusban lévő Descriptio Hungariae-ról. Müller úr azt mondja, hogy mivel Ortelius *Theatruma* 1573-ba jött ki, a Henricpetri tipusa pedig az 1577. eszt. említi, tehát amaz ennél régibb. De mindenik abroszt Lazius készítette, azonban mind az 1573-dik, mind az 1577-dik olyan esztendő, melyben már Lazius nem élt, azt kell hát kikeresnünk, hogy mindeniket mikor készítette, és adta ki Lazius, s ha ezt kikeressük, meg lesz oldva a csomó. Hogy mindenik abrosz Lazius valamely könyve mellé készült, bizonyosnak tartom, s az Orteliusban lévő abrosz mely könyv mellé készült, azt bizonyoson is tudom, a patakit kitalálhatom.

Ami tehát az elsőt illeti, annak titulusa ez: *Descriptio Hungariae* IV. Lazio auctore, így van ez feltéve az *Ungrisches Magazin* 393. oldalán is az első kötet negyedik darabjába. De nem sokkal ezelőtt megfordulván kezemen Fréhernek *Theatrum virorum eruditione clarorum* nevű munkája, hol ez a titulus úgy említődik, mint Lazius valamely könyvének címje, még akkor gondolkoztam felőle, ha az Orteliusban lévő abrosz nem ehhez a munkához készült-e? s meg sem csalatkoztam. Mert történetből akadván kezembe Khauz Florian, Constantin Ferenc *Versuch einer Geschichte der Oesterreichischen Gelehrten* nevű munkája, melyben Laziusnak tudtomra legtökéletesebb biográfiáját lehet találni, ott a 169. old. a VIII. szám alatt szóról szóra ezeket találtam. Ich zeige gleich anfangs an, dass ich diese Nummer dem Hn. von Schwandtner zu danken habe, azután a Lazius könyve titulusát mondja meg: Des Königreichs Hungern sampt seinen eingeleibten landen Grundtliche, Vnnd Wahrhafftige Chorographica Beschreibung. Wien bey Michael Zimmermann 1556 in 8°., azután: Lazius schreibt Sie Erzherzog Karln v. Oesterreich zu, und machet gleich im Eingange Meldung, dass ihm von dessen Herrn Vater Kaiser Ferdinanden dem ersten, eine Chorographiam des Khönigreichs Hungern zu stellen befohlen, und darzu die erfahrnesten leuthe zu hilf wären gestellet vorden. Die vom Lazius verfertigte Mappam Hungariae, selbst worauf diese Beschreibung gerichtet worden, findet man in des Abraham Ortelius Theatro orbis terrarum, ed. Antverp. 1573.

És így az Orteliusba lévő abrosza Laziusnak legalábbis 1556. eszt. készült. Innen mérvén tehát ennek régiségét, melyik fog már régibb lenni? Ez-é vagy a pataki? Én igen egyidejűeknek tartom őket. Okaim ezek. Ha a pataki abroszon nyilván ki van téve az 1556. eszt. és ha az az 1556 diki háborúpiacot adja elő, úgy akkortájba is kellett neki készülni. Tudom ugyan, hogy azt mondja a T. Úr, hogy azon a tájon a mohácsi veszedelem előtt, és ólta szüntelen lángolt a háború, és így azt a táblát Laziusnak nem kellett éppen az 1556. esztendő miatt metszetni. De szabad legyen erre azt mondanom, hogy van Laziusnak egy kis munkája:

Rerum contra turcas in Pannonia, ad Baboczam et Szigethum a. 1556. gestarum narratio - nem lehet-e, hogy a pataki abrosz emellé készült? mert hogy a Laziusnak nem a de rebus Wiennensibus írt munkája mellé készült, azt merném állítani, mert a nem I. Ferdinand uralkodása s hadakozásai felől van írva, amint a címje is mutatja. Vienna Austriae. Rerum Wiennensium commentarii in 4 libros distincti, in quibus celeberrimae illius Austriae civitatis exordia, vetustas, nubilitas, magistratus, familiaeque ad plenum (quod aiunt) traduntur. Basil. 1546. E Laziusnak legelső munkája.

Ezek azok, melyeket a T. Úrnak tudtára adni akartam, melyek noha kevés figyelmet érdemelnek is, örűlök mégis, hogy most legalább egy fontosnak látszó dologgal állhattam a T. Úr elébe, melyet másként cselekedni nem bátorkodtam volna. Örülök, bár tudom, hogy ez egynehány sor nem fogja a T. Urat egy ifjúra figyelmessé tenni, bár legkisebb reménységem sincs, hogy azt elérhessem, amit némünémüképpen célomnak tettem volt. Megvallom ugyanis, hogy irigylem egy oly ifjúnak sorsát, mint Vitéz volt, aki egy K.-yt nyerhetett ifjuságában vezérül.

De ki az, aki ily magahittséggel bátorkodik oly valami után ásítozni, amit csak a szerencsésebb születésűek nyerhetnek meg? Szabad-e reménylenem, hogy egy kis visszaemlékeztetés után reá fog a T. Úr esmérni egy oly ifjúra, ki talán valaha volt oly szerencsés, hogy a T. Úrtól esmertetett, vagy legalább annak anyjára, ki életében a Kazinczy ns. ház esmeretségével dicsekedett, Bölöni Ágnesre? De szinte hét esztendeje már, hogy ő a sírba fekszik, s gyermekének nem volt többé alkalmatossága, hogy a T. Úrtól közelebbről megesmertessen.

De mit is vágyakodom én arra? Inkább ha hibás volt tudósításom, bocsánatot s megigazíttatást instálok, aki magam kegyes gráciájába ajánlván vagyok a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc,
a debrec. ref. kollégiumban tanuló deák

2
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecenből, június 25-dikén 1808.

Tekintetes Úr!

Elszégyenülve vallom meg levelem elküldése módjával ejtett hibámat: de bátorkodhatok talán bocsánatot reményleni s azt hinni, hogy nem fogja a Tekintetes úr azon immoralitást felőlem feltenni, hogy oly illetlen gondolatok fordulhattak volna meg eszemben. Azonban alázatoson köszönöm azt a szerencsét, melyet nékem a Tekintetes úr hozzám küldött örökre becses levele által szerezni méltóztatott, s méltóztatott a vele való levelezést megengedni. Élek ezen engedelemmel azon készséggel, és örömmel, melyet egy nagy Tudós még valaha közelebbről való esmeretségének reménysége érdemel. Alázatosan köszönöm a Tek. Úr hozzám intézett tanácsadásait, s azon felőlem felvett, de felettem járó reményeket, melyeket én úgy veszek mint egy nemes szívből eredt biztatásokat. Óhajtanám, hogy beteljesednének azok, hogy lenne oly idő, mikor örvendhetne hazám, hogy kebelébe nevelt fel, s annak legszeretetreméltóbb fiai ne itélnének méltatlannak magokhoz! Láttam a Marmontelt, még januárius elején hozott volt egynehány exemplumokat le Kis István úr, nyughatatlanul várom a több daraboknak leérkezését is, hogy annál több okom legyen a Tekintetes úr eránt való tiszteletre. Kivánnám én is, hogy az a stílus ízleltetnék Debrecenben, kivált a tanuló ifjuság által, kinek kezéből a gondviselők csaknem egyáltaljában minden magyar könyvet kivesznek, mert úgy mondanak, mind román, s azt tartják, hogy oly ártalmas befolyása van az ifjúra, mint a párisi

precieuse-kre a Grand Cyrusnak, s a Cleliának: melyből a lesz, hogy az ifjúság hazai, s más nemzetek literaturája eránt tele van praeiudiciumokkal, megfojtódik benne a szépnek érzése, mely leggazdagabb forrása az immoralitásnak, s azt aki Virgilius mellett a mi költőinkbe is gyönyörködni mér, csúfos nevekkel illeti. Én magam, aki Togatus Deák nem lévén, mintegy külön szakasztódom őtőlök, csak igen kevés embernek merném irásaimat, kivált magyar verseimet mutatni, nehogy mint már sokakat az ő szájokba csúfos nevezettel Poétának nevezenek, amely nevet pedig csak Guarini szégyenlhetett. - Azon ifjak, kik szerencsések voltak a Tekintetes Úrtól szemmel tartatni, még a mi kollégiumunkban tanulnak, Dobos ugyan nem kevéssel ezelőtt, talán maga gyógyíttatása végett Budára ment, honnan nem egyhamar fog visszajönni. Ő már azok közül való, kiket nálunk Juratusoknak neveznek, Péczelinek megvittem a Tekintetes úr köszöntését, ki is azt mindazon tisztelettel fogadta, melyet az érdemel. Ezek mindketten nagyreménységű ifjak, s hiszem is, hogy azon reménységnek meg fognak felelni.

Minekelőtte elvégezném levelemet, méltóztasson a Tekintetes úr megengedni, hogy merészelhessek egy darabot verseim közül a Tekintetes úrnak bemutatni, s egyszersmind megkérdhessem, hogy méltó volt-e eddig, méltó lesz-e ezután ezen tárgy körül fáradoznom. Bátorkodom tehát a *Páva Tollhoz* való énekem bemutatni.

Pompás tolla a szép pávának!
Melynek oly sok féle színe
Van, mint az ég fényes napjának,
Milyen vagy te?

Zöld vagy-é? vagy miként Dafnének
Aranyszínű hajszálai?
Vagy mint az esthajnal tüzének
Sugárai?

Képe vagy a színes világnak
Sokszínű ragyogásoddal,
Képe az állhatatlanságnak
Óh pompás toll!

Szép vagy mégis, és szépségednek
Neveltetnek kellemjei
Amint vegyíttetnek fényednek
Sok színei.

Főképp egy folt mely közepébe
Szálaidnak fényeskedik,
És gyengén kékellő szinébe
Büszkélkedik,

Mikor reményt képző szinével
Énfelém talál fényleni,
Mintha Dafnét látnám kék szemével
Tündökleni.

Kellemjeit rezgő fényjének
Oly nagyon azért kedvellem,
Mert mosolygó szemét Dafnének
Bennek lelem.

Ha merész cselekedetem, mely szerint ezen ének bemutatásával a Tekintetes úrnak alkalmatlankodni bátorkodtam, vétkül nem tulajdoníttatik, boldog vagyok s magamat továbbra kegyes gráciájába ajánlván, maradok a

Tekintetes Úrnak - alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

3
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, aug. 9. 1808.

Tekintetes úr! A Sinai bibliotékája még nincs megvéve. Volt ugyan híre még életében, hogy gróf Teleki László József fia megvette volna, de a hír csak onnan eredt, hogy meg akarta venni, s meg is vette volna, ha Sinainak kedve lett volna bibliotékájától megválni. Most talán meg fogja venni, mert azt igérte a megholt örökösinek, hogy Debrecenbe fog jőni s beszéll a téka felől vélek. A jövő hétre várják, s akkor meg fogja-é venni, megválik. Ezeket egy olyan embertől tudom, aki most a bibliotéka rendbeszedésével foglalatoskodik.

A dalra való jegyzéseit a Tekintetes Úrnak alázatoson köszönöm; az ilyen jegyzéseknek mindég van az a haszna, hogy kényszerítik egynehány dalocskáknak fennhéjázó szerzőjét, amint Despréaux nevezi, lemondani a poézishez való képzelt jussairól, s tűzre vetni rossz produktumit. Egy elégett rossz produktum nem megvetendő haszon, legalább megment egy kényes ízlésű artista mérges szánakozásától - szánattatni nagyobb kín, mint a Titánoké, nagyobb, mint maga a kinevettetés! Míg a Sinai bibliotékájáról bizonyost írhatok, ha ugyan már ezentúl késő nem lesz a tudósítás, magamat kegyes gráciájába ajánlván, maradok a Tekintetes Úrnak - alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc.

4
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, aug. 31. 1808.

Tekintetes Úr! Volt szerencsém a Tekintetes úr becses levelét itt vehetni. A mi oskolai esztendőnk még 15-ik szeptember körül fog végződni, s én legalábbis szeptember végéig Debrecenben fogok maradni. Méltatlan vagyok azon jószivűségre, melyet a Tekintetes Úr velem tapasztaltatni méltóztatott; a Tekintetes úr oly jó, oly leereszkedő! ha valóban elszomorodva, leverve lettem volna is, fel kellett volna azon biztatásokra vidámulnom. Azonban sokszor az ember, midőn valamivel felhágy, nem elszomorodásból teszi azt, hanem arról való meggyőződéséből, hogy arra elégtelen s az efféle meggyőződés szintoly kedves, mint a setétségből való felvirradás. De a Tekintetes Úr új meg új próbákra serkent engemet, de valóban a poézisbe-e? A Tekintetes úr intései sokkal becsesebbek énelőttem, mintsem azoknak ne engedelmeskedném; a kezdő azonban a maga próbájáról nem itélhet, gyenge próbákkal pedig egy artistát megkeresni vakmerőség, s én alkalmatlan lenni rettegek. Mégis, hogy engedelmességem megbizonyítsam, s azt ne gondoltassam, hogy a Tekintetes úr crisise nem azon célra dolgozott, melyre dolgozni kellett, bátorkodom ezen ideírt darabot a Tekintetes úrnak bemutatni.

(Itt következik *A Képzelethez* c. verse.)

Ha valaki nékem azt mondaná «hagyj fel a poézissel» nem írnék többet a javasló truccára verseket Racineként - óhajtanám, hogy a Tekintetes úr nemes szivűségéhez való bizakodásomban vissza ne éltem légyen azzal, s alkalmatlan ne légyek. Forró tiszteletem jelentése mellett magamat kegyességébe ajánlván, maradok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

5
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, nov. 12. 1808.

Tekintetes úr! Több hetek multak el, miolta a Tekintetes Úr utolsó levelét olvasni szerencsém volt, s azon kérdésre való felelettel adós vagyok, mit mond Debrecen a magyar régiségekre, s ritkaságokra? De a könyv csak sz. Mihály napkor érkezett Debrecenbe, s én azon naptól fogva itt nem valék, tegnapelőtt érkezém, s az első posta, mely azólta indúl, vigye a Tekintetes úrhoz levelem, s forró tiszteletem, s mentse ki restségemet. Ami a Tekintetes úr kérdését illeti, megvallom, hogy felette nehéz dolog, midőn egy tőlünk tisztelt férfiúnak a mások őróla való ítéletét megmondani kényteleníttetünk, kivált midőn kisebbek vagyunk, mintsem magunk is ítélhetnénk. Hogy a *Magyar Régiségeket* minden azokhoz értők kedvvel fogadták, annak igaznak kell lenni; hogy Debrecenben voltak olyanok, kik azokat nem szerették, a természetes dolog. Hányadik ember bir azon egyenességgel, hogy mindenkor kész legyen hibáit megesmerni s említtetni jószívvel hallja? Ha azt kérdené valaki tőlem, mik azok, melyeket Debrecen az említett könyvben nem kedvel, nehezen tudnék egyebet rá felelni ennél, hogy hibái felfedeztetését nem kedveli, Ő ezért a Tekintetes urat a Debreceni Grammatika (Redaktora) eránt való ellenségeskedéssel vádolja, s azt állítja, hogy azon szépérzésű lélek, mely a Gessner fordítójában, s az Orfeus kiadójában tündöklött, megváltozott, s Kazinczy többé magához nem hasonlít, s ezt miből gondolja, nem tudom. Azon aprólékos crisisek, melyek imitt-amott a magyar régiségekre tevődtek, nem birnak annyi fontossággal, hogy az említést megérdemlenék, mégis, hogy restséggel ne vádoltassam, némelyeket megemlítek. Egy az itt valók közt nevezetes férfiú azt állította, hogy a Debreceni Grammatika írói nemcsak azok voltak, kik a Sylvester prefációjában említődnek, hanem minden akkori papok és professzorok, s a secularisok közül Böszörményi Pál, és Domokos Imre urak; mások az *ívek*be botránkoztak meg, azok tudni illik, akik a *kecs*et, a *kegy*et s több ilyeket sem szenvedhették s a Révai trutszára új szóknak mondották sat. De mindenféle ily crisiseken nem lehet csudálkozni, tudván azt, hogy itt a Tekintetes urat kevesen értik, melyet csak ez egyből is gondolhatni, hogy annyi sok nyilvánságos jelentések után is a Marmontelt azzal vádolták, hogy tudós fordítás, s nem a köznépnek való. Mintegy ezek azok, melyeket ezen tárgyról a Tekintetes úrnak jelenteni kötelességemnek tartottam, s ezt annál bizodalmasabban csináltam, minthogy nem kétlem a Tekintetes úr nemes szívéről, hogy ezeket úgy fogja venni, amint én óhajtom, - mint tiszteletemnek jeleit.

Nem tudom, ha kedves, s új dolog lesz-e a tekintetes úrra nézve, ha Sylvesternek egy olyan darabját bátorkodom a Tekintetes úrral közleni, mely a Sylvester prefációjába nem említődik, s talán kicsisége miatt nem is igen méltó az említésre. Ez egy nehány Lazius Farkasra írt deák versekből áll, s találtatik Reusner Iconjaiban, melyek Argentoratumban 1590. jöttek ki, a 201. lapon s így van:

JOAN SILVESTER
prosopopoeia

Viennae

Urbes egregias inter et inclytas
Sublimi ferio sidera vertice:
Viennaeque fruor nomine nunc, prius
Quum certum Fabiana
Nomen castra darent mihi.

Gaudebam titulo, nec minus alteri
Felici auspicio scilicet indito:
Quod secessus idem comprobat optimus
Rerum: nam placuit mox
Ut Vindabona dicerer.

Me cives alii moenibus optimi
Ornant: ingenii dotibus ast meus,
Quas nullae poterunt diruere hinc vices
Rerum, ducis alumnus
Doctor Lazius optimus.

Ergo quem genui, quem gremio tuli,
Lucem cui tribui, quem simul extuli,
Ut scriptis peperit perpetuam sibi
Vitam, sic mihi vivens
Viennae dedit hanc suae.

Forró tiszteletem jelentése mellett maradok a tekintetes Úrnak - alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc.

6
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen. dec. 7. 1808.

Tekintetes úr! Nem édes-e oly szívre találni, mely ha hasonlíthatatlanul nagyobb is a miénknél, mégsem érezteti velünk a maga nagyságát azon megalázó mértékben, mint ezen mi cenzoraink, kiknek tekintete előtt reszketve állunk meg, s örökösön köteleztetünk le minden szó által, melyet ránk vesztegetni méltóztatnak? Hevülő mellel írok én minden sort, mely a Tekintetes úrig fog jutni, s ha tüzemet beléjek önthetném, csak egyedül egy férfiú volna-e a magyarok közt, ki rousseaui melegséggel írhatna?

Ohajtanám, hogy szerencsés lehetnék egy olyan régiségnek felkeresésében, milyenről a Tekintetes Úr írni méltóztatott, de hogy magyar grammatikát illető könyvet a régibb századokból a már esmeretes Sylvester és Molnár Grammatikáján kívül találjunk, ahhoz kevés reménységem van. Végigforgatom a magyarok literaria historiáját illető könyveket, s mindenütt elég deák, görög, zsidó, sőt német grammatikát is találok, s csak a Benkő Transilvaniájába a II. T. 362. lap. olvasom ezt Alvinczi Péterről: Grammaticam Hungaricam composuisse Petrum, conjicimus ex eo, quod anno 1639 publice in consistorio determinatum fuerit, Grammaticam P. Alvinczi, in usum scholarum latinorum et hungaricarum, typis excudi debere. Jött-e ki valaha, nem tudom. Hogy itt a Koll. bibliotékájában régi magyar könyvek, és

kézírások találtatnak, a bizonyos, s itt szerencsés felfedezéseket lehetne tenni, ha a bibliotéka gondviselői másforma emberek volnának, s az a különös törvény nem volna, hogy a deáknak abból magyar könyvet kivinni nem lehet. Az én könyveim közt az Apáczai 1653 kijött enciklopédiáján kívül, még két régibb magyar könyvek találtatnak, az egyik a Peechi Lukács 1591. ki jött keresztyén (így van nyomtatva *tyén*-nek) szűzeknek tisztességes koszoroia, fára metszett képekkel, melyről tudtomra Weszprémin kívül senki sem emlékezik. Ebben találom a Melius Herbariumán kívül Rukerc nevét a százszorszépnek. A másik a talán legelső Lexikon, melyben magyar nevek vannak. Nomenclatura s. Dictionarium Latino Ungaricum. 1597. Írta Szikszai Fabricius Balázs. Kiadta legelőször Pesti Gáspár 1592., azután Uifalvi Imre 1597., ismét 1619. Horányi Bod után csak az első és utolsó számot említi. A könyv magába nem nagy tekintetet érdemel, azt mindazáltal el nem mulatom jelenteni, hogy kifogást tesz Cons. Aranka azon állításába, hogy a lacrymát minden régi írások könyvnek írják, mert a 62. levél első felén a lacrymát így magyarázza: Kœny-hullatas.

Kállay Ferenc négyesztendős deák, s valami Borbély úrfiaknak preceptora, s egy az én jobb esmerősim közül. Hogy ő milyen fejnek tartasson a kollégiumban, arra azt felelem, hogy nem azok közül való, kik itt nagy szenzációt szeretnek, és szoktak csinálni, s ez talán néki dicséretére szolgál. Németül, görögül s franciául ért, s olvas is. Azt mondják, hogy Dr. Szentgyörgyi úr, kinél most lakik, szereti. Örömmel fogok a Tekintetes úr azon intésének engedelmeskedni, mely engem a görögül való tanulásra tűzel. Két esztendeig tanultam már egyszer ezen nyelvet, igaz nem nagy előmenetellel, mert több tudományokkal volt együvé kötve. Bár annak újabb tanulásával Graecia lelkeinek eredetiségét szívhatnám be!

Ezen üresség, mely itt maradt, a Tekintetes úrnak azon parancsolatját juttatja eszembe, hogy verseim közül többeket is a Tekintetes úrnak bemutassak, örömmel cselekszem én azt, s bár minden darabjaimra nézve cselekedhetném! Mit ér az itt valóknak ítélete? Ők a pávatollat minden darabjaim közt legjobbnak mondották, s mégis annak kellett lenni a legrosszabbnak.

Elúnva a lármát sohajtok
Szent nyúgalom! feléd,
Oh édes a te karjaid közt,
Édes szendergeni!
Nem szenvedel te semmi lármát
Csendes helyedbe meg
Zöld fák között virágos ágyon
Hevervén édesen,
Csak a patak csörög körülted,
Csak a zefir susog,
S a fülmilécske zeng szavával,
S csattog, süvölt, kereng.
Oh boldog érzés! hogyha Erdély
Árnyékos halmain
Öledbe hajthatom fejem le,
S szendergek édesen,
Ha a patak csörög körültem,
S csendes álomra hív,
Ha a madárka sír, s szemembe
Édes könnycsepp rezeg.
Be nem sohajtom a vitézek
Véres laurussait!
Be nem sohajtom a királyok
Trónussát, kincseit!

Oh! ott tanulja meg szeretni
Szivünk az életet,
Hol az szelíden foly miként a
Csermelyke habjai,
Oh ott tanúl örülni a szív,
Örülni lepkeként,
S bánkódni édesen miként a
Madár, ha társa vész.
Szent Nyúgalom öledbe folyjon
Végéig életem,
Öledbe lepjen a halál meg
Eloltván édesen,
Ah, akkoron virágbokorka
Nőjön sírhalmomon,
Melyen zefir kerengve játszván
Lengesse szárnyival.
Majd körbe gyűlve énekelnek
A nimfák síromon,
Ha a magas hold andalogva
Sugárzik arra le,
Köztök lebegve fogja lelkem
Hallgatni daljokat,
És e szelíd érzése tészi
Boldoggá lételét.

Méltóztasson a Tekintetes Úr tovább is meg tartani gráciájába engem, aki vagyok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

7
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, 31. jan. 1809.

Tekintetes úr! A kollégiumi törvényt ami illeti, nyilvánvaló törvény, mely a magyar könyveknek a bibliotékából való kiadatását tiltaná, tudtomra nincs, hanem ez a régi időktől fogva szorosan obszervált szokás azon törvényekből veszi eredetét, melyek a deákoknak a magyarul való beszélést tiltják, valamint az is, hogy az új magyar könyveket olvasók szemmel tartatnak, melyre elég példáink vagynak, egy szegény ifjú nagyobb részént azáltal fantaszta nevet nyert! - Az említett törvényeket ide zárva küldöm, hogy legalább némely részben legyen szerencsém a Tekintetes úr kívánságának eleget tenni.

Hálával tartozom a Tekintetes úr nemes szívének, melynek erántam újabb jeleit mutatni méltóztatott. Én pirulok a nem érdemlett dicséretekért, s örvendek hibáim felfedeztetésén. Méltóztasson a Tekintetes úr elhinni, hogy bennem makacs tanítványra nem talált, melynek jeleül bátorkodom az újra dolgozott 4 sort bemutatni

Be nem kívánok a vitézek
Sorjában ülni én!
Be nem kívánok a királyi
Széken tündökleni!

Nem hizelkedem-e kelletinél jobban magamnak, ha elhiszem, hogy más darabjaimnak bemutatása nem fogja a Tekintetes úr békességes türését elfárasztani? - Ezen dalban, melyet itt bemutatni bátorkodok, az Édes már most csak éppen háromszor fordul elő.

(Itt következik a *Választás* c. verse)

Elfér még talán ide egy kis dal, mely a nyáron készült.

(Itt következik az *A szerető* c. verse)

Kállai alázatoson tiszteli a Tekintetes urat, tőle tudom, hogy Dr. Sz. Györgyi úr egészséges, az asszony egy kis Ferencet szült, s a kisleánykák himlőben feküdtek. - Forró tiszteletem jelentése mellett, magamat gráciájába ajánlván maradok a Tekintetes úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

Studiosorum Togatorum lex sexta

Cum in illos, qui sufficienti lingvae latinae peritia destituuntur omnis et docendi et discendi labor inutilis sit, ob eamque causam ad comparandam hujus lingvae cognitionem et sermonis etiam promptitudinem necessario omnes adstringi oporteat; sermo hungaricus penitus interdicetur. Contrarium facientes praeter Juratum in quovis cubiculo primus inhabitator observabit et denunciabit, qui si alumni fuerint cibo, et pane; si expectantes, pane per diem privabuntur - - Paedagogi unius integrae noctis vigilia puniantur: observator officium non faciens in deterius cubiculum detrudatur.

Studiosorum non Togatorum lex quarta

Cum in illis, qui sufficienti lingvae latinae peritia distituuntur, omnis et discendi et docendi labor inutilis sit; praeterea in statu civili lingvae latinae peritia necessaria sit; sermo hungaricus studiosis omnibus non Togatis, quam inter se, quam cum Togatis interdicitur. Contra venientes si Juratis denunciati fuerint citentur, et prima vice corripiantur, secunda correptio repetatur, tertia labore nocturnae scriptionis de charta ad chartam puniantur, et ut pensum sero vespere datum sequenti mane exhibere teneantur. Pensum hoc dictum si ad praefixum tempus describere neglexerint, illud in loco per sedem scholasticam intra collegium designando sequenti nocte describere teneantur. In casu non obtemperationis juxta legem secundam cum ipsis procedatur (excludantur.)

8
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, március 29. 1809.

Tekintetes úr! Én nagyon félek, hogy leveleim, melyeket a Tekintetes úrhoz írok, elvesznek; miért kell valami olyannak állani elő, ami engem a Tekintetes úrtól megfosszon? De a Tekintetes úr bizonyoson nem fogta nékem megsokallani azon boldogabb pillantatokat,

melyekben hozzám írt sorait olvasni szerencsém volt. Minap a mi kollégiumunk törvényeinek két articulusát küldöttem el a Tekintetes úr parancsolatjára, ha azokat a Tekintetes úr nem vette, kötelességemnek fogom tartani, hogy ismét megküldjem. Még csak egynehány napja, hogy Debrecenben egy ily című könyv jött ki «Magyar Grammatika, mely főképpen a Deáknyelv tanulására készülő magyar gyermekek számára iródott. Debrecenben nyomtatta Csáthy György 1808.» - Az előbeszédje meg 1807 szeptemberben iródott. A munka csak hét árkus, s úgyszólván nem egyéb a régi grammatika extraktusánál. Valóban nagy figyelmet a grammatikusok előtt sem érdemel, azért csak némely jegyzéseket szabad legyen nekem a Tekintetes úrral, ha talán még róla nem hallhatott, felőle felküldeni.

Az író neve nincs kitéve, nekem bizonyosnak mondották, hogy az Superint. Benedek Mihály úr volt. Három részből áll - A magyar szók helyes leírásáról - a magyar szóknak tulajdonságiról, és változásiról - a magyar szóknak a beszédben való egybeszerkesztésének módjáról. Legvégül a mesterszók magyarázatja van. Nekem úgy tetszik, mintha a mesterszó terminust a régi grammatika a többiekkel együtt vádolta volna, bizonyoson nem tudom, de különben Debrecen nem idegen az új terminusok csinálásától. Egy példa már ezt megmutatta, s nem telik bele sok idő, hogy ismét új technicus terminusok fogják Debrecenből Magyarországot elárasztani. A Barátnéra nézve meg sem szelidült még a grammatikus, megtetszik ez a 21. oldalból - Királyné, Biróné, szakácsné sat. azoknak feleségeit jelentik; szakácsné, mosóné tehát ezek helyett: szakács asszony, mosó-asszony németes. - Azon archaizmus, melyről a Sylvester 40. old. van szó, ezen grammatikában is feltaláltatik, a 104. oldala ezen grammatikának bizonyos dolgot juttat eszembe. Itt e mondódik, hogy így szólunk igazán: ló lába, ökör szarva, nem pedig így: lónak lába stb.

Erdélyben nem szerették a Marmontel előtt ezt: Kazinczynak fordított-írásai. Mert azt mondták, hogy a nak-nak el kellett volna maradni. Ezen crisiske, bizonyoson hiszem, hogy egy zilahi főtől került, ki *e* vocalison levelez, s verbum nélkül ír! az ilyen napkeleti fejektől én irtódzom. Még egy jegyzést, melyet ezen esztendő elején írtam fel jegyzőkönyvembe, meg nem állhatom, hogy a Tekintetes úrral ne közöljek. Egy idevaló tudós azt vitatta, hogy a rege nem jó szó. Ő azt mondta, felette sok régi könyvet olvasott fel, s mégis alig találta azt egyben, vagy kettőben, tehát az uzus ellen van. Más az, hogy a téma reg, és így a pluralisnak nem regék-nek, hanem regek-nek kellene lenni, tehát az analógia ellen is van. Ezen jegyzések, ha szinte unalmasok is, méltóztasson azért a Tekintetes úr nekem megengedni, most úgy is grammatikáról volt a szó. Szabad-e reménylenem, hogy engem a Tekintetes úr gráciájában megtartani méltóztatni fog, ki forró tisztelettel maradok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

9
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, ápril. 19-dikén 1809.

Tekintetes úr! Örömmel teszek eleget a Tekintetes úr kívánságának: ez a könyv, mely idezárva van, az új grammatika. Micsoda szélvészeket várhat a mi grammatikusunk fejére? Vagy talán a bűnökben megátalkodott nem érdemel még csak szavakat is! Azonban ezen kis könyvecskének nagy befolyásai lesznek. Több száz gyermekek tanítóinak szab ez a tanításban törvényt, s ezen törvény szerint fog Magyarország sok részeiben a protestáns pap dörgeni katedrájából.

Én Homerust kezdtem tanulni, óhajtom, hogy valamire mehessek a görög nyelvben. Forró tisztelettel köszönöm a Tekintetes úr intéseit, fogadom, hogy nem leszek engedetlen. Mikor lesz nekem lehetséges, hogy azon örömökért, melyeket a Tekintetes úr nekem szerezni méltóztatik, méltóbban kimutathassam háladatosságomat.

Az ami a Tekintetes úr igen becses levele végén Lutherről találtatik, engem vizsgálódásra ébresztett, s méltóztatik a Tekintetes úr megengedni, hogy én is viszont megmondhassam, amit ezen dologról tanultam. A Tabula Genealogica írója bizonyoson Rómának fia volt, de nem ő szólott legelőször ezen hamar szülésről. Mindjárt 1525-ben, mikor a nagyfejű Luther megházasodott, elfutott ezen hír. Írta már ezt Erasmus Everardhoz azon levelében, melyet legelőször Bayle adott ki. Dict. Hist. et Critique T. 1. art. Bore Not. 1. Hall, aki Luthert vagyis az ő feleségét menti, nem jól tette, hogy Erasmusról ezt tagadta, amit már Bayle is megjegyzett, de maga Erasmus megesmérte a Sylviushoz 1526. 13. Mart. küldött levelében, hogy az a hír hamis volt. De conjugio Lutheri certum est, de partu maturo sponsae vanus erat rumor. Mayer in dissertatione de Lutheri conjuge pag. 24. még több próbáit is hozza fel a Luther s felesége ártatlanságának a Wittembergai Consiliumokból, Müllerből in defensione Lutheri defensi cap. 6. és a Melanchton leveléből, melyet ő Joachim Camerariushoz írt görögül. Még azt méltóztatik a Tekintetes Úr megengedni, hogy megjegyezzem, hogy Luthernek András nevű fia nehezen volt. Mayer említett munkája 32. old. csak három fiát említi Luthernek Jánost, Mártont és Pált. Ugyanezeket említi Moreri, le grand Dict. T. IV. 1085. old. a Bazeli kiadás szerint. Másokat Izelin sem említ a Luther fiait számlálván elő Allgemeines Lexicon. Theil III. S. 286. (De ezek csak a felnőtt gyermekeket említhetik, András pedig az én Geneal. Tabellámban is hamar megholtnak mondatik.)

Kállay alázatosan tiszteli a Tekintetes urat. Ő csak most jött haza apostoli hivatalából. Csombor Márton utazásaiból való jegyzéseit közlötte velem, melyeket az innepek alatt tett. Ez a könyv 1620-ban jött ki. Horányi hibáson beszél róla. Előtte Vekechi István magyar saphicumi vagynak. Ez kassai pap volt, kiről Virág a magyar poétákban semmit sem tud. S ez a negyedik vagy ötödik deák mértékre írt versíró, kire 1760 előtt, azokon kívül kiket Prof. Szombati és Virág említettek, találtam.

Óhajtom, hogy ezen levél ne fogja a Tekintetes urat betegen találni, aki magamat gráciájába ajánlván, maradok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

10
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, 9-dik máj. 1809.

Tekintetes úr! Örvendve tartom kezemben a Tekintetes úr levelét, verseit: az önnön szeretet egyrészről hizelkedik nekem, hogy a Tekintetes úr azokat velem közölni méltóztatott, másrészről a Tekintetes úr verseinek szépsége félékennyé tesz engemet a versírásra.

Pirulva jött az égre szép tüzével
Auróra. Lángba hozta képemet,
Szemléltem ott szelid tekintetével,
És Lotti képe tölté lelkemet!

Egy Fülmilécske zenge nyőstényjével,
Hangjára visszahangzott a liget,
Hallottam őt kerengő énekével,
És Lotti képe tölté lelkemet!

Belé merülve bájos képzetembe,
Lantot vevék fel reszkető kezembe
Ámort, az édes Ámort zengeni.

De im Kazinczy zenge! énekére
Bámultak a hegyek, s Ámor s Cythere,
És elnémultak lantom húrjai.

Bátorkodtam ezen darabocskát ideírni, mely ha szinte nem az is, ami talán lenni akart, de hizelkedem azzal magamnak, hogy nem fog a Tekintetes Úr előtt éppen kedvetlen lenni. Én sok jó sonettot nem olvastam. Boileau arra tanított meg, hogy azt írni felette nehéz. J. B. Rousseaunak szonettjei pedig magukra haragítottak, mert azok nem édesek, vagy talán csak azok nem édesek, melyeket én láthattam. Én ilyeket még nem írtam, s már szinte esztendő ólta csak kádenciátlan jambusim mellett maradtam. Egyikét azoknak, melyet a télen febr. 3. franciából fordítottam, bátorkodom a Tekintetes Úrnak bemutatni.

(Itt következik *Álmatlanul hevert Damét* kezdetű versfordítása)

Forró tiszteletem jelentése mellett, magamat kegyes gráciájába ajánlván maradok - a Tekintetes Úrnak - alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

11
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, 3-dik jún. 1809.

Tekintetes úr! Alkalmatlan vagyok talán, hogy midőn a Tettes Úrnak fontosabb dolgai vagynak, én mégis írni meg nem szűnök. Azonban lehet-e csudálni, hogy én naponként kedvetlenülő környülállásimban gondosan igyekezem öszveszedni azon örömöket, melyekkel még birhatok? A Tekintetes Úr szíve érzékeny és teljes, másként oly édesen, oly ömledezve írnia nem lehetne, boldogság nekem a Tekintetes Úrnak sorait olvasni. Nem kell-e nekem azokat óhajtanom? Az én társalkodásom itt nagyon szomorú. Ezek az emberek hidegek, vagy puhák.

A Tettes Úr megszégyenít engem azzal, hogy Sonettojára javallásomat óhajtja. Ki énekelt mi köztünk oly édesen, mint a Tettes Úr? És ha mi, kik nagyobb részint köznép vagyunk, a felettünk járóknak szépségeit nem érezzük, érdemlünk-e egyebet megvetésnél? Én legnagyobb szerencséim közé számlálom, hogy sonettom a Tettes úr kedvét megnyerhette, hibáim felfedeztetésén csak örülök, és bizonyságára, hogy azokat igyekeztem elkerülni, bátorkodom ezen másikat ideírni.

(Itt következik *A dalos* c. szonett)

Méltóztasson a Tekintetes Úr megengedni, hogy ezen levélben még a nyúgalomhoz való dalt elküldeni bátorkodjam a Tekintetes úr által felfedezett hibáiból kitisztítva.

(Itt következik *A nyúgalomhoz* végleges szövege)

Professzor Sárvárinak Architekturája típus alá készül. Magamat gráciájába ajánlván forró tisztelettel maradok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc.

12
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, július 23-dikán 1809.

Tekintetes Úr! Váratlanúl lepett meg a csomó, melyet a Tekintetes úr nekem küldeni méltóztatott. Pirúlva kellett emlékeznem, hogy én a Tekintetes úr azelőtt küldött levelére nem is válaszoltam: de a Tekintetes úr méltóztatni fog megengedni, hogy most magamat menteni kéntelen ne legyek, s hogy egyszersmind az ajándékozott munkákért alázatos köszönetem mellett e következő sorokkal jelenthessem ki forró tiszteletemet.

(Itt következik a *Kazinczyhoz* c. verse)

Óhajtom, hogy soraim ne légyenek a Tekintetes úr előtt kedvetlenek, aki magamat kegyes gráciájába ajánlván, forró tisztelettel maradok, a Tekintetes úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

13
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, 23. aug. 1809.

Tekintetes Úr! Nemrégiben a magyar régiségeket olvasván, Pr. Szombati Úrnak igen derék levele kívánságot öntött belém annak, amit ő állít, utána járni. Ő azt mondá, hogy a debreceni bibliotékában Batizinek általa említett könyve megvan, de én azt ott hiába kerestettem, mert ott nincs, sem pedig a katalógusba fel nem iratott. Bátor vagyok mégis ideírni, amit ezen tárgyról jegyzőkönyveimben találok, s a Tekintetes Úrnál talán ez annyival inkább nem lesz kelletlen, mivel már régen nem volt szerencsém a Tekintetes Úr eránt való tiszteletemnek jeleit adni.

Szombati úr azt állítja, hogy a munkát Reformator írta, mégpedig Batizi András. Az elsőt bizonyítja abból: «mert az egész előljáró beszédjének az a summája, hogy a szentirást minden ember olvassa.» M. rég. pag. 172. Azonban ami illeti ezt az elsőt az ő 3. argumentumi közül, ez talán nem elég fontosságú. Igaz ugyan az, amit ő Káldiról mond, de hátha még magában a XVI. században voltak olyanok a katolikusok közül, kik éppen azt cselekedték, amit az Ortographia írója? lásd Péchy Lukách Kerestyen szűzek koszor. 25. lev. 1-ső lap. és 179 fol. első, s 2 d. lap. stbb. melyeket s több efféle helyeket a helyet kimélni akarván, most ki nem írok. De úgysem célom Pr. Szombati úrnak argumentumait felforgatni. 3 d. argumentuma Szombati Úrnak a Dekalogusból van véve. A Decalogus cikkelyeit a Luther követői a R. catolikusokkal egyformán számlálták; a zwinglianusok, vagy kalvinianusok, kik később kezdtek Magyarországra a lutheránusoknál bejőni, mint ezt Ember Pál ellen Klein 10

argumentummal mutatta meg Nachricht v. Evangel. pred. T. 1. p. 121. seqq. s amint már ma közönségesen hiszik, elhajlottak ezen számlálástól, s már a XVII. században mindnyájan a mai számlálást követték (melyet hogy a zsidók is tartottak, bizonyítja Fl. Joseph. Ant. Jud. Libr. III.) amint azt állítja Pffeifer Dubia vexata. p. 235. ed. 2-da. «priorem divisionem (Origenianam) probant hodie reformati ad unum omnes, posteriorem (Divisionem Decalogi) nostrates (Lutherani)». - De hogy magyar könyvre is allegáljunk: Komáromi Csipkés György 1666 kiadott prédikációi 301. p. így ír: «a pápisták és lutheránusok, mivel képeket csinálnak, tartanak, és amazok imádnak is, ebhez képest a 2. d. parancsolatot avagy kitörlik, kihadgyák, avagy az első mellé ragasztják, és így az első táblára helyheztetnek csak hármat t. i. amint mi tartjuk az elsőt, harmadikat és negyediket. A másodikra tesznek hetet, t. i. amint mi tartjuk az 6. utolsókat, csak hogy az utolsót kettészakasztyák stb.» - Az anglus episcopalisták is a Reff. számlálása szerint hittek, mint ez a többek közt megtetszik Lightfoot Erubhinjából cap. LXI.

A Tízparancsolattal eszerint mégis megegyez a Luther-követő reformátor, s ezen hitemtől még a sem vonhat el, amit a Tekintetes Úr Pr. Szombati úr ellen felhozott. Mert bár nem tagadhatom meg attól a fontosságot, de van egy, amit annak ellenébe tehetek. Az Ortographia Ungaricában ugyanis, egy nem Catholicum dogma van. Ez t. i. p. 161. «Hog' czac az Isten irgalmassagabol vag'on uedvœssegœnc,» mely oztán sz. irásbeli helyekkel van erősítve.

Nyilván van az, hogy a nyugoti ecclesiába, mely eretneknek declaralta valaha Pelagiust, először a tudatlanság, majd a jesuiták csalárdsága által a thomistáknak és dominikánusoknak ellenére a pelaginismus csúszott be, midőn az ecclesia mindig csak azt hitte, hogy ő az Augustinus értelmét követi, s midőn a XVII. századdal a Jansenius Augustinusa megjelent, ezen könyvet szintúgy kárhoztatta az Unigenitus, mint seculumokkal azelőtt Pelagiust az Ecclesia kárhoztatta, bár a belga püspök Augustinus értelmét tartotta is. Hogyan írhatta volna már katolikus a könyvet, melyben a jezsuitákkal ellenkező tudomány vagyon, Luthernek tudománya volt ez, mint ezt az ő de servo arbitrio írt könyvében Erasmus ellen hathatósan kijelentette, mely értelmet fogadott el azután Calvinus is.

De mennél inkább kezdem hinni, hogy a könyvnek auktora Neophytus volt, annyival inkább kételkedem, ha vajon ezen auktor lehetett-e a Dévai társa Batizi? Már 1530 ólta kezdett a Zwinglius úrvacsorájáról való értelme Magyarországon hirdetődni, mint ezt János nevű kis-szebeni prédikátorról megjegyzi Severinus Sculteti az ő Hypomnemájában. Azok közül, kik ezen értelemben voltak, való volt Dévai is, ki már 1543. hirdette a szakramentáriusok tudományát, mint ezt bizonyítni szokták Luther leveléből, melyet citál Klein is 1. c. Ribini pedig Memorab. T. 1. p. 60 egészen leír. Annak kétségenkivül valónak kell már lenni, hogy Batizi, ki vele együtt, reformált, más értelemben ezen fontos articulus felett nem lehetett. Ezek hát már Zwingliust követték, ki mit tartott légyen a grácia dolgában, így adódik elő Morerinál T. VI. p. 1099. Zwingli suivant des Pelagiens, donnait tout au libre arbitre, agissant par les seules forces de la nature etc. A másik értelemmel együtt nem csúszott-e ez is be a magyar reformátorok közé? pedig az Ortographia Ungarica írója a Luther értelme mellett van. Hogy Batiziék a gráciában is Zwingliussal értettek, onnan is gyanítható, mert így hitt maga Bullinger is, aki a Helvetica confessiót írta. A Helvetica confessio ugyan csak 1567 verődött be Magyarországba, de esmerték a Helvetiai dogmákat az idevaló reformátorok már azelőtt, mint a sacramentariusok példája bizonyítja. Milyenek az említetteken kívül voltak Szegedi Kis István, Melius Péter, Stankarus Ferenc, Kálmáncsehi stbb. Lásd Klein T. II. pag. 106. stb. De a decisió nem az enyém. Én oly igen vakmerő vagyok, hogy bátorkodom idetenni két dolgot, amiben a magyar régiségek olvasásakor megütköztem. Egyik az, hogy a Tekintetes úr által megállított Ő forma helyett az egész könyvben Ő forma van, melyet a Tekintetes úr bizonyosan elébb észrevett. Másik, hogy az Ortographia Ungarica előtt való beszédben a mondatik, hogy a Card. Báthori András élte 28 esztendőjében holt meg. Következő helyek azt bizonyítják, hogy 33 esztendős volt. Horányi. Mem. Hung. T. 1. p. 131. Benkő Transs. T. II.

p. 250. Zwittinger Spec. Hung. Litt. pag. 47. Istvánffy Libr. XXXI. pag. 454. (nekem az 1758. kiadás van meg). Én bátorkodom magamnak hízelkedni, hogy a Tekintetes úr nekem méltóztatik megengedni, ha szinte importunus volnék is. Magamat kegyes gráciájába ajánlván, forró tisztelettel maradok - a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája.

Kölcsey Ferenc

14
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen 8-d. dec. 1809.

Tekintetes úr! Nemrégiben mutatta nékem Dr. Sz. Györgyi úr a Tekintetes Úrnak Gf. Rádaihoz írt szép sorait. Már az előtt 22. november végeztem el a született leánykára írt dalt, melyet most a Tekintetes Úrnak bemutatni bátorkodok. *Je laissai couler ces vers d'une veine qui avait été longtemps stérile*, mint Regnard szóll az ő Lapponieban készült, nem derék verseiről. Mert már ötödik hónap foly Augusztusunk kezdetétől fogva, s azolta csak négyszer fogtam tollat, ezzel együtt, hogy verseket írjak. Imhol a dal:

(Itt következik az *Egy született leánykának* c. verse)

Ohajtom, hogy a dal nyerje meg a Tekintetes úrnak tetszését! abban talán meg fog a Tekintetes úr ütközni, hogy azon sorban: Pirulva mint Aurora etc. - *száll* majd onnét elő, a partikula elesett verbumától. Én az ilyenekkel most nagyon kémélve bánok, és minden mostan meglévő verseimben ezenkivül csak két példányát találom az ilyen elhányásnak. Úgy látszik, hogy az utóbb tett partikula erőt ad a dikciónak, s szembetünőbbé teszi a verbum jelentését. Ilyen példa az is, Gelei Robinsonának a Tekintetes Úr által írt crisisében, hol a villám lecsapása így iratik *mint csap szikrázva le*. Ilyen B. Szabónak egy verse, melynek megváltoztatását a Tettes úr sem hagyta helyben: *Sem járni szidalmas, verssel más neviben kedvem nem tartja keresztül*. Azonban mondottam, hogy az ilyenekkel nagyon kimélve bánok.

Nekem a minap Debrecenben azt lobbantották szememre, hogy az artikulust sok helytt igazságtalanúl hagyom el. Így p. o. azon dalban szent énekesse etc. (mely akaratom ellen tele van sok e-vel) ezen sor:

H a c s e n d e s e s t i s z e l l e t e k n e k
Fuvalma lengedez felém.

ismét egy más dalban:

Foly csendesen miként v i r í t ó
P a r t o k közt a patak.

ismét:

Hallom nyögését l e n g ő s z e l e k n e k stb.

ilyenek.

Azt a Tttes Úr mindennél jobban tudja, mely unalmas az a sok artikulus. De Debrecenben így írnak: «Mégis van természettel valamint egyéb virtusoknak, úgy különösön a szólgák hűségének is a *jutalma*. -» Filos. Eth. p. 222. Kiváltképpen televan ezen rút hibával Pr. Varga úrnak Exeg. Theologiája, kinek stílusa különben az itt valók közt legtöbb könnyűséggel, s néműnemű kedvességgel bir. De vajon nem el lehet-e hagyni az unalmas artikulust - valahányszor meg nem határozva szólunk valamiről? Így tettek a görögök is. Iliad. 1. v. 4. s.

ἑλώρια τευχε χύνεσσιν
οίωνοίσί τε πάσι -

Miért mondanám magyarúl is: prédájává tette a kutyáknak stb.? nem lesz-e így jobb: *Kutyáknak vetette prédául*? Hasonló mondások ezek. Iliad. VI. v. 508.

είωθώς λούεσθαι εύρρείος ποταμοιο
Κυδιόων.

Iliad. VI. v. 453.

έν κονίησι πέσοιεν ύπ' άνδάσι δυσμενέεσσιν.

Ide tartozik Pindarusnak gyönyörű helye Olymp. VII. init.

φιάλαν ώς εί τις ά-
φνειάς άπο χειρός έλών
άμπέλου ένδον καχλάζοι -
σαν δρόσω, δωρήσεται etc.

Így Anakreonnál. Od. XX. v. 10. sq.

όφις μ'έτυψε μικρός
πτερωτός etc.

Ismét Od. IV. init.

έπί μυρσίναις τερείναις,
έπί λωτιναίς δέ ποίαις
στορέσας etc.

Ismét Od. IX. v. 21. sqq.

τί γάρ με δεί πέτεσθαι
όρη τε καί κατ' άγρούς
καί δένδρεσιν καθίζειν etc.?

Kellene-e ezt fordítnom: «miért kellene repkednem a hegyeken, a mezőkön és ülnem a fákon?» Nem hagyhatom-e el az artikulusokat, így: «miért kellene hegyeken s mezőkön repkednem, s fákon ülnöm?» a franciáknál nincsen erre példa, úgy vélem, hogy a németeknél sem igen lesz. Mégis történetből jut eszembe Schillernek egy dala, hol ezen vers van:

Wie Schatten auf den Wogen schweben,
und schwinden wir etc.

Ezen versben hasonló eset fordul elő.

Talán unalmassá is lettem, olyakat beszélvén, melyeket a Tekintetes úr nálamnál jobban tud. Ami engem illet, én a mult szeptemberben oskolai kurzusomat végezém, némely debreceni uraknak nagy ellenére, kik örömöst azt akarták volna, hogy még egy esztendőt itt töltsek el. Lett legyen Debrecen szebb érzésű emberekkel teljes, mégis szenvedéseimnek helye volt ő, melyek eltávozásommal kisebbedni látszanak. Ide november végével érkeztem s a ránk következő hét úgy gondolom elvisz magával. Legközelebb Álmosdra szándékozom Péchy Imre úrhoz, ki majd magával fog vinni Pestre - mikor? bizonyosan nem tudom: ha a Tekintetes úr nekem válaszolni méltóztatni fog, testvéreimnek lesz módjok nekem azon választ Álmosdra elküldeni, ha már többé Debrecenben nem leszek is. Gráciájába ajánlott, forró tisztelettel maradok a Tekintetes úrnak - alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

15
BÜDESKUTYNÉ DRAVECZKY JULIÁHOZ

Pest, március 3-d. 1810.

Édes Asszony Néném!

Szerencsésnek tartom a pillantatot, melyben édes Asszony Nénémnek írnom kell, s boldognak ismerem magamat, ha azáltal, bármily kicsiny jelét is adhatom édes Asszony Néném eránt való tiszteletemnek.

Debrecenből eljöttömkor nem lehetett szerencsém édes Asszony Némét ott tisztelni, Tercsa, s Sigmond ott vóltak, de fájlalnom kellett, hogy nem vehettem magamnak időt nálok megjelenni, levelem pótolja ki amit akkor elmúlattam.

Bizonyosan fogta hallani édes Asszony Néném Napoleonnak házasságát, de írhatok talán némely még nem hallott környülállásokat. Napoleon Ludovicát kérte magának a mi királyunk nagyobb leányát. Ferenc megegyezett a házasságban, de úgy ha a pápa is aláírja magát az egyezésnek, mivel másként a katolikusoknál a házasok elválása, hogy ismét újra házasodhassanak, meg van tiltva, a pápa is megegyezett a házasságban s amint mondják, már visszaeresztetik Rómába, de jószágai vissza nem adatnak. Ezen folyó hónapban fog a házassági ceremónia tartatni. Bécsben Károl Herceg fogja a Bonaparte képét viselni, s ő esküszik meg a Hercegnével, ezen solemnitas miatt a farsang is meg fog Bécsben hosszabbodni. Banderisták, s tizenkét udvari Dámák fogják a Hercegnét Franciaországba kisérni, Strassbourgban fogadja el Napoleon, s onnan mennek Párizsba, az udvari Dámák s egyebek visszaeresztetnek, mert a francia szokás szerént új udvariakat adnak az új császárné mellé, a Banderisták kiknek azalatt hópénzek jár, Ordót kapnak Napoleontól. Ezeket elég bőven előbeszélém, s igaz is hogy most ennél fontosabb újságok nem igen lesznek. Máris ezen eset miatt az ezüstpénznek és aranynak ára lejjebb szállott. Kevéssel ezelőtt 100 for. ezüst 500, sőt 700 forintot ért, egy arany huszonötöt, most egyszerre leszállott amint mondják kilencre. Ezelőtt egy hónappal mintegy Bécsben olyan parancsolat is jött ki, mely szerént minden ezüstöt a kanalakon, s késeken s efféle szükségesebbeken kívül be kellett adni, mondják hogy Herceg Eszterházy a parancsolat előtt három nappal küldött le három szekér ezüstöt Magyarországra, mert azután nem szabad lett vólna semmi ezüstöt Bécsből kivinni. Budáról már a Palatinust elhívták Bécsbe. Az ifjak közűl sokan készűlnek Párizst meglátni, édes Asszony Néném is készült oda, ezután szabad lesz a menetel - Tercsa már bizonyosan fog tudni franciául, méltóztasson édes Asszony Néném megengedni, hogy a következő francia sorok hozzája szóljanak: Vous lires en riante, Mademoiselle, ces mots François, étante souvenie de ces discours françois que j'ai faits avec vous. Apprenes la douse langue Mademoiselle, qui sera plus douse encore dans vôtre bouche, puisse-je avoir le bonheur un fois de vous parler en cette langue à Debrecin! - Egyéberánt egész úri háznépének tisztelete, s kezeinek alázatos csókolása mellett kegyes gráciájába ajánlott maradok édes Asszony Némémnek

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

16
KAZINCZY FERENCHEZ

Pest, március 9. 1810.

Tekintetes Úr! Februáriusnak elejétől fogva vagyok itt, és ha még azólta a tekintetes Úrhoz nem írtam, bátor vagyok azért bocsánatot remélni.

Hizelkedem azzal magamnak, hogy, bár régólta nem valék szerencsés a tekintetes Úrtól egynehány sorocskát nyerni, nem kell mindazáltal rettegnem, hogy a tekintetes úr engem többé nem szeret, ezt hagyják hinnem azon levelek, melyeket a tekintetes úr az idevalóknak írni méltóztatott. Bátorítva ezen levelek által, már régen fogtam volna írni a tekintetes úrhoz, ha a lárma, mely debreceni csendemet felváltotta, s melyhez én oly szokatlan vagyok, szabadon hagyott volna, egynehány sorocskákat gondolni, melyek Széphalomnak urához méltók lennének.

Debrecenben írt levelem után nemsokára Álmosdra mentem által, hol kilenc esztendők ólta most másodszor valék, ottlétemben támadt a dal, melyet itt közleni bátorkodok.

Január 24-d. 1810.

A VÉG-NYUGALOM

Ohajtom ah, a sírhalomban
Aludni csendes éjemet,
Szendergve édes nyugalomban -
Leélvén kínos éltemet!

Aludva sírom' éjelében
Lágy nyugalom leng hamvamon:
Mint leng Zefir könnyű reptében
Virító rózsa bokrokon.

Majd Hölgyem szép tekintetével
Búsongva áll sírom felett
Mint Heszper bájoló képével
Ha feljön a hegyek megett.

Hall majd egy fülmilét csattogni
A beborító lombokon,
És édesen fog andalogni
A lágyan ömlő hangokon.

S szelíd álomra szenderedve
A képzeteknek karjain,
Még egyszer ah, sohajt epedve
Költője kellő daljain.

Gonosz dolog az, hogy nyelvünkben annyi e-nek kellett teremni. Im csak ezen kis dalban kevés Reim van, mely csupáncsak ezen vocalisból nem állana ki. Tegnap éppen erről beszéltem Szemerével, kinek nem sokkal ide jöttöm után esmeretségébe jutottam, s azt mondá, hogy többé Reimos verseket írni nem akar. Nem tagadhatom, hogy van valami a Reimban, ami az én fülemet gyönyörködteti, s nem bánom, ha valaki ezen érzésemért barbarusnak nevez is. A régiek, kiket oly gyakran vesznek fel az ízlés mustrájául, ha nem írtak is így verseket, ha Juvenalis kicsufolta is azon Ciceronak hamisan tulajdonított rossz verset: O fortunatum etc., de mi tette őelőttök az orátori numerusokat? Nem egyforma végű szavakkal perorált-e

Tullius? nem így írta-e Isocrates a maga széphangú sorait? Isocrates, ki legelőször tanította a görög prózaistát kedvességgel írni. A Tekintetes úr érezni fogja, hogy nem tévedtem vissza azok közé, kik sokkal az én születésem előtt oly különös ízléssel vetekedtek ezen dologról a *Magyar Múzsában*. Énelőttem a Reim csaknem minden kedvességét elveszti, ha a mennyei hangzatú jambustól megvál, a mértéktelen sor végén rosszabb, mint maga a mértéktelen sor. Kár, hogy Szemere is a Vidához írt gyönyörű episztolát metrum nélkül írta. Ezen darabnak éppen tegnap olvastam a német fordítását, melyet Haliczky készített.

Szemere görögül tanúl. Én örülök, hogy neki ebben segédjére lehetek, a Tekintetes úr ezen tudósításnak bizonyosan örülni fog. Nekem felette kedves az övele s barátjaival való társalkodás, ha Debrecent sajnállanom kell, mert ott kellett hagyni csendességemet, s a bibliotékát, legalább kiszöktem Egyptusnak földéből, hol *ὑπερορθοδοξός*-oknak kell szolgálni. Debrecent senki sem ismeri jobban, mint a Tekintetes úr, énnekem nem lesz már módom az ő magaviseletét szemmel tartani, annyival inkább kötelesnek érzem magamat a legutolsó anekdótát, melyet ott tanultam, elbeszélni. Augusztusban, mely most legközelebb múlt, Doktor Sz - úr asztalánál elmondá Kállay a Sonetto Múzsája azon sorát, melyet nálam tanúlt.

Menüettje keccsel teljes lépteit

mint lobbantak fel az igazságnak fiai, hallván a két szót *kecs lépet*! Később megengedtem K-nak az egész sonettot leírni azon gyönyörű dallal együtt, *Minnyim legelső rózsájától* stb. a szonettben nem tetszett a megírtakon kívül: *enyelgő, vissza vissza fordúltával,* mert, úgymond Sz. úr, a menüett inkább grandesqu, *Honnom*, mert így kelle vala *Honnyom*, különben is a *Hon* csak valami zugot tesz. *Kobz* (ezen szavat, mint értettem, a Tekintetes úr később megváltoztatta) mert a csak holmi hasztalan Muzsika, éppen, úgymond Sz. - úr, mintha Dudát emlegetnének. *Lejtes*, Lejtő kellett volna. E mind semmi. A dal félreértetett, a címet senki se nézte, s ami a dalban mondatik, mind az íróra értették, s a dal kárhoztatva volt. A Minnyihez írt dalt lehetetlen volt a debreceni fülnek is szépnek nem találni, mégis volt benne valami, ami nem tetszett, s ez volt ezen név Minnyi. Auditum admissi etc.! Debrecenről jut eszembe, hogy az új énekeskönyvet mostanában Péchy Imre Úrnál forgattam, 2 hete, hogy a Consiliumnak beadatott. A cádentiák valóban jobbak, mint a régiben voltak. Szemere ezeket akarta, hogy a Tekintetes úrnak megírjam. Rochefoucauld előtt csak egy kép van, és negyedfél forinton árulják. A Pápainak szóló csomót Eggenbergerhez elvitte Szemere, és még, hogy az ő reze megérkezett. Ajánlom magamat a Tekintetes úr gráciájába, s forró tisztelettel maradok a Tekintetes úrnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

Szállásom van Mgos Protonotarius Szilassy József úrnál, ezen házat jól esmeri a levélhordó.

17
KAZINCZY FERENCHEZ

Pest, május 6-k 1810.

Édes Uram Bátyám! Egészségtelenségem s ez a letargiához hasonló állapot okozta, hogy Édes Uram Bátyámnak utolsó levelére oly régólta nem válaszolék, most éppen Homérost olvasám Szemere Úr előtt, s eszembe juttatá, hogy írjam meg, mi történt a Menyegzőre írt distichonokkal. Kulcsárnál olvastuk azokat, s ezek voltak, melyek megjegyeztettek: Azon Istenhistória, melytől a kritikusok annyira irtóztak; én érzem, mi sokat tehet a Mythusokkal való helyes élés, objektumainknak idealizálására, bár igaz az is, hogy egy szelid dalban más hangot adnak

azok, mintha epigrammai elmességgel töltenek el egy epithalamiumot, azonban nincsen-e külömbség a széphalmi és párizsi Menyegzőnek éneklése közt? s Kis egyedűl csak tulajdon lelkének köszönheti-e, hogy Hymenaeuma oly sok kecset bír? A Párizs szóval való játék sem tetszett, ezt Kulcsár jegyzette meg először. Ő azt sem hagyta helybe, hogy Paphosz spondaeusnak vétetett, vagy meg kellett volna, úgymond, az eredeti mértéket tartani, vagy nem kellett volna meghagyni az S. betűt. Vélem ugyan ezt el nem hiteti, mert az amort sem irja senki magyarúl pyrrhichiusnak, s Venust pedig sokan veszik trochaeus gyanánt, s hibának lehet-é mégis tartani? Ezen jegyzés éppencsak olyan vala, mint azon másik, hogy a szerelem istennéjének neve külömbféleképpen fordúl elő, mintha hibája volna Homerosnak némelykor Atreidest mondani, némelykor Agamemnont stb. - S meg az, hogy a sarjuzat nem helyes, mert az valami alacsony ideát jelent, a sarjú igazi jelentésére nézvén. Horváth védte a szót, s nekem azon gonosz szentencia jutott a Hypercriticusból eszembe. *Grammatico nihil infelicius!* A több apró jegyzetek nem jutnak már jól eszembe, az, ami leginkább figyelmet nyert, a diftongusok voltak, s az elisiók. Visszatetszett mindenik. A diftongusokat ami illeti, valóban az *είς ούΧ' όσίην τρυμαλιήν τό κέντρον ώθεῖς*-ben ezen öszveolvadó hangok jobban hangzanak, mint a Rómaiak *es* és *is*-ei s lehet-e szebb hangokat találni, mint a *πόδας ώκύς' Αχιλλεύς* mint a *νεφεληγερέτα Ζεύς*? Ilyen volt nekem is egy versem:

és elringatja őt szelid ölében
mint Oceánnak Cypriszt hűs keblében
N e r e i s z e k lágy dala.

Hanem azon elisio! lehetek-e bátor megmondani, hogy a Lucentemque globum Lunae Titani*aque astra*; a quem circum glomerati hostes hinc cominus atque hinc, végetlen darabos hangot ád a fülnek? Rosszúl jő a hiatus, igaz az, de oly könnyű elkerűlni, vagy ha nem, a görögök sem elidálnak soha, hanem csak némely szókat aposztrofizálnak. Rosszúl hangzik-e azért az *η 'τεος κήπω-καρπω βριθομ' νοτίησι τε είαρινησι* s több hasonlók. Ámbár azt is meg kell vallani, hogy némely elisiók kevésbé kedvetlenek a többeknél. Így p. o. És ha enyhülsz *Lyánykád' neve zengésére sohajtozd*, egészen más hangot ád mint a *De angyala' távoztán Austria búnak ered.*

Szinte vakmerő is lettem, de nem annyira magam, mint mások értelmét mondottam el. Mostanában Fábchichot is olvasám - minő ember az? s az a sok sarkantyus Ilona, s tudja az ég még micsoda felírások azok a Pindarusra való jegyzések, s azok a versek, valóban az igen különös originál volt, még mindig nevetek, midőn a *χιτῶνα δήσας ύπέρ αύκένος παπύρψ*-t papirusz palástnak olvasom s Édes Uram Bátyámnak versei szerént ritkán érzeném, hogy múzsák titkaiba vagyok felavatva, ha gyakran oly igazán derék vonásai nem volnának, mint azon dalban, hol elefánt vonójával zöng cikornya verset.

Wesselényi halálára tegnapelőtt harmadikszor kezdettem írni. Úgy vélem, hogy csak ezzel az utóbbival fogok maradni, mihelyt készen leszek vele, el fogom küldeni Édes Uram Bátyámnak. Én Ráday manierjában írok, melynek nehézségét soha úgy, mint most nem érzettem, bár csak közönséges Reimokkal írjak is többnyire. A még itt lévők mikor fognak készíteni, nem tudom. *Berzsenyiről mi legyen Édes Uram Bátyámnak ítélete, Szemerének hű leírása után kiinstáljuk, mert az a nagy ember nekünk fejünkbe nem fér.* Kegyes gráciájába ajánlott forró tisztelettel maradok Édes Uram Bátyámnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

18
KAZINCZY FERENCHEZ

Debrecen, ápril. 23-d. 1811.

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Csak ma délelőtt vevém Édes Uram Bátyámnak február 25-dikén írt becses levelét a kedvelt könyvecskével együtt, s sietek hosszú hallgatásom után, forró tiszteletemet megvinni.

Augusztus végével hagyám el Pestet romlott egészséggel, már Szemere és Horvát nem voltak ott. Debrecenben utólért a Quartana s decembernek végéig szenvedtetett, a januáriusi vásárral elbucsuztam unalmas lakomtól, s a telet a nagyanyámnál töltvén el, tegnap ismét ideérkeztem. Micsoda látás! nagyobb része a városnak elégve, s az én házam is. Égett falak közt írom ezen sorokat.

Ha vétek-e *nem csinálni* Édes Uram Bátyám? Ó, én úgy már szinte egész év ólta vétkezem. Tehetünk-e arról, ha nincsen meg a kivánt csend, a kivánt nyúgalom? Pesten létem azon írtóztató emberek közt, jószágainknak állapotja, melyeknek árendájából most foly az utolsó év, s nekem a ránkjövő téllel a gazdálkodást általvennem, s három kisebb testvérekre gondot kell viselnem, akadályt vetének a szép pályán, s reményeket tevének semmivé. És a szabadság Édes Uram Bátyám, a szabadság! örömmel téptem össze írásaimat, s Voltairenek szavaiban nyugodtam meg. Jobb miveletlen földeinket terményekké tenni, mint commentariust írni Corneillere!

Mégis nehezen esik az nékem, nehezen, mint ki Herculesnek oszlopainál sír, hogy tovább nem mehet, és én még oly ifju vagyok. Még tova a 21-dik év, s mikor tünik el a hév könnyű szememből Matthissonomnak sorain? Mikor szünik tisztelt nevek említésekor a szűk mell dagadni? s ha megszünik, mi leszen az érzéketlen ifjúból? Csak akkor kell-e örülnie, midőn búzája drágán kél el, s bő szűretet ád az ősz? - Nem unalmas-e a panaszló Édes Uram Bátyámnak?

Forróan köszönöm az epigrammákat, örömmel olvastam őket. O, ha foganat nélkül nem kellene maradniok! ha az *epigrammatistának publikuma* érezhetne! De Fürmender uram soha sem fogja a csendet és reményt megemészthetni, s az már felette sok, hogy a kevély lúdhattyú ocsmánynak ismeri gágogását, s nem hiszi, mint Batrachosnak serege, hogy a fülmilének dala pirulásra őtet nem hozhatja. De boldog az, kit Rádainak, Daykának vagy Virágnak, kit Révainak vagy Horvátnak, kit Kisnek vagy Berzsenyinek hívnak! Boldog én is, mert Kisnek, Berzsenyinek, Szemerének, Horvátnak és Vitkovicsnak csókjaikat érzém ajakimon, inkább mint a boldogított szerelmes.

Fogjuk-e már egykor Daykát és Berzsenyit munkáikban bírni? Én a tél ólta semmit a kívülem lévőkről, vagy igen keveset tudok. Ajánlom magamat Édes Uram Bátyám kegyébe.

19
SZEMERE PÁLHOZ

SZEMERE PÁLHOZ KÖLCSEY

Sz. Demeter, Szeptember közepén, 1811.

Boldog, kinek szép hont adának
A sors örök törvényei,
Hol Géniusz szelíd nyomának
Láttatnak nyilván jelei.

Ki mint a szilf tündérberekben
Álmai közt halhatatlan, él
Bolyongván lelke hűs szelekben
Chitone csendes fényinél.

Szűk életében nyújtják néki
Elysiont az istenek,
Utána lelkesült vidéki
Nem földi dalra zengenek.

Őt Roche hársai közt susogva
Hevíti Haller szelleme, -
És rózsalánccat tartja fogva
Az égi nagyság kelleme.

Clarens virányin bánatjában
A számkivettnek részt veszen,
M e r e n g Wolmár tündérvárában
Nagy ideálja kebliben.

Vagy véled természet barátja
Járván viruló környedet[1]
Mint Hesper bájos fényben látja
D e r e n g ő bölcseségedet.

Hív anyját hallja rejtekéből,
Mint nyájas Echó, s z ó l a n i,
Érez, miként te, nagy lelkéből
Szent lángokat csapongani,

Fel a Teremtő trónusához
Szeráfnak tűzszárnyain lebeg,
Leplezve járul szent arcához
Virtusban, s szíve nem remeg!

Vagy égi Múzsa Gessnerednek
Édes hangjain kebledre húl,
Sebes verési csendesednek,
Lelkén szelíd alkony vonúl.

[1] Petersinsel. Rousseau V. promen.

Melyet a pásztorok virányin
Erosnak vígan nyitja fel,
Andalgván a hegyek leányin
Kényben mereng érzésivel.

Hölgy mellett olvad hűs berekben
Aédon szívrázó dalán,
Láng ébred a tekintetekben,
Remegve nyúl kéz kéz után,

Kedvelt fájok sötét árnyával
Borítja be szép álmokat,
A gencian bájos szagával
Istenli boldogságokat.

Majd zengvén lantján hangos ének,
Megmássza Júra bérceit,
S gyúlasztja Dole szép körének
Vigan szédelgő rendeit.

Borongva nyúlnak fel messzére
Gotthárd sötétes ormai,
Kilátszanak tekintetére
A kéklő Cenis útai;

Túl elfedő sziklák homályán
A boldog helyig álmodoz,
Hol annyi Héros égi pályán
Jutott Olymp lakóihoz.

És ahol csendes pompájában
Mosolygva fekszik Tivoli,
S a vándor Vesta templomában
Kelyhét Horácnak szenteli.

S mint a görög lant dicsősége
Hevülvén Múzsa kelyhétől,
Messzebbre nyúl pályája vége,
S zengése a felhőknek röpül.

O Géniusz halvány lepleddel
Mely sirnyugalmával borít,
Miként borongó Luna, fedd el
A messzeföld ingerjeit.

Itten vérző honunk vidékin
Nyögő szél érvén keblihez,
Pusztúlt váraknak omladékin
A Múzsa búsan tévedez.

Tekintvén századokra visza
Ha Somlónak ormain megáll,
Az édes cseppet könnyel issza,
Lantján víg hangot nem talál.

Lehajlik Dayka sírkövére,
S borítja lelkét fájdalom.
Ah, Charisoknak kedveltére
Sirjában szállt csak nyúgalom!

Lelkében, mint Hesper sugára
Hordott szelid érzéseket,
Géniusz szemén, mely véle jára,
Mosolygó könnyű reszketett.

De bájhangjai nem édesíték
A sorsot égi kebelén,
Vérző sohajtások hevíték
Szivét hölgyének lágy ölén:

S miként irigylett nyúgalmának
Várából Eros kedvese,
Szállott aranyfantáziának
Téreiről sírdomb mélyibe.

Kérjük sötét enyhelye mellett,
Hogy lágyuljon a végezés,
Lengjen körültünk gyönge szellet,
S emelje lelkeink ihletés.

Vegyék fel ömlő hangjainkat
Kárpát kinyuló szirtjai,
Érezzék farró lángjainkat
Ister zöldellő martjai.

A dalra szebb honunk leányi
Miként nimfák táncoljanak,
Berkeink mint Széphalom virányi
Elysionná váljanak.

Fonjunk a küzdő szent fejébe
Nem hervadandó koszorút,
Sírjának hüvös éjjelébe
Rózsák közt menjen biztos út.

Lángzók lesznek csudált nevénél
Az érző szív verései,
S szentek, mint oltár emlékénél
A hűség csendes könnyei.

A KEDVES SÍRJA

Sz. Demeter, auguszt. 13-d. 1811.

Ki sírja ez hűs bükknek éjjelében,
Melyet lengő fű s kék virág fedez?
O vándor ülj le bükkem enyhelyében,
Kedvesnek sírja ez!

Bús köny remeg leányka kék szemedből
Ki fogja e könyűt letörleni,
Lágyan ölelvén vissza gyötrelmedből,
Mint Paphos isteni?

Vándor, ne bánd e könyet mely áztatja,
Nem fogja tenni jéggé keblemet,
Csendes keserv csak ami őt fakasztja,
És hív emlékezet!

20
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Valahára, Édes Uram Bátyám, nyolc holnapoknak eltölte után! Egy neme a boldogságnak, ha kinek állandó lakot enged a sors. Nem vonattatni el azon kevesektől, kiket tisztelvén szeretünk, élni a szép társalkodásnak örömeit, hallgatni szavaikat, vagy soraikban gyönyörködni, miért kívánjunk ennél szebb sorsot? Megadja ezt nékem is az ég, tavasszal Álmosdon fogom venni lakomat, addig gyakrabban Debrecenben leszek, s szakadatlanúl vehetem Édes Uram Bátyámnak leveleit, melyekért könyörgök, hogy ki ne maradjanak.

Márciusban egy hetet tölték Debrecenben, attól fogva novemberig többnyire Sz.-Demeterben lakám nagyanyám Bydeskúti Máriának (Bölöni Ádám Krasz. vgyei k. perceptornak nője vala) házában, s ez az oka, hogy Uram Bátyámnak május 3d. írt levelét, csak kevés napokkal ezelőtt, vehetém. Amelyeket ott méltóztatik Édes Uram Bátyám kérdezni, már bizonyosan tudva vannak előtte. Azok írtóztató napok valának. Jaj azon szenvedésnek, melynek képe évek után nem azon tulajdon keccsel tünik szemünkbe, melyről a trójai heros így szól:

- et haec olim meminisse juvabit!

A nyarat, kivévén némely unalmaimat, s egy felette gonosz tertiánát, szépen töltém, s auktori életet kezdék. Már egynehány dalaim vagynak, mert a régieket, négyet kivévén, széjjeltéptem vala. Egy Matthisson elsőbb verseiről olvasott recenzio, a Szemeréékkel való társalkodás, Horváthnak egyenessége s Berzsenyi levonták a gyermekded bús alakot, s derűltet adának és férfiasbat. Ezen Szemeréhez írt darab, melyet közlök, Haller Alpeseinek, Salis s Matthisson verseinek köszöni lételét. Nem éledek úgy egy költőben is, mint aki Helvetiában énekel, nem élnék oly örömmel egy földön is, mint Helvetiában. Siciliának boldog térei, s Tibur és Thessalia csak a régiségtől vesznek kellemet. Azon isteni nagyság, azon makacs, szabad lélek, azon férfiúi szépség századokon keresztül munkálnak reánk. De itt még friss nyomai vagynak a szabad életnek, nem oly nagyok ezek, nem oly messze felettünk, nem régen élt egy Haller, egy Bonnet, egy Gessner azon poétai tájakon, testvéresen olvad össze szívünk érzéseikkel, s nem mint Kronosnak aranyévei, nem mint a tündérmezők bájolnak, valóságot élünk karjaik közt, s szebb s édesebb leszen örömünk. Ilyek valának érzéseim, midőn az említett dalt irám, s Uram Bátyám méltónak fogja azt találni, hogy figyelemmel ítéltessék meg. Én sokat várok ezen darab szoros recenziójától, méltóztassék Uram Bátyám ezen várakozást betölteni. Szemere még ezt nem látta. Miolta Pestet otthagyám, róla s barátiról semmit sem tudok. Ohajtanám megtudni, ha Pesten lakik-e most, és régi szállásán-e? ideje volna egyszer megtudakozni tőle, ha nem feledett-e el egészen?

A Vitkovicshoz írt episztolának nyomtatott exemplumát augusztusban vevém, és így jóval elébb, mint a kéziratot. Mily szép társaságban vagyok én ott, Sz. s K.-val? Forró köszönet a széplelkű írónak! Sokszor feledtem amiatt az oly társaságokat, melyekben nem örömest vagyok, és melyekben vagyok itt ezeken kivül? Kedvesebb ajándékot, mint az Arcászhoz írt jambusok, nem nyerhettem volna. Ismerem tehát Széphalom körét! valóban pittoresque, s most látom azon soraimnak egész értelmét:

berkeink, mint Széphalom virányi,
Elysionná váljanak!

S a Sonettók É. Uram Bátyám? *Az ő képe* háromszoroson kedves előttem. Az első két sor Bürgernek ily forma kezdetű szép szonettjére, s az utolsó kedves sor Matthissonomnak verseire ragad el:

Und schlag sich um dein Bildniss dann
Ein Silberheller Kreis.

S ezen ideák vegyülvén az egész szépségével szokatlan bájjal hatnak reám. - A Ninon olvasásán, Lessingnek ellenére is, lángra gyulladék. Nekem úgy tetszik, hogy a felülálló világosítás nélkül is érthetem azt, legalább érezhetem. De a profanum vulgus nem méltó azon szcénáknak nézésére, melyek a *Szentek* életét széppé teszik. Ha oly nagy volnék, mint Virág és Berzsenyi, azt mondanám, hogy a sonettók alatt álló epigrammát, ezen szonettért jutalmul írtam: most remegve nyújtom azt, fűzhetek-e koszorút én is azon főre, mely már hervadatlanokkal ékes?

Most jut eszembe, hogy Pesten lévén, egy Szemeréhez írt levélben azt olvasám, hogy Uram Bátyám prof. Szombatinak levelét akarja velem közleni, hogy a debreceni bibliotékában valaminek járjak utána. Azon levelet méltóztassék Uram Bátyám elküldeni, mert azon bibliotékának titkait egy szerencsés eset előttem felfedezte, s minden bennelévő magyar könyvek katalógusa nálam páriálva van. Oly sok m. régiség, mennyit vártam volna, ott nincsen. De a Veszprémi által említett ms. maga sokat ér. A Sinai bibliotékája, tudtomra, még mind a procator Sinainál hever, egymáson, mint valamely Holzmagazinban, feküsznek a szép monumentumok, s *luctantur cum tineis*.

Ajánlom magamat É. Uram Bátyám gráciájába. Azon biztos tisztelettel, melyet Uram Bátyám eránt vonzódó szerelmem enged, csókolom a széphalmi boldog nőnek kezeit. Köszöntöm a szent tölgyligetet, annak télben is kedvesnek kell lenni. Ha én oly közel érném a zálnoki bükkeket! Azok az én kedvelt fáim, de a szilágyi vandalusok, kik éppen úgy nem tudnak az erdők, mint a könyvekhez, elpusztították őket. Most alig áll egynehány, s a későn feltalált sequestrum alatt sem leszen ötven év után is annyi, mint hat előtt vala.

Írám Debrecenben, december 6-d. 1811.

A KÖLTŐ

Sz. Demeter, szeptember 7-d. 1811.

Két gyönge hölgy vitt, amidőn születtem,
Sz. rejtekidbe Léto szép fia,
S most mint örökre vidám Grácia
Szelíd tavaszban lengenek mellettem:

Kitől olympi lantot áldva vettem
Az édesen ömlő Harmonia,
S te csendes arccal szép Fántázia
Ki rózsaleplet vígan vonsz felettem.

Amannak oltárt nyögdelő szelek,
És bájjal omló csermely zúgásánál
Echónak ellenében szentelek;

Neked virító bükkjeim sátoránál
Merengve hallván a Dryásokat
Tűzök hajadba rózsalombokat.

(Itt következik előbb *A Sonetto*, majd *Az acátia* c. versek szövege)

Ezen acatiát Daykának életéből s egy Vitkovicshoz írt leveléből ismerem. Már nem áll ez is.

21
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Prof. Szombatinak tudománnyal teljes leveleit Semlyényben a ref. prédikátornál tetetém le. Alázatosan köszönöm Édes Uram Bátyámnak azoknak közöltetését. Péchy Lukácsnak kérdésben forgó könyve dr. Veszprémié vala, de most nem a debreceni bibliotékáé, mint a tiszteletre méltó férfiú hiszi. Midőn ezelőtt mintegy hat évekkel Veszpréminek könyveit elvesztegették, Péchy Lukács hat xrért nékem engedtetett. Pesten létemben Horvát kedvéért odahozattam a könyvecskét, s mindeddig nála van. Azon helyeket mégis, melyeket prof. Sz. kiirattatni kivánt, midőn nem régen könyveimet a porból, melyben a tavaszi gyúlladások olta hevertek, felszedém, holmi elfeledett írásaim közt megtaláltam, de hogy ide is leírjam őket, méltóknak nem hiszem. Ott nem mondatik egyéb, hanem hogy a gyermekekkel Szirásbeli némely helyeket s történeteket kell tanúltatni, s meg nem foghatom, hogyan következtethetém én azokból azt, ami most újra látott levelemben belőlök következik, s pirúlnék, ha azon gondolat nem emelne, hogy akkor gyermek valék, s már két évtől fogva tudom, mily félrevezethetnek bennünket az umbraticus doktorok, s a rosszúl vezérlett philomathia. *Et ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri.* Mint szól Petronius.

Édes Uram Bátyám vádol engemet, hogy magamról annyit, amennyit kellene nem tudatok. Mennél ritkább előttem, hogy valaki erántam ily részvétellel viseltessék, annál forróbban köszönöm azt. Gyöngébb éveimtől fogva sorsom által másoktól elvonattatván, minekutána ifjabb korom baráti, egyedül Kállait kivévén, megholtak, csak Uram Bátyám és ő az, akiktől szerettetni vélem magamat, s könyörgök isteneimnek, kik nekem vérző szívet adtanak, hogy ezen boldogító hitem meg ne zavartassék! Hogy ha ismét kollégista nem vagyok, arról jót áll azon mély unalom, melyet az iskolai hosszú élet örökre belémplántált. Boldog, ha 19-dik évemben levethetém, nem vészem vissza láncaimat most a 21-dikben. Többet áldoztam én annak, hogy idegen kötelességektől ment lehessek, mintsem ezen szabadságnak a XVI. század minden tudományiért is felmondjak. *Non otia, divitiis Arabum, liberrima muto.* Egyéberánt én Debrecenben csak azért vagyok, mert másutt *nem lehetek.* Sok únalom közt várom a tavaszt, hogy jószágimnak adminisztrációját általvehessem, mely engemet ezen szolgai csendből,

mely régolta lekötve tart, végezetre feloldoz; s kedvetlenségeimet el ugyan nem törli, de könnyebben szenvedhetőkre változtatja. Irtam-e annyit, amennyit Édes Uram Bátyám tudni akar? talán többet is írtam. Azon egyet még, hogy Édes Uram Bátyámnak óhajtott leveleit most legkönnyebben a debreceni postán vehetem, hol én azokat szorgalommal meg fogom keresni.

Az episztolákat el nem telhető gyönyörködéssel olvastam. A Nagy Gáborhoz írt nékem különösen szépnek tetszik, ha szinte filozófiám nem egyezik is. Én ugyan Zenon szektája eránt semmi vonzódást nem érzek. De az epicurusi morál, melynek igaz ismeretére Bayle tanított, ott hol a fájdalomról tanít, férfiasan vigasztaló. És nem boldog-e az, ki magát ezen sorokban felleli?

Feige Sterbliche nur und aberwitzige Schwärmer
Schrein von den Dächern ihr Weh' Mitleid erbettelnd vom Volk.
Klage geziemt nicht dem Starken. Im Kampf mit dem eisernen Schicksal
Siegt nur die rüstige That. Worte sind Beute des Sturms.
Schlägt ihm ein ähnliches Herz, so geb' er sich ganz und auf ewig:
Bleibt ihm dies Kleinod versagt: Werd' er sich selber die Welt.

Azonban Édes Uram Bátyám azt legjobban érzi, hogy az episztola többet nyert a maga moráljával, mint ezzel nyert volna. Engem ugyan Matthissonnak epigrammja magosban ragad, de a *süsse Wehmuth*, melyet az episztola gerjeszt, nemcsak a szenvedést kisebbíti, hanem annak géniuszára is megtanít, mely testvéres az örömével.

Méltóztassék Uram Bátyám nekem megírni, ha ismeri-e azon debreceni bibliotékában lévő magyar kéziratot, mely oda 1753-ban vitetett, s franciskánusok által írt prédikációkat s legendákat foglal magában. Horvát, mikor Pesten valék, nagy kívánságát mutatta ennek apographumát megkapni. Ő Veszprémiből olvasott róla, ki a biografiákban valahol bőven leírja. Horvát nékem azt beszélte, hogy Révai írt Debrecenbe annak leírása eránt, de a dologból semmi sem lett. A kézirat hatalmamban van, de bizonytalan vagyok benne, ha az-e, mely után Révai esdeklett? Tudom, hogy Sinai Cornidessel levelezett, holmi franc. prédikációk eránt, az pedig mint valamely régi álom jut eszembe, hogy Virág 3 franc. prédikációt kiadott. Ha az övéik ezekből vagynak-e véve, következésképpen ha a kezem közt lévő kézirat van-e valahol páriálva, s hasznos dolgot tennék-e, ha pariáltatnám? Ezeket akarnám tudni. De Veszprémit a bibliotékában hiába kerestem, Virágnak prédikációiról pedig azt sem tudom bizonyosan, ha existálnak-e, mivel magyar könyveket felette régen nem olvastam. A két első prédikációt minden esetre leírtam, s ezen leírásból az első foliust ide zárom, a többit prof. Szombatinak leveleivel fogja venni Édes Uram Bátyám. Ajánlom magamat Édes Uram Bátyám gráciájába.

Debrecen, január közepén, 1812.

22
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Édes Uram Bátyám! vettem a tűzzel írt levelet. Egy szerencse tehát, melyet én is megérhetek, hogy dobogó szívvel fog válaszom felbontatni! De csakhogy én megcsalva nem vagyok, már azt gondolám, hogy a remény, melyet négy évek óta kergetek, füstbe ment, és ez gonosz csapás volt volna. Vigan Édes Uram Bátyám, *plenis antennis* megyünk a part felé! - De még oda nem jutánk, még minden rettentésivel reánk illik Darvasnak sora:

- hajnal hasad, de meg nem virradt még.

Hogy én erről semmit senkinek nem szólok, az a dolog természetéből foly. Régolta tudom azt én is, mily sárkány őrzi D-nek kincseit, azt pedig egyedül csak én tudom és az én complexem, mint juthattam én azokhoz. Mert azt képzelheti Édes Uram Bátyám, hogy azon Sárkányt Psychenek minden szerei sem altathatnák el, és (mirabile dictu) az arany sem vakíthatná meg. Itt nekem kell Édes Uram Bátyámat hallgatásra kérnem, nem mostanra, hanem a *jövendőre* nézve. Lehet, hogy midőn az apographon már kézben lenne is, a hallgatás fel nem bontathatnék, s mindenekelőtt kéntelen vagyok kikötni, hogy fel ne is bontassék addig, míg én jelt nem adhatok. Nem titkos cél, vagy Eigensinn diktálja ezt, hanem egy embernek nyúgalma kívánja, és azon embernek nyúgalma, kinek ezen szerencsét mindketten köszönhetjük. - Egyéberánt még most minden jól megyen, de mikor kaphatja meg Uram Bátyám az ohajtottat, és ha megkaphatja-e egészen? arra bizonnyal nem felelek. A feljebbiekből gyaníthatja Édes Uram Bátyám, hogy a tudvalevő ms. én nálam nagy titokban lappang, több mint hatszáz paginát hirtelen le nem írhatni, s nem tudom mely szempillantatban leszen elkerülhetetlen szükség azt előbbi helyére visszatétetni, és ha egyszer visszatétetik - - -! Nekem ugyan azon esetre is kinézéseim s erős reményem van, s Édes Uram Bátyám áldozzék Larjainak boldog jövendőért.

Ezeket elég homályosan hordám elő, de felvilágosításokkal még darab ideig adós maradok. Ezen egész történetet az apographummal együtt adom által Uram Bátyámnak levelemben, vagy (amit forróan ohajtok) élő szóval. Édes Uram Bátyámnak megnyugtatására elég az, amit a mondottakból is gyaníthat, hogy a munka foly.

Végzem levelemet, mégis hogy más újságoktól is egészen üresen ne induljon el, azt írom, hogy itt a teátrum egyik játszója meghalván, ezt írták epitáfiuma első sorában:

Itt fekszik a magyar Roscius (!)

juthat édes Uram Bátyámnak eszébe, hogy Csokonainak deszkájára is ilyen formát írtak volt - hic jacent Ovid. Virg. Horat. - etc. kell-e ezután a magyar litteratura kedvelőinek Shakespearenak monumentumát irigyleniek a Westminsterben?

Ajánlom magamat É. Uram Bátyám gráciájába.

Debrecen, február 19-d. 1812.

23
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Kállaimnak leveléért küldék postára, az el nem érkezett, s az Édes Uram Bátyámét kapám helyette. Ennek érkezését előre nem tudtam, s annál becsesebb előttem, mivel amabban lett csalódásomért is vigasztal. Éppen ma kellett az én utolsó levelemnek is Uram Bátyámhoz érkezni, melyben a szép régiségről félelemmel együtt adék reményt. Azt nálamnál senki jobban nem óhajtja, hogy a dolog jó véget érjen.

Minekelőtte a *Chitone*-ról poetico-philologico-criticus commentariust írjak, nem állhatom meg, hogy a közlött szépségekről ne szóljak. A kötés napja Édes Uram Bátyám szép, édes és romantisch! Én azt hiszem, hogy fájlalnunk kell nyelvünkben a Reimnak szűk voltát, mert nem boldogság-e csak szép szonetteket is írhatni? A szóban forgó sonettónak ezen Reimai

megpirúlva és *rám símúlva* a grammatikai hasonlatosság miatt nem oly kedvesek a fülnek, mint csak a négyesek férfiúi Reimaik is, melyek bár hasonlóul párosodjanak, mégis gráciáikból nem vesztenek. Még egyet vagyok merész mondani, tudván, hogy az nehezteléssel nem vétetik. Nekem úgy tetszett, hogy az utolsó hármas első sorában a fordúlás:

S még bájosb hang volt stb.

nem oly mértékben elragadó folyamatú, mint ama szép feljebb:

Dallott, elfogva alakján stb.

De mit nem ér csak az utolsó gyönyörűen selyp sor is?

Ezt nyögte az édes lyány, Tiéd! Tiéd!

Édes Uram Bátyámnak sonettói az enyémeknek mindig halált szereztenek. Ötöt írék életemben, s már régen nincs egyetlenegy is, s leszen-e valaha egy? azt nem szabad reménylenem itt, hol Egmontot is csak ritkán engedik olvasnom a szentségtelen világnak unalmai.

A görög módon szabad distichonért méltóztassék Uram Bátyám elfogadni, csekély jutalmúl, forró köszönetemet. A gondolat, ebben példát adni, Istenségtől fuvaltatott. Ez a versben bájoló negligentiát, pongyolaságot szerez, melyet nem hasonlíthatok jobban, mintha a leomló hajú, oldott övű Charishoz hasonlítom. De ohajthatni, hogy mindazoknak, kik követni fogják, eszekbe jusson, hogy másképpen van az É. U. Bátyám epigrammjában általvíve a gondolat, másképpen Archilochosnak ezen soraiban:

τοίους γάρ κατά κύμα πολυφλοίσβοιο Θαλάσσης
ἔκλυσεν οἰδαλέους δ'ἄμφ' ὀδύνῃς ἔχομεν
πνεύμονας ἀλλά Θεοί γάρ ἀνηκέστοισι κακοίσιν
ὠ φίλ', ἐπί κρατερήν τλημοσύνην ἔθεσαν
φάρμακον, - -

nem tudom, igazam van-e, ha azt mondom, hogy itt az általvitelek nem igen kedvesek, így mint Édes Uram Bátyám nálamnál régebben tudja, nem sok görögök tettek. Mimnermosnak általvitelei szebbek:

'Πέλιος μέν γρ πάόνον ἔλλαχεν, ἤματα πάντα
οὐδέ τότ ἄμπαυσις γίγνεται οὐδεμία
ἵπποισίν τε καί αὐτώ, ἐπεί ροδοδάκτυλος 'Ηώς,
ὠκεανόν. etc.

stb., melyeket csak azért írtam ide, hogy ezen dologról való gondolataimat Uram Bátyámmal láttassam, mert kiket szeretünk, azoktól az ismert dolgokat is örömmel halljuk, s nekem méltóztatik e. U. Bátyám megengedni, hogy valamennyire szerettetni higgyem magamat.

Ily szép manírú epigrammákat mint ezen három, miolta Goethét és Matthissont ismerem, akartam én is írni, de ily nyomorult lakot és ily porlepte pulpitust, mint az enyém, a Géniusz nem szeret. Félek, hogy szép stúdiumimtól sok időre búcsút kell vennem, mert én sem télben a tavaszról, sem a Bastilleban a szabadságról, mint Rousseau, nem tudnék írni.

Ideje, hogy Édes Uram Bátyámnak parancsolatját teljesítsem, s a Chitonet megmagyarázzam. Én ugyan sohasem gondoltam, hogy ezen szóval valakinek valaha bajt okozhatok. Sokkal ezelőtt bizonyos verseimet korrigálván, a hóldnak kitételére három szillabájú szóra volt szükségem, s így tettem a Luna vagy Phoibe helyett Chitonét, s azolta jambiconokban éltem vele a szónak alkalmatos voltáért.

Χίτών, mint tudjuk, annyit teszen, mint *tunica*, *χιτωνιον*, mint *tunica muliebris*. Azt beszélik, hogy a szerencsésen szült asszonyok ruháikat Diánának szentelték:

Quae laborantes utero puellas
Ter vocata audit - - -

s ezen szenteléstől neveztetett volna a Diva triformis *χιτωνή* vagy *χιτωνίη* (quasi tunicata) névvel. Ha ez így is van, lehetett mégis a holdat Chitonenak mondani, mert bár Hesiodus a Theogoniában a hármas Istennét Tergeminam Hecaten, tria virginis ora Dianae megkülönbözteti is, de mind Plutarchusnál, (Sympos. 3. ult.), mind a deák poétáknál a három úgy öszve van zavarva, hogy a nevek és epithetonok vegyítve adattatnak. Ezt bizonyítja számtalanok között Horatius, ki a nem sokkal azelőtt *Sylvarum potens Diana* névvel szólítotthoz így énekel:

Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia tuere matres,
Sive tu Lucina probas vocari
Seu genitalis.

Ki nem tudja pedig azt, hogy a *Sylvarum potens* homlokán kétszarvú holddal festetik?

Azonban ez akkor nékem eszemben sem vala. Én Chitonenak nevezém az Istennét azon mód szerént, mely őtet *ίοχέαιρα* s *τοξότις* névvel illeté, s auktoritásom a Siciliai Epicharmosnak azon sora:

καί τό τής χιτωνίης ηύλησάτω τίς μοι μέλος, hol a *χιτωνίη* alatt Diana vagy Phoibe értetik.

Ohajtom, hogy meg ne únta légyen Édes Uram Bátyám tudós levelemet, s ajánlom magamat becses gráciájába.

Debrecen, február 26-dik. 1812.

24
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Édes Uram Bátyámnak március 7-d hozzám írt becses levelére régen kellett volna felelnem, mivel annak utolsó szavai oly dolgot foglalnak magokban, mely eránt Uram Bátyám nem hideg. Hallgatásomnak okait nem hordom elő, mert azok más előtt nem látszanak oly fontosoknak, mint előttem, s fájlalom, hogy ezen levél, mely oly későre megyen, nem viheti azon óhajtott hírt, hogy a *szép remény* valóságra jött. A dolog így történt. Tóth Mihály úr, mostani bibliotékárius s szeretett barátom, mihelyt kérésemet az Agendarius eránt elébe terjesztettem, kezembe adta azt, segíttetvén a történet által; nemcsak, hanem Uram Bátyám ezen tárgyban írt első levele után sok segedelmet nyújtott a leiráshoz. Iratott, de kevés napok után az Uram Bátyámtól küldött Typarionnak be kellett tétetnie, s a zár, mely azt a követő levéllel együtt elborítá, megfosztott minket az *ohajtottnak* látásától. Azonban említett barátom szent fogadást tett előttem, és tészen Uram Bátyámnak, hogy ismét alkalmatosságot szerez, és az egészet, melynek még csak kicsiny részét bírjuk, kezeinkbe nyújtja. Én néki, kérése szerént, megszeghetetlen hallgatást igértem kettőnk részéről, tudván, mennyit fogna a felfedezett titok néki ártani, s mint bánjunk az apographonnal is, hogy ő megkiméltessék, arról fogunk tanácskozni, ha fogadása teljesíttetik. Ő ezt el nem fogja múlatni, zálogképpen lévén ezen levelem Uram Bátyámnál, s ingereltetvén azáltal, hogy azon férfiúnak szolgáljon, kitől ismertetni nem utolsó dicsőség.

Semmim sincs, amit közölhetnék, s folytatom az Agendariusról. Ezen kódex, mely hat különböző kódexek hulladékaikból köttetett öszve, minekutána a barátoktól eltévedt, a XVII-d százban sok emberé vala, mint ezt a benne lévő irogatások bizonyítják, melyek rész szerént a kódexet, mint isteni félelmet gerjesztő írást dicsérik, rész szerént Ali Basa pusztításiról, a birtokos házassága évéről stb. szólanak. Az utolsó birtokos Keresztúri Sámuel debreceni deák lévén, 1753-ban a bibliotékának ajándékozta. Ezen embernek fia még él és Nánáson tanít.

Legelső, ki ezen kódexről írt, Sinai volt, kezétől a könyv tábláján ez olvastatik: «Pretiosum vetustatis monumentum, quod nobis vel Regiae Bthecae invideant. Continet hoc et cognoscendum dat, et Statum Doctrinae Ecclae Romanae, ineunte, ut videter Saec. XV. in Hungaria, et habitum ac formam sermonis Hungarici, qualis ante reformationem in usu fuit. Non huic simile monumentum viderunt vel Albertus Molnar, vel Matthias Belius, at quanti in Historia et Literatura Hungarica viri. Hoc scriptum fuit ab aliquo ex concionatoribus Hungaris, ordinis ut vocant S. Francisci, quia saepius utitur formula: *szent Ferenc atyánk*. Donavit hoc collegio Ref. Debreciniensi, Civis eiusdem egregius D. Samuel Kereszturi Csengeriensis. Ao 1753. sub Bibliothecario Nic. Sinai.» Erre megjegyezhetjük

1. hogy Sinai nem 1753-ban írta ezt, hanem minek utána debreceni professzorrá lett, melyet is gyaníthatni, mivel ezen mostani tábla 1759-dik évből való. Még e tájban a könyv nem tartatott zár alatt, mert a tékának jegyei, melyben állott, a hátulsó táblán jól látszanak. Most az úgynevezett armarium seriesén a XXV-dik szám alatt van feljegyezve, így egy *XV-d. századbeli magyar ms*.

2. A XV-d. százra való vitel, csak az első Fragmentumra tartozik, mert a többiek később írattak.

3. A Franciskánusokra való vitele ezen írásoknak, az elsőre, mely legnagyobb, nem tartozik, mert azon 114 foliusokon, a *szent Ferenc atyánk* egyszer sem fordul elő.

Második ki ezen kódexről írt, Weszprémi vala. 1. Biograph. Medic. T. III. p. 192-197. Az ő szavaira kettőt jegyzek meg.

1. Az első Fragmentum, mely sz. Andrással kezdődik, nem *litteris Gothicis* van írva, mint ő pag. 192. állítja. A közönséges kerek betűktől nem távozik el az látszatóképpen, kivévén az ilyeket ă, ſ, ƀ, ʒ, m, ƕ. *Litteris Gothicis* a második Fragmentum íratott, és a harmadiknak vége is olyakra látszik hajlani.

2. Weszprémi a második Fragmentumot az elsővel egykorúnak mondja, erről másképpen beszél Cornides, kinek levele következik.

1787. April 5-d. ír Cornides egy levelet Sinaihoz. Ez úgy hiszem anecdoton, s ide tartozó sorait méltó leírnom. Homilia Hungarica de S. Thoma Apostolo e Codice Bibliothecae Vestrae exscripta, mihi pretiosi Cimelii loco est, idque eo magis etc. - - - Codicem illum vestrum studiose diligenterque examinaveram olim. Comperi autem sextuplicis scripturae fragmenta eo contineri, quorum primum foliis 114; secundum foliis 48, tertium foliis 82, quartum foliis 34, quintum foliis 33, sextum foliis 4 (ezek két-két columnában vagynak írva, t. i. az utolsó 4 fol.) absolvitur frangmetorum istorum ut scriptura et orthographia diversa est, ita aetas quoque diversa mihi videtur. Ac primum quidem fragmentum dubium vix est, quin ad saeculi XIV. exitum pertineat. Sunt mihi eam in rem complura argumenta, quae tamen nunc proferre nec vacat, nec est necessum. Secundum fragmentum pinguioribus, crassiusculis ac quadratis fere litteris exaratum, est aetatis iam aliquantum recentioris. Differt etiam illius orthographia a scribendi ratione in primo illo fragmento observata. Sic verbi gratia, fragmentum primum in fine vocum constanter frequentat litteram *k*, ubi nempe requiritur; contra vero in secundo pro *k* finali ubique usurpatur *c*. Porro fragmentum primum sonum hungarici *ts* vel *cs* hac figura exprimit semper *l*. secundum vero cum puncto inserto modo . Fragmentum primum perpetuo habet *masodzer*, *harmadzer*, et idquidem etymologice convenienter: valet

enim *zer* tantundem ac szer ordo. In secundo vero iam more hodierno effertur *masodzor*, *harmadzor*. Taceo hujus generis complura alia. Omnium recentissimum, meo quidem iudicio, est fragmentum quartum, Vitam S. Catharinae complexum. Prodit illud scripturam saeculi XVI. manifeste. Cuius quidem-rei indicio est non solum Pelbarthi de Temesvár, qui anno 1504. mortuus est, iniectum in exordio, mentio: sed et littera *i* constanter puncto notata. Omnem vero, si qua superesset, dubitationem tolleret verba, fragmenti huius fol. 20. occurrentia, quae ita habent *orszaghol vala Maxencius Chyazar, ez es ÿdebe hog' ez vala yrnak vala Wronk Yesusnak az ew zÿletesenek utanna harom zaz tyz eztendebe, es ymaran oh aytatos lelek ha meg akarod tudnod hogÿ haÿn eztendeye vagÿon hogy zent Katerinat meg ewltek es hog' martyromsagot zenvedet, rywwideden rea feleltetyk, hog' ezer keeth zaz es kelench eztendeye vagÿon hog' ewtet meg ewlteek.* - Jam si ad 310 addas 1209, prodit annus 1519. quo Homilia, haec pro concione dicta fuit, serius postea in volumen collecta. Conscriptas fuisse has Homilias a Monachis Franciscanis, non obscure colligas ex his loquendi formulis: *szent Ferencz Atyánk, Pelbarth Atyánk*, aliisque.

Ezen helyet Cornides autographonából írtam le, melyet Tóth úrnak köszönök, a Catharina legendája koráról való beszéd köz Weszprémivel. Biogr. Tom. III. p. 196. A két író által kiírt ugyanazon helyben sok a varians lectio, melyeket egybe fog Uram Bátyám vethetni a Kódex diplomáciai párjával, melyhez nagy reménységem vagyon.

A mscta Cornidesiano-Telekiana nem ismeretlenek a magyar Tudósok előtt, s igaz-e az, hogy azok között senki sem találta meg a Sz. Tamásról való prédikációt? Ezen prédikáció a többek sorában hatodik, s miért éppen a hatodikat leiratni? Ha nem írták-e le már ezelőtt az elsőket, s az utolsókat később? Azonban ennek semmi nyomát nem látom. A Sinai Bibliotékájának seriesén, *Miscellanea Hungarica* cím alatt van egy csomó bekötött kézirat, ha nem csalatkozom IV. Darab. fol. Gyanítni lehet, hogy itten is leszen a mi kódexünkből valami leírva. Sinai oly gondosan gyűjtött, s nála a Debreceni Bibliotékának kétségkívül sok ritkasági maradtak! Talán azok közt leíratott azon 1413-beli Kazayanum Testamentum is, melyet említ Weszprémi T. III. p. 198. Jó volna tudni hova lett a Patikarius Kazay leveles tárja. Némely statuácskák, és egy pecsétes tölgy láda a Kazay gyűjteményéből, a Debr. Bibl. armariumában tartatnak. Onnan került a Londoni Horatius is, melyet Pine metszett, s más egyebek. A tölgyláda így íratott fel az armarium seriesen: *Nummismatica Kazayana. Egy bepecsételt tölgyfa ládában, melyhez miolta ide tétetett senki sem nyúlt*. Ebben, vagy egy más bepecsételt kék ládában, mely az armariumon kívül áll, lesznek talán némely levelek a Kazay tárából. - Mindezek csak gyanítások!

Méltóztassék Uram Bátyám majd válaszolni, nem énértem, oly kevély nem vagyok, hanem az *Agendariusért*.

Erre nézve köszöntse, Édes Uram bátyám Tót urat küldendő levelében, hogy ezen valósággal szolgálni kész ifjú ember hevülést kapjon, és, amire legnagyobb szükség van, *bátorságot*. Mert a dolog valóban nehéz. Az armariumra egyenesen a Bthecae prefektus visel gondot, ki azt rendesen csak egyszer nyitja fel életében, t. i. midőn általveszi, belőle sem maga nem veszen, sem másnak nem ád ki semmit is; nem, *még professor társainak is*. - Ezt hitte volna Uram Bátyám? - Így van! A deák apologistának szavai jutnak eszembe:

- - - Ergo nec sumis tibi,
Nec ulli donas quidquam? - - -
Nolo irascaris libere si dixero,
Diis est iratis natus, qui est similis tibi.

Ajánlom magamat becses gráciájába.

Írám Debrecen, Május 8-d. 1812.

25
KAZINCZY FERENCHEZ

Kazinczy Ferencnek Kölcsey Ferenc forró tiszteletét!

Midőn legutólszor Édes Uram Bátyámmal a semlyényi utcán találkoztam, azt gondolám, hogy Csekéből visszajöttemmel ismét látni fogom azon férfiút, kit mindenekfelett szeretek. Azon környülállások, melyekbe a határok közé szorúlt gazdálkodás minden hozzám hasonló ifjú embert helyheztet, oly hideggé, oly önmagamtól különbözővé tettenek, hogy Uram Bátyámmal együttlétemkor is nem érezhettem egész mértékében az örömöt, melyet az ég váratlanul s a legjobb időben nyújtott, magamat unalmas szituációmból kisegíteni. Hidegen s géniusz nélkül jött el a durva földmívelő a Charisok köréből; de elég legyen az egyszer, ma erőt vettem a Démonon, s több mint egy év után ma leveleket írtam ismét barátaimhoz.

Sz. György napi vásárkor Debrecenben valék, de csak onnan lett hazajövetelem után tudám meg, hogy Szemere is odabenn volt. Nem mondhatom ki, mely nehezen esett az nekem, hogy a kedveltet nem láthattam. Ma írtam hozzá is, nem tudom, ha a kerepesi postán jól igazítottam-e levelemet?

Debrecenben létemnek haszna is vala. Midőn Uram Bátyámmal a semlyényi utcán beszéltem, említém, hogy Kulcsár sürgette régtől fogva prof. Vargához írt leveleiben némely D. Bibliotékában levő régi kéziratok parialtatását. P. Vargának kérésére megnyittatott az armarium (így hívják a levelestárt) s a Legendarius kiadatott Tóth Mihálynak. Írják, édes Uram Bátyám, még pedig Debrecenen kívül, és a professzor tudása nélkül, azaz nem a Kulcsár, hanem a mi számunkra. Egy 1630-ban s elébb régi írásokból pariált verseskönyv van most nálam, mely a debr. Bibliotékában az armariumon kívül találtatott, ha Kulcsár ismét sürget, inkább ebből iratunk neki, de az Agendarius mindenesetre nálunk marad. Mondhatatlan volt örömöm, midőn a már leírt íveket Tóth Mihálynál láttam, sor sorért, oldal oldalért van írva, s két sor közt az originálban nincsen nagyobb vagy kisebb hézak mint a párban, a betűknek formáik, a zöld és veres színek, még csak a betűk és szók közt levő veres vonáskák, sőt a Revizió alkalmatosságával tett korrekciók is bámulásra méltó gond és csínnal vagynak követve, azt hittem maga az originál van kezeimben. Lőrincre, úgy hiszem, készen leszen, s ezt egyedül Tótnak köszönhetjük, - egyedül!

Ezen ide zárt Brochurt is Tót ajándékozta, nem tudom ha látta-e már Uram Bátyám, nekem sok okom van hinni, hogy nem látta. Innen láthatja Uram Bátyám miért nevezték a poétai episztolát paszkvillusnak?

Tiszánk magyar dalt még öngyermekétől nem halla.

Ez a paszkvillus. Mert én megtanultam a mult télen, hogy Szathmárban minden ember poétának tartja magát.

Kitől jött legyen a válasz? nem mondhatom meg bizonyoson, csak egyet kérdek. Nem emlékezik-e Uram Bátyám, hogy egyszer Debrecenben a fejér lóban nem volt-e látogatására Szathmár vármegyéből vagy Izsák Sámuel a mostani subst. vispán, vagy másvalaki? s ha Uram Bátyámnak az emlékezet segédjére kél, úgy meg lesz fejtve a titok. Többet az episztolára írt válaszról nem írok még két jegyzeten kívül.

1. Már a Diéta alatt ezen munka készen volt.

2. Pag. 11. Scholion. *Izsák Gáspár* a vispán testvér bátyja volt főszbiró. *Gáspár Pál* Borhídon Szathmár mellett volt főnotárius. *Kiss Áront* nem ismerem. *Szabó András* ez bizonyosan a kisszekeresi pap, hol vispán Izsák úr lakik ott híres versíró. *Dettrich*, egy ilyen nevű kancellistát tudok Károlban. *Kölcsey* nem tudom néhai bátyám István-e volt főszolgabiró, vagy az öcsém

Mihály, ki egyszer Izsák vispán rendeléséből (ezen úr mellett volt a Diéta alatt patvarista) Ötvös vispán nevenapjára verseket írt, különben írni nem szokott. Magamra nem is gondolkozom, mert nem vagyok a kedveltek sorában.

Az említett nálam levő verseskönyben, a régibb darabok ezek:

Az Spira Ferencnek, Christus hitinek megtagadásájért való röttenetös romlassa es vezödelme 1566.

Tœkœre es peldaja ez jelön valo romlando életnek etc. 1540.

Historia Abigaelis 1560.

Judith historiaja 1548.

Jonas prof. Historiaja Batizijé 1541.

Tobias histor. - 1550.

Sziget vár romlása. 1566.

Joseph historiaja Bankai Mátyásé 1506., ez a legrégibb stb. mind ide ki nem írhatom, de igen sok régi darabok vagynak még ezeken kívül is.

Ismét Csekébe megyek a jövő héten, de hamar visszajövök, s még elébb mint talán Uram Bátyám levele ide érkezhetnék, melyet óhajtva várok, p. *Debrecen, N. Léta, Álmosd*.

Ajánlom magamat édes Uram Bátyám. Még egyszer kérem ki a választ, ne haragudjék Uram Bátyám, hogy én sok leveleit hagytam felelet nélkül, Géniuszom volt oka nem én, bőven fogom az évig tartott hallgatást kipótolni. Álmosd, Május 22-d. 1813.

26
SZEMERE PÁLHOZ

Szemere Pálnak Kölcsey Ferenc

baráti forró csókjait!

Végre, végre édes Szemerém! fogod-e tollamnak vonásait ismerni? Fogod-e szavaimat? Hosszú hallgatásomból valamely isteni kéz ébreszte fel, soha még ily elevenen nem tünt fel azon kor képzetimnek: az ismert városban gondoltam lenni magamat s régi szállásod előtt, lelkesedve kiáltám a *νεκυομαντης*nek szavait: légy idvez házam tornáca, mily örömmel látlak tégedet, visszaadatván a világnak!

Ha Pestet elhagytad-e már, mint nekem a télen Kazinczy mondá? ha te is mezei gazda vagy-e mint én? ha szeretsz-e engemet forrón, mint egykoron remélnem hagyád? ha fogsz-e levelemre válaszolni, és ismét és mindig válaszolni? ezeket akarám már régen kérdezni, s ime végezetre elmondám. Írj nekem, nem mint tudósnak, nem mint poétának, írj nekem mint barátnak, ki a mindennapi élet unalmai közt örömest találkoznék olyanokkal, kiknek szíveik felsőbb szépségek érzésére nyitva állanak.

Pali, Pali, mily hatalmas kézzel ronthat el mindent a történet! Tele nagy érzésekkel, mint az elválasztottak, jöttem karjaitok közül, s észre sem vettem, midőn egy közönséges földmivelő lett belőlem. A mult télen voltam Kazinczynál Semlyényben, sokat beszélnek rólad s társaidról. Debrecenben mult Szt. György-napi vásárkor találtam Markos Mihályt is, nem tudta, hogy te is Debrecenben vagy, én is azután hallottam, örökre fájlalom, hogy nem találkoztunk. Ki tudja, látjuk-e többet egymást vagy nem?

Horvát feleségének szerencsétlenségét Markostól hallottam. Sajnálom azon derék férfiút, kit mindig különösen becsültem. Az ég pótolja ki nékiek sokképpen, ha csakugyan, lehet, ezen veszteséget.

A falusiaknak leveleik hosszúk szoktanak lenni, azt mondja Rousseau az új Heloise előtt, mert ritkán írnak, s olyankor örömöst öntenek ki mindent, ami szíveiken fekszik. Ritkán írok én, mert több egy egész évnél, miólta barátim közül senki sem látta soraimat, s ha ennyi idő ólta is keveset írok, jele, hogy a szív, mely máskor ömledezett teljességében, most üres. Tedd nekem azt az örömöt, hogy leveled minél előbb láthassam, hagyd éledjek újra társaságodban, érezzem a szép lélek örömeit, s ismerkedjem ismét litteraturánkkal, mely előttem szinte idegen lett. Minden újabb mívek közt egyedül Daykát ismerem, s azon szonettokat, melyeket Kazinczytől és tőled Horvát ada ki. Mindegyiket Kazinczynak köszönöm. Te mennyei poéta vagy: édesebb zengésű szonetteket sokáig fogunk magyarúl hallani, mint azok voltak!

Levelemet a kerepesi postára akarám igazítani, de nem tudtam bizonyoson, ha onnét veszesz-e leveleket. Horváthoz igazítottam, s ha érzed, mely szükségem van nekem *itt a Nyír szélén* barátokra, írd meg, honnan veszed ezután soraimat. Csókollak szeretett férfiú, nem különben Horvátot és Vitkovicsot. Hogy van a Theodora?

Álmosd. Május 22-d. 1813.

Leveleidet veszem per Debrecen, N. Léta, Álmosd.

Jut eszedbe, midőn Vitkovics vendégelt bennünket ott, ahol Petrasovics Tékája volt. Egy kislyány énekelte sokáig azon dalt: *Dein gedenk ich und ein froh Entzücken* etc. tegnap láttam azon dalt a magyar fordítással együtt, mely talán a tiéd, és nagyon szép. Azon dal a mi falunkba Herschud Zsuzsitól került, ismered azon lánykát? Ki formálta azt poetriának?

Kivül: Méltóztassék Szemeréhez elküldeni, édes Horvát ezen levelet.

27
KAZINCZY FERENCHEZ

Kazinczy Ferencnek Kölcsey Ferenc forró idvezletét s tiszteletét!

Forróbb vagyok, mintsem a hideg ceremoniálnak minden kötelékit öszve nem kellene tépnem. Tegnap vettem Szemérétől levelet, oly szépet, oly forrót, milyet csak az én Palimnak hevülő melle nyújthat! A héten érkezett meg Kállaim két évi távollét után s itt, itt a falun bírom őt! Érezzed boldogságomat, érezd mi teszen engem büszkévé véled is nagy férfiú a barátságnak legbiztosabb hangján szólani. Két hosszú, két unalommal teljes évet húztam ki barátaimnak s önmagamnak társasága nélkül, eltompúltan, elsüllyedten s most egyszerre tészen a kedvező sors életemnek legszebb korába vissza. Az én Palim oly elragadó hévvel fogadott engem, mely elég megédesíteni minden pillantatot, melyben azt kelle gondolnom, hogy ő talán engem többé nem szeret. Nem, az ő szíve nem romlott el, az ő szíve elromolhatatlan, mint azelőtt, most is hevíti azt a barátság s Litteraturánknak szerelme, mindaz amit utolszor írt leveledben felőle írtál, egy részegítő pillantatnak foganatja volt. Ki oly erős, hogy valaha meg nem tévedett volna? Ki eléggé erős a passziók vészeinek helyt állani? Azon nagy kit semmi nem tántorít, nem a mi világunkból való, mint a görög mívnek Ideáljait csudáljuk őt, de ezt itt aki szenved és örül, legyen kicsapongó, legyen sikamló némelykor lépteiben, epedéssel szorítjuk szívünkhöz, ez a miénk, miénk!

Fiadnak születésén örvendek. Óhajtom neki mindazon szent érzeményeket, melyekkel te bírsz, óhajtok néki mindent, ami benned van, sorsodon kívül.

Virtutem ex Te verumque laborem

Fortunam ex aliis.

Itten közlöm idei dolgozásaimat.[2]

Sonettóim közül kettő jutott eszembe, az egyik *Pirúlva jött fel égi tüzével*, a másik *Két istenasszony amidőn születtem* stb. ezeket leírtam ismét emlékezet okáért, ha van még nálad, szeretett Bátyám, mely a limát érdemli, méltóztassál megküldeni. Szemere ismét írt egyet *Az Echó*. Pali véghetetlenül nagyobb bájjal ír mint én, nem irigylem néki, de annál inkább szeretem őt. Holnap egy hete, hogy Kállaimért Debrecenben voltam. Az Agendarius ismét tíz ívvel szaporodott, nemsokára egészen bírjuk. Kállaim testében és lelkében megszépült, s rámnézve kimeríthetetlen kénynek kútfeje. Ölellek a legforróbb szeretettel. Álmosd, jún. 25-d. 1813.

28
SZEMERE PÁLHOZ

Álmosd, jún. 11. 1813.

Minden óráim csüggesztő magányom
Néma csendén búnak szentelem,
Rajtad elmém ah törődve hányom,
S könnyek árját issza kebelem.
Merre, merre tüntök hű szerelmek,
Melyek láncolátok szívemet?
Ha fogjátok forró szenvedelmek
Mint láng elborítni létemet?

Most is karján fényes Ideálnak
Még magasan rengnek álmaim,
Ah de tündérvárán nem találnak
Méltó tárgyai többé lángjaim.
Fanny, Fanny mint Zephyr utánad
Sohajtásim szállnak úntalan,
Tünj el egyszer lélekvesztő bánat!
Szív mért ingerlődöl hasztalan?

Zengék, mint Aedon alkonyába
S i r á s z[3] *lengő rózsabokrain,*
S mindhiába folytak, mind hiába
Bájos hangok lantom húrjain.
Csillagokra fel remegve sírtam,
S fényeiktől nem jött vígasztatás,
Berkén Echót fájdalomra bírtam,
S jajgatásnak szólt csak jajgatás!

[2] (Itt következik az *A költő* az *Emlékezet*, az *Átok* s az *Ανάθημα* c. vers).

[3] A napkeleti poéták meséjét a fülemile és rózsa szerelmeikről lásd Jonesnél Comm, de poesi. Asiat. Cap. V.

Isten hozzád eltünt rózsapálya,
Isten hozzád égi nyugalom,
Képed lelkem, ismét feltalálja,
Testem elborítván sírhalom.
Bú virági, melyeket szaggattam,
Szent fa, mely borítád kínomat,
Emlék, melyre könnyzáport hullattam,
Nem bántjátok ott hűs álmomat.

Édes volna kínomtól megválni,
Mégis, Élet, visszanézek rád,
Hű reményt messzéről látok állni,
Kéklő leplében mint V i o l á k.[4]
Mint közelget Fanny, szép vonásit
Ismerem meg bájló képiben,
Érzem újra szívem hánykódásit,
Érzek újabb lángot keblemen.

Mint borongnak, Isten! mint derengnek
Egymást váltva létem napjai
Most zuhognak, majd szelíden lengnek
Csónakomra szél fuvalmai.
Ah kétségem zúgó tengerében
Örvényébe melyik hab temet,
Vagy mosolygva fog talán ölében
Hű Géniusz, derítvén kedvemet?

Boldog a bölcs, futván égi pályán,
Mennydörgés alatta s szélveszek,
Nézi szenvedelmek bús homályán
Mint bolyongnak gyarlóbb emberek.

29
SZEMERE PÁLHOZ

Jún. 18-d.

KIVÁNSÁG[5]

Tiszta miként Eos érzésem s mint csalogánynak
Éneke szent légyen s kedves örök tavaszom,
Éltemet esti homály kékellő leple boritsa,
Gyönge szerelmeimet védje viszontszerelem,
S egykor az andalgót sírhalmom néma kövénél
A szépnek vidám érzete lengje körül.

[4] A görögök a barnahajú lyányt violához szokták hasonlítani, s violahajnak mondák a barna hajat. Így Pindar. Olymp VI. λέγεται, παῖδ' ἰοβόστρυχον Ευάδνα τεκέμεν.

[5] Lásd az I. kötetben O h a j t á s címen

EMLÉKEZET[6]

Itt epedett, itt dőlt kebelemre a mennyei lyányka,
Itt szívta ajkamról szép tüzem égi hevét.
O nimfák egyszer még őtet látni, csak egyszer!
S vonjon örök fátyolt sírhalom éje reám.

ÁTOK

Láng vala keblemben s áh késtél óltani lángom,
Szintén halék s tőled nem jöve, lyányka, segéd.
Hivtalak, áh száladál, ömlött szemem árja, nevetted,
S nem hallád Echo mint veri vissza dalom.
Légyen egész éjjel (bár csókjaid árja habozzék
Arcán) mély aluvás, o Chloe, pásztorodon.

'A ν ά θ η μ α[7]

Nektek szent legyen e lant Ámor, Grácia, Phoebus!
Hangját Phoebus adá, tüzit Ámor, Grácia báját.

Anathémának hívták a görögök az istenek számára felfüggesztett ajándékokat, sok ilyen anathémát szentelő epigrammákat találunk a görög antológiában. Sapphónak a minap három dalát fordítottam, s azok közt azt is, melyet Longinus tarta meg *φαίνεταί μοι κῆνος ισος Θεοῖσιν*, de nem a Sappho metrumában, mert ezt az egyet lehetetlen vala. A görög együgyű nagyság énelőttem mindenekfelett van, s ezért szeretem Goethét is inkább, mint Schillert. Fordításaimat megküldöm, de nem most, még némelyeket változtatni fogok.

Három egész éven keveset dolgozám. Te azalatt nyomtatott dalokkal gazdagítád litteraturánkat. Teljességében boldogságomnak, ha barátaim előtt érzeményimet kiönthetem, nem tagadom el, mégis mely szédítőnek érzem azt, midőn idegenek is együttérzéssel olvassák dolgozásaimat. Nem azért, hogy örömest adnám publikum elébe dalaimat (nem tevém azt a télen Kazinczynak kérésére is), de tisztelem azt, ki fényben jelenik meg többek előtt. Ohajtottam volna látni nyomtatványaidat. A nyomtatatlant: *Vergisz mein nicht o Mädchen* etc. közöld legelébb is. Te filológiai dolgokat is írtál, mi leve azokból? S te magad? mint élsz te Pécelen, és megházasodol-e már egyszer? Én itt egyik öcsémmel lakom, s majd továbbat a Tisza mellett fekvő jószágainkba Szathmár vármegyébe megyek el, messzebb tőled s az emberektől, de lelkem nálatok marad mindég.

1811. Szeptemberben írtam hozzád egy dalt, s még azon évben megküldöttem Kazinczynak; ha láttad-e azt? megküldöm, ha nem ismered. Kazinczynak ismét fia született, írta kétségkívül neked is. Óhajtom neki atyjának szívét, de sorsát nem. Ölellek Édes Palim.

Álmosd. Június 25-d. 1813.

[6] Lásd az I. kötetben V e s z t e s é g címen

[7] Lásd az I. kötetben A j á n l á s címen

30
HORVÁT ISTVÁNHOZ

Horvát Istvánnak Kölcsey Ferenc forró idvezletét!

Csak egy rövid levélkét, Nagy Férfiú, melyen unalom nélkül végignézhess. Kállaim, ki ezelőtt Pozsonyban lakott, most Pestre megyen, s olyan fő mint az övé, szeret nemzetünknek elsőivel ismerkedni. Ezen kevés sorok emlékeztessenek téged énreám, s mutasd ezen barátomhoz is azon hajlandóságot, melyet egykor erántam mutatni méltóztattál. Én sohasem érzettem magamat érdemesnek arra, hogy néked az legyek ami Vitkovics és Szemere voltak; örvendek mégis, hogy bizonyos értelemben elmondhatom azt, amit egyszer Gellert Rabnernek írt: A tivéletek való társalkodás bizonyság nekem szívem jóságáról s a helyes voltáról izlésemnek. Vidd meg idvezletemet Vitkovicsnak is, s tegyed azt, hogy Kállaim őtet is ismerhesse. Élj szerencsésen.

Álmosd, auguszt. 13-d. 1813.

31
SZEMERE PÁLHOZ

Álmosd, 1813. augusztus 13.

Szemerének Kölcsey forró csókjait!

Pali, Pali ez-e mind, amit remélnem hagyál? Júniusban írám levelemet, s im két hónappal azután könyörögnöm kell válaszodért. Annyira telve vagy-e boldogságod képeivel, hogy itt a míveletlenek közt nyomorgóról nem is gondolkodhatsz? Te Pesten Horvátodnak és Vitkovicsodnak karjaikban mindég találsz örömöt, s én két nappal ezelőtt elvesztettem Kállaimat is s ti fogtok a szeretetre méltónak örvendeni, kik engem elfeledtetek. Vagy talán igaz amit mondanak, hogy te le vagy kedvetlenségektől veretve, hogy elzártad magadat nemcsak a világnak, hanem azoknak is, kik téged szeretnek? Adná az ég, hogy ez ne lenne igaz, s nekem sok okaim vagynak nem hinni. Nincsen-e az én Szemerémnek szép lelke, mint azoknak, kik Hellász boldog egét szivták? Nem bir-e ő ismeretekkel, melyek megkönnyítik a legunalmasabb napot? És nem lakik-e ő egy nagy városhoz közel, hol a tudnikívánó, a mívelt és társalkodó lélek örök táplálatot találhat? Talán a politikai környülmények nyomnak tégedet? Mit a pénz a te lelkednek, és azon bujálkodás, melyet az üres szívüek követnek? A te szükségeid kevesek és könnyen pótolhatók, mert lelked gazdag és együgyű.

Látni foglak édes Szemérem! nem fog talán az ég óhajtásaimnak gátat vetni, kevés hónapok után látni foglak! Mint érzem én azt az örömöt, mint érzem én azt előre! Kedvesb álmaim most nincsenek azoknál, melyekben azt gondolom, hogy innen elmegyek, és ha nem teljesednek is azok, be fogom húnyni szememet, és ismét és mindig álmodni fogok. Álmomban legyek boldog vagy ébren, mit nekem, csak úgy érezzem magamat. Nem mondjuk-e sokszor, hogy életünk egy rövid álom, és nem mondjuk-e igazán? Érzem ezen filozófálás gyönge oldalát, szerencsés vagyok mégis míg álarca fennmarad, és ha leesik? panaszolni mégsem fogok. Nincsen-e könyv? nincsen-e papiros?

Te látod mily nyugodt vagyok én, én itt a falun. Csak hogy verseket nem írok a falusi élet javairól! azt tenni sohasem fogom. Oly egyforma itt körültünk minden, a mező és az emberek! Boldog aki oly szép regióban lakik, mint Ariost és Matthisson, a szép természet neki embereket teremt, hol külömben nem volnának. Itt nálunk nincsenek.

Írnék sokat, édes Szemere, de okot adtál félnem, hogy talán únalommal olvasnád, nehányat verseim közül mégis ide zárok, s Csokonaiból a *Szemrehányás*t és a *Rózsabimbó*t úgy megfordítva, mint Matthisson Antológiájában példák adattak.

Élj szerencsésen.

32
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

(A letépett felső szélen csak kikövetkeztethető a betűk alsó részéből)

Döbrentei Gábornak Kölcsey Ferenc forró idvezletét!

Csak rövid sorokat, kedvelt férjfiú, egy óra múlva indulok. Tegnap s tegnapelőtt kellett volna írnom, s a barátság első idvezleti nem lettenek volna olly hamar múlók mint egy pillantat. Kedvessen vészed ezt is, édes Döbrentei, a lángszívnek ömlése nem szűk, árral jön az s egy pillantatban elboríthat. Forró keblet adott nékünk a Sors, ismertek vagyunk egymásnak az idegenben is, mint a görög mív ideáljai Winkelmann lelkének, s kik vérzünk a hideg mindennapiak közt, phoenixként új életre kelünk találkozó lángjainkban. Érezzd, hogy én ismerem szívedet, s tanúld ismerni az enyémet, mely így verni csak akkor szűnik meg, ha nincsen élet a síron túl.

Boldog napokat éltem itt Pesten Vitkovicsnak házánál, az ő, Horvát, és kedves Palink társaságokban. Az én lakom Álmosd, Debrecen mellett Biharban. Légy könyörűlő az Alföldön lakóhoz, s ha írsz, jótétnek veszem azt, s hálám forró leszen. - Most először szóllok veled, s búcsúmat íly hamar kell vennem, mint fájlalom én azt! Ölellek!

Pest, Szeptemb. 2. 1813.

A levél hozzám NVárad, Léta, Álmosd. Biharban.

(A levél (1 lap) hátlapján Szemere a Reményhez c. szonettjének szövege, kézirata olvasható, a Kölcseyéhez hasonló írással:)

Szelíden, mint a szép esttűnemény,
Kecsekkel bájorcádon, mint Aurora,
Borúlsz reám, setét sohajtozóra,
S megenyhül Sorsom, a vad, a kemény.

De most nem tűnsz fel nékem, szép Remény.
A Végezet célomtól messze szóra:
Faggat, gyötör, remegtet minden óra,
S küzdell keblemben minden érzemény.

Ah, jőj s ringassd el e nagy kínokat;
S mint Endymion a csendes rózsaberken,
Hagyd, éljek boldog isten-álmokat!

S ha lelkem egykor álmaiból felserken,
Mint a Kedvest Chitóne Lángjai,
Lepjék orcámat hölgyem csókjai!

Szemere,
a Tiéd.[8]

33
SZEMERE PÁLHOZ

Szemerének Kölcsey

forró csókjait!

Ezen pillantatban veszem anguszt. 29-én írt leveledet, melyről Pesten szólottál, s sietek írni hozzád, bár vagy két nappal halasztani akartam leveleimet. Szept. 6-dik. érkeztem haza tele szívvel és égett arccal a hosszú út miatt. Azólta nem csináltam egyebet, hanem Anacreonomat olvasám, s véled foglalatoskodtam, hogy ezt elhidd, imé a dal, mely négy órával ezelőtt született, tökéletlenségeiben közlöm véled.

(Itt következik *A jegyváltó* c. verse)

Kihívlak vőlegény! viadalra hivlak ki! ha írtál-e már nagy lépésedről, és ha írtál-e forróbban mint én.

Félbenhagyom e levelet, mert a posta vár ajtóm előtt, máskor kétszeresen pótolom ki a csonkaságot. Kazinczynak egy kis levelét kaptam itt, melyben jegyváltásodat megírja, többet egy sort sem. Kállaimtól el nem búcsúzhattam Pesten, nem Horváttól is. Még ma Kállaimnak is írok vagy három rövid sort, s annál hamarább kell ezt félbeszakasztanom. Adieu - ölellek véghetetlen szerelemmel, mint mátkád ölelni soha sem foghat - ez a szív nem a lyánykájé.

Álmosd, Szeptemb. 9-d. 1813.

34
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc forró tiszteletét!

Nyólc napja, hogy Pestről megtértem, boldogúl töltöttem el azon kevés napokat, tisztelt és szeretett barátimnak körében. Hazajövén, asztalomon leltem Édes Uram Bátyámnak auguszt. végével írt parányi levelét, s mindez amit júniusban írt levelem olta kaphaték, én itt a falun és az alföldön, szánakozásból is kellene hoznám írni, hogy egészen el ne vesszek. Most inkább mint valaha érzem sötét lakom terhét. Miért nekem éppen itt és így? Csak úgy fogtam fel ezen áltröpülő gondolatot, ne higyje Uram Bátyám, hogy panaszlok.

Berzsenyi kijött, de mint jött ki! bosszúsággal vagyok eltelve mind B., mind Helmeczi eránt. Temérdek rossz dalt eresztett ki az első, s ezen utolsó nemillő szabadságokat vett magának.

[8] Vö. a Kazinczyhoz 1813. nov. 14-én írt levéllel.

Legyen ő, mint akar: de ha Berzsenyi az, aminek a versgyűjtemény mutatja, úgy sajnállanom kell, hogy poétáink nem egyszersmind *Kunstrichterek* is. O az isteni Matthissont! Ennek stílusával együtt lelkét is be kellett volna szívni Berzsenyinek. Csudálva láttam, amit máskor nem láték, hogy B..-ben a stílus praeponderál: hány sor van olyan mint az is: *A Dithyrambok lángkörében*, lélek s értelem nélkül? Én Daykával maradok, ki mint kezünkben van, mindeddig egyetlenegy Litteraturánkban, s sokaknak másoknak azt kiabálnám, amit már ma egyszer leírtam.

Non satis est pulchra esse poëmata, dulcia sunto.

Helmeczit Pesten nem láttam, de igen az általa fordított imádságokat. Őbenne nagy a tüz, s még sokat használhat.

Palim két nappal jött Pestre visszaköltözésem előtt. Vitkovicsnál lakánk, ki mindig a jókedvű, s muthwillig Vitkovics. Horvátot ritkán lehete látnunk, mert világi dolgok fogják el. Felesége szerencsésen gyógyul. Kállai készült a prókátori censurát letenni, s eddig talán le is tette s nem tudom, ha Pesten van-e mindég még, vagy talán visszaköltözött Pozsonyba, melyen kívül őnéki nincsen élet.

Palim kért, hogy írnék sonettót a Bürger formájában trochaicusokban, s bár én a sonettóknak nem szenvedelmes írójok vagyok, kérésére megtevém, imé itt van az újformájú dal:

(Következik a *Szemere Pálhoz* c. verse)

Mint tetszik Uram Bátyámnak az egyhangú Reim a cadencirozó sorokban? - Itt egy dal még, újabb dolgozásaimból:

(Itt következik *A jegyváltó* c. verse)

Írtam, ha jól emlékezem, hogy az Agend. Lőrincnapi Debr. vásárra talán készen leszen. Készen nincs, de kaptam akkor negyvenhat ívet a hasonlíthatatlan szépséggel és gonddal írt kópiából. Aszerént több mint fele van már kezemben a levelek száma szerént is, ide nem számlálván, hogy az első több mint száz levélnyi fragmentum az írás sűrűsége miatt csaknem annyi, mint a többi mindöszve. Holnap megy az öcsém Debrecenbe s várok újabb tudósítást. Alkalmasint elértük a célt, mely kivált Uram Bátyám előtt oly ragyogón állott. - De még-egyszer! *ne tudja ezt senki*. Nyughatatlan vagyok érte, hallván hogy ez Pesten tudatik. Barátink tudják igen is, de általok tudhatják mások is, s félő, hogy annak ne szerezzünk bajt, kinek legtöbbet köszönni tartozunk. Ez engem, midőn a csomót kiküldé, nagyon kért levelében, hogy azt rejtekben tartsam mindaddig, míg ő Debrecenben leszen. Ő jövő évi márciusig leszen ott. Az egekért édes Uram Bátyám, hogy a jó embert baj ne érje!

Döbrenteinek Múzeumáról olvastam a híradást. A Vitkovicshoz küldöttet lehoztam magammal s beküldém Debrecenbe, ha talán praenumeránsai gyűlnének. El kell végeznem, mert késő éj van. Várok levelet é. Uram Bátyám. Talán csak érdemlek egynehány sort.

Álmosd, szeptembr. 15-d. 1813.

35
SZEMERE PÁLHOZ

Szemerének Kölcsey

forró csókjait!

Így édes Palim, asztalom mellé ültem, és nincsen egyéb dolgom, hanem hogy neked írjak, s vegyed hosszú levelét az örömöst csevegő barátnak. Hazaérkezésem után két vagy három nappal írtam néked és Kállaimnak, tegnap vevém ismét leveledet s írok neked, de Kállainak nem, mivel nem vagyok bizonyos, ha Pesten találja-e levelem, add neki tudtára szóval vagy levéllel, hogy el nem feledtem őt. Én azt az embert nagyon szeretem. - Sokat, sokat kell elébb hallanod, míg valamit kapsz amit kívánnál, még csak azt is meg kell tudnod, mit csinál most a te Kölcseyd legtöbbet. Ő görögül tanul s nehány napok ólta Pindárt olvassa, s bár iszonyú nehéz, mégis az Olympiákon csaknem egészen túlment. Minő író az, Pali, minő lángszárnyú ész! minő boldog lenne az, aki őt méltán fordíthatná! Én ezt teszem, te mennyegzői kocsit vásárolsz. Boldog te minden bajaid közt, mert igaz, magas kény vár reád, melynél kisebb minden baj.

Helmeczinek szonettje, a *Remény*. Őbelőle még nagy poétánk válhatik, azt írá egyszer nekem Kazinczy, s minden okom van azt elhinnem, de ha ő nekem úgy barátom volna mint te, fognám a tollat, s azzá tenném sonettóját ami volt, minekelőtte született volna - semmivé! Miért? Te azt szintúgy érted mint én, elmondom mégis, az egészre nézve először is csak rövideden így:

Non satis est pulchra esse poëmata, dulcia sunto,
Et quocunque volent animum auditoris agunto.

Helmeczinek én nem láttam több versmívét ennél és azon ódánál, melyet Kaz. Marc Emilnek születésekor írt. Mindakettőre nézve szükség neki Horácnak említett sorait mélyen érteni. Azt is mondhatnám, hogy Rafaelnak rajzolatiban az egész *Umrisz* egyetlenegy vonással szokott volt megtétetni, s ilyenkor a művész keze közül *Kam ein leichtes, anmuthiges, seelenvolles Wesen hervor*. Így adjon nekem a poéta művet *fáradság és terhes ékek* nélkül. Az utolsó illik a Helmeczi szonettjére, az első az én dalomra, melyet hozzád írtam (Boldog kinek szép hont stb.), és a te Vidához írt episztoládra. Elmondom mi nem tetszik a sorokban.

A 4-d. sorban: *A vad és kemény* nagyon elmaradhatók, mert az első hemystichium magában többet nyom.

5-dikben: *De most eltüntél* stb. egészen prózai fordúlat.

6-dikb. *messze szóra*, nagyon sziszegő.

A *faggat, gyötör, remegtet* sem tetszhetik nekem, olyan rétori figura! aki egy szóval tud festeni, a fest legigazabban.

Küzdell, Tőled kérdem, ha nem sokkal gyengébb-e a freqv. a *küzd*-nél. Kazinczynál is a Goethe *istennéje* fordításában, *járdall a szeleknek fuvallatiban*, lágy ez az utolsó gyönge szillaba miatt. Goethénél - Sie *mag* mit fliegendem Haar Und düsterm Blicke Im Winde *sausen, csendes rózsaberek* épen oly üres, mintha mondanám *fényes nap*, a *rózsaberek* magában is nagyon fest. - Istenálom és nem *isten-álom*, erre Matthisson adja a példát:

Dein Leben, welch' ein seliger Göttertraum. S ha lelkem egykor ismét nagyon prózai, és vontatott az egész fordúlat. *Chitóné lángjai*, a lángok szokatlan fényben hozzák elő a szelíd, halvány istennét. - *Lepjék orcámat* - az istenért! hát csak lepik-e a csókok a poétát, és egyebet nem? mert kit is ragadhat el a nyomorult szó valami édesbnek gondolatjára? és *arc* nem *orca*

(szólok mint esztétikus, nem grammatikus) és úgyis arcaimat, nem arcomat; a poéták előtt tudva van, hogyan kell a singularisnak a pluralistól méltóságot és hevet kölcsönözni.

Elég - itt az enyém, az újformáju szonett.

(Itt következik a *Szemere Pálhoz* c. szonett szövege
Címe itt: *Szemere Palihoz*.)

Im amit kivánál a troch. szonett, s amit nem kivánál, egészen német reimokkal a cadencirozó sorokban. Várom mint találtátok te és a pestiek.

Itt egy más mív, s bármit mondjatok, ez az én *Lieblingem*.

A SCHWÄRMER. (Töröld le és írd magyarúl.)

Halljad fényszekeredben
Lúna dalom.
Fellengve szálljak én,
De mint Te szeliden
Tekintetem.
S mint csendes Aédon
Éneke lengjen
Az isteni himnusz
Fellegeimből
Szárnyain alá.

A Párka kinek
Vérző szívet adott
Égi kebelben,
Durva panaszra,
Sem pajkos örömre
Nem ömlik el az.

Mert egy anyának
Nőttek ölében
A bánat s öröm,
A sorsnak ölében.
Borongó képpel s remegő
Kénnyel szemeikben
Ölelik egymást
A hervadhatatlanok.
Szállongva feléjek
Rózsalepelben
Arany fantázia
Jössz s kebeledben
Tünnek el ők.
De te hű karodon,
Messze mosolygván,
Ismét felhozod őket
Szent emlékezet:
Mint fellegeken
Az éji szivárvány.

O sors hála neked
E gyermeki szivért
Melyet adál.
Fannym kebelében
És ciprusok alján
Sírnom oly édes,
Oly édes mosolygnom.

Én az egymásra folyó dactylicusokat schwärmerisch szeretem, s ezért ezen dal egyikért az én kedvesem.

Berekesztésül itt néhány szó, melyeket magyarrá kellene tenned:

Verhängnissvoll. Matth. Wildert Grab am Grab
Müller

halblächelend, amelyet Verseghy így írt le: *félmosolygva*, mit ítélsz?

Ölellek forró szerelemmel, és Vitkovicsot és Horvátot. Régen nem vehettem rá magamat, hogy Kzynak írjak. Döbrönteinek levelét várom.

Álmosd, szept 15. 1813.

36
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, Bihar vármegyében, szept. 25-én 1813.

Éppen Xenophonnak Memorabiliáit olvasám, midőn a posta jött, s leveledet kezembe nyujtá. Félretevém a könyvet, s írok.

Tizenhetedik évemben hívott engem Kazinczy, ki nékem rokonom, barátjának; a tizenkilencet töltém, midőn először Pestre menék, s Horvátnak és Vitkovicsnak és a mi kedves Palinknak karjaikban éltem legszebb óráit az életnek. Már akkor ismertelek téged; s most, midőn legközelebb Pesten valék, s leveledet Palimnál olvastam, siettem idvezleni azon férfiút, kiért szívem azért ver ily forrón, mert a sötéttisztában, mint téged Szemeréhez írt leveleid mutattak, ismert vonásokat sejdítgettem képeden: jelenségeit egy vérző szívnek, mint az enyim; melyet az égtől jutalmul nyertem-e? vagy büntetésül? nem tudom.

Soraimból, melyeket itt olvassz, fogod érteni: hogy én nem a literátort, nem a Múzeum kiadóját keresem benned; hogy én lelket keresek, mely lángoljon mint az enyim, s barátot mint én Palimban és Kállaymban bírok; kiket én inkább szeretek mint mindent itt körűlem, kikhez én téged hasonlóúl foglak szeretni, ha nyílt kebellel fogadsz engemet, a merengőt, a gyermeket. Mert én szeretni tudok, mint senki nem szeretett, s szerettetni óhajtok, mint senki nem szerettetett. Ó férfiú, ha talán téged megtanított is a tapasztalás nem rohanni hévvel egy ismeretlennek karjaiba mint Tasso: nem! engem soha meg nem taníthat. Sok lángot kioltott az idő szívemből: ezen egy akar mindvégig makacsúl lobogni; és mi sokszor készít ez nékem kínokat!

Írtam, miolta csak érezni és gondolkozni kezdettem: mert hogy is ne írjon az, kinek szíve oly sokszor van tele, s oly ritkán talál keblet, hová kiömölhessen? De nem előre feltett célból vegyűltem literátoraink közé. Szükségem volt barátra; s kiket gyermekkoromtól fogva úgy neveztem, az egy Kállayt kivévén, megholtanak. Ezen megmaradottól el kelle válnom; minthogy másként nem élhettem az életet, újakat kerestem. S íme ifjúságunknak romlott

sergében nem találhattam fel őket egyebütt, hanem literátorink közt. S ez legyen literátori pályámnak egész históriája.

Teljesítem kívánságodat; s küldök verseket. Keveset küldök, mert keves van. Öt évvel ezelőtt írtam gyakran; de akkori dolgozásaimat tűznek adám: most ritkán írok. Barátim örömmel fogadják soraimat; de a *profanum vulgus,* - tapasztalásból tudom, hogy az én dolgozásaim az előtt nem fognak kedvesek lenni. Azonban én a publikumnak bálványozója sohasem lennék; s megengedte a géniusz, hogy mint író választhassam azon horatiusi mondást simbolúl:

- - mihi parva rura, et
Spiritum graiae tenuem Camenae,
Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

Én minden írók között legtöbbszer és legörömestebb azokat olvasom, kik görög és német nyelven írtanak. Magyarúl darab ideig nem olvastam semmit a Kazinczy dolgozásain kivül, melyeket ő nekem leveleiben meg szokott küldeni. Miolta Daykának, Kisnek, Berzsenyinek verseiket ismerem, olvasom ezeket is, kivált az elsőt, örömmel. Ismerem Szemerének s Vitkovicsnak műveiket is, és a tiéidet. Ha ilyen jó művekkel rakod meg Múzeumodat, örömmel fogom azt is olvasni; de mint sem rossz darabokat végy fel, inkább magad írd tele mind a negyvennyolc ívet esztendőnként. Ölellek.

37
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc úrnak

Kölcsey Ferenc alázatos tiszteletét!

Tegnap vevém Uram Bátyámnak szeptember 28-dikán írt levelét s válaszolok.

Ha Uram Bátyáméknak leveleik nem mindég kedvesek voltak-e nekem? csudálnám, honnan vette magát ezen gyanú, ha nem szoktam volna szívemnek minden mozdúlatit szemmel tartani, s nem tudnám, minő vonások képemen azok, melyek sokszor a figyelmes nézőt nem akarva csalják el valami olyannak hivésére, melyről ezen szív nem tud semmit is.

Nekem a sors csapongó fantáziával vérző keblet adott együtt. Köszönöm a sorsnak ajándékát, de úgy, mint a nő férjének kezéből köszöni az óhajtott halált, hogy a rabláncokat elkerülhesse. Mert szenvedek én, mint senki itt körülem nem szenved; egy szó, egy tekintet, egy távol sejdítés lever engem, s nemsokára elemésztődöm én. Tizenkilencedik évemet töltém, midőn Debrecent elhagyám, ismeretlen a világgal, ismeretlen önmagammal, csak azon körben álmodozhattam, melyet könyveim között vontam magamnak, s ezt végetlennek s álthághatatlannak tartottam. Kiléptem végre. Gyermeki, de szép plánumok lettek semmivé; nem volt ember, ki értse a forró ifjút; úgy tanítottak meg engemet mint Tassót Antonio, látván, hogy sehol magamat fel nem lelhetem, öszvevonúltam, s külsőm, melyet azelőtt a belső láng úgy öntött el, mint a táncoló lyány arcát az öröm, komoly lett és hideg. Eltompúlva tértem meg Pestről mintegy három évvel ezelőtt, s hová? Uram Bátyám ért engemet, s látja mi bántott engem a múlt években, s ha szinte nem volnék csak az is ami vagyok, fog szeretni szánakozásból is, mert én barátaimban nem kerestem soha sem a *Literatort,* sem a *dicsérőt,* egyedül szerelmet kerestem én ő nálok, tisztát és forrót, mert nekem egyébre szükségem nincsen, és ezen szükség oly nehezen pótolható.

Nekem a történet nagy gazdagságot ugyan nem adott, de szegény a köznépnek szemeiben sem vagyok. Azonban az én lakom olyan, hol a körülem lévőkről azt kell kiáltoznom magamra nézve amit Phryne Xenokratesről magára nézve mondott. S ki az, ki helyemben azt nem kiáltozná? Én férfi, én ifjú s kötelékek nélkül vagyok, s mi az, ami engem itt leláncolva tart? Érzem a fátumnak nyomását, érzem, hogy nem vagyok szabad, bármit mondjanak filozófjaink. Nem csak az bánt engemet, ami itt körülem van, annak, aki engemet egészen érthet, Goethének szavait mondom el:

Und da sucht das Aug oft so vergebens
Ringsumher und findet alles zu!
So vertaumelt sich der schönste Theil des Lebens
Ohne S t u r m und ohne K u h'.

O a Schiller lelke! de aki azt adta, csak messzéről mutatta meg a pályát, s mászunk mint ki a fejedelemnek hintója mellett a sárban jár. Ki az Litterátorink közül, s még azok közül is, kik úgy feláldozták életeket mint Kazinczy, hogy el ne mondhatná amit Achilleus mondott Agamemnon küldöttjeinek:

ίση μοίρα μένοντι, καί εί μαλα τις πολεμιζοι,
'Εν θείη τιμή ήμέν κακός ήδέ καί έσθλός.
- ούδέ τί μοι περίκειται, έπε πάθον άλγεα θυμώ
έξ δ' όρνις άπτήσι νεοσσοίσι προφέρησι
μαστάκ', έπεί κε λάβησι, κακῶς δ'άρα οι πέλει αύτή.

De ki parancsol a sorsnak? ki vonja el a felleget ha jő?

Tudom én, mit mond Wilhelm Meisternek az Idegen, midőn ő a sorsot veszi palástul beszédében; de engemet nem a szcéna tett először mozgásba, s gyermekkoromnak legszebb évét a görög filozófiának virágai között töltöttem el. A Tóthtal kezdett teológiai per jön eszembe. Én a keresztyének vallását egyedül az Evangéliumokból, s Klopstocknak Messiásából ismerem. Olyan az egészen, mint az Eleusisi misztériumok, vagy a Sybillának barlangja, tele sejdítésekkel, bámulattal, elfogódással. Ha választanom kellene a szekták között, bizonyosan én is annak adnék pálmát mely magát Rómáról nevezi, s ha kérdenék miért? nem felelnék semmit is, hanem Schillernek tragédiáit nyitnám fel a kérdező előtt. A gondolat, mely Uram Bátyámat vezérli, nagyon szép. Villersnek munkáját a reformációról hogy elolvassam, mindeddig reá nem vehettem magamat. Félek, hogy köz ideákkal van eltelve, s nem jutalmazza meg a vele elfoglalt időt. Ha egyszer elolvasom, gyönyörködve fogom ezen újonnan felébresztett gondolatokkal egybevetni.

Helmeczinek Sonettoját (a Reményhez), megvallom, hogy én nem találhatom szépnek. Elbámultam urambátyámnak róla tett ítéletét olvasván. Lehetetlen, hogy a szépnek ideája ennyire subjectiva lenne, s curiosus vagyok ezen különböző érzésnek okait magamban kitapogatni. Tízszer is elolvastam egymás után s utoljára is kéntelen vagyok megvallani, hogy szépségét *sem nem értem, sem nem érzem*. Tompának kell lennem, s genius nélkül valónak. S ha csakugyan szép, idő múlván ismét előveszem még egyszer, s meglátom, mire megyek.

Hosszú a levél s szükség, hogy jutalmazva hagyja el olvasóját. *Az Agendarius készen van*. A hatodik fragmentum, mely másonnan vevődött hozzá, s csak négy levélből áll, maradott még hátra, ezt is várom a napokban. Egy oly szép copia van kezem közt, melynél szebbet gondolni sem lehet. Az originál különböző írásai felette jól vannak követve, s a Sz. Catharina legendája is, mely rossz tollal íratott, a bámulásig jól van kinyomva. Örvendjen édes urambátyám, nemcsak kezemben van az Agendarius, de fel vagyunk a titkolózás alól is oldva, s publikum elébe mehet, midőn urambátyámnak tetszeni fog. Az utolsó kivétel a bibliotheca praefectusának prof. Tatai Sándornak akaratjával esett s a mi Tótunknak Recepisse mellett

volt az írás általadva. Csak most oszlottak el félelmei, de eloszlottak örökre. O ha futnom lehetne, s szerencsés volnék önkezeimmel adni által az ohajtottat! Mondja meg urambátyám, mi móddal veszi legbizonyosban kezéhez? Én ezt csak igen biztos kézbe szeretném adni, mert két évnek munkája, s az első évben félelmek között! - Éljen szerencsésen édes urambátyám, s higgye el, hogy szerelmére s leveleire felette nagy szükségem van.

Álmosd, október 21-dikén, 1813.

Lángolván olvastam az írást (*volt egy szép kora* stb.). Én a római és görög nyomokat imádva szemlélem, akármit mondjon Wieland, én néki a görög ideálokról írt munkáját nem köszönöm.

38
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, október 30-án, 1813.

Nevetnem kell, mihelyt a Reményhez írt szonett jön eszembe. Mondád, hogy erről hamar írjak; s imé, de amit nem vártál:

a szonett nem enyim!

Pali azt úgy közlé velem, mint Helmeczy mívét; Kazinczyval mint az enyimet. Ebből azt hozom ki, hogy a dal talán magától Palitól került; s csak ő játékot űz. Én mind Palinak mind Kazinczynak azt írám, hogy e szonettet szépnek nem lelem; s azt írom néked is, hogy ez Palinak nyomtatott szonettjeitől annyira van, mint a lysippusi mív a Phidiásétól, mint Raphaeltől Dow vagy Mieris.

Sappho dalában az *ellankad* és *folyja*, igaz hogy nem felelnek meg a ritmusnak szorosan, de a cezúrán a hexameter is adhat tribrachyst: miért ne a sapphikus is? Így az originálban:

ᶜΩς γάρ ίδω σε...
αύτίκα χρῶ πῦρ...

Ezen kis apológiát nem azért írom, hogy jusst formálj magadnak, úgy bánni velem, mint Quintilius, aki *si defendere delictum, quam vertere malles; nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem: quin sine rivali teque et tua solus amares*. Csak azért írám és írom, mivel - amit jobban tudsz - nem hordozzuk mindég a *mamselle la regle*-nek nehéz jármát.

Múzeumodnak híradását beküldém Debrecenbe; de praenumeránsaid nem gyűltek. Egyetlen-egyet tudok, hogy innen előre fizetett. - A mi nemzeti literatúránknak nem nyújta kedvező pályát a sors; de adott nekünk szent érzeményeket a darabos pályán; s ha magunkat egymásban feltaláljuk s szeretjük, nem vigasztalhatjuk s hevíthetjük-e köztünk a hanyatlót azzal amit Apollon a trójai hőseknek mondott: *Nem tudnátok-e oly férfiak lenni, hogy a sorsnak ellenére is győzedelmet vegyetek?*

39
SZEMERE PÁLHOZ

Szemere Palinak Kölcsey Ferenc

forró csókjait!

Ezen órában veszem régen régen óhajtott soraidat. Már szinte békétlen levék, s nem gondoltam meg, hogy te abban külömbözöl tőlem, mert én mindig honn ülök s téged szerteszéllyel hordoznak az *ἐννοσιγαιος* teremtményi.

Részt veszek panaszodban édes, jó Palim, és nem gonoszság-e a történettől így hagyni a szerelmes ifjút egy sora nélkül a kedveltnek? Ah, talán a szegény lányka beteg s talán eltévedt a mátkának levele s amaz ott éppen úgy eped mint te Pécelen. Talán egy felsőbb valóság örül a két érzékenyeket kínzani, valamely kegyetlen Héra, valamely hódíthatatlan Athéna! Nem haragszol-e édes Palim a lucianusi tónusért? Ne tedd azt. Érzem én, hogy neked igazad van, de lehetséges-e, hogy félelmeink mindig inkább teljesíttessenek, mint kívánataink? Az efféle gondokat gyakran egy kicsiny, s keveset jelentő történet szüli, s egy más kicsiny úgy veri széllyel, hogy a könnyű gond helyett nagy örömöt nyujt.

Kazinczynak nemrégen olvasám levelét, nézd mit ír az újonnan közlött szonettről: «Szemere közlé velem a *Reményhez* írt sonettot. *Szelíden mint az esttünemény* stb. Az isteni darab, szebbet ennél senki sem írt, senki nem írhat. Csak ezt nem kerestem benne: Mint Endymīōn - mert jobb volna Endȳ | mī̃ōn | ként. Szeretném, ha az U. Ö. érzése ebben egyezne az enyémmel, hogy ezt a *nékem oly igen kedves dalt* kényem szerint olvashatnám.» - - Azonkivül hogy Kazinczynak ezen soraiban azon dal dicsértetik, melyben én semmi jót nem láttattam magamnak találni, egy másvalami is csudálkozásba hozott. Azt vélem, hogy talán a Sonetto nekem tulajdoníttatik, s ime tegnap amint szüretemről megérkeztem, adják kezembe Döbrenteinek levelét, melyben szóról szóra ezeket olvasám:

«Ma kaptam Kazinczynak levelében egy sonettódat, mely valójában igen szép. Azért nevezi isteninek.»

Te gonoszkodtál Pali, s a dalt, mely nem vala enyém, nevem alatt küldéd meg Széphalomra. Hiszed-e, hogy tette volna ezt más, haragudnám, de reád csak úgy haragszom mint Julia St. Preuxre haragudt, az Armida mellyéről írt s reá alkalmaztatott sorokért. Így már könnyű lekapnom a játékos maszkot képedről, a dalt sem Kölcsey nem írta, sem Helmeczi, Te írtad! Ki tudta volna más a *Chitone* szót, mert H... sem Epicharmust, sem Hoffmannt és Stephanust, mostanában úgy hiszem nem olvasta, Pomeynak régi elnyűtt mitológiáját pedig ki olvasná más azonkivül, ki azt a debreceni Ref. Kollégiumban kéntelenségből tanulja? A Reimokat *serken* és *berken* nem te magad találtad-e? jól jut még most is a József-napi szonett eszembe, s nem ott állott-e ezen két reim?

Mi szegény előre elfoglalt emberkék ritkán teszünk ítéletet úgy, hogy abban más indulatainknak részek ne volna. Már tehát tudom, hogy a dal tőled van, a dal, melyet K.-czy isteninek neveze, s amely nekem nem tetszhetett. Ily ellenkezések gyakran történnek, és nemcsak két individuum közt, hanem ugyanazon individuumban is. Én megvallom, hogy a három első sor, vagy már az egész első quatrain szép, nagyon szép, de a fordulat miatt a második quatrainban, s az utolsó tercettben csak úgy lelem ezen sonettót legfeljebb is szépnek, mint a Kazinczyét. *Mely boldog óra tünt fel életemnek.* Nem úgy foly a dal, mint azon három, melyet Horvát kiadott, s hogy jobban kimagyarázzam magamat: *nincsen benne mélység*, mint abban, amelyet az *Emlékezetről* és a *Boldog párról* valóban isteni hevülettel írál. Azonban inkább köszönöm az újonnan közlést, mint talán gondoltad volna. A változásokat szeretem, a Kzczy változtatását igen fordíthatod haszonra. Döbröntei, azt gondolván, hogy az én mívem van kezében, így ír:

«Megengednéd-e, kedves Kölcseym, hogy a *Reményhez* írt sonettódon változtassak. Nálad így van:

»*Szeliden... etc. - Borúlsz reám setét etc.*«

Én így kivánnám:

Borúltál rám setét sohajtozóra,
S megenyhült sorsom... -

így rája következhetik: De most nem tűnsz fel etc. Írj kérlek efelől hamar, mert az első füzetbe akarom tenni.»

Ami a korrekciót illeti, én úgy hiszem, Döbrenteinek nincsen igaza, ami az utána tett kérést és jelentést nézi, nevetnem kell, hogy éppen azon dal tulajdoníttatott nékem, melyet én szeretni nem tudtam! Pali, Pali, Te ismét azon játékot akarod űzni, melyet a *Révai koszorvas üstökével* Horváton űzél.[9] De mit mond majd Kazinczy? Ő enthusiasmussal vette a dalt az én nevem alatt, mint fogja magát lelni, ha látja, hogy csalták? Mindezekről bő választ kérek tőled, s mondd el azt is, ha azért való haragodban nem emlékezel-e csak egy szóval is a trochaikus szonettről. Az nem nagyon szép, megvallom azt, de annyira vártad a formát. Ne légy *bosszúálló*!

Ma írok Döbrenteinek is, s megmagyarázom néki, hogy a szonett nem az én mívem. Azólta, hogy utolsó levelem hozzád elment, semmi újat nem írtam, egy rossz dalon kivül, mely nem méltó, hogy lássad. Egész nap nem csinálok egyebet, csak Homért olvasom, az Iliást egészen elolvasám, az Odysseát, melyet még ezelőtt nem olvastam, nemrégen kezdém el, s az ötödik könyven vagyok. S ezen költőt akarja fordítani Nagy Ferenc! nem ő, méltán ugyancsak egy sorát is az Iliásnak.

Írj mentől elébb, édes Palim, s légy otthon, midőn levelem Pécelig ér. Ölellek forró szerelemmel széplelkű, jó Palim. Adieu!

Álmosd. Október 30-dik. 1813.

Ó, ha Debrecenbe jöttél volna a vásárra! ki fogta volna Örömemet leírhatni? Ott voltam én, és az *Agendariust* készen hoztam el. Mint örülök én, mint örül majd Kzy ha utolszor írt levelemet olvassa! - Választ Palim!

40
SZEMERE PÁLHOZ

Álmosd. November 4-dik, 1813.

Szemere Palinak Kölcsey Ferenc

forró csókjait!

Minden szépet, édes Palim, minden jót adjon néked a Géniusz! Ah, te különben is oly sok szépet birsz és oly sok jót, hogy irigységgel néznék feléd, ha nem tudnám, hogy Te enyém vagy, s ragyogásodra nem mondhatnám szent örömmel: *az én Palim ragyog úgy*! Minő lélek ez, csak leveleidben is, s mily örömmel írok én ezen levelekre választ!

[9] Az Élet és Literatúra 1827. évf.-ában a 267. lapon, e levélnek a szonettre vonatkozólag kiemelt részeiben, e célzáshoz a köv. magyarázat-értékű betoldást olvassuk (a betoldás nyilván Szemere műve): „melyet a Perecsényi-Nagy képében írt Ódával Nem él közöttünk Révai; a komor Halál *koszorvas üstökiben.* ... Horvát Istvánon elkövettél."

Kicsiny, de szép leveledre, melyet a mult héten vevék, már elment a válasz, többnyire a Reményhez írt szonettről szólok, hagyd ezt is azzal kezdenem.

Kazinczy sonettódat isteninek nevezé; neki azt írtam, hogy én csudálkozom magamban különböző érzésemen, s igyekszem annak okát kitanúlni. Minden fáradozásom mellett nem lelek egyebet, hanem amit neked itt elmondok, hogy érezd amit én is csak inkább érzek. A görög a barna hajat a sötéten kéklő színhez hasonlítja, majd a violához, majd a Cyanehoz. Az arabs költő a hyacinthoz is. Így nevezi Homér a Tenger Istenét Poseidont *πυανοχαῖτα*-nak (cyanehajú), így mondja az Achilleus szekerén vonattatott Hectorról: *ἀμφί δέ χαῖτα ικυάνεαι πίλναντο* (cyaneszín hajai a földet érik). Így nevezi Pindarus a szép Evadnát *ίοβόστρυχα* névvel, mely violahajút tészen. A barna szem hasonlóképpen ezen virágokkal tétetik egybe. Sokaknak adja Homér a *κυανῆπις* (cyane szemű) nevet; az arabs költők a szép lyány szemét a hyacintról nevezik. A szőke epedő lyány, kinek szeme a napkeleten nárcisszal hasonlíttatik egybe, nekem kedvesebb mint az eleven barna, de ha a barnaság sötéten kéklőre változik a hasonlításban, úgy lehetetlen ezt is bizonyos epedés, bizonyos lankadás nélkül gondolnom, s ilyenkor az aranyhajú lyány (*κρυσοχαῖτα*) inkább vígnak és derültnek tetszik fantáziám előtt. A reményt én mindig messze lebegni képzelem ott valahol a Horizonon; s mint a messze sötétlő fákat, vagy hegytetőt kéklőnek mint a viola, mint a hyacint, nálad a remény olyan, mint a *mosolygó szőke lyány*, mint Bürgernél. Az *esttünemény* arra hív, hogy epedőnek lássam az *angyalt*, de az aurora kecsei, s a mosolygás közel hozzák őt nekem és felderítik. Így Bürgernél is:

Der schönsten Morgenstunde
Gehüllt in Rosenlicht,
Der Suada gleich am Munde etc. etc.

Ellenben én őtet mindég messze és mindég alkonyban, és mindég viola- és hyacyntszínűnek látom, s hogy másképpen nem láthatom, annak nem én vagyok az oka. Ebben egyformán, rokonérzéssel látom a remény képét Herdernél is. Azon paramythionjában, mely *Liliom és Rózsa* címet hord, így ír:

Schon unter Schnee und im kalten kleinen Grase fieng die bescheidne Demuth an, und webte, das sich verbergende Veilchen. *Die Hoffnung trat hinter ihr her, und füllte mit kühlenden Düften die kleine Kelche der erquikenden Hyacynthe*.

És azon isteni dalban die *Dämmerung* így:

D i e H o f f n u n g e w i g s c h ö n u n d j u n g,
I s t a u c h e i n K i n d d e r D ä m m e r u n g;
Auch ihre Schwester Sehnsucht liebt
Den Schleier, der die Lieb' umgiebt.

Meglehet, édes Palim, hogy ezen külömböző képzelet okozta az első *nemtetszést*, s mi emberek oly igazságtalanok vagyunk, hogy egy nem a mi képzeletünk szerint történt dologért, vagy lépésért, sok másokat is osztán jóknak lelni nem akarunk. Nem szükség neked magyaráznom, hogy ebből nem következik, mintha semmit sem lelnék szépnek azon kívül a mi képzeletim szerént iratott. E csak találgatása annak, miért nem lelhetem én ezen dalt oly szépnek mint mások, oly szépnek mint az *Emlékezet*. Én az *Emlékezetet* nevezem isteni darabnak, és az valóban isteni, de ezt nem merem hozzá hasonlítani. Örülök mindazáltal ezen kis pernek, alkalmatosságot nyertem magamat előtted egy vonással ismeretesbnek rajzolni, s nem öröm-e látni portraitjainkat az ecset alól, melyet különben kölcsönösen hordunk szíveinkben? Nem-e édes Palim?

Nékem egy dalom van, mely ilyen ideákból származott, melyeket itt elmondék. Félek közleni, mert ha sonettódat gáncsoltam, te még inkább gáncsolhatod ezt, mert megvallom, hogy önnszerelmem nem tartathatja velem jónak. De mi szeretjük egymást, s én még firkálásaidat is sok örömmel szemlélem. - Itt a dal:

(Itt következik a *Jennyhez* c. vers)

Amit sonettómról írsz, örömmel olvastam, oly örömmel édes Palim, mely szinte megfoghatatlan. Én is azt hiszem, s bár kevélyen szólottam sonettodról, megvallom mégis, hogy ez a tiednél sokkal alábbvaló. Megvallom azt is, hogy a szonett-írás nékem oly nehéz, s oly idegen, hogy midőn ezt, és egyedül kérésedre dolgoztam, egészen más körbe tétettem által, mint külömben lenni szoktam, ha verseket írok. Boldog, ha néked a *formában* példát adhattam, s Te ezen forma szerént istenieket fogsz írni, mint szoktál. Én annyira el vagyok fogva görög íróimtól, hogy magam semmit nem írhatok - a Jennyhez írt dalom a legújabb, s ez szeptemb. 26-án leve. Egyet lelek még papirosaim közt szeptemb. 17-dikéről, kicsiny és az idea sem új, de olvasd:

Ti néma, bús vidékek
Halljátok kínomat,
S te Nimfa, szent folyamban,
Könnyűm feléd ömöl.

De Nimfa, balzamoddal
Ne gyógyítsd e sebet,
Örömmel hordom én azt
Keblemben Fannyért.

Ez az én régi maníromban van írva, s visszaemlékezet egy olasz dalra: *Ma si caro ê 'l mio tormento, Dolce e' si la piaga mia, Ch'il penare e mio contento, E'l sanarmi e' tirannia* ec. Ölellek, édes Palim, lepjék arcodat csókjaim, ha úgy akarod, de az enyémet borítsák a tieid, és a kedvelt lyányé egykoron!

41
KÁLLAY FERENCHEZ

Kállay Ferencnek Kölcsey Ferenc baráti csókokat

(1813.)

Több mint egy év múlt el, mióta leveleidre adós vagyok felelettel, s miért? könnyen eltalálhatod; ha kitalálni nem akarod, megmagyarázhatom egyszer szóval vagy levélben; most csak azért írom e rövid levélkét, hogy válaszodat vehessem, s magamnak azon örömet szerezzem meg, melyre sokkal érdemesebb vagyok, mint talán te, neheztelvén restségemért, gondolnád.

Minden leveleidet vettem, s ha más helyhezetben lettem volna, mindenikre szokatlan örömmel írtam volna meg a választ. Gyönyörködve néztem bennök, mint tett a nagyobb világ s a józan filozófia az én Kállaymból sokkal szeretetre méltóbbat, mint ezelőtt is vala. Mindketten megváltoztunk, de különbözőképpen. Te elébb mentél az úton, melyen régen elindúltál, s szebb lett rajtad a szín, mellyel azelőtt is csakugyan bírtál. Engem más útra mozdított a történet. Thékámban könyv helyett már most nyeregszerszám áll. Míveltetni ugaraimat, lovaim s ökreimről gondoskodni, s küzdeni ezen emberekkel, kik tóparton s szalmafedél alatt

laknak, ezt kell csinálnom. Nem szabad rajtam nevetned, mert én mindezeket gazdai komolysággal csinálom.

Adieu édesem, csókollak; írj; restségemet s ezen kurta levelet gazdagon fogom kipótolni.

42
KÁLLAY FERENCHEZ

Kállaynak Kölcsey forró csókjait!

In medias res, édes barátom! úgy látszik, hogy új plánumaid jöttek, s az auditorságot nem akarod. Megmondjam igazán? Én sem nagyon akarom, bajos, nyughatatlan élet, hol leszen honod? hol leszen igazi menedék az öregségben? hol, lármátlan élet az isteni szép lyánnyal, hol csak azokkal jöjj öszve, kiket lelked kedvel és szeret? Nem mondok mégis ellent, mihelyt akarod. A Kzyval (Kazinczy) való ismerkedés magában is igen szép, most mindjárt akartam néki erántad írni, de leginkább szeretném ezt öszvebeszélés után tenni. Jöjj le Debrecenbe, vagy írj bőven és sok foliusra. Én különben ajánlom barátságomat szolgálatodra ott ahol akarod, úgy ahogy akarod, s addig ameddig lehetséges.

Elég a prózának, a prózai gondolatoknak, édes Ferim! S nem kívánhatná-e meg a sorstól minden, ki tőle gazdag lelket és főt kapott, hogy helyet is mutasson, melyben gazdagságit az alkalmatlan szemek előtt elrejtse? Helyet, mint Odysseusznek mutatott Athene Ithacanak partjain, hová csak a rokon érzemény juthatna el s legeltetné szemeit, s biztosan nyílna fel maga is, oly biztosan, mint a concha nyílik fel a leeső cseppnek, hogy azt magában gyönggyé érlelhesse. Nem adott az istenség munka nélkül elérnünk semmit is. Bizvást! fáradjon, kinek erő jutott, míg a pulya fényben s tompaságban ül. Egy vagy két rokonérező kebel itt, ezer amott a síron túl, ki boldogabb, mint mi? Az öröm, édes Ferim, és a szomorkodás testvérek, így tanítja Rousseau, mert így érzi, így én is és te.

S a párka kinek
Vérző szívet adott
Égi kebelben,
Durva panaszra
Sem pajkos örömre
Nem ömlik el az.

Így énekeltem egyszer, s ez a szívnek éneke volt. Adjunk hálát az égnek, hogy nékünk ily szívet adott, ez nékünk megtanítja a bánat genuszát, s midőn örömnap száll reánk, ki érzi azt jobban nálunknál?

Talán elébb Pesten leszesz, mint ezen levél. Ne feledd el ott meglátogatni Vitkovicsot és Horváthot, s tedd, hogy Szemerét is láthassad. Ezen szeretetre felette méltó ember szeret téged is. Szeressed őtet, édes Ferim, szív lakik azon férfiúnak keblében, melynél nemesben nem sok ver, boldogság őtet szeretni s tőle szerettetni.

Engedj meg a kurta levélért Feri, ki vagyok merítve. A szüntelen vérzés ezen napokban annyira meggyengített, hogy csak nehezen szedhetem öszve gondolataimat. Várok hosszú levelet kinézéseidről, s bőven fogok írni reájok. Bár Debrecenbe lejönnél, s szólhatnánk. Mint van lyánykád? - Ölellek!

Álmosd, novemb. 14. 1813.

43
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc urnak

Kölcsey Ferenc forró tiszteletét!

Édes urambátyám szeret engem. Ezen közelebbi levél mennyei gyönyörrel öntött el, oly mennyeivel, melyet itt a földön elhordozhatunk. Hálát nemes férfiú, forró hálámat! Aki nekem szerelmét nyújtja, az nagyobbat, szebbet, szentebbet nem nyújthat, s oly férfiúnak szerelme, ki szenvedett s vérzett, ki nemeseket szeretett, s nemesektől szerettetett, mindenek felett van. Egy ilyen ember mondhatja teljes büszkeséggel, amit az Isten a szép, kedvelt Tyrónak mondott: *Menj haza és ne mondd e titkot senkinek, én Poseidon vagyok.*

Mint hevültem, gondolván útamat Széphalom felé! de Uram Bátyámnak testvére oda mostanában nem megyen. Majd csak január végével, s akkor talán én is megyek, addig megtartom a csomót magamnál. Hogy Uram Bátyám tőlem tanuljon? Sohasem pirúltam ezen komplimentért úgy, mint most. Mit tudok én, mit tudhatok én, itt a falun? Kitől kapni könyvet? kitől egy intést, egy ujjmutatást? Debrecen is felette szegény. Mi itt csak a XVI-dik száz filológiai tudományával birunk, s az újabb könyveknek csak nevét halljuk.

Sz. Demeter egy kicsiny falu Közép-Szolnok vmegyének szélében, itt szűlt engem az anyám nagyanyámnak Büdöskúti Zsigmondnénak házában 1790. Auguszt 8-dik. Imé amit Uram Bátyám tudni kívánt. És így 23 évet éltem, mint az élni szót közértelemben mondják. Boldog, aki igazán *él*, aki az erőt, melyet a természettől veszen, munkára fordítja! Mert akinek erő jutott és mégis űl, az rabbá teszi magát, s nyúgalma hasonlít a leláncoltatáshoz, melynek érzése oly kínzó, oly tompító.

Cons. Péchy Úr a múlt hónap végével, vagy ennek elejével (jól nem jut eszembe) ment el Pestre, vele mentek gyermekei, vele Medicus is. Az egy igen mívelt lelkű Lyány, s társaságában szép órákat töltöttem. Egyedül könyveim maradtak a télre, s talán némelykor *Úzának* társasága, ki a telet itt Álmosdon fogja tölteni. Szúnyogdon a közelebbi szüret alkalmatosságával beszéltem ezen igen becsületes emberrel, s Uram Bátyámról folyt a beszéd. Hevűlettel szólott: «Én azon embert, úgymond, véghetetlenűl szeretem, s nem lehetne életem boldogabb, mintha közel hozzá tölthetném el. Mívelt lélek, igen, hérószi lélek az, mely őtet eleveníti. Én őróla, szólt továbbá, s munkáiról most csak igen keveset tudhatok, s azt is mások által. Esküszöm, hogy ha nem gondolatim s tetszésem szerént volnának is azok írva, tisztelném mégis őket, mint emlékét a legjobb, legkedveltebb barátnak.» - Örültem, hallván a szépérzésű embert, s kötelességemmé tettem ezt Uram Bátyámmal tudatni, mert nem lehet, hogy ezáltal öröm ne szálljon édes Uram Bátyámra. Én azt hittem, hogy az az ember hideg, de ekkor tapasztaltam, hogy szívét azon kegyetlen évek sem fagylalhatták el, s van elég pillantat, melyben az emberiségért forrón ver.

Lehetetlen, hogy Palinak Szonettjáról ne írjak. Ez mindenekelőtt nagy kedvességet talált, mert Pali hozzám küldött leveleiben, minden róla tett itéleteket közlött velem. Nem perlek sem Palival, sem Uram Bátyámmal. Egy barátja Palinak azt írja, hogy a munka nagyon szép, de némelyeket szeretne benne korrigálni, s imé így korrigálta s Palinak helybehagyás végett így küldötte meg:

Szelíden, mint az esttünemény,
B i b o r s z í n f é n y e d d e l, mint Auróra,
S ü t ö t t é l rám setét sohajtozóra,
S megenyh ű l t sorsom, a vad, a kemény,

M é r t m o s t nem tűnsz fel nékem j ó Remény?!
A végezet P á r o m t ó l messze szóra,
Faggat, gyötör, remegtet minden óra,
Küzd h é v keblemben minden érzemény.

Ah jőjj, ringasd el e nagy kínokat,
S Endymionként a S z e n t rózsaberken,
Hagyd éljek boldog isten-álmokat.

S ha lelkem e varázs-l é t b ő l felserken,
Mint kedvesét Chitoné lángjai,
Lepjék orcámat hölgyem csókjai.

Mit mond erre Uram Bátyám? Nem tudom a kritikus nevét. Pali két levelet közlött velem, s oly gonosz volt, hogy az író nevét mindenik mellett elhallgatta.

Hogy ezen kis űret betöltsem, íme egy dal még Szeptemb. 14-kéről.

A SCHWÄRMER. (Magyarúl édes Uram Bátyám!)

Halljad fényszekeredben
Lúna dalom.
Fellengve szálljak én,
De, mint te, szelíden
Tekintetem.
S mint csendes Aedon
Éneke lengjen
Az Isteni Himnusz
Fellegeimből
Szárnyain alá.

A Párka kinek
Vérző szívet adott
Égi kebelben,
Durva panaszra,
Sem pajkos örömre
Nem ömlik el az.
Mert egy anyának
Nőttek ölében
A bánat s öröm,
A sorsnak ölében
Borongó képpel s remegő
Könnyel szemeikben
Ölelik egymást
A hervadatlanok.
Szállongva feléjek
Rázsalepelben
Arany fantázia,
Jössz s kebeledben
Tünnek el ők,
De Te hű karodon
Messze mosolygván
Ismét felhozod őket
Sz. emlékezet,

Mint fellegeken az
Égi szivárvány.
O sors hála neked
E gyermeki szívért,
Melyet adál.
Fannym kebelébe
És ciprusok alján
Sírnom oly édes,
Oly édes mosolygnom.

Ajánlom magamat Édes Uram Bátyám.

Álmosd, novemb. 14-d. 1813.

44
SZEMERE PÁLHOZ

Szemere Palinak Kölcsey

forró csókjait!

Hála neked, édes Palim, jó szívedért, mely szerént meg nem szűnsz sűrű leveleket írni, s ezen utolsó (Novemb. 2-dik) igen figyelemre méltó volt a beleírt hozzád szóló levelekért, de egy maradt hátra, amit óhajtottam volna, hogy ott legyen - a levélíróknak neveik - melynek elmaradása nem kevés gyötrésemre lett. Léssz oly jó, s visszahozod amit elmúlattál.

Két közelebbi leveleidre, mindjárt hogy vevém őket, elment a válasz. Hogy mit szólok a közlött levélre? Ime:

Én azt, ki írta, nehezen fogom ismerhetni, de a levél nem gyakorlatlan kéztől íratott. Sokat szeretnék róla mondani, sokat szeretnék magamnak megfejtetni, de kéntelen vagyok elhagyni, mivel az ilyeknek elmondására, jelenlét inkább, mint írott papiros kivántatnék. Nem tetszik neki, hogy szonettedben a *szép* és *orca* szavak többször fordúlnak elő. Úgy van, mert Apollon

Sur tout de ce poëme - banni la licence
Lui même en mésura le nombre et la cadence,
Defendit, qu' un vers foible y pût jamais entrer,
Ni qu' un mot déja mis ose s' y remontrer.

S ezen iszonyú regulirozás az oka, hogy kezdem a szonettet nem szeretni, s azt mondom a komoly, engedetlen múzsának, amit Bürger Regula kisasszonynak:

Lasst, Brüderchen, die alte Strunsel gehn!
Nur Kinder mag also ihr Laufzaum schürzen!
Was thuts, ob wir' mal stolpern oder stürzen.

Mégsem gondolom emellett, hogy meg kellene vetned ezen széplelkű barátodnak tanácsát a XX szonettek írása eránt. Próbáld, Édes barátom! Kezeidből a Lai és Virelai is szép lehetne, miért nem az édesen, harmoniával zengő Szonett. Ezt a németek néhanapján, a szó jelentését követvén, *Klinggedicht*-nek fordították, s hogy legyen mit nevetned, én magyarúl *csengődal-nak* nevezem. Nem igaz, hogy lehet rajta nevetni? - Mit tartsak az újonnan formált *Remény*-ről? (Szelíden - bíborszín fényeiddel stb.), nem szükség mondanom. Jaj annak, ki a bíborszín dal alá Palimnak nevét írni meri! Ami egyéberánt a két indicativus ellen való panaszt illeti,

hogy Döbrentei hasonlóul vélekedik, közelebbi leveleimnek egyikében megírtam. Kazinczy tegnap vett levelében szonetted mellett apologizálván, végre így ír:

«Én azt szeretném a szonettben megváltoztatva látni, ami ott homályt csinál: Remény mosolygsz reám s sorsom megenyhűl. De most nem tűnsz fel. Ezek mind in praesenti vannak mondva. Azt tartom, jobb volna így: Remény, másszor reám moso*lyogtál* s sorsom meg*enyhűlt*. De most ha feltűnsz is etc. -»

Azt is nagyon szeretném tudni, aki a kolozsvári teátrum felől való tudósítást írta s hevedet a Petrarcáén (hidd el nekem, nem méltatlanúl) felültevé. A Berzsenyi szép strófáját a teátrum homlokán, megvallom, egészen nem érthetem; ah, de Berzsenyinek lantján őróla magáról értem én azt felette jól. Hanem egyet mondok Pali! Ne hagyd magad mindezen magasztalásokkal úgy elszédíttetni, hogy nagyon a szonettekre add magadat. Petrarca nem azért nagy, hogy szonetteket, hanem hogy isteni szép verseket írt. A mi nyelvünk a Reimokban oly szegény, hogy csak makacságból nem akarunk a görög manírra egészen általmenni, miért magunkat szüntelen a Reimkereséssel kínzani. Írj, édes Pali, mindig és sokat, de ne csak szonetteket. Az *Emlékezet* és *Boldog pár* mennyei produktumok, de nem az-e a *Titkos vidék* is? Ilyeket is Pali! ilyeket is! Én is barátaid közül vagyok, szabad nékem is tanácslani, s nem illetlen néked néha-néha engedni.

Köszönöm néked, hogy Kállaimról emlékeztél. Tegnap együtt vevém levelét a tiéddel és Kazinczyéval. Ő Pestet nehány hét előtt, hogy prókátori diplomáját megkapta, otthagyá s Pozsonyban s Bécsben tölté napjait. Ma néki is irok, de Pestre, mert írja, hogy oda visszamegyen, s könyváros Institorisnál fog tartózkodni.

Kazinczy utolsó levelét hozzám október 31-kén írá, s mint írja, leveledet azelőtt való nap (októb. 30-d.) vette, eszerént mostanában érkezik tőle válasz, s nem leszen okod panaszlani. Kazinczy téged nagyon szeret, s ki az ki téged ismervén nagyon, a forróságig ne szeressen? Ha lelkemnek, minekelőtte Hadeszből felvezettetvén ide plántáltatott, választás lett volna engedve, bizonyoson nem választottam volna a hont, melyben születtem, de minekutána így vagyok elrendeltetve, s Kazinczyt, Téged, Kállait, Döbrenteit, Horvátot s Vitkovicsot ismerni, szeretni s viszontszerettetni örömem volt, nem cserélném fel sorsomat a királyokéval. A német litteratúrának szép kora elenyészett. Göttingenben Bürger, Voss, Hölty, Boye s többek, Leipzigban Rabener, Gellert, Kramer, Klopstock, Schlegel, Gieseke stb. hozattak öszve sors szerént azon szép hajnalon, mely után a legszebb, legfényesb nap következett, mely valaha fénylett Európában. Hasonlóul hozott minket a sors együvé, nem hogy egy fényesb, boldogabb kornak postái lennénk, hanem, hogy szívet s szerelmet adjunk egymásnak azért, ami litteraturánknak s nemzetünknek örökre megvan, s meg leszen tagadva. Nem megyünk el vigasztalás nélkül, nem megyünk el, hogy ne éltünk volna. Volt szív, hova kiömlenünk, volt lélek, melyben kölcsönösen hevültünk, szent érzemény és férjfiúi erő, és méltó büszkeség voltak társaink, s mit adjon egyebet az ég? - Egy könnyűt édes Palim, s egy sohajtást! a legszebb, legszentebb barátságnak könnyét s sohajtását! Légy boldog szerelmemben, mint én boldog a tiédben, s a tietekben. Ölellek édesem.

Álmosd. Novemb. 14-dik. 1813.

Kazinczy kért, hogy írnám meg neki, hol s mikor születtem, én Közép Szolnok Vmegyében Sz. Demeteren, Aug. 8-d. 1790. születtem. Ezt azért írom neked, hogy hasonlót tudass magadról édes Palim, és Vitkovicsról s Horvátról. Ezt én igen óhajtom tudni, s te inkább szeretsz engem, mint kívánságaimat megtagadnád.

45
DÖBBENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, november 15-én 1813.

Nekem a géniusz határtalan lángoló szívet s határtalan hév beszédet nyújtott. Innen ez a hyperbolákkal teljes nyelv; innen ez a homályos, dagadó ének. Így fogok én talán örökre gyermek maradni: de, enérzésem mondja nékem azt - tőled és tőletek örökre szeretett gyermek. Mi nekem minden egyéb? Fény és dicsőség sohasem voltak s nem lesznek szenvedelmeim. Ha jót teszek, azért teszem, hogy szerettessem; ha szeretek, azért, mert én különben nem élhetek...

Hogy verseim homályosok? Azt én elhiszem; sőt talán tudom is. Természeti hiba-e az? Vagy, a munkától kerűl? Nem tudom. Egy régi versemből ezen sorok jutnak eszembe:

Gyakorta szárnyain szelleteknek,
Mint Guido bájos képei,
Chitone fényénél lebegnek
Hűs berkek istenségei;
És szent homályba leplezett
Csendes dal zeng halmaink felett...

Próbáld ebből megmagyarázni magadnak, amit én magam még most egészen nem értek. Az én dalaim ifjúi dalok; s egyik különböz a másiktól. Legrégibb verseim Hölty és Salis manírjában írattak, kiket még akkor nem ismertem. Később Matthissonnak színe látszott rajtok, kit könyv nélkül tudtam. Legujabb dalaim a *Költő* és *Jegyváltó*; s ezek, úgy hiszem a legjobbak. Kazinczy és Kis János azt mondák, hogy ezekből schilleri lélek tündöklik. Én Schillert ritkán olvasom: mindenek közt leggyakrabban Goethét és Homerost, s ímé ezekből csak szín sem jön reám. Az angolok és olaszok poézisát nem ismerem: a németekét egy bizonyos részben úgy nézem, mint a görögnek leányát, de amely az új századok manírját öltözte fel, a szentimentalizmust. Dagályos; úgy mondod. Igenis; de ezen dagály a szentimentalizmusnak, s sokaknál igazán a szívnek a nyelve. Nem így szól-e Rousseau is? nem-e ez a természetnek s igaznak fia? Mért van az ő nyelve hyperbolákkal tele? Homér az isteneknek nyelvét szólotta, vagyis a héroszoknak nyelvét, kikről énekel. Adja valaki nekem ezt a nyelvet hallanom. Neki nem a természet fogja azt adni, tanulni fogja azt nagy mesterétől: de imádni fogom őtet, mert kitette magát az emberiségnek közsorsából; s sem nem érzéketlen, s sem nem elkapatott a passziók veszétől; fenn áll felséggel s nyugalommal mint az elisi Jupiter, de akit a köznéző, mint Pausániás, nem felséges tekintetéről, hanem fényéről és drágaságáról fog csak megítélni.

46
KAZINCZY FERENCHEZ

Midőn e csomót elpecsétlem, nem tudom még mikor fogják Uram Bátyám kezébe adni, de itt hagyván lakomat, meghagytam az öcsémnek, hogy a semjényi pap, vagy Kazinczy Miklós úr széphalmi útjakor haladék nélkül küldje el. Az Agendáriusról nem szükség már többet írnom, hanem hogy az apographon készítője *Acsádi Pál* (Sárándon, Bihar vmegyében leányok tanítója) volt. Nevét hogy tudjuk, érdemli; fáradásáért nincsen többé semmi praetensiója. - Ezen kicsiny *Epistolica Institutio* csak azért érdemel figyelmet, mert autographon, s Uram Bátyámnak gyűjteményét nevelni fogja. Szathmár-Németi Mihály Tokaji Scholae Rectorról

emlékezik valahol a *Conspectusban* Wallaszky is, de ezen kis munkát megemlitettni nem láttam, mert feledésnél egyebet nem érdemel.

Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám!

Álmosd, január 12-dik 1814.

Kölcsey Ferenc

47
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, január 21-én 1814.

Múzeumodra literatúránk környülményihez képest, elegen praenumeráltak: de az ország népességéhez micsoda azon 380 személyből álló kis csoport!

Én azok közül való vagyok, kiknek reményök nyelvünk virágzására nézve nem nagy. Hiában nézek előre, semmi szélesebb, szebb pálya nem nyílik fel; s literatúránk stúdiuma privát-stúdium marad mindvégig. Nehány napokkal ezelőtt e tárgy vala Dr. Szentgyörgyinél Debrecenben beszélgetésünk. A németeket hozta fel; s ezeknek példájával akart nyújtani vigasztalást. Nem! A magyar publikum Schillereket és Gőthéket nem nevelhet: ezt írá egyszer superint. Kis; s jaj nekünk, hogy Kisnek igaza van! Miért áldozzuk fel időnket, életünket...? Ha kinevettetünk a köznéptől, hogy inkább ezt csináltuk, mint gazdagságot gyűjtöttünk: azzal mi nem gondolunk; mert kevélyebbek vagyunk mintsem gondolhatnánk; sőt igaz az, hogy sok részben boldogoknak érezzük magunkat, mert ezen stúdium által szívek fűzetnek együvé, kik különben egymást fel nem találhatták volna. De midőn elmentünkkor is éreznünk kell, hogy fáradásunk az egészre nézve füstbe ment, s törekedéseink rezultátumok nélkül maradtak - meg fog-e azon gondolat majd nyugtatni: Te megtettél mindent, amit tenned lehetett, s önnérzésed legyen jutalom...? Kicsiny vigasztalás valóban, midőn a sorsot vesszük elő, s azt mondjuk, hogy ez nem eshetett másképpen. Ott, hol nincs többé helye a reménynek, nem jöhet fel egyéb a kétségbeesésnél; s úgy vagyunk mint aki nagy fájdalmaiban többé nem érez.

Inkább férfiú vagyok mintsem asszonyi panaszra fakadozzak; s én aki megtanultam magányos kedvetlenségeimet eltűrni, eltűrhetem a közönségest is. De ezen gondolatok bár nem nyomhatják is el bennem a szelíd mély érzéseket, melyek poézisomnak karakterét teszik, mégis sokszor keserű leszek temperamentumomnak ellenére; megvallom, gyakran teszek olyat, milyenre csak azon gyermek vetemedik, ki haragjában legkedvesb játékait rontja széjjel.

Neked a nagykiterjedésű Debrecenben, mint Szentgyörgyi mondá, három előfizetőid gyűltek. S hallottad-e, hogy *Bárótzytól a Védelmeztetett Magyar Nyelvet* újra nyomtatni nem hagyják?...

Igazságtalan vagyok, midőn neked, kinek éppen most biztatást kellene inkább nyújtanom, ilyeket írok. Aki akadályokkal küzd, mindég dicséretet érdemel; s ha nem győzött: ki vetheti szemére, hogy felsőbb hatalommal fel nem ért? s ha elsüllyedt a terhek alatt: ki leszen eléggé igazságtalan, a szerencsétlentől szánakozását s könnyeit megtagadni? És nem tiszteljük-e mi Rádaynak és Orczynak emlékezetöket? Nem lesznek-e ezután is, bár milliomok között kevesen, kik Kazinczyt, és Kist, és Berzsenyit, s Virágot és Kisfaludyt, kik Horvátot és Vitkovicsot, és Szemerét, s tégedet forró tisztelettel fognak említeni? Emlékezetben lenni a maradéknál okos ember előtt nem lehet nem kivánatos dolog.

Adjon az ég egy remény-tele, egy szép jövendőt maradékainknak! Adja az ég, hogy, ha literátorink úgy halnak is meg mint Milton, elhagyatva, ismeretlenűl, sírjokban ismertessenek meg, s kevélykedve mondja az akkor élő: A mi korunk jobb, mint a régi volt!

48
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc Úrnak

Kölcsey Ferenc forró tiszteletét!

Édes Uram Bátyámnak Január elején írt levelét öt nappal ezelőtt Debrecenbe küldék utánam, s hogy akkor mindjárt nem válaszoltam, elfoglaltatásom volt oka. Kállaym, ki most talán utólszor látogatta meg e környéket, készült vissza Bécsbe, s használnom kelle minden pillantatot, melyben még vele lehettem. A december másodikán írt levelet csak tegnap vettem.

A tudvalevő csomót ezen utolsó levél vétele előtt magam általvittem Semjénbe s pecsét alatt a papnál tétetett le; ohajtanám, hogy minél elébb Uram Bátyámhoz juthasson, s Uram Bátyám egyszer a régen várt örömet élhesse. A csomó közé pecsételt levélkét még akkor irám, midőn szándékomat - Kállayt elkiserni - meg nem változtattam, e szerént ismét honnmaradtam, s bár maradnom ne kellett volna!

Uram Bátyámnak levelei nékem sokképpen okoztak fájdalmat. Az ami Uram Bátyám háza népéről s magáról, ami a tisztelt Horvátról, s ami Báróczyról iratott, lehetetlen, hogy minden mostani tompaságom mellett is, mélyen ne illessen. Nincs erőm, ezen bágyadásomban, hogy panaszoljak, de szemem könnyel van elborúlva.

Bessenyeinek képe eránt mindeddig semmi bizonyost nem tudhattam, némely processualis tiszteket ismerek s azoktól fogok tudakozódni, ha másképpen nyomába nem akadok, inkább magam elmegyek Kovácsiba s a dolgot világosságra hozom.

Palinak Széphalmon írt soraiban emlékezet tétetett Nagy Ferencről a Homér fordítójáról, bár tőle próbákat kapna Pali, s velem igérete szerént közlené. Attól az embertől sokat várni semmi okom nincsen. Batrachomyomachiaját ugyan el nem olvastam, de originál versei türhetetlenek. Azonban ha ezrek közt egy expressiót talál jól, mégis nyerünk általa valamit. Próbáljuk darab időtől fogva a görög s német komponált szavakat követni, de annyit mégsem tettünk (s tenni mikor fogunk?) hogy Homért fordíthassuk, s kivált hexameterekbe fordíthassuk. Részemről is forró hálával tartoznám annak, aki csak meglehetős fordítást is adna. Én csak azon himnust próbáltam *Μνήσομαι ούδέ λάθωμαι Απόλλωνος έκάτοιο* stb. s nem tudtam semmire menni. Igy jártam Bionnal is s úgy vettem észre, hogy a nehézség a kompozíciókon kívül a dactylusok nemlétéből származik. Sok van, amit a németeknek irigylenünk kell, akármit mondjon Debrecen.

Prof. Ercseinek *filozófiájába* is tekintettem végre. Minő praefidentia s homloktalanság! Adná az ég, hogy többé ne írna. De írni fog bizonyosan s filozófiáján kívül még statisztikát is. Engem arra kért, hogy írjak tanítványai számára esztétikát, mégpedig ne a *Kant* principiuma, hanem a tapasztalás principiumi szerént, melyeket ő követ. Azon ellenvetésemre, hogy azon principiumok már megavúltak, s ha az újakhoz nem szabjuk magunkat, Goethének, Schillernek s Schlegelnek tanítványaiktól kinevettetünk, azt felelé, hogy azzal gondolni nem kell. Jó volna ezen embernek valamely Litteratur-Zeitungban tudtára adni, hogy ő éppen oly kicsiny, mint amilyen nagynak hiszi magát, s hogy a nemzet kultúrájának nincsen hátralévő

darabokra szüksége. Talán megtérne s vagy nem írna többet, vagy legalább szerényebb lenne s csinosabb.

Üresen kell hagynom a hátramaradt lapot, mert nincs tehetségemben, hogy többet írjak. Levelemnek apró cikkelyei mutatják, hogy szárazb vagyok a közembernél.

Ajánlom magamat édes urambátyámnak.

Álmosd, január 22-dik. 1814.

49
SZEMERE PÁLHOZ

Szemerének Kölcsey

forró csókjait!

Régen nem írtam néked, édes Palim, pedig kinek írok én örömestebb, mint neked? Leveleidet Lasztócról és Széphalomról együtt adák kezembe, s mindeniket csak öt nappal ezelőtt Debrecenben. Kállaym itt volt, s most január 19-én indult vissza Bécsbe, hol az ausztriai törvényt tanulja, s egy év után auditeur leszen. Véle akartam menni én is, s így fogtalak volna látni téged is Pesten vagy Pécelen, de halálos gyötrelmemre itt kellett maradnom, s ki az, ki ezen szomorú földön örömest maradna?

Eddig régen otthon vagy, eddig jön válaszod közelebbi levelemre. Cselekedjed hogy sűrűn vegyem leveleidet, most, ha valaha, szükségem van reájok. Télben társaság s sokszor könyvek nélkül, képzeld szomorú sorsát barátodnak. Mint egy szép álom eltüntét bánom, hogy Kállayval el nem mehettem, de sokszorosan kell lakolnom azon kényekért, melyeket nehány héti ittlétével élhettem. Laknék bár közelebb hozzátok, csak annyira, hogy elérhetnék sebes lovakon, míg a nap leszáll! - Nem, én arra vagyok kárhoztatva, hogy itt lakjam.

Ohajtok látni próbákat a Homér fordítójától. Sokat tőle nem várok, de valamit lehetetlen hogy mégis ne tudjon tenni. Én a görög hexameterek fordításában mindeddig szerencsés lépést nem tettem, bár sokszor próbáltam. Az Appollonra írt homeroszi himnuszt, s Bionnak Adónisát kezdém általtenni, de mind a görög epithetonokban, kivált a komponáltakban, mind a dactylus lábakban győzhetetlen nehézségek adták elő magokat. A németek sokkal szerencsésebbek, ők komponálnak és dekomponálnak azon szabadsággal, melyet a görög oly szépen tud használni s dactylicusaik oly sokan vagynak, melyek közül csak választaniok kell. Mi talán legjobban fordíthatnánk a görög hexametert jambusokra, mint Bürger is Homeroszból példát adott. Bár egy Stolbergem volna, vagy itten körül kaphatnék, hogy az általa fordított görög darabokat öszvevethetném s tanulhatnék; de itt affélét találni nem lehet.

Óhajtom tudni azt is, mit leltél a szerencsi plebánusnál, megvallom ugyan, hogy az effélék tudásában nem nagy gyönyört találok, de tőled tudni mégis óhajtom. Dalaimról tett ítéletedért vegyed csókjaimat, te igazán ítéltél. Schwaermerem nagy kedvet talált Kazinczynál, mint maga is írá. Döbrentei azt írja reá a többek közt, hogy ő azon dalt nem érti, s általán fogva verseimet homályossággal vádolja. Én elhiszem, hogy vagynak verseim közt homályosok, de a Schwaermert, valamint a Költőt s a Jegyváltót lehet-e igazságtalanság nélkül homállyal vádolni? Ha ezek is homályosok, nem lesznek-e homályosok a mestereknek, Goethének, Schillernek, Matthissonnak sok dalai, s nem leszen-e egészen homályos Klopstock az isteni ódák szerzője? Én tudom, hogy Goethe, Schiller stb. belőlem soha sem válhatik, de nem meg kell-e választani a sötétet és sötét-tisztát? S lehet-e mély érzéseket sötét-tisztában nem képzelni? Én Döbrenteinek leveleiből azt láttatom észrevenni, hogy ő igyekszik erővel a

poétai leplet levetni, s száraz lenni. Ő az enthusiasmust, s az attól lelkesedett beszédet úgy hiszi, hogy az értebb korban el kell hagyni, s bár ő, mint leveleinek némely helyei mutatják, igen szép, s lélekkel teljes prózát tud írni, mégis többnyire szárazon ír. Várom, hogy közelebbi levelében verseket küldjön. Ezekben talán nem igyekszik oly száraz lenni; azon versei legalább, melyeket a nyáron hozzád küldött levelében Pesten olvastam, igen szépek voltak, s ő maga természet szerint inkább gyöngéded és schwaermerisch, mint szárazul józan, s minek is azon matematikai lélek a poétának, a művésznek? A gondolkozásnak nem immediatum effectuma a szárazság. Nem gondolkodott-e Plato, nem-e Montaigne és Bayle? Ki írt mégis viritóbb prózát?

Valóban nem gondoltam, hogy a *sütöttél, jó reményes* Szonett Horváttól került. Gondold el, Kazinczy engem akart az *Igazítónak* hinni. *αψισταμαι* -

Írod, hogy lakadalmad májusig halasztatott el. De mért nem röpül a lyányka a pásztorórának ellenébe? Azt gondolom, hogy azon állapotban, melyben most te vagy, leginkább lehet jó dalokat szerezni. Ha így, s te jókat és többeket szerzel, nem bánom, ha még hátrább teszik is lakadalmadat. Mert a lakadalom után tudom, írni nem fogsz. A közemberek azt mondják, hogy hat hétig a boldog éj után alkalmatlanok minden más dolgok tételére. Így neked 60 hét is jut azon állapotból, mert ami a közembert is lángba s szédelgésbe hozza, micsoda erővel hathat az a poétára, te reád! Bölöni elébb férj leve náladnál, nehány hetek előtt hazavivé zsákmányát csenddel, lárma nélkül. Még ezen új életében nem láttam, de rövid időn látni fogom, valamint Becskyt is.

Vidd meg Vitkovicsnak s Horvátnak csókjaimat. Szomorúan értem Kazinczynak leveléből Teréz halálát. Hiában énekléd a verseket: *Még akkor is, ha fürtöm őszbe hull* stb. Ne panaszkodjon-e az ember, midőn a sors így játszik velünk. Én sohasem láthattam a boldogultat, bár közelebb a nyáron Pesten lévén, óhajtottam volna meglátogatni. Mond meg Horvátnak, hogy részt veszek sorsában, s hogy én őtet igen becsülöm.

Élj szerencsésen, édes Palim, s hagyd vennem soraidat mentől elébb. Csókollak.

Álmosd, január 22-dik. 1814.

50
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, február 18-án 1814.

Úgy van, édes barátom; méltán kérded a természetet: miért adta literatúránk állapotját oly elevenen érzened, hogy fájdalmaid oly sürűek legyenek? Ezt kérdem én is. Ezt kérdjük mindnyájan. Én leggyöngébb vagyok mindnyájotok közt: megvallom, leghamarabb esem kétségbe, leghamarabb kezdek lankadni.

A boldog gyermekkor! midőn írunk még gyakorlatlan kezekkel; s küzdünk bár nem tudjuk, miért? nem tudjuk, hová? Ó, az a tapasztalás. Ott van sírja minden álmainknak, kényeinknek; mikor eloszlik sütő heve előtt a sötéttiszta, s nem többé fantáziáink bájképeit, csak azt látjuk ami valósággal van...

Ihr Tage, wo wir klüger werden,
Wie schwül ist euer Mittagslicht,
Wenn die Erfahrung warnend spricht:
Vollkommnes weilet Nichts auf Erden,
Was blühet, währet nicht.

Jaj nékünk, hogy reánk nézve a következő strófát *Wohl dann...* alkalmaztatni nem lehet. Nincs többé semmi vigasztalás: hátra semmisem maradt. Hagyjuk ezt. Éljünk egymásban; éljünk egymásnak. Bármily kedvetlenek a környülmények, bármily hiában legyen fáradásunk: de ha literatúránk idegen maradt volna előttem, mi pótolhatta volna ki azon örömeket, melyek Kazinczynak, Szemerének s másoknak barátságokban, s most kevés idők olta a tiedben, nékem nyíltanak? Tapasztalásból tudom: semmi barátság nem lehet lángolóbb s tartósabb, mint amely együtt-tanulásban, együtt-küzdésben - a köznépnek-ismeretlen ideál után - veszi lételét. Mit teszen Gellertnek, ha képét márványból faragják ki halála után? De, hogy életében Rabenert és Cramert számlált barátai közt: ó, ezen érzés, hogy szavaiddal éljek, *a mennynek előízlete volt*!

Óhajtod: bár lelkemet szárnyra indíthatnák rendeid. Megtompúltam, édes barátom; most inkább mint valaha, érzem azt. Máskor egy levél barátaimtól elverte hidegségemet; s visszajött a fantázia, visszajött az írói lélek: most nem tehetek többé semmit; s szinte fél év múlt el, miolta csak egy kis dal sem jött elő mellyemből. S mi leszen, ha majd a jövő nyár végével a huszonnegyedik év is előáll? Ennyit élni; és mégis ily keveset tehetni! Nem többet erről egy szót is...

Hogy Múzeumodba munkákat küldjek, most hirtelen nem tehetem. Írásaim közt nem találok amit küldhetnék, s jegyzeteim némely megholt íróinkról nagyon rövidek és csonkák. Biografiákat talán írhatnék? Híradásod férfiak életéről beszél: de, ha Aspásiáról is valamit tudatni akarsz, jelentsd: s ezen híres asszonynak biográfiáját, melyet németűl írtam magyarra fordítom, s sok részben újra dolgozom.

Dalodat, A szív vágyását, örömmel olvastam.

Legszebb, legvigasztalóbb érzései lelkünknek azok, melyeket ezen dalodban kifejtesz. Boldog visszaemlékezéssel töltöttek el soraid; kivált a végsők. A mi kedves Palinkra s Matthisonomnak némely dalaira emlékeztem, melyekben ő Salisról ilyformán emlékezik. Minő szép dala az neki, melyet így végez:

Dein gedenk ich, o Salis, mit der Sehnsucht
Heisser Thräne! Der Berge Pracht umfloren
Plötzlich trübende Schleier, nur dein Bildniss
Dämmert im Nebel.

A tiéd is szép. De mennyivel lenne szebb, ha mértékes rímekben íratott volna. A Zrínyi-vers, alexandrinerekben, s nyolc és hét szillabájú sorokban, numerózus lehet: így numerózus a Szemere Vidához írt episztolája, a te feleleted a pozsonyi újságíróhoz, s Kisnek és Berzsenyinek sok darabjaik; de az ilyen soroknak, mint ezen daléi, nehéz adni jó hangzást mérték nélkül. Vessed csak öszve a dalodban lévő trochaikusokat a többivel. Minő szép hangok ezekben:

Ekkor vékony éteröltözetben...
Rám mosolyg, én is rá képzeletben...
A lélek szép testvérlelket óhajt...

Nekem úgy tetszik, hogy az artikulus kimaradása nagyon emeli a beszéd szépségét; s ezáltal kedvesebb hangú s öszveolvadtabb leszen. Én a következő megjegyzett helyekben elhagytam volna az artikulust:

(A) sohajtás miért jő...
Ki az hát, (A) kinek...
Lep meg (AZ)...
(A) szép képzet...

A pleonastika partikulázásokat:

Szivét szivéBE BELÉ veti...
REÁ simúlunk karjáRA...

nem tudom, ha kárhoztassam-e? De a hiátusokat, mint *bút oszlat Ó Égi, mondj A Az* kedveseknek nem mondhatom. S eddig hozzád mint recenzens. Azonban vegyed vigasztalásúl, hogy a recenzensnek sincs mindég igaza, s még ezt: hogy szép sorok is találkoznak a dalban.

51
SZEMERE PÁLHOZ

Szemerének Kölcsey

barátság csókjait!

Napok múltanak, édes Palim, hogy február 12-dikén írt leveled kezembe jött. Most másodszor kezdek reá válaszolni, s reménylem, hogy valahára mégis egy levél hozzád készen lesz, mely által tőled másikat nyerhessek.

Lasztócon, édes barátom Lasztócon! bölcs vagy, ha éled a napokat, melyeket csak egyszer ád az ég. Ohajtlak látni, édesem, ohajtlak látni boldogságodban, s ha csak körülményeim gátot nem vetnek, májusban veled leszek s Kazinczyval. Minő boldog napokat fogunk majd élni, mi boldogokat, kivált te, lyányodnak karjaiban s barátaid közt! Nincs boldogság, csak az érző szívnek, s annak még sírni is boldogság, s egy ily szív csak akkor békétlen magával, ha tompább leszen mintsem érezhessen fájdalmat s örömet.

Én azon *Engelschallt* nem ismerem, s ismerni nem is óhajtom. Egy Homér és Goethe elég az örökkélétre is, s én falusi lakomban törvényemmé tevém, csak keveset olvasni. Bár ezen keveseket sokszor olvashatnám! Engem foglalatosságok nem vonnak el, de ezen poétalélek gyötör engemet. Kállaim azt veté egykor ellenem, midőn bizonyos elkezdett munkámat folytatni nem tudám, hogy ő tud írni mihelyt akar. Én nem, én olvasni sem tudok, s az óra, a csendesülésnek vagy lelkesedésnek órája mindinkább inkább ritkán tűnik fel.

Azon munkáról, mely Veszprémben *Mondolat* cím alatt jött ki, várok bőv tudósítást. Akarnám tudni, ha nagy-e vagy kicsiny a munka, s ha van-e a végén bizonyos *katalógus*, mely az új szókat foglalja magában, p. o. *Vigallica* stb., s ha az egész munkának tónusa hasonlít-e ahhoz, mellyel Schulz a Campe új németségét csúfolá? Nem ok nélkül kérdem ezeket. Én sokkal ezelőtt láttam egy Mondolatot Debrecenben, s ha ezen Veszprémi azzal egy talál lenni, úgy az iróját is megmondhatom. Egyéberánt szánom az embert, kinek tisztán distincta ideái nincsenek.

A szerencsi plebános nem jól tevé, ha grammatikájának diktátori hatalmat kiván adatni. Mi jusson? Én a francia akadémiának diktátorságával sem valék soha megelégedve, annyival inkább *egy embernek* az nem adathatik. Az efféle határt vet az előmenetelnek, s az iskolai despotizmus, minden despotizmusok közt legsötétebb.

Ha Nagy Ferenc készül megtérni, felette jól teszi, s gondolnád-e, hogy a megtérés valóban útnak indúlt sokaknál? Debrecenben doktor Sz. Györgyitől remek munkának hallottam a Dayka életét neveztetni, mégpedig a neológizmusok apológiájára nézve. Egy másik úr, kit Kazinczy jól ismér (Böszörményi Pál volt debreceni szenátor) Daykát magasztalásokkal illette. Nem tudom, ha az effélének örülök-e inkább, vagy (mint a rossz poétának jó verseit) cum risu miror. De ha Döbrentei haladni nem akar, az égrekiáltó vétek. Utolsó levelében

közlé dalát - A szív vágyása - ítéletemet kérte, s baráti egyenességgel mutattam ki némely hideg szólásokat, a rosszúl redundáló artikulust, a hiatust s a rossz harmóniát a Zrínyi versben. Megvallottam mégis, hogy a dal szép. Várom, mint vette kritikámat, reménylem, hogy érte haragudni nem fog.

Mondod, hogy tudósítsalak, mint lelem a magyar Schwaermert, Megvallom, szeretnék egy más szavat, mert a *H* és n*y* hangok együtt nem teljes hangot adnak fülemnek. Ha a Schwaermer szót úgy lehetne felvenni, mint ezeket: fantázia, melankólia stb. úgy inkább Schwaermert írnék mint *Hényzőt*. Én kész vagyok azonban ezen szavakat is elfogadni, melyeket a *Wärmer* jelentése szerint csináltál. Mondád a nyáron Pesten létünkben, hogy Kazinczy a *Mámorból* akart valamit formálni. Nekem most a jut eszembe, hogy a német Schwärmen, innen jöhet Schwarm, mely *rajt* teszen, *Der Ideen Schwarm*, jelent rajzó, tóduló Ideákat. Schwaermer, az kit a tóduló, csapongó Ideák maguk után ragadoznak. Próbáld a raj-t. Én a szócsináláshoz ezen az úton keveset értek, de ha te több módokon is próbát téssz, azt fogjuk választani, melyet legjobbnak lelünk. A *Hény* azért is jó a többek közt, mert a kény, rény, stb. szavakkal reimolni lehet, s mi szükség pedig a mi szegény reimolóinkon könnyíteni.

A mi új szavainkat nehezen tanúlják meg a mi embereink, kivált a kálvinisták. Én azt hiszem, meg kellene nékiek köszönni, ha valaki oly szavakkal ismerteti meg őket, melyekből egyszersmind új ideákat is vehetnek. Micsoda szegénységben van a mi verselőinknek nagyobb serge. Virgilről s Ovidról maradt ideák, mindazok, melyeket mutathatnak, s mi kevesek azok, s mi elnyűttek már! Énnekem csak az nem férhet fejembe, hogy az újítások ellen olyanok is lármáznak, kik Goethét, Schillert, Vossot stb. ismerik. Vagy makacsoknak kell lenniek, vagy azon hibában vagynak, mely alól Rabener a szépnemet, a belesprit-ket, s mély filozófusokat akarja kimenteni - hogy t. i. - nem gondolkoznak.

Filológusi buzgóságba jöttem, édes Palim, de még elég jókor van más arcot venni magamnak, nehogy mint tudós váljak el tőled, s te ezen levél olvasása után lyányod karjaiba fuss pihenni. Írd meg, ha május elején kell-e tégedet, vőlegényt látnom? Kazinczynak vidd meg forró idvezletemet, s mondjad neki, hogy januárban írt levelemre, még mindeddig nem vettem válaszát, s nem tudom azt is, ha a Semjényben letett csomót elindították-e már Széphalomra. Mondd meg azt is, hogy a Bessenyei György képe eránt szenátor Rakowszkynak Debrecenbe kell írni, mert a megholtnak jószágait az adminisztrálja. Én Debrecenben az öcsémmel kerestettem azon embert, de nem vala otthon, s félő, hogy egy látogatás vagy egy levél nála nem is sok benyomást fogna tenni. Legjobbnak gondolnám ezen dologban doktor Sz. Györgyihez folyamodni, ő, mivel szükséges ember, tekintetével megteheti, amit mi komplimentekkel meg nem tehetnénk. Én közel vagyok Debrecenhez, s írhattam volna már régen doktor Szentgyörgyinek, de félek neki kommissiókat adni, Kazinczy mint barát inkább teheti azt. Ha ezen képről Rakowszky semmit sem találna tudni, mond meg Kynak, hogy írjon nekem, s én a Kovácsiakhoz folyamodom tudósításért.

Mondd meg lyánykádnak, hogy én a te Kölcseyd vagyok, s hogy én őtet forróan köszöntöm. Ölellek édes Palim.

Álmosd, március 3-dik. 1814.

52
KÁLLAY FERENCHEZ

Álmosd, március 7-én 1814.

Kállay Ferencnek Kölcsey Ferenc barátság csókjait

Négy levelet vettem tőled, kettőt Pestről és Pozsonyból, kettőt Bécsből, s íme végre egy rövid, egy rossz válasz! Tunyaságomat környülményeimnek tulajdonítsd. Nem éltem rosszabb óráit életemnek, mint elmented óta. Ritka e levelek barátimtól, ritka kedv írni s olvasni: képzelheted sorsomat! s azon órák, melyeket a derék Úzával töltök el, inkább fájnak mint kedvre hoznak. Egy ily ember méltó, hogy ura legyen a sorsnak, s imé ahelyett szenved terheket, melyeknek ő nem oka.

Nem foglak láthatni, édes barátom, téged Bécsben láthatni nem foglak. Ne többet erről egy szót is. Én már álmodni sem tudok, és álmodni legalább mily édes!

Traktátusomat azon mód szerint, melyet szabtál már kezdem leírni s engedj meg restségemnek, az első lap végével ki valék fáradva. Esküszöm, hogy alkalmatlan vagyok kopizálni, legalább most. Még nincsen készen. Könyveket, melyekre utasítasz, nem kaphatok, de egy jó órámban a hátralevőt még kipótolom. Nem jó lenne-e az egészt Szt. György napkor Nagy Józseftől felküldeni? postán recepisse mellett nem veszne el, s egyszerre fizetni érte, vagy lassanként, egyre megyen ki. Ha szándékodban, lassankint levelekben küldeni fel, gyötrelmemre megátalkodtál, kész vagyok a terhet magamra venni, s így vagy más módon felküldeni még azon esetre is, ha kész nem lehetne: s ha készületlen menne a munka kezedbe, pótold ki, de németűl: a magyar ha pótoltatnék, egyenetlenség származnék a stílusban.

Irod, hogy hideg vagy és nyugodt. Ó, úgy boldog vagy: ezen hideg nyugalom, a dolgozó háborítatlan bölcsnek nyugalma. Az én állapotom olyan, mint ki a forróság miatt eltompúl; elaludt bennem a géniusz, s talán sok időre, s minden csak úgy illett meg, mint a fél álomban hallott szózat. Nevess édesem, mert lakolok, hogy a poétalelket tíz évvel ezelőtt nem fojtottam el.

Az öcsém Debrecenben, Mihály, az atyám testvérének fia, éppen itt Álmosdon van, s jó napjaimnak némely részét visszahozá.

De végzem ezen haszontalan levelkét; jövő postanapon, ha ezen ellenséges démon engedni fogja, többet írok. Könyörögj isteneidnek, s ne szűnj meg baráti leveleket írni, mint szoktál. Élj szerencsésen! ölellek édes barátom.

53
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, március 22-én 1814.

Rest vagyok; s csaknem alkalmatlan. Ezen buta, tompító magány kedvező lehetne talán valamely kompilátornak; de a poéta inkább sorvad itt, mint bárhol; neki fénylő társalkodás nem kedves, de egyetértő, öszvehangzó szívért esdeklik szűntelen, s ha ezen kincs tőle megtagadtatik, lehet ugyan ő világ önmagának, mint Mathisson mondja, de ezen világ olyan mint az árnyak országa: sivatag és borzasztó.

A szomorújáték!?

Hogyan jöhetsz azon gondolatra, velem valami olyat próbáltatni. Én nagyon lirikus vagyok, s muzsám nem eléggé találós; s egy tragédiát vihetnék ki? *Sumite materiam viribus aequam*, ugymond Horác: s ezen okos embernek seholsem volt inkább igaza mint mikor ezt mondá. S osztán - ki fogná megitélni? Gábor! Gábor! Bámulom a tüzet, mely a literatúráért benned ég. De nem hiszem, hogy Erdélyedben nagyobb divatban volna az esztétikának stúdiuma, mint itten, minálunk. Kuriozitásból várom a levelet, melyet efelől írsz; de ha ellened mondottam, látni fogod - hogy igazam van.

Te azt hiszed, hogy én kényemre írhatok. S miért? Hogy falun lakom? s hivatalom, s elszorító kötelességeim nincsenek? De, ki űzi el az unalmat, melyet ezen falusi magányos élet szül? Hiszed-e, hogy ritkán van erőm csak olvasni is? Ha némelykor néhány rímeket leírok, ez csak úgy jön, mint mikor a bandzsalgó ember bötüket ír porban, bár lelke másutt jár.

Utolsó levelemet Palihoz Lasztócra írám; mert februárban oda visszament, s úgy írá, hogy heteket fog ottan tölteni. Ott van-e még? nem tudom. Ő, úgy látszik, nem csinál s nem gondol egyebet, csak ami szerelmére tartozik. Kétségkívül kérted őt is konkurrálni? Ő az effélére különben is rest, s nem fog-e most az lenni, midőn csak hölgyében él? Íróink közt egyet sem ismerek, ki ezen pályán szerencsésen mehetne; s nincsen is tárgy és környülmény, mely drámára hajlandóságot adjon valamelyiknek költőink közül.

Miért dolgozunk?

A magyar színjátszói társaságokért? Képzelhetni-e nyomorúltabbat, szánásra méltóbbat, mint azok? Kontárok a játszók, s azok az írók is, s így maradnak, ha nagyon nem csalódom, míg egy szerencsés, nem remélt epocha fel nem tűnik. Óhajtom, hogy ne legyen magyar teátrum, ha másformán nem lehet: Pesten a német mellett nem egyéb nevetségnél; itt, ezen kisebb városokon pedig, azon pusztítást teszi a publikumban, melyet az ostobául vezetett érzelősség tenni képes. Valami másfél éve, hogy az Annálisokban ezen provinciál teátrumokról, nevezetesen a debreceniről, vala szó, talán gróf Batthyány Utazásainak recenziójában; s valósággal, sok igaz volt az ítéletben; habár nem a legtisztább kútfőből folya is. Ismered azt a lengyelt!

Ezen levél eretnektől iratott: azt fogod hinni. De ne hidd, hogy hidegségem literatúránk eránt iratta volna velem. A magyar literatúra örökre kedves leend nekem, s még akkor is, midőn reményem csak annyi sem leszen, mint most még van. Sokat, sokat köszönök én ezen szép, de elhagyatott literatúrának: barátimat, kultúrámat, s életemnek kevés de egyedül szép óráit. Miért nem lakunk együtt? miért nem egymáshoz közel... Az ég nem így akarta; s így nem leszen.

54
KAZINCZY FERENCHEZ

Tekintetes Kazinczy Ferenc úrnak

Kölcsey Ferenc forró tiszteletét!

Tóth Mihály, kit urambátyám Debrecenben meg nem találhatott, levélkém előtt, melyet hozzá néhány nap előtt írtam, már búcsút vett hivatalától s hosszas lakhelyétől. Úgy lehet, hogy őtet többé látni nem fogjuk.

Hogy én Draveczkyné asszonnyal Bécsbe nem mentem, annak okát könnyű volna kitalálni, nem is úgy, nem is olyankor esett a hívás, hogy elfogadhattam volna. A múlt januárban készültem Kállayval felmenni, már szekeret is fogadtam, s környülményim megakadályoztak. Soha semmit úgy nem fájlaltam, s haragomban lovakért hánytam el a pénzt, mellyel azon szép

útat kellett vala megtennem. Ha nekem testvéreim nem volnának, lenne bár kisebb jószágom, mint a most engem illető rész, vagy ha testvéreim mások volnának, mi boldogúl és haszonnal foghatnám tölteni ezen életet, melyből nekem kétségkívül már nem sok van hátra?

Örökre fájlalom, hogy Pesten prokurátori cenzúrát adni ezelőtt négy évvel időm nem lehetett azért, mert tutorság alatt voltam. Bármily ellenkező lett légyen is a törvény száraz stúdiuma lelkemmel, de legalább könnyebben tehettem volna majd, hogy ide, hol most laknom kell, ne jőjjek. Amitől már akkor előre féltem, megtörtént. Olyan útra tetettem, melyen én munkálni s használni nem tudok, nem tudhatok. Az én belsőm tűzzel teljes, de külsőm, ezen nyomorult alkotmányú test, mindenre alkalmatlan. Szerfelett puha vagyok, s ezen rövidlátású szem, ezen többnyire zúgó fej azt teszik, hogy félve lépjek minden társaságba, hol nagyon ismeretes emberekre nem találhatok. Enélkül régen kerestem volna itt a vármegyében magamnak hivatalt, csakhogy munkátlan ne legyek.

Miért nincs Debrecen csak olyan is, mint Pest? Vagy miért nincs Debrecenben csak öt vagy hat szeretetreméltó, liberális tudósnak lakhelye? Mily örömmel fogadtam volna mintegy négy év előtt az intést, hogy ott egy professzori katedrát elfoglaljak! Én a köznép praejudiciumait, hála, régen elvetettem, s örömmel fognám még most is valami olyasra adni magamat, de Debrecenben élni, ó, azt ne adja az ég! Egy szép lyány azt mondá a múlt télen, hogy plánumokat előre készíteni nem jó, s hogy szoktassa magát a szív mindent úgy fogadni, mint az a sorstól nyújtatik. Ezt teszem darab idő óta, de fáj nekem, ha így kell lassankint inkább-inkább eltompúlni. Ne féljen édes urambátyám, nem folytatom a panaszt.

Szemere, talán februárban, íra nekem valamit a Mondolat felől. Azon kicsinyt, mely Sz. Györgyinek munkája, öt vagy hat év előtt, ha jól jön eszembe, Debrecenben láttam volt, a többit nem, s látni nem is óhajtom. Palinak nehány hetek előtt Lasztócra írtam, ott áll valami a Bessenyei képe eránt is. Kértem őtet, hogy azt tudassa urambátyámmal, s talán eddig tudatta is.

A pataki ifjúnak verseit gyönyörrel olvastam. Olyan lelkek nincsenek Debrecenben. Tót László nincsen poétai szellem nélkül, de teljesedik talán benne azon óhajtásom, hogy a görög verselésről a görög írók magyarázatjára menjen által. Egy poétafő alkalmatosb Homért és Pindart magyarázni, mint az a sok száraz filológus, kiknek jegyzéseiket vagy méreggel vagy nevetéssel kell olvasnunk. Azon stúdiumot én is óhajtottam volna magamnak, de itt könyveket nem kaphatok, s pénzért hozatni csak gazdagoknak való. Óhajtom azt is, hogy Tótnak magyar versei azon szellemben írattak légyen, mint a görögök, ezek szépek s egyszerűek mint az Antológiai darabok. Bár több ifjú íróink is tanulnának görögül. A deák literaturának, főképp a deák poétáknak stúdiuma nem viszen oly jó útra mint a görögöké, ezt sok tapasztalás tanítja.

Én felette köszönöm Édes Uram Bátyámnak az ilyen tudósításokat, ezek nélkül azt sem fognám tudni, mi történik nemzetünk kulturájával, annyira el van itt az ember zárva mindentől. Az egész környékben nem tudok senkinél, hogy Literatur-Zeitung járna. A Debrecenbe járót vagy meg nem kaphatja az ember, vagy nagyon csonkán. Két év előtt talán hat vagy hét évről való tudós újságot szedtem fel a Bibliotékából, s nem volt egy év is tetemes csonkaság nélkül bekötve.

Döbrentei utolsó levelében azt írja, hogy verseim közül a Költőt és a Schwaermert tegyem érthetőkké, hogy 2-dik füzetében kiadhassa. Neki egy szót sem írtam vissza ezen pontról, de esküszöm, hogy én kevesebb homályossággal írni nem tudok. Elhiszem amit ő mond, hogy darabjaim mind homályosok, s ezért nem is akarom őket a publikumnak adni, s örvendek, ha mivel verseimet nem korrigálom meg, nekik helyt nem ád. Kért, hogy dolgozzak prózát Múzeumába, s tárgyakat is adott, igértem munkámat, ha jó idő leend. Megvallom, hogy környülményeim miatt irogatni kedvetlen vagyok.

Régen várom Pali levelét, én a létai nagyon rossz postahivatal miatt a küldött leveleket is igen későn vehetem. Döbrenteinek február 25-dikén írt sorait március 23-dika körül vevém, s Kolozsvártól eddig három nap legfeljebb el kellett volna jönniek.

Éljen szerencsésen édes urambátyám, s ne szűnjön meg szeretni.

Álmosd, ápril. 3-dikán 1814.

Írjon édes urambátyám hamar. Két hónap olta barátaim közül egyik sem írt többet egy levélkénél. Ezen elhagyattatásban betegebb vagyok, mint aki nyavalyákban fekszik.

55
KÁLLAY FERENCHEZ

Álmosd, húsvét 2-dik napján 1814.

Kállaynak Kölcseyje barátság csókjait

Március 20-án írt szép leveledet kimagyarázhatatlan örömmel olvastam, s egy hét óta csaknem mindennap olvastam. Ma reggel a tiszteletre méltó Úza még az ágyban kapott; mutattam neki is. Örvendett köszöntésednek, s kért, hogy viszontköszöntését vigyem meg. Leveledben úgy állt; «*Úzát, a derék férfiút, tisztelem*»; azt mondotta reá, hogy becsületesb titulust neki nem adhattál volna. Zsomboryné még régen meghagyta, hogy nevével köszöntselek. Ezek mindketten szeretetre méltók s tőlök említtetni boldogság.

Hogy leveledre csak most válaszolok, annak örvendetes oka van. Két kisebb testvéreim katonák akarnak lenni, s hogy céljokra készen legyenek, Ádámot Pestre generális Péchy Mihályhoz viszem, Pétert Pozsonyba. Pénzt szerzek öszve, s Szt. Györgykor menni akarok Pestre, Pozsonyba, s hozzád Bécsbe. N. adósom, ha ott levő pénzemet megkaphatom, úgy készen vagyok; történvén, hogy pénzemet most meg nem kaphatom, ezen esetre is nemsokára felmegyek.

Oly hidegen mondám el ezeket, amint tőlem telhetett. Te érzed, miként érzek én. Veled, nálad, édes Ferim, s talán sok időre, és talán még gyakran azután is!

Ha Sz. György-napkor megyek is talán, még írok egyszer, s amit állapotomtól s állapotunkról tudnod *kell*, vagy későbbi levelemből, vagy szájamból fogod érteni.

Medicus nem jött vissza Álmosdra, még Pesten hagyta el neveltjeit s Generál B. Vayéhoz, ki, mint ő Carlsruhéból való, ment jobb napokat élni, mint azok közt élt.

Álmosdi unalmas lakomban jól esett oly személlyel találkozni, mint ő volt, azon érzésekkel, azon kultúrával.

Levelét Cs*hez olvastam, melyben ezen kedvelt barátnéjától búcsúzik. Minő hév és minő lélek!

Irígylettem sorsodat, midőn soraidat olvastam. Boldog vagy édes barátom, senki sincs talán boldogabb, mint te. Könyörögj az égnek, hogy boldogságodnak minél hamarébb részese lehessek. *Gyújtani fogjuk egymást, vezetni, tanítani, s egyszer ismét elementumunkban leszünk, mint az unalmas Debrecenben néhány évek előtt*, de nagyobb érzésekkel, nagyobb kinézésekkel s több foganattal is talán önmagunkra nézve s másokra nézve.

Röviddé teszem a levelet, s ezt kedvetlen napjaimnak tulajdonítsd. Élj szerencsésen. Következő levelemben írni fogom, ha kell-e, lehet-e még válaszolnod, s mint örülnék, ha nem kellene, s szádból hallgathatnám ki válaszodat. Csókollak édesem. Herdered s Gagered társaságában el ne felejtsd M*t is.

Tractátusomat azóta kétszer vettem elől; készen nincsen. Látni fogod minden esetre.

56
KAZINCZY FERENCHEZ

Édes urambátyám!

Hogy urambátyámnak áprilisben írt levelére még csak most megyen válaszom, onnan van, mivel környülményeimben változások estenek, s én elég erős vagyok ugyan változásokat szenvedni, nemcsak, hanem örömet is lelek bennek, de mindannyiszor, midőn egyet közelítni látok, bepakkolom könyveimet s írásaimat, s a kifejlődésig úgy ülök, mint Epicurnak boldog isteni, nyugalomban.

Testvéröcsém közül az idősbik megházasodott, az ifjabbak odahagyták Debrecent s készülnek Pozsonyba. Mennem kell velek, és örömest megyek, mert Pozsonyból Bécsbe s Kállayhoz futok el. Ezen út, melynek már nehány hetek előtt meg kellett volna történni, s egyszer kevés napok alatt már meg is történt, okozta, hogy Uram Bátyámat s Palimnak lakadalmát nem láthatám. Senkinek sem fáj az inkább mint nekem, de én nem lehetek addig magamé, míg ezektől *itt* nem izolálom magamat, és ez is megtörtén majd nem sokára.

Bécsben hónapokat fogok tölteni, s talán még tovább fogok ott maradni, mint most előre írni merem. Itt nem jó, nekem nem lehet jó. Érzem, hogy én keveset tudok már e világon tenni a tanuláson kívül, s ezen egy az, amit itt tennem lehetetlen.

Uram Bátyám azt véli, hogy egy szeretetre méltó leány boldogíthatni fogná sorsomat. Sokan mondák nekem azt, amit itt Uram Bátyám mond. A férfiú ki érez magában erőt, többet tehetni, mint amit minden közember tehet, keres magában és magán kívül nem ismert, s talán hamis Ideálokat, s álmainak áldozza fel a napokat, melyekben az égnek minden boldogságát fogta volna birhatni. Érzem, tudom én mit kellene csinálnom, de ki magyarázhatja meg magát önmagának, midőn a jó órát, melyet önként s keresetlen nyújt a sors, visszataszítja, s a bizonytalan jövendőnek dől elébe.

Egyszer benne vagyok s hagyom folyni dolgaimat mint jőnek. Boldog az, kinek sok köteléki vagynak az életben, kinek sok kicsinység azok által fontos leszen, s sok amit a stoának vagy a religiónak bölcsei *hiábavalóságnak* kiabálnak, őelőttek a legmagához vonszóbb alakban jelenik meg. Igaz, hogy nehezebben fogja majd a sors viszontagaságait, s egykor az elválást szenvedni, *de élt, de élt*, s egy pillantatnyi keserv, mi az évekig tartott boldogsághoz képest. Nekem nincsenek kötelékim, s ez az *epicurusi cinizmus vagy cinikusi epikurizmus*, mely a kényt és fájdalmat, a jelenlétet és jövendőt csudálatos egybeolvadással tartja előttem, elvette még könnyeimet is, az öröm és szenvedés könnyűit egyeránt. Én az urambátyám ifjúságának históriáját csak félig tudom, s nem itélhetem meg, ha érzette-e valaha magát ily környülményekben, s érthet-e engemet úgy, amint csak az érthet, aki hasonlókat tapasztalt. Tudok én még most is szeretni, de mennyire különbözik a 24 éves férfinak szerelme a tizennyolcévesnek lángjától? Ha szívemet a legkeményebb vizsgálatra vonom, kéntelen vagyok megvallani, hogy szeretem mostani lyányomat is, forrón s az epedésig. S mi az mégis, hogy örömmel megyek innen? Mi az, hogy a hely kedvetlenségeit még jobban érzem azolta? O ez a fő, ez a fő! nehezen leszek én valaha okos.

Én nagyon megcsalatkozom, ha engem urambátyám levelezéseinknek első évétől fogva nem olyannak tartott, aki a szívre tartozó articulusokat nem örömest közli barátjaival. Segíthetném ezen részben urambátyámnak emlékezetét. De én nem vagyok olyan, s ezen gyanúnak cáfolására lett az előbbi paragrafus oly hosszassá.

Azt, amit Tót Mihályról írni fogok, csak Uram Bátyámnak sok sürgetéseire cselekszem. Tót Mihálynak nem tartozik Uram Bátyám egyébbel köszöneten kívül szolgálnikészségéért, mely szerént a kéziratot a Bból kivette s leiratásáról gondoskodott. A leírót én fizettem ki, s nem azért hallgattam el eddig, mintha idétlenül adakozó akartam volna lenni, hanem mivel azon pénzre nekem akkor s azután is szükségem nem volt, s kevesb volt, mintsem magában hasznát vehettem volna. Tótnak jutott eszébe, hogy ezen fizetés Uram Bátyámat nyughatatlanítni fogja, s egy quietantiát vett az írótól, mely megmutassa, hogy a leiratás nem valami nagy summáért tétetett, mint talán Uram Bátyám gondolná. Megvan-e még papirosaim közt ezen quietantia, nem tudom, de semmivel inkább nem fogna Uram Bátyám leverni, mintsem annak előkérésével. Én a mst úgy néztem akkor mint tulajdonomat, s úgy adtam által mint amit magam nem tudtam volna eléggé használni. S esküszöm, hogy ha Uram Bátyám azon kéziratról nem tudott volna, vagy tudni nem akart volna, minden kérés nélkül Horvátnak küldöttem volna meg. Esküszöm arra is, hogy soha messzebb nem voltam egy gondolattól is mint attól, hogy ez *jótétnek* vagy *adakozásnak* vagy minek? fog magyaráztatni. Én érzem, hogy az, aki velem jótéteményt akarna közleni, engem igen könnyen megsérthetne, és hogy ha nékem jótéteményt kellene valakivel tenni, sokszor pirulnék. Semmit sem akartam volna inkább, mint azt, hogy ezen dologról három sorban eleget mondhattam, vagy mindent elmondhattam volna.

Pesten fogok lenni barátainkkal, s Bécsből írok majd Uram Bátyámnak. Ha van Uram Bátyámnak valami útmutatása, vagy kérdése hozzám, annak örülök, s ezen esetre méltóztassék Uram Bátyám mindjárt ezen levél vételével Bécsbe írni. - Adresszem leszen: *A. M. François de Kállay Advocat Hongrois et Auditor practiqu. au Bureau de Stube. Schottenthor N^{ro} 113. erster Stock.* - A tudományos levelet, melyet édes Uram Bátyám kivánt, onnan fogom küldni.

Könyörögjön értem Uram Bátyám, hogy józanabb fővel térjek meg, mint most elmegyek, s legyen egyszer az óhajtás valósággá, hogy nekem is adjon Hymen boldogságot, és ha azt nem adhat, inkább soha se tünjön fel.

Május 31-dikén végzem ezen levelet, s félbenszakadását az öcsém lakadalma okozta. Holnap indulok. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám s ne szűnjön meg szeretni. Uram Bátyámnak szeretete boldogság nekem, még akkor is, mikor egyebet mindent elvesztettem.

Kölcsey Ferenc

57
KÁLLAY FERENCHEZ

Pozsony, június 20-ikán 1814.

Kőső estve van, Tr*től jövök haza, egynehány jó órákat töltöttem, az utólsókat Pozsonyban. Holnap megyek, de nem Bécsbe, hanem haza. Írj mihelyt soraimat veszed, Álmosdra, de kérlek, hogy fatális elmaradtáról bécsi utamnak egy szóval se emlékezzél, egy szóval sem; most oly nyugodtan indúlok haza; mintha egy imádott háznép karjai várnának, és semmi sem vár reám, hanem újságkivánás, és még egy leány, ki nekem napról-napra becsesebb lesz. Te

tudod, kiről van szó; tudod, hogy még tavaly egészen más érzésekkel voltam, s csudálni fogod az emberi szívet, mely oly ellenkező indulatokat elfogadni alkalmas.

Még egyszer, leveleidben ne szólj semmit bécsi útam elmaradásáról; nyughatatlanná tehetnél, s én most, ó, oly beteg vagyok! Kazinczy, ha nekem írni talál Bécsbe, küldjed Álmosdra levelét, ott fogok neki válaszolni. Te nekem úgy írj, mintha Álmosdról ki sem mozdúltam volna. Írjad állapotodat, írjad, meddig leszesz még Bécsben, mikor s hová tételel által. Ha lehetséges, három hónap alatt ismét feljövök; láthatlak-e majd akkor?

Mihelyt érkezésed leszen, látogasd meg öcséimet, s írj nekik néhány sorocskát némelykor. Pestről vagy Pécelről hosszabb levelet kapsz tőlem. Csókollak ezerszer édes szeretett barátom. Adja az ég, hogy mégegyszer láthassalak! Ah mint fáj nekem, hogy éppen azon pályát választád, mely bennünket egymástól oly messze vet; nem lehetett s nem kellett volna-e Pesten maradnod, minekutána már egyszer diplomát nyertél?

Feri, Feri, én félek, hogy többé nem látjuk egymást! Én érzem, hogy az én időm ide s tova bételik; ah olyan rossz volt itt ezen nyomorult életben, s mégis olyan jó!

Meghalni, édes barátom, ezen gondolat annyira mindennapi, és mégis mindig új, mindig szokatlan. Nincsen talán senki, aki kevesebbet vesztene az élettel mint én, és én is oly sokat vesztek. Egyedűl való örömim azon kevés órák valának, melyeket a ti karjaitokban, a barátság s szerelem karjaiban töltöttem, s nem vérzők voltak-e ezek is? Ó, ezen szív, ezen szív! ki bír eléggé mesteri kezekkel felfejteni, ha a boldog és kínos pillantatokban a kéj vagy a fájdalom-e az, melyet leginkább kell éreznünk? Félbe kell szakasztanom; gondolatom rendetlensége bizonyítja, hogy mostan nem vagyok magamé.

Csókollak édes Ferim, és ha többször nem láthatnálak is, ne feledd el egy pillantatig az ifjút, ki barátait, és tégedet, mindenekfelett szerette: és ha én gyakran nem írhatnék is hozzád, írj legalább minden két hétben hozzám egy levélkét. Öszvetört szívvel és testtel, de külsőképp nyúgodtan, indúlok haza. Ó, ha ezen június nekem a legutolsó lenne! hidd el, hogy örömmel megyek által oda, hol többé semmiről sem tudunk, és mégis úgy szeretnék itt maradni, itt, hol annyi kínaim valának. Ölellek édesem, élj boldogúl!

58
KÁLLAY FERENCHEZ

Pécel, július 13-án 1814.

Forró csókokat neked édes Ferim, én neked hosszú, felette hosszú, levéllel tartoznám, mert megcsaltalak és Pozsonyból téged látni nem mentem, de megelégled ezúttal a rövid sorokat is, s várni fogod, míg hoszabbak fognak íratni. Nem tudom, meddig maradok még itt Pécelen, válaszodat a kerepesi postán ide küldd, s ha már én nem lennék is itt, utánam fogják küldhetni.

Írtam az öcsémnek Samunak, hogy a Pozsonyban maradtaknak küldjön augusztus első hetében 150 forintot stb. stb. - - - Hála istennek, ezen száraz artikelnek vége van, szóljunk magunkról.

Verseimet kívántad; ha látom, hogy Lőrinckor nem lehetek Pozsony felé útban, le fogom őket írni s neked megküldeni. - - - Az idők más formát kezdnek magokra venni, s anekdotáimat, melyekről pozsonyi levélkémben emlékeztem, nem akarom papírosra bízni.

Lelkemnek lemélyebb nyúgalmával jöttem el Pozsonyból. Azon egyetlen órán, melyben utólsó rendeimet hozzád írtam, valék elkeseredve, okát csak öszvetett környűlményekből tudnám kimagyarázni, de az igaz, hogy azon érzemények most gyakrabban fognak elő.

Azt gondolnád, hogy szerelmes vagyok; nem, én nem vagyok az, a passiók keresztűlmentek már rajtam, s a huszonnégy éves férfiú fenntebb s nehezebb tárgyakért esdeklik.

Jaj, neki, ha esdeklése nem lát teljesedést!

A gyermek és az ifjú kialussza bánatjának részegségét, s új tárgyakban veszti el magát. A férfiú nem feled többé, nyúgodt külsővel, de terhének nyomását mélyen érezve megy útján elébb-elébb, s a közügy iránt való forróság, s a tiszta szépnek s a tiszta jónak ideális érzete úgy hagyja el lassanként mint a növendéket a gyermeki *Unbefangenheit*.

Hagyjuk sorsunknak, hogy akarjon, hogy munkáljon. Hajdan csapongó fantáziával s lángoló kebellel azt mondók, hogy szabadok vagyunk, s délcegségünkben hódíthatatlanoknak tartók magunkat, mint a görög poéta Minervát festi.

Ideje éreznünk a jármot, s ezen érzés amint egyfelől aláz és lever, úgy másfelől nyugodtan tanít tűrni, s magunkat megadni.

Te látod, édes Ferim! mi bölcs vagyok én, s könyörögj érettem isteneidnek, hogy legyek oly bölcs igazán, mint leveleimben lenni látszom. Neked hasonló nyúgodt külsővel sokkal nyúgodtabb belsőt engedett a természet, a sors, a történet vagy aminek nevezni akarod, s boldog vagy, hogy azt engedett. Te használod a világot úgy, amint adja magát, s nem rontod el örömeidet fejtegetések s kényeskedés által, s élsz mint nem kritikaszter nézője valamely drámának, ki sír, ki mosolyog az őtet indító helyeken, s elfeledi nézni, ha azon helyek a kritikának törvényei szerint készültek-e?

Élj szerencsésen szeretett jó Ferim! s hidd el, hogy boldog vagyok mindig, valahányszor feléd gondolkozom. Nekem sok képzelt és nem képzelt szenvedéseket adott az ég, de adott sok való örömöket is, milyeneket nem mindenek bírnak. Ölellek édes Ferim!

59
HELMECZY MIHÁLYHOZ

Helmeczynek Kölcsey barátság csókjait!

Palim elment innen hazúl s magamban vagyok. Únalom és reflexio gondolatokat hoztak fejembe, melyek talán különben nem fogtak volna jőni, s ezek miatt némely könyvekre van szükségem, melyek a Pali ruinává vált bibliothekájában nem találtatnak. Vitkovicsot kellett volna segédemre vonnom, de ő Pestről éppen most elméne, s kéntelen vagyok, bár egy részről ezen kéntelenség nekem örömet szerez, tégedet kérni, hogy azon könyveket nekem levelem általadójától elküldeni méltóztassál. Ha lesznek közöttök, melyeket te nem bírsz, Vitkovics könyvei közűl keresd elő az olyakat. Ímé a lajstrom:

Mondolat.

Perecsényinek annyi munkája amennyi találtatik.

Wandza.

Kovács példabeszédes könyve.

És hogy a sok rossz közt egy jó is legyen, méltóztassál a *Syrenát* is elküldeni. Pali azt mondá, hogy neked van az. Dolgomat velek elvégezvén visszaküldöm.

Én itt, Pesthez közel fekvő faluban, mély tudatlanságban ülök mind a politikára, mind a literatúrára nézve. Nem tudsz-e valamit Kazinczyról?

Megengedsz a szabadságért, melyet magamnak vevék; de illő, hogy a városi literátor a falusinak adjon valamit a maga bővségéből. Egyéberánt óhajtom, hogy soraimat annyi gyönyörrel olvasd, amennyivel én azokat neked írám. Ölellek édes barátom, élj szerencsésen.

Pécel, július 23. 1814.

60
HELMECZY MIHÁLYHOZ

Helmeczynek Kölcsey baráti csókokat!

Erős úr, gróf Rádaynak fiskálisa, ma megyen Pestre, s olyan jó volt, hogy Mondolatot nekünk küldeni magát ajánlotta. Kértem, hogy ezen levelet juttassa kezedbe, mert még Wandzára s Perecsényinek valamely munkájára lenne szükségünk. Vitkovicsnak, úgy tetszik, mindenik van, legalább Wandza, de nem tudom, ha ő megjött-e már, s újra tégedet kérlek meg, hogy könyvei közűl azokat vedd ki, s Erős úrnak adasd által, hogy vehessük. Mi Jenischt és Garvét s mellé Édes Gergelyt s Wandzát, Folnesicsot olvassuk. Nem igaz? a rend igen szép, s a nyelvmívelésnek jó útán vagyunk. Meg fogjuk látni a resultátumot, és ha valami jó fog kijőni, kérdeni fogjuk, Jenisch-e és Garve vagy Édes, Wandza és Folnesics érdemelnek-e hálát?

Terhedre vagyok kéréseimmel, de meg fogsz engedni. Csókolunk mindketten Pali és én. Élj szerencsésen.

Pécel, augusztus 1. 1814.

61
KAZINCZY FERENCHEZ

Álmosd, 1814. december 2-dikán

Édes urambátyám!

Tegnapelőtt érkeztem, de Pali nélkül, ki Surányban maradt, s még ma ismét megyek Csekébe, honnan egy hét alatt ismét megtérek, s osztályunkhoz fogunk, mely engem Palihoz felmenni nehány hetekkel késleltetni fog, s a filológiát kis korig hallgatásra szorítja.

Csekéből visszajöttemmel bőv levelet fogok írni, addig ezen sorokat csak azért írom, hogy urambátyámmal hollétemet tudassam.

Jókor reggel, gyertyánál, fel nem öltözve, írok, körűltem úti készületek s siettetés, hogy menjünk. A méltóságos grófné kezeit csókolom, a szép kicsinyeket ölelem, s mindenekfelett a kedves, makacs Emilt. Ajánlom magamat édes urambátyámnak, éljen boldogúl s ne szűnjön szeretni. Ezen két napomat Álmosdon Úzának társaságában töltöttem, s vidám és gond nélkül vagyok, mint az aranykor énekesi.

Kölcsey Ferenc

62
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, december 4-dik 1814.

Holnap indulok vissza Álmosdra, s ezen levelet édes urambátyámhoz a semlyényi postán adom be. Hónapokig tartó vándorlásaimból Álmosdon, míg osztályunk tartani fog, megpihenek.

Útaimban fejem annyira kitisztult, hogy aki másként sentimental journált fogtam volna írni, most vidám csenddel lépek Uram Bátyám felé, s készülök tudományos tárgyakról szólani. Szabónak az Erd. Múzeumban levő filozófi disszertációjára jegyzeteket írtam Lasztócon. Azok több írásaimmal együtt Palinál maradának, emlékezetemből írom belőlök a következőket.

Ezen disszertáció, mely tulajdonképpen itt csak *Hodegósz* más disszertációkra, minekutána a matériáról s formáról kezdett beszéleni, históriai tensiót veszen magának, s a matériának okáról való külömböző értelmeket fejtegeti. Azon külömböző principiumok tehát, melyek itt felhozatnak (dualizmus, idealizmus, materializmus, panteizmus, Monadologia), egyenesen kozmológiai principiumok fognának lenni. Első észrevételem itt az, mert a kozmológiai, és pszichológiai metafizikum principiumok öszve látszanak zavarva lenni. A matériának okáról van szó, mégis a *dualizmus* alatt a lélek és test egyesülése, az *assistentia divina*, a *harmonia praestabilita* stb. hozatnak fel. Azomban erről még igen sokat lehetne mondani mellette, s ellene, s ha ezen első észrevétel hibásnak látszatik előadásában, megvallom, hogy az ellenkezőnek más móddal kellett volna beszélenem. Megyek arra, amit tulajdonképpen mondani akarok. - A dualizmus, így tartja a disszertáció, azon principium, mely matériát és formáló erőt veszen fel, s mivel a dualistának a matéria nem egyéb *tunya atomoszoknál*, eszerént a dualizmus és atomizmus egyre megyen ki. Ki lett légyen az első atomista? nem tudjuk; hogy a görögök közt Leucipp és Democrit voltanak elsők, az nyilván vagyon, de ha ők az atomoszok mellé vettek-e fel más erőt, azt ismét nem tudjuk, mert az értelmek itt nagyon ellenkezők, és így az atomisticum principiumokat Epicuruson kell kezdenünk, Epicur atomoszai először nem tunyák, mert azok Lukretius tanításaként szüntelen a nagy *Inánában* lefelé szállonganak, s öszveütközéseikből leszen a teremtés, de ezen teremtés nem valamely munkálódó erőktől produkáltatik, hanem *temere, incassum, frustra*, mely szavakkal Lucretius élni szokott. Látnivaló, hogy Epicur kozmológiai principiumában *dualizmus* nincsen. Hogy *Gassendi* és *Le Sage* atomista dualisták voltak, azt könnyű megengedni s megmagyarázni, de ha csak ezeket mondjuk *dualistá*knak, úgy micsoda rendbe fog a Theista Anaxagorás, az anima mundit hivő Pythagorás, az idealista Plato, az empirista Aristoteles s az újabbak közt is sokan tétetni? Mert ezek mindnyájan megkülönböztetik a *matériát* s a *formáló erőt*, már azt akár külön gondolják egymástól, mint *Anaxagorás* s a mi újabb filozófjaink nagy része s a teológusok, akár egyesítve azzal, mint a joniai szekta, az olasz iskola, a Stoa stb.

A Dualizmusból származik, úgy mondja a diss. egyfelől az idealizmus, másfelől a materializmus. Az idealizmus tulajdonképen autologiai principium, mert az idealista Descartes és Leibnitz egyik sem ideákból származtatja a maga világát, hanem az első atomoszokból (particulae physicae), a másik mónászokból (particulae mathematicae), a ha az idealizmust kozmológiai értelemben vesszük, úgy Berkeley és Schelling találnak ugyan klasszist magoknak, de az elisi szektától fogva Pythagorászon, Platón, Descartesen, Leibnitzon keresztül Kantig igen sok filozófiai szisztémákat ismét nem klasszifikálhatunk. Ismét, ha a materializmus csak az amit a diss. mond, hogy Locke materialista, mert a lélek is őnála matéria, úgy ismét Locke, s őelőtte Epicur, s a Paterek közt Tertullianus, s a vele egykorúak találtak nevet magoknak, de Pristley, ki a *lélekről* semmit tudni nem akar, kinek csupán csak a *durva matéria*, a *test* existál, hogy fogja nevezni a maga tudományát, melyet eddig a

pszichológus materializmusnak nevezvén, a *spiritualizmusnak* tett ellenébe? Így marad név nélkül a Helvetius tudománya is a *Systeme* de la Nature-ban; holott mindakettőben tudománya wesentlich külömböz az Epikur, Tertullian s Locke tudományától.

Én a Sz. disszertációját csak históriai szempontból néztem, s azt kivántam volna, hogy a filozófia historiából vett tárgyak históriai renddel s egyenességgel, nem pedig csak valamely iskolai szisztéma szerént adassanak elő. Így jut eszembe, hogy a panteizmus artikeljében csupán csak a spinozizmusról van szó, holott az elisi szektán kívül a Spinozizmushoz egy pantheisticum szisztéma sem hasonlít, s az Orphicum szisztémán kezdvén, a joniai szekta, az olasz iskola, a Stoa, Helvetius stb. mindnyájan különböző principiumokat tanítanak.

A filozófia historiának írói az iskolai címek szerént szokták a filozófok értelmeiket előadni, s megválasztják a kozmológiai, pszichológiai, teológiai stb. tárgyakat egymástól, s ezen megválasztást óhajtottam volna itt is, mert így az ember a sűrűségből kihatolni nem tud, s megvallom azt is, hogy nem értem, mit akarnak éppen *itt* és éppen *így* a *gravitations-systeme*, és a *dynamis*. Egyszóval több históriai tudományt kivánnék és rendet.

Elég rend nélkül azonban, magam is, írám ezeket, mivel egyedül, mint jelentém, emlékezetemből kelle írnom. Pázmánnak Kalauzát Álmosdra vittem magammal, s nézni fogom, mi jegyezni valókat foglal magában. Lasztócon a dactylikusokat elfeledém leírni, íme most:

A LYÁNY DALA.

Jön búsan az éjel, orcája borong,
Hűsen lebeg a nyúgoti szellet,
A fülmile csattog, a lyányka bolyong
Susogó bokrai mellett.
O merre lyányka! homályos az ég.
Nézd csak maga fénylik csillaga még,
Tisztán a szerelemnek.

Fenn ha a szerelemnek csillaga még,
E lészen a lyányka vezére,
S bár légyen örökre homályos az ég,
Nem száll remegés kebelére.
A fülmile csattog, az esteli szél
Szárnyain lebeg és zúg a falevél,
S ébred tüze képzeletemnek.

Búsabb lesz az éjel, orcája borong,
Hűsebb a nyúgoti szellet,
A fülmile csattog, a lyányka bolyong
Susogó bokrai mellett.
O Lyányka sötétbe borúlt a határ,
Nézz széllyel, az égen csillaga már
Elhúny a szerelemnek.

Hagyd, légyen örökre sötét a határ,
Nem remeg a lyány kebelében,
S húny a szerelemnek csillaga bár,
Felserken az hajnal ölében.
A fülmile csattog, az esteli szél
Szárnyain lebeg és zúg a falevél,
Lánggall tüze még képzeletemnek.

Magamról még most semmit sem írhatok, de ha osztályunk megleszen, talán fogok róla gondolkozni, mint lesz az élet hátralevő részét legjobb eltölteni. Városon vagy falun, gazdagul vagy szegényül, mindegy, csak függetlenek legyünk; a szabadság legszentebb, legkivánatosb dolog, de bármely szabad legyen a test, ha lelkünk nem az, úgy semmit sem nyertünk, s a lélek úgy szabad, ha gondok nem terhelik.

A méltóságos Grófné kezeit csókolom. Ajánlom magamat Édes Uram Bátyámnak s óhajtom, hogy légyen oly boldog, mint most, örökre. -

Kölcsey Ferenc

63
KÁLLAY FERENCHEZ

Álmosd, december 17-ik napján 1814.

Régóta nem óhajtottam forróbban semmit, mint a te leveledet édes Ferim, mely tegnap este érkezett. Messze földön lakol édes barátom! ott hol a sötétségnek országa kezdődik, s még lakod atmoszférája is nem egyéb, hanem azon barbaruszi homálynak nüansza, mely az ottománok birodalma felett úgy lebeg, vagy még jobban, mint Európának sok helyein, honnan a világosságnak kellene sugárzani. Minő konjunktúrája a történetnek! Bécs és Pozsony a *külsőképen* szép világnak piacai, székelyeid közt, s a bécsi nép közt csak olyan a hasonlatosság mint Maros-Vásárhely és Venezia közt. Ez tengeren épűlt - mond Aranka - amaz sárban; - s egy Bornnak, Glatznak, Sartórinak, Schulzénak tanulószobáik, s azok, melyekben te most forgasz. - Egy Ribini, és Kleinmann s a ti papotok ott a rendetlen épületű házban. - Lichtensteinnak galériája, s Artariának boltja, és ott az esztendő négy részei lefestve, vagy éppen Kádárnak fára metszett képe a füstös falon, - és még minden, amit én gondolhatok s te szemeiddel látsz. - Feri, Feri! különösek a lépések, melyeket az ember akarva és nem-akarva tesz. Miért, hogy az ember nem maradhat örökre azon szép vagy nem szép körben, melyhez gyermekségétől fogva szokott? Debrecennek pusztái irtóztatók, de nem azok-é Vásárhelyednek körületei is? - S ha te Rómának omladékain, vagy Schweizban, vagy Párisban, vagy éppen a szabad Philadelphiának útcáin leled is fel magadat, fogsz-e szíveket találni, mint gyermekkori barátidnak kebleiben találtál? Hidd el nekem, s te tudod is azt már, nincsen szebb kora az emberiségnek, mint az első ifjúság évei. Azon láncok, melyek akkor köttetnek, nem szakadnak el örökké, mert nem a *világban* kerestünk még akkor barátokat, hanem barátjainkban leltük fel az egész *világot*.

Hónapokig tartott távollét után, csak a napokban jöttem vissza Álmosdra. Szemerének s Kazinczynak társaságjokban töltém-el a nyarat s az ősznek szebb részét, s most már osztozom testvéreimmel. Mi fog ezután velem történni, bízom a sorsra, melynek keze súlyosan áll felettünk, s bár nyomjon, bár üldözzön, de csüggedni, hidd el, nem fogok. Az vagyok most is aki voltam, de kevésbé zavart, de csendesebb érzésekkel. Inkább szentimentál mintsem Goethéhez, inkább Epikurier mint sem Schillerhez hasonlítsam belsőmet, bizonyos férfiúi vídám csendességet érzek magamban. Ah, itt az út, hogy koszorúkat szedjünk mint Ariost, s ki fogná az ő koszorúit magyarjaink közt inkább szedhetni mint én? De nincs, ki előálljon felnyitni a verőcét, mely bennünket a pályaúttól zárva tart, s azt felnyitni nem adatott az énekesnek, mert bár szabad ő magában, és hódíthatatlan, de van mégis, amitől függenünk kell, mint az olympiai bajnok a *bírótól*, s ezen bíró nem egyéb, hanem a *közhír*, a *dicsőség*.

Mosolyogjon bár rajtam a hideg, a száraz filozóf; a hideg, a száraz filozóf nem tud ahhoz: de egy Newton, Franklin és Kant meg nem elégedve szállott volna sírjába, ha nem lettek volna

bizonyosak a jövendő hír halhatatlanságáról. És Homér s Pindar és Shakespeare s Goethe tettek volna-e lépést a pályán az örök dicsőség bizonyos reménye nélkül? Nem léptek volna-e enélkül úgy vissza, mint köztünk százanként visszaléptek; mint visszalépett Barcsay, Bessenyei, Bárótzy, mint Szemere s mások? *Hallgassatok*, ezt mondá nemrégen jelenlétemben egy öreg pap, *mert ha figyelem nem lészen, egy szót sem fogok szólani*. Valóban neki igaza volt.

Nem írom neked, hogy az osztályban mint érzem magamat, s mint érzem abban, ha látom, hogy itt a *gleba* mellett kell maradnom, ha életem legfőbb javát, a függetlenséget, a lehető polgári szabadságot elérni akarom. Megvallom, hogy még most is bennem a petrarcai lélek, s félő, hogy örökre bennem marad. Innen Pestre, Pestről Pozsonyba, s onnan Philadelphiába álmodozom, s ki tudja, hogy a földnek minden részeiben lelnék-e helyet, hol el fognám kevés napok után mondani: *nem innen el soha*. Én úgy jártam egyszer életemben, mint Petrarca Novez Laurával s mint Regnard jártak. Petrarca nem gyógyúlt meg soha, Regnard életének utólsó éveit mégis nyugalomban töltötte. Óhajtom az ő sorsát magamnak. Ölellek édes Ferim, a legforróbb, legszentebb barátsággal!

64
SZEMERE PÁLHOZ

Álmosd, december 17-dik, 1814.

Levelet neked, Édes Palim, és pedig egy hosszút! s te aki Lasztócon Kriskád társaságában nekem csak egy ritkán beírt levélkét írtál, te kívánod-e azt? Mikor az ember egész nap szántóföldeket osztott négy részre, s Goethe helyett az Inventariumot, s Poussinnak keze helyt a Geométra által készült tarka rajzolatot nézegette, valóban nem bővölködik szent ideákkal, melyek az én Szemerémet megkapják, s szívébe tüzet, s szemeibe könnycseppet adjanak. S én lennék-e most grammatológos, én-e a poézis lelkétől elfogva? Azt, amit rólam gondolsz, neked kellene tenned, neked édes Palim, s oly bizonyoson neked, amilyen bizonyos talán az én félelmem, hogy te a szép pályát futni többé nem akarod, s ah valóban nehéz akarni, midőn a Géniusz nem akar, kinek úgy kellene oltárt gyújtani, mint az Olympiákra készülő bajnok gyújtott isteneinek, kérvén győzedelmet Hellasznak tekintete előtt. De hol van publikum, mely öszvegyűljön mint az olympiai sokaság, hol vagynak a bírák, kiknek kezeikből a borostyánág ne gyermeki bódítás legyen, hanem a maradandó hírnek záloga?

Csekéből, Surányt elhagyván, Álmosdra, innen vissza Csekébe mentem még egyszer s neked visszajövet egy levelet tettem fel a semjényi postán, melyet eddig talán vettél Pécelen. Mikor foglak ismét látni, nem tudom, ha látom, hogy ezúttal indulásom feléd elmarad, egy másik levélben kérni foglak, hogy ládámat ruháimmal küldd ide, mindaddig míg erről más ízben nem írok, tartsd azokat magadnál.

Tegnap leveledet a Kállayéval együtt vevém. Ő a 2-dik székel Gränz Infant. Regimentnek auditora s Kézdi Vásárhelyt Moldvának széliben lakik. Minő ugrás Bécstől Moldváig! Adjon az Isten minden szentlelkű embernek pénzt és commoditást, de inkább ne adja ezeket, csak hagyja élni míveltlelkű emberek társaságában, mert az értelmes teremtmény semmit sem útál inkább, mint a homályt, a barbariest, s az aki, bár hideg legyen is szobája, nem gondol vele, de klafternyi magassággal vágatja mégis ablakait, örömestebb ül a hó tetején a holdvilágnál, mint a Howard szelid ideái szerint készült legszebb fűtött tömlöcben, hol sűrű vasrostély vagy menedékesen vágott lyuk bocsátja szűken a világosságot. Neked édes Palim a legszebb lak juta, s mily örömmel álmodozom most is a Rákos partján álló kis házra, melyet nekem oly

sokszor ajánlottál. Mi volna könnyebb, mi volna szebb, mint elfogadni ajánlásodat? S mi az mégis, hogy én azt el nem fogadtam s elfogadni sohasem fogom? A sors, a sors, azt mondja Wilhelm Meisternek az Idegen, csak palást, a meg nem elégedő lelket eltitkolni önmagunk elől; de az Idegen Wilhelmmel beszélt, s Wilhelm a szcénának szép képeitől bájoltatott el úgy, hogy a világi életen felyül, vagy túl, vagy mellette vagy valahol amit az ember nem tud és nem tudhat, csak óhajt, s érezni látszatik, egy jobbat, egy szebbet keressen és találjon. S ki mondhatja mégis, hogy Wilhelmnek van-e kevésbé igaza, vagy a 20 milliomos kapitalistának Londonban, ki csak hajóiban és váltóleveleiben él, s nem sejt egyebet magában és magán kívül. Én mondom néked, s te tudnád, ha nem mondanám is, hogy ha Marianne és Natália nem lenne a világon, inkább akarnám Philinét mégis, mint...

Senki sincs oly boldog, mint aki mindig azoknak írhat és beszélhet, kik az ő lelkét egészen értik. Én teveled és azon kevesekkel, kiket még szerencsés vagyok barátaim közé számlálni, sohasem esem gondolkozóba, ha talán nem kétséges-e szavaimnak értelme, ha talán nem zavaros-e rendje ideáimnak? Boldog kora az emberiségnek a gyermekség, midőn még gond nélkül vagyunk, s mivel éppen így éljük az órákat barátainkkal, azért érezzük oly boldogoknak velek magunkat. Ki nem tud kalkulálni? ki nem tudja öszvevetni a kárt és a hasznot? De örülök sorsomnak, hogy ez a tudomány nekem mégis kisebb grádusban adatott, mint amaz nagyobb, melyet megtanulni sohasem lehet: érezni és szépen érezni. Az én osztályrészem a szív és fantázia, s amit Newton és Bode az égről álmodoztak, nem tudom, ha avval a hidegséggel álmodták-e azt, amellyel Bayle a maga kétségeit papirosra tette, de azt tudom, hogy én Pythagorasz titkos szárnyai által is emelődöm, s hogy nekem Koperniknak szisztémája egy másik Ptolomaeusnak kormánya alatt nem Aratusznak fenoménjait fogta volna sugallani.

Végezzük, édes Palim, mert már ezeket gyertyánál írtam, s te tudod, hogy én gyertyánál igen rosszúl látok. Írj és leginkább azon kétségeimet oszlasd el, melyeket előbbi levelemben rólad s Kazinczyról tettem fel. Most is azt mondom, jaj annak, kiben gyöngeség nincsen! de az, ki Munkácson a foglyukat jótétettekkel töltötte meg, minden lehet, csak alacsony nem. Ölellek édesem. A te jó anyádnak kezeit csókolom. Ha Kriskád elmaradt-e Lasztócon?

Kölcsey Ferenc

65
KAZINCZY FERENCHEZ

Álmosd, december 22-dik, 1814.

Édes Uram Bátyám!

Ezen fertályban veszem Uram Bátyámnak levelét. Az idegen írás és pecsét a levelen szinte megtévesztettek, s annál nagyobb volt örömem, midőn a felbontáskor az óhajtott kezet megismertem. Palinak levelét Lasztócról nehány napok előtt vevém, s válaszomat, mint írá, Pécelre indítám. Ott már két levél vár tőlem reá, s Uram Bátyámhoz küldött csekei levelem is eddig Széphalmon van.

Testvéreimmel osztoztam, s csupán a kirendelt deputációt várom, s dolgainknak azonnal vége szakad. Én Szathmár vmegyei jószágunkba megyek s gazda leszek, s ezt azért, mert különben azon jószág pusztulásra jut, s kisebb testvéreim szenvedni fognának. Ha még ott van Pali, ezt méltóztassék Uram Bátyám ő vele is tudatni. Emiatt az én pesti útam a télen elmúlik, mert a pénzzel gazdálkodnom kell, de tudassa vele Uram Bátyám azt is, hogy dolgaink azért nem szakadnak félbe, s mihelyt én írásaimat s a könyveket őtőle megkapom, itt is fogom folytatni

dolgozásaimat, oly csenddel és komolysággal, mint a széphalmi vagy péceli íróasztal mellett, csakhogy talán kevesebb lélekkel, mert a lelket ébresztők távolabb fognak lenni.

Vater és Pázmán asztalomon hevernek, s mindeddig meg nem illetve. Az utolsóból elég jegyeznivaló lesz, mert az igen szép írónk, de mégis Illyéssel nem mérkőzhetik. Kár, hogy ezen két írónkra nézve is azt kell kiáltoznunk, amit Lucrec mond: *tantum relligio* etc. Ha Pázmán és Illyés Báróczinak, vagy csak Sylvesternek lelkével birtak volna, vagy birhattak volna, minő ízlet, minő csín ömlött volna általok a maradékra! De mely nagy köz Kálvin és Petrarca közt, s melyiket lehet pedig inkább és szebb értelemben reformátornak nevezni, azt-e, aki ízlést adott a tudományban, vagy aki vallásbeli tudomány helyett más vallásbeli tudományt?

Mosolyogva olvastam a filológikus diskurzusról szóló rendeket, a vispánnál a kártyás urak között. Valóban sok grádusa a kultúrának attól, aki képzelni nem tudja mire való a tudomány, az írogatás, addig aki már ezt érti, és ismét addig, aki úgy ír mint Goethe vagy Kant? Az ilyen gradaciók elkerülhetetlenek a legkultiváltabb nemzetben is, ez a miénk a bőség és még egy másvalami által elromlott, s most már a bőség és szükség közt egy különös állapotban lebegő nemzet, mit várunk mi így, s mit várhatunk?

A mult hetekben Megyeren (Szathmár vm.) Izsák Lajossal, a volt főszb. bíró Izsák Gáspár, ki a vispán Izsák Sámuelnek testvérbátyja, fiával találkozám, beszélék vele, s egyszerre csak azt kérdé tőlem: miért írta Kazinczy az ismeretes episztolában ezeket s meg ezeket? Mosolygtam az ifjún, s feleltem játékos csapongásokkal, de amelyeket ő el nem értett. Szájából hallottam azokat csaknem szóról-szóra, melyeket már azelőtt a Högyész munkácsi levelében Széphalmon olvastam. S ez megerősíté azon állításomat, hogy az alakos Högyész nem egyéb, csak akit én Uram Bátyámnak jelenték. Nevetve hallottam azt is általa, hogy a Högyész-poéták és Högyész-filológusok Virágot, a pápista és neológ Virágot nem szeretik, vagy szeretni nem tudják. *Ha valamely képíró* etc. *a megmenik a bércnek közepette reménytelen ember* etc. nevetséges dolgok ezeknél. Én azt mondám, hogy Virág megmutatta, hogy ő úgy is tud írni, hogy *ha valamely* és *megmenikember* nincsen soraiban, ha tehát némelykor ilyeneket ír, azt minden bizonnyal akarva csinálja, és így *oknál fogva*; s éppen ezen okot kellene kitalálni, s ezt azért mondtam, mert az ember Högyész magyarázatot kért a neológizmusok felől, s elhült, hogy magyarázat helyett a *kitalálás* útjára igazíttatott.

Valóban triumfusa a szépízletű embernek, ha míveiben a tudatlanság gáncsoskodik, mert a gáncs azt bizonyítja, hogy a gáncsoló a tárgyban nem leli fel magát, s az neki felette van. Nem tudom, ki mondja, hogy óhajtja, ha a tudók becsülik mivét, de örül, ha a *nemtudók* is becsülik. - Én azt hiszem, hogy amely országban a kultivált rész praeponderál, s a nem kultivált rész is igyekszik legalább hasonlónak amahhoz láttatni, ott a nagybecsű mívek közönségesen tiszteltetnek, amazoktól meggyőződésnél fogva, ezektől, hogy tudatlanoknak ne lássanak. De ahol a nemkultiváltak a kultiváltakra nem hallgatnak, ott ők mindég a jó mívek ellen deklarálják magokat. Így láttam én embereket a mi magyarjaink közt, kik imádták Kotzebuet és Csokonait, s Shakespeare és Kisfaludy előttök ostobák voltanak. S igazok van, mert aki Kotzebueban találja fel magát, teljes lehetetlenség, hogy magát Shakespeareban is feltalálhassa. S nem maga-e az ilyen ember magának mértéke minden lehető dolgokra nézve? Az a Hamlet minden originalitásával, minden tüzével, minden humorával stb. micsoda az? Én azt nem tenném, én azt nem mondanám, az a magaviselet megfoghatatlan! De ez a svéd kapitán a fekete kenyérrel zsebjében, vagy a szép lyány lábainál; ez a Villiam, ki a szerecsenért oly buzgón prédikál; ez a Maxwell, ki igaz angol nagyszivűségből a Tamesisba ugrik; s az a jólelkű zsidó ott, ki neki aranyat s tépett kontraktust vet lábaihoz! Ó az isteni szcénák! Mi így sírunk, mi így lehetnénk nagyok, mi már olyak is vagyunk képzeletünkben; mely érzelem, mely sejdítések! Ó az édes Kotzebue!

Úza, úgy hiszem tegnapelőtt indúlt Erdélybe Zsomborival, hol az innepet fogják töltögetni. Kállaymtól a napokban vevék levelet. Ő a második Székel gyalog Regementnek auditora s Moldvának szélein Kézdi-Vásárhelyen lakik. Valóban csapás annak a szeretetre méltó embernek oly félre lakni mindenektől, kik övele együtt érezhetnének, de bizonyosan hasznoknak kell azon lakással egybeköttetve lenni, mivel ő azon regementhez maga kérte magát tétetni.

Éljen szerencsében édes Uram Bátyám! A mlgos grófné kezeit csókolom, s a szép kicsinyeket. A telet hogy fogom tölteni, nem tudom, de tavasztól fogva egy leszek Szathmár vármegyében azok közül, kik ott *nem gyakran* jelennek meg: az *olvasgató gazdák* közül. És imé! magam is ki fogok az episztola ellen kelni, s megmutatom, hogy az én nevem ne álljon a Högyész válaszában hijába:

- hát Detrich, Kölcsey hol vagy?

Csak az átkozott válaszíró azzal a gonosz németnevűvel ne tett volna egy sorba! Kölcsey Ferenc.

Csokonainak kiadása Mártontól nálam van s recenzeálni fogom a Döbrentei számára, ha ugyan kell még neki a recenzió, minekutána Kisfaludyról azt a gonosz scholiont csinálta.

66
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, március 6-án 1815.

Íme, lerovom esztendős adósságomat; s küldöm Csokonainak új manírú recenzióját. Ebben a munkák recenzeáltatásáról az író individualitására vitetik vissza az olvasó; amit a recenzensek tenni nem szoktak, és nem is szokhattak.

Csokonai megholt; Csokonai biografust vár.

Én neki biografusa nem lehetek; de recenziómban pszichológiai festéseket fog valaha az olyan biográf találni, ki őtet közelebbről nem ismerte. Az ami itt Csokonairól s munkáiról mondatik, előtted és barátaink előtt nem új: de az ami a köznép nyelvéről, s a régi szavakról s újításról mondatik, szükség hogy a publikumnak mondassék.

67
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, ápril. 8-dikán. 1815.

Itt lakom, Édes Uram Bátyám, s itt fogok; messzeségben a világtól s barátaimnak nagyobb részétől, egyedül Uram Bátyámhoz sok tekintetben közelebb. Melyik postával fogom leveleimet kaphatni, mindeddig nem tudom. Mostanában Ajtaitól vettem Uram Bátyámról tudósítást, és Uram Bátyámnak Ajtaihoz írt levelét párban. Az a jó ember valóban keresztyéni módon gondolkozott, midőn nekem azon levelet megküldé. Az nekem megbecsülhetlen jótét vala, mert én barátaimat kimondhatatlan forrósággal szeretem, s azok közt Uram Bátyámat fő helyen.

Ezen levelet az öcsém Kölcsey Gábor viszi Patakra, s Nagy Ferencnél fogja letenni. Kölcsébe a kálvinisták ünnepén minden évben háromszor jön deák Patakról, s ilyenkor csomókat

vehetek Uram Bátyámtól és küldhetek. Kölcse ide egy órányi járás, nekem ott jószágom van, s a néném Ormós Péter özvegye is ottan lakik. Ha pünköstig valamely postahellyel (mert igen közel egy sincs) egyességem nem lehetne, azon az úton fogok Uram Bátyámtól levelet nyerhetni, addig is Ajtai által tudósításokat.

Midőn soraim Széphalomra érkeznek, Édes Uram Bátyám talán még Bécsből nem jött meg. Eszerént Palinkkal is nehezen fog találkozni, mert ő azt írja, hogy György vásárakor Debrecenben lesz. Irja azt is, hogy egészségtelen, s hogy Uram Bátyám kétrendbeli levelére hallgat, de ennek bizonyosan a bécsi út leszen oka.

Holnap indúlok Álmosdra s talán Úzát meglátom. Két hét alatt ismét hon leszek. Égek minél hamarább olvasni az Oesterreich. Beobachter-t. Mint nem fog még játszani a sors Európával s velünk! Litteraturánkra nézve kedvetlen előérzés.

Szent örömmel olvasám Uram Bátyámnak Ajtaihoz írt levelében a Horváthról szólókat. Horváthban mégis lélek van, de hogy ő levél nélkül küldé meg a munkát, azért haragszom, s azt én tudom, hogy nem igaz ok nélkül haragszom. Az az ember egyoldalúvá teszi magát azzal, hogy ő litterátori levelezést csak igen kevesekkel, s csak igen szűken tart. Neki az egész világ Ferenczi, Vitkovics és Szemere, s bár inkább Szemerének volna ő reá befolyása, mint egyebeknek. Mert Pali *subactus* és *sokoldalú* ember, és tudja, érti a litterátorságnak szellemét. Az ilyen elzárkózás, s tudja isten még mi teszi azt, hogy a nagy poéta Virág a maga tulajdon metierjét is csak félig érti, s a *Szentnek* írója utóljára is csak *Monak* lesz, pedig *nincsen* és nem *leend* scholiastes, ki a *Custos* és *bitófa* mellett álmatlan éjeket fogjon töltögetni, s magyarázatokat álmodozzon.

Döbrenteinek Semjényből küldém el Csokonainak recenzióját, de mit fog vele tenni, még nem tudom. Ő azt hiszi, hogy Dayka nem mondhatta Himfynek az elégetés kemény szentenciáját, s én akinek hasonlítnom kellett Csokonait mind Daykával, mind Himfyvel, amidőn Himfy nagyságát s fényét megesmerném, kéntelen valék homályos oldalairól is szólani. Ezért, és mivel recensióm sok helyeken a legnagyobb publikum előtt homályos, gondolom, hogy Döbrentei nem fog vele megelégedni. Mert ő még most is azt várja, hogy a Költőt és Schwaermert tegyem *világosokká*, ugyanazért a második kötetben egy darabomat sem vette fel, s azt pedig Uram Bátyám és Pali legjobban tudják, hogy én a Döbrentei értelmében nem korrigálhatok egy soromon is. Recenziómban szólok Földiről és Kazinczyról, s mindjárt elől a Tövisekről is de rejtett név alatt, mint *Kis* mondá *klein aber gedieg*. *Gold*. Ha Döbrentei úgy felveszi a darabot, mint vette, leszen mit nevetnünk.

Időm, s elegendő csendem ha leszen a nyáron Kazinczynak munkáit fogom recenzeálni, s grammatical dolgokat firkálok. A Múzsa pedig hallgat, s félő hallgatni fog igen soká. Mert *Beckers* sok hazugságot írt, de azt igen igazán írá, hogy a költő *celebritás* nélkül elnémúl: de el, nemcsak a *költő*, hanem a *Bölcs* is, s Rousseau, kit a szenvedések el nem némíthatának, némán maradt volna, ha olvasókat nem talált volna.

Elment-e már Ossian? poézisünk s nyelvünk ezen caledonicai némettel még legtöbbet fog nyerni, s ezt jövendőben is legtöbben fogják Uram Bátyám után csinálni. Mind Berzsenyi, mind Himfy mutatják, hogy ezen az úton csak jó vezető kell, s mutatja még csak Hoblik is. Mert a Marmontel franciás szellemét (mindamellett is, hogy a lengyelek s oroszok módjaként a magyarok is inkább francia útra hajlottak a nyelvmívelésben) a jövő száz elején is kevesen fogják érzeni és követhetni. Ezen az okon igérek, még az angol Yoriknak is kevés keletet hazánkfiainál, s ezt annál fájdalmasabban mondom, mivel *Cervantes*, *Swift*, *Pope* és *Sterne* nekem rendkivül kedvesek; s ohajtanám, hogy minden akivel beszélek, ezt a négyet, és még *Homért* és *Goethét* ismerné, s így életem örökre magas érzemények és vidám launa közt oszlana fel.

Azt kérdi tőlem Palink utolsó levelében: írd meg hol leszen utolsó lakásod, s lesznek-e szomszédaid, vagy is inkább lesznek-e, kik vagy csak *mik*? A kérdés genialis, de a felelet reá csak Rabenertől lehetne genialis, aki vámszedését a falun végezvén, ismét Lipsiába röpül mívelt emberek társaságába. De én itt!!! Ajtai kért, hogy ezen a környéken szerezzek vevőket a Kazinczy munkáinak s az övéinek. Esküszöm! hogy itt senkinek sincs pénze könyvet venni, és legalábbis félszázad alatt senkinek sem leszen. A papunk vett Bécsben nehányat, midőn akadémikus volt, t. i. papi könyveket, de úgy gondolom többet ő sem veszen, mert a biblitékácska megtölt, nekünk pedig *Uraknak* könyvestékánk lenni nem szokott.

Bizonyosan bécsi útjában fogott Uram Bátyám látni némelyeket íróink közül, s mivel itt nekem kevés litterátori újságok jönnek élőmbe, várok tudósítást. A Mgos Grófné kezeit csókolom, s a nekem oly kedves kicsinyeket. Éljen szerencsésen kedves Uram Bátyám.

aláz. szolg.
Kölcsey Ferenc

68
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Álmosd, május 3-án 1815.

Goethe, azt írod, nem tartozik egy rendbe Homerossal és Shakespearrel; s hogy őtet, mint Horácot és Virgilt, a környűlmények tették naggyá. Én örökre azt állítom: *nem*.

Goethe tanulhatott; s éppen azért csínosb és kritikusabb mint az angol és hellén; s aki őket igazán ismeri, lehetetlen nem látnia azon *Grundot*, mely sem Virgilben és Horácban, sem Klopstockban nem látható. Én Klopstockot nagynak hiszem: az ő lelke szint olyan nagy mint akármelyiké a legnagyobbak közűl; de egészen - ódáiban, dalaiban. Messiádjában, drámáiban, szóval mindenütt, csak *lyrisch*, mégpedig csak *sentimental-lyrisch*. Az a szabad, makacs, örökre víg, örökre teremtő, mély és mégis könnyű, fellengő és mégis játékos lélek az: melyet én az én három választottaimban nem bámúlok már, mint hajdan, de kedvelek és kedvelni fogok mindég. Osszián nagy és teremtő lélek; de nem Homér: ezen utolsóban újabb s ismét újabb szépségeket lelek; amaz elsötétedik lassanként szemeim előtt mint a felbőkbe vonúló hold, s unalommal teszem le. A kaledóniai és a görög olyformán állanak előttem, mint Schiller és Goethe: nagy mindenik, de Schiller setétbe süllyeszt s kifáraszt; Goethe felderít s erőben tart.

Hidd nekem, hogy bizonyos értelemben minden poétát csak a környűlmény teszen.

A Homeridák mint Shakespeare, Osszián mint Goethe másoktól vettek lángot és tudományt; de, valamint a Homeridáknak jutott segéddel Virgil nem sokra ment volna, úgy a Goethének jutott segéddel sem ment volna ő annyira mint Goethe ment. Vesd bár öszve Goethének Achilleisét az Aeneissel, s nézz végig a Werthertől Wilhelmig s Berlichingentől Egmontig és Iphigeniáig, s olvasd össze meg össze Hermann és Dorotheát; s mondd meg, hogy ha a kűrnyűlmények és tanulás Goethét tehetnek, miért nem lehetett Voss is Goethévé? s lesegesd a különbséget Dorothea és Louise s Hermann és Walter közt; s a Voss gyönyörű elégiáit tedd mellé a római elégiáknak.

Gyermekkori vélekedésemnek előhúzását gáncsolod.

Esküszöm neked, hogy tiszta igazságot írtam ott; s ha azt hiszed, hogy Himfyt és Homért ismervén, lehetetlen volt volna őket nem választanom, azt juttatom eszedbe először: hogy én Debrecenben iskoláskodtam, következésképpen Csokonait hallottam mindég Himfy felett

dicsértetni; s a nem bizonyos ízléssel bíró gyermek elébb hiszi azt amit más mond, s később habzik, a csak idővel talál az igazra; másodszor: hogy én franciául igen jókor tanultam, s sok ideig Voltaire volt az esztétikában vezérem; csudálod-e, hogy Homért ismervén, mégis hittem azokat, melyeket Fridrich, a burkus király ír a Henriád előtt álló beszédben? Egyéberánt ezen véleménynek előhozása csak azt akarja mondani, hogy Csokonainak igen sok bálványozói vagynak, s az voltam én is, de már az nem vagyok, és hogy miért nem? akarom a publikummal tudatni. Nekem egy sokérdemű úr nem régiben is azt mondá, hogy ő Csokonait minden más magyar poéták közt elsőnek tartja: az ilyeneket szeretném, hogy a recenziónak eleje érdeklené; s hagyjad azt a *gediegenes Golddal* együtt - s ezt egy kis kapricból kívánom; mert kiknek vagynak több szeszeik mint az íróknak?

Én a recenzióban is azt vallom, s barátaim körében is színezés nélkül mindég azt beszélem, hogy én ebben és abban, s a kitisztított Daykában is, sok elhánynivalót látok; de látok azt Matthissonban és Klopstockban is. S miért kívánja azt valaki, hogy hibáit is jóknak tartsuk? Iszonyú balgatagság az, midőn ezen valaki vakon bámúltatni kíván. Sohasem szabad tehát megmondani, hogy ez a munka jó, de még itt vagy amott lehet jobb is...? S ha ki ezt megmondani meri, *cibálást* kezd-e? Valóban nem értem, mire célzasz azokkal a *közönséges kritikai megjegyzésekkel*. Ha recenzeáltatni nem akarunk, soha sem megyünk elébb. Nézzed, mi lőn Matthissonból, kit az első recenzens Höltynél sokkal alább valónak lenni deklarált. Mi nem lehetne egynémelyikünkből is; vagy, mi nem lehetett volna! A gondatlanság is nagy hibája az írónak; de ha azon gondatlanság még kevélységre ád okot: ott ne remélj többé semmi jót. Amit recenziómban mondottam... megfontolva mondottam. Egyikből éppen úgy nem lesz több mint ami, mint a másikból nem lesz több mint ami. A fő pont csak egy, és minden különböző nemekben is csak egy.

Kazinczyban sok a germanizmus.

Ha ezen ellenvetésedre, s amelyeket még itt felhozsz, felelni akarnék, árkusokra kellene nőni e levélnek. A múlt nyáron írtam a neologizálásról egy disszertációt; s óhajtom, hogy valaha láthatnád. Amit Kazinczy csinál, azt nem Bárótzy csinálta legelébb; hanem csinálták minden régibb íróink, mint Illyés püspök, Molnár Albert, Zrínyi, Gyöngyösi István... Elhiszem én, hogy a jó francia stíl az, mely jól van franciául; de a mi nyelvünk, hála az égnek! nem francia nyelv. Van francia konstrukció: de van-e német és magyar is? Én örökre azt mondom: nincs; s éppen azért tartom mind a mi nyelvünket, mind a németet szerencsésbeknek a többi európainál, s magánál a régi rómainál is. Az út meg van törve; de nem Kazinczy, nem Bárótzy által: hanem régtől fogva, az egész nemzet által; s ezen út leszen az igaz út, s erre hajlik a nyelv, s ezt maga útjából elvenni éppen úgy nem lehet, mint Marini az olasz nyelvet el nem vehette. Az idő mindent kimutat: azonban ellenkezők lesznek még akkor is, midőn már a nehézség szuperáltatni fog.

Én Adelungot kacagom; s minden érdemei mellett is nem tartom egyébnek szegény grammatikusnál. Kolbe megmutatta a francia nyelv rossz útját, s Adelung hibás véleményeit - midőn már Adelungnak szemei előtt estek meg, amiket ő képteleneknek lenni predikált. Hidd el nekem, a nyelv maga meghatározza magát, s hogy ez a szó vagy szólásforma bevétessék, vagy ne? sem grammatika, sem szintaxis nem határozzák meg; hanem valami más, amit nevezni nem lehet.

Jusson eszedbe, hogy Révainak sok rend szerént formált szavai el vagynak felejtve; s a *cím* megmaradt. Mi okon? Ki tudja megmondani? Mert amiket Garve mond is az ilyenekről, jól vagynak ugyan mondva; de minden kérdésre meg nem felelnek. Én Kolbeval tartok: mert azt kívánja a nyelv természete; s hogy azt kívánja, megtetszik csak onnan is, mivel a debreceni Új Énekes Könyvből a múlt nyáron két ívnyi neologizmust írtam öszve, pedig még félig sem olvasám vala el. S honnan ezen neologizmusok? Honnan éppen ott, hol azokat leginkább

gyűlölik? Felelet: onnan, ahonnan Illyés, Tinódi, s számtalanok a magokéit vették: a nyelv természetéből.

Popular és *pöbelhaft*...

Ezek azért állanak ott, mert magyar nevök ezeknek nincs. A *populus* és *plebs* közt nagy a különbség; s a *köznyelvi* és *kösségi* (helyesebben: *községi*) mindenik egy ideára viszen. Nem bánom, tedd oda őket, de parenthezisben vagy jegyzésben! mert a német terminusok az esztétikussal inkább megértetik mit akarok: a nem-esztétikussal pedig, tudod, igen keveset gondolok. Ha a *Romance* nem tetszik, írj *Románc*-ot; mert a *Románcát* és *Rímát* ki nem állhatom. A *copierozás*, mint technicus terminus csúszott be. Purista nem vagyok; s tudod, hogy a recenziók technikusoknak íratnak - s a bévett terminusok minden nyelven egyek. Tedd a *Másolatot* parenthezisbe. Én makacs nem vagyok: de a rettegést inkább utálom, mintsem rettegni láttassam mások előtt.

Periodikus írások kiadóira nézve nem kell a munkáknak mind egy principiumon készűlni: ő a másokéit csak *kiadja*; nem pedig *szerzi*. Ha attól félsz, hogy az ily recenziók a Múzeum szerencséjét hátráltatják, úgy ne vedd fel: jobb nem lépni fel a publikum előtt, mintsem úgy lépni fel, mint az ember nem akarna. Filozófiai tárgyak is valának a Múzeumban: ha akarod, én olyakkal legbővebben szolgálhatok; mert az esztétika, látom, nem a mi embereinknek való. Nekem a görög filozófusokról igen sok jegyzeteim vannak; ifjabb koromban ez vala legkedveltebb stúdiumom. - - Elfáradtam a literátori dolgokban; szóljunk már magunkról is.

S Szemere neked nem ír?

Emlékezem, hogy a múlt nyáron ő panaszolt nekem így: Döbrentei nem ír. Fájdalmas, mikor feledékenység lép a szép ismeretség elébe. Felejt az ember, de soha nem hal el bizonyos homályos érzet keblében; s úgy tetszik, mintha lett volna még valami jó, mely már eltünt. A mi Palink, az én kedves Palim, sokat s igen sokat szenved; s ezen gondolat valahányszor feljő lelkemben, mindannyiszor elborúlok. Én nem tudom: azon érzemény-e kínosb, midőn az ember maga szenved; vagy az-e, midőn másokat lát maga körül segéd nélkül szenvedni? Nincs senki baj nélkül; de sok idő olta feledem a magaméit, ha látom azokét, kiknek sorsában részt veszek. Mit tehet az ember? Mit tehetek én, ki naponként gyöngűlök, többnyire vídám kivülről, de belől emésztetve - amit én oly ritkán, s Palinak most sohasem, szoktam megvallani... Elmegyünk egymás után, édes barátom; s üresen marad a pálya, melyen mi oly kevés szorgalommal forgottunk - nem a magunk hibája miatt!...

69
KÁLLAY FERENCHEZ

Nagy-Károl, május 30-án 1815.

Decemberben-e vagy januárban - jól nem emlékezem - irt leveledre azonnal válaszoltam és hosszason. Meg valék illetve soraidtól, melyekben messze vad tartományban vett lakod unalmait érzékenyen lefestve láttam, s szívem melegen ömlött ki válaszomban. Az ég bizonyságom, ha nem vártam-e nyughatatlanúl az órát, melyben tőled tudósíttassam; már írtam Döbrenteinek is, ha rólad nem tud-e valamit, s íme végre április 13-kán írt leveledet veszem, melyet igazságtalan vádakkal töltél el. Ne hidd, hogy haragudnám azért reád, de fájlaltam, hogy külső akadályok vetnek gátot gyakrabbani levelezésünknek, melyeken változtatni nem áll hatalmunkban.

Az én lakom nem Álmosd többé, s nem Pozsony, hanem *Cseke*, a puszta magányos falu Szathmárnak végső szélein. Honnan fogom ezután vehetni leveleidet, még mind nem tudom, de mihelyt tudni fogom, tudósítalak.

Álmosd, a mi unalmas Álmosdunk kipusztúlt. Mert hogy az öreg *Cs** meghala, azt nem nevezem pusztúlásnak; de hogy Medicus elment, hogy a szeretetre méltó Zsomboryné sírba tétetett, azt érezni fogod te is. Miért élünk édes barátom? Hogy játéka legyünk a sorsnak s hogy szép kötelékeket fonjunk, melyek eltépessenek, s azokat, kik méltók valának tőlünk becsültetni, egyenkint eresszük sírba, s utóljára magunk is elmenjünk?

Visszahozom elmémbe mindazon vídám képeket, melyek valaha mulattatának, mindazon vídám képeket, melyek a görögöknek még sírköveiken s hamvvedreiken is állottanak, mindhiában! A gondatlan vídámság szép kora visszahozhatatlan röpült el, s félő, nehogy Werthert kelljen követnünk, s Homért elvetve lelkünk Ossiánnak bús képeiben süllyedjen el.

A múlt nyarat és őszt Szemerével s Kazinczyval töltöttem, azelőtt egy telet s egy nyarat teveled, s képzeld, mivé kell lennem, ha ily boldogságok után így kell, mint most, mindég maradnom. Az én Szemerém nem boldog; s ő az nem lesz már soha is, és én, aki, tudod, szintúgy nem vagyok, csak hozzád szeretnék menni, csak veled tölteni ezen éveket, melyekből már úgysem sok volna hátra. De mért kellett neked éppen oda menni? mért kellett nekem éppen itt maradni? pedig hatalmunkban állott, hogy mindketten más állapotot válasszunk. Én az én Szemerémet, ki szeretném kapni mostani környülményeiből, vele és teveled együtt egy boldog csendes körbe húzni magunkat.

Erre egy órányira Kazinczy laknék, arra hasonló közelségre Úzánk, s másutt ismét nem távolabb Döbrentei, s a pajkosságnak két mestere Horvát és Vitkovics. Képzeld magadnak ezen álmot minden kecseivel együtt, s gondold, mintha Plátónak ideája s a wielandi tündérország valóban egzisztálnának, s ezáltal tedd amazt hihetővé, s minő lelkes élet! azt fogod kiáltani, és nem kiáltozod ok nélkül. De vigyázz, hogy szemeidet fel ne nyisd, se kezeddel a hideg falhoz ne érj, mert így könnyen felébrednél, s a szép álom úgy lenne füstté, mint akármely vénasszonynak álma, ki eltört tojásokon s kihullott fogakkal tépelődik, s ébredtekor rettegve vár valamely kárt, mely az álomban megjövendöltetett.

Azt írod, hogy küldenék neked újabb munkáimból, s kezdjem el írói pályámat. Ha tudnád, mint vagyok én, nem írtad volna egyiket is. Elroncsolt szívvel s eltépett gondolatokkal, emellett ily ingereltetésben mint minden hozzám hasonlók ily környülményekben vagynak, lehet-é egyebet írnom recenzióknál?

Megéritek, hogy én még gonoszabb leszek, mint Beckers, és százszorta kegyetlenebb mint Schiller, s kevesebbel gondoló mint Kazinczy, vagy maga Klotz. Igenis; azon az úton vagyok éppen, melyen Klotz, s te azt könnyen megmagyarázhatod magadnak, ha gondolóra veszed, hogy én rousseaui karakterrel bírok, de iskolai neveltetésem volt, s a kritikát legelőször is a gonoszlelkű Voltairetól tanultam, vagy kellett tanulnom.

Rossz jelek, édes Ferim! de ami már megtörtént, annak következésein ugyan lehet változtatni, de azokat eltörleni nem lehet. Csokonainak recenzióját már elküldém Döbrenteinek, sőt már a recenziónak recenziójára is feleltem, s mint gondolhatod egy recenzensről, egész fejességgel. Jaj annak, ki antikritikát mer írni erre, vagy a jövendő recenziókra! Nem-e, hogy jó útat találtam az *infallibilitás* megszerzésére?

Így cselekvék ezzel *H** is, és az a gonoszságnak mestere *L** és *A** is, kiknek feltámadásokat nem kívánom sem testiképpen, sem a metempsychosis szerint. Nyugodjanak ők békével!

Meghalt Institoris is! Az ő boltjában jöttünk egyszer öszve mindhárman, te, Szemere és én, s így hárman együtt sohasem voltunk többé csak azon nap. Fogunk-e még egyszer úgy

öszvejönni? ezt kérdem igen sokszor magamtól, s mindannyiszor vigasztalás nélkül nézek a jövendőbe. Csudálnunk kell-e, ha lelkeink így lassanként más utakra térnek, s úgy távozunk el egymástól, mint az idegen földbe plántált növevény.

De legyen mindig szoros kötelességed tisztán tartani lelkedet, melyet én annyira kedveltem, s minden változásaidban ne szűnj meg engemet azon pontból szemlélni, melyből én barátaimat szemlélni meg nem szűnöm. Eljön az idő, hogy az ifjú tűz elalszik bennem és benned is, s környűlményeink kényszerítenek bennünket a közönséges emberek klasszisához közelítni; de az a *Grund*, melyet a természet vetett meg, nem fogy el soha is, s örökre lesz sziveinkben melegség azok iránt, akiket s amiket valaha kedveltünk. Ölellek édes Ferim a legforróbb, legszentebb barátsággal. Ne hidd, hogy valaha megszűnjek tégedet szeretni, s ezt várom s ezt kívánom tőled is. Élj szerenesésen!

70
KAZINCZY FERENCHEZ

N. Károl, május 30-dik. 1815.

Álmosdról jövök édes Uram Bátyám; itt a gyülések miatt mulatok, s innen megyek haza Csekébe. Ma egy iszonyú üres napom van, s elvégeztem magamban, hogy a quirini foglalatosságot vegyem elő, azaz hogy levelet írjak.

Álmosdon sok időt tölték Úzával, ki a Zsomboriné halála olta többnyire ott Zsomborival lakik. Sorvasztó unalomban él azon tiszteletre méltó ember, mint mindég, úgy most is. Néném Péchy Sándorné is egyszer a mult héten ott vala a semjényi pappal. Ezek azt mondák, hogy Uram Bátyám még mind Bécsben van. Ajtai itt Károlban pedig azt, hogy Trattner levele szerént Uram Bátyám már Pestet elhagyá. Reménylem, hogy talán már ismét Széphalmon van, s talán vette is eddig azon levelemet, melyet az öcsém Kölcsey Gábortól, ki most Patakon tanúl, husvét után küldöttem.

Horvátnak kis könyvét Schwartner ellen hazafiúi örömmel olvastam. Nem sokkal ezelőtt az újságokban Horvát Andrásnak episztolája állott, melyben Pistának pálmát nyújt s Schwartnert à la Dugonics aposztrofizálja. Neve odatétele nélkül is ráismertem volna a Zirc poétájára, kivált azon szavakból - *Úkor, Vádlás ez. Schwart*. Annak az embernek filológiai gazdagsága van, s azt auf eine ganz andere Art tudja használni. Azonban én az *Úkort* s még némely más szavait saját írásaimban sohasem merném felvenni. Az ilyen Virágnak a Horác fordításában legjobban illenék. Mert a szokatlan szó s a régi szín nemcsak újságot, de bizarreriát is okozna az ő pennája alatt. S egy csoport ilyen szó jobb volna száz *Custos*-nál.

Szükség elmondanom, hogy a Horvát András episztolájáról a semjényi pap azt hivé és nemcsak hivé, de fejességgel vitatá, hogy az Kazinczytól került, s némely levelekre allegált bizonyságul. Kazinczy, így szóla, becsülte ezelőtt Horvát Istvánt, de miolta Schwartner ellen írt, azolta csúfot űz belőle, s úgy írta reá ezt a Horvát András neve alatt kijött szatirát. - Bone Deus! s az ember még akkor a Horvát Pista munkáját sem olvasá, a Zirc emlékezetét pedig mind e mai napig sem ismeri. Azt pedig teljességgel meg nem lehet fognia, hogy a Nagy Schwartner hibázhatott volna. Mert hogy nemcsak hibázott, de hundsfottkodott, mint Úza és én mondánk, arról hallani sem akart. Én nem tudom, mi bolondíthatta meg ezeket az embereket, de attól félek, hogy ha az ilyen hírek terjedni találnak, Uram Bátyámnak és nekünk újabb kedvetlenségeket ne okozzanak. Jó lenne azt a papot egy levélkével megtanítani, hogy a nyílván dicséret alatt iróniát, s az igaz név alatt költött nevet keresni nem egyéb, hanem az a veszett miszticizmus és allegorizmus szelleme, melyet az okos emberek már a tizenkilencedik

század elején is még a páterekben is ostobaságnak tartottak. - Nagy baj az, mikor valaki erővel okosabb akar lenni, s erővel többet akar érteni, mint más.

Itt a poétai episztolát még sem felejthetik. A minap Szekeresen voltam vispán Izsák úrnál, s tőle tudom, hogy a Högyész válaszának írója Mándi Imre úr volt, mostani vfiskális. A munkácsi hosszú levél pedig őtőle magától került. Ez eszerént bizonyos. Az a vispán úr egy valóban derék ember, csak az a kár, hogy az episztolán ők is többet értettek, mint kellett volna. O Rabener, Rabener! (l. az esküvésről szóló prefációt.)

Palimról semmit sem tudok. Uram Bátyám méltóztassék engem Ajtai barátunk által tudósítani, mig bizonyos postám nem leszen. Ez a sok út, s az építések még mindég rendetlenségben tartanak, s idők olta nem készíthettem egyebet, a Csokonai recenzióján kivül. Én most recenzióknál egyebet nem adhatok, mert szüntelen ingerlésben vagyok, s más dolgozásokra következésképpen nem alkalmatos. De recenziókat írhatok ingereltetve is. Mert akármit mond Döbrentei, de szükség, hogy éleskék legyünk. Nehezen esik a mi embereinknek, de ha Bürger szenvedhetett, miért ne Himfy? Valami Sághy azt írta Döbrenteinek, hogy a Himfy recenziója miatt negyvenen mondottak le a Múzeum praenumeratiójáról. Hozzám írt levelében Döbrentei a Csokonai recenziójáról beszél s az ujítások ellen. Azt veti hozzá, ne gondoljam, hogy ezeket Sághy miatt írja. Azonban látszik, hogy Döbrentei éppen úgy fél, mint Kis János. Én azt irám neki, hogy ha gondolja, hogy recenziónk a Múzeumnak kárt tesznek, ne vegye fel őket. Mi egyéberánt megyünk a magunk utunkon, eltérhetetlenűl. Mi tudjuk, hogy nekünk igazunk van, s hogy az van, mutatja Ilyés, Zrini, Szenczi Molnár, Gyöngyösi István s még a debreceni énekes könyv által is a *nyelv természete*. Hogy kiabálnak, jól van. Adelung is kiabált még Goethe, Voss és Kolbe idejekben is, s mit nyert vele? Azt, amit a mi *Gotsediano-Adelungjaink*, azaz *Debrecziano-Revaianusaink* nyerni fognak. Szemek láttára történ meg, amit még csak nem is álmodtak volna!

Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám, s ne szűnjön meg tovább is szeretni. A M. Grófné kezeit csókolom. Azok a kedves kicsinyek mint vagynak?

Kölcsey Ferenc

Ha Pali most Lasztóc körül van, csókolja meg Uram Bátyám énértem, s emlékeztesse reám.

Ha a pataki közelgető examenen tőlünk valaki megjelen, akkor írni fogok. Az öcsém Gábor azon examen után mindenesetre hazajön, s nekem hozhatna levelet. Ő a Kövi tanítványa.

71
SZEMERE GYÖRGYHÖZ[10]

Cseke, május 31-dik 1815.

Maga Neved édes Barátocskám, mert Téged is, mint az én Palimat, Szemerének hívnak - maga a te Neved elég arra, hogy általam több ifjaink közt megkülönböztetéssel, s most, midőn barátságomat kéred: még annyival inkább szeretlek Tégedet. Hidd el nekem, hogy semmi szebbet nem nyújthat egy ember a másiknak, mint ezen barátságot, milyet én sokkal más pontból szoktam szemlélni, mint itt nálunk közönségesen szemlélik. A görög ifjú nem volt elborítva azon szentimentalitástól, vagy ha inkább akarod, érzékenységtől, mely a Nemzetről, fájdalom! mireánk is elszállott. Ő nem epedezett leányok után, de gyermekéveitől fogva

[10] Szemere Miklós testvérbátyja volt.

férfitársaihoz csatolta magát szorosan, s ez a férfiszeretet (*ανδροφιλια*) vagy barátság volt neki út minden szépre, minden jóra. A szentimentál német a szerelmen (Liebe) többnyire csak leányszerelmet ért, s forgasd által a görög mustrákat, s meg fogod látni, hogy azokban a *φιλια* (Liebe) mely sokkal szebb, sokkal teljesebb jelentésben tűnik fel.

Te küzdesz magadban, úgy írod s ha nem írtad volna is, tudnám azt minden sorodból. Így küzdöttem egykor én is, s így küzdök én még most is sokszor. A természet int, s az ő intéseit követnünk legjobb. Azonban bóldog az, akit a természet nem hív azon útra, mely *poétainak* neveztetik. Én aki a poézist nem versírásnak tartom, de a lélek oly passiójának, mely bár írjunk, bár ne írjunk, egyaránt ismerhetővé teszi magát, én tudom, hogy ez a szerencsétlenségnek útja. Nem azért, mert itt gazdagságot aratni nem lehet, de ezért, mert a lélek örök lángolásban, emésztődésben s betegségben tartatik általa, mely előbb-utóbb elsorvaszt bennünket. Életemnek felét adnám én oda, ha ezen emésztő passiot meg tudtam vólna magamban fojtani, mert mit nyertem egyebet általa, mint azt, hogy napjaim hánykódás közt folynak el?

Sokat kellene Neked írnom, édes Barátocskám, mert Te sokat érdemlesz. Ez előtt egy órával jövék haza, hosszú távollét után, s minthogy reggel újra megyek, még ma gyertyánál írom ezen sorokat. Ezután is kedvesek lesznek nekem leveleid, melyeket mint küldj hozzám? Pali megtaníthat. Ma írtam neki is. Élj szerencsésen Édes Gyurim!

Kölcsey Ferenc

72
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, június 8-dik. 1815.

Édes Uram Bátyám!

Husvét olta kétszer írtam Édes Uram Bátyámnak, másodszor és legközelebb május végével a károli postán. Ohajtanám tudni, mint van Édes Uram Bátyám és Uram Bátyámmal a Litteratúra? Az idő rövidségében most nem írhatok egyebet, hanem hogy én leveleimet a beregszászi postán által Csekébe veszem. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám s ne szünjön meg szeretni, mint én Uram Bátyámat meg nem szünöm.

Kölcsey Ferenc

73
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, június 8-d. 1815.

Baytól küldött leveleim talán majd kezedhez mennek. Akkor azt írám, hogy leveleket a Tisza-Ujlaki postán veszek. Nem édes Palim! elhibáztam a dolgot, én a te leveleidet p. Beregszász Csekébe fogom venni. Ezen a postán veszen, úgy tetszik, Bay is. Többet egy szót sem írhatok. Válaszodat ha kapom, írok, vagy tán addig is bővebben. Adieu Édes Palim! A te Kriskádnak s a több tieidnek társaságokban emlékezzél rólam is.

Ferid

74
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, július 5-dikén, 1815.

Édes Uram Bátyám!

Ezen órában veszem Uram Bátyámnak június 2-d. és 12-d. írt igen kedves leveleit. Én legközelebb a beregszászi postán (mely a munkácsinak csak filiája) tettem fel egynehány rendeket Uram Bátyám számára, s azokban írtam, hogy leveleimet Munkácson, Beregszászon által Csekébe vehetem. De a posták regulátlanságok miatt mindég hamarább és bizonyosabban vehetem a leveleket úgy, amint ezen maiakat vevém.

Sok gyönyörrel olvasám az úti történeteket. Kulcsárt, úgy amint itt festve van már régen, sőt az első meglátás olta ismerem. Horvát egyszer nekem maga megvallotta, hogy ő azért nem szeret Uram Bátyámmal levelezni, mert az Uram Bátyám leveleit szerteszéllyel olvasgatják. Döbrentei, azt, amit Helmeczinek írt, már nekem is sokszor irá, utolsó levelében ezen sorok vagynak:

«Ha látni fogod Algarotti munkáját a Muzéum IV-d. füzetjében, látni fogod, hogy én a neologizálásnak, külföldről kölcsönözésnek ellensége nem vagyok. Péteri Takács és Sághi mellett nem fogok, rettegő nem vagyok - - -, hanem a nyelvvel igen szabadon, vakmerősködve sem akarok bánni, - - - szabad kúrtitnom a szót, szabad idegen fordúlással élnem, de vigyáznom kell, hogy a nyelvet mégis ne tekerjem, s az Ususra is kell ügyelnem, mert kinek írok?»

«Én perelni veletek nem akarok, ha némelykor nem egyezem is. Szabadon akarok választani ennek amannak parteyjából anélkül, hogy denevéreskedni akarnék - (Hiszem, hogy ezért mégis híven fogsz szeretni) s kivánok magamnak is útat csinálni.»

A Békének-Istene mentsen meg engem, hogy valakinek barátságát a filológia miatt megvessem, de attól ismét a józan ész oltalmazzon meg, hogy a barátság miatt oly principiumokat vegyek fel, melyekről nem vagyok meggyőződve. Az, aki kálvinistaságból vagy pápistaságból, vagy akármely más tekintetből is ez vagy amaz részre tud hajolni, abban a szektáriusi lelken kívül azt is gyanítni lehet, hogy talán nem tud semmit is principiumoknál fogva, s azt hiszi, hogy a *hit különbözése* nem egyéb, hanem *partis studium*, vagy *auctoritás*.

Uram Bátyámnak egész leveléből nyilván kijő, hogy az egész Litteraturában a nem rettegő neologizmus részén mi négyen, Uram Bátyám, Pali, Helmeczi és én egyedül maradánk. Azonban szabad legyen kimondanom, hogy egyedül ez a rész mégis legerősb, mert egyedül épült filológiai principiumokon a többek közül. Az egy Horvát Pistán kívül senki sem gondolkozhatott a nyelvről szisztematice, s őbelőle s az ő principiumiból mi leszen? A német Adelungnak sorsából könnyű lenne megjövendölni.

Ha az Ossian előbeszédében valamit akar Uram Bátyám az effélékről mondani, úgy Kolbe, igen nagy szolgálatokat fog tehetni. Az én principiumim a magyar neologizálás dolgában ezek:

1. Azon irásomban, melyet a mult ősszel Uram Bátyámnak felolvastam (ezen először Palitól talált) négy pontokra húzatik a neologizálás: *az idegen frázesekkel való élésre, a szókurtításra, a szóformálásra, a szóalkotásra*. Az első pontra tartoznak az *inverziók* is, a harmadikra a *szók poétai öszveragasztása* (verba composita), valamint a derivatio és az *analógiai formálás*.

2. A magyar nyelv, pleno optimo Jure, *occidentalis* nyelv. A flexiók nem teszik a nyelvnek természetét, hanem csak formáját. A nyelv természete semmi nem egyéb, hanem a *nyelv-*

képzékenységnek (Bildsamkeit) *útja*. Azaz, arra, hogy a nyelv természetét kitanulhassuk azt kell tudnunk: mely út az, melyen a nyelv képeztethetik, és eleitől fogva képeztetett? Milyen szintaxis az, melyet a nyelv elfogadhat és eleitől fogva elfogadott? Ezen kérdéseket ha a magyar nyelvre alkalmaztatjuk, a jön ki, hogy a magyar nyelv semmi mostan élő keleti vagy nyúgoti nyelvhez nem hasonlít, legalább nem hasonlít úgy, mint a *némethez*. A francia, olasz, spanyol nyelvek mintegy egyszerre állottak elő a római és barbarusz nyelvek káoszából. A római nyelv elromlott a barbarusznak ajkain, s ezen barbarusz köznép leve szerzője a deákeredetű nyelveknek, melyek osztán csakhamar tudós kezekre menvén által, csinosíttattak ugyan, de meghagyattak a magok származási természetekben, s nem adatott nekik több képzékenység, mint amennyit a régi deák nyelvnél s a skolastika filozófiánál fogva eleitől birtanak. A magyar nyelv, valamint a német egy míveletlen nemzetnek eredeti nyelve vala, bősége itt az európai új ideák közt éppen úgy nem volt, mint meghatározott szintaxisa az írók nemlétében nem lehetett. Ime tehát az első lépés, melyet a magyar nyelvnek tennie kellett, az vala, hogy a körülte levő németektől és tótoktól szavakat kölcsönözzön. Erre elég dokumentum csak maga a *Latiatuc* is. Azomban a német és tót nyelvekből való kölcsönözés inkábbára a nép dolga volt, lássuk a tudósokat. Mind a németek, mind a magyarok keresztyénekké lettenek és így belépett hozzájok a papok által a deák nyelv. A deákul tudó papok egyedül való tudósok lévén, és első tudósok lévén, ők kezdették tehát egyedül és először mind a német, mind a magyar nyelvet képezni. Innen van már, hogy mind a két nyelv a deák szabad szintaxist vette fel, hogy mind a két nyelv inverziós nyelv. Innen magában kijön a magyar nyelv occidentalismusa annak első míveltetésétől fogva.

3. Abból, hogy a magyar nyelv mint a német a deák szabad szintaxist vette fel, s hogy a magyar nyelv mint a német inverziós nyelv, következik, hogy mindkettő egyeránt vehet fel idegen frázeseket, fordúlatokat, sőt a magyar sokkal inkább, mert ahol a német *négy* inverziót tehet, ott tehetünk mi *negyvent*. Innen kell már azt megmagyarázni, miért mondjuk mi azt, hogy a *magyar nyelvnek természetében fekszik a neologizálás*? Ez az oka, hogy a mi régi íróink, sőt a neologizmusnak mostani legmérgesebb ellenségi is, anélkül hogy tudnák miért? minden lépten-nyomon *kölcsönzés és inverzio* által neologizálnak. Én a debreceni *Új énekes könyvből* is sok neologizmust jegyzettem ki. Ezen jegyzéseim is Palinál vagynak.[11]

4. Annak meghatározására, hogy ez vagy amaz szólás idegen és nem magyar, annak kellene elébb meghatároztatnia, mi hát az eredeti magyar szólás, magyar szintaxis? Mi tehát azt mondjuk, hogy magyar szintaxis mindezideig nincsen, és jövendőljük, s akarjuk, hogy magyar szintaxis soha se is legyen. Ez az az állítás, melyben magunkat legkeményebben megvethetjük. A magyar nyelv még filológus kezek alatt nem sokszor volt; a magyar nyelvnek még igen sok oldalain homály lebeg; a magyar nyelvnek még grammatikális sajátságai is sok részben ismeretlenek. Még az a kérdés is fennmaradt eszerént, *mennyire lehetne még a magyar nyelvet vinni a grammatikai úton*? Annyival inkább fennmaradt az a másik: *mennyire lehetne a magyar nyelvet vinni a szintaxisnál fogva? és milyen sokoldalúvá lehetne még ezen az úton tenni a nyelvet*?

5. Azt, hogy a magyar nyelvnek a neologizálás éppen természetére tartozik, hallgatva vagy nem tudva megismerik az ellenkezők is, mert ime Debrecen is neologizál, neologizál Himfy is, Döbrentei is, ha pedig Schedius magyarúl írna, soha senki inkább nem neologizálna, mint ő. De azt mondják, ami Döbrenteinek soraiban ezen levél elején áll: *nem kellene olyan sokra menni*. Kérdem mi a sok? mi a kevés? Én itt is azt hiszem, amit a filozófiában. Én azt hiszem,

[11] Jó dátum a neológusoknak az is, amit Homér neologizált, s a grammtikai flexiókkal is szabadon bánt s éppen úgy, mint a mi Gyöngyösi Istvánunk, ki valamelyik előbeszédében azt mondja, hagy ha új szót tett vagy a régi szón változtatott; annak a cadentia az oka. Homérnak szabadságait, menti Aristote, ha nem csalatkozom Poetikes. Cap. XIX.

hogy a progresszio véghetetlen, s aki egyszer egy új gondolatot új szóval, vagy új szólással kitenni szabadnak vélt, mi oka van szabadnak nem vélni a második és harmadik gondolatnak hasonló kitételét is? Az ilyen ellenvetésekre éppen úgy nem lehet felelni, mint ahogy a Chrysipusi Soritesre nem lehet, s azzal, hogy egy helyet megállunk, még meg nem fejtettük a csomót.[12] De van mégis a Döbrenteiék ellenvetésekben valami igaz, de amit ők magok nem látszanak tisztán érezni. Mi az oka ugyanis, hogy némely új szó, s némely új szólás inkább tetszik s inkább megmarad, mint egy másik? Döbrentei azt mondja: az *úzusra is kell vigyáznunk*. De éppen az a kérdés: *mi teszi azt, hogy ez úzusba jőjjön, az pedig ne*? Felelet: nem analógia, nem grammatikai Richtigkeit, s több effélék teszik azt, hanem bizonyos esztétikai szellem, mely vagy jólhangzás, vagy rendesség, vagy frappántság által csinálja az effektumot. Így jött be a pamlag, midőn Révainak sok jó szavai elfeledtettek, így a példátlan formációjú *Ifjú* a fiúból stb. Ilyen a franciában, hogy ezer közül egyet említsek, a *beaucoup*-val való phrasica élés, holott a *multusból* lett *moult* sokkal jobb volna, s ezzel még *Montaigne* élt a maga írásaiban. Ide tartozik a Garve mondása is: hogy hiában rakjuk meg a Grammatikákat s Lexikonokat új szókkal, bár jók legyenek azok, de nem vétetnek figyelembe. Egyedül a szerez az újságoknak tekintetet, ha nagy írók által jól alkalmaztatnak.[13]

6. Usus. Én mindig azt kérdem, mi az a magyar nyelvben? Quintilian idejében volt usus a deák nyelvben a mi puristáink értelmekben, éppen úgy mint Franciaországban volt. De a régibb deák nyelvben is volt-e ilyen úzus? Mennyi külömbség nincs nemcsak Pacuvius és Lucretius, nemcsak Lucretius és Virgilius, de az egy időben virágzott két barát, Varro és Cicero közt is? Azonban a deák nyelvben segítette az úzus birodalmának felállását az, mert a nyelvnek dialektusi nem voltak. Hol az úzus a görög nyelvben? Hol az úzus a németben? A magyar nyelvnek nincsenek úgyan dialektusai, de vagynak igen sok provincializmusai. Osztán a magyar nyelvnek klasszika litteraturája hol van még? A köznép csak nem csinálhat úzust, annyival inkább, mert a népnek úzusa mértföldenként változik.

Mintegy ezek a főbb pontok, melyeken az én neologizmusom nyugszik, s míg ezek meg nem lesznek cáfolva, addig se Péteri Takács, se más ne kívánjon hódolást. Állítsanak ők más principiumokat, melyek a filológiának mélyéből legyenek merítve, mutassanak oly konstrukciókat, melyek eredeti magyar szintaxisból folynának, s ha nem tudnak mutatni, hallgassanak. Vannak idiotizmusai a mi nyelvünknek is, mint a németnek is vagynak, s ez az idegentől kölcsönözéssel nálunk is úgy megállhat, mint a németeknél. Ami az új szavakat illeti, ezeknek nincsenek annyi ellenségek, mint az új szólásoknak. A kúrtítás által nyert szavaink nagyrészént a köznépnél most is megvagynak vagy legalább régi íróinkban. Itt nálunk ezerszer hallom: a *víz sebje*, azaz *sebessége* a *sebesből* kúrtítva, s több ilyen. Osztán az új szavakért könnyű, igen könnyű megfelelni. Mert ha nincs, mit tegyen mást az ember, mint hogy kerítsen valahonnan.

---

[12] Neologizmus nélkül nincsen egy nyelv is. A franciát elrontotta az akadémia, de a revolúció sok újításokat hozott be, valamint az új kémia is. De Lille és a marseillei ének szerzője már sokkal szabadabbak, mint a XIV. Lajos írói. Filológiai tekintetben méltó megolvasni Lettres Ivifes Tom. VI. Lettr. CLVI. (156) pag. 67. 599.

[13] Garve's Abhandlungen. A második darabban van egy Abhandl. Einige Allgem. Betrachtungen über Sprachverbesserung. Lehet belőle tanúlni: de nem igen kell citálni, mert ő popular-philozóph, és sem nem metafizikus, sem nem poéta lévén, az újításoktól egy kicsinyt retteg. Azon erősségeket kell sűrűn felhozni, amelyeket Kolbe Adelung ellen használ. Adelung ellen beszél Jenisch is. Azon pontot kellene illetni, ami a régi írásokból vett szavakat illeti. Figyelmet érdemel itt, amit Jenisch mond a német nyelvnek a régiségből való gazdagodásáról. Szól erről Wieland is valahol. Legtöbbet használ itt Lessingnek azon kis kötete, melyben az ő előbeszédei vagynak öszveszedve. Azon kötetből a Logau elébe írt beszéd s a Logau verseiből készült Lexikon tartoznak tulajdonképpen ezen tárgyra.

A közlött szavakat sok örömmel olvastam.

Máglya vagy *Mágla*, tulajdonképpen öszverakást teszen. A mórtéglát vagy ki nem égetett téglát *máglának* hívják ugyan, s így nevezi ezt pr. *Sárvári* a maga még ki nem nyomtatott Architektúrájában, de csak impropriè neveztetik így azért, mert egymásra rakatik, azaz *mágláztatik*. *Máglázni*, ez a mesterséget üzőknek szava, ők maguk az ily téglát nem is hívják *máglának*.

Vész a közönséges értelemben a *veszedelemnek* törzsöke. *Vész*, vagy *vesz*, perit és periculum, mivel igen sok szavaink egyszersmind nomenek és verbumok. De Verbőcziben a *piscina* neveztetik *vésznek*. Ezt a vész szót a Verbőczi értelmében itt is mondják.

Abora nálunk oly négy ágasan álló fedelezetet jelent, mely alá szénát szoktak rakni.

Ez a levél Beregszászból a munkácsi postán megyen, bár el ne tévedne. Vatert most nem küldhetem, mert a környülmények megváltoztak s innen Patakra most senki sem megyen. Várok alkalmatosságot, hogy elküldhessem.

Könyveim a napokban érkeztek meg, köztök leltem Jac. Tollii epist. Itinerariae. Az ötödik episztola Magyarországról tanít. Az utolsó Gróf Zrini Miklósról a poétáról. Uram Bátyám ennek verseit ki akarja adni, úgy az életét is meg kellene írni, s arra ezen Tollius episztolája dátumokat adhatna. Ha akarja Uram Bátyám, a Zriniről szóló levelet megküldöm. Zrininek a *Ne bánts*-át is jó lenne kiadni, hogy így minden munkái együtt lennének. A Ne bántsban van ezen szó *Tősér*, vagy *Tőzsér*, mely *kupecet*, vagyis marhával kereskedőt jelent. Tolliusban van a több képek közt az álomnak azon képe is, melyhez hasonlót Uram Bátyámnál láttam. Egy szárnyas gyermek oroszlán bőrén aluva, jobb kezében, mellyel fejét köríti mákkal, a balban, melyet elnyújt kürttel.

Palinak írtam Baytól a sógorától, ismét nehány rendeket a beregszászi postán, bár láthatnám őtet s vele beszélhetnék. Én itt élek és nem élek, mint szokott a tudni kívánó ember oly helyen, hol semmit sem, vagy igen keveset tudhat meg. Döbrenteinek utolsó leveleként eddig talán a Múzeum 3-d. kötete is megjelent. Nem tudom a Csokonai recenzióját mely kötetbe veszi fel. Ha megjelen a recenzió, tudassa velem Uram Bátyám mit ítél. Döbrentei sokkal nincsen benne megelégedve, még azzal sem, hogy Berzsenyiről az mondatik; *hogy ő elérte azt a pontot, melyet már nehezen fog felülhaladni*. Azt mondja, hogy B. ezáltal megsértetik, ő pedig sajnálja, hogy barátja megsértetik. Mely fonákság! Nem arra szolgál-e az igaz barátság, hogy némely dolgot szabadon megmondhassunk egymásnak?

A M. Grófné kezeit csókolom. Éljen szerencsésen Uram Bátyám.

K. Ferenc.

A Himfy Journálja! még az volt a híjjunk, hogy Journálunk nem lévén, Journált állítsunk és azt árendába vegyük. S így megyen osztán elő a Litteratúra. Miolta a francia Journalok árendába kezdettek volt adatni, volt-e egyéb Franciaországban féltudóson kívül? Nekünk most is annyi a féltudósunk, hogy számát sem tudjuk.

75
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, auguszt. 28-dik. 1815.

Uram Bátyámnak auguszt. 6-dikán írt levelét a mi Palink postán küldé meg, mivel amint írja, elindulások nem bizonyos. Minket itt az árvizek július vége óta zárva tartottak, s csak mostanában szabadulván fel az útak, a debreceni vásárról elmaradánk; eszerint az Antimondolatról, Beregszásziról stb. csak azt tudom, amit Uram Bátyám írni méltóztatott. Én az Antimondolatot óhajtottam volna, hogy nyomtatatlan maradjon, én az effélékről azt hiszem, amit Kazinczy Miklós nekem a tavaszkor Semjényben monda, hogy az ily dolgokban legjobb nemes büszkeséggel hallgatni, s megvallom, hogy még csak nem is gondoltam, hogy az Antimondolat valaha kinyomtattassék.

Uram Bátyám levelének leginkább azon pontjára óhajtanék felelni, melyben a görög és deák klasszikusokból példákat kíván a neologizálásra. Nem tagadom, hogy nekem erre sokat lehetne felelnem, de ezen elszórt állapot miatt, melyben vagyok, nincsen erőm könyveimet felforgatni. Lesz oly idő, melyben helyrehozom amit most elmúlatok, s Uram Bátyám ezúttal meg fog elégedni azon kevéssel, ami itt következik.

A deák nyelvre nézve az öszvetett szók idegenek, nézzük mégis mit mertek a poéták.

Rudentisibilus... Pacuvius szava. 1. Varro de ling. lat. Libr. IV. - Noctiqual cava caeli *signitenentibus* conficis bigis. Az Andromacha nevű Tragoediában 1. Varro 1. c. *Altisonus*. Pacuviusé. Varr. 1. c. Ezen szóval él Cicero is. I. a Marius nevű poémának fragment. Ilyenek Varrónál az ex sacris Argeorum vett szavak is: Oppius mons *bicepsos* - *tercepsos* - *quadricepsos* - Septimius mons *quinticepsos* - Esquilinus *sexticepsos* - Cispius mons *septicepsos*. - Ilyen a *fatidicus*, mely Virgilnál is előfordul. - *Sortilegus* Varro de ling. lat. Libr. V. - *Vestispica*, Varro Libr. VI. - *Fumificus* cocus. Plautusnál. 1. Varr. Libr. VI. - Oratores *doctiloqui*. Ennius Varrónál 1. c. Ezen szó előfordul Donatusnál is az Augustus verseiben, Magnaque *Doctiloqui* morietur musa Maronis.

- Deum *triportenta* Pacuvius Varrónál 1. c. - Ilyenek ezek is *Diespiter*, melyet Ennius írt, s Horatiusnál is láthatni, és *Marspiter* Varrónál de ling. lat. Libr. IX. - Ilyen a *Virgdemia* vagy *Virgidemia*. Noniusnál Varronak ezen sorában: Ideoque scapulae metuunt *Virgdemiam* 1. Noniust in Virgidemia. - *Argocitiremem* Varro szava Sosipusnál Libr. 1. - *Mullinummus* piscis. Varro szava 1. Noniust in Ostria. - Hic *quassatipennas* anates *terniipedas* buxeis rostris pecudes. 1. Noniust in pecud. - *Repandirostrum*. Pacuvius szava Ciceronál de Orat. libr. III. - *Cortinipotens*. Lucilius szava. - Nagyon megjegyzést érdemelnek Labeniusnak következő görögből vett szavai: Reciprocicornem (*στρεψικέρωτα*) *lanicutem* (*δασύμαλλον*) *vestitrocham* (*ἑλκεσίπεπλον*) - *Curvifrons* Pacuvius szava - *Hippocamelephantocamelos* Lucilius szava - *Incurvicervicum pecus* Pacuviusé. Ezekre semmi sem jut inkább eszembe, mint a francia *Ronsard* és *Jodelet* stb. A francia és a deák nyelv ezen tekintetben nagyon egyforma történeteken mentek által.

Varro de lingua lat. Libr. VIII.
az újításokról így szól:

Quas novas verbi declinationes ratione introductas respuet forum, iis boni poetae, maxime scaenici, consvetudine subigere aures populi debent. Quod poetae multum possint in hoc, propter eos quodam verba in declinatione melius, quaedam deterius dicuntur. *Consvetudo loquendi est in motu*, itaque solet fieri ex meliore deterior. Meliora verba perperam dicta apud antiquos aliquos, propter poetas non modo nunc dicnntur recte, sed etiam quae ratione dicta sunt tunc nunc perperam dicuntur etc. etc.

Adiectum est, non repugnante consvetudine communi: quod quaedam verba contra usum veterem declinata patietur, ut passa Hortensium dicere pro has *cervices cervix*; quaedam non ut si dicas pro *fauces faux.*

Maga Varro is sokat mond contra usum veterem, p. o. *Catillus* helyt *Catinulus, palpebra* helyt *palpetra*. I. Sosip. Libr. I. - Ismét *poematorum, poematis*. Sosip. 1. c. - *declinatus* verborum pro declinatio, de ling. lat. Libr. VIII. - Quare in hoc tollunt esse analogias? (graecismus: *είναι αναλογίας* pro quare tollunt analogiam). Lásd libr. cit. - Megjegyzést érdemel ugyanazon könyvben ez is: Quare et in *balineis* (pro balneis) non recte dicunt *lavi, lavimanus recte*. Sed quoniam in balineis *lavor, lavatus sum* sequitur.

Ut contra, quoniam est *soleo*, oportet dici *solui*, ut Cato et Ennius scribunt, non, ut dicit vulgus, *solitus sum*, debere dici.

Varro mondja ezt is *Miras*, e helyt *miraris*. I. Noniust. - Az ő szava ez is *adolescentiaris*. Non. - Valamint ezek is: *scenatilis, faxis, deletilis*. Non. - Ilyen ez is: *Suscitabulum* pro *incitamentum*. Non. - Hát ez: *motibus diis veget*, azaz, *motibus diutinis vegetat*. Ez is Varroé, lásd Noniust. -

Ha Quintilianus az ujításokra nézve külömböz Varrótól, az onnan jön, mert Quintilian idejében a deák litteratúra classica aetasa már lefolyt, s ez a nagy kritikus érezvén az ékesen szólás hanyatlását, nem tehetett jobbat, mint az akkoriakat a classica aetasra visszavezetni, s kéntelen vala Cicerót s az ő egykorúit úgy tenni fel az akkoriaknak, mint általhághatatlan mustrákat. De Varró csinálta a nyelvet, valamint Caesar és Cicero.

Plautusom oly nehéz helyre van pakkolva, hogy most lehetetlen felkeresnem; de útasítom Uram Bátyámat őreá, ha új szókat s - fordúlásokat akar a deák nyelvből felhozni. Senkiben sincs annyi példa, mint az ő komédiáiban. Solaecismusokat a francia nyelvre nézve lehet látni Regnardban. Nevezetesen, ha jól jut eszembe, a *Joueurben*, vagy a *Menechmesben*. Mihelyt időm lesz, ezeket is kijegyzem.

Homérnak legelső sorában a *πηληιάδεω Αχιλῆος* újítás, melyet Beckers hipotéziseként az extempore mondott vers metruma tett szükségessé, mert külömben egy szillaba hibázott volna. Homérnak legnagyobb újításai a compositum szavakban vagynak. De nemcsak ezekben, mert neki a szofisták közt akadt kritikussa a *szokatlan* mondásokért. Aristotelesz menti is őket a poétikában s ohajtanám, hogy Aristoteleszem lenne, mert így erről többet szólhatnék. De kitől kapjak itt könyvet? Ez a környék az országnak legvadabb környékei közé tartozik.

Azt a csillagzatot, melyet Orionnak hívnak, s melyet Actius is úgy ír, Plautus *Jugula*-nak nevezi. *Jubar*, mely sugárt teszen és fényt Pacuviusnál és Enniusnál (in Ajace) Hajnalcsillag értelemben vétetik, - *Hostis* Varro szerint régen maga jussaival élő idegent teve, s akkor a Hostist *perduellisnak* hívták; akkor a *Bellum duellum* volt, s a duellum istennéje *Duellona*, mely azután hogy a duellumból bellum lett, maga is Bellonának neveztetett. *Latro* régi rómaiaknál *stipator lateris* volt: s *Qui Regi latrocinatus Decem annos Demetrio* azt teszi: hogy Demetrius király oldala mellett tíz évig forgott. A régi komédia-író Naevius *a cadendo* ezt a szót csinálta: *Cassabundus*. Cassabundust magyarúl esékenynek mondhatnánk, mert az esendő ember nem teszi azt, amit vele mondani akarunk, hanem esékeny vagy esedékeny. Az újabb deák írók a *Casmena*-ból és *Carmena*-ból, *Camaenát* csináltak, s ami a Saliusok régi verseikben így van: *foedesum, plusimus*, az az újabbaknál: Corauli, Dolori. ero, foederum, plurimus stb. Actiusnak ezen versében: *Veteres casmenas cascas res volo profari, a cascus* annyi, mint vetus. S ezen szó Enniusnál, Papiniusnál, s Maniliusnál is előfordúl, az újabbakban pedig nyoma sincs. Enniusnál *catus* annyi mint *acutus* az újabbaknál stb.

Ciceronak De Consulatu suo írt versei fragmentumában van ez a szó: *altitonans*. Nam pater altitonans stellanti nixus Olympo. Ilyen ez is:

Tales sunt hominum mentes, qualis pater ipse
Jupiter a u c t i f e r a s lustravit lumine terras.

Ezek is a Cicero versei. L. August. de civ. Dei libr. V.

Ciceronál De Divin. lib. 1. van ez a vers is:

T r i s t i f i c a s certant Neptuno reddere voces.

Ugyanott:

M o l l i p e d e s q u e boves spectantes lumina caeli
Naribus h u m i f e r u m duxere ex aëre succum.

Ez a vers is Ciceróé Priscinianusnál lib. 6.

C a p r i g e n i pecoris custos de gurgite vasto.

Ciceronak ismeretes verseiben, melyeket Terentiusról írt, egy graecismus van:

Quidquid c o m e l o q u e u s, atque omnia dulcia linqueus
(est lectio depravata).

Mint Horatiusnál:

d u l c e r i d e n t e m Lalagen amabo
d u l c e l o q u e n t e m.

mint a görög *ἁδύ λαλεῖν* és *ἱμερόεν γελᾶν.*

Ez a vers is Ciceroé. De Consulato suo.

Luce s e r e n a n t i vitai lumina liquit
Serenans pro Serenus.

Ugyanott:

Inque academia U m b r i f e r a, nitidoque Lyceo.

És

Tu tamen a u x i f e r a s curas requiete relaxas.

Ezer a példa, csak idő kellene és könyv, és kedv, s ez a két utolsó kiváltképpen nincsen nálam. Legtöbb graecismus van Plautusban, Terentiusban és Lucretiusban és Propertiusban. *In hoc peregrina omnia et transmarina* azt mondja Muretus. De Lucretiusom nincsen, Terentius pedig Uram Bátyám előtt ismeretesb, mint előttem. De bizony Petroniust is nem kellene olvasatlan hagyni. S ha Petroniusom volna, most ebből is holmit kiírtam volna. Engedje meg Uram Bátyám, hogy most ezen levelet elvégezzem.

Ajánlom magamat gráciájába

aláz. szolgája
Kölcsey Ferenc

Palit már nem tudom hol van? írjon róla Uram Bátyám.

76
KAZINCZY FERENCHEZ

Surány, Szeptemb. 1. 1815.

Palival itt jöttem öszve s a Csekében elvégzett levélhez, még ezen egynehány sorokat toldom K. Uram Bátyám számára.

Vater Allg. Grammatikját én György úrnak, midőn pataki examenekre indult, általadta azon kéréssel, hogy azt Uram Bátyámnak visszaadjam, s csudálkozom rajta, hogy György úr azt nem tevé. Gy. úr Patakról hazajöttében kapum előtt ment el, s be nem szóla, de hittem mégis, hogy kérésemet teljesítette, mindaddig, míg Pali az ellenkezőről nem tudósított.

Az Antimondolatot még sem én, sem Pali nem láthattuk, s nem tudjuk, ha vajon a kéretlen kiadók nem csináltak-e inconsequentiákat? Annyit hallánk, hogy Debrecen nagy tűzbe jött ellenem, mivel a prefáció alatt az én nevem áll. Legyen! de ha már belejöttünk, igyekeznünk kell, hogy a dolog mennél jobb véget nyerjen. Különben nagyon meg kellene csalatkoznom, ha a publikum azt nem gondolná, hogy az Antimondolatban Uram Bátyámnak is része volt. Pali és én legjobban tudjuk, hogy abban senkinek másnak, annyival inkább Uram Bátyámnak nem lehetett befolyása, s szükségesnek látjuk, hogy a publikummal tudattassék, mennyire nem akar Uram Bátyám ilyen felelgetésekre bocsátkozni. Uram Bátyámnak talán jó lenne deklarációt tenni a közönség előtt ezen dologban.

Méltóztassék U. B. nekünk a debreceni Magna Grammatikát elküldeni, mert azt itt kapnunk nem lehet, noha szükségünk reá igen nagy van. Vajon lesz-e valaha idő, melyben a korbácsok Debrecent megszelidítik?

Minthogy mi az Antimondolatot, mint írám, nem láttuk, méltóztatik Uram Bátyám azt is küldeni, ha már megkapta volna. Valóban rendes állapot ez a miénk! Megeshetne, hogy ellenünk sokan felkelnének, s mi a dologokról csak évek múlva tudósítatnánk, s olyankor készülnénk felelni, midőn a publikum figyelme már száz újabb dolgok által vonzatott el.

Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám!

Kf.

77
SZEMERE GYÖRGYHÖZ

Surány, szept. 1. 1815.

Levelem, szeretett Barátocskám! melyet hozzád augusztusban Csekéről írtam, úgy mondják, elveszett, s én nem örömest hagynálak Téged azon gyanúban, hogy tőlem nem szerettetel, s hogy én Néked irogatni restelkedem. A barátkozás, édesem, szép lelkek sajátja, s nem dévaj öröm, mely csak a jelenlétben lél táplálatot; a távolságban is felkeressük egymást, s szikrákat csalunk ki egymás lelkéből, melyek különben talán örökre fogtak volna aludni.

A professzornak iskolája s a világnak iskolája közt, melybe most Te lépni kezdettél, igen nagy a különbség, de a tanulásnak módja ugyanaz. Hallunk s látunk sokat, de azok csak akkor válnak ránk nézve hasznosakká, midőn magány és nyugalom elegendő időt adnak a fontolgatásra. Ilyenkor principiumokat választunk, és hagyunk el, s ne hidd, hogy a tanuló fejeknél az ily választás és elhagyás igen gyakran elő ne fordúljon. Az aki soha sem lát magában tökéletet, mindég közelebb van ahoz, mint a *csalhatatlan*.

Mikor én még igen ifjú valék, ezerfélét láttam magam előtt, s mindazt megtanulni, tudni akartam, s utoljára is semmit sem tudtam megtanúlni. Csak később hallottam Rousseautól, hogy az iskolai években csak methoduszt kellene szerezni, mely szerént azután tanúlhassunk azt, amit választanunk kell. Egy ily methodusznak megszerzése nélkül felette nehézzé tétetik a való tudomány, s ha való tudományt nem szerezhetünk magunknak, jobb semmit sem tudnunk.

A szép mesterségeken[14] s humanisztikumokon kívül két kiváltképpen való útja van a tudományoknak, a mathesis és a metaphysica. Mindegyik a gyönge fejeket csalhatatlanul elveszti, de a jó fejek az első által világosságra és nyugodalomra mennek által, a másik minden különbség nélkül a legerősebbeket is megzavarja; világot s nyugtot pedig soha sem ád. A szkepszisnek lelke száll meg bennünket azon pillanatban, melyben küszöbére lépünk, s nincs ok, nincs szisztema, mely többé bennünket az örvényből kivonjon. Ha minden szisztemákat megvetünk, örök bizonytalanság s tudatlanságnak kínzó érzelme lesz hóhérunk; ha valamelyiket elfogadjuk, bizonyosságunk kútfeje úgy sem lesz egyéb, mint tudatlanság. Boldog, akit géniusza oly úton visz, mely nyugodalmat nyújt.

A szép mesterségekben[15] élő ember az, kihez magát a Grácia csatolja, s kiről mondhatjuk Tassonak szavaival, hogy *annak keblén lehet nyugodni*. Én az újabb nemzetek közt nem lelem azon szellemet, mely a Görög nagyokon, s némely Rómaiakon is tündöklik. Azon bóldog egű régieket, lettek legyen bár filozófok, vagy bajnokok, egyformán veszi környül, mint valamely glória, a széplelkűségnek s örökre víruló ifjúságnak bizonyos sugára, melyet én egészen ki nem magyarázhatok, de minden észre vesz, valaki figyelmes pillantatot vet vissza reájok.

Az az érzés a szép eránt egyesülve az érett kor bölcsességével s nagyságával teszi azt, amit én minden mai nagyokban is találni óhajtanék. Így lennének köztünk szeretetre méltó filozófok és katonák, valamint el nem lágyult érzelmű poéták, kiket az Istenségnek ezen szép ajándéka, a poézis, elevenítene, vidámítana, nem pedig eltemetne. De hol vagynak azok a környülmények, melyek Homért és Szokratest, Plátót és Themisztokleszt szülték. A palaestra, s az ifjak közt jókor s sanyarúan-vidám órákban szőtt szövetség, mely a lelket jókor felemelte s gyullasztotta, anélkül, hogy érzelékenységre - ez által puhaságra hullásra adott volna okot, örökre nincs többé közöttünk. De nem méltó-é, hogy amit a környülmények s a szokott nevelés tőlünk megtagadnak, magunk igyekezünk elérni? Csak egy szikrát, édes barátocskám, azon lángból, mely a még fiatal Szokratesznek lelkében lobogott - s mi nem lehetne belőlünk?! Az érzékenység, a speculatio, s a történetek nyugodt keresése egyformán elrontanak bennünket. Csinálni kellene, csinálni ifjú barátocskám! Én akit környülményeim ezen puha inactivitásba süllyesztettek így el, nem kiáltozom talán azt neked, még ifjúnak, hasztalan. A cselekedetek, a publicumban való forgás formálnak hasznos embert, s egy így formált ember, ha szívében hordja a szépnek a magvait, lesz osztán Pásztorivá és Desőfivé.

Engedd meg, hogy végezzem ezt a levelet, s egyszersmind kérjelek, hogy szereteted erántam ne csökkenjen. Élj szerencsésen édes Gyurim.

Kölcsey Ferenc

[14] Perényi közlésében (ITK 1930) „m e s s z e s é g e k” áll, ami - figyelembe véve az É l e t é s L i t e r a t u r a szövegét -, csak rossz olvasat lehet.

[15] Perényi közlésében (ITK 1930) „m e s s z e s é g e k” áll, ami - figyelembe véve az É l e t é s L i t e r a t u r a szövegét -, csak rossz olvasat lehet.

78
KÁLLAY FERENCHEZ

Cseke, október 7-én 1815.

Édes jó Ferim! két levelet vevék tőled ezen nyáron csakhamar egymás után, s mindeddig adós maradtam válasszal. Lehetetlen, hogy ezt te rosszúl ne vegyed; de hidd el, hogy nekem még nehezebb, hogy környűlményeim az írást velem kerültetik. Szeretlek, édes barátom, s örökre foglak; lesz talán idő, melyben nem leszünk ily távol egymástól, s ily kedvetlenségek közé zárva; akkor pótolja ki a sors, amit most elmúlat.

Egy bohó könyv, *Felelet a Mondolatra* jött ki nevem alatt, Szemerétől és tőlem; ha messze lakodba elérhet, olvasd és nevess. Ez a bohóság tavaly Pécelen készűlt, most nem készítek semmit; az istenné futja az oly helyeket, mint ez.

Semmit sem óhajtanék inkább, mint ismét egyszer veled lehetni; semmin sem örvendenék inkább, mintha hamar jönne az idő, melyben mostani helyedet elhagynád, s hozzánk közel s egy kevésbé elvonó hivatalban telepednél meg. Én azt szeretném, hogy te Pesten laknál, úgy én is többször láthatnálak, többször, mint Debrecenben is. Én ha innen magam kivehetem, a jövő telet is vagy Széphalmon, vagy Pesten fogom tölteni barátimnak szép társaságokban.

Erőlködném örömöket venni ezen nyomorúlt szűk életből, de félő, hogy ez mindég így tart, mint eddig tartott, s ez a lélekvesztő szentimentalizmus, mely neveltetésemnek s környűlményeimnek következése, soha sem fog belőlem kifogyni. Csudálnád, ha látnod lehetne elválásunk óta mint változtam el. Keserű vagyok, és csaknem mizantróp. Isten tudja, mi lesz még ebből!

A körny, melyben lakom, el van dugva szem elől, szép, de vad s felette magányos. Egyfelől a Tisza foly, másfelől a Túr, mely itt amabba szakad, s minket a torkolatban hagy laknunk. Egyfelől nagy erdők körítnek, másfelől nyílás esik, s láthatárainkat a máramarosi hóbércek határozzák. Nem poétai hely-e édes barátom? Csak az a baj, hogy nekem emberek kellenek, nem lélektelen szépség. Gyakran gondolkodom azon változásokról, melyeken egy emberi léleknek keresztűlmennie kell, míg egyszer megérve, vagy meg nem érve a testből kiszáll. Gyermeki éveimben, midőn a poétai szellem magát legelébb jelentgette, mily kedvelője voltam a magánynak!

Ah! akkor még csak fantáziáimban éltem, s azoknak tündérképeik elégségesek valának a gyermeki szívet eltölteni. Most sem szeretem a tolongást, most is futok idegenek elől, most is ülök gyakran elnémúlva barátaim közt is, mégis terhemre van ez a magány, ez az elhagyattatás.

Szeptembernek nagy részét Szemerémnek társaságában töltöttem, ki Surányban a felesége testvérnénjét jöve meglátogatni, hozzám két vagy három órányira. Nem igaz-e, hogy mégis élek jó órákat?

Ha igaz, hogy novemberben Kazinczyhoz megyek, úgy leveled már nem fog itt érni: azonban mégis csak írj. Ha itt leszek, magam, ha nem, a testvérem Ádám fogja venni a levelet, s utánam küldheti. Egy jobb órában, édes Ferim, több fecsegéssel fogok elődbe állani. Most ölellek forró szeretettel.

79
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, október 16-dik. 1815.

Édes Uram Bátyámnak okt. 2-d. írt becses levelét tegnap este vevém, ma reggel válaszolok.

Szünetlen nevetés közt olvasám el a Sz. Györgyi leveléből kiírt helyet, s az arra tett feleletet. Én már két év ólta nem láttam Sz. Györgyit. Utolszori vele létemkor többek közt a *Rény* szó analógiájáról tudakolódott. Elmondám, s látván hogy csakugyan van benne valami analógia, nem perlett, csak az *Erényen* állapodott meg. Ez az ember nekem eleitől fogva úgy látszott, hogy vele lehetne valamire menni, ha aprólékos magyarázatokra ereszkednénk. De kinek lenne kedve a gyermektanítók kötelességekbe ereszkedni? - Nincsen-e igazunk, ha úgy teszünk, mint az Idvezítő, felállítjuk a példát s azt kiáltjuk: akinek szeme van lásson, és akinek füle van halljon! Az ilyen nem magyarázásért dúlnak igen sokan, s ezeknek szól az Antimondolatban többek közt ez a két jegyzet:

Hispania, azaz Spanyolország,

és Ráday verselés. Xenidon, Magyarcsa. Mi? az első szó görög, a másik magyar.

Hagyjuk őket dúlni, a mi antikváriusinkat, vagyis inkább nem antikváriusinkat, kik közé tartozik bizonyosan az az *Ó és Új magyar* kiadója is. Forrunk, tagadhatatlan, hogy szertelen forrunk, s ez azt teszi, hogy bizonyosan nem fogunk ott maradni ahol most állunk. Ezek a Gotschedek ugyan mozdúlni nem fognak, de az ő saját gyermekeik fogják azt tenni tudatlanságból is, amit mink principiumoknál (Elveknél. H. szava) fogva kezdettünk. Csak hárítna el ez istenség némely külső akadályokat, melyek engem halálosan rettegtetnek, úgy a jövő század elején szép leszen majd az élet.

Az új szavakra nézve én azt hiszem, hogy azok közűl a legjobbak is sokan el lesznek feledve, és hogy azoknak állandóságokat nem analógia, nem grammat. Richtigkeit fogja meghatározni, hanem bizonyos esztétikai érzelem, sokszor a szükség nagyvolta, némelykor a vak szokás is. Az *éldellet*-re az jut eszembe, amit nekem igen gyakran kell éreznem, hogy a spondaikusok nagyon terhelik a nyelvet. Azonban én úgy veszem észre, hogy e részben is nem fog semmi segéd használni. Jövendölöm, hogy a mi nyelvünk ugyan poétai fog lenni, s prózánk esztétikai kellemekkel fog ragyogni, de verselő nyelvünk nem annyira, s igen nagy poétáink nehezen lesznek valaha.

Az ujonnan készülő lexikonoknak igen örvendek, de Gyarmatitól keveset várok. Ő is azon fejek közűl való kiknek a filológia nem egyéb, hanem *elmefuttatás*. Hogy Virág Horácnak episztoláit kiadja, az vala már régen ohajtásom, ha most kiadta-e mind, azt nem tudom. Még a szatirákat kellene vele lefordíttatni. Azután bár nyugodjon a jó öreg, mert *Custosokat* olvasni ki szeressen? A Horác odái ha örökre fordítatlan maradnak sem bánom.

Farkas és Füzesi? ismét egy új acquisitio tehát! Csak azt ohajtom, hogy ezek s a hasonlók ne csak irkáljanak, de tanúlgassanak is, mégpedig ne csak a felületen állapodnának meg. Mibelőlünk, azért hogy némelyek közűlünk szépen írnak, még csak egy Fontenelle forma is nehezen telnék ki, bizony pedig Fontenelle meg kicsiny ember! Azonban talán nincsen igazom, midőn a dolgot praecipitáltatni kivánom. Nekünk mindnyájunknak egyetlenegy munkánk van, s ez a filológia, s mindenképpen úgy látszik hogy ennek még jó ideig kell így tartani. Mi leszen még, és mi nem leszen, lehetne talán vélekedéseket mondani róla, de az ilyenekben gyakran csak egy környülmény annyit változtat, hogy a legszorosb regulák szerént húzott következések is füstbe mennek.

Hogy ez a levél éppen üresen ne menjen, imhol valami: Jacobus Tollius születésére belga, kétszer járt Magyarországon, első útját még ifjantan huszadik évében tette meg, akkor élt még

Gr. Zrinyi, a poéta, s ezt ő Gróf Pöttingnek (Comes Pöttingius) a Zrinyi Rokonának társaságában látogatta meg Ausztriából Csáktornyán. Azon levelében, melyet ezen útjáról *Ad nobilissimum splendidissimumque Dnum Nicolaum Witsen* írt, többek közt így szól: Ubi Cakothurnum appropinquare caepimus, obvii fuere admissis equis complures speculatores, qui Comitem Serinium de appropinquationis nostrae momentis certoirem facerent. Itaque cum mille circiter passus abessemus, occurrit affini suo, comiti Pöttingio, equo vectus, omni circum familia itidem in equis prosequente; mox dimisso equo, inter mutuos amplexus in currum ascendens, per digestas militum stationes in palatium deducit. Erat id valde splendidum et amplum egregieque contra Turcarum vim munitum. - - Mirabamur in tanta circumjectarum nationum barbarie cultissimas aedes, lectam familiam, ditissimam supellectilem, et summum ubique nitorem. Suspensae erant in porticibus exuviae Turcarum, Arcus, Pharetrae, Mallei, Clypei aliaque id genus anna, quorum tamen splendorem fulgor acinacum Damascenorum superabat etc. - Monstrabantur ibidem Tabulae, in quibus res fortiter a Comite gestae depictae erant: Unius memini, in qua respiciens caput Turcae praecidit, qui, prehenso a Tergo sagulo, elata dextra mortem minabatur. Fuerat hoc primum Juveni militiae rudimentum. Ex uno disce caetera. Tertio quartove, ex quo veneramus, die deducti sumus in Bibliothecam, quam insignem et omni librorum copia refertam habebat: inde in armamentarium, quod ultra quam credi potest, aeneis Tormentis, Bombardio, Hastis, Acinacibus, aliisque armorum generibus instruxerat. Accessit huic humanitati amplissimum cunctarium, Cimeliotheca aperta, in qua, praeter alia, haud spernenda nummismatum antiquorum copia etc. etc. Erant effigies Regum, principum, clarorumque virorum etc. - Inde digressi in hortos comitis perreximus, quorum nitorem elegantiamque verbis exprimere non possum. Assequeris in fortassis cogitatione, dum veteres Alcinoi Hortos Tibi ob oculos proponis. Sequentem Diem venando consumsimus - eodem die, si recte memini, omnes Comiti equi sub oculos nostros traducti, jucundissimum spectaculum praebuerunt. (Itt azt mondja, hogy egy vén lováról csudákat beszélt, többek közt, hogy az a törököt egy mértföldnyire megérezte, s nyerítéssel, dobogással adott hírt a rajta ülőnek.) Non contentus Comes Serinius affinem omni honore atque benevolentia demeruisse, valedicentem sibi insigniaque Turcica donavit. - Eidem Illustrissimi Comitis liberalitate aeceptos fero Tres Libros Turcicos, Tria Sudaria, quorum unum floribus neupictis variegatum etc. etc.

Midőn ezen levelet Tollius először 1671 évben kiadta, a prefációban ezeket írá többek közt. - Defungar simul officio, munificentiam erga me Illustrissimi ac fortissimi Herois, Nicolai Serinié, grate commemorans. Obiit hoc Croatiae Hungariaeque lucidum Sidus ante annos pauculos: (ni fallor, circa annum 1667) - Linguarum quidem complurium ita callens fuit, ut, qui illum ignorantes loquentem audirent, sive ille sensus suos Hungarica, Croatica, Sclavonica lingua exprimeret, quae dialecto potissimum variant, sive Germanica, Latina, Italica, Turcica proloqueretur, quaenam ipsi vernacula foret ambigerent.

Ezek nem gazdag tudósítások, de mivel Horányi is Tolliusra citál, szükség látni, hogy mit mond.

A kis Emilt ezerszer csókolom. Ha néki az Istenség poétai talentumot adott, legyen az neki kevesebb terhére egykor mint sokaknak másoknak, s azok közt nekem. Mert ha kevesebb terhére lesz is, mégis bizony terhére fog lenni, s ezért szeretném én a gyermekeket nevelés által ugyan a szép mesterségek felé vonni, hogy idegenek a gráciától ne legyenek, de a poétai zabolátlan lelket szoros határok közé szorítani bennek. Szenved az ember eleget kívülről, miért szenvedjen annyit belülről is? Ölelem édes Uram Bátyámat forró szeretettel

aláz. szolg.
Kölcsey Ferenc

Novemberb. talán meglátogatom Uram Bátyámat, de csak talán, mert nekem az a nagy gyengém van, hogy gondolni ugyan sokat tudok, de cselekedni, bár módom legyen, keveset.

80
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, okt. 16.-d 1815.

Két leveleidet, édes jó Palim, szeptemb. 22-kéről és okt. 3-dikáról tegnap este egyszerre vevém, s velek együtt a Kazinczyét is, s olvastam mindhármat a legszebb, legvídámabb örömmel. Az Antimondolatot a debreceni vásárról gyalog ember által hozattam meg, mert elmented után ismét rettenetes árvíz öntött el bennünket, s a szekérrel járást lehetetlenné tette. - Valamennyi ember a Tisza kerületeiben lakik, csaknem mindenik azt hiszi, hogy Somogyi megholt. Félórával ezelőtt volt nálunk egy pápai legátus, kérdém ismeri-e Somogyit és Oroszit? Igen, felele. De látta-e Somogyit mostanában? Állította, s ezt veté hozzá, hogy Somogyi nem holt meg, mint itt híre van. Kölcsey Mihály azt kérdé ismét, ha S. nem akar-e megint olyan jeles munkát kiadni mint a Mondolat vala? Felelt: Most jöve ki valamely Antimondolat nevű könyv, s arra bizonyosan fog valamit kiadni. Azon kérdésemre, hogy professzor Márton mit csinál? azt tudatta velem, hogy M... arithmetikát akar kiadni. Orosziról azt mondá, hogy az középtermetű, izmos, kerekarcú, és őszbe elegyedett úr, és hogy gazdag.

Izsák, a vispán, úgy monda egy tőle jött debreceni deák, azt mondá az Antimondolatról, hogy nem tudja az író célját, de csak meg ne nevezte volna magát, könnyebben szenvedné az ember. - Érted ezt? Ezek az emberek még azt fogják mondani rólam, amit X. Y. úr a makrapipák alkalmával mond a madárról és annak fészkéről.

A nyomtatási hibák temérdekek. Talán nem is volt a munkácskának korrektora. Igaza van a Homér fordítójának, hogy úgy citálok mint a szónemző. A bohó bötűszedő, *ἀνδρών* helyt *αυρεων*-t, *ῆμαρ* helyt *ύμαρ*-t *μαντεύεαι* helyt *μανθευεας*-t stb. nyomtatott. Nem hiszem, hogy három görög szó a maga épségében megmaradott volna. Így lett a Lorgnetteből is Loegnette, a Nuanceokból Nuancetk stb. És így én sem görögül sem franciául nem tudok. Minő csudát nem mível egy bötüszedő. Szegény Nagy Ferenc ő neki hiában dicsekedtél, hogy neve az Antimondolatban dicsérettel említtetik. Őtet a Mondolat is bántja, az Antimondolat is, s hova legyen szegény szorongásai közt? Bizony nem lenne csuda ha Amphibionná válnék. Azonban mondd meg neki, hogy ha még egyszer Jankovichhoz hasonlít, úgy az Antimondolatot a Trattner görögtelen bötüszedőjével még egyszer újra nyomtattatom, még pedig egyről egyig görög bötükkel, s a címlapon őtet magát! (Vályit) nevezem meg (á la Helmeczi) ügyelőnek, s így osztán ketten leszünk a krédóban. Nemde? veszedelmes dolog a megsértett kommentátor!

A debreceni levél igen jó, ahelyett nem kell más, a reáteendő feleletben az innen elmaradt hibákat utána lehetne hozni. Folnesicstól egynek készülni kell, mert oly érdemes úri ember nem maradhat jutalom nélkül. Gyarmatival fel kell hagyni. Pethével lehetne újságot iratni. Kazinczy hivását, hogy novemberben benneteket látogassalak meg, talán elfogadom, s ha ez így történ, úgy többeket fogunk beszélhetni. Én most nem perlek, mivel úgyis azt óhajtom, hogy a tréfa folytatásával késsünk egy darabig. Révait olvasom, s sok, igen sok hasznát veszem. Képtelen újításokat, vagy inkább régítéseket viszek Homérban véghez, de még nem sok van. Míg ezek a gazdálkodás lármás napjai nem szűnnek, kevésre mehetek.

A *μάντις*-t (Jövendölő, Jövendőmondó), nem tudom jól fordítani. Egy helyt prófétát tettem, ott hol Agamemnon szidja Kalchászt. *μάντι κακῶν* (vates malorum). Magyarúl *Rossz próféta*.

Iszonyú küzdéseken kell keresztűlmenni a Homér fordítójának. Én szóról-szóra fordítok, mert úgy fordítani mint Révai, nem poétai fordítás, hanem parafrázis. A participiumokkal is régi módon élek. Az újabb írók a participiumi formációkat mind elfelejtették. Kéntelen vagyok sokat a Latiatuc-ból venni vissza. Ez még rettenetesebb leszen a publikum előtt a Helmeczi újításainál is. De mit tegyünk? - Ha novemberben felmehetek, és addig többet nem fordíthatok is mint amennyi van, mégis ezt a könyvet is viszem magammal, és fogunk felette filologizálni, vagy hogy a Debreceni Grammatikussal szóljak: grammatizálódni!

Te csak dolgozzál, édes barátom, mert heverned vétek, velem, ha korhelkedem is nincsen oly nagy baj, mert én lélektelen ember vagyok, s az ilyen sokszor jobban teszi, ha semmit nem csinál. Ma Kazinczynak is írtam, de semmi megjegyzésre méltót nem.

Ölellek édes Palim. Azon hézagot, mely még ittmaradt, be akartam írni, de megháborítottak a levél elején, s már nem tudom mit akartam még neked írni. Ha itt lakomnak semmi más hasznát nem veszem is, veszem azt, hogy tűrni tanúlok, s ez is jó, mert sokszor híjával vagyok. A te jó napadnak, s a szeretetre méltó Kriskának kezeiket csókolom, á Dieu édes barátom!

Feri

81
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, október 24-dik 1815.

Jó vagy, édes Palim, igen jó! Ezen leveledet is, melyet október 12-dikén írál s én éppen most ezen fertályban vevék, szokatlan örömmel olvastam által. Két előbbi leveleidre, melyeket együtt kaptam, már elment a válasz, ime felelek erre is.

Verseghy, édes barátom, egy romlottfejű filológ. Beregszászi pedig egy romlottfejű nem-filológ (afilológus), s eszerént mindakettő kevés tekintetet érdemel. Verseghynek minden műveiből hatalmasan tetszik ki, hogy neki a természet sok esztétikai érzelmet adott, de hogy ha a pszichológiai tapasztalásaim nem csalnak, ime ez az ő baja: Verseghy tanúlni akart, és láttatni, hogy ő tanúlt. Verseghy nem bír mélyen belátó, s keresztülható lélekkel, mint p. o. Révai, következésképpen Verseghy csak tanúlni tudna, de produkálni magától nem. Tanúlt tehát, még pedig esztétikai sovány regulákat, s bizonyoson nem másokból, csak a Ramler Batteux-jéből, s Sulzerből, ez az oka, hogy ő a német új esztétikára s annál fogva a német új filológiára nézve hátramaradt. Regulákat tanúlt az esztétikából, s olyan regulákat, melyek a *Sturm und Drang* periód előtt írattak és így poézisának könnyű, kedves természetiségét megrontotta, mert csalhatatlanúl következik a poézis romlása a sovány s rosszúl emésztett kritikából. És így Verseghy, midőn a poézisról való Tractát írta, már tökéletesen megromlott esztétikus vala, s ezen romlott esztétikával ment ő a filológiának, melynek principiumit nem tanulta, és így éppen úgy filologizált mint Debrecennek grammatikusai, azaz homályos érzelmeknél fogva. Hogy pedig közte és Debrecen közt nagy a külömbség, oka ez, mert neki az esztétika elegyítette magát találgatásai közé. Debrecennek grammatikusai pedig ugyanazon találgatásokat iskolai tudományok szövevényében firkálgatták, s mivel többen voltak, a principiumok nélkül való többség, több inkonzekvenciára vetemedett.

A te leveledben kiírt szendergő (!) gyökerek is mutatják, mely minden principiumok nélkül való grammatikus ő. Micsoda gyökerek azok! Nádor, Eskű, Csöcsöm, s több ilyenek, minő filológust mutatnak ezek. Lámpást neki a jó embernek, nem királyi pálcát, melyet talán felettünk hordozni akart. De szegény Beregszászinak még a lámpás, s mellé pápaszem, vagy

éppen Telescopium sem használna már, neki csak a fülébe kell ordítani mindaddig, míg azt nem kiáltozza: *Halljad, Uram, a te szolgád!*

Hogy némely szendergő gyökereket nem értesz, azon nem kell csudálkoznom, ime próbálok némelyeket megmagyarázni.

Tomb, ezzel van egy rendben *Romb* és Zsemb, és így valamint ezek fiunt ex *rombolni*, *zsémbelni*, ez is ex *tombolni* tripudiare, cum saltu, clamore hilaritatem exercere, exultare, és így tomb, tripudium, exultatio.

Porcs, ezt csak találgatva mondom, ha nem innen van-e *porcsin*. Így egy sok apró virágú fejér s veres színekkel szép plántácskát neveznek. Portulacea oleracea.

Ded ex kisded. Ded megvan Mártonnál is ein unmündiges Kind.

Gerend nyilván *gerenda*, mint alább *tömp* stb. megvan Mártonnál is.

Csőd ex *Csődör*.

Sáf talán ex *Sáfár*,

Kuf ex *Kuferc*. *Kuferces tánc*.

Gug ex *guggolni*. *Kucken*, *hocken*. Így is mondják *guggon* ülni.

Bábug csecsbimbó. Megvan Mártonnál is.

Aj, ez igen sok szónak lehetne gyökere, nem tudom, mint akarja V. deriválni. Ime nehány szó honnan vétetett:

Ajak, *ajánl*, *ajang*, *ajazó* (Zwängzaum.) Veled van Verseghy s válassz.

Kaj, azaz görbe. *Kajla* ugyancsak görbe, *kajlani*, *kaján*, *kajács*, *kajmacs*.

Abaj, *abajdóc*, egyveleges, abajgatni a köznépnél annyi, mint űzni, kergetni, talán inkább egyvelgetni.

Áj, *ájulás*, mert csak nem fog lenni az *ájtatosból*, mert ez ex *áh*-it,

Gyak, gyakás, gyakni (szúrni).

Dák, Dákos annyi mint Tőr, Dolch.

Vicek, nem a vickándozik-ból-e?

Cők. Erdélyben hallottam legelébb ezt a szót. Mártonban is van ez: *Cőkös kenyér*, gesäuertes Brod. Cők annyi mint fermentum, kovász.

Vány, van ez a szó vánszorog, sich schleppt. Ezen szóban *Vány* az *n* később van meglágyítva magától Verseghytől, mint a *magány*. (Ilyen falu van: *Ványa* és név is *Ványi*.)

Ény talán az *Enged*-ből, és így engedelem, itt is lágyítva van az *n*. De ha így van, mint én itt gondolom, úgy az *ény* semmit sem ér.

Mény a szokott mód szerént *mén*, ménló.

Czap, erre nem tudok egyebet mit mondani, hanem hogy a harmadévi gazdámat *Czap Mihálynak* hívták. Valóban litterátori megjegyzés.

Nás, még gyermekkoromból jut eszembe a debreceni asszonyok szava: *náspálni*, megverni. Más magyarázat nem jön a fejembe.

Pös. Ilyen szó is van a köznépnél és *Urina*-t teszen. S ha ez, úgy nem tudom mint jön be az esztétikus ember grammatikájába. Az ilyent emlegetni csak Beregszászinak való.

Gáz és *gázolni* vadare, és így *gáz* vadum. Én az *Emlékezzünk Regyekrel*-ben is a *Cseke* szót vadumnak gondolom.

A csekén ők csekőnek.

Azaz a *gázlón gázlának*. Ha a Rudbeckianismustól éppen úgy nem irtóznám, mint Révai azt szereti, azt mondanám, hogy a Gyarmatiban lévő Fenni szók közt keressed a *Cseke* értelmét. Horvát Pista tudja, a *Tetem*-et még Révai megmagyarázta az *Elaboratior*-ban.

Maráz, zúzmaráz pruina.

Pallo ez nyilván participium, innen a Verseghy verbuma *Pall* (a vizen általmegyen).

Ájaz bizonyosan a feljebb említett *Áj*-ból.

Sáv és Sávos, azaz Sához p. o. abrosz.

Az *éldellet*-re Kazinczynak azt írtam, hogy az új szókat nem a grammatikai Richtigkeit állítja meg, hanem bizonyos esztétikai érzelem, némelykor a szükség és vakszokás, s hogy az ilyen spondaikus szók nagyon terhelik a nyelvet. Hogy jó-e az *éldellet*? igen, mert analógián fundálódik, de úgy hiszem, hogy nem fogja tenni szerencséjét. Miért? okát nem tudnám megmondani, de némely szavakon egyszerre kiismerszik az, legalább nekem úgy tetszik, hogy némelyeken kiismerem, ha tartósok lesznek-e?

Leveleidet csak küldjed mint eddig. Beregszászban egy odavaló tehetős lakos szokta azokat a postáról kivenni s nekem általküldeni. Ha novemberben fel találok menni hozzátok, örömem mondhatatlan lesz. Az öcsém szüretelni van s várom visszajöttét, addig nem mozdulhatok. A Debreceni gramm. és az Aranka hibáikból lajstromokat csináltam, lehet belőlök akármit dolgozni. Homér nagyon hever, mert a grammatikázás elvont. Most Révaival küzdök. Mondolatra írt feleletem már felesleg is van. Varga Tamás is küldött egyet. Szeretnék Homérra mentől előbb visszafordulni. Ölellek édes Palim forró szerelemmel. Tiszteletre méltó napadnak s Kriskádnak kezeit csókolom.

Ferid

82
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, március 28-dikán, 1816.

Édes Uram Bátyám!

November olta most válaszolok legelébb a hozzámírt levelekre. Édes Uram Bátyámtól vettem kettőt, Palinktól négyet. Nem mentem magamat, de jóvá fogom tenni restségemet azzal, mert ezután igen gyakran fogok írni. Adja az ég, hogy ezen ígéretemet a körülmények ismét kegyetlenül semmivé ne tegyék.

Uram Bátyámnak december 18-kán írt levelében a Zsombori értekezéséről van szó. Én azt mindeddig nem láthattam, mert Debrecenbe már két vásárkor hiába küldöttem könyvért. Képzelje Uram Bátyám e szenvedést! Bilkey, úgy írja Palink, Szathmárra költözött, ha ez igaz, úgy talán állapotom ezen részben könnyebbé tétetik, mert midőn árvizek nincsenek, innen Szathmárra félnap tart az út. Ludas Matyit mégis a napokban látni fogom. Szegény Pete! De miért akar az verni, aki kimélés nélkül verettetik? Nem elég lenne e szegénykének, ha jó búvóhelyet keresne és találna?

Ha Uram Bátyám Litteraturánknak a korunkbeli történeteit nem írhatja is azon okból, mivel magáról kell szólania, szerencsés gondolat lenne mégis ha sokakat ezen tárgy felől papirosra tenne. Litteraturánk történeteibe senki sem fűződött úgy mint Uram Bátyám. Uram Bátyám Rádaytól és Molnártól fogva csaknem minden individuumokat ismert, s a később korú históríkusnak oly fonalakat adhatna kezébe, milyeket a Marmontel memoirjai a XV. Lajos korabeli francia litteraturára nézve. Én ugyanegy ily memoirt, mint itt mondok, szeretnék nehány évek után kezembe venni, s minekutána ezen mostani perek elcsillapodtak, annak segédje által a történteket hidegvérrel kifejtegetni.

A Rudinai Apátnak levele mutatja, hogy csakugyan találkoznak embereink, kik szemeiket s füleiket a jónak s szépnek érzése eránt készakarva be nem zárják. - A Horváth név becses név kezd lenni a litteratúrában, ez a veszprémi kanonok, a téti plébánus s a mi Pistának valóban szeretetre méltó három ember. - Szemere írja, hogy Pista 50 forintonként hordja Virágnak az ajándékot, csak hogy Horácot fordítgassa. Mely szégyen egy Festetichnek, egy Illésházinak! De mikor fogja a publikum érzeni, mi legyen ezen dologban szegyelni való?

A Vidához írt episztolát gyönyörrel olvasám, óhajtanám tudni, ha ki van e nyomtatva, és ha igen, hogy mit mond reá Réti Jakab és Ripókvári Márk úr?

A december 29-dikén írt levélben két epigrammát vevék, a Nyelvrontókat s Erdősit, s a legnagyobb öröm, melyet az olvasás alatt érzék, az volt, hogy a Tövisek újra nyomtattatnak. Vágnunk kell, ostoroznunk kell, s publikumunkat ezen nyomasztó indolenciából felráznunk. Hogy elleneket támasztunk magunknak? Jó, de ügyünk, mivel igazságon fundálódik, el nem veszhet soha, osztán érdemel az tekintetet, hogy Debrecennel, Petével, Gyárfással s több effélékkel nyugalomban legyünk? A jó akkor tetszik ki leginkább, ha a rosszakat maga ellen ingerli. Ha a Tövisek még nyomtatás alatt nem volnának, méltóztassa Uram Bátyám az *Arbuscula* mellé írt jegyzéskét velem közleni. Ha az van a jegyzésben, ami nekem homályosan jut eszembe, úgy egy kis igazítást kiván. - Meglehet, hogy gyanításom fundamentum nélkül van, de az Uram Bátyám dicsőségét sokkal inkább szívemen hordom, mintsem amiatt aprólékos gondokra is ne bocsátkozzam.

Az Uram Bátyám könyvei közűl nincsen más nálam a Révai nagy Grammatikáján, Víg Lászlón s Beregszászinek Magyarische Sprachlehre-jén kívül. Ezeket Pali hagyta volt nálam, s legelső alkalommal visszaküldöm. Még a Vater Allgemeine Grammatikája volt itt, de azt pred. György úr még a mult nyáron magához vette.

Ami engemet illet, én élek mint a mindennapi ember:

percunctor quanti olus et far,

azaz, hogy én gazdálkodom és vásárra járok, s midőn hon vagyok, nem mondhatom henyeségemet honestum otiumnak mint Cicero, sem Horáccal azt, hogy *domesticus otior*. S magából ezen pedant citálásból láthatja Uram Bátyám, hogy én kifelé tanúlok, mégpedig a *felét* nem in futuri notione vévén Beregszásziként, hanem in praesenti. Szánjon édes Uram Bátyám és nevessen.

Hogy engem Debrecenben s Debrecen körűl legalább is oly kárhozatra méltónak ítélnek, mint egy Renegatot, az gondolhatja Uram Bátyám. Prof. Ercsey, úgy mondják, egyik leckéjén közönségesen kelt ki ellenem, s ez az egyik Heros ki velem bajt vívni készül. Bátyánk Csanády István (piae memoriae t. i. a tudomány dolgában, mert különben erősen feltette magában, hogy még tíz esztendeig meg nem hal) az epistolae obscurorum említést maga ellen vette. Ki gondolta volna, hogy az öregúr erővel bele akarja magát a litterátori perekbe bújtatni? A V. Palatin Cons. Péchy Imre sem látta jónak kimaradni, s azt hiszi erős Kálvinista hittel, hogy a Major Zafyr levelében a *Diantre-malheur* őtet csipdesi. Mit gondol Uram Bátyám? a *Diantre-malheur*-ben keresni szúrást, nem éppen olyan-e, mint mikor azt az

Arkádiaban keresték? Debrecenben gyermekkoromban még ismertem azt a bohót, aki pred. Béjeit hátbaverte, mert köhögött, s ezen most előszámlált három anekdoton közt mi a külömbség?

Azt mondja az írás, hogy Habakuk prófétát az angyal üstökénél ragadta meg s szilke ételével együtt nehányszáz mértföldnyire Dánielhez röpítette. Ha csudák ma is történnének, én valami ilyet kivánnék magamnak, hogy Uram Bátyámhoz s osztán Palihoz röpíttetvén, a litterátori állapotokról jobb ismeretet vegyek, mint most bírok, s tudjam mit kellene leghasznosabbat dolgoznom. Mert a mult nyár olta, kevés napokat kivévén, innen messze menni lehetetlen volt a rendes útazás módján, s lehetetlen még most is. Nagyobb árvizekre, mint a mostani négy vala, nem emlékeznek a legvénebb emberek is, ezelőtt csak négy nappal is a szomszéd faluba hajón voltunk.

Ne hagyja édes Uram Bátyám némelykori hallgatásaim miatt magát erántam meghidegülni, s írjon, mint eddig, jóltevő barátsággal: ha én valaha litteraturánknak hasznot teendek, az egyedül Uram Bátyámnak s Szemerének munkája leend, kik engem sötét környülményeimben is magamnak nem hagytak. A szeretetre méltó grófné kezeit csókolom, azokat a kedves kicsinyeket ölelem. Éljen szerencsésen édes Uram Bátyám, hálám örökre becses barátságáért el nem alszik soha.

Kölcsey Fer.

83
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, március 28-dikán, 1816.

November 21-dike olta négy levelet vettem tőled, Édes Palim, s te éntőlem nemcsak egy sort is. Méltatlannak kiáltanám magamat barátságodra, ha nem érezném mit birok tebenned szeretetre legméltóbb barátom! Úgy bánsz velem, mint az imádott lyánykával, hallgatásom s restségem által nem hagyod szivedet erántam elhidegülni. Az istenség áldjon meg, édes jó Palim, azon mértékben, melyben azt a te nemesen érző lelked érdemli, s vegyed tőlem a vallástételt, hogy én téged mindenekfelett szeretlek, s hálám barátságodért erántam nem szűnik meg soha.

Egy levelet hát neked, édesem, de hosszút, hosszút, mint azt annyi hallgatás után várhatod is. - Én neked annyi fontost nem írhatok, mint te nekem, de büszke vagyok azt hinni, hogy soraim bár üresek is a figyelemre méltó hírektől, nem szoktak nálad kedvetlenek lenni. Annyira kedves nekem azon munka, hogy neked írok, hogy nem lehet szenvedés nélkül gondolnod barátodat, midőn ő azt nem teheti, s annak említése, hogy te ismét Pécelen vagy, egy pillantatban hozzád varázsol engem, köztetek ülök nyugvó ágyadon, s ajkaimról oly bizodalommal folynak a barátság csevegései, melyet azon érzés ád, hogy engem tökéletesen értők hallgatnak. Ah, édesim, ne ébresszetek fel hamar ezen boldogító álomból, nehogy felébredésemmel, az epedés is újra kezdődjék.

Tudod-e tehát, hogy Debrecenben és Álmosdon az Antimondolatért éppen oly dühhel haragusznak, amily örömmel azt a váradiak olvasták. Azok a Kálvin gonosz fiai talán nem is gyúladtak volna fel, s nem rázattak volna ki indolenciájokból, ha ezek a Róma sorsosi nem mutatták volna örömöket, s a megtámadó én nem lettem volna. Prof. Ercsey leckéinek egyikén közönségesen keltek ki ellenem, mert, úgymonda, nem szép a madárnak - - - - s ez az ember, ki két évvel ezelőtt engem arra kért, hogy tanítványi számára esztétikát írjak, most maga fogott tollat, hogy velem bajt vívjon. Hagyján! mert amint mondja, a *csúcsos szelések*

tanítójok, a mi kardunkat sem fűzfából faragták. Álmosdon az öreg Csanádi az epistolae obscurorum említést vette maga ellen. Szegény öreg! Ő azt hiszi talán, hogy litterátori per nem eshetik meg, ha csak az ő *Werthes Ich*-je is szóban nem forog, és mit tartozik pedig a litterátor tudni egy oly emberkéről, ki soha semmit nem írt, a nyelvet csak a Debreceni grammatika szerént s csak a Székelyhídi mellett magában vagy legfeljebb az iskolamesterrel ítélgette? - Halljad ami következik. - Cons. és VPalatinus Péchy Imre úr is méltóztatott megbotránkozni - és miért? Talán a kollégium miatt? nem! a superintendens mindentudó személye miatt? Azt sem! Mi miatt tehát? a Zafyr Gergely miatt! Bone Deus! a szegény Major kínjában az első levél egyik sorában így is átkozódik: *Diantre malheur*! Azt mondják, hogy a Cons. is úgy szokott, s a szatírát ott kereste, hol azt maga Lucilius sem kereste volna -

risum teneatis amici?

Én ugyan félesztendő olta még egészen ki nem tudám magamat nevetni. Mit tegyünk ezen emberekkel? Ezek, midőn a hátokat verjük, a lábok szárát fájlalják.

Én a Debreceni Grammatikából a Cons. Aranka filológiai disszertációjából az Erdélyi Gyűjteményben lajstromokat csináltam, de mindezeknek csak akkor vegyük hasznokat, ha az ellenírások napfényt látnak. A Nyelvrontót és Ludas Matyit, az Erdélyi Múzeum újabb darabjait mindeddig nem láttam, mert Debrecenben hiába kerestettem. Ez nekem rettenetes baj. Ha igaz az, hogy Bilkei Szathmárra költözött, úgy talán ez a bajom segédet fog nyerni, s mihelyt az út engedni fogja, mindjárt be is megyek Szathmárra, mert az árvizek idején kívül a város nem messze van, s tűlünk annyival gyakrabban mennek oda, mivel az odavaló mesteremberekkel szoktunk dolgoztatni. Te azonban el ne feledd a litterátori híreket velem haladék nélkül közleni: Litteratur Zeitung formában felelni ellenkezőinknek, nekem tetszik, mert így sokkal inkább nem leszünk megszorítva, mintha más formát vennénk fel. Azonban a történet legtöbbet meg fog határozni, mert nem tudjuk előre, mit fog szülni Debrecen és Veszprém.

Azt minden kétségen túl hallottad, hogy Beregszászinak a debreceni superintendencia azon deklarációval küldött száz Rforintot, hogy többet küldene, ha több volna a Kasszában, mert érdemli. Tudhatod azt is, hogy a mi Szathmár vmegyénk kollekciót csinált ugyan Bszinak, a summa nem tudom mennyi volt. Én azon eretnekségben hiszek, hogy ezen kollekciót szegény öreg az Antimondolat nélkül nehezen nyerte volna. Akármint legyen, az isten fordítsa neki egészségére azon kollekciót, akár Somlauert, akár Erlauert iszik rajta. Bár juttatna belőle nehány forintot, melyen legalább Révainak grammatikáját s Víg Lászlót megvehetné, s ha csak annyit is tanulna, amennyi arra elég, hogy az ember magába szálljon s tudatlanságát észrevegye.

Most felelek sorban négyrendbeli leveleidre. A november 21-dikén írt levélben Kovácsról tettél emlékezetet, ki Beregszászit a Révaianizmus ellenére magasztalta. Jele, hogy az az ember semmi nem egyéb, hanem Kálvinista, még a Grammatikában is Kálvinista. Hogy ő Kazinczyt nem szereti, nem érti, az is ezen kútfőből jön, én sokban mernék fogadni, hogy Révait sem érti, mert hogy dicsérte*ték*, és *legyen* kell, nem mint Hufelandban volt *Dicsértete*, és *legyék* az még nem *értés*, csak könyv *nélkül tanulás*.

Recipe: Víg Lászlótól 12 korbács,
Kardos Adorjántól utána egy kis intés,
Három évi silentium a grammatikai itélettételben.

Misceatur. S ez igen jó purgáció.

84
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Cseke, Szathmár vármegye, április. 2-án, 1816.

Szemere írja, hogy neked írt; s barátságtok ismét folyásba indúlt. Adja az ég, ne jőjjön többé semmi kedvetlenség közitekbe; s miért is ezt - hogy éltünknek legszebb örömeit készakarva semmivé tegyük? Fájdalom, makacsok vagyunk a barátságban. Pedig nem egészen azé a hiba, aki elébb elhallgat vagy félrevonja magát; hanem azé is, aki a hallgatót vagy félre vonúlót magának hagyja. Nem kellene szégyenlenünk, ha némelykor járunk is barátaink után: mert a barát s az idegen közt felette nagy a különbség. Vagy talán mindjárt azt higgyük, hogy a hallgató meghűlt erántunk? Ne, édes barátom! ne veszítsük el az emberekbe való bizodalmat mindaddig, míg lehetséges. - Kinek szívébe könnyen fér a gyanú, annak sorsa sokkal veszedelmesebb s szánásra méltóbb, mint azé, ki a bizodalomnak áldozatjává lett: míg bízunk a más virtusaiba, jele, hogy a virtus magvait még sziveinkben hordozzuk.

Engedd meg nékem ezen prédikációt.

Én sokszor örömest intek, örömest prédikálok; de minden, ami szívnek teljességéből jön, méltó az engedelemre. Én, aki tudom, mi voltál te egykor Szemerének s ő neked, sohasem emlékeztem fájdalom, sok fájdalom nélkül azon panaszokra, melyek az ő hallgatása ellen tétettek. Kínos volt nekem azt nézni, hogy két ember, mindenik kedves nekem s mindenik hasznos literatúránknak, mint veszti el egymást! Ne, barátom; sohase jöjjek én ily rettegések közé miattatok!

Ami engemet illet, az én lelkem szimpátiából van alkotva; s mindaddig míg barátaim rényért és hazáért, a szépért, és a jóért lángolni fognak, nem szűnöm meg őket a leghőbb, legszenvedelmesb szeretettel körülölelni. Így téged is, szeretett barátom; s bár különbözzünk értelmeinkben egymástól, az szerelmemet erántad nem fogja gyengíthetni.

Idő, hely, környűlmények különböző fejekben különböző ideákat származtatnak, mit ez a barátságra, ha ez vagy amaz tárgyairól a tudománynak nem egyeránt ítélünk? Én legalább távol igyekszem lenni azon veszedelmes balgatagságtól, hogy másokat is a magam mértéke szerént becsüljek. Mi lenne a világból, ha az opiniók tartományában minden ember egy úton járna, egy úton tolongana? Én téged nemes szívű embernek hittelek; óhajtom hogy nálad hasonló hitre tegyem méltóvá magamat!

85
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, április 2-dikán. 1816.

Megbecsülhetetlen barátom!

Azon ember, ki március végén hozzád írt levelemet tegnap Beregszászba vivé, magával hozta onnan a tőled küldött mennyegzői jambusokat, mely egész ajándékban, Helmeczinek engedelmével legyen mondva, azon sorocskák voltak előttem legbecsesebbek, melyeket számomra te irál oda. Kérsz bennek, édes Palim, hogy rólad emlékezném meg. Esküszöm, hogy naponként, óránként tettem és teszem ezt örökké; igen is emlékezem reád, szeretett Palim, sőt nem emlékezem, de áldalak, mert mennyi hálát nem érdemel barátságod, mellyel engemet boldogítasz? Küzdeni fogok a sorssal, édesem, s ha elégtelen leszek többé éretted valamit tennem, legalább míg egy nyomorult toll lesz a világon, melyet felbirhatok, írni fogom neked, és ezerszer és ismét ezerszer írni, hogy én téged mindenek felett szeretlek. Nem

leszen ez a szó üres hang a te érzékeny szívednek, ezen szóban fekszik az életnek minden boldogsága, haljak meg én, ha engem többé senki nem szeret.

Nem voltam sok szenvedések nélkül utolszori elválásunk olta, elcsüggedtem, elnyomattattam, s pirúlva kicsinylelkűségemen, vallom meg, hogy fel volt téve nálam a litteratorságnak s litteratoroknak örökre felmondani, s akarva nem feleltem neked s Kazinczynak. Sok rendbeli leveleid erősen éreztették velem, mit fognék elveszteni: ha tégedet s titeket elvesztenélek, s mint egy védangyal vontál vissza magadhoz. Ezen vallástétel nem fog tégedet erántam felingerelni, Te tudod, hogy ez a te érzelékeny barátod mily gyönge és erő nélkül való. Egy erővel teljes férfiú észre sem veszen valami kicsinységet, a mi engem lever s földhöz nyom. Senki sem érthet jobban engemet, mint te, aki hasonló ínszövedékkel birsz, makacsságból és érzékenységből öszveolvadva, s épen ez az, ami engem hozzád mindinkább, inkább ellentállhatlan erővel von. Vegyük tekintetbe egymás gyöngeségeit, Édesem, s támogassuk egymást a romlás óráiban. Lesz idő, melyben ezen vészes ifjú kor el fog röppenni felettünk, s midőn fejünk ősz leszen, szíveink talán több nyugalommal fognak verni.

Közelebbi levelemben Iliásomnak elejét közlém veled, ime most egy dal, melyet a közelebbi tél egyik holnapjában Xenophonomnak végére írtam volt:

A REMÉNYHEZ

Vad Oceánnak mély hullámain
Vergődöm én és küzdöm a szelekkel,
S ah képed minden este, minden reggel
Felém leng a két hajnal szárnyain.

Szelíd Remény! jobb kor szebb napjain
Mosolygva jöttél lángoló szemekkel,
De most borongasz barna fellegekkel,
Mint búcsuzó Hölgy férje karjain.

Idv néked így! ha mindent elvesztettem,
Ha tengerhabként dúzzad bánatom,
Ne légyek elhagyatva, légy mellettem.

Im újra vészek árján hányatom,
Süvöltve röppen a vihar felettem,
S remegve száll rád végpillantatom.

Éjszaka van, Édes Palim, tüzem lassankint kialszik a kandallóból, engedd, hogy levelemet elvégezzem. Áldjon meg az ég szent barátságodért, tisztelt anyádnak kezeit csókolom, Kriskádat ölelem a legnyájasb barátsággal. Csókollak, édes Palim, ezerszer, ezerszer!

Ferid

86
KÁLLAY FERENCHEZ

Cseke, április 8-án 1816.

Édes Ferim! Utolsó levelemet mikor írtam hozzád, már nem tudom; de azt tudom, hogy választ reá nem vettem. Jele, hogy a levél elveszett, mert különben te engem nem hagytál volna válasz nélkül.

De mondd el nekem szeretett barát, mint vagy te ott az idegen széleken? Úgy hiszem, hogy mostani lakod azon helyek közé tartozik, melyekben a testnek állapotja jobb, mint a léleké. Jeletlen boldogság édes Ferim! én ugyan azt hiszem, hogy a lélek szenvedései súlyosbak a testieknél.

Mikor lesz ismét, hogy ezen iszonyú távolyság köztünk elenyészik, s annyi idők után ismét láthatjuk egymást. Írj nekem kedves barátom, s írjad vigasztalásúl azt, hogy neked ezen elválás nehezen esik, én legalább a te mostani lakodat számkivetésnek gondolom, s még inkább mint a magamét, mert én, ha távol is barátaimtól s literatúránktól, mégiscsak itthon vagyok, de te? - - A kozmopolita nevetni fog sopánykodásomon, de a kozmopolitának nyilván nincs igaza. Polgára lenni az egész világnak én előttem nem azt a veszedelmes indifferentizmust teszi, mely minden patriotizmust, minden nationalizmust kizár. Interesszálva lenni az egész emberiségért, s mégis el nem veszteni azt az édes s mintegy instinctuális érzelmet, mely a születés földjéhez von: ez a kettő nem ellenkezik egymással, mint az emberi szeretet az atyai vagy gyermeki szeretettel nem ellenkezik. Oztán fogják-e a legtisztább érzelmű kozmopolitát mindenütt egyforma óhajtással, egyformán forró kebelre szorítani? Az ég ne engedje szeretett Ferim, hogy te másutt is barátokat ne találhass, de hosszú, hosszú földet kell bevándorolnod, míg a miénkhez hasonló szeretetet fogsz találni.

Nem kívánom, hogy sorsod ellen küzdj, de bár úgy hozná az eset magával, hogy ismét visszajőjj hozzánk, s bennünket örökre el ne hagyj. Szűk az élet édesem, s rövid itt az együttlakás, habár élvén soha el nem válnánk is: miért, hogy ezen rövid együttlétet is írígylik az istenek?

Semmi édes Ferim! az, ki megtanult szenvedni, nem hal meg vigasztalás nélkül, s közel van, úgy érzem, az idő, melyben minden ifjúkori forróságom elcsillapodik, s vészes szenvedelmeim helyökbe nyúgodt érzéseket nyerendek. Igy gondolkozom terólad is. Mert akkor a tapasztalás a reflektáló lelket bizonyos rezignációra készíti el. Boldog, kinél ez a rezignáció nem belső inaktivitásnak következése, s nem úgy szereztetik, mint a despotizmus alatt megnyomvasztott nemzetben az indolencia.

Ha kérded, mit mívelek én itt? felelem: - Igen keveset, mit a legközönségesebb ember is ne csinálna. Literátorságom is most csak abban határozódik, hogy az ellenem (az Antimondolat) készülő írásokat várom, melyekre fogok-e felelni vagy nem? azt legjobban tudja az ég. Debrecenből, úgy beszélik, prof. Ercsey fog felkelni. Óh te rosszúl értett filozófia, mire nem veszed követőidet!

Levelezéseinknek ritkasága nem engedi, hogy mindazokról tudósíthassalak, melyek egyszer s másszor körülem történnek. Egynémelyik közülök feledésbe megy nálam, némelynek megírására idő múlván rest vagyok. Éppen így kell történni veled is. Vegyük elejét ennek édes Ferim, s írjunk egymásnak gyakrabban. A levelezést nemcsak a szerelmes ifjú és leányka számára találta fel valamely istenség, mint Heloise mondja, sőt inkább a barátok számára is. Hosszú távollét s hallgatás után idegen lesz az ember egymáshoz, miért pedig elveszteni egy barátot, kit oly nehéz ezrek közt is fellelni?

Nem, édes Ferim, mi nem leszünk egymáshoz idegenek mindaddig, míg kebleink a szép és jó iránt lángolni fognak. A szív, mely valaha nyitva volt fentebbnemű szépségek elfogadására nem lehet hogy magát megtagadja. Érzékenyek valánk egykor egymás iránt s a világ iránt, égtünk érzeményeinket kifakasztani s közleni másokkal, lehet-e hogy most tompák s egészen magunkba vonúltak volnánk?

Megment az ég édes barátom, minden rossztól, mely belőlünk a társalkodni, barátkozni óhajtást kioltaná, mert magában és magának élni egyike a legnagyobb szerencsétlenségeknek.

Azt mondja La Bruyére, hogy aki valaha nagy lépéseket tett a szerelemben, az a barátság örömeiről nem sokat fog tartani, s megfordítva, akinek szíve a barátságért lángol, az a

szerelembe mélyen soha nem fog ereszkedni. Én az utolsó klasszisból vagyok, édes Ferim; óhajtom, hogy te érezzed ezt felőlem, s igyekezzél barátodat gyakor leveleiddel bizonyossá tenni, hogy hozzám viszonbarátsággal viseltetel. Ölellek édesem, az ég koronázza meg minden szándékidat sok szerencsével, s hozzon egyszer vissza mihozzánk.

87
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, ápril. 25-dikén, 1816.

Március végső napjai olta ez harmadik levelem Édes Uram Bátyámhoz. Egyet már régen elindítottam, másik nem minden szívfájdalom nélkül öszvetépetett, ezen harmadiknak óhajtok jobb sorsot.

Nehány napok előtt a szomszéd Nagy-Arból papi gyűlésekről jöttem haza. Ott vala a gyarmati Kat. Esperest Hamborszky is, s tőle Bilkeiről tudakozódtam, kiről azt irá Palink, hogy Szathmárra költözött, s az Antimondolat kézirata más hasznosb filológiai jegyzetekkel együtt nála vagynak. Hamborszkytól ezeket tudom.

Régen vártak Szathmárra egy ifjút Pestről, s az nehány hetek előtt meg is érkezett, de neve nem Bilkey, hanem Pap Ferenc, jeles ifjú, mintegy huszonegy éves. - Ezen tudósításra elakadtam s Helmeczinek elkereszteltetése jutott eszembe, s azon pillantatban feltevém, hogy Uram Bátyámhoz folyamodjam s B. eránt magamat útba vezettessem. Ha ez a Pap Ferenc B. lenne, úgy kettős nyereség háramlana reám. - Egy, mert Litteraturánkhoz ezáltal valamennyire közelebb eshetném, más, mert a tévelygésben levő kéziratok megkerülnének. Beszélt az Esperest valami Biliekről is, mint oly ifjúról ki nincsen talentum nélkül, de a disciplina alól kicsapongott s elszökött, de püspök Klobusiczkytől vissza fog parancsoltatni. Az Esperest megelőző barátsága szerént igérte, hogy addig is míg én magam Szathmárra mehetnék, onnan számomra tudósítást fog hozatni, de minthogy könnyen megeshetik, hogy Pap és Bilkei két különböző személyek, úgy engem a pap el nem igazíthat, hanem Uram Bátyám.

A Nagy-Arban öszvegyült papok közt két poétáskodó atyánkfiára találtam.

Egyik azon Szabó András kit Uram Bátyám csak írásaiból, én csak személyéből ismerek. Idős, nagyobbára ősz, s úgy látszik, szegény. Nagy-Szekeresi prédikátor volt, onnan Csenger-Újfaluba rendeltetett nem messze Károltól, most ismét változott, de még nem tudom hova? Sok affectiót mutatott erántam, tudakozta, ha vagynak-e német verselőim, s nevezetesen Schiller, azt mondá, hogy Arpaideszen dolgozik, de panaszlá, hogy könyvei nincsenek. Mit érjen ez az ember, nem tudom, gyanítom, hogy az Arpaidesz azon szerencsétlen tudományból veszi kezdetét, mert Csokonai is azt akart készíteni. Kért, hogy levelezését fogadnám el.

Másik Kis Áron, egy ifjú pap Naményban (de nem Vásáros-Naményban hol Lónyaiék laknak, itt a mi vmegyénkben tőlem nem messze), eleven, s nem minden elme nélkül. Ennek egy csomócska verseit minap Kis-Szekeresen Domahidi uraknál láttam, s azon versek méltók, hogy felőlök beszéljek Uram Bátyám előtt. Három nemében írattak a poézisnek, epigrammák, dalocskák s horáci ódák. Az epigrammák éppen oly rosszak valának mint a Bürgeréi németben. A dalocskákról sincs mit mondanom, de a horáci-ódák első tekintettel mutatták, hogy nincsenek vokácio nélkül íratva. Ezek éppen úgy vagynak Horácból általvéve mint a Horác ódái görögből, s a Menagiuséi Horácból. - Egy, mely Szabó Andráshoz vala intézve, különös impressziót csinált bennem. Descriptión kezdődött s a végén valóságos horáci makacssággal csapott ki. Ez az ember ifjú lévén még, sok válhatna belőle, ha jó kezek közé akadna. Egy, Kis János ellen írt expostulatiója mutatja, hogy ő is Csokonainak vak imádói közé tartozik. E

nehezíti az ő haladását a jó ízlés útján. Mert ha Bürgert méltán feddette Schiller az alacsony kifejezések miatt, bizony Csokonait százszorta méltóbban lehet. Az is megjegyzésre méltó ezen Kis Áronról, hogy írásaiban *Kecs* s más újítások találkoznak. Nem igaz-e amit régolta hiszünk, hogy a mi ügyünk előbb-utóbb minden tudós és tudatlan Adelungjainknak (hogy Gotschedeinket ne említsem) ellenekre is triumfálni fog? Minden tanúlni s haladni szerető ifjú a mi útunkon fog a pálya felé törni.

A papok - in actis suis visitationalibus - nagy dicsérettel (ne mondjam, entuziazmusszal) emlékeztek György Józsefről a németi papról. Neki tulajdonították a németi iskolák nagyobb virágzásokat is. A róla olvasott hosszú Litániából ez is fejemben maradt, hogy a németi lakosok ezen kedves papnak újesztendei ajándékul tíz köböl búzát és száz Rforintot vittek a fizetésén kivül. Úgy látszik, hogy Györgyöt közönségesen szeretik, de minden bizonnyal még sincs sok ellenségek nélkül. Ő a fiának, mint tudja Uram Bátyám, két nevet adott. Ezt valaki besúgta a Superintendentián (Debrecenben!) s a szatmári Tractus seniorához végzés jött, hogy a bevádoltatottat *dorgálná meg*. De ez a senior in petto megtartotta a végzést, úgy mondják, s Györgynek nem csinált kedvetlenséget. Nem érdemli-e ezen anekdotácska - a 19-dik százból, hogy az apomnemoneumák közé irattassék? Nehezen érünk, nehezen!

Végzem ezen papi gyűlésről szóló protokollont, engedje az ég, hogy másszor jobbakkal s méltóbbakkal jelenhessek meg. Éljen szerencsésen édes Uram Bátyám s ne tartson válaszaira méltatlannak, ha rólam akar valamit tudni, nem mondhatok egyebet Ovidnak azon distichonjánál:

Da veniam fasso, studiis quoque fraena remisi,
Ducitur et digitis litera rara meis.

Ezen szörnyű állapotban egyedűl a hasonlíthatatlan Baylenek olvasása vigasztal. Hetek olta nem tudok rajta kívül semmit olvasni, s ez a társaság reménylem, hogy csak halálommal fog elhagyni. Csak az a nagy baj, hogy nincs erőm leírni a gondolatokat, melyek olvasásakor seregestől tolakodnak fejembe. De lesz talán még jobb idő is, osztán jobb semmit sem írni mint valami rosszat. Mit csinál az én Emilem? Nincsen nap melyen róla ne gondolkoznám, mert engem minden érdekel ami Uram Bátyámhoz tartozik.

Kölcsey Ferenc

88
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Cseke, május 11-én 1816.

Munkács ide nincs messze: de ott mégsem valék egyszer is. Makacs vagyok, s nem lehetvén azokkal, kiket leginkább szeretek, ritkán hagyom el ezen nyomorúlt falut. Míg városon laktam, mindég óhajtottam a falut, a szép mezei természetet: most, miolta falunlakó vagyok, Sokratesnek principiumait tettem sajátimmá, ki a holt természetben nem lelt semmi kedvelésre méltót, társalkodó talentumainál fogva mindég a városba az emberek közé vonattatván. Valami ilyet mondott Berzsenyi is a Vitkovicshoz írt episztolában; s jól jut eszembe, hogy azon darab csak ezáltal lett előttem kedvessé.

Ifjaidon, kik szeretik a nyelvet, nem kevés örömem van.

Bár ők értenék azt, mit teszen a szépmesterségeket a komoly tudományokkal úgy együvé kapcsolni, mint azokat Lessing és Herder és Winckelmann együvé kapcsolták. Azt óhajtanám, hogy nevekedő literátorink bírnának a tudományok kincseikkel; s a küszöbön ne állapodnának

meg. Vezesd ezen óhajtás szerént ifjaidat; s állítsd fel előttök a követésre méltó példányokat. A németeket azért nevezém, mert a franciák között kevés az ember; mert Fontenelle, mert Voltaire, minden nagyságok mellett is, nem érdemelték meg soha bámulásomat.

Leveled azt érezteti velem, hogy te a neo- és xenologizmusnak nem vagy többé oly ellene mint tavaly. Tudtam én azt, hogy minden jobb fejnek elébb-utóbb a mi részünkre kell állani; annyival inkább minden poétai fejnek.

Adelung is nagy ember volt, mint Wieland s Goethe és Voss azok voltanak: mégis beteljesedtek az idők, hogy Adelung mindenek láttokra elvesztette perét; s Wieland s a sokkal kisebb Kolbe győztenek.

A természet rendében áll az, hogy Aeschylus és Pindar másképpen írjanak, mint a grammatika kis doktorai.

Meg van mutatva, hogy a Ronsard és Malherbe nyelve jobb úton indúlt el, mint a Voltaire-éké; s erről többé senki nem kételkedhetik, minekutána az újabb időkben De Lille is kénytelen volt azon szabadabb útra visszacsapongani, melyen a szeretetre méltó Marot erőltetés nélkül járdala. S nem sokkal okosabb-e a De Lille cselekedete a Voltaire-éknél, kik szűntelen panaszoltak a nyelv igája ellen, anélkül, hogy azt kivetni igyekeztek volna?

Hagyjuk el a pórnépet; s térjünk az igazi filológiának útjára, melyre vizsgálat s a nyelvnek történetei vezetnek; s ha nem akarjuk is éppen azt tenni, amit Voss tett, legalább keressük elő a régiség kincseit; s a legrégibb kéziratú Bibliában, Illyésben, Zrínyiben s többekben már régen auktorizálva találjuk azt, amit ezek a vízzel bővölködő Gottschédek íróinknak újabb míveikben kárhoztatnak. - Kicsiny az, akit a nagyobb sereg lármája félelemre hoz: mert vagy nem bír illő bátorsággal, vagy járatlan a maga mesterségében; s principiumokat nem kapott...

89
KAZINCZY FERENCHEZ

Cseke, május 11-én. 1816.

Édes Uram Bátyám!

Ma délután egy ágyra dőlve olvastam a harmincéves háborúnak történeteit Schillerből. Visszatettem magamat a reformációnak vérengző korába s mindazon irtóztató eseteket végigfutván elmémmel, azt kérdeztem magamtól, mi jobb? a gonoszt elszenvedni-e vagy a jó után újabb gonoszokon keresztül törekedni? ha lehet-e reményleni, hogy az emberiség ezen az úton a maga boldogságához közelítsen? és ha lehet-e az emberiség egyik korát a másiknál boldogabbnak állítanunk? Ezen gondolatok közt nyújták kezembe Uram Bátyámnak április 16-dikán küldött kedves levelét, s elfeledtem az egészet, hogy egy magányos barátnak sorsába annyival több hévvel interesszáltassam.

Az iszonyú baj, hogy a levelek innen felette későn jutnak s ide felette későre érkeznek el, de rajta segíteni nem tudok. Annyi igaz, hogy az Uram Bátyám leveleit Beregszászból haladék nélkül veszem, mert leveleimnek idehozatások felől ott rendelés van téve.

Semmi nincs előttem kedvetlenebb hír, mintha Uram Bátyámat betegeskedni értem. Hányan vagyunk, kik fiatal korunkba firkálgatunk s majd elfeledjük a tudományokat, a nyelvet s a pórnéphez lesüllyedünk? Uram Bátyám merész lélekkel futotta végig a pályát, s futni még most is nem szűnik, s ki ne kívánjon Uram Bátyámnak hosszú tartós egészséget? Én sokáig akarok élni azon reményben, hogy midőn egykor Eugenie és Thalie, midőn az én Emílem és

Antóniem a boldogító oltár előtt fognak állani, Uram Bátyám a zöld öregségnek minden örömeivel fogja őket szemlélni. Adja az ég, hogy ezen reményem ne foszoljon széllyel, mint sok mások!

Szeretnék egyszer ismét Széphalmon lenni, s látni a szeretetre s tiszteletre méltó grófnét a maga legszebb foglalatosságai közt. Egy ily tekintet sok évnek unalmait elfeledtetné.

Amit Teleki Lászlóról s az Ó és Új magyarról olvastam, nevetésre, amit Trattnerről, útálatra indított. Annyira igaz tehát, hogy a pénzkereső lélek minden forma alatt alacsonykodásba veszti el magát. Én nem vagyok Hérósz, én csak az indúlatoknak embere vagyok, s ily öszvejövéskor készebb volnék a litteratúra ügyét egészen elhagyni, mintsem Trattnernek egész exisztenciáját egy tekintetre s egy gondolatra is többé méltóztatni, s az a Kulcsár! nem csalt engemet az első tekintet, mert én őtet sohase tudtam szeretni.

A segédeket jó volna kinyomtatni, kivévén a Garve két értekezését. Garvenak nyilván nincs igaza, mert ő sem nem poéta, sem nem metafizikus, csak popular filozóf. Soha sem lehet a német nyelv oly tetőn, hogy neki szükség legyen a non plus ultrát elébe mérni. Goethe és Voss nem Garve!

Döbrentei megtért, azt ma vett leveléből látom, de Dezsőffy bizonyoson oly dologba ártotta magát, mihez nem tud. Ne tegyük a nyelvet a Grammatika sclávjává? Nem affektált hangja-e ez a Genienek? De Homér és Shakespeare másként voltak szabadok, másként ismét a Római Császár, ki azt mondá: *isti lurcones Grammatici nobis regulam non praescribunt.* Így van a dolog a dialektusokkal élésre nézve is. A görög nyelv s a mi nyelvünk dialektusai közt nincsen semmi hasonlítás. Osztán milyen volt a jóniai görög dialektusa Homér korában? Hátha, mint Wolf és Beckers hiszik, az Iliászt és Odysseát nem Homér, hanem a Homeridák külömböző emberek, külömböző helyeken énekelték? Osztán nem kell-e azt meggondolnunk, miben áll a nyelv csinosodása? Campe is adott tanácsot a németeknek, mint kelljen a dialektusokat használni, de másként mint D. -

Jólesett, hogy Czinke ismét kapott! haragszom valahányszor eszembe jön, hogy az a nyomorék ember mégis a nemzet első katedráján ül. Hát az, hogy a Palatinnét Folnesics tanítja? Valóban szép öszvejövetel ugyanazon udvarnál, Kleinmann és Folnesics! Miért nem ülhetek én Pesten vagy akárhol, hogy litterátori hírek után ne kellene évekig várakoznom s könyveket kaphatnék? Mint osztanék ilyenkor korbácsokat, milyeket még a római úr sem osztott rabszolgáinak.

A nyomtatványokat hálás örömmel vettem, legelébb is Egmontot ragadtam s az isteni két dalt kerestem ki, mely reám szokatlan hév érzeményeket borít minden újabb látáskor. A *Die Trommel gerühret* úgy van fordítva, minél jobban nem lehet, de a másikat *freudvoll und leidvoll*, jól tudtam én, hogy azt lehetetlen fordítani. Megengedjen édes Uram Bátyám, de midőn a magyart akartam olvasni, kénytelen voltam csak a németet mondani el magamnak.

Arbuscula

Roscius a komédiás s Arbuscula a komédiásné közt igen nagy a külömbség. Abban az időben (Cicero és Antonius idejekben) három nevezetes Míma volt Rómában. Egyik *Cytheris* az Antonius kedveltje, kit a poéta Gallus Lycoris név alatt énekelt, s ezen Lycoris az ki Virgilnak, úgy tetszik, utolsó eklogájában énekeltetik. Másik *Origo*, kiről Horác Sermon. Libr. 1. Sat. 2. úgy emlékezik mint valami Marsaeus szerettéről: *Ut quondam Marsaeus amator Originis*. Harmadik ez a szóban forgó *Arbuscula*, akiről Horác az Uram Bátyámtól felhozott helyen emlékezik. Említi ezt Ciceró is Ad Attic. Libr. 4. cp. 14. *Quaeris nunc de Arbuscula. Valde placuit. Ludi magnifici et grati* etc. Ezt, tudtomra, minden Kommentátorok így állítják, - ezen három lyányt egy társaságban hozzák fel. Bayle a maga hasonlíthatatlan Dictionnairjében. Art. Lycoris. *Arbusculát* Origóval s Cytherissel együtt mimáknak mondja.

Az én vénkiadású Cicerómban is (1606) T. 3. p. 352. a fennhozott szavaknál *Arbuscula* mellett ezen jegyzést találom *ruina, ruina* hypogr. sphalm. pro *mima et meretrice*. Horác nálam kétféle van, egyik a Collectio Pisaurensisban jegyzések nélkül, a másik Desprèz jegyzéseivel együtt a Dauphin számára. Itt a *Marsaeus amator Originis* alá e van jegyezve - - *Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim* etc. Sat. 1. 10. pedig azon sorokra:

Nam satis est equit. - - ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit,

így kezdi a jegyzést: *Mima illa cum a plebe explodebatur*. Ezek szerént az Arbuscula epigrammban s annak jegyzetében két hiba van. Egyik, mert a férfi Roscius a lyány Arbusculával felcseréltetik, másik, mert az Arbuscula név mellé ez a költött név adatik *Roscia*, melynek onnan egészen el kellene maradni.

Én csak úgy volnék szenvedhető állapotban, ha barátimtól gyakor ízben vehetnék leveleket, tudósításokat. Mert nem tudni irtóztató állapot, s hasonlít a fogjukban éléshez. A Tisza ismét dúzzad, s ha kiömlik, ezen levélnek még több napokig kell itt maradnia, ha nem ömlik, úgy holnapután Beregszászba leszek. Ölelem édes Uram Bátyámat forró szeretettel.

Kölcsey Ferenc

Talán Ernestinél is Clavi ad Ciceronem lesz valami Arbusculáról, de nálam Ernesti kiadása nincs. - Horác commentatorit Patakon sorra lehet nézetni.

90
SZEMERE PÁLHOZ

TÖREDÉK

1816. májusban

Félre vonulva tovább a vén könyörög vala hosszan
Apollon fejedelemhez, kit szült szép haju Léto:
Hallj meg ezüst íves, Te ki Khrüzát védeni szoktad,
S Killát a jeleset, s Tenedoszban hatalmmal igazgatsz
Smintheosz! hogy ha neked szenteltem templomot egykor,
S egykoron hogyha kövér combját égettem előtted
Kecskének vagy ökörnek, ezen kérésemet add meg:
Könnyeimet bűnhődje görög nép a te nyilaiddal.

Így szólt, esdekvén, s rá hallgata Phoibosz Apollon,
S bérceiről jön Olymposznak szivében haraggal,
Íját befödözett tegezével vállain hordván,
S a bosszongónak megzördült vállain a nyil
Mozdúlási között s maga halkal száll vala mint éj;
Félre leült a gályáktól, elereszti nyilát és
Rettenetes zengés hangzott az ezüstös idegből.
Öszvérekre rohant legelőszer s vizsga kutyákra,
Majdan halálos nyílt magok ellen szóra lövellvén,

S szüntelen holtaknak sűrű mágláji lobogtak.
Napja kilenc vala már, hogy az isten vesszei zúgtak,
A tizeden gyűlésre vonája a népet Achilleusz,
Amit eszébe hozott istenné szép keblű Héra,
Mert gondot Görögökre viselt, kiket hullani látott,
S már mikoron ezek így felgyűltek s öszvetolúltak,
Erre felállván így szólott gyors lábu Achilleusz.

Átrid azt hiszem én, hogy mostan szerte bolyongván,
Ismét visszamegyünk, az halált ha ugyan kikerüljük,
Mert döghalál egyetemben s had Görögökre rohantak,
Jersze jövendölőt tudakoljunk vagy papot, avagy
Álomfejtőt is (mert Zeusztől jőnek az álmok),
Hogy megmondja miért buzdúlt fel Phoibosz Apollon?
Tett fogadásainkért haragudt-e meg, áldozatért-e?
Hogy ha talán bárány s választott kecske kövérét
Megnyervén, akar ennyi veszélyt elvennie rólunk.

Ő ugyan így szólván lebocsátkozik, erre fölállott
Álomfejtők közt legügyesb Thestor fija Kálkhász,
Aki tudá mi vagyon, mi lészen, mik multak el eddig,
S Ilionig volt a Görögöknek hajón vezetőjök
Szent tudományával, melyet nyere Phoibosz Apolltól,
Nékiek aki okoson elkezde beszélnie mondván:

O Akhileusz, akarod, Zevsz kedvese, hogy bosszúját
Fejtsem Apollonnak a messzelövő fejedelemnek.
Én kibeszélem azért, de te alkudj s tégy nekem esket,
Hogy készen szóval s kézzel fogsz lenni segédem,
Mert hiszem a férfit megbosszankodni ki minden
Argosziaknak urok s minden görög akinek enged.
Mert sokat árthat az Úr ha midőn alacsonybra haragszik,
És noha bosszúját azon egy nap zárja magában,
Tart azután is epét, eleget míg nem teszen annak
Ő maga mellyében, de te szólj, megtartani fogsz-e?

Néki felelvén így szóllott gyors lábu Akhilleusz:
Mondsza ha tudsz bennem bizakodvád bár mi jövendőt,
Eskem Apollonra Zevsz kedveltjére, kinek te
Esdve jövendőket Danaoknak fejteni szoktál,
Senki és én elvém s e földet látva szemeimmel
Rád hogy erős kezeket nem tészen az öblös hajóknál
A Danaok közűl, nem még Agamemnon is aki
Most leghatalmasbnak seregekben lenni dicsekszik.

Lelket vőn és zenge megént a jámbor ezenkép:
Nem fogadásainkért haragudt ő, s áldozatért sem,
Papjáért haragudt kit nem tisztelt Agamemnon,
S meg nem adá lyányát s váltságát nem fogadája el.
Kinok azért jöttek s még jőnek Messzelövőtől,
És nem fogja nehéz kezeit felvennie rólunk,
Míg nem az óhajtott atya barnálló szemű lyányát
Ingyen, meg nem váltva veszi, és Khrüzában nem indúl
Áldozat, akkor majd leszen engesztelve mi hozzánk.

Ő ugyan így szólván lebocsátkozik, erre fölállott
Atrid a Bajnok, tágas birodalmú Agamemnon
Elbúsúlva, harag szívét az homályba borúltat
Eltölté s neki két szeme fénylő lángot hasonlít.
Kalkhászhoz legelébb sorván nézellve beszéllett.

Ennyi elég, édes Palim, hogy képet állítsak elődbe a születendő Homérról, Az új ellenségei mit fognak benne találni, ami ellen öklelőzzenek? Nem régi-e minden szó, minden fordulat? De kemény ítéletet tégy felőle, édes Palim, én tudom, hogy van a közlöttekben sok jó, de nem lehet-e sok rossz is? Ha engedi a sors, hogy valaha vele készen lehetek, minden íróink közül egyedül téged óhajtalak kommentátoromnak, mert annyi poétai szellem annyi filológiai ismerettel nincsen senkiben köztünk, mint benned egyesülve.

Végeznem kellene a rettenetesen hosszú levelet de jutalmúl barátságodért ime még valami. Superint. Bátoritól tudakolád egyszer, mik lettek légyen azok a *Fulvusok* és *Rutubák*, kik a Csokonai perében Kazinczynak egyik vetekedő írása közt előfordúlnak. A mindentudóknak egyike nem tudott útba vezetni, én, aki most Horácnak szorgalmatos olvasója vagyok, felelek helyette:

SATYRARUM LIBR. II. SAT. VII.
VV. 95. ssq.

Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
Aut Placidejani contento poplite miror
Praelia, rubrica picta, aut carbone; velut qui
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? -

Ezen szatírában Davus, a szolga, a Saturnáliák szabadságoknál fogva az urának Horácnak némely vétkeit veti szemére. Te, úgy mond Davus, bolondúl bámulod a Pausanias tableauit, s akkor kevésbé vétkezel-e, mint midőn én a Fulvus, Rutuba és Placidejanus ütközeteiket csudálom. Eszerént Fulvus és Rutuba vagy gladiátorok voltak, mint némely interpresek magyarázzák, vagy pedig mázolók, kik a híres festőnek, Pausiasnak tétetnek ellenébe, s ezen utolsó értelem mellett áll Kazinczy is, mondván, hogy Davusnak a Fulvusok és Rutubák munkái igaz remekjei a mesterségnek.

Amen, édes barátom, mert a prédikáció valóban hosszú volt. Ezen órában, melyben ezeket írom, mondják, hogy Beregszászban ismét levelem van, ha az a tiéd, arra is haladék nélkül fogok válaszolni. Még ma írok Kriskádnak is, hogy haragjától ellenem szűnjön meg. A te szeretetre s tiszteletre méltó anyádnak kezeit csókolom. Minden zug, hova Pécelen tekintesz, szent énnekem. Szobáid, kertek, a boldog völgyecske, a házacska a Rákos mellett, s minden, minden, mert én ott boldog valék, veled s Kriskáddal. Ölellek édeseim, áldjon meg az ég!

91
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, november 21-dikén, 1816.

Recepisse mellett küldött leveled szokás szerént igen későn, novemb. 18-d. jött kezemhez. Még alig olvasám el s menni kelle Kölcsébe Erzsébet napjára, ott harmadfél napig kénytelen valék cigánymuzsikát hallani, tegnap későn este érkezém vissza, s ma neked írok.

Én, édes Palim, az utolsó ponton állok, mely életemnek még hátralevő részét megfogja határozni. Két év olta küzdök, hogy jószágomat valakinek úgy adhassam által, hogy az évenként bejövendő summából Pesten illendően élhessek. Most az utolsó próbát teszem, s ha jól üt ki, úgy a közelgető januárban Pesten leszek, ha pedig nem, úgy én a litterátori pályának egészben megholtam s nevem a maradéknak nem fog általadatni.

Ezen rövid jelentésből ki fogod vehetni mostani fekvésemet, s érteni fogod, ha mondom, hogy én miolta legutolszor elhagyál, csak két vagy három nap valék oly állapotban, hogy dolgozhassak. Azon két vagy három napnak következése az a száz s egynehány sor, melyet Homérből fordítottam, s többet nem is fordíthatok mindaddig, míg az országnak ezen a részén kell laknom, s nincsen is oly gondolható történet, mely addig lángba hozhasson, s rettenetes launámat felderíthesse. Eszerént én az Antimondolatra sem gyűjtögettem semmit, s ez a dolog, minekutána csak az ifj. Gyöngyösi kelt fel vitézleni, nem is érdemel többé tekintetet. A Trattner hívó levelét Bay Gyurinál láttam, őtőle nyertem ajándékon a Tót László ellen írt ostoba könyvet is, mely mímódon hozhatott egy okos embert zavarodásba, nem értem. Hogy gazdaságodban károkat vallál, az az idén nem vala újság, én részemről tízezer forint készpénz kárt vallottam, ide nem számlálván a mezei termésben történt feles károkat. A Virág századjait s Fáynak könyvét látni óhajtanám, de hozzá ily félre levő vidéken kevés remény van. Hogy Farkas Sándorral levelezel azt tudtam, hogy Sz. Miklósi ismeretségemet óhajtja, azon örültem volna másszor, most nem; hogy Homérom titkát felfedéd, azzal nem csináltál egyebet, hanem azon Urakban oly reményt ébresztél, mely teljesedést nehezen lát. Mostani környűlményimben ugyan sohasem, mert oly ember ki a görög nyelvvel nem mélyen ismeretes, azaz nem annyira, hogy lexikonok s kommentáriusok nélkül görög írót magyarázhasson, lehetséges-e hogy Homért egyedül egy rossz bázeli kiadásból lefordítsa? Add hozzá fekvésemnek kedvetlen voltát, s hozz következést.

Ha történni fog, hogy én neked esztendőkön keresztűl írni nem fogok, ha nevemet többé említetni sem hallod, s hazámnak egész kiterjedésében nem találsz embert aki rólam hírt mondhasson, nyugodjál meg azon hitben, hogy barátságom erántad soha ki nem alszik mind a síriglan. - Ölellek édes Palim s a te Kriskádat, áldjon meg az ég!

Május olta kívüled senkinek sem írtam, ha még életemben csak egyetlenegy baráti levelet kell írnom, az az egy tiéd leszen.

92
SZEMERE PÁLHOZ

Pest, február 24-d. 1817.

Éjszaka van, édes Palim! éppen Homért tevém le, erőmet a húzamos munka miatt érezvén hanyatlani, melyet a harmadik könyv 60-dik verse körül végzék. Lassan haladunk, de mégis valahogy! Nappalimat a bibliotékában töltöm s köröskörül könyvforgató gyermekekkel vétetve környűl olvasok s jegyzek. Estve Homért dolgozom, s ha ez kifáraszt, holmi apróságokat, ez most nálam a *Tagesordnung*.

Utolsó levelemben nehezen fogtam jelenteni, hogy a Vitkovicshoz szólló pörlevelet, s Kolozsihoz irottat megadtam. A te grammatikus leveled íróasztalom fiában hever, még most nem leszen reá szükség, mert Homérból mostanában a publikum nem fog látni.

Három nap előtt esteli héttől éjfélután egyig Trattnernél litterátori Gesellschaft volt. Jankovich, Fejér, Kulcsár, Schédius, Pete, Horvát Pista, Vitkovics, Forgó (pesti fizikus), Moldovai, Folnesics - és hogy éppen e mellé kell nevemnek esnie, és én. -

Meghatároztattak a márciusi Heftnek darabjai, s az én két recenzióimnak Csokonairól és Kisről vala szerencséjek felvétetni. Nagy grammatikai dispütök történtek Petével, aki meg nem akarja fogni, miért nem kell így írni kiráj, Nápoj? Iszonyú leckék adattak Folnesicsnek is, kinek Antipestalozzis írása ellen a következő tudományos Heftben propestalozzis írás tétetett (a tudósok közt meglepett a tudományi szellem, s mi a tudomány mint terminológia?) Folnesicstől túdom, hogy a Hercegné a magyar nyelvben szép előmeneteleket tett, mert a múlt nyáron két, a farsangon pedig egy leckét sem vett. A Verseghy makacs grammatikája latán nyelven kijöve, rettenetes egy hajszálig mint a régi grammatikája s állításai. Folnesics grammatikája még nem kész, bár soha ne legyen! Deklarálta, hogy neki a mult vasárnapi estén jött fejébe az a kérdés *legelőször*, minek kell a nyelvben bírónak lenni, az úzusnak-e vagy euphoniának vagy etimológiának? Minő grammatikus! Horvát a dispütök *hévük*ben (mert már ma így írjuk!!) elragadtatván az 1382-diki Szentírás kinyomtatására 200 forintot igért, Jankovichcsal százat s Kulcsárral ugyanannyit igértetett. A Szentírás apographuma Kulcsárnál van, ez is a Révai kezétől s tisztázatja annak amelyik Budán elégett. Prof. Schédius kézenfogott s a német esztétikusok enthuziazmusokkal kért a hazára, hogy Homért fordítsam. Fejér örvendve fogadott s a fogadás alatt Sz. Miklósiról beszélt, Jankovics fejeket billentett, Pete kért, hogy hozzá aláznám meg magamat et sic porro, ha nem tudom melyik német által rózsaszínnek nevezett humorral bírnánk is, ezen együttlételből nem foghatnánk csak egy oly szcénát is csinálni mint Joricknak a kalitkás madárral, vagy a szélmalmokkal Don Quijotenak.

Úgy mondom magamnak, hogy én is egy gyűjteménykét akarnék kiadni hónaponként. De minthogy ezen gondolatocska még érésre nem jutott, minthogy még el is múlhat, tehát nem szükség az időt vele vesztegetnem, sem neked nem szükség az időt vele vesztegetned.

Grammatikai leveledre azt is kell megjegyeznem, hogy ha az én Homéromból öt vagy hat Rapszódia elkészül, én azt ki akarom adni, de *cum praefatione et notis Szemereianis*. A munka tudós s az elkészülésnek is annak kell lenni. És minden bohóskodás nélkül én reményleni fogom, hogy te ezen baráti szolgálatot nem fogod megtagadni.

Éjfél van, meg fogsz engedni, ha elválok tőled. Jankovich azt mondá, hogy tőled levelet akart hozni, s bár hozott volna, mert úgy egy sétálásra lakni egymástól, s hetekig nem tudni mégis egymásról, ez nem jól megyen. Levelet! vagy magadat. A te jó anyádnak s a kedves Kriskának kezeit csókolom. - Gyurit s téged ölellek. Jó éjszakát Pali!

93
SZEMERE PÁLHOZ

Pest, március 23-dik, 1817.

Utolján levelednek kezdem a válaszolást édes Palim! A Pokorádiról szólló mellék-íráskát amint akkor Vitkovicsnak bemutatám, ő azt nekem visszanyujtá s most már, megengedj! nem lelem. Fájdalmam a dolog miatt inkább büntet, mint neheztelésed fogna büntetni. De nekem jól jut eszembe, hogy Vitkovics akkor attestátumot kivánt a helységtől, honnan a te Pokorádid származik, s ha ezt minapi ittlételkor neki el nem hozád, úgy nem is fogja kivánságodat teljesíthetni, ha elhozád, úgy a dologban nem lesz hátramaradás, mert az attestátumban név és egyéb benne fog lenni. Egyébként a mi Vitkovicsunk útban van Pomáz felé; leveledet nem tegnap hanem ma kapám, és így ez mindenképpen a pomázi út után fogna maradni. De mivel Pomázra alkalmasint én is megyek, szóllani fogok vele a dologról.

Felheviték fejemet a római maradványokkal, melyeket ott, mint mondják, látni fogok, s én megigértem hogy megyek, s indulásunk közt nem több, mint két-három óra van. De a török mondja, hogy sok történhetik azalatt míg egy alma leesik, ez az oka, hogy nem írom neked, ha bizonyosan megyek-e? Én olyan vagyok mint a thermometrumi kényeső, mely a levegői változások legkisebbikét is megérzi.

Csekéről itt van a levél, mocskos és rosszúl írt, de szívhez szóll, de szívből jött. Ott engemet szeretnek s vehetd-e rosszneven ha ez emlékezetkor könnyet hullatok. Nincsen visszásabb állat mint némely ember, mert ez a némely ember szünetlen a maga nyugalma ellen dolgozik. Kiragadja magát onnan, hol maradnia kellene, és oda fut hova belépnie nem kellett volna soha is.

Pomázon két, vagy három napnál többet nem töltök, osztán tiétek vagyok ameddig akarjátok s ameddig akarhatom. Értsd az utolsót is, édes Palim, nekem ismét kell látnom a Tiszát s kik annak partjain laknak. Olyan vagyok, mint a görög dythiramb, egyik érzésből a másikba, egyik gondolatból a másikba, egyik humorból a másikba ontom magamat. Miért nincs, aki mind ezen léleknüanceokat dalba öntse, vagy psziholégi lélekkel kifejtegesse? Én magam azt nem tehetem, mert nem bizonyos távolságba kell-e lenni a lélek azon állapotjától melyet zengeni vagy magyarázni akarunk. A tódulatok vagy elborítnak, vagy vad lánggal csapnak ki, s illő-e a Csokonai recenzensének a Bürger hibáiba hullania?

A Tudományos Gyűjtemény harmadik kötete elhagyja a sajtót, vagy éppen elhagyta. Mert a recenziók már tegnap ki voltak nyomtatva. Én Berzsenyihez fogtam s már három levelet írtam róla, de vége még nincs.

Ma Kleinmannt kell vala meghallgatnom, mivel még soha be nem férhettem templomába, de így nem írhattam volna neked, és neked írnom kelle, mert egy levél tőled több vala, mint Demosthenestől egy beszéd, s egy prédikáció Kleinmanntól.

Kriskádat ölelem, anyádnak kezeit csókolom. Au revoir édes Palim!

94
KAZINCZY FERENCHEZ

Szemere és Kölcsey Kazinczyhoz.

Farkasnak levele nem hozzám hanem Uram Bátyámhoz, itt megyen vissza s ezzel a Horváth Ádámtól megújongattatott Reményem, és a Nyelvrontók. Szegény Ádám! Derék Székely. Mind Kölcsey mind én felpattantattunk a *szellengésre*, pedig mind ő mind én verstimmtek, sőt entstimmtek vagyunk. Döbrenteinek felelni fogok, de kérését nem teljesítem, mert tudom, hogy Kulcsárnál hiában tennék próbát. Holnap Szemere Jánosné lesz itt, ma Mocsáry Károlyné volt, s holnap után talán magunk leszünk. A ház szomorúsága kedves Uram Bátyámnak mindnyájunktól tisztelt s többjeinktől szeretett jelenléte által nem háborgatva, hanem inkább enyhítve leend. Berzsenyi Recenziója? De hiszen erről folytatása következik Kölcseynktől.

Pali a Recenzión végzé, kezdenem tehát azon kellene. Az csak egyízben volt leírva, az Antischwartnerianus párt ellene méreggel tevé a kifogást, visszavettem. Vitkovics kérésére ismét visszaküldöttem, hogy vele az utolsó próba megtétessék, s ott Pesten maradt. De a próba nem használt, s Vitkovics nekem s azután Trattner az egész hochlöblich Redakció nevében írtak, hogy az álmodott sértegetéseket engedném elhagyatni. De nem, édes Uram Bátyám, de én nem!

Csekébe visszaérkeztemmel egy januáriusi levelet kaptam ott Uram Bátyámtól, most az útban jöttömben egy másikat. Örömmel nézek a pillantat elébe midőn Uram Bátyámat ismét s még egyszer látni boldog leendek s válaszadóságaimat szóval lefizethetem.

Pali siettet berekesztenem, mert a Courier vár. Éljen szerencsésen édes Uram Bátyám, ajánlom magamat gráciájába.

Lasztóc. Jún. 7-dikén. Éjfélhez közel.

95
KAZINCZY FERENCHEZ

Lasztóc. jún. 11-d. 1817.

A recenziók, édes Uram Bátyám, ritkán hoznak örömet, de az én két kinyomtatott recenzióim, eddig legalább bajt nem szereztek. Mert az egyik recenzeáltatott már fizikai lehetetlenség miatt nem gyúladhat hangra, a másik pedig elég nemes lélekkel birt, a kritikust a maga bohóságai miatt meg nem támadni s eltűrni.

Homér bizonyosan még sokszor újra fogna ömleni, ha az, aki az Uram Bátyámnál lévő nehány sorokat forgatta, elég szorgalommal bírna 24 hosszú éneken keresztül gázolni, s úgy a publikum előtt föllépni. De mindaddig míg Homér csak ennyi és csak ilyen, eddig nem érdemel több szót.

Az én dalom, a Fantáziához, tudtomra nincs németül. - A Schwärmert magam fordítottam. A fordítás Palitól került Erdélybe, de név nélkül, innen a Döbrentei kérdése.

Beregszászi s az Ó és Új magyar tehát recenzeáltattak, s a recenziók már útban is vagynak. Én azt óhajtottam volna (s ki tilthat meg valakit az óhajtástól?) hogy azok még most is az Uram Bátyám szekrényébe lennének. Kétségkívül csudálkozni fog Uram Bátyám, vagy azt fogja gondolni, hogy én azoknak fel nem vetetésök felől bizonyos vagyok. De én afelől vagyok bizonyos, hogy azok felvetetnek és használni éppen oly keveset fognak, és ártani éppen oly sokat, mint mindazok, amelyek eddig a neologizmus dolgában irattak. Én a mult telet Pesten töltém, litterátoraink közül többeknél megjelentem, a Tudományos Gyüjteményt redigáló gyűléseken ott voltam, s alkalmam volt látni s megítélni, miben feküdjenek a litteratúrai dolgok. Most minden ember másképpen ír mint ezelőtt írtak, az igen természetes. Új ideák, új filológiai vizsgálatok, s új következések. A nyelv maga meghatározta a maga pályáját s maga meghatározza egykor ezen pályának végcélját s korlátjait is, s valamint zúgolódás nélkül lett a *halálnek*ből *halálnak*, úgy lettek volna a mostan kezdődő változások is minden lárma nélkül szokottakká, vagy ismét elfelejtettek volna, minden lárma nélkül örökre. A változásokat, melyek magokban jöttek s előmentek volna, nagyon kiismertetni, siettetni, s végre oltalmazni s nekiek nevet adni, ez ami a dolgot elrontotta. Már most ott áll túl a Dunán a hatalmas (pénzzel és számmal) klub, kik nem vesznek könyvet ha benne *jóta* van; kik az Univerzitás Tipográfiája Faktorát pénzzel megvesztegették, hogy minden *jótás* imádságos s énekes könyvet *ypsilonnal* nyomtattasson; kik Abauj vármegye Univerzitásához kérelmet akartak küldeni, s azt kicsinálni, hogy közönséges végzés által Kazinczynak az írás megtiltassék. - S mind ezen s több bohóságok csak azért, mert ezek a szerencsétlen nevek *jotista*, *ypsilonista*, *neolog*, *neologizmus* (s isten tudja még mi?) feltaláltattak s oltalmaztattak. Ebből az a rossz is lett, mert a haladni nem akarók még inkább vagy rettegőkké vagy makacsokká lettenek, a haladni akarók pedig a természetes határokon túl csapongtanak, s a jó, jámbor olvasó, vagy néző sohasem tudja mit tegyen, s mihez tartsa magát? Ime ott áll Berzsenyi új és az elsőnél rosszabb kiadása előtt a Kalauz értekezés, s mindaz, ami neologizmusnak neveztetik, ezáltal

érdem szerént vagy érdemetlenül nevetségessé kezd lenni. Cui bono? ezt kérdjük mindnyájan. Változni kell a nyelvnek? Azt minden tudja, s miért azt itt Helmeczinél száz író puszta szavaival, mint valamely jegyzőkönyvben öszve-vissza írva olvasnunk? Minden azért perel, hogy ezek vagy azok a változások jók-e? S miért? Helmeczi ezer új szókat öszveírt. Mi következik onnan? Hogy új szók vagynak. Igenis, de ha jók-e? Ez volt a legelső kérdés is. Mert ha jók azok ott Helmeczinél, jók-e a Barczafalvié is, melyeket többekkel együtt felhoz? Ha nem jók ezek, mi választja őket meg a többiektől? Az egész értekezés nem mond egyebet, hanem hogy változás van a nyelvben. S azért van-e tehát mert van? Azért van-e jól mert van? Ime e volna a rettenetes következés, ha másként abban az értekezésben következés van. Nem haragszom Helmeczire még azért sem, hogy jegyzőkönyveinket gondolatlanul kiprédálta, s ítéletem az volna értekezéséről, ha azt Szemere Pali, vagy éppen Uram Bátyám írta volna is. De annyira ment a dolog, hogy a neologizmus apológiáit éppen úgy kelljen nevetnem, mint a Schwartner ellen vitt gondatlan támadásokat vagyis inkább értek bosszankodnom, mert emiatt a literatúra szenved, s terheltetik. Írni a neologizmus ellen, ez az egy vala amit Szemerével a harapódzó gonosz ellen gondolánk, de legjobbnak hisszük mégis azt, hogy az a név töröltessék el, soha egy szó a nyelvnek ezen oldaláról ne tétessék, s ingerlés által a fakciók ne gyúlasztassanak. Ki nem látja, hogy a Helmeczi Menyegzői jámbusaiban az újítás dühe a Don Quijote ridicüljeig hágott fel, s nem valami hasonló oka lehet-e némelykor, a Berzsenyiben oly gyakor előforduló rotomontadoknak? Én magam, ha az Uram Bátyám munkájit recenzeálni szerencsés lehetnék, sokakat fognék azokban kimutatni, melyekről az Ó testamentom legjobb prófétáihoz hasonló bizonysággal merném jövendölni, hogy azok a maradékra nem mennek által. Uram Bátyám nem fog engem félreérteni, s szinte pirúlok, hogy ezt csak gondolhatám is. De így van! s ami legrosszabb, ezek által az ingerlés annyira vitetett, hogy én elijedtem azon Szemerétől vett hírre, hogy Uram Bátyám az Erdélyi leveleket önköltségén akarja kiadatni. - Ne, édes Uram Bátyám! Ha az Erdélyi levelek a publikumnak hizelkedő tónusban volnának is írva, mindent véghez fog vinni a fakciói lélek, hogy azok ne keljenek, s akkor még inkább ha megtudják, ki fog abban veszteni. Kisnek utazási tárházába belevesztett Trattner, a Tudományos Gyüjtemény pedig azért kél, mert számtalan Unterhandlerek dolgoznak mindenfelé.

Semmi sincs igazabb, mint amit Kis a Tud. Gyüjt. Redakciójáról ír. S semmi sincs nevetségesb, mint amit Fejér, az ő jeles recenzensekkel való szerencsétlenül lett járásról beszél. Én a történetet mosolygom, de dolgozni nekik bizony nem fogok, míg a Jankovichianismo-Horvatianismus tartand. A gondatlan hév talán kipárolog.

Ideje félbeszakasztanom. Szóval többet s bővebben, mert vagynak esetek, hol az ember nem lehet eléggé szemes. Ölelem édes uram Bátyámat forró szeretettel.

Kölcsey Ferenc

(Az utóirat Szemere írása.)

Édes Uram Bátyám!

Révai Grammatikája I. II. kötet.
dtto Antiquitása I. k.
Révai Iskolája és a
Tudományos Gyűjt. itt vannak.

Fájdalom, hogy szerencsénk kedves Uram Bátyámhoz mindezideig nem lehetett. Kérésemet és kéréseimet ezennel is megújítom.

96
KAZINCZY FERENCHEZ

Lasztóc, június 12-dik. 1817.

Egmont tehát és Oranien, meg Luther és Erasmus! Valóban édes Uram Bátyám, a nevek nincsenek rosszúl választva, csak az a fájlalni való, hogy ezen mi litteraturánk oly szűk, oly kicsiny, hogy nemcsak azon történetekhez képest, melyekre a felhozott nevek emlékeztetnek, hanem azon litteratúra történeteihez képest is, melyben a Gotsched s Bodmer perei folytanak oly csekély, hogy azt, ha felségsértés nélkül lehetne, méltán csak nehány kevés s privát emberek Steckenpferdjének kellene gondolnunk. A kifejezés egy kicsinyt komisch, de az istenség tudja, hogy ezen bohóskodásnál senkinek a szíve nem vérzik úgy, mint az enyém. Én mindig úgy voltam, ha százan mondák, hogy haladánk, s virágzásba menni készülünk, én nem hittem; ha százan mondák, hogy ez vagy amaz jól fog kiütni, én azt tartám, nem. A patriotizmus, mint minden egyéb, ezer emberben ezer modifikációt szenved. Egyik a korcsmát kastélynak nézi, másik a kastélyt is korcsmának. Mindeniknek szüksége van hidegebbvérű kalaúzra.

A recenziókról tett jegyzésem, nem azt akarja értetni, hogy recenzeálni nem kell. A recenzió és apológia közt nagy a külömbség. Én ha időm s alkalmam volna, az egész világot szeretném recenzeálni, de magam mellett apologizálni, azt nem szeretnék. Mert aki azt teszi, annak ügyét félig elveszettnek tekinthetjük. Az ügy és a személy csaknem mindég két egymástól külön nem gondolható dolog. Ellent nem állván a Kisen történt változás oka, ellent nem állván mindaz amit Szemere Uram Bátyámnak május 1-jén mondott: én mindeddig azon értelemben vagyok, hogy némely apológiák veszélyt hoznak, valamint némely rekommendációk és komplimentek, melyeket kéretlen emberek firkálnak s tesznek. Miért nincs aki ezeknek à la Kisfaludy szakállokba mondja: non tali auxilio etc.? Senki sem örül azon inkább, mint én, hogy Uram Bátyám a cimborákkal semmi dolgot többé magának tenni nem akar. Bár régen lett volna ez, bár Uram Bátyám soha se írt volna Ruszeknek, bár sohase apológiát Horvát Endrének, s komplimenteket Pistának! Én Uram Bátyámnak sohasem voltam inkább barátja mint most, nekem szóllanom szabad, nekem szóllanom kell, bár ezen levél egyenesen nyomtatás alá menne is. Nem tartozik-e valaki, s minden valaki azzal magának, hogy annyi kedvetlenségtől kimélje meg magát, s a magáéit, amennyitől lehet?

Ha nem használtak-e a bodmeri perek, hogy azt a másik vízizű nevet elfeledjem? De úgy hiszem, a mi litteratúrai pereinkkel egészen másképpen van a dolog, s ha talán nevetni fog is Uram Bátyám, mégis megvallom, hogy én a két szóbanforgó litteratúra perei közt semmi hasonlót nem lelhetek. Ha ezen mi időnkbeli pereket el lehetett volna-e kerülni, ha azok fel nem tüntek volna, ez vagy amaz fogott volna-e történni, vagy nem történni, mind olyan kérdés, mint az: ha Róma nem a Tiberis mellett s a Capitolinus hegy környékein épült volna, vagy ha Nagy Sándor a maga trónusát Alexandriába helyheztette volna, mint lett volna akkor, s lenne most a világ állapotja? Azt kellene csak tudni, mint vannak most a dolgok, s jól vagynak-é így, s lehetne-e rajtok változtatni? Ami megtörtént, az meg van történve, de sokszor jut nekem eszembe, hogy a szerencse, dicsőség, s életutáni hír, nem mindég az érdemnek, de gyakran a történetnek munkája. Savonarola ha oly fővel bírt volna is mint Luther, mégsem fogta volna ennek dicsőségét megnyerni, nem soha! Pedig nem mindenik lármaindító vala-e?

Nem ért engem Uram Bátyám! Azt én nem óhajtottam, de bizonyosan én értem magamat, hogy én sem Uram Bátyám eránt, sem Helmeczi vagy más eránt igazságtalan lenni nem akarok. Gyengeség nélkül senki sincs, én sem vagyok. Ritkán szoktam elfelejteni azt amit valaha tettem, s mástól tétetni javalltam, akarva sohasem felejtettem el. De annak aki érzi magát, s a szónak tökéletesb értelmében érzi magát, sokszor kell itt vagy amott, vagy

mindenütt is magán változtatni. Ez nem azt teszi, hogy én *újítni* rossznak tartanám a nyelvben. Tettem azt, s tenni fogom, s mikor fognék én arra a gondolatra jőni, hogy valakinek s Uram Bátyámnak is az ellenkezőt javalljam? De igaz az, hogy az effélékről egyes ember, sőt az egész nemzet is nem ítélhet, mert az újat sokszor egészen ismeretlen okok fogadtatják el. Azonban megjegyzésre méltó, hogy igazságtalanság az újtól annyira elkapatni magunkat, hogy a nyelv ideáljában egyedül csak azt láttassunk szemmel tartani, s csak az után törekedni. Mert nem hanyatt-homlokkal rohanunk-e az egyoldalúságra? A stiliszta formálja a nyelvet, de mi formálja hát a stilisztát?

Ha Uram Bátyámnak valaki azt mondaná: ime itt a hiba, azért pirúlni épen oly gyengeség volna, mint azt kívánni, hogy a megintetett pirúljon. Az isten mentsen meg engem azon bohóságtól, hogy én Uram Bátyámat vezérleni akarjam, mert én barátnak ugyan ezerszer jobb vagyok, mint litteratornak. De bár én Uram Bátyámat s Uram Bátyámnak munkáit, még ott is ahol legmesszebbre járnak ítéleteink, nagyon, igen nagyon tisztelem, mégis azt mondom, hogy a IX. kötet újabbi kiadását nem tartora elmúlhatatlanúl szükségesnek. Igaz az, amit Superint. Kis írt a tegnap küldött levélben, hogy Uram Bátyám vétett maga ellen mikor fordítóvá lett. Azt is szükség gondolóra venni, micsoda epochában legyen a nemzet, melynek írunk. Az istenért, hogy azt ne gondolja édes Uram Bátyám, mintha én azt akarnám, hogy a publikumnak, mint Lopez de Vega, a józan ész kárával hizelkedjünk. De amikor ez a mi publikumunk most fordítást éppen nem szeret, bizony fordítások nem is fognak úgy kelleni, mint originálok, s csupán a név miatt. A népet a maga gyengéinél fogva lehet a jó útra leghamarabb vinni. Azt is meg kell vallanom, hogy a feljebb említett ok miatt, Gessnernek stílusa egyforma lett a Marmontel s Yorick stílusával, s az originállal egybehasonlítva némely elhajlásoknak szerző okát hiában keresem. Pedig mit ohajtottunk annyira a IX. kötettől, minthogy a nyelv egyszerre mennél több oldalt vehessen magának? Kisnek, édes Uram Bátyám, igaza van, ő Pesten 1809. Uram Bátyám minden munkái felett a baráti leveleket magasztalta.

Higgye el Uram Bátyám, hogy én Virágot is minden rettenetes gyengeségei mellett, tisztelem, de én neki semmit meg nem mondanék amit benne én, magam ítéleteként, rossznak hiszek, s ha recenzeálnám munkáit (aminek a pesti redakcióval történt viszálkodás nélkül meg is kellett volna történni), azt azzal az előre való tudással vinném véghez, hogy ő bizonyosan megharagszik, s engeszteletlenül haragszik meg. Ezen jegyzetből fogja Uram Bátyám általlátni, mily külömbséget teszek én az én barátaim és mások közt. Kicsiny vagyok, de a megkülömböztetés minden jobbtól, megtiszteltetés.

A közlötteket alázatosan köszönöm. Éljen szerencsésen édes Uram Bátyám, ölelem forró barátsággal.

Kölcsey Fer.

Vissza:
Szent-Miklósy Aloyz,
Szent-Iványi-Vince,
Horváth Ádám,
Superint. Kis János és
Prof. Fejér György leveleik cum gratiarum actione, hogy az gyalázatos «köszönet» ne ismételtessék. Én mindezekre ezt kiáltom: saját nyomon!

Szemere Pál.

97
KAZINCZY FERENCHEZ

Lasztóc, június 14-dikén, 1817.

Tartalék nélkül szólhatni egymás közt, az édes Uram Bátyám a barátság legszebb örömei közé tartozik. A mondó nekiereszti magát érzéseinek, s nem szükség rettegnie, hogy mondásai rosszúl vétetnek, vagy félreértetnek. Így tanuljuk egymást igazán ismernünk, nem pedig úgy ha a kopott pénzhez hasonló sima társalkodót játszódjuk.

Uram Bátyám nem bánja, hogy a cimborával levelezett, mert Uram Bátyám azáltal sok félének tudására jutott. Bár legyen! ha Uram Bátyám ezeket oly igen kivánta tudni, s oly igen szereti, hogy tudhatja. De ha azok a levelek valaha Uram Bátyám holta után meg fognak is jelenni, mit fog a maradék - az a mi maradékunk - érezhetni, gondolni, ítélhetni, ami triumfussá változtassa ezen élet szenvedéseit, áldozatjait? - Nem, a maradék előtt leendő hír, becsület érdemli ugyan, hogy azért minden becsületes ember fáradjon, tűrjön, de egészen arra támaszkodni, de többet várni attól, mint kell, s lehet, ez az, ami már igen sokakat megcsala. Az a hit! az a remény! de mit érdemel tehát a jelenlét? O heiliger Epicur!

Jusson eszébe Uram Bátyámnak, hogy Gotsched idejében is volt cimbora, s hogy az az egyeneslelkű Lessing, az a nyiltfejű Bodmer és Klopstock és Wieland és Lange szintúgy kaptak, ha nem Mondolatot is, de legalább annál nem kevésbé mérges paszkvillusokat. Az akkori levelek is ki vagynak nyomtatva és - elfeledve. S nem vagyunk-e sokszor megvallani kénytelenek, hogy Lessing is érdemlette sokszor a prügelt, bár többnyire igaza van?

Hogy Horvátot bántsa Uram Bátyám? s mire való is volna az? S legyen úgy, hogy H.... érdemlette a szeretetet, mert őtet Szemere és Vitkovics is szerették. De H.... az Uram Bátyám utóbbi Pesten létekor nem maga tanácsolta-e, hogy Uram Bátyám leveleket szertesszéllyel ne irogasson? s nem maradt-e adós minden válasszal? Mégis Uram Bátyám neki a mult télen is írt? Egmont, Egmont? és nem kellett vala-e általlátni, hogy a Kisfaludy embertelen levelének csaknem minden pontjai igazságnak vétettek? hogy az ártatlan könnyűlelkű ember barátárulónak - s pénzért (hah a romlott lelkűek) árulónak - tartatott? hogy a barátságkeresést alacsony hízelkedésnek nézték?

Én ugyan kevélyebb vagyok mintsem azért hogy bizonyos híreket vegyek, más előtt csak láttassak is megalacsonyúlni. Ezt hittem mindég és ezt fogom. Enyém a menthetetlen hiba, hogy ezt régen el nem mondottam haszonnal, vagy haszon nélkül - legalább nem vádolna e szív, hogy a barátság eránt hűtlen valék. Ennyit a levelezésekről, nem többet egy szót is!

Az Erdélyi levelek, melyeket ez a levélhordó visszavisz, valóban szépek, s higgye nekem Uram Bátyám, hogy ha valaha ezen mi litteraturánk virágzani fog, akkor ezen levelekről fogják a Kazinczy nevét emlegetni, midőn sok más dolgozásai elfeledtetnek. Aki életét idegen mívek fordításában töltögette, nem tanulja meg a maga erejét egészen ismerni, s ez az oka, hogy talán Uram Bátyám, a IX. kötet mellett ezeket kevésbé becsüli mint az azokban foglaltakat.

Azt írja Uram Bátyám nem képzeli mint lehetett volna Gessner, Marmontel és Yorick stílusa nem egyforma? Ha ez azt teszi, hogy a három író stílusának nem is kellene külömbözőnek lenni, úgy csudálom az Uram Bátyám értelmét. De bizonyosan azt hiszi Uram Bátyám, hogy azoknak stílusok a maga individualitásában meg van hagyva. Én úgy vélekedem, hogy a fordítás úgy jó, ha az írót a maga eredeti színében tehetjük által a mi földünkre. Ezért fordítják a verselőt versben, szorosan megtartván még a versnemet is. Egy Homér prózában éppen oly kicsiny nyereség volna mint Gessner versben. S Homér sima hexameterekben éppen oly rossz, mint Ariosto durva alexandrinekben. Virgil, Horác, Catull követtek, nem fordítottak.

Nincs könnyebb mint követni, az originált megszépíteni, ezt Stolberg is tehette Homérral, de az Originálnak minden sajátságait - a lehetségig - felfogni, ez után küzde Voss, s ezért az ő míve jobb a Stollbergénál. Úgy jön eszembe, hogy V. az *ουλομενην*-t sem hagyta el.

Singe - den Zorn -

Ihn der Verderbend - - - unnenbares Weh - - Ezt csak azért mondom, mert úgy vélem, hogy a nyelv csak oly fordúlatokkal gazdagúlhat, melyek az originál szinét megtartják. Újabb oldalt, hajlékonyságot, színt kap a nyelv. Gessner cifra, s ezt Szemere és én 1814-ben is mondánk, de Uram Bátyámnak akkor is, mint most szabad volt más értelemben lenni. Marmontelt én most is legjobbnak tartom. De Yorick sokat veszteni fogott azzal, hogy franciából jött által. Minthogy nekünk humorisztikus írónk nincs, a Y. fordítójának próbát kellett volna tenni, ha a nyelvnek ezen oldalra nézve vagynak-e kincsei? Én azt óhajtanám, hogy ahol originálban *hüves* van, ott a fordításban se álljon egyéb. Mert rossz könyv nem érdemel munkát, a nagy írót pedig úgy kellene minden kicsinységeiben előnkbe állítani, mint a koronaőr Telekit a mente alatt általvett pálcával, s a posztó überrockal Naláczit.

Hogy a IX. k. Horvát által recenzeáltassék, azt mi nem szeretjük. Pali tett holmi készületeket, s akartam én is kezdeni, de most mi nem nagyon jól fogunk lenni az írói kedv tekintetében. Várnunk kell időtől. - De azon örülök, hogy a symphonia nem lehet symphonie, mert bizony az ilyeneket *phantasieimet* lehetetlen botránkozás nélkül nézni. Ha az ilyenek eltörűltetnek, bár az *alabaszter, theater, tempel, candelaber* is eltörültessék. Én a Múza ellen nem szólok, sem az usz ellen, mert én ugyan *Músát, triumphust* írok, de soha sem olvasom úgymint Czinke a maga Pilatusát, és Jesus Christusát.

Ölelem édes Uram Bátyámat forró szeretettel.

Kölcsey Ferenc

98
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Lasztóc, jún. 29. 1817.

Korhelebb levelezőt, mint a te Ferid, nem könnyen fogsz ismét találni, édes Döbrenteim. De midőn valaki planetenmäszig örök bujdokolásban él, akkor nem is lehet tőle sem jobbat, sem többet reménylened. Én áprilisban mentem Pestről Csekére, s ott vevém egy márciusi leveledet, ide június elején jövék, s innen Palinkkal újra Pest felé. Minden levél helyett legyen neked azon nyilatkoztatás, hogy én téged az én legkedveltebb barátim sorában szeretlek, s foglak mindenha.

Ferid

99
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, ápril. 29-dikén, 1820.

Tegnap éjjel érkezém, az egész éjet álom nélkül töltém el, s fáradásom az oka, hogy mind te, mind több barátaim csak szűken, csak gazdálkodva veszitek soraimat.

El ne feledd kedvesem, hogy egy szép pályát futni szövénk öszve magunkat, én ugyan elfeledni nem fogom. Mihelyt pihenés által új erőt nyerendek, azonnal írni fogok, annyit amennyi csak fejemből ömölhet, s amennyit csak ezen kéz leírni megbír.

Nem-e, hogy nagy ígéretekkel állok elő? De te is, te is - itt az idő!

Erőt édes Palim, nyugalmat s a kettő által boldogságot adjon nekünk az ég. És amit az ég önszántából nem ád, igyekezzünk azt a sorstól diadalom által kivívni. - Jut eszembe a homéri hősnek szava, amire már évek előtt Döbrenteit is emlékeztettem: hátha a sors maga ellenkezne veletek, hogyan mernétek s tudnátok akkor ezen várat felforgatni?

A *cséljáték* plánja készen áll, s maga is egy könnyű órában hosszú körömrontás nélkül le fog ömleni. Engelt Debrecenben is dolgozám, de tentát és tollat igen szüken kaptam, s ez az oka, hogy még végig nem mentem rajta. Aufsatz minden esetre lesz elég, csak *Zrinyi* legyen!

Még az idén minden esetre felmegyek, mikor? előre meghatározni nem akarom, mert a *szempillantattól* várni mindég jó. Jaj annak, aki életét előre készített plánok szerént szorosan intézi!

Kriskádat öleljed érettem, s a jó pécelieknek s a Jakabfalvi tatárjainak vidd meg idvezletemet. Nálunk minden bokor virággal van elborítva, a víz leült, a mező kövér - ez az esztendő sok reményeket nyújt.

Legyetek boldogok édesim, az isten fizesse meg tinéktek gazdagon azon örömeket, miket véletek s általatok éltem. Csókollak forró szeretettel.

Ferid

100
HERCZEG FERENCHEZ

1820. jún. 20.

Különös tiszteletre méltó Fiscalis Úr,

a kívánt documentumokat ezennel küldöm. SzBíró Luby Urat csak az innepek után későn nyerhetém meg, ez az oka, hogy a dolog ekkorára maradt. Ezen documentumok kétség kívűl valóvá fogják tenni praetensiómnak igazságát, s reménylem, hogy a Mgos Grófi ház is által fogja látni, hogy nem ok nélkül tettem múlt esztendei folyamodásomat. Amit Fiscalis Úr Károlban létemkor a Milotai Kölcsey Sándorról mondani méltóztatott, arra határozott, hogy az ő lineájának genealógiáját is extraháljam; látni való onnan, hogy ő nem K. Boldizsárnak descendense. Az ő Baktai részeket a Vay Familia tartja zálogban. Könyörgök Fiscalis Úrnak, hogy ügyemet az illető helyen előmozdítani méltóztassék, s ez eránt teljes reménységben is vagyok azért, mivel nyilvánságos igazam van. Fiscalis Úrnak fáradozásit tartozott hálával fogjuk követni.

Úri fávoriba ajánlott illő tisztelettel maradok, Különös tiszteletre méltó Fiscalis Úrnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

101
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, november 25-d. 1820.

Azt mondják, édes Palim, hogy a királyoknak hosszú kezeik vagynak. Valóban óhajtanám az ilyen királyi kezeket, hogy a legtávolabb messzeségből is elérhetnélek, s a szeretett barátot a legforróbb indúlat hatalmával ragadhatnám magamhoz. Nem, édes Palim, ezen szép szerencse nekünk nem jutott.

Azt remélém, s ki vala boldogabb mint én ezen reményben? hogy a telet ismét nálatok töltendem, s talán úgy töltendem, hogy tavaszkor sem leszek kénytelen elválni. Plánumaink szépek valának, de miért kell azoknak mindég teljesítetlen maradniok? A mi szövetkezéseink ellen, édes Palim, nyilván a sorsnak újja dolgozik. Másként történhetett-e, hogy célunkat annyi évek olta el ne érjük?

Érteni fogod, hogy lépéseim, azon egyezés után, melyet Pécelen tevénk, foganatlanok maradtanak. Kemény időket hozott reánk az Isten és a - - -. De ez ellent nem állván, és semmi más is ellent nem állván, minden esetre futottam volna karjaitok közé, ha az a bizonytalanság, melyben az öcsémnek dolgai feküsznek, ellentállhatatlanul le nem kötne. Még mindeddig nem tudhatom, mi lett légyen a recursusnak következése, s ha úgy üt ki a dolog, hogy az öcsémnek egy vagy másképpen innen távozni kell, akkor én nagy veszedelem nélkül távol nem lehetek, s jószágunkat a pusztulásnak nem hagyhatom. Te látod, hogy sokszorosan meg vagyok kötve, s ahelyett, hogy ellenem békétlenkedjél, szánni fogsz és áldani.

Gróf Majláth János két levélkét küldött hozzám, egy epigrammomnak s egy dalomnak német fordításával, s kért válaszolnék nékie s fordítása felől észrevételeimet közleném. Én elég egyenességgel felelek, s levelemet ezen csomóba zárva ajánlom néked, hogy minél elébb kézhez adni vagy adatni ne késsél. Adjad tudtára azt is, hogy ha szükségesnek véli a választ, emberem azt a tiétekkel együtt elhozhatja.

Vitkovicsnak októberi leveléből azt gyanítom, hogy te a Fejér pályakérdésére dolgozol. Ha úgy, Homéromat ajánlom, nem azért hogy megdicsőítessem, hanem hogy minél elébb megtudjam mint veendené a publikum az olyan Homért. Ha - reménységemen kívül - lennének emberek, kik a fordító célját, s ügyességét és erejét illendően megfontolhatnák, nem mondom, hogy még egyszer a munkához nem ülnék. De ha embereink úgy fognak köztem és Voss közt ítéletet hozni, mint Kazinczy Ferenc, úgy valóban nem méltó izzadni, midőn a pályát izzadás nélkül is megfuthatjuk. Csínos, bájoló szépségű Homért én ezerszer könnyebben adhatok, mint olyat amelyet Kazinczy Ferenc durvának kiáltott.

Hát Zrinyi? Csak ez, édes Palim, csak ez lenne még készen, s csak ez, úgy amint én remélem, amint én óhajtom, úgy bizvást kürtölgesse szegény Rösler a - vajdákat. Ezek el fognak múlni mint a posta nap, ezek el fognak hullani mint a correcturbogen, de te élni fogsz, míg a nemzet él.

Írj, nekem édes Palim, írj nekem sokat. Mint élsz te, a te Kriskád s a te tiszteletre méltó jó anyád? Említve vagytok nálam minden nap, de csak csendesen, de csak a magányban. Az avatatlanok előtt titok az én kedvelteimnek nevek!

Mennél tovább élek, édes Palim, annál inkább útálom az embert, ezt a nyomorúlt, nevetséges, álnok kígyó nemzetséget. De annál inkább csatlódom azon kevesekhez, kik a közönséges regulától azt a ritka elhajlást csinálják, s akikért egyedűl nem bánom hogy születtem. Különben hányszor kellene naponként kiáltoznom Oktaviánussal a homéri verset.

Αίθ όφελές τ'άγονός τ'έμεναι - - -!

Mint vagynak az én Cervantesem s az én Moliérem? Az elsőt óhajtanám visszanyerhetni, mert az nem az enyém s esztendők olta illő volna már egyszer visszaadni. - Surányból legközelebb semmi hírt nem tudok, hanem hogy a mi Gyurink a Gecsei lyánykáját elvette, de még, úgy tudom, a menyasszony nincsen Surányban.

Újonnan épült házunkban három szoba már elkészült, csak az asztalos munka fog még felszegeztetni. Akkor ismét dologhoz ülök.

Csókollak benneteket édeseim. A legszebb, a leghívebb barátság érzelmei közt várok tudósítást rólatok. À dieu, édes Palim, élj szerencsésen.

Ferid

A Kriska pénzét az óráért a januáriusi vásár fogja vinni. Irigylem az inasomnak azt a boldogságot, hogy küszöbeiteket tapodni fogja, hogy tekinteteiket látandja, s veletek szóllni fog. Vitkovicshoz egy compassust küldök, hogy Székelyt vármegyétekkel exequaltassa. Kérlek tekintsd meg e dolgot te is s Vitkoviccsal tanácskozz.

102
MEJÁK FERENCHEZ

Csekén, szeptemb. 22-dikén, 1821.

Különös tiszteletű Perceptor Úr,

Az öcsém Ádám tegnap innen hazulról elmenvén megkért engemet, hogy Perceptor úrnak írnám meg, hogy a tudvalevő fenyőfák általa megnézettek és hogy ő azokat általveszi. Az öcsém, ha elébb nem, szerdán hazajön, s kevés idő alatt leszen Perceptor úrnak tiszteletére, hogy a szükségeseket együtt elvégezhessék. Íme tehát az öcsémtől rámbízott dolognak eleget tevék, s nincs egyéb hátra, hanem hogy Perceptor urat kérjem, méltóztassék bennünket továbbra is nagybecsű úri szívességeiben mégtartani, s megengedni hogy maradjak

Különös tiszteletű Perceptor úrnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

103
MEJÁK FERENCHEZ

Csekén, november 7-dikén, 1822.

Különös tiszteletű drága Perceptor úr,

Az öcsém Ádám egy pillantatig sem felejtette el, hogy ő Perceptor úrnak tartozik, s már több ízben, legközelebb a múlt hétfőn, és az füstbe menvén, tegnap szándékozott Perceptor úrnak tiszteletére lenni, de fatalitas adván elő magát, megtörtént, hogy a fiskális Budai Ferenc úr becses levele elébb ideérkezett, mintsem az öcsém Újlakra mehetett volna.

Ha az öcsémnek mással és nem egy ilyen magyarlelkű emberrel volna ügye, mint maga Perceptor úr, félnék, hogy a terminus elhalasztása kedvetlenségeket fogna maga után húzni.

De a Perceptor úr nemes szivéhez, s barátságához vagyok azzal a bizodalommal, hogy egynehány napi haladékot nem igen fog nehezen venni. Az öcsémnek bizonyos kontraktus mellett háromszáz köböl zabbal tartozik Csengerben Dolnik kőműves mester, s éppen ma indúl szekereivel, hogy azt előhozassa, ezen környűlállás miatt méltóztassék Perceptor úr ismert s több ízben tapasztalt becses barátsága szerént megengedni, hogy a tartozott summát éppen ma által nem viheti. S méltóztassék abban megnyugodni, hogy mihelyt ezen zabexpediciónak vége lesz, és minden esetre holnaphoz egy hétre a kivánt summa alázatos köszönet mellett Perceptor úrnak kezébe fog menni.

Teljes reménységben vagyok, hogy ezen declarátió nem fogja drága Perceptor urat megbántani, s ezen reménységben magamat becses úri indúlatába ajánlott szokott tisztelettel maradok

Különös tiszteletű drága Perceptor urnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

Kivül mindkét levélen:

Tekintetes
Nztes Vzlő Meják Ferenc úrnak,
a Cs. K. Tisza-Ujlaki Só Kamara
Perceptorának illő tisztelettel
Tisza-Ujlak

104
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, 1823 február 25-dikén

(L. az *Iliászi pör*-t az I. kötetben.)

105
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, ápril 6-dikán, 1823.

A mi kedves Bay Gyurink tegnap meglátogatott, s Ongán írt leveledet kezembe nyújtá. Köszönöm, édes Palim, a rakott levelet. Írj nekem ezután is szorgalmatosan a beregszászi postára, de csak az én adresszem alatt. Hogy bizonyosabban, azaz hamarább vehessem, aláírhatod, hogy B. Gyurinál adassék által. Ez a széplelkű ember megígérte, hogy leveleimre gondja leszen.

Ami a Kazinczy levelét illeti, nem akarok reá glosszákat csinálni.[16] Elég az, hogy igazságomat megismeri: de amit V. Nagynak mentségére mond, az legalább egy kis mosolygást

[16] E levél 2. bekezdése (az utolsó mondat kivételével) megjelent az I l i á s z i p ö r anyagában. L: ott.

érdemel. Soha még életemben nem hallottam a plágiumot szép érzés következésének neveztetni. Így a Nachdruckot is lehetne menteni a közhaszon, és a kultúra terjedése eránt való nagy buzgósággal. Köszönöm az ilyen szép érzést, az ilyen buzgóságot; de csak úgy mint az amerikai nép a spanyol térítők emberszeretetét, kik a szerencsétlen nemzetséget vér és kín által igyekezték kényszeríteni az idvességre. Egyéberánt plánumodban, hogy az én levelemet a Kazinczyé mellett kiadd, s magad a kulisszák megé vonúlj, megegyezem. Csak arra kérlek, hogy tegyed ezt minél hamarabb és a Tudományos Gyűjteményben. Ne terheljük vele Minervánkat.

Leveledben a Minervára mégy által. Az én principiumom az, hogy akármit s akármi módon adunk, mindegy, csak a lehetségig jó legyen. Ugyanazért plánumodban itt sem gáncsoskodom. De a foglalat a 24 ívhez képest úgy tetszik, kicsiny leszen. Ugyanazért Sz. Györgynapi debreceni vásárról Töredékeimen kívül még két más apróságot veendesz, melyeket tetszésed szerént haszonra fordíthatsz. Egyik archeológia, másik gúnyoló darab. Midőn leveledet vevém éppen a Kritikáról szóló értekezésemet dolgozám, de leveled félben hagyatta velem, s ez dolgozatlan marad. Mert amiket itt mondottam volna, nagyrészént elmondhatom Zrínyid felett. Lelj tehát alkalmat, hogy Zrinyit a Körner originállal együtt hozzám felküldhesd s minél hamarabb, mert szeretném első darabunkat minél hamarabb prés alatt tudni. Balládjaimat is igen röviden recenzeálhatom; de a Töredékek recenzeáltatlan maradnak. Nagy nyereség lesz édes Palim, ha ez így is jól keresztüleshetik a cenzúrán. Csiklandós a tárgy, s a recenzió csak rosszat okozhatna. Én ezen Töredékeket a harmadikon kívül csaknem egészen újra dolgoztam; s a másodikat holnap s következő napokon negyedikszer fogom újra dolgozni. Mihelyt vele egészen készen leszek (nem fog 4 napnál több időt elvenni), a görög filozófia történeteihez kezdek, nehogy sok jegyzéseim haszontalanúl heverjenek továbbra is. Ez nem kicsinyre terjedő munka leszen s tetszésedtől fog függeni, ha szakaszait a Minerva későbbi darabjaiban használni fogod-e, vagy különös kiadásra utasítasz velek. Mindenesetre nekem az a munka inkább szívemen fekszik: mint talán te gondolnád. S így csak nem egész évig kevés poétai mozgást várhatsz tőlem.

Barátságod, mely a Berzsenyi levelét veled számomra kopíroztatta, nagyon kedves nekem. De elrettentem azon rettenetes tónustól, mely az egész levelen keresztülhangzik. Ezen levél írásakor, édes Palim, nagyon betegnek kellett azon embernek lenni. Rezignációról, nyugalomról, eltürésről beszél; azonban mindenütt és minden bötűje alatt a legmélyebb timoni embergyűlölés rajzolja magát. Nem akarnék eránta igazságtalan lenni; de egy 1817. év elején írt recenzióról még 1820 végén is ily eleven érzésével írni a megbántott auktorságnak: ez, édes Palim, ismeretlen idegen érzés előttem. Soha a leggonoszabb megbántást is ily soká érezni nem tudnám. Az az ember ki a kritika eránt így viseli magát, mit fogna még tenni, ha igazán megbántatnék! Hogy ő azt hitte, hogy neki tanúlni nem kell, hogy ő már tanúl s hipochondriás Antirecenzióját jobbal akarja felváltani, hogy ő Thaiszt, Vitkovicsot és Szemerét szembegúnyolóknak s hamvait tapodóknak tartja s felőlök szólván rabarbarát s füredi vizet emleget: ezek, édes barátom, mind a legmélyebb hipochondriának szavai. De ezen hipochondria nemcsak a Khinával elfojtott epehidegtől, nemcsak a feldűléstől származik, félő hogy annak legnagyobb fészke a genie praetendált sérthetetlensége hibás ideájában fekszik. Csak az a baj, hogy az a gonosz felvilágosodás valamint a csalhatatlanságot, úgy a sérthetetlenséget is semmivé tette. - Az igaz, hogy nagy örömem lenne, ha Berzsenyi igazán tanúlt volna, s azt amit különben elmúlasztott, bosszúság miatt tenné meg: mert nem szolgálhat-e bosszankodás a tudományban is, mint a verselésben, múzsa helyett?

Si natura negat facit indignatio versum.

Azt is szeretném, ha hipochondriás recenzióját mással váltaná fel. Így talán Berzsenyinek minden tanulgatása mellett is (ha nagyon nem hizelkedem magamnak) mégis némely jó

tanácsokat adhatnék feleletemben. Mert nem fogna illeni, hogy ezen nagy költőnket is, mint Csokonainak kéretlen apologístáit, hallgatással sujtoljam.

A Kazinczy válaszából kiírt hely rólam szól. - Arról tehát hallgatnom kell. Kazinczyt én most is beesülöm, most is szeretem. Tudva, soha nem bántottam meg. Lasztócról 1817. hozzá írt leveleimet a barátság diktálta. Berzsenyinek recenziójában az episztolákról szólván, az övéit gáncsolni nem akartam. De az episztolákról ott tett jegyzésemet nem fojthattam el, mert mit tehetek róla, hogy az episztola, ha filozófiába csap, engem csak úgy elégíthetne meg, ha horátiusi individualitással iratnék, vagy valami ehhez hasonlóval. De a Horác episztoláihoz én még egy méltó Seitenstücköt sem olvastam magyar nyelvben (bizony másban sem igen), s ez nem az én hibám. Az effélékben mindenkinek a maga saját geniejéhez kellene támaszkodni, nem pedig példányok után indúlni. Azaz, hogy az effélékben nagyon sok függ az individualitástól, melynek itt annyira szükség előre tolakodni, mint a drámában hátra a kulisszák megé.

Amit Goethe mond a Vossizmusról, figyelmet érdemel. Nekem mindég ez az ideám volt a fordításról, s ezen idea mellett perlettünk te és én 1817. Kazinczyval. Ő nem akart nekünk hinni, mert talán már késő is volt neki annyi sok fordítás után újabb principiumra csapni által. Bajos is az öregeknek - quae -

Imberbes didicere, senes perdenda fateri.

Ő mindig úgy mutatta magát, mint örökre tanúlni szerető, s én az ő egyenességében nem kételkedtem, s nem is kételkedem, de ha nekünk szabad őtőle értelemben külömbözni, miért nem neki mi tőlünk? Óhajtanám, hogy Erdélyi levelei minél elébb megjelenjenek.

Szeretnék egy Vossi Homért, és a Heyne kisebb kiadású Iliászát, ha e kettőre rásegíthetnél nagy jót tennél velem. Mert nekem egy bázeli hibás Iliászom volt, s attól is fosztva vagyok. Én a görög filozófia történetei mellett írhatnék egy rövid conspectust az egész római poézisről; mit mondasz reá? Hatalmamban leszen a Collectio Pisauriensis, melyben minden lehetséges maradványi a római költésnek feltaláltatnak.

Eltávoztod olta szüntelen dolgoztam, kivévén két napot, melyet betegen, s hármat melyet Surányban töltöttem. Kérlek dolgozzál te is szorgalommal. Az idő fut, s a maradék nem fogja kérdeni kik valánk, hacsak emléket nem hagyunk számára. Gyűjteményünket erősen szívedre kötöm, rajta légy, hogy velem nemsokára bizonyos híreket közölhess.

Kluge Magnetizmusát extrahálni kezdettem, de a munka hidegsége ellankasztott. Azonban az extrahalás alkalmával iminnen és amonnan sok jegyzéseket írtam öszve a magnetizmus régiségben keresett nyomairól, melyeket, hogy munkám éppen haszon nélkül ne legyen, egy kis polemizáló íráskává alkottam. Ezt Töredékeimmel együtt venni fogod.

Zrínyidet úgy küldenéd fel hozzám, hogy párja nálad maradjon, s ha talán én nem küldhetném is hamar vissza a nálam leendőt, mégis a nyomtatás (mely eránt jó és előre törekedő készületeket tégy), hátramaradást ne szenvedjen, mert recenziómat, mely úgyis hátra fog állani, postán is elutasítanám, ha Lőrinc nap előtt kellene. Mert Lőrincre (auguszt) Debrecenből felküldhetem. De már akkor úgy szeretném, hogy a Minerva a betű-rakó kezei közt legyen.

Nem látod-e miképp erővel nyomtatásban akarom látni neveinket? Az auktori düh, veszedelmes düh, ha az meglepi az embert, nincs más mód mely segítsen a présnyikorgáson kívül. Hanem midőn a munka a prés alól kiszabadúlt, az újabb fellobbanások ellen némelykor egy fenyítő recenzió is jó szolgálatot csinál. - Probatum est.

Kriskádnak kezit csókolom, óhajtom hogy ép testtel és lélekkel értetek legyen Pécelre. Mert midőn ezeket írom már bizonyosan honn lesztek. Ígértem Kriskának, hogy verseket írok

hozzá. Nincs feledve ígéretem, de a versgyártóknak hosszú időt szokás engedni, mint a foltozóvargának. Köszöntsd helyettem Pécelt és Pestet, s el ne felejtsd, hogy a litterátori világ újságait tőled s általad várom.

Ha bajaid lesznek, ha lankadni fogsz, ha hidegség szállong reád, ha kabalák üldözni fognak: emlékezzél reám s végy erőt. Én erősen férfiúi makacssággal feltettem magamban, hogy mindennemű környülmények közt, polgári és litterátori bajokban nyúgodt lélekkel fogom a pályát futni, melyre fellépendő leszek. Szeretem, hogy eddig fel nem léptem egészen, s tartós megmaradással; mert az ifjúnak fornia kellett. Az ifjúság, édes Palim, elszállott, s a férfiú ezer dolgokat fog tehetni és kiállhatni, amikre az ifjú nem bírt elég erővel. S hidd el, édes barátom, hogyha valakinek, nekünk erőre szükségünk lészen. Én részemről állhatatosan nekiszenteltem magamat saját érzésem s gondolatom mindenkori egyenes kimondásának. S ezen egyenesség bizonyosan sokakban (kik az ilyenhez nem szoktak) meg fog ütközni. De a való mindenek felett van!

Ölellek, csókollak, édes Palim! Élj szerencsésen s írj minél elébb.

Még azt elfelejtém írni, hogy a Vidavers deák fordítását, mert *deák*, nem szeretem, talán nem célra van.

106
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, ápril. 11-kén, 1823.

Beregszászból indított levelemre vettem válaszodat édes Palim, azon levelemre pedig, melyet írásaim csomójával egy rekesz alatt az öcsém Debrecenből pesti kereskedő Meszetics által küldött hozzád nyughatatlanúl várom minden órán. Óhajtom tudni mint ment a csomó kezedbe.

Kazinczynak újabbi levelére azt kell mondanom, hogy Ő egy kicsinyt tétovázni látszik. Megvallja, hogy meg vagyok lopva, de meg nem szűnik a lopást a V. Nagy széplelkűségéből magyarázni. Többek közt így is szól: «Plagiariusnak vennénk-e Őtet (VNagyot), ha a Kölcseyé ki volna már adva? Én Sallustban Szgyi Gellértet még dicsekedve követtem ahol lehetett.» De fel lehet-e azt tenni, hogy Kazinczy nem tudná: mi a plágium? Követni lehet, szabad, ennek a plágiummal semmi köze. - Másnak egész munkáját, vagy csak némely helyeit a magam írásába szabad általtennem, csak hogy az auktort hüven megnevezzem. Ezt kölcsönzésnek hívják, nem plágiumnak. De ha másnak egész munkáját vagy némely helyeit, vagy csak felfödözéseit és gondolatjait is úgy viszem által a magam írásába: mint sajátomat - ez, édes barátom, és egyedül ez a plágium. A poétáknak a csupa reminiscenciát is keserűen felhányja a recenzens; s a plágium lenne megengedhető dolog? Megvallom én azt, hogy szép lélek jele a másét jobbnak ismerni a magáénál: de a más jobbnak ismert munkáját ellopni, s magát vele felpiperézni, - ez soha sem volt szép érzés jele. V. Nagy csak úgy érdemel előttem mentséget, ha a lopást nem tette. Mert nem lehetetlen feltennem, hogy azt a kiadó cselekedte. S ezt én mondhatom anélkül, hogy Kazinczyt igazságtalanul sérteném. Mert tudni, hogy a kiadott munkának eleje tőlem lopatott; azt deklarálni az előbeszédben, hogy ezen VNagy próbája nem jó; azt igérni, hogy a publikum később s másoktól jobbat várhat; Kölcseynek kezdését meg is nevezni, Szemerétől a K-csey fordítása közlése eránt levelet venni s arra nem is válaszolni; a VNagy tolvajságát mégis nemcsak önként fel nem fedezni, de a fölfedezésnek ennyire ellent állani: valld meg édes Palim, hogy mindez reám s írói becsületemre nézve nem nagy kimélés. És micsoda gondolat a Hébére való igazítás? A Tudományos Gyűjteményt

minden magyar litt. kedvelő olvassa, s hanyadik olvassa pedig a Hébét? Osztán az én Homérom Hébébe való-e? Lehet-e azt filológi s kritikai jegyzetek nélkül ezen régi színben közleni? De tudom mi bántja Kazinczyt. Az én hozzád írt dévajkodó levelem hangja, melyben ő mint kiadó érdekeltetik, bántja őtet. Ha ígéri most ő magát, a Hébében tudósítást tenni az esett tolvajság felől: miért nem tette azt minden provokáció nélkül magában az általa kiadott munkában? Ennyit az igazság egyedül is kívánhatott, hogy a barátságot ne említsem. Ha jobb az én Homerom (ő maga vallja azt), mint a VNagyé: miért tehát a megholt rosszabb verselőnek több kimélés, mint a jobb élőnek? Én láttassam e tolvajnak, ha egykoron megjelenendek, éspedig a *VNagy tolvajának*? Ez a gondolat, édes Palim, elszenvedhetetlen. Prokátornak hívtalak az ismeretes levélben, most bírónak teszlek. Ha ajándékon kérték volna el tőlem Homért, örömest odaadtam volna, s te tudod, hogy nem e lett volna első munkám amit elajándékoztam: de minekutána a harang felköttetett, az egész dolog más ábrázatot vesz. Sokan tudják mit kezdék, Kazinczy maga is az előbeszédben trombitálta azt: s a trombitált munka ne legyen egyéb, mint VNagy után firkált sorok? Meghatalmazlak, édes Palim, azt tenni amit legjobbnak látsz. Kazinczy a VNagy részére sokkal inkább interesszálva van: mint az enyémre. Én magam pedig lehetetlen, hogy a magam részére interesszáltabb ne legyek, mint a VN és Kczy részére. Tehát te légy a bíró s tedd amit akarsz. Én előre többé nem is akarom tudni mit teendesz, csak akkor mikor már megtéve lészen. - S deklarálom, hogy akármit teendesz, most és jövendőben jóváhagyom.

Hogy a Mvába menendő darabokat egyenként cenzuráltasd, az igen okos gondolat. Az én tudtomra (legalább míg én dolgozó társ valék) a Tud. Gyűjt. darabjai is így cenzúráltattak. Az is jó, hogy Bécsben akarod nyomatni. Mert így szebben, olcsóbban és kabalák nélkül fog kijöhetni. Csak az az egy nehézség, hogy a bécsi nyomtatás távolléted miatt nem leszen e hibás? Ha erről tehetsz, úgy én is a bécsi nyomtatás mellett vagyok. - A recenziókról némely észrevételeket írtam Debrecenből küldött levelemben. Azonban valamint ott sem, úgy itt sem kívánom, hogy plánumodtól elállj. S most már Töredékeimet is kész leszek recenzeálni, csakhogy azt tudjam meg miként történe vele az imprimatur? Függőben levén sorsáról, nem merek belekezdeni, még bizonyos hírt nem vehetek.

Zrinyivel Minerva miatt ne hirtelenkedjél. Sonettoid becses darabok, s ezeket felveheted, ha Zrinyid el nem készülhet. Mind Zrinyidet mind sonettoidat kész leszek recenzeálni, csakhogy az elsőt láthassam, az utolsókról pedig tudhassam, nincsen-e köztök olyan amit még nem láttam volna. De te cserében Románcaimat magadra vállalhatnád.

Zrinyinek plánumával sokat ne küzdj, mert félő, hogy az örök bajlódás elrontja dolgozásodat. Én azt hiszem, édes Palim, hogy a költőnek nem annyira rendkívül való, s regulás hibátlanság után kell törekedni: mint nagy szépségek és az egész munkán elterjedő poétai lelkesedés után. - Te a Zrinyi halálát igen jól veszed fel. Tökéletesen értelek. Azt akarod mondani Zrinyi patriot haláláról, amit Schlegel a tragédia legfentebb neméről: hogy az ne leverve, s megrázva; de felemelve, s lelkesítve hagyja el az embert. Ő azt mondja, hogy Calderon így dolgozott. Ilyennek mondja a Voltaire Alzirját is, s ugyanazért azt V. drámái közt legjobbnak vallja. Azonban Schlegelnek nincs igaza mikor az ily kimenetelnek felsőséget ád. Mert némely tárgyak szükségesen ily kimenetelt kívánnak; némelyek pedig ellenkezőt. A Leonidas, a két Decius, Regulus, s a mi Szondink és Zrinyink halálát akár dramatikus adja elő, akár históríkus beszéli el, mindenképpen emel bennünket. Miért? mert az előttünk levő személy szenvedését mindig azon pontban érezzük, amelyben ő maga azt kijelenti. Fáj nekem valamely vágás vagy ütés, de nem jajdúlok el, nem változom színben stb., kicsinynek gondolod fájdalmamat, s nem szánsz. Kínos jajdulásom s halványságom pedig elrettent téged s szánakozásra hoz. Leonidas, Zrinyi stb. nem küzd a sorssal a maga halála közelítésekor, hogy kiszabadúljon: hanem önként halni akar s ez a rezignáció, s ez a lelkesedés általhat a nézőre, az olvasóra. A szánakozás elenyész a bámulatban, s irígyeljük inkább dicsőségeket, mint

szánjuk vesztöket. Itt tehát a tragikumot csak a katasztrófát megelőző történetek teszik, mikor a heros még nincs rezignálva, még szabadulást vár és nem kap. Ha elejétől fogva rezignálva van, úgy vége minden tragikumnak. Ha pedig küzd és szabadulni akar, de ellátja végre, hogy reményei füstbe mentek: íme ez a tragikum. Ekkor rezignálja magát, - a dicsőség, a haza etc. oly dolgok, melyek az élet becsét felülhaladják, s tehát a rezignáció nyugalma, a dicsőség sz. ragyogása, az élet tragikumáról az ideálba viszen által bennünket, s íme ez a Schl. által magasztalt emelődés. Ezen emelődés, mint megjegyzém, sok tárgyból szükségesen következik. Így a Zrinyi halála, így az Egmonté (aki a szabadság álma után lelkesedve rohan az érte jövő poroszlók elébe). Ilyen a Cato halála is. Az Alzirban a Guzman keresztyén halála is Schillernél. De Wallenstein, Don Carlos, Galotti Emilia egészen és *szükségesképpen* más helyzetben hagyják a lelket, és azért még sem szűnnek meg mesterművek lenni. Mert az ily tárgyakban a schlegeli emelkedést keresni hiba lenne. S a görögök többnyire ily tárgyak körül dolgoztak. Osztán az ideál nemcsak egyformájú. A Cato filozófi halála, a Zrinyi áldozatja túl ragad a közember erején bennünket, s ezek csalhatatlanúl ideállá válnak a művész keze közt. De a fájdalom, veszedelem, sors terhe alatt leroskadó emberiség is vehet ideális arcot magára a mester kezeiben. A Laokoon lelki és testi kínja s a Niobe szép fájdalma szintúgy ideálok, mint a Belvederi Apollon s a Venus Anadyomene. Tehát a Philoktetes kínja, az Ajax halála stb. éppen úgy felhághatnak az ideálba, mint a Zrinyi és Egmont esete stb. effélék. Zrínyid recenziójakor, ha jónak látnád ezt a gondolatot, jobb rendben és szebben előadhatnám. - Azt még meg kell jegyeznem, hogy a Voltaire Alzirjában azt is fel kell venni, hogy Guzman nem főszemély, hanem a főszemélyek szerencsétlenségére élt ember. Az ő halála tehát szerencséseket teszen. - Ez egy gonosz, aki halálában az istenhez tér. - Ha valaki a Wallensteinból egy francia darabot akarna készíteni, s evégre az egész nagy alkotmányból, a Max Piccolomini és Thekla szerelmeket venné ki, s Wallensteint úgy tűntetné fel, mint aki ezen főszemélyek boldogságát nagyravágyásával hátráltatná; s végre Wallensteinnak meg kellvén halni, haldoklásában vele a nagyravágyás lépéseit megutáltatná, s szerelmeseire atyai áldás mondatna: itt kevés híján olyan enyhűlés jőne elő, mint az Alzirban. Mégis egy ilyen darab, akárki dolgozná is, soha a schilleri Wallensteinnak árnyékához sem mérkőzhetne. Megtetszik, hogy a művet nem a katasztrófának minéműsége, hanem az egész dolgozás mesteri volta, s a *tárgyválasztás* ajánlják. Mert Zairból és Alzirból senki keze alatt nem lehetne Ajax, Hamlet, Egmont és Maria Stuart.

Amiket írsz, hogy Zrinyiben változtattál, mind igen jól vagynak változva. Én sok jót várok tőled. Csak rajta! De grüblerkedés által amit dolgoztál, el ne rontsd.

Kulcsár újságjait veszem. Horvát Pistáról amit írsz, nagyon elrontotta annak az embernek tekintetét előttem. És így Schwartneren kívül már Vitkovicsot és Kovácsot a dicsőségtől, téged a Redaktorságtól és a Marczibáni kérdés jutalmától fosztott meg. Ha ily kabalák által megyen az írói érdem megjutalmaztatása végbe: isten veled jutalom! én téged dicsőségesnek nem nézlek. Horvát lelkének pedig legyen kegyelmes a lelkiismeret és az ég!

Pestre menni nem fogok, édes Palim! Kende Bécsbe készül magát gyógyítatni, mégpedig feleségestől: és így én vele nem mehetek. Ismét sok bajok gyűltek reánk; s két három hét olta folyvást nem dolgozhatom miattok. Mint lesz dolgaink kimenetele, tudni fogod, ha másképp úgy ütnek ki, hogy tudnod méltó leszen.

Legújabb verseimet közlöm, s óhajtom tudni rólok véleményedet. A zápor nevű románc azért, hogy első személyben énekeltetik, elmehet románcnak. Ilyen van Claudiusnak is, és Bürgernél a Robert. A csákányi menyekző nem egyszerű régi tónban van írva. Ez a Kisfaludy módjához hasonlít. A stílus komolyságára értem a hasonlítást, ámbár a végén játékokat készakarva szővtem bele, hogy a románc tónjához közeledjen. Egyébaránt itt is, mint más dolgozásaimban, szüntelen jelenvalót éneklek. Kisfaludy pedig mindég múltat. Ha a recenziót

magadra veszed, erre gondod legyen. A publikum talán éppen ezért ízlelni fogja. Én a régi románc egyszerű, naív tónjában már régen akarok egy magyar történetet elkészíteni, de csendességem (azaz lelki csendességem) az újra előtoldult pörös bajok miatt nincs elég. Mert ha nem hagyom is magamat leveretni, de a poétáskodó léleknek ki parancsol ilyenkor? - Sietek végezni levelemet, mert ha félben nem hagyom erővel, úgy legalább is három ívnyi fecsegést veendesz. Ha debreceni csomómra válaszolsz, újra írok. Kazinczy epigrammja szép, de a negyedik distichon hexameterében az *Ő* homályos. Mert a vendégre is, a kedvesre is értethetik. Mailát vörös fedele szép darab, de az eleje és vége jobb a közepénél. A Himfyből közlött fordítás igazán jó. Csókollak Palim, Kriskádat érettem idvezeld.

107
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, ápril-közepén, 1823.

Ongáról küldött leveledre postán küldék egy hat lap hosszúságú fecsegő levelet. Ezen jelenvalót írásaimnak csomója mellett veszed. Az öcsém fogja magával vinni Debrecenbe, s Sager nevű nagykároli kereskedőnek általadni, ki azt, úgy vélem, Pesten lakó testvére által fogja kezedhez juttatni. Óhajtom, hogy hamar és hiánosság nélkül vedd írásaimat. Minden leírás alatt változtattam rajtok, s ez az oka, hogy így amint számodra leírtam, nincsenek meg nálam, s ha valamiképp veszedelemre jutnának, nehezen tudnám azokat éppen úgy visszateremteni. Ezen csomóban veszed:

1. Töredékeimet. Címet, szakaszra osztást s mottókat úgy tarts meg, amint írva vagynak. Nem akartam magyarázó cím által az újság kívánást nevelni. Görög mottót csak egyet tartottam meg, ezt talán kinyomhatják hiba nélkül. A Töredékek stílusában Révaiságok vagynak, többi írásaimat nem úgy írtam. Hagyd maradjanak, amint állanak, így vagy amúgy, a dologra magára nagyon keveset teszen. Nevemet aláírtam, de a te bölcseségedre bízom megítélni, ha nem jobb leszen-e elhallgatni? Protestánsok közül némelyek tudom lesznek haraggal, de csak a katolikusok ne legyenek: úgy nincs semmi veszély. Ezekről az utolsókról tapogatózhatnál Pesten (sub rosa). A cenzorral vigyázva bánj. S ezen vigyázat szükséges volta miatt maradt el a recenzió. Nézzük, mint veszi a publikum s akkor inkább szólhatunk. Így ennek recenzióját a második darabra bizvást megígérhetnéd; annyival inkább, mert a recenzió nem lenne kevésbé interessant, mint maga a munka. S az ingerlés és ingerlődés miatt a második darab után kapkodást a publikumban nevelné. - Egyéberánt ítéleteidet várom Töredékeimnek mind stílusáról, mind tárgyáról.

2. A magnetizmusnak a régiségben keresett nyomairól való értekezést. Erre magad adtál alkalmatosságot, midőn Klugénak extrahálására kértél. Az Extractusban belefáradtam, s annak alkalmával öszveszedett jegyzéseimet Kluge ellen fordítottam. Írd meg, ha nem leled-e unalmasnak, s használd gyűjteményünkbe, ha akarod. Recenziót reá nem írtam. S megvallom, egy kicsinyt különösnek tetszik előttem, hogy minden aprólékot recenzeáljunk. Nem jobb volna-e csak oly darabokat recenzeálni, melyekről nagyságok és fontosságok miatt sok jót lehetne mondani, p. a Zrinyit, s ha úgy tetszik a Töredékeket is később? Mert ha mindent egyre másra recenzeálunk, abból két kiváltképpen való alkalmatlanság következik. *a)* Hogy a publikum ítéletét, úgy fog tetszeni, mintha regulázni akarnók. *b)* Hogy az egy-két ívnyi Aufsatzok, s egy-két darab versek recenzeálásával ki fogjuk magunkat meríteni. Mert midőn egész kötet versek vagy Aufsatzok recenzeáltatnak, akkor az egészből vesszük fel az író lelkét s az egyes darabokat egy-két sorral kielégítjük. De a te gondolatod szerint egy egy kis darabkával kellene parádékat csinálni, mert formájának csak minden recenziónak kellene

lenni. - Ami kétségkivül hidegségre, ismétlésre, vagy iszonyú szárazságra vezetne. Ezek nekem a postán küldött levelem írása olta jutának eszembe. Neked is kellenek okaidnak lenni, amiért a recenziókat plánumodba felvetted. Vesd tehát öszve mind az én okaimat, mind a te okaidat, s amelyeket fontosbaknak találsz, add azoknak az elsőséget. Semmi esetre sem vagyok a recenziók ellen absolute. Mert hogy a Zrinyi recenzeáltassék, azt magam is óhajtom. S Töredékeimre is kész vagyok, de csak később. Az Elkéséseket sem lesz rossz recenzeálni. Csak azt kérdem még: a recenziónak mindig egy darabban kell-e állani a munkával? És hogy Fáy tűri-e a recenziót? Egyedül az apróságokról szóllok. Te azt írád, hogy a recenziók a silánykább írókat a tolakodástól el fogják rettenteni. De hiszen mindenesetre hatalmunkban áll a tolakodást visszatolni, azért, mert a tudományos darabok közt választásunk kemény leszen, a versek közt hasonlóul, de még ezenkívül kevés versekre van szükségünk. 4 frtot sem fizetünk senkinek, nem is provokálunk senkit. Tehát aki nem nekünk valót ír, tömje vagy a zsebjébe vagy a Tudományos Gyűjteménybe, vagy az Aurórába és Zsebkönyvbe.

3. Veszed az *Előbeszéd*et. Ezt úgy dolgoztam újra, hogy ne humorisztikus, de iróniás darab, s valóságos szatíra legyen. Azt a különöst írhatom felőle, hogy írásaim közt egy sincs, ami felől ennyire nem tudnék ítéletet hozni. Meglehet hogy jó, meglehet hogy rossz, de mindenik tudtom nélkül. Erről tehát kemény ítéletet írj. Egy Recenzió című bohóskodást is vetettem utána, de csak azért, hogy rajta nevess. Ha a darabot méltónak találod a felvételre, a Recenziót eltépheted.

Ezen három rendbeli írást negyedrét ívre írtam, s minden ívet öszvevarrtam külön-külön. Nehogy zavarodás történjen, minden ív első lapját alól betűkkel megjegyeztem. Eszerént a Töredékek vagynak az *a, b, c1, c2, d, e, f* íveken. Magnetizmus *g, h*. Előbeszéd *i, k.*

Ezeken kívül egy nyolcadrétű íven veszesz nehány verseket. Többet nem birtam letisztázni. Készülő félben van a *Vanitatum vanitas*, és a *Remete*. Ezeket postán küldendő leveleimben kaphatod. Románcaim rövid recenziójával együtt (ha akarod). De még itt egy kérdésem van.

Te az én Románcaimról s Balladejaimról beszélsz. Nekem még csak három ilyen klasszisú van a Remetén kívül. *Róza*, *Szép Lenka*, *Dobozi*. Te a *Szép Lenkát* Aurórában Balladának nevezéd. Mond meg tehát, mi külömbséget teszesz a Románc és Ballád közt?

Én így tudom. Románc eredetiképpen az újabb idők epósza: és így leginkább Rittertörténetek. Egyidőben azt a külömbséget tevék Románc és Ball. közt, hogy B. kicsinyben az, ami a Románc nagyban. De B. eredetiképpen tánc-dalt, vagy tánc közben énekelt dalt jelent. A német firkálók így distingváltak: Románc tréfás, B. szomorkás. De volt idő, midőn (nevezetesen az angoloknál) a B. tréfás volt. A németeknél pedig Bürger s Stollberg a Románcot tréfásból indítóvá tevék. Eszerént a német distinctio vagy willkürlich, vagy francia nevekből vont hibás teória. Nekünk talán nem kellene a poétika Schlendriánjához ragaszkodnunk. Annyival inkább, mivel Sulzer és Engel a szokásban levő felosztást oly méltán gáncsolták. Miért volna valami csak bizonyos név és bizonyos forma alatt jó? Ha jó Homér, jó Ossian is. Ha jó Sophokles, jó Shakespeare és Calderon is. Miért kellene a Románc és Ballád német ideájához ragaszkodnunk. Gondolkozzál ezen zavarosan ideszórt gondolatim felett (melyeknek végéből talán több következik, mint az eleje engedné) s tudasd velem a magadéit. Mindenesetre tisztára kell jönnünk egymás közt, hogy Recenzióm a szóbanforgó versek felől elkészülhessen.

Eddig már bizonyosan írhatsz valamit Minervánkról. Hogyan történhet valami? A nervus rerum gerendarum leszen a legelső, s erről írj.

Zrinyidet várom Körnerrel együtt. Ha a belső ökonómiát s leginkább a Handlungot a lehetségig jó karba tetted, a jambusokra vigyázz másodszor legszemesebben. A Kisfaludyak isten tudja minő scansiójú jambusokat írnak (oly formák azok, mint az Ilosvai Samu szabad jambusai), s illeni fog, hogy a tieid *mustra* legyenek.

Írj postán minél elébb; s ítéleteidet, amint kikértem, el ne halaszd. Nekem azokra szükségem van.

Verseim közt a bordal utolsó stancáján korrigálnom kellett volna, de nem tudtam mindeddig. Ha később valami olyas történ vele, megkapod.

Kriskádnak kezeit csókolom. Ölellek, csókollak, édes Palim. Egy órával ezelőtt Ajtay Samu itt menvén keresztül, belátott hozzám s káromkodott, hogy ittlétedet tudtára nem adtam, mert úgymond, ő téged meglátogatott volna.

Hát Pest? Készül-e valami? Döbrentei józanul-e? Élj szerencsésen!

107/a
SZEMERE PÁLHOZ

1823. május

ld. az *Iliászi pör*

108
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, június 27-dikén, 1823.

A mi Gyurink ma nálam ebédelt, s junius 12-kén írt, s régen s nyughatatlanúl várt leveledet magával hozá. - Ő visszament Surányba s én leültem neked tudtodra adni, hogy nincs előttem kedvesb foglalatosság, mint leveleidet olvasnom, s leveleidre válaszolnom.

Örülök, hogy írásaim kezedbe értek, de elijedtem olvasván, hogy töredékeim a Dr. kezeiből teológusi kezekbe szállottak által. Jaj nekiek! nehezen kapom azokat oly állapotban vissza, hogy belőlök valami jó egészet készíthessek. S ez annyival bajosabb lesz reám nézve, mivel filozófi jegyzeteim a környülállások mostohasága miatt, sok idő olta hevernek, s nem tudok helyettek méltó pótolékot adni. Azonban elvárom a dolog végét egész rezignációval. Leveled szerént Szemere Gyuri eddig elhagyá Pestet, s tőle minden órán várhatom a csomót. Őtőle saját dolgozásaidat is leküldhetted. Recenzeálni fogok mindent amit kívánsz. De kívánságod szerént nem nevezhetek embert, kitől a pesti vásárok alatt hozzám csomókat küldözhess. Bay Gyuri azt mondá, hogy a munkácsi zsidókat lehetne ezen végre használni. Ha tehát lehetséges volna vásárok alatt munkácsi zsidókat felkutatni, jó lenne általok Bay Gyurihoz, mint beregí Tiszthez intézni csomóidat. Ha alkalmatosb mód adandja elő magát, tudatom veled.

Zrinyitől csak úgy dispenzáltalak, hogy a dolgozást bizonyos határhoz kötni ne légy kénytelen. Azonban óhajtanám, hogy egyszer véget érnél vele, s sietnél egyebekre. A természet neked sok poétai lelket ada, s csak kényeztetés, ha a lelkesedést nem gyakran kapod meg. Magamon tapasztaltam! Esztendőkről esztendőkre alig tudtam egy-két sort írni, s elvégezni semmit sem. Keményen fogtam osztán magamat, s íme azon verseket, melyeket utolsó levelemben vevél, a legkedvetlenebb környülményekben készítettem. Nil mortalibus arduum

est! Íme, édes Palim, számtalan rossz versek jőnek világra mindennap s mindenfelől! Add magad által az önérzésnek, ébreszd magad egy nemes haragra s szégyenítsd meg a Stümpereket. S ki teheti azt jobban, mint te?

Prózáimról ítéletedet várom, és várom óhajtva, s így amint Meszetichtől írt levelemben detailliroztam. A Mesmerizmusról írtban egy hiba történt. Mindjárt (úgy tetszik) a 3. lapon ez áll: *a régi poéta Melampus többeket orvosolt*. Melampus nem volt poéta, de jövendölő s orvos. Tehát így korrigáld: *a régi jósló Melampus (ki bár a görög népet új istentiszteletre oktatta, de semmi papi egyesülethez nem tartozott) sokakat orvosolt stb.* Ezt jókor még a Msthez megjobbítsd, mert a hiba nagy, s nem szeretném, hogy más vegye észre.

A Záport nevezd aminek akarod. De azt tudod, hogy az idill a mai esztétikusoknál csak pásztori képekről értetik. Idill, azaz *Είδύλλιον* annyit tesz, mint *képecske*, *rajzolatocska*: s a szónak ezen értelmében Ausonius írt verseket, melyek közt a Mozella leírása legnevezetesb. Te azt véled-e, hogy az idill bizonyos történetecskének, bizonyos szempillantati érzeménynek naív elmondása legyen? Így én készíthetnék, s minden bizonnyal külömben is készítettem volna a Záporhoz hasonlókat, értsed: *ha jő* s *amint jő*. De a pásztor-világ felé, a Gessnerek s hasonlók felé menni, vagy éppen visszamenni nem szeretnék. Azt mondod, hogy a sentimental Epigrammok mind idillek nagyobb részént. - Vigyázz, nehogy a nuanceok közt eltévedj! - Így a dalok közt is lehetnek olyanok, amiket az idillekhez vehetnőnk: de eképpen vagy az idill (mint Ausoniusnál, s méginkább mint őnála) nagyon generális idea leszen; vagy a külömböző speciesek nem jól lesznek egymástól megválasztva; vagy a fog ismét kijőni, ami más ezer esetekben is kijő, hogy a poézis speciesei rossz felosztás szerint vagynak egymástól megválasztva. - Egyéberánt, hogy a románc epikusi tónushoz közelít: az igaz! vagyis inkább a románc csak egyik neme az eposznak, ahonnan Blackenburg az angol vén románcokat az eposz alatt emlegeti. Engem csak a vitt a Zápor felébe írt románcra: mivel Bürger is a maga Robertje felébe ezt neméppen írá ugyan, hanem azt a Claudius románca Seitenstückjének nevezé. Olvasd a Bürger nevezett darabját, s látni fogod, hogy az az enyémmel alkalmasint egy klasszis alá tartozik.

Azt kérded, édes Palim, ha a M. tárgyait nem kellene-e átaljában *für Ungarn* választani? Megvallom, ezt csak félig értem. Mert ha ez annyit tesz, hogy a tárgyak a nemzet határain belől feküdjenek, úgy többet jelent, mint jelenteni látszik. Azomban valld meg, édes Palim, hogy ha vizsgálat és tudomány forog fenn: úgy legjobb az embernek saját eredetiségét, s a lelkesedés pillantatának Eingebungját követni, nem pedig mellékes célokra kitekintgetni. Lehetnek oly tárgyak, melyeket a te ideád szerint jól lehetne kidolgozni. De az én Mesmerizmusról írt munkácskám görög archeológiát foglal magában, s azt kell magában foglalnia; mert ott a Mesmerizmus régi történeteiről van szó. Ha a *Divinatioról* plánumban vett írásom elkészülhet, itt igen is követhetem s követni is fogom intésedet. Filozófusi jegyzeteimet ami illeti: azok egyenesen a görög filozófia történeteit érdeklik; ezek tehát hogyan lehetnének hazai tárgyúak? Osztán valljuk meg, hogy ahol filozófiáról van szó, ott még nagyon kevés reflexióval lehetünk magunkra nézve. Más lenne az, ha a nemzet történeteit, szokásait törvényeit, constitutióját vennők vizsgálat alá. S ezt én egyrészről meg is teendő vagyok, ha Töredékeim cenzurája el nem ijeszt, s bátorságot vehetek magamnak arra, hogy Montesquieuből készült íráskámat nyomtatás alá kidolgozzam; hol a francia törvény s egyéb ilyenek helyett, a magyar dolgokra lennék figyelemmel. Azonban az idő is borong, s ki tudja még, hogy a cenzurák nem lesznek-e sanyarúbbak?

Hosszú pörpatvaron mentünk által, mely még újra fog kezdődni. Ezért most semmi litt. újságom nincs. De talán ismét dologhoz fogok. Mert mostanában csak olvastam.

Csókollak, s adom tudtodra, hogy leveleidet nagyon nyugtalanúl szoktam várni.

A Hungaria in parabol. oly nyomorúlt írás, melyben a felhozott címen kívül semmi figyelemre méltó nincs. Tehát, minthogy már egyszer szóbahoztad, a címen gondolkozni fogok.

109
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, július 12-dikén, 1823.

Alig van egy hete, hogy június 12-én írt leveledre válaszoltam; most június 30-dikán írt soraidra megyen válaszom. Amabban bizonyos igazítást írtam, hogy a Mesmerizmusról írttakban a Melampus neve előtt tégy. Most is kérlek, hogy azt tenni el ne múlasd. Midőn a Sz. Gyuri által veendőket visszaküldöm, még küldök ezen tárgyhoz egy rövid jegyzést.

Naponként óhajtozva várom azokat, amiket Sz. Gyuri által írsz, hogy hozzám utasítottál; bár haladék nélkül vehetném azokat, hogy minél elébb készen lehetnék velek! De Töredékeim! Azokról, édes Palim, kétségbeestem. Bár hamar kiszabadíthatnád azokat a járomból! bár a lib. Cens. úgy törölgetne bennek, hogy az írást a törlésen keresztül is olvashatnám! Mert így, amint felküldém, nincs nálam írva, s nem örömest lennék el magamra nézve azok nélkül, amiket a cenzúra eltiltand. Légy rajta, hogy minél elébb visszakaphassam. A reáteendő recenzióra szép gyűjteményem van. A kettő együtt (Értek, és Recens.) sok interessével birna.

Amiket recenzeáltatni kívánsz általam, recenzeálva lesznek. Bay Gyuri által a Beregszászihoz szólót is jó alkalmatosságom lesz megadatni. De te nekem mindeddig is nem tettél eleget, azaz prózáimról nem mondád el véleményedet, pedig azt, kivált az Előbeszéd miatt, nagyon vártam, s várom.

Az újabbi plánumban sok jó van. Én még azzal is nagyon meg vagyok elégedve, hogy Predikat. akarsz. Mi szebb mezeje az ékesen szóllásnak, mint a katedra? De ritka itt a jó. Ha az erdélyi jó lesz, azt igen örömest fogom venni. Ha nem jó, úgy próbáljunk, ha csak a *malus sutor inopia deperditus*nak sorsára nem jutunk.

A recenziók felől most alkalmasint egy értelemben vagyunk. Én is úgy hiszem, hogy a műveket igenis, de az értekezéseket ne recenzeáljuk. Azonban ha az utolsókat a rec. által vagy ellenkezve, vagy világosítva hasznosabbakká tehetjük, kár volna annak elmaradni.

A vmegyei beszédeket ami illeti, ha olyakat kaphatnál, melyek fontos tárgyakban, férfiúi lélekkel mondattak: az igen nagy nyereség lenne. A beregi beszédeket én olvastam, de régen. Hogy nem nagyon jók, az igaz, de mégis ha nem nagyon rosszak (ezt megítélni te dolgod) fel lehet azokat venni, ha mindjárt mellékes tekintetekből is.

A Beyspiel Sammlungra nézve legnagyobb vigyázást ajánlok. Mert mivel itt sem *újat*, sem nagyon *ritkát* nem adunk, szükség arra nézni, nehogy a gyűjtemény vagy silányság, vagy mindennapiság miatt hideg legyen. Azonban itt, ha valahol, a te ismeretes jó ízlésedhez bizvást támaszkodhatom. - Az egész dologban legjobb az, amit írsz, hogy egy és szoros plánumhoz magunkat ne kössük. Azt teszem hozzá, hogy a plánumot ne sokszorozzuk. Álljunk meg itt most, s a dolog folyamatja ezerféleképpen megtanítand bennünket a tökélet felé egyenesebb s míndig egyenesebb úton sietni. Mert végezetre is, minden szerencse a publikumtól függ. Az írók vezérlik a publikumot; de csak úgy, ha a publikum önkényt enged a féknek. Akaratja ellen hiában sarkantyúzod azt. Te tehát csak írj és purizálj, és dolgozzál: de Zrinyiről és a Múzsáról el ne feledkezzél. *Ez az égnek útja*; - úgy mond Berzsenyi.

A mi Kendénk hat nappal ezelőtt elindult Bécs felé. Feleségét itthon hagyá, s helyette egy orvost vitt magával; eszerént az a reményem, hogy vele Pestig mehetek, eltünt. Pedig mily bajos dolog levelek által tanácskozni, s mi késedelmes! Egy nap együtt levén, többet tehetnénk, mint így sok hetek alatt. Azonban így is jó!

Én mostanában semmi újat nem írtam. Érkezendő csomódtól várok újabbi feltüzeltetést. Azonban egy két kicsinyke mívtől az is visszatartóztatott, mert az Előbeszédről vártam ítéletedet. Add azt, édes Palim, mégpedig kímélés nélkül. Ezt, és Töredékeim sürgetését újolag szívedre kötöm.

Mint épül péceli új házad? Ölellek, édes barátom! Élj szerencsésen:

Ezen üres hely kipótolására, íme némely haszontalanság:

Miskey Adám Saaghi Schola Mester 1722-ben a Telekesi Török Mihály halálára verseket írt. Ezekből a következőket jegyzém ki:

Kik szomorún vadtok e felette jásznál...
Ez előttünk fekvő jászos koporsóban...
Jó patronusodnak jászoljad fogyását...
Ez d u l s á g o t bennek tselekedte halál...
Hogy m e g h o l d é t t ó j a vala Afrikának...

(Itt nyilván holdéttani a török holdtól.)

Ha pogányt ölhettek úgy voltak örvendve...
Mint fiók kerecseny fészke kosarából...
A s i b r á k fösvénység nem forgott környüle...
Rontván Libitina s ö t é t e t t e fényét...
Égvén religiónk szerelme szívében.

(Ezt Kultsár miatt, aki a minap a religió szó helyett ezt akará nyakunkba varrni: *Istenesség*.)

Azzal mellesleg ült a n c h o r á s reménység...

(*Vasmacskás* éppen annyi szótag, mégis ezt elkerülte.)

De keserűséget nékünk nagyot hagytál...
Én sárga halálnak m e g s a r g ú d o t t rabja
Meglátott az Isten gyógyulhatlan sebbel...

110
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, július 28-dikán, 1823.

Borítékod alatt, édes Palim, cenzori számadást lék. Bár nehány soraiddal követted volna azt! Bár csak annyit írtál volna, ha a kézirat kezedhez visszakerült-e? Írd meg ezt minél elébb, s őrizd meg azt számomra, míg általvehetem.

Csudálkozásnak csudálkozásával olvastam a Cenz. észrevételeit. Azt, hogy én Villers szavait felhozom, szarkazmusnak véli s azt következteti belőle, hogy az író Villerst követi. - Megfoghatatlan, édes barátom! Egy oly művet, mely egyenesen Villers megcáfolásával tépelődik, hogyan leve lehetséges Villers principiumit követőnek látni? A Hierarchia, úgymond, majd dicsértetik, s majd gyaláztatik, s ez ellenmondás: s nem látja, hogy ott Herderrel van a viadal, s annak ellenvetésit, s az író feleletit nem tudja egymástól megkülönböztetni. Én ily általános félreértést

előre senkiről nem mertem volna feltenni; s vagy azt kell gondolnom, hogy az az úr nem ért magyarúl, vagy azt, hogy csak egyes periódokat vett figyelembe, s az egészet által nem gondolta. Azonban így vagy amúgy, de mindenképp bajos filozófi hangon szólani; tehát hallgassunk.

Leveledre, melyben írod, hogy sógorodnak csomót adtál számomra, már elment a válasz, de sógorodtól mindmaiglan semmit nem vevék. A prédikáció jut eszembe! Ezen Cenz. észrevételek után véled-e, hogy akár a katolicizmus mellett, akár a ref. jubileumáról szép és jó mívet adhatunk a publikumnak? Mert hogy a mindennapi tónban, s az Agenda módjaként deklarálgassunk, s recitativozgassunk - az csak nem vala plánumodban!

Azt kérdem, hogy mit kelljen írnunk? Érted, hogy a kérdés onnan jő, mert én a poétai műveken, s kevés archeológi jegyzeteken kívül, csak filozófi műveket adhatnék. A görög filozófiáról szóló jegyzetimet, ha szorosan históriai körben maradnak, talán nem tiltanák el. De dogmákat szárazon előadni, unalmas dolog. Merjem-e vizsgálódásaimat a história folyamatjába szövni? Vagy azt véled-e, hogy minden filozófi vizsgálat a lélek s a lélek tehetségeinek s ismereteinek határai felől, éppen úgy félre fog értetni: mint a Töredékek? Vagy csupáncsak verset és grammatikát írjunk-e? Mert botanikát, kémiát és anatómiát nem tanultam oly szorgalommal, hogy valaha rólok s belőlök írkálhassak. Te jobban láthatod a környelményeket s tudósíthatsz, mit kelljen csinálnom a görög filozófiával? Mert mintsem puszta katalógust írjak, inkább semmit sem írok.

Töredékeim helyett pótolékul semmit sem adhatok, annál fogva nézz széllyel saját írásaid közt, s azon nehány ívnyi hézakot valami interesszáns tárggyal pótold ki. Én ha félben levő írásaim közül valamelyiket hirtelen kidolgozhatnám is, de nincs köztük semmi, ami a poézis s poétika határin kívül lenne: ilyen nemű írásunk pedig már elég van. Jó volna, ha Zrinyi elkészülne, s inkább poétai darabokat helyette elhagyhatnánk más időre.

Naponként várom, hogy sógorodtól írásaidat megkaphassam, s a kívánt recenziókat elkészíthessem és készíttethessem! Sok baj a távollétel s hidd el, édes Palim, hogy sokszor úgy tekintem lakásomat: mint számkivetést.

Írj és szeress! Ölellek ezerszer!

111
KENDE ZSIGMONDHOZ

Csekén, aug. 21-kén, 1823.

Édes Zsigám, szeretett barátom! Ma délelőtt kevéssel hozá meg a küldött ember leveledet, a hírrel, melyet már régen előre láttunk ugyan, de amely mégis váratlan szomorúsággal lepe meg bennünket. Az ember kifejlődésének első pillanata olta tudja, hogy egykoron neki és kedveseinek bizonyosan el kell vándorlani, és mégis oly készületlen, oly idegen érzések közt kapjuk magunkat, valahányszor az utolsó óra hozzánk vagy szeretteinkhez közelít. Ádám a mult héten indult Csengernek, Károlynak és Szakolnak, s őtet, ki még egyszer látni reméllé a kedves elhunytat, ott helyben fogja a szomorúságnak tekintete meglepni.

Mit tegyünk, édes barátom?

Egymás után jár el bennünket a sor; meg kell adni magunkat. A filozófia, s a filozófiánál jobb és boldogítóbb vallás segítsen bennünket azon iszonyodást eltürni, mely az ilyen szcénák feltüntekor a gyönge emberi természetet felriasztja. Boldog, aki az ártatlanságnak felemelő érzései közt indúl ama hosszú útra! A mi Palink nemeslelkű szeretetreméltó ember volt, s akit a szeretetnek s barátságnak színetlen könnyüi kísérnek sírjába, az nyugodtan fog lépni a bíró elébe.

Csengerbe haladék nélkül tevém a tudósítást, s a tiszttartónak a harangozás felől rendelést adtam; s *most midőn ezt írom, már zeng a halált jelentő harang fülembe, s szivemen rezeg keresztül*. Nem zúgolódom édes Zsigám; de nyugodtabb lélekkel váltunk volna meg egymástól az öregségnek napjaiban. *Oly szép az élet* s az *ifjúság! s bármely* nagy legyen a következő életnek jutalma, de ettől itt megválni *mégis veszteség*!

Vigasztaljalak-e benneteket szeretett barátom? de vigasztalást csak az idő ad, s az igazságos fájdalomnak panaszát nem veszi a sors rossz néven.

Ölellek édes Zsigám; és midőn Ádám közétekbe lép, az ő orcájának vonásain olvassátok az én fájdalmamat is, mely nem kisebb mint a tietek! Csókollak ezerszer.

Ferid

112
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, szeptemb. 19-kén, 1823.

Augusztus 6-án írt leveledet, édes Palim, szinte három hét előtt adá a mi surányi kedves barátunk kezembe. Ugyanakkor, és csak akkor vevém a sógorod által küldött s nagyon elkésett csomót is. Mindjárt a levél vétele után Váradra kelle mennem, s ezen útamból vendégek kisértek haza, s közöttök az én kedves Úzám. Ez az oka, hogy leveled annyi idő olta nem nyerhete választ. Vendégeim visszamentek, édes Palim, s én ülök és írok.

Orgler levele nem rettentett el, de méregbe hozott. Félreértetni nagy baj! de a paptól több jót nem várhaték. Azon mégis örülök, hogy soraimat nem vonta be tentájával. Kérlek őrizd meg írásomat avatatlan szemektől.

Az, amit Előbeszédemre írsz, megvigasztalt. Ha az elintézés, a kivitel és stílus helybenhagyást érdemlenek: szentül van dolgunk. Akármit mondjon Goethe, az írói gyarlóság csak úgy gyarlóság, mint minden más emberi gyarlóság, s sehol sincs a szatírának bővebb mezeje. Horác igen sokszor s igen elmésen bántja a rossz írókat, s őtőle fogva a Scribler biográfusáig ezeren szedtek pálmát e mezőn.

Töredékeimre tett jegyzeteidet tisztelem. Ámbár te is ott, ahol Orgler leginkább heveskedik ellenem, engemet félreérteni láttatol. Azon megkülömböztetések, melyek a római és protest. ekl. közt felállíttatnak, Villersnek szavaival adattak elő, melyeket én megcáfolni igyekszem. Azonban ha te is így vélekedel, úgy az én előadásomban kell lenni hibának, azaz, bizonyosan nem eléggé világosan adtam elő gondolatimat; másképp lehetetlen, hogy te meg ne értettél volna. Azért elfogadom tanácsodat, s ha az írást ismét kézbefoghatom, egészen az *Előszerig* újra fogom dolgozni. Az első Töredékre nézve sokat jegyezhetnék meg, de ez síkos tárgy, s félő, hogy ha százszor újra dolgoztatik is, mégsem fogja a cenzúrát keresztülgázolni. Te a hierarchiáról való Töredéket jónak deklarálod, s ime Orgler ez ellen plenis velis harcra kél. Azt állítja, hogy én a klérus gazdagságai ellen szólok, és azt, hogy én a hierarchiát rossz értelemben veszem. Neki az univerzális históriának tanúbizonysága, s az egész világnak szemmel látása és füllel hallása semmit sem tesz; ő mindannak nem hiszen, mert ő is a klérushoz tartozik, s szukcesszora is ahhoz fog tartozni és így - - - -! Az utolsó Töredéket, melyet te legjobbnak tartasz, leginkább meg nem értette Orgl. Ezeknek az uraknak esprit de corps-jok a gyanúságban áll. Mikor mellettek szólok is, azt gyanítják, hogy vak ütést mérek ellenek, s ideje nem ideje, mindég azt kiabálják, amit a trójai főpap:

... Timeo Danaos et dona ferentes.

Én *donumot feralni* nem akartam, de a valónak lámpást gyújtani, s a vallási tárgyakat már egyszer a történet s filozófia sinórjához nálunk is mérni - e vala célom. Bohó cél! Téged a liturgiák világában senki el nem ér.

A *ik*-es dialógot Beregszászinak személyesen adtam által. Igérte, hogy Mihály-napig ír valamit reá. A többiek még hevernek nálam, a levél elején írt okból. Azonban a Hubára nézve nem is tudom mitevő legyek. Filológizálni lehetne felette: de a darab rossz, felette rossz, s az a tiszteletre méltó régiség nehezen áll benne a maga helyén: mert a kéz ugyan az Ezsaué, de a szó a - Balláé. Egy ilyen darabot filológiai tudománnyal, s a fontosság hangján recenzeálni, nehezen, ha nevetséges nem leend. Elvárom erről ítéletedet.

Írj, édes Palim, minél elébb, annyival inkább, mivel Sz. Mihály napra csomód recenziójával készen nem lehetvén, félek, hogy tüzedet a kiadáshoz hátráltatom. Hogyan lehetne a készülendőket téli vásár előtt (ez januárban lesz Debrecenben) felküldenem? - Most jut eszembe, hogy novemberben vásár lesz Pesten. Ha megnyerhetnék valamely biztos kereskedőt: talán fognék boldogulni.

Kérded, ha a mostani őszkor vagy télben nem hagyhatnám-e el Csekét? - Bizonyos környülállás miatt nem felelhetek. De kérdésedet köszönöm.

Nálunk a mult héten vala a restaurácio. Ezt tudni fogod az Újságból. Én jelen nem valék.

Morvai Laci már háromszor kérte tőlem vissza Don Quijote-t. Cselekedd, édes Palim, hogy valami módon küldhesd vissza. Ha csomót küldendesz (amit utóbbi leveled után remélek) el ne feledd azt is mellérekeszteni. Nagyon sürgettetem.

Dolgozásim nagyon korhelül haladnak. Ha veled lehetnék, s környülményimet veled tudathatnám, általlátnád, hogy ez másképpen nem történhetett. De leveleimet az unalom tárgyaival betölteni nem akarom. - Bár itt hagyhatnám Csekét, bár veled lehetnék. De az évek csak haszontalan óhajtások közt haladnak felettem, s egy-két esztendő múlva már az *alkalmatosság* sem fog kelleni. Ha kezdek valamit dolgozni, százszor akadok el, mert könyveim nincsenek, s ez a környülállás házi bajaimmal öszvevéve, sokszor elmérgesít. De a tehetetlennek mérge csak nevetség isten és ember előtt.

Élj szerencsésen, édes Palim! Kriskádnak kezeit csókolom. Nincsen-e valami történet litteraturánkban, melyet méltó lenne tudni? Ölellek, csókollak ezerszer!

113
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, január 30-dikán, 1824.

Ez a levél, édes Palim, tulajdonképpen Surányban, a mi Gyurinknál íratik, s a Cseke név csak a szokás hibájából fogott helyt a levél előtt. Én szeptember eleje óta most jövök ki legelőször két órányi távolságra fészkemből, s ez a kis kijövetel is szokatlansága miatt olyan, mintha Svejcnak hóbérceit indultam volna látogatni; mert én ezért legalább is egy hónapig tevém odahaza a készületet. Azt gondolhatná valaki, hogy engem vagy a gazdaság szelleme, vagy az *írákoskodás*, vagy éppen a szerelem láncolnak oly szorosan házamhoz, és íme, édes barátom, a gondolhatásnak mindezen módjai valóságos csalódások volnának. Az egész dolognak legjobb okát Newton találta ki a természetnek azon törvényében, melyet ő Lex inertiaenek nevezett.

Két leveledre vagyok adós válasszal, vettem mindegyiket, s vettem azon csomó írást is, amit Mándi Balla Károl úrnak prókátori kezei közt tevél le. Óhajtom, hogy igéreted szerént a tavasszal látogass meg bennünket; ha ezt megengedi érnem az ég, úgy mind ezen, mind régebben küldött írásaidat akkor fognám általadni recenzióikkal együtt.

Az *ik*-et Beregszászi Pál tudósnak magam nyújtám által még a múlt augusztusban. Kevés idő után visszaküldé egy Bay Gyurihoz írt levéllel, azt írván, hogy ő recenzeálni nem fogja, mert az ikes verbumok szövevényeit még jól nem érti, egyéberánt ő fonákságnak látja a kéziratú munkát recenzeáltatni; s azt is megvallja, hogy Képlakiék ezen tárgyat nem értik, s nagy fába vágták az életlen kis baltát. Én azt izeném neki, hogy ha az, amit Képlakiék a fába vágtak, életlen kis balta: úgy az, amit Pál tudós belevágott, legfelebb is csak zsidó m-nyú bicskia. Megkapta az izenetet, s mérgében a recenzeálásnak ült, s az *ik*-ről keresztül-kasul annyit *de* raisonnirozott, hogy a hosszaságnak és bölcseségnek és szépségnek miatta mind e napig olvasatlan maradt az írás-fiókomban.

Amiket számomra küldél, azokkal nemsokára készen leendek. Az Iliasz tolvajságát illetőkből némelyeket kitörleni fogok. A Nyelvmívelést recenzeálni fogom, az igen szép munka, de az univerzális grammatikához nem nyúlok hozzá, az a sok filológi tudomány egy oly embernek, kinek egyetlenegy filológi könyve nincs, s többrendbeli jegyzéseitől is meg van fosztva, általgázolhatatlan homokdomb. A prédikációt ami illeti, annak nyelve igen szép, s bár nem tetszik rajta semmi fordítási szín, de mégis, mivel én a prédikációkat sem hazai, sem idegen íróknál sohasem szomjuhoztam olvasgatni, szeretném bizonyosan tudni, ha nincsen-e idegentől kölcsönözve? Ha nem kölcsönözött, úgy valóban dicsérettel recenzeáltathatik. Csak azt óhajtottam volna, hogy a morálnak, melyet magában foglal, más principiumot tett volna gyámolul. Ez a kvietistai principiumokon épült erkölcsi bölcseség messzebbről vagy közelebbről a fakírnak tudományára vezet bennünket, ki évekig ül mozdulatlan valamely természet ellen való helyzetben, s köldökére függeszti pillantatait, hogy az onnan kisugárzó mennyei világosságot láthassa.

A hír, melyet Ballától az öcsém felől vevél, valóság! Adja az ég, hogy a történetek nekem annyi szabadságot szerezzenek a bajoktól, hogy tégedet gyakrabban láthassalak.

A mi Gyurink a múlt esztendő vége felé első szülöttét elvesztette, s fájdalmai e véletlen halál miatt nagyok valának. Most ismét egy egészséges fiú rengettetik a bölcsőben, s hála az égnek, hogy ezen pótolék által nagy veszteségét könnyebben tűrheti.

Józsiék boldogúl élnek, s nagy részvétellel kérdék, ha nem szándékoztok-e Surányt meglátni. Elmondám, hogy tavaszra igéretet tettél, s bár, édes Palim, igéreted teljesítésének semmi ne álljon ellent!

Némely apróságaim vagynak készülőben, de bevégezni már régen semmit nem tudtam. Ez a környülményektől függő nemtudás nekem nagyon fáj. Az idő foly, éveim múlnak, s a papiros, édes barátom, a veszendő, de mégis hacsak három hónapi halhatatlanságot is nyújtható papiros - üresen marad. Ha hited nagyobb mint az enyém, imádkozzál érettem.

Csókollak ezerszer, szeretett barátom, Kriskádat öleld meg helyettem, írj hamar, s jöjj!

Ímé egy találós, melyet éppen most végzek:

Ég nem vagyok, de csillagim ragyognak,
Kert nem vagyok, s virúl a rózsa rajtam;
Tűz nem vagyok, s lángolhatok hevítek,
Örök havat látsz halmaim felett,
S nem olvad az, bár forrjon is hevem.
Gyöngéd alakra képez a természet,

Fegyvert sem ád, mégis szívet lövellek,
S vérző sebekkel tépem kebledet.
De gyakran, ah, ha győztem győzetem,
Rabom valál s raboddá kelle lennem,
S az életet veled futom keresztül.
Te karjaidban ápolsz engemet,
Hijában, én majd lassan hervadok,
S újabb virág kél nyomdokim felett
És benne képed hű mását leled.

114
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, május 18-án, 1825.

Kedves Palim! Szerencsétlenségednek hire, melyet május 5-kén költ soraidban oly váratlanúl vevék, kínosan hatott meg. Nekem oly sok fájdalmat mért a sors, lassú, senyvesztő, mérges fájdalmat, - valóban nem vala szükség, hogy az én Palim is bajok közé süllyedjen, s szenvedéseim az együtt szenvedés kínai által is neveltessenek. Mi az, édes barátom! sors-e vagy történet, ami az embernek örömet és kínt osztogat? Örömet osztogat ugyan, de csak oly formán, mintha parányi pihenéssel akarna bennünket kínosb csapásainak tűrésére megerősíteni.

Mi gyakran jutnak eszembe Lucretius sorai:

Usque adeo res humanas vis abdita quaedam
Proculcare, et ludibrio, sibi habere videtur.

Nem érzed-e, hogy azok, amiket eddig írtam, sötét embergyűlölő gondolatok? Nem kell vala-e a szerencsétlenséget tapasztalt barátot, szánakozó ugyan, de nyájas, de enyhítő képpel látogatni meg! mint ahogyan a görög művész még a sarkophagust is vidámságot lehellő rajzolatokkal borította el. Romlom, édes Palim, naponként és szemlátomást! az a hajdan tavaszként borongó csendes, de vidám alak, hidegen komorrá változott, mint a tél. Ez a kebel ég most is, de sötéten bús lánggal, mint hazádnak omladékai. Ez a tudományszomj, nem lelvén táplálatot, üres, csapongó, s eltévesztő képzeletek közt keres enyhületet. Ez a forró részvétel az emberiség dolgaiban, mely egykoron ezer boldogító hevületeket gerjesztett, ah édes barátom, ez az embergyűlölésnek vadforrása lett.

Wer sich Menschenhass
Aus der Fülle der Liebe trank - -

Nem borzadsz-e vissza, édes Palim? Ez a sötét, ez a kellemetlen rajzolat, a te Ferid lelkének árnyékozatja! Szánj meg s hagyj magamnak! Nem írtam neked, s ki tudja mióta? - de írtam-e magamnak is ez idő alatt? - a poétaság lelke fel-felébred gyakran nyájas, engesztelő, hizelékeny alakkal, de ahelyett, hogy behatásai elfogadtatnának, megvettetve tér vissza, megsértett, felingerlett kebellel, mint a szép leány, ki hidegen találta kedvesét, s nyájaskodásai hidegen tolattak el. - Azonban ne véld, hogy gyakran és szüntelen lelkem előtt ne lebegne: barátságodnak becses emlékezete. De írni, édes Palim! ah ez az írás nekem kínba kerül. Gyuri Pestre ment, - ez a gondolat oly erővel tolódott felém, hogy lehetetlen vala neked nem írnom; írtam, de a történet úgy akará, hogy írásom itt maradjon, s benned ezáltal kedvetlen érzések ébresztessenek. De te, édes Palim, ismersz engemet, s inkább szánni fogsz, mint kárhoztatni; engem, aki gyakran átkozom a sorsot, hogy emberi társaság nélkül hagyattam általa, - és mégis, szobámnak négy falai közé zárkózom, s ablakomat elsötétítem, hogy emberi képet ne lássak!

Mondá-e neked a mi Gyurink, hogy hozzám küldött írásaid még most is illetetlenül hevernek? a Beregszászi által megszabdalt 1-iket, Gyuritól küldeni akartam, s az, levelemmel együtt maradott itt. - Sonettóidat, Hubát, az «Univerzum és szellem» pályaírást recenzeáltam ugyan esztendővel ezelőtt, de ezek első dolgozásban fekszenek, s ki az, ki első dolgozásokat olvasni akarjon? Dolgozd újra - úgy mondod! de oh, ki a maga Palijának, éveken keresztűl írni nem tud, kívánhatod-e attól, hogy recenziót firkáljon? osztán, tudod-e te, ha vagynak-e nekem pillantatim, melyekben a jó és rossz mív között különbséget tegyek? Az elfásult lelkekben az indifferentizmus fészkeli meg magát; akit a sok rossz megedzett, arra végtére kevés behatást teszen a jó is; aki az életet, s annak tárgyait naponként kevesebbé becsüli, attól nem várhatod, hogy literatúrai tárgyak eránt érezzen hevületet.

Előbeszédemet küldöm édes Palim! bár mostani környülményeidben egyebet nyujthatnék! Tedd vele, amit akarsz. Ha való dicsőséggel ragyognék, azon dicsőséget is örömest engedném neked, s miért ne tehát ezt a bohóságot, mely fényt sem én reám nem vont volna, sem te reád nem vonand.

Rettenetes ez a Pest édes Palim, rettenetes az a Pest neked, hogy úgy egyedűl vagy! - Igy vagyok én is! - de mégis az - Pest; ez - Cseke! ott, ha a szív nem talál tárgyat együttérzés által, de a lélek talál táplálékot tudomány által; - ezen vigasztalástól én - fosztva vagyok!

Az a Döbrentei! - nem ő írta-e nekem tíz vagy tízenegy év előtt, midőn a velencei útban hidegségedet gyanította, nem ő írta-e, hogy barátságod szüntével, életének egy nagy öröme hunyna el, s hogy ezen esetben, úgy látszik, az élet sem kellene! ő egykoron nekem is sok édest íra, s ezekért, bár őtet e kebelhez sohasem szorítottam is, nem lehettem eránta hideg. Ezért fáj nekem a történet, s most, midőn a levelek visszaküldésével az utolsó csomó is elszakadni látszik, most ébred fel bennem azon gondolat, ha nem volna-e lehetséges a béke? - azt írád valamikor, hogy az elszakadt szerelem - igen, de az elszakadt barátság - soha többé össze nem forradhat. Nem próbáltam, édes Palim, annálfogva nem ítélhetem meg, ha ez pszichológiai igazság-e? Mátyás király ugyan azt állítá, hogy: a visszabékélett barátság, és az újra melegített lév, két ízetlen portéka! de ha a szakadás csak félreértés, és hirtelenkedés miatt történt, nem lehet-e olyankor a csomót ismét szerencsésen megkötni, ha másként a barátságot a szép és jó szeretete szövé meg? - Más kérdés, megvallom, ha moralitás, személybecsülés forognak fenn! - mindenesetre, megtörténhetik, hogy igazad van, s ezen barátságnak elszakadva kell maradnia. Nem tudom, mint érzi ezt Döbrentei? de te, édes Palim, lehetetlen, hogy örömest vesztenéd el, ha talán nem azt a Döbrenteit is, ki iránt most hidegséget érzesz - azt minden bizonnyal, aki neked Erdélyből az ifjúság napjában szívének melegségéből írta sorait, akinek levelei téged, az egykori magános lakásban forró bizodalommal látogattak meg, s kebelnek titkait hordák kebelhez? - Látod édes Palim, hogy hevülök! - a tereád, a terólad gondolkozás okozza ezt. Oly nagy, oly temérdek, oly megmérhetetlen ez a világ! de mit csinál ezen temérdekségben az, aki felé sehonnan sem nyúl egy nyájasan intő kéz, sehonnan sem mosolyg egy biztató ábrázat. - Mert nem azt írád-e, hogy neked kívülem senkid sincsen! s mi vagyok én, édes barátom? én, kit inkább megholt kedveseid közé számlálhatsz, mint az élők közé! én, aki örömeket adni és venni már régen elszoktam; én, aki életemnek harmincötödik évében, kopasz homlokkal s elráncosodott arccal már az öregség képét viselem, s szivemet készülök e mellből kiszakasztani, hogy fájdalmakat többé ne érezzek!

Elkeserítlek panaszaimmal, kit vigasztalnom kellene! - de hálát mondok géniuszomnak, hogy habár ily setéten, ily panaszosan is, végezetre rásegített, hogy egy levélkét firkálhattam, hogy neked tollad vonásaimmal tudtodra adhattam, mely forrón szeretlek még mindig! Pali, Pali! ez a homlok még komorabb, ez a kebel még borongóbb leszen, s jőni fog idő, melyben irtózni fogok tollamtól, mert a betű, mely belőle kifolyand, - epével teljes leszen s méreggel. Ha ezen

nyomorúlt pillantatokban leveleimet nem veended, ha emlékezetemet előtted semmi megújítani nem fogja, kérlek barátságunkra kérlek, kérlek édes Palim, ne vedd azt szerencsétlenségnek!

Mint van a te Kriskád? öleld meg e szeretetre méltó asszonyt helyettem.

Áspásiát most vevém, de még nem olvasám. Leveledet vevén, azonnal leültem, hogy neked írjak, s ha Bay Gyuri, igérete szerént, által jön, kezébe adhassam.

Ölellek, csókollak, édes Palim! - élj szerencsésen s emlékezzél meg rólam!

Ferid

115
VITKOVICS MIHÁLYHOZ

Zrinyi, melyet a köztiszteletben álló asszonyi egyesület Pest városának játékszínén a közönség nagy részvételével előadott, minekutána már több izben nyomtatása kérettetett, végre sajtó alá került; s Beregszászi Pál, Kis János, Horvát István, Berzsenyi Dániel, Döbrentei Gábor, Szentmiklósi Aloiz s több jeles íróinknak esztétikai és filológiai kritikáikkal egybekapcsolva. Élet és Literatúra cím alatt, a közelebbi októberben bizonyosan megjelen; s olvasóinknak ez előfizetés útján leteendő három forint vcéduláért kezeikhez szolgáltatik.

Reménységünk vagyon, hogy midőn Zrinyinek kiadásával a közóhajtást kielégíteni kívánjuk, azon hazafitárs, kit e tudósító sorainkkal megtisztelünk, nagybecsű segedelmét tőlünk *meg nem tagadja, s előfizetőket gyűjteni*, s neveiket a beszedendő summákkal együtt ez utasítás alatt: *Tiszti Alügyész Szemere Pálnak, Pestre, a Vármegyeházhoz*, az augusztusi és novemberi pesti vásárokra elküldeni méltóztatik.

Pest, június 8-dikán, 1826.

Szemere Pál és Kölcsey Ferenc

116
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pest, június 15-dikén, 1826.

Édes Zsigám, szeretetreméltó barátom!

Fogadd a praenumeratio-hirdetést pártfogásod alá.[17] Többeknek is megküldöttük azt, de barátságod, s befolyásodnak nagy volta arra hív, hogy téged különösen is ezen rövid sorokban igyekezetünk segítésére megkérjelek. Ezen most hirdetett darab szerencséjétől függ a többeknek megjelenése, s ha most elbukunk, kénytelenek leszünk jövendőre is elnémulni. A nyelv ügye az egész nemzeté, s e nemzeti ügyben kitől várhatok méltóbb jussal segédet, mint szatmári hazámfiaitól? Cselekedd, édes barátom, hogy benned vetett bizodalmamban vigasztalást leljek, s tüzeld fel mind a publikumot, mind azokat, kiket az előfizetés gyüjtésére megkértünk.

Élj szerencsésen édes Zsigám, ölellek és csókollak!

Kölcsey Ferenc

[17] L.: Vitkovicshoz írt levelét.

117
SZEMERE PÁLHOZ

Pécel, szeptemb. 23-dikán, 1826.

Sietve hagyád el a szobát, hogy a Theodora napját innepelhesd, s a Bártfaiéktól hozott levél itt maradt. Íme küldöm azt, hogy Vitkovicsnak bemutathasd ezen soraimmal együtt, melyeket ezen papirosra sietve öntöttem.

Kazinczy az Élet és Literaturában megjelent dolgok miatt neheztel. Azt írja, hogy én a Graculus megtollatlanítása által szennyet ejték magamon, önszeretetet s bosszuállást hány szememre. Hagyján! Én azt igen jókor, még a Katekizmusból, megtanultam, hogy (fájdalom) mi mindnyájan bűnösök vagyunk. Én olvastam valamit a V. Nagy Homérjából, s azt láttattam észrevenni, hogy megfosztva vagyok, hogy nem vala hibás észrevételem, Kazinczynak vallása bizonyítja; megírtam neked felfedezésemet, s amit írtam, te közléd Kazinczyval, s ő felelt, mint jónak látta; mindketten reád bízók az ügyet, s te azt úgy intézted el, ahogyan legillőbnek hitted. Mit vétél te, s mit vétettem én, ami által az itt történt dolog kettőnk közül egyikőnkre bűn legyen? megvallom, nem értem, s érteni nehezen fogom. Vagy csak abban fekszik-e a bűn, mert a Kzcy tanácsát nem követtük, s annak következésében az Iliász első énekét ki nem adtuk? Én úgy hiszem, hogy a plagium minden esetben plagium fogott volna maradni; s ezen felül te azt igen jól tudod, hogy fordításomat kilencz egész évig nálad heverni hagytam, s így jobbítgatásával időt nem tölthetvén, azt készületlen s előre intézet nélkül a publikum elébe nem adhatám. Ugyan azért fejet kelle csóválnom azon fenyegetésre is, hogy a *lapis offensionis* a Minervában megjelenend. Mi jussal? ezt kérdem. Én csak olvasni hagytam Kczynak a munkát, s ugyan akkor (általad Lasztócon lemásolt levelem bizonyítja), azt írám neki, hogy az, midőn közönségessé lenni akar, jobbító kezeket fog tapasztalni. Óhajtanám, hogy ezen akaratom ellen leendő kiadással igazságtalanság rajtam ne történjék. Írd meg azt Kzcynak, édes barátom. Mi íme, aminek történni nem kellett vala, kedvetlen helyhezetben állunk egymáshoz; miért a kedvetlen eseteket egymásra halmozni?

Kczy vastagságokat lel megszóllamlásaimban mind magára, mind Berzsenyire nézve. Bírám valál, édes Palim, bírája valál kéziratimnak, s így érteni fogod, hinni fogod, hogy e vád engem nem nagyon nyugtalanít. Berzsenyi vastagságokat lelt a maga recensensének valóságos magasztalásában is; mi nem lehetséges a felhevülésnek? Magad valál bizonysága, hogy én Kczy eránt nem közönséges érzésekkel hevülék, hogy én őtet még elkeseredéseimben is teljes érdem szerént tiszteltem s tisztelem. Ezerszer mondám előtted, hogy nem szeretem az embereket; ezer okaim valának, hogy sötét óráimban ez utálatra méltó fajt átkozzam, de legkinosabb paroxizmusaimban is visszatoltam-e a baráti kezet, melyet felém te nyujtál? behunytam-e valaha szememet a való érdem tiszta világa előtt? tagadtam-e valaha az emberi virtus lehetségét? Nem, édes barátom, minden tévelygéseim mellett is távol vagyok azon igazságtalanságtól, hogy vétket keressek, vétket találjak ott, ahol nincs. Megsértettem Kczyt? Ő úgy hiszi. Megsértettem anélkül, hogy tőle bántást szenvedtem volna? Megsértettem szennyet hozó makacssággal? Bírává tettelek téged, bírává tettem a szeplőtlen lelkű Uzát: köz a hibázhatás mindnyájunkkal, de mocskoslelkű - az még nem valék.

És Berzsenyi? Nem készen ismertem-e meg mindég a poétának érdemét? de minő napkeleti leborulásokkal tartozom én hát annak, aki a maga *nemesemberségét* és *kardját* hánytorgatá? annak aki hamis esztétikai principiumokat terjesztett? annak aki a való és jó ízlés határain pusztítólag jelent meg? Annak aki a kritikát énellenem nevetséges dühösködéssé fordítá? Melyiket fogja Kczy szegényebbnek tartani, az én recenziómat-e, vagy Bnek a Jegyváltón tett bosszúállását? - Nem hiszi-e, nem tudja-e Kczy, hogy Bnek Antirecenziójában hamis tudomány van? Jónak tartja-e ő azon értekezést, melyet B. a mértékes rím ellen készített? Csak a jó és szép érdemel tiszteletet; az ellenkezők ellen óhajtanék lessingi erővel birni, s igen

jól tudom, hogy hasonló óhajtás mind tebenned, édes Palim, mind Kczyban nem egyszer ébredt fel. Miért tehát egymásra vétket kenni ott, hol öszvevetett vállakkal dolgoznunk jobb volna? Hármonk közül jutott-e valaha valamelyikünknek eszébe, hogy Lessingnek nem Gotsched de Lange ellen írt csapásaiban is vétket keressünk? Megvallom, hogy B. több poétai lelket kapott mint Lange; de az több esztétikai tudománnyal birt, mint amaz. Egyéberánt sohase feledjük el, hogy a *valónak* mindég több tisztelettel tartozunk, mint az *írónak*, legyen az bárki.

Kölcsey Ferenc

118
SZEMERE PÁLHOZ

Pécel, december 4. 1826.

Íme küldöm, amit azolta dolgoztam. E jegyzéseket a Kczy által fordított pindarusi ódára Schedelnek add által, megígértem azt neki, s adósságom íme le van fizetve. A komikumról szólókat bár még többet lehetett volna mondanom, berekesztettem; így is egész könyv lett belőlök. Olvasd által, s ha nem lesznek várakozásod alatt, cenzuráztasd.

Még két kérésem van, édes Palim. Egyik, hogy Horváttól a familiai levelemet (Werbőczyről) vedd vissza; másik, hogy Bekelától tudd meg, melyik héten indúl. Ez utolsót azért sürgetem most, mert ha most Pestről kijössz, alkalmasint karácson utánig be nem mehetsz, bemenned legalább nem lesz szükség; karácsony után pedig az indulás kevés napokkal lesz. Csókollak ezerszer!

119
SZEMERE PÁLHOZ

Pécel, december 12-dikén, 1826.

A hír, hogy kijöveteled még most is bizonytalan, előttem kedves nem vala, óhajtottalak már egyszer látni, s látni annyival inkább, mert én itt semmit dolgozni nem tudok. Elővett egyszer ezen üldöző démon, mely esztendők olta csak olykor-olykor hagy pihenni; s ha nappal olvasás által szelidítem is, éjjelenként annál dühösebben kínoz, s a múlt éjjel is álmatlan fekvém ágyamban. A Kisfaludy (Károly) levele nem olyan vala, hogy állapotomat enyhítse. Kín az a félreértés! Én azért beszéllék a komikumról generaliter, hogy őtet valahogy bántani kénytelen ne legyek, s íme ő mindenütt rejtett nyilakat keresett maga ellen. Mondám-e én, hogy az ő darabja nem honi? Én azt mondám csak, hogy a komikumnak mindenütt hazainak kell lenni tárgyára nézve; de ha ő mindazt, amit én a komikumról mondék, így érti magára, úgy megvallom, éppen azon bajba estem, amit leginkább kerültem, azaz autoringerlésbe. Megvallom neked, nagyon elundorodtam a magyar írókkal való foglalatoskodástól, nagyon, nagyon!

Trattnerrel alkut tevél? Igen jó, édes Palim, de szinte óhajtanám, hogy a Kisf. által szúrónak talált írás ne jöjjön ezen darabba, ne egyikbe is. Megúntam az örök civódást, civódást még ott is, ahol barátságot akarék mutatni. - Azonban még erről szólani fogunk.

Károliak felől vettem a tudósítást a minap, s Bekeláról most. Köszönöm édes barátom, de a három tragikus és Aristophanes felől semmit nem írsz. Bár valamiképp ezen óhajtásom teljesedést láthatna. És a diploma Horváttól, ezt édes Palim el ne feledd.

És minő vigasztaló újság a Rösler *nonadmittitur*járól! Cicerohoz hasonló elkeseredéssel kiáltám az ő szavaival: O dulce nomen libertatis etc.! Mi lesz még belőlünk! Nem, édes Palim! Ez a pesti és Pest melletti lakás még rosszabb, mint a csekei. Ott nem vagyok körüled, a nagy baj! De ezen örökre egymást váltogató literátori kedvetlenségeket sem vagyok kénytelen újra és ismét hallani és szenvedni, s az nem kis jó! Negáció jó, az igaz, s jaj nekünk, hogy a negativumot is számba kell venni!

Sötét vagyok, igen igen sötét. Elővevém én is a ...; nem, egy gondolat sem éledett bennem; a közelgető útazás is nagyon nyughatatlanít. Mennék, mert kell, mert bizonyosan veszedelem történt eddig is; és mégis semmitől sem irtózom inkább, mint a pillantattól, melyben otthon szekeremről leszállandó leszek. E kínos ellenkezés az érzelemben mostani lélekháborúmmal együttvéve, nincs pokol, mellyel fel nem ér. - Ezért akármihez kezdek, menni nem akar, s hogy így veszteglek, s időm haszon nélkül fogy, ez új gyötrelem. Engedd félbehagynom, mert únni fogsz. Kisfaludynak mondd el, hogy fáj nekem a félreértés. Ölellek, édes Palim.

120
SZEMERE PÁLHOZ

Pécel, december 15-én, 1826.

Ma reggel az ágyban valék még, midőn tőled, édes Palim, a csomót kezembe adák. A Kisfaludy levelére itt megyen a válasz. A recenziót, midőn kijössz, hozd ki magaddal, mert egy hibás hely van benne Molière felől, amit meg kell igazítanom. Sophoklesnek nagyon örülök s nyugtalanul várom a többit is. De minthogy ez a Schäffer kiadása nem nagyon drága, kérlek édes barátom, tégy rendelést még egy Homér felől is. (Az enyém elveszett.) Így a három tragikussal, Aristophanessel és Homérral à la Hobbes egy parányi bibliotékát vinnék haza, s e kevés kötetek nekem ezereket pótolnának ki. A cédulácskát eltettem. Sopronyból kapott levelemet, minthogy egy részben az Élet és Litt. redakciójához szól, ide rekesztem. Felelnem kell ennek az Úrnak, de ez oly titulusokkal teljes levélíró, hogy a revange miatt a hideg lél. Kérdezd meg, vagy kérdeztesd meg Trattnernél, minő titulussal él Kis Sámuel (de N. Apát), hogy válaszomban a titulusadásban hátra ne maradjak. Én elengedtem volna neki mind a levelet, mind a Tek. Tud. etc. címet, de ha már így, én nem bánom, ha *Nagy-Méltóságút* kell is visszaírnom. Mikor foglak ölelni? A dieu!

A gazdasszony kér, hogyha ki nem jösz, szennyesedet küld ki, mert hétfőn mosni akar. Panaszkodik, hogy sem ura, sem asszonya nincs.

121
SZEMERE PÁLHOZ

Pécel, decemb. 18-dikán, 1826.

Helyetted ismét egy levélke, de alkalom is, ezt teszed hozzá, hogy Pestre menjek, s téged láthassalak; s megvallom, kisértetbe vagyok bemenni; csak az rettent, hogy ott egy egész hétig kell majd ülni, és semmit sem csinálni, és az éj gonosz madarai miatt nem alhatni. Valóban, édes Palim, már darab idő olta itt is kínoz az álmatlanság, s miért a kínt megkettőztetni? Tehát csak itt maradok és várlak, és várlak az igért terminusig; de ha akkor sem jövendesz, bizonyos légy benne, hogy gyalog is látogatásodra megyek. Közelget a hazaindulás, s az utolsó napokat

nálad nélkül töltsem-e? - Én itt Sophoklest lucubrálom, már az első köteten keresztülmenék, s igéreted napjáig a másodikon is túlleszek. Nagyon megörvendeztetél ennek kiküldése által, s most, midőn írod, hogy Homér eránt is rendelést tevél, minden óhajtásimat kielégítéd. Bár el ne késnének a kötetek, hogy magammal együtt elvihetném!

Kis Sámuel nehezen lesz prédikátor, legalább adresszén Seigneur de N. Apát címmel kívánja magát iratni; írtam neki valamiképpen, s kérlek, hogy e nekiszóló levelet adasd postára. Megírám, hogy eredeti románcait nem ügyelhetem, mert Pestről távozom.

Csókollak, édes Palim, el ne feledd karácsony másodnapján a Lyányőrző mellé írt dolgozásomat kihozni.

122
SZEMERE PÁLHOZ

Pécel, decemb. 21. 1826.

Köszönöm, édes Palim, hogy a soproni levélkét visszaküldéd. Én azt az urat (Nemes-Apáti Kis Sámuel) egyébnek gondoltam, s válasz nélkül azért nem akarám hagyni, ne hogy vádat hozzak magam ellen; iszonyú munkámba került az a semmiség; négyszer téptem el az elkezdett írást; végre készen valék az üres komplimenttel, s jelentvén Pestről távozásomat, lakomat s postáimat wohlweislich elhallgattam, e fortéllyal akarván a levélfirkálásnak elejét venni. Azonban a C-tus (canditatus) úr megenged, ha a r (román) ügyelő barátságát ignorálom is; s adósod vagyok, hogy a leendő megbánás kínjától felmentettél.

Kazinczynak a levelezésre nézve igaza volt; s kitörléseid felől egyértelemben vagyok veled. De óhajtanám, hogy a szükséges helyeken, például Döbrentei tudósításaiban a velencei út alkalmával Berzsenyiről, Himfyről stb. a kihagyások a nyomtatásban jelek által ismeretesekké tétessenek. Különben a levél stílusa nagyon töredékesnek fog tetszeni. Én is törlöttem leveleimben több helyen; a többi törlések aprók, de a 23. és 24. lapon számos sorokat levontam. A levont sorok végsőiben áll valami, amire D. a 28. lap vég §-ban felel. Reád bízom, hogy erre nézve tégy igazítást, vagy eltörölvén a D. sorait is, vagy amint jobbnak látod.

Egy jut eszembe. A szonettek eránt is vagynak levelezések; s ennyi levél e kötetben nem leszen-e kedvetlen? Gondolkodjál erről. Annyival inkább, mivel a D.-vel folytatott levelezésben is szó van a Reményről, s ez alkalommal mind D., mind én, de kivált D. mondunk olyakat, melyek a szonettek eránt írt levelekben is éppen úgy érdekeltetnek. Idejön, hogy Kczy is a recenzióban újra sub incudem veszi a tárgyat. - Nem lehetne-e vagy egyik, vagy másik helyről valamit kiugratni? Nem jó lenne-e a szonettekről mondottakat a D. vel váltott levelekből elhagyni (annyival inkább, mert itt Helm. megneveztetik), s azt, amit Kczy a Rcban ír, jegyzetképpen a szonettrészhez csatlani? Nálad lévén mindegyik rész, könnyen keresztülnézhetsz rajtok, s figyelmeztetésemet használhatod, amint tetszeni fog.

A levelezésekben nehány helyett alkudozások vagynak, hogy a Múzeum számára ezt vagy amazt dolgozzam. Ez sem mint litteratori tudósítás, sem mint karakterfestés nem tekintethetik. Talán jó lenne az ilyen helyeket ha nem egészen semmivé tenni is, de legalább megritkítani és kurtítani. Tehát, édes Palim, próbáld még egyszer a tollat elővenni, s az elhúzogatás salutaris mesterségét gyakorlatba fogni. Magam azért nem tevém azt, mert történhető, hogy többet eltöröltem volna, mint te jónak látnád, egyéb eránt is használni fog, ha ezen alkalommal ismét kénytelen leszesz a Corpust keresztülolvasni; sokat látni fogsz, ami az előbbi törölgetés alatt még szemed elől elsiklott.

A komikumról szólóra nézve nem Aristarchuskodtál; pedig nem lett volna rossz. Én lap 138. a Cocu imaginairről mondottakat levontam, s helyettek a Mariage forcéból hozék elő példát. Ezen utolsó darab ítéletem szerint Molière-nek legjobbjai közé tartozik, amabban a kétszeri ájulás nem egyéb, mint cuop de theatre, s Molièrehez illetlen; bár különben a darabnak bebonyolítása nagyon komisch.

Alkalmasint elmondék mindent, ami a kiküldött kötetre nézve mondani valóm volt. Ha jön még valami eszembe addig, míg veled levélben vagy személyesen szóllandok, nem feledem el veled tudatni.

Mult éjjel ismét semmit sem alhattam. Fejem ennélfogva még setétebb mint egyébkor; s Sophokles olvasásán kívül nem csinálok egyebet. Már csak a két végső játék van hátra. Ennek a hellénnek módja, édes Palim, az új Európa dramatikusaitól nagyon sokban külömböz. Bonyolódás és kifejlés, s karakteri nuance itt nincs oly mesterséges; de nyelve a legszebb poézis. Tele van oly lírai szcénákkal, mint például a Maria Stuartban a kerti szcena, midőn a fogoly királyné a szempillantatnyi szabadságnak a legszebb lírai ömledezéssel örvendez. Az ő kórusa a Handlungnak nagy részvevője, s azok a szép korális strófák a felvonások végén, valóban sokkal jobb effektust csinálnak a leeresztgetett kárpitnál.

Kazinczynak írtál-e azolta, hogy az Élet és Litt.-ba szólló csomóját elküldé? Ezt talán hogy vetted, tudatni kellett volna vele, s én azt is szeretném tudni mint láttatik venni a Minervára tett választ?

Hát a Kisf. Laczkója? Ha mégsem kész, úgy félő, hogy recenzeálatlan marad. És a Leányőrzőt visszakaptad-e már? Az Auróra kinn jár-e? K. nekem minden provokáció nélkül az Auróra minden eddig kijött köteteiből igért egyet. Nem kellene-e elkérned az igérteket? Én poétikát írván, azokra rájok szorulnék példaszedés és tanácsadás végett. Mert úgy hiszem, hogy mostani poétai világunk az Aurorában alkalmasint minden színeiben feltünik, s onnan leginkább láthatjuk, mely oldalra hajlunk, s hol leggyengébb az oldalunk. Egy darabot (talán 1824) már kaptam, de a többiért csak úgy tégy szót, ha jónak gondolod.

(A levél befejezése ki van vágva.)

123
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, február elsőjén, 1827.

Mindjárt hazaérkeztemkor írtam hozzád egy levelet, vetted-e azt, édes Palim? S vetted-e vele együtt azt a másikat is, melyet vártál? Én még tőled nem vettem semmit, s talán már vár reám a postán valami; de többször egyszernél, s éppen akkor, midőn hozzád írt levelemet elküldém, még nem járattam Surányba és Beregszászba, mert a Tisza jéggel küszködött, s az ártalmenetelt megtiltotta. Rösslertől akkor vettem a három első ujságlevelet, s vettem választ Bay Gyuritól, ki írta, hogy levelünk az Élet és Lit. eránt kezéhez ért vala, de sikeretlenül fáradozott. Kende Zsigmond azt izené, hogy nála 16 előfizető van, még által nem küldé, s ha általküldendi, én nem adhatok neki többet tizenegy példánynál (tizennégyet hoztam, kettőt ajándékon adtam, egyre magamnak szükségem van); írd meg, édes Palim, fogsz-e még hozzájok pótolékot küldeni, s mikor és kitől? A beküldendő példányok árát Bekela Sz. Györgykor felviheti.

Krugot és Schlegelt keresztülolvasám s mindegyikben, kivált Schlegelben sok jót lelék. Ennek Vorlesungjaiban éppen, vagy legalább nagyrészént azok a principiumok vagynak, melyeket

Tieckben már Pécelen ismerni tanúltam. Ezek mindketten tele vagynak Shakespearral, Schlegel még Calderonnal is, s mindkettőről sok szépet, sok jót beszél. Euripidesnek nagy ellensége s nem minden ok nélkül, s itt inkább részén vagyok, mint Molièrere nézve. Ezzel nyilván igazságtalanul bánik, és sokat hibául tulajdonít neki, amit Aristophanesben és Shakespearenél javall. A görögöket jól ismeri, de a Sulzer Nachtragjaiban álló artikulusokban is sok van, ami Schlegelnél nem alábbvaló. Én Euripidesből már sokat elolvastam, s várom Aeschylust a többiekkel együtt, hogy saját észrevételeimet a németekéivel öszvehasonlíthassam.

Dolgozásaimról még most számot nem adhatok, mert kezdetben, s töredékekben vagynak. Fertályonként a poétaság is háborgat, s ezért folyvást nem írhatok, sem prózát, sem verset, hol egyiket, hol másikat kell félbeszakasztanom, s nagyon látható haladást még egyikben sem tevék; azonban aki extenzive nem halad, intenzive haladhat, s én ezt teszem.

Még Biharból bizonyos hírt nem tudok. Mondják, hogy ott voltak előfizetők. Gondban vagyok, hogy a Fényeshez küldött levél eltévedt, s e gondra azolta van okom, miolta hazajöttem. Ha kétségem bizonysággá válik, mást küldök. Kende Zsigának akkor küldök, mikor a példányokat (t. i. a nálam levőket) általveszi: de Izsák a Diétáról hazajött, s más menvén helyette, többé vissza nem indúl. Innen tehát sok reményt ezután se táplálj. Ami engem illet, én valamint a nyáron, úgy ezután is óhajtanám, hogy a dolog inkább előfizetés nélkül menne, ha bár lassabban is; csúf az a tolakodás! Azt a kalmárok közt is csak a házról-házra járók teszik, s ezek - az ég bocsássa meg nékiek - vagy tótok, vagy izraeliták. -

Várom a Bártfai postáján küldendőket.

Mit dolgozol? ezt tudni nagyon óhajtom. Mint van a második kötet? s Döbrentei mit végzett?

Csókollak, édes Palim, Kriskádnak vidd meg idvezletemet, és Bártfayéknak. A pesti kritiko-poétai Parnassos mit mível?

El ne feledd, hogy e már második levelem.

124
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, február 17-én, 1827.

Ezen fertályban veszem a február 3-kán írt becses levelet a melléje rekesztett hat kötettel. Köszönöm e jótéteményt, tiszteletre méltó barátom, mert mi nagyobb jótétemény, mint kétholnapi bizonytalanság után tudósítást venni azokról, kiket nem közönséges részvéttel szeretünk? Ezekből sejteni lehet, hogy nekem Pestről ez elválás pillantatától fogva még semmim sem érkezett ezen csomón kivül; s nem kétszeres örömmel kellett-e tehát ennek meglepni? De talán eddig az én Szemerém is írt nekem a postával; én ugyan neki már kétszer írtam, s e szorgalom lehetetlen, hogy jutalom nélkül maradjon. Minden esetre ide rekesztem a harmadikat is, s könyörgök ennek általadásáért.

A Guzmics kritikájának előre örülök; de sajnálom azt, hogy Döbrenteivel ismét kedvetlenség történt. Ami engem illet, én mind Szemeréről, mind magamról tudom, hogy semmi rosszat ellene tenni nem vala szándékunk. De az a seminator zizaniae! - Jaj annak a dolognak, melybe egyszer a gonosz lélek magát belevegyítette! Pedig a gonosz lelkek közé Klopstock is csak egy Abbadonát teremtett; azok a többiek nem térnek meg soha.

Én a Pali számára dolgozom, s legközelebb a görög filozófia történeteit. Mikor az emberiség még valahol a kultúra legalsó, vagy legalább még a közbülsőtől is messze lépcsőn áll, akkor fegyverkészítő és csizmadia, süveggyártó és hajós mind egy háztól telik ki. Kell-e tehát csudálni, ha mi is verset és filozófi állapotokat egy füst alatt készítünk? Való, hogy Pláton és Aristoteles is tették mindegyiket; s íme mi is mindent véghezviszünk, hogy hozzájok hasonlíthassunk. Plátoni és aristotelesi lelkünk ugyan nincs; de hiszen minálunk az akarat tett gyanánt vétetik.

Schlegelt örömök közt olvasám végig; az igen derék író, kit akkor is kénytelenek vagyunk tisztelni mikor értelmétől különözünk. Még dolgom lesz vele, mert a kritikáról fogok valamit készíteni, s azután tartozott köszönettel küldöm vissza.

Ölelem édes barátom; méltóztassék komplimentemet szeretetre méltó hitvesének általadni. Éljen szerencsésen!

Kölcsey s. k.

125
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, február 17-dikén, 1827.

Pali, édes Palim, ez a harmadik levél tőlem, s még tőled egy sincs itt. Kettő Beregszászból röpült hozzád, s azokra talán már írtál választ; azt remélem, hogy emberem, ki ma ismét a postára ment, hozni fogja hacsak egynehány soraidat is. Ezen várakozásban nem akartam a mi Bártfaynktól érkezett csomó Merkuriuszát is üresen visszaereszteni, s ime tehát olvasd ismét és újra, hogy a csekei Életkészítő és Literatorboronáló, semminek oly híjával nincs, mint leveleidnek.

Aesehylust és Aristophanest és az Odysseát vevém, s ez a pontosság új bizonyítéka a te szép barátságodnak; de itt köszönetemnek egy nagy részét a mi szeretetre méltó Bártfaynk kívánja: mert bizony az ő barátsága nélkül ezeket ily hamar nem fogtam volna vehetni. Aeschylus és az Odyssea különböző kiadásuak a többitől, azonban ez nem tesz semmit is, csak a textus ne legyen rosszabb kútfőkből merített; a betűk ugyan nagyobbak, s ez a szemnek használ.

Elkezdett munkáim közül egy már kész, de nem hirtelenkedem a felküldéssel; úgy lehet, még lelek benne változtatni valót. Most a görög filozófia történeteit dolgozom. Valamely leveledben el ne feledd megírni, hogy múlhatatlan szükség lesz-e a köztünk meghatározott munkákat György napra (ápril, 24-d.) felküldeni? Ezt azért, hogy talán egynémelyik munkára nézve jól esnék a nemhirtelenkedés. Addig már csak két hónap, s a harmadik kötet nyomtatása pedig talán csak auguszt. körül kezdődik. Mindenesetre veszesz csomókat áprilisben, s ha nagy a szükség, veszed mind.

Bártfaynk írja, hogy Döbrenteivel a dolog el van ugyan végezve, de hogy ő ismét haragban vált el tőled. Az a más tarisznyája, édes Palim, nagy baj. Való, hogy mi az ő tarisznyájából nem kértünk; maga látszott kívánni, hogy leveleit kiadjuk. De mi lehet hát? Kazinczy?

Tudósíts mindenről, édes Palim, s mindenekfelett magadról. Mint vagynak a literátori aspektusok Pesten? A mégis csak kegyetlen állapot, hogy a Bekela uram küszöbétől fogva semmit sem tudok rólad. Rösler valamelyik levelében azt hirdeté, hogy a mennykő Pesten házat gyújtott, s ime e váratlan mennykőtől fogva a Bártfay leveléig minden amit Pest felől tudhatok az, hogy téged otthagytalak; pedig én a világ minden januáriusi mennyköveit és méghozzá a budai és pesti egyesült Újság tíz esztendei leveleit adnám érte, ha tőled egy levél

érkeznék. S mindezekből s száz efféle bohóságokból, melyeket ezen cédulában s a két megelőzöttekben írtam, észreveheted: minő kötelesség az, melyet tőled várok.

Egyéberánt kedvem lett volna most valami nem ily igen üres levelet írni, de a károli táskás már késő estve jött ide, s hajnalban indul Gyarmatnak, így mind neked, mind a mi Bártfaynknak csak futó sorokat írhatok. Fogadd el ölelésemet, édes Palim, mint van a te szeretetre méltó Kriskád? és Miklós? A dieu!

126
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, március 26-kán, 1827.

Midőn március 8-dikán írt leveledet kezembe adák, betegen fekvém ágyamban, honnan csak tegnap költem fel. Már fekvésem előtt is régolta gyengélkedtem, s emiatt lelkemnek elég vidámsága nem vala, s dolgozásaimat, melyek elég tűzzel folyának, félbe kelle szakasztanom, jó mégis, hogy Bártfaynk segéde által mégis mindég küldhetek hozzád írásokat, így az a veszteség, hogy Debrecenből György-napkor, annyit, amennyit szándékozám, nem küldhetek, nem leszen kipótolhatatlan. De írdd meg világosan, hogy a károli táskástól írt levelemet vetted-e? Tudnom kell, mit bízhatok az actuarius pontosságához. Megjárnók, ha ez a Bártfayhoz intézett borítékokat itthon felejtgetné.

Februáriusi leveledben a Döbrenteivel folyt levelezés hollétéről teszesz kérdést. Pali! A levelezés isten tudja mely szentségtelen kezekre fogott jutni, mert az minden jelek szerént, azon fiakerajtózsebben maradt, melynek gazdája bennünket a Dunapartról Rösslerig vitt, s a Rössler kapujától visszabocsáttatott. A gondatlanság, édes Palim, annál menthetetlenebb, mennél kevésbé lehet azt kipótolni. Azonban ami megesett, azt ki fogja megváltoztatni? Ily környülmények közt lehetetlen, hogy Döbrentei haragot viseljen ellenünk. Ha ő ezen történet által vesztett valamit: bizonyosan nem vesztett többet mint én.

A másik kérdésedre: Ónodi Sándor ki legyen? meghökkentem. Nem, édes barátom, én e nevet soha ezelőtt nem hallottam, tehát semmit sem tudhatok felőle; mégcsak azt sem, ha való név-e ez, vagy csak álnév. Egyéberánt a pseudonymitas közöttünk szinte módivá lőn, ki tudja ki rejtezik alatta? Annyit az általad leküldött munkából bizonyosan mondhatok, hogy az ember nem ezen környékről való, s így ha ki lehet tapogatni ki voltát, neked ott inkább lehet, mint nekem itt.

Tudni kívánod: min dolgozom? Bártfayhoz intézett levelemben írám, hogy a g. filozófia történetein kezdék dolgozni, de ezek most betegségem miatt nyugszanak. Egész márciusban még olvasni sem sokat olvastam. Aristophanesből legtöbbet. Az kimeríthetetlen launajú író.

Debrecenben senkivel sem leheték. A sár képzelhetetlen vala; leveleinket biztos embertől széllyel küldöztem; magam egy napi ottlétel után továbbindulék. Nem lehet gondolni rettenetesb utcákat, mint akkor ott valának.

Az igért köteteket várom, s a második darab kötetét legnyugtalanabbul; mert sok van amit kéziratban nem láthaték. Megtudom majd biztosunk által az akadémiai principiumokat. Hogy a grófi beszéd kegyelmes sorsot nyert, azon örülök, e jó jel azon Btra nézve, kitől a *Thmi* beszédet várod és bizonyosan megkapod, mert az két hónap olta készen áll, hiszen a Th. nem oly sikamlós tárgy, mint a cenzúrán általesett beszéd tárgya. Azt írod, hogy nem határoztad meg, miket fogsz a beszédeken s a Magnetizmuson kívül felvenni. Legjobban meghatároznak

a beküldendő munkák; én az enyémeket, mihelyt küldhető állapotban lesznek, indítom. De a harmadik kötettel nem szükség nagyon sietni. Tudnunk kell elébb a másodiknak sorsát.

A-nyikkal biztatsz. Benned nem kételkedem. De az alkalmasint igen drága lesz; mert a darabok százat felül haladnak. Tieckről semmit sem írsz. Ezt csak azért ohajtom tudni, hogy ha Eggenberger meghozatta és Sédel általad megkapta, jó; ha nem, úgy nekem kötelesség az elhozottat köszönettel visszaküldeni. Én a visszaküldést minden legkisebb fájdalom nélkül megteszem. Tehát csak írdd meg, mert nem oly könyv, hogy nélküle el ne lehetnék.

(Kisfaludy) Károly haragudt, hogy Lyányőrzőjét a németek rosszúl játszották. Biztasd, hogy a magyarok még rosszabbúl fogják, ha körmeikbe akad. Egyéberánt a rossz színjátszót mégis könnyebben eltürheti: mint a gonosz recenzenst.

Ami a levelezést a F. B. úr által illeti. Igaz, hogy a levelek fel nem szakasztva hozatnak által: de ha a B. úr maga hozza által, olyankor óhajtja olvasni. A beszédíró maga postára nem jár. Tehát mindenesetre vigyázni kell, s olykor a táskás útját választani. A postára mindenesetre csak a régi felülírás szükséges; mert külömben eltévedhet a levél, a vizek miatt gyakran hetekig nem lehetvén odajárni.

Szeretem, hogy a praenumeratió-kunyorálást megveted. Én ezt nem annyira az úgymondott szemtelenségért nem szeretem, mint egy más fontosabb okért. - Az öcsém Péter a télen Álmosdról itt vala, s azt mondá, hogy Csanády József úr ott nekünk meglehetős számmal szedett praenumeratiót, és novemberben fel is küldé azt, s panaszkodik, hogy példányai még sincsenek. Mi bizonyosan nem láttuk a felküldött praenumeratiót, s a dolgot annak kellett hibásan végezni, akire Csanády a pénzt bízá. Azonban mindegy akárki volt hibás, mert a parolátlanság vétke csak a könyvkiadóra hárul, s annak hitelét vesztegeti. Ilyen esetek nagyobb számmal is történhettek, s az ilyeket legjobban úgy kerülheted el, ha előfizetést nem kívánsz; vagy legfeljebb ha kevésszámú igen biztos embereidre támaszkodol.

Surányi barátunk azt mondá, hogy ír neked az előfizetés dolgában. Úgy vélem megtevé azt. Itt Kende Zsiga vállalta a dolgot magára. Mint viselte magát, nem tudom. Én azt kérém tőle, hogyha előfizetői lesznek, a pénzt a pesti vásárra Károlból küldje hozzád. Írd meg: tette-e?

Igéred, hogy iparkodni fogsz az elmulasztottakat helyrepótolni. Hallgassa meg az ég! Bár nekem is jönne erőm s erőmmel együtt kedvem a pótolgatáshoz minél elébb. De még gyenge vagyok; s e nyomorúlt levél öszvefirkálása alatt is egészen kifáradtam. Engedd tehát, hogy ezúttal szűnjek meg. Kriskádat ölelem. Idvezletemet a mi Lacinknak s hitvesének. Köszönd meg nevemben a Vörösmarty Salamonját, melyet veendő leszek.

Aideu, édes Palim! csókollak ezerszer; könyörögjetek érettem.

Rössler újdonságleveleit eddig három híján (IX, X, XI.) hiba nélkül vevém. Vörösmartyról (a Salamon miatt), hacsak az elmaradt háromban nem, nem beszél. De Bacsányiról, hajh! Ez a rettenetes dicséret, mégis a Döbrentei megjegyzése alá tartozik.

127
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, május 14-én, 1827.

»Reng a hullám, röpül a sajka stb.«

(L. az I. köt.)

Kedves barátom, íme a kívánt dal! Közlöm azt azon könyörgéssel, hogy idegen szemektől megőrizni méltóztassék; mert ohajtanám, hogy ez csak akkor jőjön közismeretbe, midőn verseim csomójával együtt adatik ki. Mint van, kedves barátom? Én beteg valék, s nagyon egészséges most sem vagyok, legalább félbeszakadt dolgozásaimat még mindeddig nem folytathatám; s az ami e folytatásra alkalmatlanná tett, okozta azt is, hogy kedves barátomnak s a mi Palinknak csak ily későn válaszolok. Egyébiránt minden hozzám intézett csomókat hiba nélkül vettem; ez a kedves barátom segedelmével talált út nekem nagy jótétemény; fogadja el tőlem a legforróbb köszönetet!

Itt, azaz Szatmárban és Beregben, az Élet és Lit.-nak bűnűl tulajdoníttatik, hogy benne itt és ott magok a kiadók dicsérettel említtetnek, hogy a róla folyóírásokban tett magasztaló ítéletek belenyomattak, s több efféle. Úgy vettem észre, hogy a gáncsolók közűl még senkinek sem tünt szemébe, hogy a dícséretek mellett a gyalázások is híven ki vagynak adva. Az itteni emberek (s talán az ottaniak is) a horáciusi maximának éppen ellenkezőjét tartják: ubi plura nitent etc. Mert ha egy betűt leltek, melyben megbotránkozhatnak, semmi egyébre azonkívül nem figyelmeznek. Kritika lévén a cél, nem szükséges vala-e azoknak, kik másokról ítéleteket mondogatnak, a magokról mondott ítéleteket is előmutatni? s ítélet nem lehet-e szintúgy jó, mint rossz? De mit gondol azzal a magyar John Bull? Uram bocsásd meg nekie, mert nem tudja mit cselekszik! monda Krisztus urunk.

Én várom magamra a sz. lelket, nem a pünkösdit tudniillik, hanem azt, mely kedvemet s erőmet a dolgozásra ismét meghozza. Kínosabb állapotban egész életemben nem valék, mint most. Máskor, ha nem dolgozhattam, öszvedugám kezecskéimet, s német-magyar flegmával néztem az ablakon kifelé; de most a Palinak tett igéret miatt rettenetes nyugtalanság gyötör, s a jobb óra megjöttét szenvedések közt lesegetem.

Pali által a literátori világból semmi újságot nem tudok. Szunnyadás van talán Pesten? A Toldy és Fenyéry Handbuch-ja meg fog-e jelenni? Hát a Palinak igért dolgozások Kisfaludy és Vörösmartytól? Ezekről, s az ilyenekről vagy kedves barátom, vagy Palink által várok tudósítást.

Vigye meg kedves barátom a maga szeretetre és tiszteletre méltó nőjének idvezletemet, és Helmeczynek, kitől a József-napi levélben nehány filológiával paprikázott, baráti sorokat vevék. Hát ő nem készít-e valamit? De azok a fiskális urak a literatúra minden bajnokai között legrestebbek. Nem azért van-e ez, mert nagyon szeretnek új kaputrokban járni? Tudnivaló, hogy kaputrok-újítás és nyelv-újítás együtt nem járnak.

Adieu kedves barátom, fogadja öleléseimet s tartsa fenn erántam e nekem igen becses barátságot.

Kölcsey s. k.

128
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, május 14-dikén, 1827.

Végre, édes Palim, veheték magamon annyi erőt, hogy a túlsó lapokon álló beszédet letisztázhatám. - Ez hónapok olta készen állott nálam, minden egyéb dolgozásaim betegeskedésem miatt félbenszakadtak. - Elő vegyem-e ismét azokat? Ez a kérdés az Élet és Lit. köteteibe való dolgozásaimat illeti; mert azon dicsekedések szerént, melyeket a könyvvásárról közölsz, költséged a második kötetből nehezen fog kijőni; s én deklarálom, hogy amennyiben rajtam áll, meg fogom akadályoztatni, hogy a gyűjteményt legkisebb veszteségeddel is folytassad. Mert nem lélekbosszantó gondolat-e az, hogy magunknak kritikáinkkal mind az írók, mind a csupa olvasók közt férfias elszánással ellenségeket nem kevés számban szerezzünk, és amellett pénzt is veszítsünk, ami nekünk nincs? Pedig akármint biztatsz, én jól látom, hogy neked most veszteni kell.

Bay által vevék Debrecenből (tőlünk nem volt ott senki, s ezért Bekelától semmitsem küldheték) tíz példányt, előbb a táskástól egyet a Salamonnal együtt. Beregben ez újságokból extrahált dicsérő jelentéseket, mint szerénytelen közlést botránkozva tekinték. Én az egész kötetben a Döbrentei Antikritikáját s levelét és a Guzmicstól származott dolgozást lelém magam előtt újaknak. Guzmics egyedül, mint pap, vette fel a tárgyat; Döbrentei pedig - -! De hiszen az ő egész filológiai konfesszióját már régen ismertem. Az egészen a gróf Teleki principiumin épült, vagyis az egészen a Telekié. Az a szekretariusság! De hogy Ő az *ódom, ődöm, tatódom* debreceni vétkeket is követi, e már istentelenség! - Elfelejtém feljebb, hogy a Leányőrzőről adott elógiumok is újak voltak előttem. Az tehát a kritika? Így kritika és újságírói kürtölés két egyforma hivatalos munka.

Vevém a négy kötet - nyikot, s a mellé tett praenumeratio hirdetést. Csókollak, édes Palim! - Hanem a négy kötetben csak négy mív áll, van pedig kiadva 108. A praenumeratio hirdetés ezen száznyolcat négy kötetben igéri, s az elsőben valami harmincat; de rettenetes drága. Ennyit a magyar literátor és a magyar nemesember erszénykéje meg nem győz. Pedig a küldött négy darab nem is a Calderon legelsőrangú dolgozásaiból való. Legalább Schlegel másként tanít.

Józsefnapi leveledben oktávrímeket közlél találgatás végett. Én Vándorfyénak gondolom. Poétai tárgy és nyelv; az utolsó strófát nem szeretem, mert ott a hasonlításban ismét a reggel képe jön elő, mellyel az egész foglalatoskodik. 1. str. vers 4. *által csillogának*, azaz *csillogának által*, a második strófában az *alkotó* és *lágy* epithetonok nem látszanak jól helyheztetve lenni. Az *aranypirulva* excellens. Az egészet ki kellene dolgozni, megérdemlené.

Kendének nem írtam, de beszélek vele, mert ő Csekén meg szokott fordulni. Általadám neki az első kötetből küldött hét példányt, tehát, mivel ő az első kötetből 19-et kér, ezen hetet számláld e summába, s annyival kevesebbet küldj. A második kötetből is általadok neki nyolcat, vagy kilencet, mert énnálam úgyis el nem kél. A pénzt arra útasítám, hogy Károlból a táskás csomói közt küldje fel; ezért az említett hét kötet árát sem vevém fel tőle. Bár Baynak se írtad volna, hogy a hozzá küldött példányok árát nálam tegye le; ő azt Debrecenből, könnyebben felküldhette volna. Még nem adta által s ha fogja, én levélbe pecsétlem, s mint ezen mostani csomót, Mátyásy aktuariusnak fogom ajánlani. Más utat legalább nem tudok. A debreceni vásár messze van, s ki tudja, ha ismét nem marad-e el onnan az öcsém, mint György-napkor?

Mindenesetre tudósíts, ha a harmadik kötettel megjelenhetsz-e az idén? Tudniillik meg nem jelenhetsz, míg a második el nem kél. Ha tudnám, hogy ezen évre ezen második elég lesz, úgy ahelyett, hogy tumultuario opere kritikát és filozófiai dolgokat firkálnék, poétai míveimet

venném most elő, ezekhez értvén a nyikot is. Betegségem nélkül már amaz elsőkkel kész volnék, s most ez utolsókat iskoláson kimért napszám nélkül tenném foglalatosságaimmá. Várok tudósítást világost és *nem csalót*.

A Kazinczy kritikája kemény, igazad van. Ez abba az időbe való, mikor az naplómat kilökhetnők. De a napló is félben áll, s bár folytathatnám ismét.

Ölellek édes Palim, Kriskáddal együtt. Ne szűnjetek meg szeretni.

129
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, auguszt. 6-dik, 1827.

Írnék neked, édes Palim, és nem tudom mit, és nem tudom mint? Egyedül azon kínos tudományom van még, hogy Ádámot a testvéröcsémet eltemettük, és én kimondhatatlanul szenvedek. Sorsom az övével nemcsak szeretet által vala öszvekötve, hanem azáltal is, mert jövendőm egész intézetét az ő élete környülállásain építettem. Nem látod-e szeretett Palim, mily sokféle szövedékekből van öszvefűzve e fájdalom, mely szívemben lakik? Életem következő fekvése homályban áll előttem, s ezen homály, s ez egyedűllétel, minekutána őtet, az egyetlent, kit e számkivetésben birtam vala, elvesztettem, szánásra méltó borúlatot öntenek el felettem. Menjek, édes Palim, ó mely örömest, mely forró vágyással mennék hozzátok! s hogyan találnék enyhítőbb és szebb vigasztalást, mint karjaidban? De itt egy árva van, ki még távolról sem sejti veszteségét, s ezen gyermeki tudatlanságban annál megrázóbb erőben birja szánakozásomat. És mégsem tudom, ha kell-e, ha másnak kivánatos-e, hogy itt maradjak? Kétség, kétség közt, édes Palim, de még fájdalmam sokkal újabb, mint csak gondolni tudnám is, mint vívjam ki magamat.

Itt maradok? Kétségkívül ezer bajokra maradok itt, bajokra, melyek a legnyomorúltabb pórnépi kör felé fognak lenyomni; s képzelheted-e, hogy én akkor az legyek, aki voltam? hogy én dolgozhatni fogjak neked, s a mi kedvelőinknek? Megyek? Ó Pali, Pali, én nem tudom; s a legkínosabb az, hogy tanácsot tőled sem nem kérdhetek, sem te nem adhatsz. Mindenesetre bizonyos lehetsz barátodról, hogy a kötelesség hívásának megrepedt szívvel is kész lesz engedni; de ha a kötelesség szava alól az özvegy el nem fogadó viselete feloldoz, akkor nyúgodtan válok el. Mert lehetetlen képzelned, hogy én magamért e távolságban saját világomtól tovább is megmaradjak. Könyörögj, édes Palim, könyörögj Kriskáddal együtt érettem; mert kit birok én már rajtatok kívül? Senkit, senkit, senkit! Ó miért nem születtem én inkább a ti testvéreteknek?

Levelet és csomókat vevék tőled a mi Bártfaynktól és Schedeltől. Köszönd meg nekik barátságokat, édes Palim és mondd meg, hogy nekem nincs erőm, hogy feleljek. A literatúra, a költés világa szép világ, és meleg; s mégis mely hidegségben tűnik fel az most énelőttem! Nincs melegebb, nincs forróbb és égetőbb, édes Palim, mint a fájdalom.

Könyveiteket nemsokára visszaküldöm, lehetetlen tőlem innen valamit kapnotok. Mit dolgozzam én és mikor, aki nem tudok, nem ismerek egyebet kínomnál, aki mellett és körül nincsen hely, mely a lélek és test bajaitól üres maradt volna. Szobám most az özvegy fájdalmának rejteke, s könyveimben nincs sem tanács, sem vigasztalás. Az a magasabb élet, az a bölcseség! Fölséges vigasztalást adhat annak, aki még nem szenvedett, vagy már megenyhűlt, de a fájdalom örvénye mellett a legmélyebb bölcseség is érzéketlen csevegés.

Rössler nekem leveleket küldöz, pedig én az előfizetést fel nem küldém, s fel nem küldhetem. Mondd meg neki, ne tegyen adóssá. Nem szükség, hogy érettem lefizesd, én tőled már tavaly is többet vevék, mint kellett vala, s minek nekem az ő levelei? Tele vagyok az én saját újságaimmal, és ha még Athena hétszer eldől, s nem tudom még mik történnek is, az én fájdalmam nagyobb nem lehet.

Sokat sírtam, édes Palim, de e vallástételből s azon panaszkodó levélből, ne hidd, hogy férfiú nem volnék. Le nem roskadtam s nem fogok. Tiszteld fájdalmamat, magamra bízd, hogy a jövendőt, saját szívemmel számot vetve, rendeljem el. Meglehet, hogy a literátort bennem elveszted, sohasem a barátot, a barátot, ki néked s Kriskádnak oly forró, oly kifizethetetlen hálával tartozik. Áldjon meg az ég benneteket!

130
KISFALUDY KÁROLYHOZ

Csekén, szeptember 6-án, 1827.

Köszönöm részvétedet sorsomban, édes Károlom: részvétel a bánatban ha vígasztalást nem ád is, enyhűletet szerezhet. Engem valóban a legszerencsétlenebb környülmények közt ért a csapás; nemcsak testvéremet vesztettem el, de vele életem nyugalmának nagy részét. Jobban meg vagyok rendűlve, mintsem könnyen öszveszedhessem magamat.

Adósod vagyok, mert ígéretet tevék; de te, édes barátom, szelíden bánsz velem; s elengedvén ígéretem nehezebb részét, csak régibb darabjaimból kívánsz valamit. Itt küldök négy parányi dolgozást, és assignálok még hármat, kettőt (*Rákos bolyongék* és: *Egykor homályos*) Szemerémtől végy által; harmadikat (*Reng a hullám*) Bárfay fog általadni. Ennyi, úgy vélem, több lesz mint elég; ha mindenikre szükséged nem leszen, válassz közűlök.

Ezen cédulácskát a versekkel együtt Palihoz küldöm, kitől hiba nélkül veszed kezeidhez; szállásod jegye úgyis ismeretlen előttem.

Szomorúan végzed leveledet, a diétáról való tudósítással. Ki az ki veled együtt ne érezné a közönséges fájdalmat? De az újabb sebektől rettegő szív félelmesen vonja be magát a régiebbekkel, s rejtekben emészti fel önmagában gyötrelmét. Tűrnünk kell, édes barátom; a tűrés is az emberi virtusok sorában tündöklik.

Ölellek, édes Károlom. Schedelt köszöntsd nevemben, és Vörösmartyt, és Stettnert, s ne szűnj meg szeretni.

131
SZEMERE PÁLHOZ

Csekén, szeptemb. 6-dikán, 1827.

Boldog az, édes Palim, ki a földkerekség kilencszáz milliomjai közt legalább egyetlenegyet bir, kit lelkének egész bizodalmával szoríthat kebléhez, kiről lelkének egész bizodalmával elmondhatja: ez engem szeret, ez engem megért. Mivé lennék én szeretett barátom, mivé lettem volna én százszor már életemben, ha te engem a legtisztább, legszentebb testvéri szeretettel körül nem ölelnél! Környülményeimtől oly gyakran elkeserítve, oly gyakran eltompítva; az emberektől oly sokszor a gyűlölés kínos érzelme felé kényszerítve: egyedül benned vetett

határtalan hitem vala képes újra magamhoz téríteni; egyedül szennyetlen lelkedre visszaemlékezésem vala képes az emberiség ügyét előttem megigazítani, nehogy az emberi virtus felől kétségbeessem. Intesz, édes barátom, hogy nyissam fel keblemet: ezt a vérző, ezt a fájdalommal csordúltig tölt kebelt, mely előtted s karjaid közt valahányszor kiömlött, öszvehangzó érzelmeidben talált enyhületet. Pali, ez a kebel titkokat talán-talán nem zár; legalább zárni nem akar; Isten tudja a jövendőt, engemet a jelenlét kínosabban nyom, mintsem a jövő kifejléséről aggódjam. Azonban nem veszem észre, hogy a jelenlét bajait bizonyosan ez az aggódás, bár nem nyilván kitetszve is, egyvelíti fel, s teszi terhesebbé: mert nem mindig azon homályos kérdés lebeg-e a lélek előtt: mi lesz mindezekből, s mint fogunk belőlek kimenekedni, vagy bennek elsüllyedni?

Szegény öcsémnek a maga keskeny köréhez képest temérdek bajai valának, s e bajok között az én osztályjószágommal segítgetett magán; s ezt tehát kezei közül soha ki nem vehettem, mert azt romlása nélkül nem tehettem volna. Ő meghala, minekelőtte környülményei könnyülhettek; s képzelheted, hogy ha életében az én osztályrészem a siker elviselésére elmúlhatatlanúl szükséges volt; ezen szükség most kétszeresen álla be. Tudván ezt, előre lehetett volna gondolnom, hogy az özvegy ittmaradásomat óhajtani fogja; s minekutána jelenté, hogy azt óhajtja, nem leltem semmi igazságos okot, melynél fogva magamat innen elszakasszam. Mert hol van ok, mely igazságos legyen, midőn a szükségben levő emberiségnek, midőn egy szeretett halott maradékának elhagyása forog fenn?

Megigértem, édes Palim, hogy itt maradok, mindaddig, míg reám szükség leszen, de megvallom, hogy sem akkor, midőn ez igéretet tevém, nem tudtam, sem most, midőn neked efelől tudósítást teszek, nem tudom: mi fog velem ezen ittmaradás által történni? Mit csinálok én itt? mit kell nekem itt csinálni? Az özvegynek atyja gazdag és nagybefolyású ember; ezt kértem, hogy szánakozzék leányán s unokáján, s nyújtson nekik segédet. Eleget fog-e tenni az atyai szent kötelességnek, még nem tudom. - Bár megtenné, amit tennie kell; ezáltal talán én is világosabb kinézést nyernék a jövendőbe, mely most előttem homállyal van borítva.

Mindezek éreztetni fogják veled, hogy én nyúgodalmam köréből kiverve vagyok, s mindenesetre hosszú idő kivántatik, míg ismét helyre jöhetek. Jól látom azt, hogy saját erőmmel csak úgy tehetném mássá fekvésemet, ha minden kötelékekről egyszerre lemondanék, s egyedül enmagamra fordítnám figyelmemet. De ha ezt tenni akarnám, kétségkívül te volnál első, ki visszaintenél. Nincs egyéb mód, édes Palim, hanem hogy a környülállásoknak magamat megadjam, és sorsra vagy szerencsére (vagy mi az, ami itt igazgat?) vak engedelmességgel bízzam dolgaimat. Legyen amint akar, most eléggé rosszúl van, s ha valaha jobban leszen-e, sem nem tudom, sem nem reménylem.

Literátori dolgaidhoz keveset szólhatok. Azt kérded, mikor küldhetnéd fel hozzám azokat, amikből leveled kivonásokat közöl? Amikor tetszik, édes Palim. Apróságokat, jegyzeteket talán írhatok; de az égre kényszerítlek, ne kívánjatok tőlem semmi csak valamennyire húzomos munkát is. Mondom neked, hogy egy rövid levélírás is nagy erőmbe kerül s vagynak pillantataim, melyekben a legbecsesebb öszveköttetésekre való emlékezés is terhemre van.

Kisfaludytól (Károlytól) a tiéddel együtt vevék levelet. Kér, hogy Aurórája számára küldjek régibb verseimből, mert mostani helyheztetésemben újakat tőlem nem is vár. Azt is írja, hogy bennem bíztában másoknak verseiket el nem fogadta, s nélkülem ezen oldalról Auróra parlagon marad. Jól tudom, hogy én neki igéretet tevék, s eleget tennem kötelesség. Öszveírtam tehát és írattam némely darabjaimat, melyekről tudtam, vagy legalább gondoltam, hogy a Schédelék kézikönyve számára le nem írattak. Ezeket a Károlyhoz szóló levéllel együtt a te borítékod alatt küldöm; készebb levén téged a postával terhelni, mint tudtod nélkül írni másnak levelet. Nálad lévő verseimből add által neki azt, mely így kezdődik: *Rákos bolyongék partjaid*, és *Egykor homályos érzetek*. Adasd által a Bártfayval közlött Vándort is;

ezt többé nem rejtegetem, mivel verseim külön kiadásáról ezen esztendőben már nem is gondolkozom.

Köszöntsd Bártfayékat, Kriskádat öleld meg érettem. Csókollak ezerszer.

A Schédel által közlött Lirikumokat recenzeálnom lehetetlen. Sok idő kell ahhoz, míg én ismét valami olyanhoz kezdhetek. Ohajtanám tudni, ha nem kell-e visszaküldenem?

Bay Gyurit kértem, hogy az Élet s Lit. bevett pénzt küldje fel neked Debrecenből; de megkérni fogom, hogy a postapénzt leveledért belőlök fizesse meg; azzal még adós vagyok s szegényebb, mintsem hogy magamtól megfizethessem, s a szegénység minden nyomásai között ez rajtam legkínosabb.

Az Élet és Lit. hozzám küldött 10 példányaiból kettőt ajándékon adtam, nyolcat Kende Zsiga vitt el, ki az első darabokat is elvitte. Kértem, hogy árokat küldje hozzád.

132
SZEMERE PÁLHOZ

Nagykároly, szeptemb. 17-dikén, 1827.

Édes Palim, tegnap estve érkezém ide, még Bártfaynk itt vala, s örömem volt vele egy órácskát tölthetni, egy pakétot hoza Toldyéktól, melyben a Handbuchot találtam, fogok felelni ha hazamegyek, s időt s kedvet nyerendek. Utolsó leveledet a Kisfaludyéval (Károly) együtt Beregszászból vevém s feleltem mindkettőtöknek, azon feleletemben környülményeimről bőv tudósítást veszesz, ahhoz itt semmit sem szükség adnom. - Időm sincsen neked itt hosszasan írni, egyedül egy kérést engedj meg. Az öcsém megholt, özvegyére pörök maradtak, s azokra nézve természetesen pihenésre van szüksége. - Tehát a lehető hamarsággal szerezz nekünk egy prorogatorium mandatumot (Kölcsey Ádám özvegye Szuhányi Josephine, mint férjétől maradott Kálmán fia gondviselője számára), s azt hasonló hamarsággal küldjed, ha másképp nem, postán erga recepisse. El ne felejtkezzél édes Palim!

Nem tudom, szükség-e tudni a halál idejét? Az auguszt. 2-dikán történt.

Csókollak téged és Kriskádat. Bártfay bizonyosan már Pesten lesz mikor e levelet veended. Öleld meg nevemben Kisfaludyt, Schédelt köszöntsd.

Az Élet és Lit. példányairól az én Zsigám által nyersz tudósítást, ki ezen levelemet folytatni és sietve postára küldeni fogja. Itt előadott kérésemre, mindenesetre sebes tudósítást várok.

Tisztelt Barátom!

Bárha nékem személyesen nem lehetett szerencsém még eddig tisztelt barátomat ismerni, mégis úgy hiszem, hogy szíveink rokonok, megenged tehát ezen barátságos megszólításomnak.

Az Élet és Litteraturát igenis megkaptam Sternbergtől, de nagyon nehezen megy a kiosztogatása; eddig 20 kötetet vittek el tőlem, s Bártfaytól felküldém az árát. Reménlem, hogy a jövő 1-só októberi Nagy Gyülésünk alatt a többit is kiosztogathatom. Az első részből 10 kötet kötetlen jöve ide s azt kéntelen valék beköttetni. Ölelem kedves barátomat és változhatatlan tisztelettel vagyok

hív barátja
Kende Zsigmond

133
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, szeptember 27-én, 1827.

Tisztelt Barátom, ezen Szemerénkhez szóló csomóba Szatmár vármegyei produktumokat zártam, méltóztassék azokat Palival együtt megtekinteni. Ohajtom tudni mikor, és mint ért kedves barátom Pestre, s mint lelte szeretetre méltó hitvesét, ki előtt színletlen tiszteletemet bemutatni kérem. Engem azolta kedves barátom utasításából fisk. Jákó úr Bátorból látogatott meg, bizonyos régi leveleket keresvén. Elvittem azon urat a familiai levelek konzervátorához, s megigértük neki, hogy archivumunkat felkutatjuk, s a kutatás kimeneteléről tudósítást teszünk.

A Mátyási úrnál letett csomót még Károlban létem alatt kézhez vevém; abban a Toldyék Kézikönyve vala, melyet örömmel forgattam keresztül. Ezen vallástételből láthatja kedves barátom, hogy még egészen elveszve nem vagyok; noha nagyon sok hija van, hogy az legyek ami csak tavaly voltam is. Most sem gazda, sem literátor nevet nem érdemlek, s az ég tudja micsoda valami harmadikká kell még lennem.

Éljen szerencsésen kedves barátom, s tartsa meg nékem a maga barátságát, mely nékem már eddig is oly sok vigasztalást nyújtott. Ölelem ezerszer.

Kedves Barátom, ezen órában érkezem s azt a váratlan örömmel meglepő hírt veszem itt, hogy az én Bártfaym is itten van. Sietek tudósítani ittlétemről, ohajtanám tudni hol s mikor ölelhetjük egymást?

Kölcsey s. k.

134
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, szeptemb. 27-d. 1827.

Itt veszesz édes Palim:

1. Szentléleki Antaltól egy Homerusi Parafrázist, azaz, az Iliász első énekét a Minervában megjelent fordítás után szabadon dolgozva, annak megmutatására, hogy nekem nem kellett volna szorosan az eredetihez tartanom magamat, s avult formákat keresnem. Szléleky nálunk Exactor volt, most elsőrendű TBiró, Izsáknak nagy barátja. Mindemellett is engem szeret, s még a Csokonai recenziójának is nagy pártfogója volt. Ezen Homerusi leckét a jólelkű öregnek (64 esztendős) semmiképpen rossz neven nem veszem.

2. Egy vmegyei beszédet, melyet (köztünk maradjon) K. Zsiga számára írtam. Ha méltónak leled, a többek sorába felveheted név nélkül.

3. Egy Schedelnek szóló levelet, melyet adj kézhez. Két levelet s ugyanannyi ajándékot küldött hozzám, s felelet nélkül hagynom őtet illetlen vala.

Legközelebbi levelemben, melyet Zsiga Károlban tett postára, valamely prorogatorium mandátumért kértelek, engedd meg, hogy arra ismét emlékeztesselek. Beregszászból küldött levelemet eddig bizonyosan vetted.

Kriskádat ölelem; csókollak ezerszer édes Palim. Irdd meg, mint vagytok?

135
TOLDY FERENCHEZ

Csekén, szeptember 27-én, 1827.

Bártfay, az én tisztelve szeretett barátom, egy csomót hoza nekem, melyben a Kézikönyvet lelém. Ezen ajándék, édes Ferim, emlékeztetett engem ama másikra, melyet régebben vevék, s melyet kínos környülállásaim miatt mindeddig meg sem köszönheték: az Esztétikai Levelekre. Fogadja el, édes Ferim, köszönetemet; köszönetemet, e még most is vérző kebelből, e még most is panaszt zengő ajkakról!

Édes nekem azt tudni, hogy vagynak Pesten, kiket a felettem összeomlott fájdalom részvételre vonsz. Köszönöm e részvételt, édes barátom. Magának, Bajzának, és Helmeczynek. Az ég óvjon meg titeket hasonló csapástól, csapástól melyben a sors a maga egész mérgét kiontja, s melynek következései az élet minden napjain keresztül érezhetők.

Az Esztét. Levelekkel együtt egy kötet verset is vevék, azon megszólítással, hogy azokat recenzeáljam. Megírtam Szemerémnek, hogy én azt nem tehetem. Ha tudná, édes Ferim, minő erőbe kerűl nekem csak egy ily kis levélnek írása is, bizonyosan neheztelés nélkül fogadná megtagadásomat. Most nemcsak belső, de külső környűlményeim is olyanok, hogy dolgoznom lehetetlen. Az én literátorságom, azt mutatják minden kinézéseim, végefelé jár. S mi köze is a falusi magyar nemesnek a literátorsággal? Neki a literatúra szerelmét s a költői lelket a végzés csak haragjában adá; mert kínszerző ajándékot jó kedvében nyújt-e valaki?

Kisfaludynak tett igéretemmel adós maradék. Oka bizonnyal nem én vagyok. Írtam ezen kedves barátunknak, s küldöttem számára valamit régibb dolgozásaim közűl, minekutána azokat, amiket egyedűl érette kezdék el, nem végezhetém. Lehetetlen, hogy ő nekem ezt nehezen vegye. Vigye meg néki, édes Ferim, baráti köszöntésemet.

Ítéletet adjak a Levelekről, s a Kézikönyvről? Én most alkalmatlan vagyok arra, hogy valamit egész kiterjedésben, s kritikai lélekkel általtekintsek. Csak úgy nézek most mindent, mint az olvasóközönség nagyobb része, melynek elég, hogy itt és ott valami kedvére valót talál, s az egész felvételével magát nem gyötri. A Kézikönyv nekem kedves gyűjteményem; az Eszt. Levelekben sok van amit én nem úgy hiszek, de jól tudom azt, hogy nemcsak az az igaz amit én annak tartok. Szeretem, ha minden fej a maga saját világa után indúl inkább, mint a másé után vakon. Azonban az írígy is kénytelen lesz megvallani, hogy az Esztét. Levelekben sok tudomány van, s ezt teljes meggyőződésből mondom. Bay Györgynek adám a nekem küldött példányt olvasni Zalánnal együtt, mert ezt még a beregiek nem ismerék; igen a szatmáriak. Szentléleky írt is valamit Vörösmartynak. Vtynak itt sok becsülői vannak.

Vigye meg, édes Ferim, baráti idvezletemet Vörösmartynak és Fenyérynek, s ha még ott lenne, Bajzának. Örűlhet ő géniusának, hogy Goethét vele megszeretteté. Bár Goethe dalait s románcait tenné fő stúdiumává! azokban Goethének legnagyobb ereje van, s Bajzának lírai tónusa ezáltal sokat fogna nyerni.

Éljen szerencsésen, édes Ferim, s ne szűnjön meg rólam emlékezni.

Kölcsey

136
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, novemb. 1. 1827.

Október 16-dikán írt soraidat a prorogatoriummal együtt kevés napok előtt vevém, s ugyanaz nap nehány órával később az oktob. 10-kén írt s postával küldött leveledet is. Fogadd el köszönetemet, édes Palim!

Vettem mindent amiket eddig hozzám küldél, s közöttök a Tud. Gyűjt. kötetét is. Az abban foglalt recenzió kinek tollából folyt, nem tudom. Elég tömjényt gyújt s gáncsaiban szelid; de én mind a tömjényt elengedtem volna neki, mind élesebb gáncsokat elszenvedtem volna tőle, csak előadásában több lélek lett volna, s a vizsgálat alá vett írás plánumát mélyebben keresztül tudta volna tekinteni. A második kötet felől még semmit sem olvastam.

Megfeneklett az Élet és Lit.? Igéretemre emlékeztetsz; s én, édes Palim, nagyon jól emlékezem mindarra amit igértem, és igértem szívem teljességéből. Azonban velem a sors gonoszúl gazdálkodott. Fájdalommal meg tudnék küzdeni, de a fizikai terheket ki fogja elmozdítani? Nekem most külön szobám nincs; csendességem és magányom, a szónak legbetűszeréntebb való értelmében, egyetlenegy pillantatig sincs. - S ily környülményekben ki az, aki valamit tehetne? - Tehetnél-e te, édes Palim? Add hozzá, hogy nekünk igen sok házi terheink vagynak, s többszöri sürgetéseimre az öreg Szuhányi még most is hallgat; ő akinek ezen történetek közt hallgatni annyival inkább nem kellene, mert gyermekeinek anyai jussokat kezei közt tartja, anélkül, hogy gyermekeit magánál tartaná. - Ha ez az érzéketlen ember a maga gyermekétől nemcsak a maga segédét megtagadja, hanem az anyai őtet magát semmi jusson nem illető kapitálisokat is valóságos rablói lélekkel továbbra is magánál tartóztatja: akkor nem látok semmi más menedéket, hanem hogy jószágainkat adjuk exekúció alá; s ez, édes barátom, bennünket semmivé fog tenni. Kínos kinézés, édes Palim, s ezen kinézés gyötrelmei közt lehet-e, kell-e, s illik-e a dicsőség s halhatatlanság felől gondolkozni, mint írod? Könnyen megtörténhetik, vagyis inkább bizonyosan megtörténik, hogy én a dicsőség fiai közül Camoenshez, az éhelholt portugallushoz, fogok hasonlítani. De volnék csak magam, úgy ezer Camoens sorsától sem félnék: most az Ádám familiáját lehetetlen nem magaménak mondani, s minden szenvedés ezoldalról tódul reám. Kérlek, édes Palim, ne hidd, hogy hiperbolával adtam elő környülállásimat; s ha mindent amit írtam szavamra hiszesz: fogod-e akkor is kérdeni: mikor írok ismét, mikor élek ismét a literatúrának?

Bártfay nem tudott rólam semmit mondani? Igaza van, mert temérdek dolgai valának. Bár ezen dolgai közt el ne feledte volna azt, amit nekem igért, hogy tudniillik a Bakta eránt adott deklarációmat figyelemben tartandja, és segédet fog nyújtani. - Kérlek, édesem, emlékeztesd őtet, mivel már deklarációm alkalmasint Pesten van.

A gróf Károliak táskásától küldék levelet neked, Bártfaynak és Schedelnek. Ez utolsónak általadod-e soraimat? Hát az ugyanakkor küldött Homért és októberi beszédet vetted-e? Mindezekről egy szót sem írsz. Az októberi beszéd ki van nyomtatva Kende Zsigmond neve alatt. Vetted-e a számodra küldött nyomtatott példányt? Ezt Kende talán Beregszászból küldé fel; legalább nekem igéretet tett eránta.

Írj és tudósíts. Bártfaynkat csókolom s tisztelem. Mint vagy édes Palim s a te Kriskád? Ölellek ezerszer!

137
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, nov. 17-kén, 1827.

Édes Zsigám, ha kívánsz magadnak alkalmatlanságot szerezni, csak valamely ügyefogyott ember bajainak nyujts egyszer segédet; s bizonyos lehetsz, hogy az, valahányszor bajai történnek, békességes türésedet ostromolni fogja. Íme én is, jó emlékezetemben lévén, amiket érettünk eddig cselekedtél, most ismét jövök a kéréssel, hogy miattunk ismét új fáradságot magadra venni méltóztassál.

Ide zárok egy csomót, melyben egy prorogatorium mandatumot lelsz: s ezt oly kéréssel küldöm, hogy publikáltatni, s a sedriák beálltával a Lónyai-pörbe beállegáltatni méltóztassál. Ennélfogva ezen mandatumot mostani expressusom vissza nem hozhatja; de mivel ezután is előadhatják magokat oly esetek, melyekben reá szükségünk lesz: könyörgök, méltóztassál a dolgot úgy intézni, hogy a pörbe benne ne maradjon, hanem magaddal együtt Károlyból visszahozhassad. Nagyon lekötelezneél, ha abba a *Lónyai-pörbe* belepillantanál, s minthogy én azzal tökéletes ismeretlenségben vagyok, engemet tudósítani méltóztatnál: ki dolgozott abban az Ádám részéről s miben áll a pör, azaz, a meritumban-e? ezt szükség tudnom, hogy azalatt, míg a pör, a mandatum értelmében, nyugodni fog, a felperessel teendő egyezést utána intézhessem.

Engedj meg édes Zsigám, hogy a gyűlés alatt különben is öszvecsoportozó foglalatosságaid szaporítom; de téged a sors úgyis az özvegyek és árvák apjává tett, s ki menekedhetik meg a maga sorsától?

Ölellek édes barátom, élj szerencsésen, szeress és írj.

Ferid

Szemere a Bártfaytól küldött summát vevé.

138
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, március 1. 1828.

Ma veszem a mi surányi barátunk levélkéjét melyben írja, hogy Pestre megy. A boldog! Ő téged ölelni foghat; ő veled ezer-meg ezerfélét cseveghet, s nekem nagy boldogságnak kell tartanom csak azt a reményt is, hogy visszaérkeztével nehány soraidat veendem.

Utolsó leveled, édes Palim, két hétig tartott útam, s azt követő nyugtalanságaim miatt maradt válasz nélkül. Osztán, megvalljam-e? az a levél engem kínosan lepett meg - a szonettel. Én azt az Emlékezet és Remény mellé teszem; de azt senki nem érti más, csak poéta; s az a poéta, ki benne s kivált a hármasokban saját lelkének bús fekvését pillantja meg, lehet-e, hogy ne gyötrelmes érzéseket nyerjen általa?

Bártfay nekem levelet és pakétot küldött. Abban az általad letett Aurora, Urania s a Májer egyházi beszéde valának. Szerencsére illetetlen jött el a csomó hozzám. Azért jegyzem meg ezt, mert már kétrendbeli leveleim bontva érkeztek meg. Egyik a Magyar Ifjúság Megbizottjaitól volt aláírva, s nemcsak bontva, de kifosztva is volt, a levél mellé rekesztett képmás ki lévén belőle véve: másik felbontott levél Schédeltől jöve, kinek mindezideig adós vagyok, s talán adós is maradok válasszal. Kérlek, édes Palim, hogy ezen panaszomat vedd figyelembe s a károli postát ezentúl tartózkodva használd.

A Májer egyházi beszédét még csak imitt-amott tekintettem meg; de megvallom, szívetemelő szavakra a megtekintett helyeken nem találtam. - Aurorát nem egészen ugyan, de nagy részben általolvastam. Sok szépség van benne, s azok közt nem legkisebb Döbrenteinek egy rövid verse az Ideálról. Ez, és a Battyányira írt, poétai lélek teljességéből jött. Vörösmarty Egert dicsőítő új époszát még el nem olvasám. Kisfaludy a *Betegeket* itt el nem érte. Egyéberánt az én ítélgetéseimről keveset tarts, mert én keveset és csak futva, s többnyire másról gondolkozva olvasok. Én fenekestől fel vagyok zavarva. Mindemellett is az Uraniáról bátran mondhatom, hogy semmirekellő. Az 1796-ki Urania annyira van efelett, mintha félszázaddal született volna később.

Nekem reményem vala, hogy az Ádámné dolgában Bécsbe indúlhatok, s téged e folyó hónapban láthatlak. Most ez a remény is eltünt: legalább későbbre fog teljesedni. Egyéberánt nem nagy örömet igérhetnél magadnak látásomtól. Én gazdává levék, s képzelheted, hogy a csekei, szükségekkel küzdő gazda messze vonta magát a pályától, melynek utolsó elválásunkkor oly messzére néző, oly ragyogó célt tevénk.

Könyveidet s könyveiteket a mi Gyurink kezeidhez adandja, két csomóba zártam azokat.

A nagyobb csomóban leled:
Krug Aesthetikáját 1 köt.
Sulzer Nachtrag 4 köt.
Herder Fragment.

A kisebben:
Bouterw. Aesthetikáját 1 köt.
Bártfay, Schlegeljét 4 köt.
Sédel Tieckjét 1 köt.

Ha kedved volna azt folytatni, amiből engem a mult nyári csapás kivert, visszaküldeném Calderont is s a hozzá tartozókat. Én ilyenekkel foglalatoskodni többé rá nem érek.

Hálát is kellene neked mondanom sokrendbeli jótéteidért. A Budai Ujság ismét jár nekem, s ismét teáltalad. Tagadhatatlanúl nagyon kedves előttem ez a baráti figyelem; de szükség hogy te is határt ismerj jótéteményidben. A közelebb múlt két esztendő alatt annyit vettem tőled, amennyit bizonyosan (mert gazdag te sem vagy) nem kellett volna. A Mandátumért sem irád mindezideig mit fizettél.

Kende Zsigával kevés napok előtt szólék, nem tudván, hogy a mi Gyurink indúlni fog; nem mutathattam neki ez útat a hátralevő könyv árának felküldésére. Azt mondá, hogy a Józsefnapi vásárkor küldi meg. Én a hozzám érkezett példányokat is kettőn kívül neki adám. Szeretném tudni, hogy történt a sáfárkodás. Nem, mintha valami kétségem lenne, hanem csak tudni kivánásból.

Bártfay azt írja, hogy te a Tud. Gyűjt. új redakciójának adtál az Élet és Liter. szánt dolgozásokból. Én azt ohajtám vala, hogy az Élet és Lit. nálam nélkül is menjen a maga útján, s így megtörténhetett volna, hogy ha még énreám (bár esztendők mulva is) jobb napok derültek volna, ismét tegyem amit el kelle halasztanom. - Most vádolom magamat, hogy az én dologtalanságom neked kedvetlenséget, talán éppen kárt okozott. Azonban bizonyságom az ég, hogy környülményim semmi húzomos munkát nem engednek, s nem engednének a legjobb, legtenyészőbb kedv mellett is. Mi leszen még a nyári napokban, midőn a gazdaság dolgai reám tornyosodnak? Osztán, ha már maga ez a parányi gazdaság is oly keveset enged, mit kell gondolnod, ha számba veszed a gondokat, melyeket állapotunk kétes fekvése s a reánkmaradott pörök okoznak. Egy igen veszedelmes pört ugyan már elvégeztem; de ezen elvégzés nem történhetett másképp, hanem hogy Lónyainak igen kevés híján tízezer forint ára fekvő jószágot kelle általengednem. Képzelheted mennyire szűkebb korlátot vont nekünk

ennyi jószágunk elvesztése; s ezt olvasván, csudálhatod-e, ha mondom, hogy a gazdálkodás s ennek a mindennapi nyomorult életnek fenntartása nekem gondot ad, s fáradságot szerez? Nem, édes Palim, a poéta ugyan nem ohajt dúsgazdagságot; de a kenyérkeresés mestersége sem tartozik a poétai fekvések közé.

Bártfay azt igérte nekem, hogy a gróf Károli háznál a Bakta eránt tett kérésemben szószólóm leszen. Kérdezd meg tőle, ha annyi sok biztatás után a direktorátus és fiskalátus részéről reméljek-e még, vagy ne többé? Most nekem kevés summa is nagy hasznot hajthatott volna; s minekutána kérésem igazságos vala, az emberiség is kivánta, hogy azok a nagy urak ügyemet figyelembe vegyék. Írnom kellett volna Bártfaynak is, de egyszerre többeknek is írni nincs erőm. Öleld meg őtet képemben, s ismervén lelkemet, magyarázd meg neki, hogy válaszom késése nem figyelmetlenség, nem szeretetlenség.

Mint vagy édes Palim, te és Kriskád? Bár egy hosszú, környülállásos levelet vehetnék tőled. Ölellek, csókollak ezerszer!

139
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, ápril. 6-dik, 1828.

Nincs elkeserítőbb pillantat, édes Palim, mint midőn a panasz szenvedőtől szenvedőhöz megy; midőn a kettő közűl egyik sem nyújthat a másiknak erősítő kart, egyik sem egyéb vigasztalást - könnyeknél! Mily örömeket nem álmodtam magamnak a mi Gyurink visszajövetelétől; s ezen álmok után mely leverettetés azon hírt venni, hogy a mi Kriskánk elköltözött, s te kínok közé jutottál! Csapás, édes Palim, melyet semmi vigasztalás nem enyhít, melyet semmi vigasztalásnak nem kell enyhíteni.

Tegnap Bay Józsinak levelében kaptam a megrázó tudósítást és sokáig gondolkoztam, ha néked írjak-e? mert jól tudtam, hogy vonásaimnak mindegyike újabb sebet tép kebleden, jól éreztem, hogy el nem titkolható saját fájdalmam a tiédnek újabb táplálást ád. - Azonban mind semmi az, kedvesem! szükség e sebnek az utolsó cseppig elvérzeni, külömben megemészt, szükség fájdalmadnak az utolsó szikráig elégni, külömben megrepeszt.

Ezerszer olvastam ez meg amaz Herosról, ez meg amaz bölcsről: mint türték a sors legkeményebb csapásait hideg nyúgalomban. Nem, édes barátom, én őket sohasem értettem, én őket érteni soha nem fogom. Isten az embernek szenvedést mért, bizonyosan azért, hogy annak keserűjét érezze; s jaj annak, aki a természet mozdúlatain így vagy amúgy erőszakot követ el. Nem rettegtet engem az a gondolat, hogy te sírsz, hogy te gyötrődöl; a fájdalomnak megvagynak a maga szakai, s azok egymást időről időre enyhülve váltják fel; csak azt rettegem, ha talán nagyobb csüggedés szállana reád, mint a te lágy lelked megbirná, ha talán az erőszakos megrázás egészségedet veszéllyel fenyegetné. Az istenért, egyetlenegy Palim, csak egy sorral, csak egy vonáskával tégy engem nyugodttá lelkednek állapotja felől. Emlékezzél meg kínaid közt a te Feridről, ki benned kipótolhatatlan kárt fogna szenvedni, s kinek szeretete bizonnyal érdemli, hogy magadat érette megkiméld.

Tavaszra nyíl az idő, édes Palim, s nem lenne-e lehetséges, hogy a beállandó szép napokkal egy útazást tégy felénk, s karjaim közt keress enyhületet? Én május elején indúlok Váradra, s ha te ápril. végével ideérkeznél, s az útat együtt megtehetnők, nem fognál-e, nem fognánk-e mindketten valamennyire felderülhetni? Vedd gondolóra tanácsomat, édes Palim, s jer; de mindenesetre írj, s nyugtass meg. Ölellek, csókollak ezerszer.

140
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, március 5-én, 1829.

Édes Zsigám! Életemben sem kaptam istentelenebb commissiót, mint ezt a mostanit tőled! *Illuminátiós* verseket írni? Miért nem parancsoltad egy úttal, hogy a mult generális gyűléstek protokollumát is versekbe foglaljam? És ha már csakugyan versekre van szükség: nem közelebb találtátok volna-e a károli piarista urakat? Ezek a szent Calasantius fiai a mult püspöki instellatiókor is megmutatták, hogy nekik a Helikon tekintetes tudós kisasszonyai szolgálatjokra állanak. Azonban mit tegyek? Az idő halad, és siralmas állapot lenne, ha a károli illuminatió miattam versek nélkül maradna. Tehát Isten neki, én engedelmeskedem, (ámbár, ha igazat kell vallani, *demissis auriculis, ut iniquae mentis asellus*), s íme itt veszesz egy halom verset, mely féltucat illuminatióra is elég leszen.

Szükségesek lesznek némely magyarázatok.

Hét helyre kivántál disztichonokat; én küldök hat magyar epigrammát, és egy deák *isten tudja mit*. Ez, a mely Nro I. foglal helyet, az illuminatió főhelyére (a centrumra) jön. Kezdődik két deák hexameterrel; azután jön egy lapidáris írás, melyet magam úgy írtam le, amint a festőnek azt elrendelni kell: alól áll egy a minden szentek boszújára készült *Chronodistichon*. Féltem, hogy e nélkül a sokaság csonkának leli az illuminátiót; tudni való pedig, hogy az efélék csupán a sokaság kedveért készülnek.

A magyar versek közt egy van hat, egy pedig nyolc soros; de minthogy ezek nem nagyon rosszak, küldöm, ha szinte a dolgot meg fogják is szaporítani. Mind a hét Nrust nagy gonddal tisztáztam le; semmit se változtassatok, s kivált a Chronodistichon betűire nagyon kell vigyázni, mert különben az esztendőszámban hiba lesz; az eféle bohóságokban pedig egyedül az az érdem, hogy kalendárium helyett szolgálnak.

Az ilyen versek igen sokszor vagy újságban, vagy nyomtatásban meg szoktak jelenni. Egyiket sem óhajtom ugyan; de ha valami nem reméllett dolog történnék: tehát az egészet ezen rendben kell adni, mint itt küldöm.

Egyébiránt az egész illumináció plánumáról semmit sem tudván, a festőre nézve itt semmire ki nem ereszkedhetem. Azt talán nem kell említenem, hogy a kéziratban nagy betűvel írt szavak, ott is megkülönböztessenek.

Addig is, míg a világosság verseimet megdicsőítené, óhajtom tudni, mit ítélsz, és mit ítéltek?

Mert most jut eszembe, hogy a Lucretius fordítója, s a *Barlangi* szellemek írója is Károlban van, s az ilyenekbe bizonyosan befolyással kell lennie. Tiszteletemet mutasd be ezen tekintetre méltó kedves barátunknak. Ölellek, s ölelünk rokon szeretettel -

Ferid

141
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, ápril 20-án, 1829.

Édes Zsigám! Ezen pillanatban érkezik a cégényi levél, s hogy embered soká ne várakozzék, haladék nélkül felelek.

Nehány esztendő előtt bizonyos erdélyi grófnő kért *Kazinczy Ferenctől*, talán férjének halálakor, verseket; s ő, aki különben minden literátori és poétai szokás truccára nem egészen galantéria nélkül van, a szép asszony kérését kereken megtagadá, mert, úgymond, a poéta a lelkesedés, nem pedig a parancsolat pillanataiban tud írni. Ha ez, az asszonysággal így történt, nem sokkal megengedhetőbb lenne-e, ha én, aki minden bizonnyal sokkal darabosabb vagyok, mint *Kazinczy*, most férfiaknak tagadnám meg a commissióba tett verseket?

Hidd el azt édes barátom, hogy nálunk a könyvárulás is «*in Comission bei N. N.*» nagyon rossz lábon áll; mennyivel inkább a verselés?

Azonban, nehogy a György-napi vendégség pusztán maradjon, most egyszer itt a vers; de máskor - - anathemát mondok.

Igéretedet, hogy meglátogatsz, sok örömmel fogadom; én minden jegyzéseimmel készen vagyok; de az impopulatio calculusa a megküldött aktákból a szatmári klérus schematismusával egybevetve előttem megfoghatlan differenciát mutat. - Szeretném, ha megérkeztedkor a legújabb nemesi conscriptiót magaddal hoznád.

A napi tudósítás az «*Élet és Literatura*» kötetei felől, nagyon kiváncsivá tett, azokat minél hamarabb láthatni; kérlek, mihelyt egyet veendesz, küldj nekem várakozás nélkül. Szeretném a *Schedel kézikönyvének második kötetét is keresztül nézni, hogy tudhatnám, tőlem mi van felvéve, s nemcsak mi, hanem mint? Mert azok a pesti fiúk sokszor kirugnak.*

Beregben június második körül restauratio! Oda kifogás nélkül menni kell. Ölellek édes barátom, élj szerencsésen!

Ferid.

142
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, június 26-dik, 1829.

Édes Zsigám, itt egy levél, mely mind a három Károli grófnak egyformán szólhat. Pataynak nem írtam, de ennek is jó lesz, ha egy intő levelet küldetek. Perényinek holnap írok, s ezt magam küldöm. Nagyon, igen nagyon bánom, hogy itthon nem valék, midőn kerestél; sokat kellett volna szóval mondanom, aminek ezen levélben helye, s ezen rövidségben ideje nincs. Ember innen s a környékből lesz elég; de neked s nektek Károlban előre jó rendeléseket kell tennetek szállás, élelem s ital iránt.

Az én plánumom ez. Te haza jösz Cégénybe, felteszem restauratio előtti csütörtökön, s azonnal ide tudósítsz minket, mint állanak a dolgok a *gencsi* Konferencia után? hol fognak az emberek beszállásoltatni? Egyúttal nézz ki nekünk is valami alkalmas helyet, nehogy bemenetelünkkor már a jó helyek elfoglalva legyenek. Mi megyünk restauratio előtt szombaton Károlba; a népség pedig - három csoportban - vasárnap estére érkezik a *Mérgeshez*, vagy ha jó lenne a *Kasodhoz*, s onnan, hétfőn reggel Károlba.

Ha ezen pontok közül valamelyiket máskép akarnád, tudósíts minél elébb okaiddal együtt. Ezen idezárt levelet Péter öcsémnek, ha csak lehet, expressus által Károlból vagy Gencsről küldd el, mert a postán elkéshet, minthogy Álmosd nem esik postahelytt. *Péternek* ott kell lenni a restaurátión, mert ő százzal ér fel; de *Péchyt* s a többi bihariakat ne bántsátok, mert ezek, miért? nem tudom, de *Csomayra* haragusznak. Ezen tisztelt barátunkat ölelem, vidd meg neki forró tiszteletemet. Adieu!

Gróf Károli Györgynek

Méltóságos Gróf, Nagyságos Urunk!

Íme egy hazafiúi megszólítás Méltóságos Gróf! s adja az ég, hogy Ngod ezt azon részvétellel fogadja, mellyel mi óhajtjuk, s Ngodnak kegyességétől reméljük is.

Hat esztendő óta tisztválasztás nálunk nem történt, s most, midőn a jövő július hónap 7-kére új tisztválasztás rendeltetett, mindent szükség elkövetnünk, hogy jól meggondolt választással a hosszú idő alatt becsúszott visszaéléseket elhárítsuk; a magányos ember bátorságban létének talpkövét megvessük; s a törvény és igazság kiszolgáltatását s hazánk sérthetetlen jusait a lehetségig hűséges kezek közé tegyük te.

Volt idő, midőn a vármegyei hivatal után senki sem ásítozott; s az, mint közönséges teher, az attól vonakodó érdemesnek vállaira erőszakosan tétetett fel. De e napok többé nincsenek; és számos romlott lelkűek a hivatalt haszonlesés eszközévé alacsonyítván le, annak vagy elnyerésére, vagy megtartására alattomos utakon, pártszerzés, megvesztegetés s több efélék által törekednek. Mit várhat ilyen esetben a magános ember? mit várhat a haza? mindnyájan átlátjuk; s átlátjuk azt is, hogy Ngod, kinek nemzetsége vármegyénk legszebb s legnagyobb részének birtokában századok óta virágzik, sem magányos ügyeit, sem alattvalóinak szerencséjét hidegen tekinteni nem fogja, s tisztválasztásunkban kétségkívül részt veend. De könyörgünk Nagyságodnak, hogy részvételét ne csak a magáéira, hanem reánk is kiterjeszteni méltóztassék; s ezen könyörgéssel annál biztatóbb reménységgel járulunk elő: mennél jobban érezzük, hogy ha egyfelől Ngodnak köztiszteletben álló, szent hazafisága a közügyet minden esetben szívén hordozza; másfelől az a nagy születés és birtok, mely Ngodat, grófi testvéreivel együtt, a szatmármegye status természetes előljárójává teszi, kötelezi Ngodat, ezen statust pártfogás által vigasztalni és erősíteni.

Lehetetlen is Mtgos Gróf, hogy Ngod ezen kötelesség szentségétől mélyen meghatva ne legyen; s midőn mi Ngodat arra emlékeztetni bátrak vagyunk: tökéletesen hisszük azt, hogy Ngod ezáltal magát megbántottnak lenni nem tartja; sőt inkább ez a bizodalom, mellyel itt megszólamlottunk, Ngod kegyességét irántunk felébreszti, s közelebbre fűzi közöttünk a láncot, mely minden hazafit, nagyot és kicsinyt, a közönséges ügyekre és jusokra nézve egy körben tart.

Igenis Mgos Gróf! Ngod fog reánk egy tekintetet fordítani, s megengedi azt kegyességétől kinyernünk, hogy a reánk jövő fontos napon közöttünk megjelenjen, s minket minden jóban, szépben és igazban pártfogoljon.

Emlékezzék meg Ngod, hogy a mi vármegyénk a Károli fényes ház bölcsője, s ne engedje, hogy annak virágzása méltatlanok által meghervadjon; ne engedje, hogy olyanok jussanak hivatalokra, kik talán az oltalmatlan, szegényebb nemesség jusait megtapodják, s az adózó népen zsákmányt szedjenek.

Boldog az, kit a szerencse azon polcon tart, honnan ezereknek nyujthat oltalmat! boldog Ngod is, mert íme egy vármegyének nemessége fordul felé; s lehetséges lenne-e, hogy Ngod ezen pillanat iránt érzéketlenül maradjon? Éljen szerencsésen a Mgos gróf, s adja meg az ég Ngodnak a jelenkor és maradék áldását; mi forró tisztelettel maradunk.

Nagy-Károly, június 26-án, 1829.

Szatmár vármegye nemessége.

143
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, január 21-én, 1830.

Édes Zsigám, íme amit nem vártál, egy bucsúzó levél! Az administrator engem meghívott, hogy kísérném *Miskolcra*, s már ma indulok *Csügödre*, hogy onnan holnap reggel tovább utazzunk. Ez a véletlenség engem arra kényszerít, hogy barátságodat próbára tegyem. Pálinkámat nem szállíthatám Debrecenbe, s így Pepi itthon pénz nélkül marad; könyörgök tehát, hogy ide rekesztett nyugtatványom mellett ezen folyó esztendőre járuló két angariamat sógorodtól vedd ki, s ezen levélvivőtől küldjed Pepinek. Itt a mi házunknál annyira szükséges ez a pénz, hogy kénytelen vagyok még azt a kérést is tenni, hogy ha a generális cassa üres találna lenni, a helybeli *part. cassához*, Ormos Úrhoz, folyamodni méltóztassál. S hogy egyfolytában minden kérésemet elmondjam, kérlek arra is, hogy Cégényből nekem tíz köböl gabonát adatni parancsolj. Árát a notáriusi fizetésből, melyet számomra felveendesz, vond ki, s a tisztedhez szóló assignatiót küldd ki Pepihez. Ha a februáriusi közgyűlésen valami engem, vagy minket érdeklő jön fel, vedd figyelembe; s leveleimet, melyeket Miskolcról a károli postahivatal által (baráti engedelmedet előre feltévén) hozzád utasítani fogok, mozdíttasd Csekéig. Egyéberánt, siető készületem miatt, bővebben nem írhatok; Miskolcról venni fogod tudósításaimat környülményeim felől. Most ölellek, csókollak forró barátsággal!

Ezen könyvcsomót az *Ord. Vicispányhoz* küldd által levelemmel együtt. A *Subst. Vicispány-nak* vidd meg búcsúzó tiszteletemet, s kérjed, hogy távollétem alatt is rólam emlékezni méltóztassék.

Ferid

144
KENDE ZSIGMONDHOZ

Miskolc, január 25-én, 1830.

Édes Zsigám! Tegnap érkezénk meg, s egész ma délig a *Buday Feri* vendégei valánk; ma délután költöztünk Kraudy kereskedő házához. Ide várom leveledet. Mit írnom nincs; még itt nagyon újak vagyunk. Könyörgök, hogy Pepihez szóló levelemet, minél hamarabb mozdíttasd Csekére, nekem pedig, ha a hozzád s Pepihez szóló levél megérkezett-e, első postával megírni méltóztassál. Tőled elébb vehetek tudósítást, mint Pepitől, s azért óhajtom általad megtudni: mit tudsz a csekeiekről, és ha, utóbbi levelem kérelme szerint, a nyugtatványomban állott summácska kezekhez ment-e? Mint folynak a hírek a szatmári gyűlés után? Oly kérdés, mire minden bizonnyal felelni fogsz. S hazajött-e Nagy Károl? ez a kérdés rám nézve igen fontos; azért kérlek, azt el ne mellőzd; s minden esetre, ha hazajött és vele találkozol, csókold meg érettem, s kívánj nevemben meggyógyulásához sok szerencsét. Mi itt egyhúzamban valami egy hónapot fogunk tölteni; február végével honn leszünk. Adieu édes barátom! rövid vagyok, de ennyi a megszállás első estvéjén elég. Ölellek ezerszer!

145
KENDE ZSIGMONDHOZ

Miskolc, febr. 7. d. 1830.

Édes Zsigám, tegnap vevém tőled a február 2-kán írt igen kedves levelet; s esküvés nélkül is hinni fogod, hogy vételekor nagy öröm lepett meg. Vedd köszönetemet, édes barátom, mind azért, hogy kéréseimet *Pepire* nézve oly híven teljesítetted, mind azért, hogy magadról s a csekeiekről oly barátsággal s oly hamar tudósítottál! Nagyon örülök azon is, a mit Nagy Károlról írsz; adja az ég, hogy az a derék férfiú minél hamarabb, s minél kivánatosb állapotban érkezzék meg!

Hogy a szatmári verhängnissvoll gyűlés után a nyugalom és bizodalom köztetek nem látszik csökkenni: az igen-igen jó dolog. Bár így maradna mindig! De én megvallom, hogy e legújabb tudósítás után, melyet leveledből olvasék, nyughatatlan kezdek lenni. Természetesnek lelem azt, ha a Károli grófok részéről ellenkészületek tétetnek; de hogy a károli népség s a szomszéd helységek fellovaltatnak: azt szeretném, ha meg nem esett volna. A népség recursusai a dolognak momentumot nem adhatnak; mert hiszem, mit tesznek azok a vármegyei representatió mellett egyebet, mint azt, hogy amit a többség akart, azt a kevesebbség nem akarja? Mert természetesen, nem fogott annyi helység recurrálni, a mennyiből vagy többség, vagy csak egyenlőség is kiteljék.

Az egész történet csak annyit fog véghez vinni, hogy a dolog általa lármásabb és szembeszökőbb folyamatot nyer. Pedig meg vagyon írva, hogy lassan és észre nem vétetve biztosabban előre lehet haladni, mint kiabálva s az ellenfél szeme előtt. Mit gondolsz, édes barátom? Ezen lármás ellenküzdéssel, nem fog-e mind a két fél kompromittáltatni? S nem előre lehet-e látni, hogy azon lépéseket, melyek ha csendes úton történtek volna, a másik félnek szabadságában hagynák, hogy a dolgot láttatlanná tegye, már most ezen a módon lehetetlen leszen észre venni nem akarni, s ezen lehetetlenség a békesség megmaradásának minden reményét kettő vágja? Nem ezen szellemben gondoltuk mi a mi plánumunkat. Minden jó volt; mindegyik fél a lehetségig megelégedést találhatott volna; de az a profanum vulgus mindent elront! Bár csak veled lehetnék, s szemben kiönthetném magamat! - Azonban, minthogy ezen óhajtás most egy darab ideig sikeretlen: megelégszem vagy inkább megelégednem kell azzal, hogy kérjelek, hogy e tárgyra nézve minden befolyást tilts meg magadnak. Az a vigasztalásod így mindig megmarad, hogy legalább a következhető rossznak oka nem leszesz.

Én itt egészséges vagyok, s napjaim egyfelől az adminisztrátor szép társalkodása, másfelől a folyton folyó munka miatt gyönyörűséggel telnek. Csak házi környülményeim miatt szeretnék honn lenni. Holnap gyűléstek vagyon; következésképpen jövő leveled nem fog tárgy nélkül szűkölködni. De ha nem lesz is leveledben egyéb, mint az, hogy egészséges vagy és engem szeretsz, mégis ezer örömmel fogom azt olvasni. Isten hozzád, édes Zsigám, öllelek forró barátsággal.

146
KENDE ZSIGMONDHOZ

Miskolc, május 8. 1830.

Édes Zsigám! Ezen rövid levélkét csak azért írom, hogy lásd, mennyire emlékezem rólad a távolban is. Hideglelésem, melyet az úton kapék, s melyből csak most épültem ki, egy kicsinyt meggyengített, s hosszú írást nem enged. Írj, édes barátom, s hagyd tudnom, mi

történt a károli gyülések alatt? Nem forgott-e elő valami engem közelebbről illető ügy? Hát a familiával mint állasz? - Mi itt a dolog elején vagyunk; alig három napja, hogy a praefectusi szálláson helybe verekedénk; de minden jelenések szerint úgy hiszem, igen soká itt lenni nem fogunk. Nagyon óhajtanék veled a diétai gyűlés előtt színről színre szólhatni. Áldjon meg az ég, édes Zsigám! Ölellek tiszta, szép barátsággal.

Ferid

147
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Károly, augusztus 5-én, 1830.

Ezen parányi levél, édes Lacim, bizonyítani fogja, hogy barátaimról, legalább igen hamar, megfeledkezni nem szoktam. Az adresszet úgy amint írtam, idezárva küldöm; változást benne nem kívántak. Megvallom, az egész kis írás az én saját tetszésemet nem bírja; ti lássátok, mit ítéltek felőle. Ha jót, egy cseppet sem örvendek, ha rosszat, igazlani fogom. Én saját fejem szerént valami egészen mást fogtam volna készíteni; de ami hihetőleg a vármegyei rostát ki nem állhatta volna. Az ég áldjon meg édes Lacim, a te szeretetre és tiszteletre méltó feleségeddel együtt. Legyen gondod, hogy a mi Palink vidámabb tárgyakkal foglalatoskodjék, mint a betegség hipochondriás gondolatja; s tudass valamit magadról és róla. Vörösmartyt és Bajzát, és a tegnap táblabíró társnak kinevezett Helmeczyt, az Auróra szerkesztőjével együtt köszöntsd nevemmel. A Dessewffy megszólamlása után mint villog a fegyver? B. Wesselényivel itt szobámban sokat beszélék. Ő Döbrenteit sajnálja. - Adieu édes Lacim!

148
SZEMERE PÁLHOZ

Károly, auguszt. 5-d. 1830.

Öröm hallanom, édes Palim, hogy házad falai közé békében érkezétek meg. Én a szobránci szép napok után ismét hideglelős levék, s ami kettőzte bajaimat beteg lett a kis Kálmán is. Ezen környűlmény oka, hogy az igért beszéd még írva nincs; de lesz, édes Palim, mivel hidegem talán, ismét elmarad, s a kis Kálmán is remélem, hogy hazamenetelemet jobban létével örömnappá teszi. Mi itt a követválasztással bajoskodánk; s mint lőn vége, a mi Bártfaynk, ki nekem itt egynehány kevés de szép órákat adott, elmondandja. Egy parányi dolgozásomat, mely Szobráncnak köszöni lételét, viszi Lacink magával. Olvassátok, s emlékezzetek rólam. - Ölellek Borcsáddal együtt. A dieu édes Palim!

149
BAJZA JÓZSEFHEZ

Cseke, november 15-én, 1830.

Kedves Barátom!

Kritikai Lapjaidhoz szerencsét kívánok. Felszólításodat eránta lehetetlen volna hidegen vennem. Fáj, hogy éppen most kelle a Szatmár vármegyei statutumok újradolgozásával elboríttatnom, s hívásodnak e hónapban engednem nem szabad. Azonban ismervén téged, s barátaid egy részét, jól érzem, hogy első fűzetedből kimaradásom semmi csonkaságot magával nem hozand, én már úgyis az avúlók közé tartozom, s legfőbb örömem a leszen, ha kevés és parányi próbáim minél előbb többek, nagyobbak és jobbak által feledségbe hullanak.

Isten hozzád, kedves barátom! Óhajtom, hogy buzgóságod a tövises pályán meg ne csökkenjen. Ölellek!

Kölcsey Ferenc

150
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, november 15-én, 1830.

Édes Lacim, kilenc nap előtt vevém októberi leveledet, s minthogy Cseke minden postaállástól oly igen távol fekszik, nem vehetek alkalmat elébb írni, mint ma. Amit Szemeréről írsz, az örvendeztet; neki is írtam éppen ma egy levélkét. Kisfaludyt pedig nagyon szánom; s annál nagyobban, mert történhető halálával, még senki sincs, ki helyét kipótolhassa. Hat apró verset régibbjeim közűl iderekesztve küldök. Diétai híreidet kedvesen vevém. Levelem szertelen rövidségeért engedj meg; sokkal kedvetlenebb vagyok, mintsem rendkívüli erőszak nélkül többet s jobbat csikarhatnék ki magamtól. - Isten hozzád édes barátom! Ölellek, s szeretetre méltó hitvesed kezeit csókolom.

Toldynak, ki erántam mindég sok barátságot bizonyított, vidd meg szerencsekívánásomat viaszaérkezéséhez. Vörösmartyt köszöntsd.

151
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, novemb. 15-d. 1830.

Édes Palim, egy levélkét postán küldék hozzád; ez válasz nélkül maradt. Másikat Debrecenbe küldék, hogy a számodra elkészített szilvával együtt menjen fel; e visszajött, a szilva pedig Debrecenben akadt meg, mint hogy nem kaptak embert ki vigye. Januáriusban újra küldök Debrecenbe, hogy a letett csomó valahára felétek útra indíttassék. Bártfaytól és Bajzától vettem levelet. Az verseket kér az Aurora számára, ez kritikai folyóírásába recenziókat. Verseket küldök a régiekből; de Bajzának ily hirtelen nem küldheték semmit.

Bártfay egészségedről jó híreket közől; bár tenmagadtól vehetnék hasonlókat. Rövid időn bővebb levelet veendesz tőlem, s az igért beszédet. Ölellek édes Palim, téged s Borcsádat. Sógorasszonyom, ki rólatok sokat s kedvvel emlékezik, idvezletet küld általam.

152
SZEMERE PÁLHOZ

N.-Károly. decemb. 14-d. 1830.

December elsőjén írt leveledből, édes Palim, sejdítem, hogy akkor még nem tudtad mik történtek Pozsonyban november 17-kén. Eddig bizonyosan hallottad azokat, s ismeretes fog előtted lenni az oppozícióból öszvealkotott M. T. Társaság egész personaléja. Döbrentei, ki a personalét kinevező Igazgatás jegyzője volt, siető kézzel egy parányi levélkét írt hozzám, melyet országgyűlési követeink stafétájában vevék, s a tagok előszámlálása mellett jelenti örömét, mellyel nevemet, mint jegyző írá, és azt, hogy a Conv. Lexikonban, Berzsenyi cikkelyében recenziómat sanyarúnak fogja deklarálni. A mód, édes jó Palim, mellyel ezt tudtomra adja egyszersmind franciás és római. Franciás, mivel a kedvetlennek tetszhető, örvendetes hírrel cukroztatik felül, római, mert egyenes, republikánus őszinteséggel teszen nyilatkoztatványt. Nekibátorítám, hogy arról, ki mások felől szabadon szólott, minden jussal lehet szabadon szólani.

A legelső, ami a vett hírre eszembe jutott, az vala, hogy rövid időn alkalmam s kötelességem lesz Pesten megjelenni, hol téged ismét ölelni foglak. Januárban tehát kedves barátom, vagy februárban! Most csak ezen gondolatban élek, és bár tudhatnám hamar mikor kell indulnom, azaz, mikor lehet téged látni indulnom?

Akármit írtál is leveledben, édes Palim, nekem úgy látszik, hogy jobban vagy. Valamim van számodra, t. i. a Szobráncon igért beszéd; de én ezt oly igen szeretném, oly sok okból szeretném magam adni által, vagy éppen magam olvasni előtted. Félek, hogy ha postán küldöm azt, s téged magányban lél, talán nem azt a következést csinálja, amit én várok. Szóval, édes Palim, írdd meg nekem, vagy írasd meg feleségecskéddel: nem találnád-e jónak azt magammal együtt felvárni? Mert ha nem akarnál várni, küldöm nyomon.

Kérded: nem találnék-e módot az V. kötetet Sager által venni? Erről semmit sem tudok; de hiszen egy két hónap hamar elröpül, s nálad leszek.

A Tragikusok? Nyakra főre dolgoznám; de íme az én kiadásaim kommentariust nem bírnak, s fordítónak arra elkerűlhetetlen szüksége van, ha az olvasónak nincs is. Ily környülményeimben egyébhez kezdek, s teljes erővel törekedem, nehogy Pestre üres kézzel menjek.

Levelet írni terhedre van, úgy mondod. De Palim, az amit okul adsz, talán nem egészen ment a képzelettől. Kebled most is gazdag, hagyd felnyilni forrásait, s magadba pillantanod édes lesz. Gondolj reám, gondold meg, hogy nemsokára nyakadba ugrom, s lehetetlen, hogy e gondolat, e várás maga fel ne vidítson. Szobráncon oly jó, oly víg, oly szelíd és elmés, és gondolatban s plánkészítésben oly gazdag valál, mint valaha. Nem, tisztelt barátom, magamról tudom, hogy a géniusz örökösen számkivetve nincs onnan, hol egyszer lakott. Ez a nemzeti közgyulladozás, közlelkesedés, mely e távol vidékben is ég; ez a közrészvétel, mellyel itt a M. Társaságot s az én kineveztetésemet fogadták, kirántott engem is hidegségemből. A december 4-diki országos ülésben felolvasott rezolúciók éppen jókor jövének felmelegedésemet újolag nevelni; s íme gazdaságom kedvetlenségei s hivatalom szárazságai közt is lángolok, s fejem annyi s oly sokféle gondolatokkal tele, hogy a bőség még akadályomra van a dolgozásban. Látod Pali, neked éppen így kell újra éledezni, újra ifjadozni, s bizonyosan így fogsz, ha soraimat olvasandod, s még ezerszer inkább így fogsz ha ajtódat egykor benyitandom, s kevés rossz napok emlékezetét forró, s ifjúlag szeles ölelésemmel elfojtom.

Nemsokára ismét írni fogok, s akkor talán tudósítást veszesz dolgozásaim felől. Próbát teszek még ha csak Sophokleshez is egy kommentáriust kaphatnék idehaza, s ha szerencsés leszek, legalább a szebbik Oedipust megnyered.

Bárcsak némelykor, azaz, gyakran befutnál Pestre. Bártfayék téged nagyon szeretnek, s lehetetlen, hogy társaságokban fel ne vidúlnál, s a vidámság neked, és nekem, és mindennek hasznos.

Szeretnék Kisfaludy Krol hallgatni; azonban lehetetlen. Ha csakugyan literátorkodni kell, s ha a nemzet színe előtt szólíttatunk fel arra a pályára, mely eddig az ismeretlenségé vala: nem lehet nem fájlalnunk az embert, ki éppen most, midőn még ily igen kevesen, s ily igen készületlenek vagyunk, a maga sokoldalúságával annyi rést be tudott tölteni. Az Aurora mindenesetre szép jelenés volt; s ha volt is benne, amit mi ketten ártalmasnak hittünk, de csakugyan nagy hatáskörrel bírt mind az olvasók, mind az írók közt. Úgy mondják, hogy folytatásáról a közönség bizonyossá tétetett a Pesti Magyar Ujságban; s hogy a folytatók közt áll az én nevem is. Ezt csak hallottam, azonban ha csakugyan ott áll, tudtom nélkül áll. Be nem veszem nehezen, sőt köszönöm a jelentést tevőnek azt a bizodalmat, melyet itt erántam, bár meg nem kérdezett is, mutatott. Igenis, édes Palim, én kész vagyok mindent tenni, nehogy ezen tünemény is, mint Hebe láttatlanná legyen.

Öleld meg értem Borcsádat, kinek kezeit csókolom s könyörgök, hogy téged kedvetlennek lenni egy pillantatig se hagyjon. Pepi csókol mindkettőtöket, s a kis Kálmán magát ajánlja. - A dieu kedvesem, a ború pillanatiban emlékezzél reám, s tisztúlj. És íme itt a levél *hosszú*, ha nem édes is. Még egyszer Isten hozzád!

153
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károly, december 15-én, 1830.

Minap, édes Lacim, rövid levelet s parányi versecskéket vettél tőlem, legalább venned kellett volna, mert én postára tétetém. De ha te tudnád, mily kegyetlen fáradság nekem saját verseimet másolni: bizonyosan fáradságomat válaszoddal megjutalmaznád. És, kedves barátom, az újságból kellett-e azt nekem megtudnom, hogy Károly többé nincs; az újságolvasóktól kellett-e hallanom, hogy Aurora megjelenéséről a közönség bizonyossá tétetett, s nevem a megjelenést eszközlők közt megneveztetett? Mit gondoltam s mit érzettem én, midőn a szerencsétlenséget megtudám, könnyű képzelni! Ki fogja a sokoldalú elmés férfiút most hirtelen kipótolhatni? Azonban ne keserítsük el lelkünket az emlékezettel.

Az Auróra? Ha igaz az, mert csak hallásból tudom, hogy nevem az említett okból megnevezve van; azt akárki tette, nem tette kedvem ellen. Én igenis kész leszek mindent elkövetni, hogy az Auróra fennálljon, s reméllem, hogy te, és Bajza, és Toldy és - Szemere - mert helyre kell jőni neki - hűven kezet fogtok velem. Bár valamelyik közűletek a Jelenkor privilégiumát is megkaphatná. Innen legalább tizenkét előfizető gyűlt reá egy estvével előbb, mintsem a keserű hírt hallók. Itt az közsajnálkozást ébresztett.

Döbrenteinek levelét, mely Pozsonyból november 18-án költ, követeink stafétájában vevém. Mind a levél, mind a követi reláció magában foglalta a T. Társaság katalógusát. S mint csudálkozám el, midőn magamat az oppozíció legerősbjeivel együtt ott lelém! - Óhajtanám, írnád meg, mi eszközölte ezen választást, mely a neologizmus triumfusát ily országosan megállapította? Óhajtanám, írnád meg ezen társaság szerkeztetését s rendeleteit, melyek nekem mainapiglan terra incognita? Óhajtanám, írnád meg, minő viszonyokba s kötelezteté-sekbe hozhat engem ezen kineveztetés? Én az élet bajai eránt tudok egykedvű lenni; de a kötelesség nekem mindég s minden környűlményben szent, s betöltése gondomba kerül, mert nyugtalan vagyok, ha nem voltam-e teljesítésében lassú? S ezen gyengeség már egyszer oly mélyen fekszik lelkemben, hogy kiirtanom nem lehet. Ezért vágyom hallani: nem fog-e ezen történettel oly kötelesség együtt járni, mely talán környűlményeimmel meg nem fér? Te látod,

kérdéseim nem erednek csupán újságkivánásból; s jóságodat, hogy reájok felelj, megtagadni nem fogod.

Bajzának írtam valami rövidet, amint akkori környűlményeim engedék. Fájt nekem a megszólítás késősége; mert azt írá, hogy első füzetét még novemberben akarja kiadni. Én Bajzát becsülöm, s oly célra, milyenre felhívott, örömest szövetkezném vele. De ha ő engem valami olyanformának hisz, mint levelében magasztal: talán nem volna szerénytelenség azt óhajtanom, hogy ha még történetből, füzetét prés alá nem adta, várná meg Pestre érkeztemet, mely Döbrentei leveleként nem maradhat soká; vagy ha nem, legalább tudósítana az első fűzet foglalatjáról, abban az esetben tudniillik, ha kívánt értekezésem a kritikáról még elfogadható lenne. Én igen idvességesnek lelem a szándékot, miről tudósít; s annál idvességesebbeknek, mivel a nyelv eránti lelkesedés, s a Tudós Társaság az írások számát bizonyosan szaporítni fogják. Azonban azt is óhajtanám tudni, csupa esztétikai tendenciájúk lesznek-e a Kritikai Lapok? Én óhajtanám: ne! s azt is, hogy minden különbség nélkül minden új könyvről, kicsinyről vagy nagyról, szó tétessék.

Három nap előtt vettem levelet Palinktól. Lelke, úgy látszik, borúlt! Kérlek minden szentekre, ne hagyjátok magának; s mindenekfelett ne feledjétek el literátori plánjaitok (terveitek?) együtt kivitelére meghívni. Semmi úgy nem bántja őt, mint bizatlankodás; s annak veendi, ha ilyeneket vele nem tudattok.

November végén költ relációkat, azaz országgyűlési relációkat olvasánk fel múlt hétfői kisgyűlésünkben. Követeink meghasonlának a katonaság megajánlásában. Grófod kevesebbet igért, Csomay többet, s így vótumaikat kölcsönösen megsemmisítették. Szép volt a reláció, mert ugyanazon levél foglalta magában mind a kettőnek okait. A dicsőség grófodé! Örömkiáltás követte az olvasó nótárius hangjait; s úgy hiszem Károlyi György ennél szebb jutalmat sem nem várt, sem nem várhatott. Még azok is, kik az auguszti választó napot, nem a szabadság napjának lenni mondották, teljesen meg vagynak mind engesztelve, mind elégedve; s örűlnek a tettnek.

Vond öszve a vitorlákat, mond a bölcs; s valóban most veszem észre, mely hosszúságra terjedett levelem. De jól van; mert annyival több jussal várhatom, hogy a tied még hosszabb legyen. Toldyt és Bajzát csókold meg képemben: Szemerétől pedig kérdezd meg: mit írt nekem Döbrentei Berzsenyi recenziója felől, s én mit feleltem? Adieu édes Lacim; feleségecskéd kezeit csókolom. Levelet gyorsan.

154
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pécel, január 9-én, 1831.

Édes Lacim, ma délelőtt Pécelen termék, minekutána az úton hatodfél keserves napokat tölték el. Palival értekezvén vagyon szerencsém jelenteni, hogy szeretetre méltó hitvesed hívását elfogadom, a vendégetek leszek. Ezt talán magának a te Josephinádnak kelle vala egyenesen megírnom, de a sürgető pillantat miatt, melyben ezt írom, lehetetlen hogy levélkémnek az illő csínt megadhassam; s így a csínatlan levél neked jut. Nyújtsd be kézcsókomat édes Lacim, s jelentsd be a te szatmári, nem nagyon udvaris, de annál őszintébb barátodat.

Az én Palim és én óhajtanánk itt megérteni, mikor lesz a Pesten megjelenés először szükséges? Én ezt az első egy-két napot szeretném beteges barátomnak szentelni. Írj tehát bizonyost. Addig is, mig ölelésedre szekeremről letoppanok, fogadd el idvezletemet, s barátainknak vidd meg köszöntésem. Isten hozzád, édes Lacim!

155
SZEMERE PÁLHOZ

(Kazinczy és Kölcsey Szemere Pálhoz.)

Pest, Benn az ülésben szerdán február 16-d. 1831.

Édes Uram Öcsém, a mai harmadik gyűlés Uram Öcsémet rendes tagnak választotta meg, mégpedig, amint az idezárt plajbászszal tett jegyzés mutatja, csaknem minden voksok által, mert a voksolók száma 25 volt, s egyedül Bajza kapott egy voksot, s így Uram Öcsém 24 voksot kapott. Örvendek hogy a mai nap jóvátette a vétket. Stafétát küldök e hírrel, Uram Öcsémet pedig kérem, méltóztassék holnap reggel mingyárt bejönni.

Ma Schuster Prof. úr is tagnak választatott 23 vokssal, Haliczkyra 3 ment.

Édes Palim, ide rekesztve kapod a praesidialist, melyet mindjárt a sessio végével Döbrentei megírt, s G. Teleki aláírt. Addig el sem jöttünk, míg kezünkbe nem adatott. Az öröm feletted közönséges, de senkinek öröme nem haladja a Bártfaynéjét. Mihelyt veszed ezeket jőjj, és jőjj, ha idvességünket akarod, mert pártunk gyenge, holnap deputációk fognak az akadémia jövendő dolgozásai miatt kineveztetni, s ha itt nem léssz s nem erősíted a jó ügyet, elveszünk, mert Gróf Dezsewffy ma egészen a francia akadémia szellemében szólott. Vedd gondolóra ügyünket, s a dicsőséget mellyel (minden más helyek, sok vitatás után is, üresen hagyatván) elválasztattál, s tégy a közohajtásnak eleget s holnapi gyűlésünkre délutáni öt órára légy itt. Ölellek, Borcsád kezeit csókolom s várlak vele együtt.

Gr. Teleki.

25 g. Széchenyi.	4 Vörösmarty.
2 Bene.	5 Kölcsey.
3 Jankovics.	6 Döbr(entei).
7 Szilasi.	16 Kisfaludy Sándor.
8 Imre.	17 Gebhart.
9 Bitnicz.	18 Tittel.
10 Horvát Endre.	19 Schedius.
11 Horvát József.	20 Szlemenics.
12 g. Dessewffy József.	21 Guzmics.
13 Fáy András.	22 Schédel.
14 Superint. Kis János.	23 Petrovics.
15 Kazinczy.	24 Balásházy.

156
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Károly, március 11-én, 1831.

Édes jó Lacim, március 3-án értem haza, hol mindent jó környűlmények közt lelék. Elbeszélem kevélykedő örömmel a köszönhetetlen jóságot, mellyel szeretetre méltó Josephinád és te velem bántatok; s mivel jóságtok egy része sógorasszonykámat és fiamat érdekli: íme vegyétek tőlők a legforróbb, legszebb köszönetet az enyémmel párosúlva. Jókat szeretni, és jóktól szerettetni, legédesebb öröme az életnek.

De halljad, ha még nem tudnád. Grófod országgyűlési relációja nyomtattatott; de míg én Pesten a ti boldog vendégetek valék, b. Vécseyhez egy dekrétum jön, s ő annak következésében a nyomtatványokat s az imprimaturt viselő kéziratot elfoglalja, s felküldi a kancelláriának. Jön a március 7-ki gyűlés, s Wesselényi, midőn már nem is váratott, megjelen. Eötvös János kérdést tesz a nyomtatványok felől; b. Vécsey röviden elbeszéli a történtet; s Eötvös fájlalja, de javasolja is, hogy most hallgassunk, míg a kancellária a közönséghez nem ír. Wesselényi, bizonyosan képzeled mint álla fel, s mint tartá beszédét; melyben gyanítja, hogy talán a vármegye elárulva van (subintell. Cs. által), jelenti fájdalmát, gyalázatot és átkot kiált az áruló fejére, s kívánja a dolgot repraesentáltatni. Geöcz nagy tűzzel szólott, s a repraesentátiót a nádorhoz intéztetni kívánta; s ezen vélemény győzött nagy vitály után. A státus sok elevenséget mutatott; s a repraesentatio írva s elküldve lőn. - Az ülés végével Cs. resignátiója olvastaték fel; s kívánság tétetett, hogy a régi megyei szolgának érdemei a jegyzőkönyvben dícsérettel említtessenek. Ez új lángot lobbantott. Wesselényi újolag kikölt: s vitatá, hogy a rossz hazafi jót nem érdemel. Egyéb nevezetes nálunk most nem történt; az üres hely kipótlásáról szó sem tétetett. Wesselényi csak tegnap ment el. Kineveztetésének a Tudós Társaságba örvend; a folyóírásról szóló küldöttségi munkát javallva olvasta. A Kritikai Lapokat nem kaphatta tőlem, mert Nagy Károlynál voltanak; küldjetek neki hamar, ezt és egyéb újságokat.

A Regnicolaris Deputatio munkálódásira nézve a küldöttség március 8-án ülést tartott s magát felosztotta; grófod a commissariaticumok és urbariálék osztályába van az ord. viceispánnyal. A küldöttség osztályai külön fognak munkálódni; az egész küldöttség összejövetele május 30-kára határoztatott; midőn a publico-politicumok vétetnek fel. Wesselényi akkor ismét nálunk lesz.

Jöttök-e hozzánk és mikor? az útak kegyetlenül rosszak; de nagy uraknak nincs lehetetlenség. Wesselényi sokat emlegetett téged és Helmeczyt. «Mit mond Helmeczy, ha ezt meghallja?» gyakori szava volt.

Temérdek munkák után alig veheték időt e rövid levélre; holnap futok haza már egyszer pihenni, s akkor többet írok. Szeretetre méltó hitvesednek mutassad be kézcsókjaimat, barátainkat s lyánykáidat egyről-egyig öleld érettem. Írjatok sokat, és legtöbbet az újdonat-új heti ülésekről. Adieu édes jó Lacim!

A pesti kisleányt baj nélkül vittem haza, s Kálmánka egy óra alatt nagy ismeretséget vetett vele; s örült. Tegyétek a lányka anyját bizonyossá, hogy a gyermek állapotja szívemen fekszik. Taníttatásáról a helybeli prédikátornál már rendelést tettem.

157
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, ápril. 1-én, 1831.

Édes Lacim, ezen fertályban veszem leveledet; Mercurod siettet, mert az ünnepet honn akarja tölteni; tehát rövid lesz a levélre válaszom. N.-Károlban édes barátom? Ah, miért nem jöhetétek azalatt míg a kötelesség engem is ott tartott! Íme én most el vagyok borítva dologgal; mert amellett, hogy a Regnicolaris Deputatio munkáinak egyik legizmosabb kötetét kell rostálgatnom: gazdai foglalatosságaim is ilyenkor szent György előtt szoktak rajtam halommá gyűlni. Tudnod kell, hogy zálogba vetett apróságaimat egyedűl csak e részében az esztendőnek lehet visszaváltogatnom, s mily terhes, mily halasztást nem szenvedő s időveszténnyel járó dolog ez, nem lehet képzelni. E körűlmény nélkül holnap okvetetlen indúlnék, hogy téged, ezen jeléért szent barátságodnak, újolag ölelhesselek; s hogy grófodat, a lélekkel

teljes, tiszteletre méltó hérost, kinek távollétét Pesten oly igen fájlaltam és fájlaltuk, színről-színre láthassam. És mennyi beszélleni valóm van; s mennyit nem fognátok ti tőlem tudakozni! mert a mi helyhezetünk valóban figyelmet érdemel. Azonban sorsom nem lesz talán oly mostoha, hogy a hónap 10-ig egy kis tágúlást ne engedjen; s hacsak enged, hacsak engedhet, bizonnyal meglátlak.

De minő szerencsétlenség, hogy még azon kívánságodat sem teljesíthetem, melyet a nádorhoz intézett felírás iránt nyilatkoztatsz ki. Nincs szokásomban a közönség nevében készült irományaimat magamnál tartani; töredékem, melyről az letisztáztatott, a levéltárban maradt most is, mint minden más ily alkalommal. Azért törekedjél azt ott Károlban kerítni kézhez. Az akadémiai folyóírás felől amit írtam, b. Wesselényi kérte el a múlt gyűlés alatt, s vissza még mindeddig nem adta. De a görög filoz. történeteit, s drámámat itt küldöm; ha méltónak találod grófoddal láttatni. Látlak személyesen? akkor visszaveszem. Nem fog lehetni ez örömem? pecsét alatt biztos kezek közé adandod, hogy visszakaphassam. Mindenesetre ha hozzád menetelemet lehetetlennek látom, legalább levelet s Pestre intézett csomókat küldendek.

Hívnálak e számkivetésbe; de jönnöd, úgy írád, lehetetlen, s ez a lehetetlenség nekem nagyon fáj. Azonban tűrni, ha valaki, én tanultam; bár ily közel lennem hozzád, s mégis nem röpülhetnem nyakadba, nem a legkisebb türelmet kívánja. Csakhogy a te minden magasztalás feletti Josephinád, s gyermekeid egészségesek! A Kazinczytól s az én Palimtól hozottakért vedd csókomat.

Ma reggel vettem március 16-ki leveledet Pák Vadászattudományával; ha még hever ezenkívül valami tőled a vármegye házánál: kössed lelkére Kendének (mert ott ünnepel ő), hogy küldje; de küldje ki egyszersmind a károli postán elakadt leveleimet is; mert én sem Szemerétől, sem Kézytől még semmit sem vevék a most általad küldötteken kivül.

Sietek, haza reszkető levélhordódat visszaereszteni. Ölellek a legforróbb, legtisztább barátsággal. Jelentsd be grófodnak alázatos tiszteletemet; tiszteletemet, mely számból a nemes tettek tevőjéhez, mint ő, legszentebb valóság, és nem compliment.

Adieu édes Lacim! imádkozzál, hogy láthassalak. Sógor asszonykám, ki téged itt nagyon, igen-igen nagyon óhajtott volna láthatni, viszont tiszteletet küld általam. Ő lélekben jól ismer benneteket, mert hányszor nem dicsekedtem előtte temérdek jóságtokkal, nemcsak jóságtokkal, de széplelkűségtekkel. Hidd el, édes barátom, ritkán valék én oly boldog, mint nálatok és veletek.

158
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károl, ápril. 9-én, 1831.

Édes Lacim, íme itt vagyok, s nem ölelhettelek. Azon reményben, hogy a hónap 10-ig itt maradtok, tegnapig halasztám útamat, el lévén temérdek bajoktól foglalva; de minden kiszámlálásim hiában lettenek. Homo proponit - - -! ma egy fertály órát töltöttem grófodnál; a nap több részét arra szenteltem, hogy néked, s Palimnak és Kazinczynak, s talán a Tudós Társaság titoknokának is, kiktől a postán leveleim valának, felelhessek.

Jákó kezembe adá a csomót, melyben búcsúleveledet s kéziratomat hagyád. De mondd el, mikor jöttök már egyszer úgy Károlyba, hogy ezer bajtól elfoglalva, széjjelszórva és röpítve ne legyetek? Hogy a társaságtokat élni kívánó, benneteket csak egypár nyugalmas napig bírhasson? Mily öröm lett volna, s lenne reám, s az enyéimre nézve, ha téged Csekén

ölelhettünk volna, vagy megölelhetnénk? Ha saját szemeiddel láthattad volna a magyar fiút lengyel posztójában, s a képeskönyvek előtt, mik oly mohó örömmel fogadtattak? Te, a te házad, s a kedves pécelieké ezerszer vagytok nálunk említve, s örömkifakadozások közt. De te szeretnél, édes Lacim, úgy írod, háznépestől lenni Csekén; s képzelted-e, midőn ezt írád, mily fájdalmat s örömet gerjesztél keblemben? Örömet a gondolatért, melyet előre éldelle-tem; fájdalmat az utána vetett kétségért. Nincs szebb öröm, mint midőn olyanok élhetnek egymással, kik egymást szeretik s becsülik.

Kazinczy által vevém a Bajzával folyt levelezés párjait. Csakhogy a dolog elcsendesedett. Kérlek édes Lacim, intsed a szeretetre s tiszteletre méltó Bajzát, kíméljék a szent öreget. Nincs ember gyöngeség nélkül; de ez, ha ezerannyi gyengékkel birna is, mégis nemcsak tiszteletünket, de hálánkat, s a legnagyobb mértékben, kívánja. Ha Kazinczy nem lett volna: bizony most sem egyikönk sem másikonk nem állna ott ahol. Bizony őnála nélkül egy egész epochával hátrább állanánk; s egy epochával hátrább mik lennénk?

A Tudós Társaság titoknokától hivatalos levelem jött: rendelés, hogy a szathmári és n.-károli sajtók nyomtatványaikról fertály évenként tudósítást adjak. Te tudod, hogy ezen terhet könnyen viselhetném, ha az egész túlatiszai kerület jegyzője volnék is.

Ma jött egy csomó kezembe, mit a tegnapi táskás hozott. B. Wesselényi számára volt benne egy Csongor, s az Árpád nekem. Ki küldi Árpádot? nem tudom. Írást mellette nem lelék.

A Kisfaludy emlékére gondom lesz; de tudni fogod, hogy az ilyenek gyűlés alatt történhetnek legjobban, tehát júniusban. Akkorára grófod igéré eljövendését; s bár téged honn ne hagyna. Akkor bizonyosan nem fognók egymást elröpíteni.

A Bajzától vett verslajstrom útmutatásaként rövid időn írok le verseim közűl, ha t. i. még lelek ki nem adottat. Úgy hiszem már nem sok olyan van. Tegnap jöttömben ezt kezdém a szekeren csinálni:

A dalzengőn fekszik átok stb. (L. az I. k.)

Vállaj és Csanálos közt kimagyarázhatatlan lármát indítottak a békák, s tovább nem folytathatám. Hány évig fog ily csonkán állani, az ég tudja, addig olvassátok így félben.

Mikor lehetsz otthon? Addig míg levelem odaér, talán megtérsz. Írj mentől elébb.

Csongort olvasám Pesten; s mivel a drámai actio nem képzeletim szerint ment, alkalmas hi-degséggel. Itthon elolvasám másodszor magamban, s harmadszor ismét sógorasszonyomnak. Ezen harmadik olvasás megkapott. Ezer oda nem valók, és másképpen valók mellett is, Csongor kincs. Hidd el nekem édes barátom, a mi Vörösmatynk nagy költő, s ritkán nagyobb, mint a Csongor sok helyeiben. Minden dramaturgiai kritikázás ellenére, akárki mit mond, én a nemzetnek Csongorért szerencsét mondok; s aki engem nem ért, ám lássa: azért nem ért-e mert nem akar, vagy azért mert nem tud? Öleld meg Vörösmartyt érettem. Bajzát, Schédelt, Stettnert s a mi Helmeczynket tedd bizonyosokká baráti szeretetemről; de ne feledd el Tittelnek is tiszteletemet bemutatni. Pesten létemnek egyik legszebb örömei közé tartozik, hogy e tiszteletre méltó férfiút ismerhetém.

Ölellek szeretetre méltó jó Lacim! Sógorasszonyom ezer üdvözletet küld Josephinádnak, itt meg egy levélke tőlem. Adieu.

159
SZEMERE PÁLNÉHOZ

N.-Károly, ápril. 9-d. 1831.

Édes Jó Borcsám!

Csak ma leheték szerencsés a márc. 17-dikéről indított kedves levelet olvashatni. Én március másod hetében írtam egyet, s úgy hiszem azt eddig olvasták. Fogadja el forró köszönetemet édes Borcsám azon részvételért, melyet e levél irántunk újolag bizonyít. Mi naponként emlegetjük a szeretett pécelieket, s óhajtjuk magunknak a mondhatatlan örömet, hogy egyszer s minél elébb Csekén ölelkezzünk. A doktor Baloghoz intézett tudósítást a Palinkhoz írt levélben küldöm; méltóztassék édes Borcsám azon úrnak barátságos tiszteletemet bemutatni, s tanácsát haladék nélkül kivenni. Pepi otthon van, fiával együtt egészségben; s azt hívén, hogy én ma Bártfaynkat színről színre láthatom: ezer csókokat és ölelést bízott reám a péceliek számára. Bártfay nem várhatott be s íme a károli posta kérgeskeblű legénye indúl levelemmel. De édes Borcsám, mint van a mi Palink? E kérdés nekem éppen oly fontos, mint a Kálmánkát illető. Azért könyörgök tudósításért. Azonban mivel e pontról írva semmi nincs: e hallgatást vigasztalásúl veszem; s jeléűl annak, hogy rosszabbúl bizonyosan nincs. A mi Jennynk küzd-e még a homopathiával? Őtet s Bertit ölelem.

Az ég áldja meg édes jó Borcsám, s tartsa meg az én Palimnak és nekem vigasztalásúl. Ölelem forró tisztelettel!

Feri

Tegnap az úton ezt kezdém csinálni, s mivel a Pali levelébe nem fért, kérek engedelmet ide tehetni.

A dalzengőn fekszik átok,
Szívén, lelkén vad ború;
Szép leányim őt fussátok,
Ég, föld néki szomorú.
Égben honját elvesztette,
Földön nem lel mást helyette,
Fürtein kín a koszorú.

Mennyet igér lángszerelme,
Hajh de búsat, mely ont vészt.
Édes hangba foly gyötrelme,
Mégis keblet tép, emészt.
Álmot űz, s mert nem találja
A valót, s jelent utálja,
S kényből nem vesz, nem hagy részt.

A békabrekegés kivert gondolatimból, s a vers itt elakadt.

160
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, július 2-án, 1831.

Édes Lacim! Minden, minden ellenkezik ohajtásaimmal; s ha életemnek minden szakai oly visszásan folynak, mint a múlt hónap és ez: úgy nem sok örömre tarthatok számot. Mert íme gondold el! Örömek között várám június 13-ikát, s oly bizonyos valék benne, hogy Károlban ölelni foglak, s te nem jöhetél. Levelet vettem Palinktól, hogy jön, s Csekén meglátogat, s ki vala boldogabb e reményben mint én? s íme a kolera, s a kolera miatt tett szoros rendelések idejövetelét engedni nem fogják. Mert tudnotok kell, édes barátom, hogy mi, azaz, egész Cseke és én, az örökkévalóság partján állunk hét nap olta már. Június utolsó felében a sós szálakon lévő oroszok közt kiütött a veszedelmes vendég; ezek félvén, hogy letartóztatni fognak, halottjaikat a Tiszába hányták, de Ujlakon, Ugocsa vármegyében, a megmaradtak csakugyan őrizet alá estek s elhullottanak. E hullás következésében, minden hasonló sorsú oroszok ugyanott kontumácia alá vétettek; de a veszély már észre nem véve, előre nem is sajdíthatva Beregnek s a mi Szathmárunknak Tiszamelletti helységeiben hirtelen jelengette magát. Megyénknek eddig négy helyeiben történt halálos jelenés: Csécsen, Kóródon, Kisarban, és legnagyobb mértékben Csekén. Itt a múlt vasárnap négy halott feküdt, s a kir. kommisszióhoz tartozó orvosok mind a halottakban, mind a betegekben a kolera legnyilvánosabb jeleit találták. Azolta a betegek egymást érik s elhullott legalább hét. Falunk zár alatt van, s holnapután a szomszéd helységeken keresztül katonai kordon vonatik. E levél eljuthat-e a postára? bizonyos benne nem vagyok. De elébb nem írhatám, mert június 22-kén s Helmeczynek június 20-án költ leveleiteket csak ma estve vehettem. Ha a veszély nem szűnik, úgy lehet hosszú időkig leszek az örömtől megfosztva: tőletek tudósítást nyerhetni. Azonban reménységem van, hogy a csend helyreáll. Miolta az orvosok jelen vagynak, s a betegeket jókor gond alá vehetik, a nyavalya nagyot szelídült. A gyógyulás 24 vagy kétszerannyi idő alatt elkövetkezik; s általán fogva mondhatni, hogy halottaink közűl még alig volt valaki, kit vagy régi nyavalygás, vagy rendetlen életmód előre el nem készítettek volna. - Ezeket azért írám hosszasabban, mert tapasztalásból tudom, hogy a kolera is, mint minden egyéb, a távolban óriási nagyságúvá leszen. Míg Moszkvában s a Lengyelföldön űzte gonoszságait, itt azt hivők, hogy az aegypti pestisnél irtóztatóbb; s most látom, hogy mégsem oly igaz vala a hír. Itt három év előtt a veres himlő is tett ennyi pusztítást, koros emberek közt is; s a veres himlő mégsem rettentett országokat. Azért a kishitűeket vígasztaljátok soraimmal, s mondjátok nekik, hogy én a közelebb múlt hét nap alatt, mint ezelőtt a béke napjaiban háborítás nélkül folytatom mind gazdai foglalatosságaimat, mind az országos küldöttség munkálkodásai vizsgálatát; s még sem nem gyóntam, sem testamentomot nem tettem.

Gróf Györggyel s báró Wesselényivel valék Károlban. Mik történnek ott, grófodtól talán hallani fogod, s fogod nála a nádorhoz s a lengyelek mellett írt előterjesztéseket olvashatni, mert számára mindkettőt Jákó barátunk (kit fájdalommal tudok, hogy megyen) tőlem általvevé. De amiket az én számból kellene hallanod, azt neked, édes Lacim, más el nem mondhatja. Mint óhajtottam volna, hogy veled találkozhassak! Ha történik, hogy grófod még egyszer e hónapokban lejön; s ha az országgyűlésből valami lesz, bizonyosan lejön: el ne mulasszad, hogy együtt jöjj!

Azt amit gróf György érettem a múlt gyűlésen tett: lehetetlen elmellőznem. Mert felállott, s indította a rendeket, hogy nekem főjegyzői címet eszközöljenek. Főjegyzői cím, és korona, két oly dolog, ami nélkül igen-igen könnyen el tudok lenni: de a lelkes férfiak által megbecsültetés jeleit venni, ez az élet legszebb öröme. Grófod engem valóban nagyon lekötelezett; s e közhelyen így kijelentett hajlandóság inkább magához vonsz, mint bármely

jótétemény. Mert jót tenni minden gazdag tudhat; de így tisztelni meg csak azon kevesek tudnak, kik gróf Károlyi Györgyhez hasonlítanak.

Mind te, édes Lacim, mind Helmeczy tanácsoljátok, hogy az istvándi haszonbér miatt gr. Györgyhez folyamodjam. De látod, hogy leveleitek később jöttek kezeimhez, mintsem azt tehetném. Nincs egyéb hátra, minthogy egészen segédetekre bízzam magamat; s kérésemet, melyet tevék, megújítsam. Tegyétek hogy a haszonbért el ne szalasszam. Semmi környűlményes előadásra nincs szükség. A grófi ház haszna kívánja, hogy a jószág továbbra is árendába adassék. Ha az épületek pusztúltak, helyreállíttathatnak a haszonbér feltételei által. Egyéberánt ha a jószág bérbe nem bocsáttatik: akkor kérésemre nincs szükség. Ha igen, kérésem az, hogy a teljesítendők teljesítése mellett nékem és ne másnak adassék. Könyörgök a lehetségig gyors tudósításért, hogy dolgaimat előre intézhessem.

Bajzának a küldenivalót előbb neked Károlban, s minekutána te nem jövél, Szemerének itt Csekén valék általadandó. Most, amit ily hamarsággal leírhattam, ide zárva küldöm. Estve vettem leveleiteket, holnap hajnalban indúl e válasz, s így egy éjszakámnál több nem lévén sokat nem írhatok. Ez az oka, hogy szeretetre oly igen méltó Josephinádnak sem fizethetem le ezúttal a múlt hetekben nyert szép levélért adósságomat; ezért marad külön válasz nélkül a mi Helmeczynk is; kinek ezennel igéretet teszek, hogy Társalkodóját tehetségem szerint segélni fogom.

Az orsz. küldöttség munkái még most is nagyon elfoglalva tartanak. Ami készen van, azt b. Wesselényi vitte el magával. Semmit sem kívántam inkább mint jegyzéseimet veled olvastatni. Rettegek, hogy az országgyűlés elmarad, s hosszú elfoglaltatásaink siker nélkül maradnak. E rettegésem sohasem volt nagyobb, mint miolta a kolera hozzánk becsapott. Ha valamiképen tartós leend, s harapózni tovább fog; bizonyosan minden remény füstbe megy.

Sietek bevégezni soraimat, hogy még Auróra számára valamit leírhassak. A Pannonhalmi Útazást még nem láttam. Ez az oka, hogy levelednek azt érdeklő cikkelyéből nem értek egyebet, mint azt a szép barátságból, s a béke eránt vonszó szelídségből eredt tépelődést, mely magát benne láthatóvá teszi. Bár felszabadúlnánk hamar, hogy láthatnám ezt is, és sok más egyebet is!

Josephinád kezeit csókolom, Helmeczyt és a mi több barátainkat, és gyermekeidet ölelem. Adieu édes Lacim! Imádkozzatok érettünk; mert nálunk harangszó és templombajárás tiltva vagynak; e formák világában pedig, hogyan eshetik meg valami, a maga kimért helyén kivűl? De ti, kiknek még az oltárhoz szabad járúlás adatik, imádkozzatok magatokért is, és böjtöljetek!

161
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károl, szeptember 20-án, 1831.

Édes Lacim, forrón szeretett barátom, szeptember 8-án költ leveledet igen gyorsan, s közel egy héttel elébb vevém, mint ami augusztus végéről grófod által küldöttél. Csekei számkivetésemből nem írhattam; azolta most vagyok először oly helyen, ahol posta van. Tegnap este darab ideig valék grófodnál; s örömmel értem tőle, hogy baj nélkül vagytok te és a tieid, s a tieid között mindenekfelett a te Josephinád - kinek én oly igen-igen sokkal tartozom.

Kiállók a fájdalom és bosszúság napjait; mert ezen cél ellen történt bezárások, ez az egész ország machinériájának erőszakos megállítása, mit okozhatott természetesebben, mint

fájdalmat és bosszút? Beregé és Ugocsáé a dicsőség, hogy e vidéken legelébb felnyitották magokat; Szatmár és Szabolcs is e napokban szabadokká lőnek. De Bihar és Erdély felől mégis kordon áll. Ma a megye nevében dorgáló levelet írtam Biharnak nem kevés keménységgel. Irtóztatók, barátom, az elzárás következései; s a tél fogja még azokat egész mértékben nyilvánítani. Úgy mondják, már Biharban is Belényes körűl és Sz.-Mártonban történtek lázadások. S mi az orvoslás? Statárium! Ezt űzik Szepesben és Zemplénben is. Mondd meg, ez-e a mód a világot igazgatni a XIX. században, midőn egy más országban a halálos büntetés eltörléséről a világ hallottára törvényt hozogatnak.

Káraim, mint minden másnak, sokak, s bizonyosan most hamarjában ki nem pótolhatók. Minden ember félt, minden futott, s a távolból hozott az ismeretlen tárgy felől rendelést; s azokat, kiket a történet a baj közé zárt, elfeledték megkérdezni. Pedig csak ezek foghattak volna a tapasztalás után bevehető tanácsot adhatni. De ne rettegett légyen-e más, midőn az orvosok is futottak? B...t Csekén a Kendéné szérükapujánál jelent meg néhány pillanatig; s rohant vissza. Ez az ember, ki kolerát szemeivel nem látott, ad-e, adhat-e az igazgatásnak jó tanácsot? Én őtet nem láttam, s látni nem is kívánom. Megyénkben csúf hírt vont magára.

Grófod Wesselényi nevében is felszólított, hogy a parentációt Kazinczyért vállalnám fel. Megigértem. A szent öreg háznépét a süllyedésből ki nem tudom ragadni; erőm annyi, hogy dicsőségének talán szolgálhatok. S bár volna lelkem úgy felfoghatni a Herosnak literátori pályáját, mint azt egy pragmatikai lélekkel bíró történetírónak felfognia kellene! Mert Kazinczy parentátorának nincs kevesebb kötelessége, mint a literatúra közelebb múlt 60 éveit eleven rajzolatban előterjeszteni; s híven kifejteni a revolúciót, melyen mind a nyelv, mind a nemzet ízlése s mívelődése oly sebes rohanással keresztűlment. Szemerét kérem tanácsért; most kérlek téged is. Mert miolta Kazinczy Szemere eránt hidegedett, s Igaz meghala, azolta hozzád látszott inkább bízni; s ha tett hagyományairól rendelést, bizonyosan reád függeszté tekinteteit. Mindenesetre te az özvegy grófnéval levelezésbe tehetnéd magadat; s ezen úton hagyományairól nekem kielégítő tudósítást adhatnál. E nélkül a parentáció el nem készűlhet; s ha te akarod, hogy valami türhetőt írjak: bizonyosan fáradsággal is öszvekeressz mindent ami célomhoz segít. Vagy magad tehát vagy Josephinéddel s Szemerémmel egyetértve gyűjtsetek öszve holmit, ami életére, s dolgozásaira világot vethet. Küldjétek a jegyzékeket, melyeket a Tudományos Gyűjteményben maga felől kiadott; amiket még hagyományai között találhatnátok; s kivont dátumokat a fogsági naplóból (mert az évek számát minden környűlményeire nézve tudnom kell). Írjátok öszve kiadott munkáinak, s kéziratainak lajstromát; számláljátok elő azokat, akikkel levelezett stb. S mindezeket a lehető gyorsasággal biztos kezektől küldjétek el. De még, míg e lenne is, könyörgök, méltóztassál e levél vételével azonnal postán válaszolni ide Károlba.

Ki fogja Kazinczynak hagyományait kiadni? S mindenekfelett ki fogja leveleit s a hozzá írt leveleket öszveszedni? hozzám indított leveleit mind tartom; s kész vagyok a *méltó* gyűjtőnek annak idejében általaladni.

Ma írtam Szemerének is; ma írok még a Társaság titoknokának, kinek s az előlülőnek minden hozzám intézett irományait egy hét olta együtt vevém.

Egészségem jó karban áll; de Pepi egy hét olta szenved hányó hidegben. Hivatalom vont el a szenvedőnek ágya mellől, s bár holnap hazatértemmel egészségben lelném!

Ölellek édes barátom, Josephinádnak mutasd be kézcsókomat, s sógorasszonyom szíves idvezletét. Kálmánka csókolja kezeiteket. Tartson meg az ég minden veszélytől.

Baráti útasításod szerént grófodat az istvándi haszonbérlés eránt megkértem. Úgy mondá, hogy gróf Lajos Megyeren van; nincs hát egyéb hátra, mint hogy nevemben memoriálist nyújtsatok be, s annak sikerét híven sürgessétek. Ezen árenda megnyerése talán némely

elakadásaimból, melyek az idei környűlmények által okoztattak, kisegíthetne. Egyéberánt a grófoknak bennem bizonyosan több hasznok lenne, mint a mostani bérlőkben. Te látod, hogy ez eránt az alkalmatlanságig sürgetlek; jele, hogy a dolog szívemen fekszik.

Helmeczyt, Vörösmartyt, Toldyt és Bajzát idvezeld. Bizonyosan hiszem, hogy a Kazinczy ellen készűlt kikelések a nagy veszteség után örökre elmaradnak. Köszöntöm Stettnert is, s mint fáj nekem, hogy Tittelnek többé idvezlést nem küldhetek!

162
WESSELÉNI MIKLÓSHOZ

N-Károly, szeptemb. 1831.

Méltóságos Báró,

Végre hosszú elzáratás után,[18] szerencsés valék emberek közé juthatni, s Mlgodról is valamit hallhatni. Gróf Károli György volt kegyes Mlgodról hírt mondani, s egyszersmind e levélkének által küldését magára vállalni. A riadás, mely június olta az országot keresztűlfutotta, megfosztott az örömtől, hogy július 18-dikán Mlgodat itt a mi parányi körünkben láthassam; s az országos munkálkodásokra tett észrevételeket kezeiből visszanyerhessem. Most bátor vagyok azokért könyörögni; s Mlgod bizonyosan fog lelni alkamat, ami által azokat biztosan visszaküldhesse. Talán a bátyám Bölöni legkönnyebben tehetné által gróf Károli Györgyhez, honnan annak idejében kezeimhez vehetném.

A mi uraink kezdenek a panicus terrorból lassanként magokhoz térni; s íme a közösülés megyénkben szabad; s a dolgok a régi lábra visszaállottak. E történt már elsőbb Beregben és Ugocsában, s most Szabolcsban is. De Bihar és Közép-Szolnok mégis zárva tartják magokat. Az istenekre! s nem elég vala-e a kár, mely eddig a hirtelen ijedésben tett rendelések által okoztatott? Kell-e azt még halmozni? Kell-e a népet arra kényszeríteni, hogy szorongásai miatt nekizúduljon; s magát az igazgatás ellen vétkessé tegye? Biharban máris volt lázadás; s annak lecsillapítására a nyavalyánál gonoszabb orvoslás, a statárium véteték elő. Gyönyörű mód! s ez fog tehát a kereset módjától megfosztott élesdi oláhnak kenyeret adni, midőn a ránkjövő tél az éhelhalást is meghozza?

Prof. Kézi és Tittel, és Kazinczy nincsenek. Ez utolsónak parentációjára gróf György, a Mlgod nevében is felszólított. Ily felszólításnak engedni szent kötelesség; de nehéz kötelesség. A sokat szenvedett férfiú élete s literatori pályája a közelebb múlt hatvan év litteraria historiájával, s a nyelv nagy revolucziójával elválhatatlan öszveköttetésben áll; s annak, ki e hérosról méltóképpen akar szólani, pragmatika lélekkel szükség a magyar literatura egészét keresztülölelni; s e pragmatikai lélek az, ami a világ legnagyobb ritkaságai közé tartozik.

A szerencse tartsa meg Mgodat, s engedje nekem a boldogságot, hogy soká ki nem maradható közgyűlésünkön férfias hangjait újra hallhassam! Kegyeibe ajánlott forró tisztelettel maradok alázatos szolgája:

Kölcsey Ferenc

[18] A kolera miatt.

163
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Genius száll az énekes melyébe stb.

(L. az I. k.)

Leszáll az estve, nyíl az égi pálya, stb.

(Uo.)

Csöndes ifju járdal andalogva stb.

(Uo.)

Szent berek, itt hol örök vizeid forrása kicsordul, stb.

(Uo.)

Carolina.

Szép tavaszom mezején, mint isteni grácia bolygék stb.

(Uo.)

Vándor remény csapongva jár stb.

(Uo.)

N.-Károl, október 21-én, 1831

Édes Lacim, szeretetre méltó barátom, szeptember 29-én költ leveledet ellágyító őrömmel olvasám keresztűl. Mi szép az élet azon pillantatokban, melyekben ily nemesen, ily tisztán résztvevő lelkekkel találkozunk, mint a tiéd és a tieidé. Vegyétek forró hálámat e boldog óráért, mit nekem e levélben ajándékozátok! Mert nem boldogság-e tudni, hogy pusztákon és folyókon túl vagynak, kik az élet gondjai közt, a nagyváros zajában is melegséggel emlékeznek felőlünk? Fogd e levelet édes Lacim, és lépj vele Josephinéd elébe s olvasd fennhangon, de az érzelemnek, az én hév érzelmemnek remegő hangján, mert vallást teszek, hogy barátságtok életem való örömei közé tartozik; azon való örömek közé, miket a kebel csak íhlés perceiben érez, s miket a sors oly szűken s oly ritkán osztogat!

Hála az égnek, mi baj nélkül vagyunk. Sógorasszonyom ismét egészséges, s küldi általam köszönetét széplelkű részvétetekért, s szíves idvezletét.

Kazinczy felől várva várom bővebb tudósításaidat. Munkáinak kiadása felől amit írsz gondba ejt. Mert hogy hagyományait többen kivánják vagy kézre kerítni, vagy kiadni, az leg-egyenesebb út zavart okozni. Egynek kellene lenni a kiadónak, s a kiadásnak célúl tenni: a közönségre hatást. Kabalák, és az isten tudja még mik, elhidegíték a közönséget a sokat szenvedett öreg eránt, végéveiben. Pedig ha maradékának használni akarunk, éppen ezen hidegségen kell győzedelmeskedni, e hidegséget kell felmelegíteni. Mit ér ha az elhúnyt felett dicsőséget trombitálunk? mit, ha most vagy évek s század után nevének s literatúránknak dicsőségére emlegettetik? Legszebb dicsőség lenne, ha azt lehetne véghezvinni, hogy amit életében érette senki nem tett, maradékáért tegye a haza. Vagy úgy járjon-e ő is mint Camoens és Milton? Eltemettetett légyen szegénységben és szenvedésben; s félszázad múlva vagy később ébredjen fel a nemzet, s nyisson szemet érdemeire? Akkor már nem lesz, kin tegye jóvá az igazságtalanságot, a keménységet, a szűkkeblűséget, mikkel magát a nyelvhős eránt bűnössé tevé.

Leveleit ami nézi, azokra nézve igazad van. De nemcsak ez igaz, amit mondasz; nemcsak mások sértetnének meg levelei által: megsértetnék ő maga is. Különbözőkhöz írt leveleiben oly különbözők, sőt oly ellenkezők nyilatkoztatványi, ítéletei! Ez vala a deréknek egyik gyenge oldala, mint Baudiusnak. Azonban én mégis óhajtom, hogy levelei egyszer-akkor mind együtt kijőjjenek. Literatúránk történeteinek s statisztikájának egyetlenegy monumentuma lenne e kiadás. Ne most, úgy mondod. Legyen! de az öszvegyűjtésnek most kellene történnie. Az ember hal; s ami egynek becses vala, halála után másnak figyelmét meg nem nyeri. Ki tudja, ha halálunk után nem fognak-e vetemény-magokat takargatni egynémely papiroskába, mit életünkben könnyben csillogó szemmel olvastunk, s szíveinkre téve sírba vinni óhajtánk vala? Ne hagyjátok, kedveseim, az időt hiában elröppeni. Gyűjtőt rendeljetek, de jót, és gondost, és tisztalelkűt és hívet. Mert szentetlen kezek közé én is irtóznám odaadni a hozzám írt leveleket, amik most már kétszeresen szent emlék gyanánt tartatnak általam.

Istvándi felől igéretedre erős hiedelemmel számot tartok. E jószág négy év előtt, a domestica adminisztráció igen káros lévén, haszonbérbe adatott három kömörői parasztnak s még egynek az Ábrahám ivadékai közűl. Jövő január elsőjével szűnik meg a kontraktus; s én most azt kérem, hogy a kömörői parasztoknak s Ábrahám ivadékának (kik a jószágot ismét kérik) elejökbe tétessem. Te látod, nem kívánom, a dolog szokott rendét érettem megbontatni; mert ha a jószág most is domestice adminisztráltatnék, kérést sem tennék.

A héten gyűléseztünk, s ismét lármásan. Rezultátumunk ez általam készült, s ide csatolt előterjesztés lőn; ami felett nagy vala a tusa, s aminek minden szavát Wesselényi tökéletes elszánással védelmezte, és kivívta. Azon szavakban: Sanctimonia literarum - violata est, és Caedes in incolas... paratus az előlülő alispány szeparálta magát, s e szeparálás a jegyzőkönyvbe is ugyan általam beíratott. Kétszer leíratnom az előterjesztést nem volt időm, tehát kérlek, ezt közöld Szemerével is; és írdd meg mit tartasz felőle?

Itt küldök egy csomó versecskét is a Helmeczy Társalkodója számára.[19] Addig míg egyebet adhatok, ez elég lesz. Csak az tart gondba: ha nem küldöttem-e én ezeket Bajzának? Ha elküldöttem, írjátok meg jókor s kipótolom a hézagot.

Téged és Josephinát és gyermekeidet el nem hűlhető barátsággal ölellek. Helmeczynek és Vörösmartynak, Schedelnek és Bajzának, és Stettnernek mondj idvezletet. Mint van a mi Waltherrünk? Jákó barátunk mi kedvvel szívja Pestnek henye gőzét? Markos tegnapelőtt vőn búcsút; köszöntsd, s az előterjesztést, melyet látni óhajtott, mutassad be. Adieu édes Lacim!

A múlt télen szerzett pesti lyányka egészséges. Kisfaludy oszlopára 14 ezüst forint gyűlt. Talán több fogott volna gyűlni, de a júniusi közgyűlésen, midőn szedetni kezdettem, a lengyel népért hevülénk és adakozánk. Most már a lengyel fundust (mert lengyel többé nincs) egy megyei alapítás talpkövévé tettük; a szegénységnek szűk időben olcsó élelemmel tarthatására. Ez alapítást gyarapítani újolag felszólíttatik a nemesség, s eszerént az oszlopra újolag nem jut több adomány. Mondd el mit tegyek a 14 fttal? Hogyan és ki által jutand kezeidhez? Ölellek ismét, és ezerszer!

Bajzának mondd, óhajtanám a Kritikáról írt értekezésemet itthon is bírni. Azért, ha párját vette, az eredetit utasítsa hozzám. Mint állanak a Kritikai Lapok, vagy amint szegény Kazinczy egykor írá: a kritikai pellengér? Auróra kijött-e már? Gróf Széchenyi Világát gróf Györgytől olvasám el nem telhető gyönyörrel.

[19] A verseket lásd feljebb.

164
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

N.-Károl, októb. 21. 1831.

Édes barátom, köszönöm leveledet, s barátságod újabbi nyilatkoztatását. Köszönöm, hogy az Előlülőnél kimenteni szándékozol. Az volna még a kérdés: mi könyveim vagynak? Felelet, a fennforgó célra könyveim, minekutána magyar könyveim általános hajótörést szenvedtek, nincsenek. Egy ócska szótár Pápai Páriztol, egy más Wagnertol még lehetnének szolgálatomra; ezek közűl is W. nem enyém. Ha dolgoznom kell, amit teszek örömmel, gondolkozzatok nehány könyvről. Bártfay elfogná azokat nekem küldhetni; s dolgozásom végével visszaküldhetném. Ezen javallatom nem lenne talán rossz; s történvén, hogy elfogadtatnék, egyedül Tőletek függene, azokat küldeni nekem, amiket jónak látnátok.

Berzsenyivel kivánsz összebékéltetni? Részemről nem fekszik az útban semmi nehézség. Én őtet nagy költőnek hittem és hiszem; s úgy gondolom recenziómban is úgy bántam vele, mint elsőrangú íróval. Hogy találtam műveiben amit nem javallék, s most sem javallok: az keveset jelent! Én Schillerben és Matthissonban is lelek eleget, amit nem javallhatok: s ki fogja azért állíthatni, hogy e két nagy művészt nagynak lenni meg nem ismerem? Hogy poétai karakterét fejtegettem? Úgy vélem, ily fejtegetést én és más akárki is, csak nevezetes íróval szokott tenni. S kell-e azt olcsárlásnak venni, ami éppen a becsülés legerősb jele? De mondám, hogy ő a tökélet általa meg nem haladható pontját már elérte. Magyar író vagyok, s tudom, hogy ily hideg közönség előtt mi szűk határai vagynak a haladásnak. Kis azt mondá rólam fiatalabb éveimben: engedje az ég, haladjak annyira, amennyire magyar író haladhat! - Úgy vélem érted e szavakat. Mert bizony Schiller és Goethe magyar földön nem lettek volna azok, amik! Előttem Berzsenyi individualitása is lebegett; s most is úgy hiszem, sem embersértés, sem valótlanság nem vala állításom. Én megölelném a recenzenst, ki rólam úgy, azaz oly hév magasztalással ítélne, mint én Berzsenyiről, s ismervén magamat ezennel vallást teszek: félannyi dicsérettel is megelégszem, mint amennyit én őrá halmoztam. Rólam is mondottak kemény szavakat, Berzsenyi, a jegyváltó, s valaki más, Dobozi felett vesszőt tört. - Egyik sem tulajdonított nekem költői lelket; sujtani akart mindegyik: és esküszöm, hogy vérem egy pillantatig sem jött habzásba. Miért kellett tehát éppen Berzsenyinek, kinek keblében az önérzés több nyugtatót mondhatott, mint az enyémben, lángra lobbanni? De ti sokan ellenem kiáltottatok... Íme vallástételem. Bennem epe nincs; s még akkor sincs, midőn verek; bátran elhiheted, hogy Berzsenyi ellen neheztelést nem tartok. Jobban ismered őt, mint én; s ha hiszed, hogy ő elhiheti felőlem, hogy legjobb barátim műveik felől is kemény egyenességgel szeretek ugyan ítélni, de mikor éppen sujtó ítéletet mondok is, még akkor sem szűnök meg egyforma barát, egyforma becsülő lenni: úgy tedd amit jónak látsz. De ha ő ezt felőlem nem hiszi: akkor fáradságod hiában leszen. Mert komplimentek embere nem vagyok, s olyakat sem másoktól venni, sem másoknak adni nem fogok.

Az Árpád kivonata még nem kész. Hívatalom parancsolá az Orsz. Küldöttség dolgozásaival bajlódnom. Novemberben e bajnak vége lesz; s decemberben a kivonatot venni fogod. De jegyzéked, mi mellett a könyvet megküldéd, *ítélő* kivonatról szól. Nem nyilván rendszabásainkkal ellenkezik-e ez? Hiszen mi ketten benne valánk a küldöttségben, mely az ítéletek ellen nyilatkoztatta ki magát; s mellynek véleménye a Társaság által elfogadtatott! Az én kivonatom ítélő nem lesz. És miért is akarnátok Horvát Endrével is össze veszteni? Senki sem tűri, látom, a gáncsot. Pedig hol van emberi műv gáncs nélkül? Én az olly művet talán nem is szeretném. Az a *fehlerfrey*: bizony kis érdem. Nagy Sándor, Alcibiád, és Banner, minden tivornyák mellett is, becsesbbek előttem, mint sok talpig józan, talpig rendes, de talpig mindennapi emberkék.

Engedj meg sok fecsegéseimért; fogadd el idvezlésemet. Élj szerencsésen!

165
SZALAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, októb. 22. 1831.

Édes Szalaym,

az octób. 12-d. írt levélre válaszom ez: nekünk egy derék Alispányunk és egy igen derék Tiszti Fő Ügyészünk van; s mindegyiknél haszonnal lehetne időt tölteni. Azonban üres hely egyiknél sincs. Mindenesetre fiatal embernek legtanácsosabb a jegyző hivatalhoz kapcsolni magát, hol, mint közép ponton, a megyei egész manipulatiot keresztül nézheti. Ha tehát hajlandósága Szatmár Vgye eránt folyvást tart, jőjjön hozzám. Patvaristáimnak egyike otthon maradt szüleinél: s nem látszik hajlandónak megjelenni. De ha megjelenend is, mindég lesz nálam hely annak az ifjúnak, kit az én Szemerém ajánl. Mindazáltal el kell mondanom, hogy Csekén szállást és asztalt örömmel adok; Károlban pedig még most csak szállással szolgálhatok. Gyűléseink novemb 14-dikén kezdődnek s decemb. 3-káig folyvást tartanak. Mivel a systematicum operatumok fognak felvétetni; fontos lesz a gyűlés; s nekem íróra, ki a nyelvet tudományosan érti, szükségem. Igen szivesen látnám, ha gyűlésünkre megérkeznék. A kitett novemb 14-d. és decemb. 3-dika közt NKárolban talál a megye házánál. Más időben Csekére kell jönnie. Kérem, mondja meg Szemerének, hogy neki tegnap előtt írtam Károlból; Bártfaynak pedig, hogy számára egy csomót tettem le Mátyási actuariusnál. Ha jön, tudassa e most említett két barátimmal, kik nekem ez úton írhatnának; de tudassa Helmeczyvel is, oly emlékeztetés mellett, hogy Trattner Károlytol a systematicum operatumok hátralevő darabjait, s a judicum operatumban esett hézag pótlását várjuk. Adieu!

Kölcsey Ferenc

166
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N-.Károl, november 22-én, 1831.

Édes Lacim, grófod és b. Wesselényi ma indúltak innen; Józsa úr pedig holnap után megy. Lehetetlen őtet hozzád írt levél nélkül elmenni engednem; bár óráim és perceim kimérve vagynak. Bármi keveset is írok; bővebb levelet a jövő hét végén dolgaim tágúltával lévén irandó. Itt az orsz. küldöttség munkáira tett észrevételek referáltatnak. Nagy csomó van öszveírva; s mivel több megyék párokat várnak tőlünk: a nyomtatás meghatároztatott. De mit tegyünk? Gönyei, itt Károlban négy ívnyi munkánál nagyobbat meg nem bír. Pesten kellene nyomtattatnunk. De nyomtat-e ott valaki imprimátur nélkül, csupán megyei, azaz távol megyei végzés mellett? s ha nem, kitől nyerhetnénk imprimaturt? Drescher? De félek, hogy a megyei szellem szabadságában készült, s az alkotvánnyal foglalatoskodó írást cenzúrálni nem meri. Pedig ha ez a konzíliumnak és kancelláriának fog elébe terjesztetni, mint a teátrumi beszéd: mi leszen? Legkedvezőbb esetben is nagyon sokára haladna a nyomtatás; s a cél nincs elérve. Ezeket gróf György akaratjából is terjesztem elődbe. Ő december 2-kán Pesten lesz; s ezekről személyesen értekezhettek. Én minél hamarább várok tudósítást és tanácsot. December 3-ig maradok itt, s addig talán a posta választ hozhatna.

Aurórát vettem, s vettem Szalay által Kritikáról szóló kéziratom csomóját is. Időm Aurórát olvasni még nem volt. De köszönetemet itt küldöm Bajzának. Ments ki előtte, hogy ezúttal tőlem levelet nem vesz. Jövő héten postával írok. Most, midőn a reám és NagyKárolyra mért

osztályt az orsz. küldöttség munkáiból két harmadév alatti munkával elvégeztem, a több alküldöttségek munkáit kell újra dolgoznom. Te látod, hogy kínosan elfoglalva vagyok. Kétségbe estem, hogy az akadémia számára sem tudok semmit készíteni. Helmeczy újságára néhányan fognak előfizetni. Köszöntsd őtet; mondd meg, hogy felszólítását, amennyiben időm s erőm engedendi, elfogadom a Jelenkorra s Társalkodóra nézve. Csak most, s éppen most sokat ne kívánjon tőlem. Mikor lesz az akadémiai gyűlés? Grófodnak megmagyaráztam, hogy ha januárban lesz, én nehezen mozdúlhatok. Azonban erről is jövő héten írhatok bizonyost. Választ hamar! Josephinédnek vidd meg kézcsókomat. Ölellek édes Lacim, gyermekeiddel, s barátiddal, s az én barátimmal együtt. Adieu!

14 pftot általadtam Józsa úrnak. Ide zárom a plenipotentiát.

November 23-dik elpecsételém e levelet; ma felbontám, s mivel újat írni időm nincs: itt folytatom. Gönyei felvállalta a nyomtatást. Biztatja magát, hogy ív után ívet kiszed s lenyom, s e móddal hetenként hármat ád. Mondd meg tehát grófodnak, hogy számára kéziratot már csak azon esetben tétetek, ha a nyomtatás minden reménységem ellen füstbe menne. Gönyei gondosabban nyomtat, mint a pesti vasárnapolgató szedők. Bötűi egy kevéssé kopottak; de most nem a tipográfiai csin célunk. Minden esetre szerencsés történet lenne, ha Pestről bötüket lehetne számára küldeni. Ezt azért jegyzem meg, mert gróf György erről gondolkozott. Valami Zocher önt ott bötűt, s Gönyeinek talán még több hasznát is lehetne venni. Ölellek!

Grófodnak alázatos tiszteletemet.

A levél külsején ez áll: Trattner-Károli az operátumokat csonkán küldötte, a Banderiale nincs; a Publico-Politicumból 25-28 lapok incl. hibáznak; a Commissariaticumból kevesebb példány jött mint előfizetés volt. Kérek igazítást.

167
SZEMERE PÁLHOZ

N.-Károly, novemb. 22-d. 1831.

Édes Palim ezer örömöt lelék soraidban. Vettem mind a levélkét, mely mellett az orvosporokat küldéd, mind azt, melyet Szalaynak adál a tonnácskával együtt. Vegyed és vegyétek forró hálámat! Szalay mintegy négy nap előtt érkezett meg, s kedves hírt hoza mint léted felől. Bár láthatnálak minél előbb! De környülményim erre kevés reményt nyújtanak. A dolog alkalmasint úgy fog kiütni, hogy ha az akadémia nagy gyülése januárra tétetik, engem a megye kerülhetetlen foglalatosságai itt marasztanak. Gróf Károlyi Györgynek kimagyaráztam magamat; s jövő hét végén postán irandó levelemben neked is bővebben fogok szóllani. E levélkét Józsa úr viszi, ki holnapután indúl, s te Bártfaytól veended. Nyertem Aurorát Bajzától, de időm még nem volt olvashatnom. Az orsz. küldöttség vizsgáltatása most referáltatik. A nekem jutott alosztálytól megmenekedtem; de helyette a többi alosztályok újra dolgozása szállott rám; s állapotom valóban keserves. Pedig az akadémia számára is kellene holmit dolgoznom; még azt gondolják: semmit sem akarok. Kazinczy felől, miket küldél, megbecsülhetetlenek. De nem írod: a *Muzárion VI. kötetéhez készült kéziratokat sajátképpen mért közlöd. Nagy örömem azokat láthatni. De visszavárod-e, s akarod-e, hogy velek valamit tegyek. Erről tudósíts.* Mihelyt a megyei munkákon túl leszek, időm neked legyen szentelve. Engedd meg bevégeznem e rövid sorokat. Jövő hét végén többet indítok feléd. Ölellek téged s Borcsádat. Pepit negyednapos hideggel hagytam otthon; s íme tized nap olta róla semmit sem tudok! A dieu édes Palim!

168
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

N.-Károly, dec. 3. 1831.

Méltóságos Báró! A novemb. 29-dikén költ levélkét ma délután veszem. Sajnálom, hogy Erdély felől a Mlgod jegyzetei ezúttal elmaradtak. Azonban e hézak később is kipótoltatható lesz. Jegyzeteimből még csak a Coordinatio Fororum, és az ordo processualis vagynak tisztázva. Az elsőt Mlgod már bírja; a másodikat ide rekesztem. Száraz, de felette fontos tárgy. Azalatt míg ez Zsibón másoltatni fog, irnokaim a Codex Civilist tárgyazókat fogják tisztázni; s midőn e mostani küldést visszanyerem, már akkor vagy egészen vagy nagy részben általküldhető lesz. Azt véltem, a munka nyomtattatni fog; legalább a Mlgtok elmente után Gönyei felvállalta. De itt factiók vagynak; s ezeknek következésében a nyomtatást elkezdni nem lehet.

Közgyűléseink a jövő 1832. évre így rendeltettek el: febr. 27, május 28, auguszt. 10, dec. 10 és így a legközelebbi közgyűlés a februáriusi lenne; hanem az administrátor naponként váratik; s itt az a közvélemény, hogy hazaérkeztével haladék nélkül közgyűlést hirdettet. A fiskus örökségi jusairól szóló jegyzetem másolatát, s az itt felejtett publico-politicumokat íme küldöm. - Éljen szerencsésen Mlgod, s tartson meg engemet kegyeiben!

Alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

169
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, december 19-én, 1831.

Édes Lacim, Károlból haza szabadúltom után csak kevés napokat tölthetek itthon, hivatalos utam lévén Szatmárra, hol nyolc napig kelle maradnom. Visszajövetelemmel itthon leltem december 5-én költ kedves soraidat. Örömöt hirdetsz abban, mondván a társasági gyűlést áprilre határozottnak lenni. Bár úgy legyen! Most e képzelhetetlen rossz útban innen kimászni, bizony gondolatnak is nehéz! Pedig bajaim is nagyok. Háznépem beteg, s bár Kálmánka már jobban van; de sógorasszonyom naponként nehezebben szenved csudálatos hideglelésében, s nálam fenékkel van fordúlva minden. Ma vettem a Társaság hivatalos küldeményeit is. Dolgot csapnak fejemhez; nem nagyot, de oly környűlmények közt, melyek miatt alig lesz érkezésem reájok. Minden esetre keresztyéni rezignációval és bizodalommal beléjek kezdek, lesz ami lesz. Grófod számára iratnak a küldöttségi munkák. Eddig a coordinatio fororum és az ordo processualis kezeinél lesznek. Holnap küldöm kancellista Báthori úrnak a Codex Civilist tárgyazó első nyolc ívet. A nyomtatás úgy sem megy. Mert nálunk fakciók támadtak; s ezektől féltében az ord. viceispány a nyomtatást megengedni nem merte, mindaddig míg a munka valami generális gyűlésen keresztűl nem megy. Ők lássák! Én sem fakcióktól nem félek; sem akar mint üssön a dolog, fejemet falba nem verem. Az aki a magáét megtette, nyugalmas lélekkel teheti kezeit kebelébe, bár úgy bánjanak is vele, mint máshol az Aristidesekkel és Phocionokkal bántanak. Tudnod kell, hogy én és mi sem Aristidesek, sem Phocionok nem vagyunk ugyan nagyságra és erőre; de sorsra igenis. Egy szóval a deputációnális munkákért én és Nagy Károly arattunk gyűlölséget. Grófodnak jelentsd be tiszteletemet; azon hírrel, hogy adminisztrátorunk egy hét olta itthon van; s meglehet közgyűlésünk ennél fogva elébb lesz mint február 27-dik, mely napra különben

határozva van. S ha gyűlésünk lesz, az bizonyosan az október 17-iki gyűlés rezultátumai közé fog tartozni, hol b. Wesselényi az ismeretes filippikát tartá. Isten áldjon meg, édes Lacim Josephinéddel s gyermekeiddel együtt. Barátinkat köszöntsed. Adieu.

170
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, január 26-d. 1832.

Édes jó Palim, tegnap Pál napja vala, s Pepi és én vendégeket gyűjténk, és emlékezeted meginneplők. Kálmánka teljes örömmel koccangatá poharát; a társaság éjfél utáni egy órakor ment széllyel; s ma küldök Károlba, hogy netalán a postán rámváró leveled megkapjam. Mert kétségkívül novemberi és decemberi leveleimre eddig választ írtál. Ezúttal várom a Társaság gyűlésének határnapját is. Ha az csakugyan március elején tartatik, úgy, nagy fájdalmamra, aligha ki nem maradok. Pedig nagyon ohajtanálak ölelni. Február 13-dikára Károlban leszek, s addig és oda kétségen túl írni fogsz valamit; s írni fogod mint vagy, s mit csinálsz? s ha nyomtattatsz-e? Ohajtásim legforróbbjai közé tartozik, bár ez utolsót tennéd. Az foglalatosságot is ád, gondot is, s az életre mindkettő szükséges. Az ég áldjon meg édes Palim Borcsáddal s gyermekeiddel együtt! Ölelünk mind hárman.

171
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N.-Károl, március 7-én, 1832.

Tekintetes Úr! Meghagyásából Tettes Kölcsey Ferenc úrnak bátor vagyok ezen levelemet írni, kit is micsoda szerencsétlen történet ért, amely az írásra is egy ideig alkalmatlanná tette, ezennel átalam kívánja a Tekintetes Úrral megtudatni. Egy pohárnak eltörése bal szeme felett okozott homlokán egy másfél colnyi hosszú mély sebet: 13-dik február, estve 11 órakor történt ezen véletlen eset, sok vért vesztett ugyan el, de orvoslás után semmi veszedelmet maga után nem fog következtetni, mint egy ideig az írástól s olvasástól való megóvást, s szobában való veszteglést; mely véletlen történet miatt nemcsak a M. Tudós Társasági gyűlésről, de vármegye-gyűléseinkről is el kellett maradnia; ennek következésében a Tek. Urat barátságosan kéri általam, méltóztasson ezen történetet Tekin. Helmeczy úrral közleni, kit is újolag általam megkér, hogy ez oknál lett elmaradását a társasági gyűlésbe tegye hitelessé.

Tekintetes Szemere Pál úrral, ha gondolja a Tekintetes Úr, hogy betegségére semmi rosszat e véletlen eset okozni nem fog, úgy s csak ebbe az esetben óhajtja Tettes Kölcsey úr e történet megtudását közöltetni.

A Pest vármegyei operátumokat a héten vette csak kezeihez T. Kölcsey Úr, melyeket is itten többekkel közölt. Közgyűlésünk számra ugyan igen jeles a rendek sokasága miatt, de másra csekély volt. Főnotárius Kovács Sándor rezignált, s kit óhajtottak volna jobban a rendek mint T. Kölcsey Ferenc Urat, s ezt az első alispány nyilván is kérte, de egy fejcsóválással az administrátor megtagadta.

Ezen alázatos tudósításaim után maradtam a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Nagy Ignác s. k.
Tek. Kölcsey úr patvaristája

172
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Szatmár, március 14-én, 1832.

Édes Lacim, utolsó leveledet, mi mellett a Pest vármegyei munkálkodásokat küldötted, vevém. Már akkor homlokomon a baj megtörtént, s én az olvasásra alkalmatlan valék. Egyedűl az urbárium tárgyában dolgozottakat futám keresztűl, s nyertem miatta dagadt szemet. Beküldék mindent Károlba, hogy Eötves János is láthassa; s még ez ideig vissza nem kaptam, hogy én is olvashassam.

Nagy Ignác öcsém úgy mondja, hogy a rajtam véletlenűl történt seb felől téged tudósított. Négy egész hétig ültem emiatt négy fal között. S innen nemcsak a Tudós Társaság nagygyűlésébe, de a megyei ülésekbe sem vehettem részt.

Fogtad hallani, hogy a Szatmár vármegyei főnotárius hivatalát lemondá, s Kölcsey helyette ki nem neveztetett. Ez a ki nem nevezés igen rendes felelet a júniusi levélre, melyben a státusok, grófod felszólítására, az én kineveztetésemet kérték vala; s hiszed-e, hogy mind ennek az orsz. küldöttség munkáival véghezvitt dolgozásaim az okai? Most Szatmár vármegyében semmit nem hallanál egyebet tüzes fenekedésnél gróf György, Wesselényi, Gőcz, Nagy Károl, és én ellenem. Mi vagyunk tehát a megye veszedelmes emberei? S miért és miolta? Eddig legalább a megye szégyenét és kárát nem óhajtottuk. Most még Csomai is szarvakat vesz; s Kende a homo versatilis életre és halálra kötött vele szövetséget. S ez a magyar nemes karakteri vonása? Bizony, bizony mondom neked: a mohácsi nap után következő gyalázatos és forgandó élet nyomai mai napig látszanak rajtunk. De némúljunk el. Nem méltó, hogy a barátságnak szentelt sorok fekete vonásokkal undokíttassanak el. Azonban elhiheted, hogy nyugalmam egy pillantatig sincs megháborítva. Még ifjúságom elején választottam a jegymondást: *malignum spernere volgus*. Kevesektől, de jóktól becsűltetni életem egyetlenegy törekedése; s ezt talán elértem. Legszebb, hogy az emberek mézes szavakkal igyekeznek a keserű tettet édesíteni. A főispány helytartó nekem baráti levelet írt, s hív magához N.-Bányára. Nagy kegyesség a vicenotáriusra nézve; de Kölcsey minden esetre a vicenotáriusnál feljebb tartja magát. Azt írám N.-Bányára, hogy mint Marquis Posa a spanyolban: úgy én a magyarban büszkeséget kívánok; és bátor valék nem menni. Azoknak az uraknak legalább alkalmatosságok akadt látni és hallani egy nemmindennapi szcénát. Egyéberánt grófoddal és Wesselényivel szólani akarok elébb, mintsem többet csinálnék.

Helmeczynek köszönöm az újságokat, szóval; mert tettel, a homlokomon történt bohóság miatt, mindeddig nem lehetett: de levelezésem adandó alkalommal bizonyosan el nem marad. Valóban szép újságok azok! Itt ugyan nem becsültetének, mindeddig, míg Nagy Károl tréfából azt nem állítá, hogy Amerikába is hordják azokat. Ez szemet nyitó ok vala! *Úgy-e?* mondának. *Ejnye! No e már hallatlan!* S azolta erős hittel hiszik, hogy Helmeczy derék újságot ír. Mondd el édes barátom, ezen anekdóton nem vala-e méltó, hogy a Társalkodóbeli Napraforgók közt is helyet foglaljon?

Várva várom a híreket az Akadémia gyűléseiről; s te bizonyosan eléggé kegyes leszesz azokat velem közleni. Grófodat, mint hallom, várják N.-Károlba. Ha még Pesten van, óhajtanám vele s b. Wesselényivel a levelet közöltetni. Olvasám ez utóbbinak kezétől a gyászlevelét; s megerősödtem a hitben, hogy az ég neki rendkívüli energiát ajándékozott. Itt az írás közcsudálást gerjesztett, még azokban is, kik szerzőjét szeretni nem tudják.

Mint áll Pesten a literátori világ? Nyomtattatnak-e a Kritikai Lapok? Itt mi tespedezünk. Fáy által pénzszedőnek vagyok neveztetve; hirdetményei szélytosztattak; de előfizető mindeddig egy sincs. Nem csuda; restaurációt vár minden ember; s az utolsó fillér is votumvásárlásra kiméltetik.

Rettenetes a harag az országos munkákra tett jegyzetekért; és mégis, mind ez ideig egy lapot sem referáltattak közgyűlésen. Nyomtatásról hallani sem akarnak. De mit akarnak hát? Én ugyan nem tudom. Gőcz az elkeseredésig s az elrekedésig harcolt február 27-én érettem, s a jó ügyért. De mi itt most egyedűl maradánk hárman: Ő, Nagy Károly, és én. Ha grófod és Wesselényi gyűléseinken ismét jelen nem lesznek, úgy le kell mondani mindenről ami nem a schlendriánhoz tartozik.

Szeretetre méltó Josephinédnek vidd meg kézcsókomat, s idvezletemet a következő Józsefnapra. Írj minél elébb. Adieu és Lacim, ölellek ezerszer!

Hogy Istvándit említéd, jele barátságodnak; s ily barátság mellett újabb kérelemre szükségem nincs. Helmeczy kívánt tőlem rejtettszavakat. Ami effélét írtam, Szemerénél írva van; kiadatásokban megegyezem oly móddal, hogy a rossz versek alatt nevem meg ne jelenjen. Isten veled.

173
SZEMERE PÁLHOZ

Szatmár, március 14-d. 1832.

Édes Palim, egy történetes seb, amit homlokomon kaptam, négy egész hétig tartott szobám falai közt; a minthogy ezidőközben írásra s olvasásra alkalmatlan valék, csak ohajtásim röpültenek feléd. Tegnap előtt mozdúltam ki házamból, s az első postahelyen, mit útamban találék, írok hozzád.

Vevém legközelebbi leveled az orvossággal; s örömem igen nagy vala, Borcsánk kezétől olvasván, hogy te dolgozol, és dolgozol nagy szorgalommal. Igen is, édes Palim, a lélek kellemes elfoglaltatása használ az egészségnek is; de nálad használ a literatúrának is; s ez nem kisebb nyereség mint amaz.

Mint fáj nekem, hogy Pestre nem meheték, s téged s a tieidet látnom nem lehetett! Most íme azalatt, míg társaságodban kelle vala élnem és élednem, idehaza homlokomat a történet, szívemet a fakciók ostromolák. Amaz el nem hibázta csapását, de ezek gyengébbek valának és gyengébbek lesznek, mintsem rajtam sebet üthessenek. A kebel nyugalma rendíthetetlen mindaddig, míg a jónak és szépnek gyakorlásából gerjedő önérzés el nem hagyja s ez engem, bizonyos vagyok benne, életem hunytáig el nem hágy.

S mi az, amit te oly szorgalommal dolgozol, édes jó Palim? Midőn e kérdést teszem, egyszersmind barátságunkra kérlek: dolgozásodat se félbe ne szakaszd, se el ne tépd. Te már sokszor valál saját munkáidnak igen igen fanyar bírája; pedig jól tudod, hogy lehetséges nagyon jót és nagyon szépet készíteni, ha bár a célbavett tökély elérve nincsen is. Boldog ember, aki magától nagyon sok jót kiván; de kelletinél büszkébb aki azt akarja, hogy keze alól csak elérhetetlen mestermívek jőjjenek ki. Semmit sem kell dolgozásaink közül semmivé tenni, ami lélekkel és melegséggel iratik; csak a hideg középszerűség az, ami kegyelmet nem érdemel.

Én a törvényosztálybeli műszavakat írtam öszve, de hosszú munkátlanságom miatt, még bötűrendbe szedve nincsenek. Debreceni grammatikát nagy bajjal keríték, s ez rövid időn fel

leszen dolgozva. Az Antimondolatot a Társaság céljaira felhasználni nem lehet. Tizenöt évek óta most olvasám újra a bohóságot; s íme egyetlen egy műszavat sem foglal magában. Legfőbb bajom, hogy Tudományos Gyűjteményt nem keríthetek; pedig azt itt nem kevesen járatták. Falusi embernek az ilyen kigázolhatatlan baj; tudóskodni akarónak csak város, és csak főváros a helye. Mondd el ezeket Döbrenteinek, kitől nem régen vettem levelet, s Kisfaludy munkáit és a kassai nem Lessing és nem Tieck módjára készült játékszíni kritikát. Rövid időn készen leszek velök, s adósságaimat a Társaság eránt lerovom. Csak a Tudományos Gyűjteménnyel tudnék mit kezdeni!

Döbrentei melegséggel ír hármónk egykor háborítatlan barátságáról. Valóban kár, ha az oly igen szép lángok közé öldöklő hidegséget hint a sors. Mindenesetre azon kor emléke sokkal jóltevőbb, mintsem érezhető melegűlés nélkül tekinthessek rá vissza. Az ifjúság napjai! Mennyi szépet és jót, és nagyot nem álmodik az ember magának! Én a hajdani Triásra sem emlékezhetem ellágyulás nélkül. Pedig mily méltatlanul tépettek öszve azok a nem földi láncok! Be kár hogy az élet legdicsőbb pillantataival sanyarító emlékeztetések vagynak öszvefűzve. Ez olyan, mint Filep asztalánál a memento mori-t kiáltozó rabszolga. Azt véli-e a sors, hogy nagyon megfeledkeznénk emberiségünkről, ha az ily közbenjövetelek keserűen fel nem tünnének?

Látod, édes barátom, én még most ís tudok predikálgatni; de annak, kinek sanyarú emlékezetek jutottak osztályrészül, még csak prédikálni se legyen szabad? Így legalább, ha egyszer ismét redaktor leszesz, a Ferenczei Gáspár fontos mondásait szaporíthatod.

Nem fárasztom tovább béketürésedet. Az ég áldjon meg édes Palim, Borcsáddal és gyermekeiddel együtt. Fogadjátok általam Pepi forró idvezletét, s Kálmánka kézcsókjait. E kicsiny sohasem volt egészségesebb mint most; de Pepit ősz óta kínozza a hideglelés. Mostanában jobban kezd lenni, talán a tavasz kisegíti. A dieu édes Palim!

174
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, május 3-án, 1832.

E levél, édes Lacim, ápril. 11-dik. írt baráti soraidra ad választ. April 16-án vettem azt Károlban; de helyhezetem a főnotárius lemondása után annyi zavart, és elfoglaltatást, és kedvetlenséget hozott magával, hogy akkor válaszolnom lehetetlen vala. Holnapután ismét indulok Károl felé, s magammal készen viszem e levélkét, nehogy ismét késsék.

Grófodnál valék, s viszont oly kegyes vala, hogy szobámban meglátogatott. Vendégei valának s nálam is sokakat talált; így magamat ki nem beszélhetém. Azonban mégis mondhattam és hallhattam annyit, ami pályám mértékét kiszabhatja.

Nagy gondban valánk a szörny-ölők fia eránt; az a hit élesztett, hogy talán a rossz nem lett rosszabbá; mert újabb staféta gróf Györgyhöz nem érkezék. Bár Károlba érkeztemkor valamit találhatnék tőled, s azon valamiben tudósítást a betegről. A sors nem szűnik meg bennünket ostorozni; hiszen e gonosz történet soha gonoszabbúl nem jöhet vala, mint éppen most.

Jövő hétfőn, azaz 7-dikben valahára talán a küldöttségi munkák referáltatni fognak. Az urbáriumi és adózati tárgyat e napokban végzém. Egyebekkel már régen készen valék. Csak a bányászati tárgy alól kértem magamat feloldoztatni. Gróf György számára is másolat van véve mindenről e három most nevezetten kivűl. Eddig bizonyosan bírjátok is azt. A publicopoliticumot ugyan nem javaslám felküldetni Pestre; azért mert a példány, miről a grófi

írnok másolt, hiányos vala. Most viszem magammal a hiánytalant, s onnan amaz is igazítható lesz. A banderiálét elfogadtuk. A literálét, miről végleveledben említést tettél, a többivel együtt leled. Ez és az ecclesiasticum legselejtesebben van feldolgozva. A subdeputáció munkáját ugyan újra diktáltam: de principiumok hozzá nem jöttek. Egyébiránt is hitem az, hogy a nevelési tárgyat országunk mostani fekvésében jól kidolgozni lehetetlen; vagy is inkább valami különös jót gyakorlatba hozni reménység sincs. Én a magányos nevelés mellett élek és halok. Embert csak e formálhat; az iskolai intézetek nem lehetnek és nem fognak lehetni egyebek mint tudóst formálni igyekező intézetek. Azért tanácslom, ha ugyan tanácsomra szükséged van, nagyon ne gyötörd magad; s amit lehet, hagyd mint áll.

Az ünnepi deáktól vevém által prof. Péczely ajándékából a debreceni versgyűjteményt. Elálmélkodtam a szertelen változáson ezen mostani Debrecen s a régi közt. Ez a kor szellemében élő ifjúság, s ez az ifjúságot így pártfogoló professzor! A történet, mivel Debrecenben történt, felette fontos.

Helmeczynek a kegyesen küldetni szokott újságlevelekért még semmi szolgálatot nem tettem. Köszöntsed őt, s mondd írni fogok minden közgyűlésről (a februáriusin jelen nem leheték), mert egyébkor ritkán történ közfigyelmet érdemlő valami. Most a munkálatok relációja bizonyosan közérdekű tudósítást fog szolgáltatni. De elszomorodám a hírre, mit a Jelenkor cenzúráltatása felől írsz. Az baj! mert így örökre tespedni fogunk. Hanem ami ránk van mérve, azt ki kell állani.

Itt küldök egy bepecsételt csomót a Tudós Társaságnak. Nincs benne egyéb Kisfaludy Károl 3 köteteinél, s a kassai játékszíni tudósításoknál. Ezek kivonat-készítés végett valának nálam. Kivonataimat, s a Társaság parancsára készített szókatalógust postára tétettem.

Josephinéd kezeit csókolom; gyermekeidet, és a mi Jákónkat, s több barátainkat ölelem. Vörösmarty dolgozik-e, és mit? Óhajtanám, a roppant erejű, s nem humortalan férfiú többé oly iszonyú sötétséggel, mint ez évi Aurórában, ne borítson el bennünket. Az undok tárgy nem érdemlette azt a poétai nyelvet, s azt a versifikátori harmóniát. Ismerem őt, hogy meg nem haragszik intésemért; azért mondd el neki. Bajzát köszöntsd; várom tőle a Kazinczy katalógját. Ha neheztel válaszom elmaradásáért, engeszteld meg. Az Aurórával nem vagyok kielégítve - művészileg. A komödia felvételt nem érdemlett; rút majomsággal követi az Kisfaludy Károlt, és teljes az alacsony tréfával. Vörösmarty eposzáról feljebb szólottam. A Vándor pedig pszichologice motiválva és kifejtve nincs. Azt hittem, ha ezeket írom neki, talán nem fog jól esni; pedig lelkemre, hogy egyebet nem írhatok. A Kritikai Lapok kiadóját ugyan talán sértem e gyanúval; de előttem csak az áll, hogy az Auróra most legelől jelent meg az ő nevével. Az ember csak ember; s érzékeny oldala mindennek van; nekem, mint neki. Nem mondom, hogy ezeket olvasd el előtte; de ha elolvastad; és ő férfiasan megdorgál, hogy ezeket nem egyenesen neki írtam: pirúlni fogok, de haragudni nem. Adieu édes barátom!

Wesselényiről tudósíts minél előbb!

175
BAJZA JÓZSEFHEZ

Nagy-Károly, május 12-én, 1832.

Édes Barátom, tegnapelőtt adák kezembe leveledet, Kazinczy Ferenc kéziratainak katalógjával együtt. Fogadd el köszönetemet; s egyszersmind engedj meg némaságomért, mellyel az elmúlt év végén írt leveledre hallgaték. Igenis, hogy a rendszeres munkákkal nagyon el valék borítva; de még egy kis bohó tartózkodás is késleltetett; az tudniillik, hogy Aurórádról ítéletet

kértél; s azt én csak keményet nyújtandó valék. Megvallám ezt a mi Bártfaynknak, s ő talán tudatta is veled. Ítéletem keménysége bizonyosan téged neheztelésre nem hoz; az hozhat, mert gyöngébbnek tartottalak, mintsem egyenességemet tűrhetnéd. Azonban a dolog megtörtént; s nincs egyéb hátra, mint az, hogy tartózkodásomért engedj meg.

Bártfaytól értem, hogy a Társalkodó szerkeztetése sok idődet elragadja. Én a Társalkodót nagy örömmel szoktam olvasni; de a Kritikai Lapok és az Auróra csonkúlását nem szeretném. Mit fogsz Auróráddal kezdeni? Vörösmartytól csak magától függ, poétai lelkét, és temérdek erejű s színvegyűletű nyelvét jobb tárgyra fordítani, mint tavaly azon undokra; te ki a Hableányt írhattad, bizonyosan jobb, sokkal jobb beszélletet fogsz adhatni, mint a nekem nem kedves Vándor; de az az átkozott komédia! Ne, édes barátom, annak az úrnak ne engedj útat Auróra szentségébe, hacsak magát purgatoriumi lángok közt meg nem tisztítja. Mert más az, mikor Vörösmarty hibáz. Ennek hibái a pulyának követhetetlenek. Amaz a Koszorúban díszeskedhetik, ameddig akar; a koszorú virágai úgyis sokfélék, úgyis bojtorjányosok. Az Auróra virágainak, ha némelykor egy kevéssé színetlenek is, de mégis csak a szebb fajok közűl kell vétetniek.

Írod, hogy a Tudománytár a kritikának megnyittatott. Hidd, el, édes barátom, veszedelmes történet az; s már csak azért is veszedelmes, hogy végzeteinket évről-évre változtatjuk, s egy úton nem megyünk. De bizonnyal mindazon veszedelmek meg fognak történni, amiket tavaly a küldöttségi javallatban előszámláltunk. Igazságtalan elnyomás, félszeg kritika, esprit de corps által sugallott dícséret és gyalázás, s több effélék fognak világrajönni. Jaj annak a literatúrának, hol egy helyről jön a tón! Oda fogunk-e igyekezni, hogy a literatúrákat oly parányi szempontokból nézzük, mint egykor a franciák? Marivaux-kat akarunk-e inkább, mint Viktor Hugót? Úgy akarunk-e a nyelvekről ítélgetni, mint Madame Staël? Úgy akarjuk-e megmérni a nemzetek erőseit mint ezen asszonyka Shakespearet, Goethét és Schillert? Nincs nyelv és literatúra becsülni való sokszínűség nélkül. Sokszínűséget pedig csak ott várhatunk, hol a tónust nem egy szárnyaszegett korporáció, hanem számos szabadreptű zseni adja. De mit írom ezeket neked, ki igen jól tudod? S mit írom most későn, midőn megtörtént a gonosz? De ti az isten szerelméért óvjátok magatokat a korlátoltatástól; s individuális erőtökben igyekezzetek előre; s ha már így történt, inkább a társaságon kívül koncentráljátok erőtöket, mint azon belől. Én esküszöm, úgy fogjon helyt a Tudománytárban valami vagy igazságtalan, vagy alaptalan, vagy elvetlen kritika, hogy egész erőmben megszólamlok, s bízok magamban s barátaimban, hogy inkább a rossz kritika lesz nevetségessé: mint én.

Bártfaynak írtam ma levelet, mely az ő, és Helmeczy számára e héten tartott közgyűlésünk rövid naplóját foglalja magában. Flekl direktornak adám azt; s neked azért jelentem, mivel e levelemet elébb Pestre érkezendőnek remélem amannál.

Toldyt, és Vörösmartyt, és Stettnert köszöntsd. Holnap indúlok haza; de a hónap 28-kán itt leszek; s ha elég kegyes leszesz válaszolni, akkor késedelem nélkül megkapom.

Élj szerencsésen kedves barátom; s törekedjél, és törekedjetek minden jóra; s annyival inkább mennyivel erősb kezd lenni a gonosz!

176
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N.-Károly, május 12-én, 1832.

Édes Lacim, engedd meg, hogy e levél neked és Helmeczynek egyformán szóljon. Te s általad grófod és b. Wesselényi tudni fogják: mint ütött ki gyűlésünk, Helmeczy pedig a szükségeseket leveleibe iktathatja.

Elkezdők e rendszeres munkákra tett küldöttségi észrevételeket vizsgálni.

Május 7-dik. Legelőszer is felolvasám a bevezetést, miben a vizsgálatban szemmel tartott elvek fejtetnek ki. Azt mondák, hogy nem kell megvallanunk hibáinkat, hogy kár volt említeni e szavat: hitel, s végre hogy bevezetéseket írni a küldöttségnek jusa nem volt. Ergo a bevezetés félre vettetett.

Kívántuk, hogy a küldöttségi munka hagyassék amint van, s a közgyűlés észrevételei külön jegyzőkönyvben tétessenek mellé, mint Pest vármegyében. Mondák, hogy Pest vármegye nekik rendet nem szab; s elvégezték a küldöttségi munkát a levéltárba fel nem venni; hanem csak úgy mint a közgyűlés igazítni fogja.

E vitatás után felolvasám a Commercialét. E tárgyban a subdeputatio előlülője Cons. Schweitzer volt; s ez elfogadtatott.

Gyűlés végén a kereskedői codex kivonatát parancsolák felmutattatni; de mivel kivonatomat nem értették, következőleg közbe sem szólhattak, csakhamar megelégedtek s az egésznek alig olvastam fel egy tizedét. E tehát megmaradt.

Akkor nap délután a főispányi helytartónál konferencia volt az urbáriumi munkálat felett. Dolgozásomat felolvasám. Hálát adtak az administrátornak, hogy írásomat nem közgyűlésen olvastatta föl; mert úgy mondák, ha azt a n.-károli bíró hallotta volna, kész lett volna a revolúció. Ez fontos argumentum vala; ergo a munkának közhelyen leendő felolvastatása eltiltatott.

Május 8-án öt minutum alatt referáltam az urbáriumi jegyzetek iszonyú száraz kivonatát. Ekkor a bányászati tárgy vétetett fel. Ebben én egy sort sem dolgoztam. Cons. Schweitzer és Kovács Sándor csinálták. Elfogadtatott.

Délután konferencia a Contributionale-Commissariaticum felett. Itt a domestica cassát ajánlottam, hogy a nemesség vállalja magára. Nem vállaltak egyebet az országgyűlési napibérek felénél. Ezen munka nem sokat ér; egyes jegyzetekből áll. Nem sok változást szenvedett.

Május 9-dik. referáltam a tegnapi konferenciában felolvasott Contrib. munkát, a konferenciában kivánt változásokkal.

Délután konferencia a Publico-Politicumok felett. Deductióimat nem is akarám már olvasni. De kivánták, s a diéta koordinációjára nézve nem sok változást rendeltek. E délután a munka egészen be nem végeztetett.

Május 10-én referáltam a Litterálét és Ecclesiasticumot. A munka nem sokat ér; s a benne tett változásokkal nem sokat gondolok.

Délután konferencia a Publico-Politicumok hátralevője felett. Itt leginkább fájt, hogy a sajtószabadságot nem akarták.

Május 11-dik. referáltam a Publico-Politicumot. A sajtó szabadságát ismét vítattam. De ezen urak a revolúciótól félnek; s nekik világosság nem kell.

A Banderiale és a Juridicum ez úttal elmaradt; május 28-ki közgyűlésünken folytatjuk a vizsgálatot.

Glosszákat, édes barátom, nem írok. A temérdek beszéd, a sok és többnyire sikeretlen kapacitálniakarás melyemet megrázta; s nagyon gyenge vagyok. Ezért sok írást tőlem ne várj.

Gőcz, mint szokott, egyenes lélekkel vívott itt is mellettem; némelykor Kende is pártfogolt. De Eötves János úr gonoszúl viselé magát. Vagy egészen a munka ellen volt; vagy legalább bölcsen hallgatott. Kimondá, hogy a sajtószabadságot óhajtja; de csak nem akarta magát a gyűlésben enunciálni. S itt megjegyzésre méltó, hogy a gyűlés kevesekből állott. A harmadik napon már alig volt több ember, mint a konferencián.

Ezekből látod: mi kár nekünk, hogy grófod és barátja jelen nem lehettek. Ez most visszapótolhatatlan kár. A most végzettek fognak a követnek utasításúl szolgálni: s ily utasítások mellett követ lenni ki óhajt? Keservesen megbántam, hogy valaha publikum elébe léptem. A literátori pályán legalább azt önthettem papirosra, amit akartam. - Nagy Károl, a főügyész, megtudván, hogy grófod s Wesselényi nem jön, felé sem jött gyűlésünknek. És igaza van; mert mit használt, hogy Gőcz és én ott valánk?

B. Vécsey a magistrátusnak kijelenté, hogy a restauráció rövid időn megleszen. Május 28-kán ismét Károlban lesz. Úgy hiszik, akkor a székújításra határnapot rendelend.

Ugocsa f. hónap 14-kén, Bereg pedig 22-kén tartja restaurációját. A beregin talán jelen leszek.

Tiszteletemet grófodnak, s b. Wesselényinek vidd meg. Bajza leveléből örömmel értem, hogy a báró jobban van. Mindemellett is törülhetetlen szerencsétlenséget hozott reánk az erős melyen szúrt seb. Május 7-dike többet vissza nem jön.

Én holnap megyek haza. Levelet küldöttem hozzád a hét elején postán; egy Döbrenteinek szóló csomót pedig a táskásnak ajánlottam. Május 28-kára ismét bejövök, hogy a Juridicumban tett munkálat semmivételét is megérjem. Aztán Adieu! Oly helyen, hol jót nem tehetünk, legjobb meg sem jelenni többé.

Helmeczyt köszöntsd, Bajzának írok még ma. A Jelenkor számára írjatok ki innen, amit botránkozás nélkül kiírhattok. Josephinédnek kézcsókomat, s áldásom gyermekeidnek.

177
SZEMERE PÁLHOZ

N.-Károl, május 12-d. 1832.

Édes jó Palim! múlt vasárnap tétettem egy alkalmas hosszú levelet a postára, s azt eddig talán vetted is. Kevéssel azután vettem tőled a 6 §-t egész kiterjedésében. Most már világosabb lőn az előttem, s óhajtok minél előbb többet vehetni. Bajza írt nekem, s levelében mondja, hogy hall téged valamit a kritikai lapok ellen írni; s egyszersmind örömét jelenti azon; mert úgymond, amik eddig a lapok ellen irattak, figyelmet alig érdemelnek. Talán a velem közlött dévajságokról hallott valamit; vagy talán a dévajság tartalma utóbb a kritikai lapokra is ki fog terjedni. Tudassad velem. Én úgy hiszem a kritikai lapokról komolyan is lehetne sok jót, azaz, sok principiumon és mély betekintésen épültet mondani. S tőled csupán litterátori viadalt személykedés, és érdekvegyítés nélkül inkább remélek, mint más akárkitől. Pedig hidd nekem, ideje egyszer már kritikánkat jó útra térengetni. Azon értekezés, mit tavaly Bajza számára a kritikáról írtam, ezen térengetés szellemének köszöni létét. S most midőn a T. Társaság (tavalyi végzésünk ellenére) a kritika felvétele mellett nyilatkoztatta ki magát, még százszorta szükségesebb lett az útmutatás. És mondd meg nekem, édes Palim, micsoda Démon lehellé ez ideát? Vagy talán a magyarnak eltörülhetlen karakteri vonása a végzettet nem teljesíteni? De ne teljesíttessék bár amit végzénk vala: miért épen új törvénnyel

megsemmisíteni a régit? Nem jobb lett volna állania, ha ellenkező tétetnék is? Egy jobb órában, egy nagyobb befolyású szónok ismét erőt adhatott volna annak. Most törvénnyé válik a visszaélés, s ég legyen nekünk kegyelmes azon recenziókért, mik általunk, előre látom azokat, koholtatni fognak. És ki vala oly nagy barátja az ítélgetésnek? Barátom, nekünk, úgy hiszem azt, előbb-utóbb veszélyes krízisen kell keresztül mennünk; s mondjon hálát istennek a maradék, ha a keresztülmenet alatt semmivé nem leszünk.

Írod, hogy Pécelen maradál, pedig én már Pesten gondoltalak lenni. Mikor tehát Budára? S mikor út? Vigyázz magadra, hogy betegeskedésed el ne nyomjon; a lélek ereje nagyobb, legalább nagyobb lehet a testi szenvedésnél. S nekem semmi oly nagy örömet, sőt nem örömet, de boldogságot nem szerezhetne, mint azt hallanom és tudnom, hogy borúd derül.

Csak dolgozzál, csak írj, s csak tudasd velem dolgozásaidat. Én a Kisfaludy K. három kötetéből csináltam egy parányi kivonatot; s még parányibbat a kassai játékszíni tudósításokból. A törvényosztály műszavait s a debreceni Grammból kiírt mesterségszavakat az említett kivonatokkal együtt Döbrenteihez utasítottam. Csak a Tudományos Gyből nem vontam még ki szavakat. De a Gyűjteményt egészen nem is tudom megkapni; aztán mindeddig reá nem értem.

E héten szüntelen referáltam a rendszeres munkákat. Csak a törvényosztály maradt még hátra; sok küzdést kelle kiállanom, utoljára sem tehettem semmi jót. Még csak a sajtószabadságot sem tudtam kivívni. Képzelheted, ily napok után nem nagy kedvvel térek vissza Csekére. De mit panaszolkodom? Neked inkább jó kedvet kellene csinálnom, ki oly sokszor vagy kedvetlen.

Beregben e hónap 22-dikén restaurálnak. A viceispánság Lónyay György s Bay Gyuri között lesz vívásban. - Szabolcsban Patay legyőzé az Ördög pártját, s nehány ezerre menő költséggel vispány lőn. Oly dolgok történnek körülünk, milyenek a Róma romlott fiai között sem történhettek mindég bűntelen. Pedig ott a világ uradalma felett volt kérdés, itt csak egy maroknyi megyécskéről van szó. Nálunk is, úgy hiszem, mostantól fogva két hónap alatt megleszen a restauráció, azaz, az áldomás nagy napja, midőn mind a nyertes, mind a vesztes félnek késő bánat jutand.

A Tudós Társaság végzeteiről hivatalosan még semmit, s hivatalon kívül igen keveset tudok. S bár azt a keveset se tudnám.

Kazinczy Ferenc minden kéziratainak és levelezéseinek, s kézirati gyűjteményének katalógusát Bajza által vevém. Ott leltem saját leveleimet is a Vitkovicséival egybekötve. A tieidről szó nincs; bizonyosan előbb küldetett el a te csomód, mintsem a Katalóg készült. Itt is megújítom kérésemet, amit közelebbi levelemben tevék: kérdd ki leveleimet, s tedd, hogy ismét birhassam. Élő ember levelei, miket biztos barátjához írt, nem idegen kezek közé valók.

Isten áldjon meg édes Palim, Borcsád kezeit csókolom, ölellek ezerszer!

Pepit egy hét előtt hagytam otthon, még mindég (noha már lassúbb) hidegleléssel. Azolta róla semmit sem tudok. Hónap indulok haza. De e hónap 28-dikán ismét itt leszek; s remélem, hogy válaszaidat akkorára itt lelem. Adieu!

178
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

N.-Károl, június 1. 1832.

A csomót, mit május 15-diki leveleddel kisérél, és a május 22-dikén költ leveledet e héten vevém. Azon tudósítást, hogy Kazinczy parentatiója reám bizatott, 15-diki leveledből olvasom legelébb; és így az ott érdeklett előbbi tudósítás hozzám nem érkezett. Ez, édes barátom azt teszi, hogy némely nekem szólló levelek valahol elvesznek. Elfogadom ez utóbbi megbízást; elfogadom a Kisfaludy három kötetét is; de hogy Árpádot újra feldolgozzam, arra most s épen most időm nincs; s annyival inkább nincs kedvem. Örök kár volt az első nagygyűlés határozását, a recenseálgatást illetőleg, semmivé tenni. Meglássd, veszedelem forrását nyitottátok meg; s a Tudós Társaságnak készítettetek bajt.

Kazinczy leveleit Pali fogja magával felvinni; mert őt e nyáron magamhoz várom. A névkönyveket köszönöm; oklevelemet talán Gróf Károli György most Pesten levő directorától küldeni fogod.

Tegnap kezembe akadt a Convers. Lexicon s benne Berzsenyi cikkjét olvasám föl. Nincsen reá semmi megjegyzésem. De örűlök, hogy a minden tekintetben nevezetes férjfiunak életkörnyülményeiről közelebbi tudósítást olvashaték; s még inkább azon, hogy a hypochondria gyötrelmeiből kiszabadultnak lenni mondatik. Jelen volt-e a márciusi nagygyűlésen?

A Tudományos Gyüjtemény megkapható köteteit másfél hónap mulva próbálni fogom kivonni; s kivont szavaimat, ha lehetséges, a szeptemberi nagygyűlésen előterjesztem.

Élj szerencsésen édes barátom; ölellek!

179
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

N.-Károl, július 4d. 1832.

Tekintetes Titoknok úr,

szerencsés vagyok bejelenteni, hogy mind a M. T. Társaság oklevele, mind a május 21-diki héti űlés végzései kezemhez jutottak.

Az elsőt illetőleg nem szükség magyaráznom az érzéseket, mik között azt vevém. De fáj, hogy e szép kötelességnek, mire a Társaságba lett meghívatás utasít, mindeddig igen parányi mértékben teheték eleget. Mert vallást kell tennem: a májusi felszólításra igenlő feleletet nem adhatok. Sem szavaim öszveírva nincsenek; sem értekezésem az évkönyv számára készen nem áll. Nekem a mult év lefolyta alatt súlyos munka jutott osztályrészül; midőn megyei hivatalomnál fogva, a rendszeres munkák nyolc köteteit keresztül tanulnom, és feldolgoznom kelletett. Titoknok úr kegyes leszen e környülményt figyelembe venni, s a legközelebbi héti űlésen tisztításomra bemutatni. Én kérem a sorsot jövendőben nemcsak több ürességért, de több léleknyúgalomért is, hogy literaturai dolgozásaimat újra kezdhessem. Isten áldja meg Kegyedet; virágoztassa pedig Társaságunkat, tagjait megajándékozván nem csak munkaszeretettel, de nagy mértékű lelkesedéssel is!

Kölcsey Ferenc

180
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, auguszt. 3-d. 1832.

Édes jó Palim, be sokszor igazságtalanok vagyunk a sors eránt! keményen felrovunk minden rosszat, minden kedvetlent, amit tőle szenvedünk; s mi gyakran elfeledjük az általa vett jót! E vallástétel szolgáljon engesztelésül sokszori békétlenkedéseimért, most, midőn nálam töltött napjaidnak szép emlékezete még mindég boldogító merengésben tart. Igenis ő, a sors nyujtá nekem ez örömet, hogy ismét ölelhettelek; s ez öröm mi sokáig fog még nekem sok történendő keserűt megédesíteni!

Visszautazásod olta még mindig veled foglalatoskodom. Mert forgatom nálam hagyott kézirataidat, s minden lapnál emlékezem rólad s Borcsádról s emléktek lágyítja ítéleteim keménységét azokra nézve, mik bennök nem tetszenek. Mert sok van, édes Palim, ami nem tetszik; és sok van, ami bár tetszik is, de kiadatását jónak nem látom. Sokat szólottunk együttlétünk alatt a kritikázásról; s én mint akkor, úgy most is azt hiszem: kritikázás, mint mi magyarokul azt gyakoroljuk, sem írót, sem olvasót jóra nem vezet. Kárt hoz a leghasznosabb is, és botránkozást a legszentebb, mihelyt vagy ferdén, vagy epével tétetik, vagy akarva és nem akarva félreértéseket eszközöl. Ez pedig a kritikának sorsa közöttünk mindeddig, s még inkább az leszen a Tudós Társaság ama végzése után, hogy a Tudománytár is kritikával tömessék meg. S ezáltal a ferdeség, epe, és félreértéshez még egy új, s talán legveszedelmesebb gonosz jön: *uralkodás*, legalább *uralkodni akarás*. Mi ha célt ér, örök veszedelmet; ha célt nem ér, nevetségességet s megutáltatást szül.

Ily szempontból indúlván ki, természetes, ha a Muzarion III. és IV. köteteire írt ítéleteket fiókodban maradni óhajtom. Ezek is olyanok, mint minden más kritikáink: oldalaslag nézik a tárgyat. Mit ér nekem gáncs, mely nem mélység és köröskörűl vitt tekintet következése? S még inkább mit ér dicséret, mely siklik, komplimentként ömledez, hasonlólag az örvendezéshez, melyet régolta nem látott barátod a pestbudai hídon találkozástok alatt röpülő szavakkal jelent? s mindenekfelett, mit ér mentegetés, mely a könyv kedvetlenül fogadott oldalait fedezgetni igyekszik? Mindezek együttvéve sem kritikát nem tesznek, sem ismereteket nem terjesztenek, sem olvasót és írót emelő felvilágosításokat nem adnak; s következőleg arra valók, hogy küldött levélként elolvasva, félretétessenek. E félretételt óhajtom az Életíró és Önkritikus cím alatt Döbrentei principiumira tett centós ítéletnek is. Nem mintha D. azáltal sértetnék, hanem azért, mert e darab a félreértések örök szülője és táplálója lenne. Mert egyfelől a mód, mi itt követve van, talán nagyon kevés, talán felette nagyon kevés fejébe menne; s ezáltal éppen ellenkező hatást fogna tenni, mint a cél vala. Másfelől azok, kik annyira hajlandók mindenütt és mindennél rossz szándékot tenni fel, azt fognák magyarázni, hogy te is D. ellen cimboráskodol. S minekutána a cimboráskodás nálunk mindenfelé oly divatban van, illő még a gyanutól is óvnunk magunkat. Pörlettem én is valaha, mint és mi színben, ítélje meg más. De embert, esküszöm, sohasem volt szándékom bántani; s te jól tudod, hogy a Conversations-lexikon ügyében, vagy ügye miatt, vagy az ég tudja miért indúlt pört helyben soha nem hagyám. Azon kegyetlenség, mivel az folyt, visszarettent minden szelíd keblet; s azt semmiesetre sem kell tennünk, hogy akármely távolról is, e kegyetlenség pártosi, vagy tódítói gyanánt nézethessünk. Egyébiránt is Döbrentei barátunk vala, s balgatag történetek után most ismét bizodalommal járul felénk. S minekutána oly időben élünk, hogy a legszelídebb kritika is, tisztátalan kútfőből, cimboraságból származottnak nézethetik; miért bántsuk azt, kit különben bántani nem is akarunk? Miért hagyjuk magunkat cimborának tekintetni, kik különben azon névtől irtózunk? A kritika hasznai úgy is mindég csak jelenvalók, azaz, a kritikának jelen rosszat javítani, jelen homályt felvilágosítani kell; s hatásai a jövőre csak közvetve történnek. Mit gondolsz már, fogsz-e legjobb kritikai műveddel is

jelenben hasznot tehetni, ha az ily környülmények, ily gyanuk, ily félreértések közt fog olvastatni? Vannak idők, édes Palim, midőn hallgatni nagyobb jó, mint prófetai ihléssel az ó és új világ minden bölcseségét kitrombitálni. Midőn a generáció veszélynek indult, akkor a legszentebb célból eredt buzdítás is, dühödésre intő felhívásnak vétetik, s a legártatlanabb tett botránkozás kövévé fog válni, s kárhoztatód sátánt lát benned, javallód pedig úgy dicsér, mint a közőrjöngés egyik fáklyahordóját. Én ugyan feltettem magamban, mostantól fogva minden pört távol kerülni. Nem a Gotsched és Lessing kora ez, hol a zavarból szép jövendő keljen ki. Akkor homály és világosság harcolt, most harcol ember és ember, s ily harcban mi lehet más nyereség, mint ütleg és kék folt?

Midőn ezt írom, lehetetlen vissza nem emlékeznem azon kritikai munkádra is, mit velem a mult holnapban postán közlöttél. Mire való az? Nem fogna-e, ha kiadatnék, a conversations-lexikoni pörhez hasonlót ébreszthetni? Azt te bizonyosan nem akarod, s nem akarhatod. Pedig bizonyosan úgy lesz; mert ki fogja célod ártatlan voltát érteni, vagy érteni akarni? Tónusod irónia, s hidd el nekem, iróniát a mi publikumunk nem ért. Nem tartották-e nálunk Yorick érzékeny utazásait figyelemre nem méltó bohóskodásnak? Pedig e nemzetben a szeszély karakteri vonás. De talán a szeszély, s a szeszélyes irónia csak erős dózisban még itt érthető; vagy talán az irónia mindig csak szószerint értetik, s így egész hatását az olvasóra nézve elveszti? Én nem tudom, de annyit tudok, hogy a kalbfuteralos §-odat bizonyos szeszélyes munkaírásokkal foglalatos írónk sem értette meg; s gonosz magyarázatot adván szavaidnak, már előre lángot gerjesztett. Hagyd el, édes Palim, az egész dolog nem érdemes, hogy miatta kedvetlen pillantatokat szerezzünk magunknak. Kritika nekünk nem való. Kés gyermek kezében, mivel vagy maga vágja meg magát, vagy máson ejt gondatlanul sebet. Osztán a gyermek sokszor gonosz is; s mérgében szándékosan is árt, nem lévén elég esze a következést előre ellátni.

Mehetek-e Pestre? az ég tudja. Viceispány Geőcczel kell szóllanom, s tőle megtudnom; ha környülményeink e menetelt engedik-e? A törvény osztálybeli rendszeres munkák szeptemberi közgyűlésünken vétetnek fel, s ezzel az egész revíziónak vége leszen. Lehet-e, tanácsos-e a revízión jelen nem lennem? Mindenesetre óhajtok jelen nem lehetni. Dolgaim kimeneteléről tudósítni foglak. Adieu, édes Palim, ölellek Borcsáddal s gyermekeiddel együtt.

181
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pest, augustus 29-én késő estve. [1832]

Édes jó Lacim, barátnak nincs kínosb, mint barátait egymástól távolságban látni. Ég és föld bizonyságom, hogy Szemerét és téged forrón szeretlek; tudtam, éreztem, hittem, hogy nem különben szeretitek egymást, s ez a kínos távozás egymástól vérzi kebleiteket. Azért óhajtásaim legerősbike volt, benneteket ismét együvé hozni. Téged készen leltelek; semmi epét nem leltem benned; de láttam, hogy Palim is, minden történtek mellett is, boldogabb fog egész lelkében lenni, ha ismét bírjátok egymást. Szólottam a nemes, az egyenes lelkűvel, s íme a béke, azaz nem béke (mert itt harag nem vala), de a viszontlátás köztetek megkészült. Jöjj édes Lacim, jöjj holnap mindjárt, így óhajtja ezt Palink! Nincs több feltétel csak egy; és ez oly nemes, oly könnyű! Ne említtessék köztetek semmi, ami történt; ne legyen semmi mentség, semmi vád. Ölelni fogjátok egymást, mint hosszú távollét után ismét találkozó barátok; kik egymást szeretni, egymást óhajtani soha meg nem szűntek. Várunk édes Lacim. Josephinédnek kezeit csókolom; add tudtára ez örömet; mert mi lehet szebb öröm, mint a jóknak egymást akadály nélkül szeretni? Jó éjszakát.

Ferid

182
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Pécel, szeptemb. 11-d. 1832.

Kedves Barátom, Hartlebennel tegnap este végezhetém dolgaimat, s ez az útra készület annyira elfoglalt, hogy búcsúmat Tőled nem vehetém. Íme tehát innen küldöm az istenhozzádot, s köszönetemet a barátságosan küldött assignatióért. Kisfaludy recenzióját itt végzém be, s azt ide zárom[20]. Nem ollyan amilyennek lenni kellene. De kénytelen, vagy ami több, meggyőződés ellen készült munkának jónak lenni lehetetlen. Ohajtásom az, hogy az illy recenzeálgatásoktól, mint Társaság, minél hamarabb szűnjünk meg; s reménységem van, hogy ez ohajtásom nemsokára beteljesedik. Sietek bezárni e levélkét; csak még egy kérdést: a szomorújátékra tett idei díj meddig fog tartani? mert a díj váltva most szomor majd vígjátékot illet. Én csak az elsőbb neműben akarnék versenybe állani. Még köteles vagyok azt is emlékezetbe hozni Nálad, hogy én Hartlébennek öt kötetet tartozom most egymás után kézhez adni; tehát nagyon el leszek foglalva, s így a T. Társaságtól kevés munkát fogadhatok el. Azonban egészen kivonni magamat nem fogom. Válaszodat Károlba várom, ölellek! emlékezzél rólam némellykor. Ferid.

Szinte elfeledém! Kazinczy leveleiről Neked igéretet tettem; de Veled rólok feledség miatt nem szóllék. Nézzétek keresztül, ha lenne köztök ami kiadható. Én úgy hiszem, nem kiadhatók; mert új dolgokról, és még élő személyekről szóllanak, s könnyen nagy botránkozást okozhatnának. Az illyenekre legalább egy század felét kellene megvárni. Adieu!

183
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N.-Károl, szeptember 16-án, 1832.

Édes Lacim, tegnap estve érkezém ide, s a hajnal óta rohanó eső talán egész nap itt tartóztat. Dolgaim is vagynak itt végezni valók. Még nem láttam senkit; délután fogok kimenni, várván az idő jobbulását. Bajunk az úton semmi sem volt. S ezt akarám rövid sorokban tudtodra adni; érezvén, hogy szíved sorsunkban nagy részt veszen. Mint vagy édes barátom, s a te szeretetre méltó Josephinéd, s gyermekeid? Add által részemről, és sógor asszonyom s Kálmánka részéről a legszívesb, legforróbb idvezletet. Palinak is ma írtam egy rövid levélkét. Helmeczyt köszöntsed tőlem; s mondd neki - az újságírónak - hogy Szatmár vármegye közgyűlése szeptember 10-15-kén tartatott. A főispányi helytartó nem volt jelen; de levele 10-ikben felolvastatott, melyben a restauráció határnapjává október 15-ke rendeltetett. Ezt csak szabad legyen kihirdetni! Én mihelyt fészkembe vergődhetem, azonnal írásaim redactiójához s kiegészítéséhez kezdek. Ez nekem kedves és tartós gond leszen; így nem sokat fogok gondolni, ha körültem pártok és verem-ásások történnek is. Isten áldjon meg édes Lacim, s ne várd, míg hosszabb levelet írhatok; hanem ragadj tollat és írj választ, mely nekem kedves leend, ha semmi egyéb nem leszen is benne, mint szeretett neved betűje. De azért ne véld, hogy a hosszú levélírástól felszabadítanálak. Ölellek, édes jó Lacim. Josephinédnek mondd meg, hogy barátságod s az ő részvétele életem legnagyobb örömei közé tartozik. Adieu!

[20] Melléklete nincs meg.

184
SZEMERE PÁLHOZ

N.-Károl, szeptemb. 16. 1832.

Édes jó Palim, Debrecenben, hova pénteken érkezénk nem volt lehetséges írnom. Ide tegnap estve későn jöttünk be; ma első gondom, hogy benneteket tudósítsalak. Utunkban eső és hideg ért, de bajunk semmi sem vala. Innen ma-e vagy hónap reggel indúlok Csekére: még nem tudom. Hajnal óta nagy rohanással esik; itt még dolgaim vagynak egész délig, délután pedig ily mostoha útnak indulni nem igen tanácsos. Még sem Geőczöt, sem Kendét nem láttam; de e levélírás végével megyek őket látni. Minden függőben van nálunk, mert a restauráció nagy napja (mit a gonoszok Úrszíne változásának neveznek) október 15-dikére meghatározva van. B. Vécsey a gyűléseken nem volt jelen; így a rendszeres munkák ismét elmaradtak.

Ti pedig mint vagytok édes Palim? tudósíts minél hamarabb, ide Károlba a vgye házhoz intézett levélben. Hartleben mint mozog? Beszédeimet nemsokára küldeni fogom. Hát a Muzárion? S mivel éppen Muzáriont említém, eszembe jut kérdésed, ha minapi levelemet, miben a kritikai írásokról nyilatkoztattam ki magamat, kinyomatni megengedem-e? Megvallom, a levélnyomtatásoknak nem vagyok nagy barátja. A Muzárionban úgy is sok tárgy van már levél formában előadva, s ezen sokszori formát ismét megújítani, legalább nem nagy különféleséget szerez. Egyéberánt is az ember sebes tollal sokat ír barátjának, ami egyenes kebelből ömlik ugyan, de idegenek által könnyen félremagyaráztathatnék. Az ily félremagyarázásoknak gonddal készült munkában is számtalanszor valék s vagyok tanúja. Azonban te tudod, hogy erántad a lehetséges kedvezésekkel viseltetni mind szoktam, mind tartozom; s ennélfogva, ha jónak, ha szükségesnek véled a nyomatást, urává teszlek a levélnek. Amennyire eszembe jut, senkit sem sértettem abban, mert hogy bizonyos kritikák ellen kemény ítéletet mondék, úgy hiszem, azt úgy mondám, hogy személyről távolról sem lehet gondolkodni. A Conversations-Lex. miatt indult pörről jut eszembe, nem szólék javallással; s ez talán neheztelést hozhat reám, annyival inkább, mert a nemjavallás mind a két felet egyeránt illeti. De te lásd! Az mindenesetre nyugtatni fog, hogy a békében maradást nyilván óhajtottam, s magamat a pártoskodás nemkedvelőjének mutattam. Pártok süllyesztettek el sok nagy nemzetet; pártok fognak minket is parányi íróshereget elsüllyeszteni, ha viadalmainkban nem a literatúra ügye, de személyes célok által vezettetünk. Mindenesetre a Lessingeknek is tanácsosabb és hasznosabb Laocoont írni, mint Gotschedet és Langet vagdalni, s viszont vagdaltatni. Ha magam nem mindég tartottam e maximát: annál rosszabb. De a való, való marad, bár nem szentnek ajkáról hangzik is.

A mi Szalaink ítéletét a Muzárion felől ki fogod-e adni? Örülök, hogy ő ezen ítéletét vizsgálat alá akarja venni. Ha oly sok kedvezőt nem mondott volna felőlünk, bátor volnék kimondani, hogy alig iratott még a Muzárion felől valami, ami oly mély betekintést, s annyi különféle ismeretet mutatna. Hanem dicsérőt dicsérni nem akarok, mert ítéletem könnyen részrehajlónak látszhatnék.

Az igért versek még készen nincsenek, de remélem lesznek nemsoká. Írj mennél elébb, hogy dolgaid, s dolgaim folyása felől, mindig bizonyos lehessek. Ölellek s ölelünk Borcsáddal s gyermekeiddel együtt. Adieu édes, jó Palim!

Szalait üdvezlem.

Kedves Borcsám! Én is ölellek kedves fiammal, aki igen nehezen felejtheti Pécelt, még most is sokat emlegeti. Jennit és Bertit csókolom, tégedet kedves ölellek és óhajtva várom leveledet. Palit csókolom. Isten hozzád édes jó Borcsám, áldjon isten jó szívedért.

(Idegen írás.)

185
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, Szept. 26. 1832.

Méltóságos Báró! Pesti utamból folyó hó 17-én tértem meg, s rövid pihenés után siettem Szatmárra az én régtől fogva betegeskedő barátomat, Nagy Károlyt láthatni. Nehány hónapja már, mióta pillantatonként rettegek őtet elveszteni; most valamivel enyhültebb állapotban lelém, mint elhagyám, de mégis igen gyengén. Még háza kapuin túl nem jár; még roncsolt melle rövid, és lassu beszélgetést is ritkán enged; s az a kiaszott test, az a megjönni nem akaró erő, engem nyugtalanít. Említé, hogy Méltóságodtól levelet vőn, miben a megye dolgairól kérdés tétetik. Ereje a kérdésre felelni nem lévén; de hosszú gyengélkedési által a közdolgoktól különben is távoltartatván: rám bízá, hogy érette válaszoljak. Teszem amit kívánt, bár sok örvendetest nem írhatok.

Májusban kezdők a rendszeres munkálatokat közvizsgálat alá bocsátani. A siker nem vala nagy. Keveset, talán semmit sem tettünk, ami a kor kivánalmainak megfeleljen. Az urbárium legrosszabbúl ütött ki. Még a törvényosztály vizsgalatlan; noha a főispányi helytartó az új magisztrátusra semmit sem szándékozott hagyni. Nyereség-e ez elmaradás vagy nem? a következés mutassa meg.

Október 15-dikén restaurációnk lesz; de 12-dikben még közgyűlés fogja megelőzni. Leszen-e örömem akkor Mlgodat ismét láthatni, s láthatni annyi életveszély és lélekkedvetlenség után? Sok közleni és világosítani valóm lenne, ami jobban hangzik ajakról, mint olvastatik levélből. Mert itt a közelgető restaurációnak sok, és sokféle prognosztikonai mutatkoznak, miket hacsak két nappal is előre tudni legalább rossz nem lenne. A megye igazgatása most ha valaha komoly figyelmet érdemel minden hazafitól; s annak egész szövedéke a restauráció miként leendő kiütésétől függ.

Pesti üléseinkben a tudománytár elrendeléséről tételték legtöbb szó. Belé nem avatkozám. Fáj nekem, hogy az első nagy gyűlésen oly óvakodva tett végzés - recenziókat nem adni - felforgattatott. Pesten tudám meg, hogy Mlgod a márciusi gyűlésen mely erővel és részvéttel oltalmazá a hasznos végzést. Nem használt! S már most isten neki - cselekedjenek - amint tetszik, s vallják a kudarcot, mint illik. Mert gondatlan tett kudarc nélkül maradni nem szokott. Öt kötetre menő kézirataimat Hartlebennek eladtam s most már

1. verseim,
2. beszédeim
3. görög filozófia históriám
4. kritikai és
5. egyveleg prózai irataim

öt fertály év alatt meg fognak jelenni. Bár a közönség részvéte el ne hagyna a pályán, mely még eddig nekem mint másoknak oly kevés örvendetest nyujtott.

Gróf György, Pesten vett hírek után, már a szigeten van. Drescher és az e névvel egybekötött dolgok felől Bártfay bizonyosan írt Mlgodnak. Éljen szerencsésen Mlgod! Én a viszontlátás reményében bízom.

Alázatos szolgája

Kölcsey Ferenc

186
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, október 1-jén, 1832.

Édes, jó Lacim, mihelyt Pestről Károlba értem, azonnal írtam neked, s tudtodra adám, hogy e hónap 15-kén székújításunk lesz. Remélem, bécsi útadat eddig szerencsésen megtetted; s levelem otthon ér. S bár érjen egészségben téged, Josephinédet és gyermekeidet. Nem is lehet, hogy a szeretetre méltó nő még is szenvedjen ottlétemkori bajában.

Nagy Károlné haza érkezett. Én tegnap szólék vele. Azt mondá, hogy Pesten Helmeczyvel beszéltekor említé, hogy a szatmári püspök a nekem kölcsönözött 5200 forint pengőt készül felmondani; s Helmeczy baráti szívességgel mondá neki: tudósítana engem, miképen a társasági pénztárban 5000 forint készen áll kamatra kiadatni. A társasági pénz, bizonyosan nyugodalmasabb tőke lenne, mint a püspöké, s ezért nagyon segítenének rajtam, ha tennétek vagy tehetnétek, hogy a tőletek nyerendő pénzsummával a szatmári adósságot felválthatnám. Secretarius Lázár ugyan sok barátsággal viseltetik erántam; s ajánlotta magát kieszközölni, hogy adósságomat két, három ezer forintonként évről évre lefizethessem. Utolsó esetben ez is jó. De ekkor meg leszek fosztva az alkalomtól évenként apró szerzeményeket tehetni, s jószágaimmal együtt jövedelmemet szaporíthatni. Könyörgök azért: méltóztassál Helmeczynkhez írt levelemet elolvasni, s ott kifejezett környűlményeim szerént minél elébb megírni: mit remélhetek?

Egy restaurationális dalt írtam, mely így van:

Mért sereglesz hű nemesség, stb.

(L. az I. kötetben.)

Ölellek édes Lacim. Feleségednek kézcsókomat, gyermekeidnek áldást!

187
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, október. 1. 1832.

Édes jó Palim, útamban Károlból írt levelemet eddig bizonyosan vetted. Környülményim, mik között írám, szorosak valának, s már most azt sem tudom, mit írtam. Ha tetszésedet nem nyerte meg, mondd, s a fogyatkozást pótolni kész vagyok.

Itt veszesz Hartleben számára öt parányi verset; négy az első kötet végére jön ily renddel.

1. Kazinczy.
2. Tisztújítás.
3. Átok.
4. Intés. Ez rekeszti a kötetet.

A verset, mit a kötet elejére akarnék, mindezideig el nem készíthettem. Prózában írtam le mit akarok, s azolta még nehezebbé lett dolgom. Nem is szeretnék mélyen verselésbe ereszkedni, mert beszédeim így lassabban készülnek. Ha a kötet elkészüléseig semmit sem adhatok, akkor az itt *Ajánlás* cím alatt menő epigrammácskát tétesd elől, ha rossznak nem tartod. Mit csinál Hartleben? Mikor gyűl öszve a héti vásár? Ne feledd, hogy gyakori levelezést igértél. Én ezúttal sokat nem írok. Tegnap befutottam Szatmárra, s ott betegen feküdtem le ma ide visszajövék, s érkezésem olta gyapjúmat adtam el és írtam szünetlen. Fáradt vagyok. A tisztújítási dalt megküldöm Bártfaynknak is. Mással, háznépeden kívül még most ne tudasd.

Úgy lehet, október 15-dikén egy kis tréfát teszek vele. Pepi holnap indúl Károlba s onnét Debrecenbe, Kálmánka nevelőjét kihozni. A postán talán lesz tőled levél. Add sietve tudtomra e csomó vételét, és azt, ha kötetem nyomatik-e. Azt remélem, hogy te és Borcsád és gyermekeid egészségesek vagytok. Ölellek s ölelünk mindnyájatokat. Adieu te legjobb!

188
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N.-Károly, október 17-én, 1832.

Édes, jó Lacim, leveledet szeptember 18-káról épen e pillanatban veszem. Direktor Markos úr holnap indúl vissza Pestre; tehát viszi e sebességgel írt választ; mit november 5-dikéről (gyűlésen akkor ismét itt leszek) bővebbel fogok kísértetni.

Legelőbb is tehát Wesselényiről. Él édes barátom! és élni fog. A gonosz hír itt is szárnyallott; s szárnyallott a valóság képében annyira, hogy a bélteki tiszttartó Csörgő urat hivatalosan tudósítá a dolog felől, s ez ment Lophágyot visszafoglalni, s visszafoglalta a formák mindenike szerint. Wesselényi később Cs. által engedelemadásra kéretvén a hirtelen tett miatt, a báró nevetve válaszolt, s köszönte a történet által okozott mulatságot.

Restaurációnk nem lesz, azaz nem volt. A Kulcsárné újsága megzavarta b. Vécseyt, ez futott Szekeresre Cons. Izsákhoz, s onnan visszajövet Szatmárról rekurrentációt parancsolt. A szomszéd megyebeliek már útban voltak felénk, mikor a visszahúzásról tudósítást vőnek. Gonosz egy anekdota; de az ég irgalmazzon a földnek, melyet gyöngék kormányoznak. Vécsey mindenét elköltöztette Károlból. A főispányi szállás üres, s ki fog bele jőni?

November 5-dikén, mi árva juhok ismét öszvejövünk, hogy a keveset, mi még az országos munkákból referálatlan, elvégezzük.

Hogy a parentáció írva van? meg sem álmodám; de képzelem, kinél írhatták le. Kérlek, tudasd e történetet Szemerével; mert ő nem bírja a beszédet; s most nem küldhetem fel. Annyi haszon lesz a véletlenségből, hogy legalább ő elébb megkapja. Magad nem kell mentened, mert nálatok kétszer olvasám fel; de egyszer sem hagyám; és így leírnod lehetetlenség lett volna. Csak baj ne történjen a cenzúrán miatta; egyébként sem veszem nehezen.

Tudósításodat a kölcsön felől köszönöm; tanácsodat követni fogom. Szeretetre méltó Josephinédat kézcsókkal tisztelem; gyermekeidet ölelem. Helmeczynek vidd meg baráti köszöntésemet. Csakhogy bajod nincs a dőlés miatt; hiszen isten nem mindég ostorozza a jókat. Adieu, édes jó Lacim! Választ minél elébb.

Mi lesz e megyéből, az ég tudja. Én nagyon nyugtalan nem voltam: most épen nyugodt vagyok. De csak kellene ide egy jó ember!

189
SZEMERE PÁLHOZ

Nagy-Károl, október 17. 1832.

Édes jó Palim, soraidat a Döbrentei levele előtt s leveledet a Hartlebené után örömmel vettem. Eddig te is vetted azon levelemet, melyben utóbbi verseimet megküldém. Ezek is adnak félívet, 13 s $^1/_2$ meg $^1/_2$ tesz tizennégyet; és így a tizenötnek csak egy híja, s a baj nem nagy.

Mint tetszenek ez újabbi küldések? A restaurációs dal, ha érdemli, már tétethetik közönségessé; mert itt a restauráció határnapja visszavétetett, és nem történt semmi. Administrátorunk egy csöpp sincs. B. Vécsey Károlból mindenét kiköltöztette; s rólunk lemondott. Isten neki! Cons. Isaak meg fog-e helyette tétetni? még mi nem tudjuk. Hogy a Kabinetban kineveztetett, bizonnyal mondják. Hagyján! Én elég erőt érzek magamban küzdeni is, pihenni is. Mert az erős másképp pihen, mint a gyenge.

A prefáció? Ehez nem értek. Én prefációt soha nem írnék magam munkájához. De azért Hartlébennek igaza lehet, s nehány sor Szemerétől sehol sem állhat rosszúl. Hideg, savanyú próza? Tagadom. Szebb prózát mint te senki nem ír. Az nem lesz, amit írni fogsz, édes Palim, sem hideg, sem savanyú. De hév nem is kell. Mert hévség dicséret, s élő írónak kiadójától dicsértetni, annyi mint magától. Írj valamit rövid, francia periódokban, félig Geschäft-stilban (pedántság abban amit írsz mégsem lesz), lehető szárazsággal. Vagy írj ahogy jön, bizonnyal jó lesz.

Az ívek egyenkénti megküldését nem kérem. Nyúgodtan várom az egész elkészülését. Beszédeimet készítem, de kevesebb gyorsasággal, mint hittem. Ez a megyei zavar és a csekei meszelés üres órákat csináltak. De iparkodni fogok, hogy minél elébb készen lehessek. Csak a cenzúrával ne lenne baj. Mert hogy rétori deklamációkat ne adjak, kénytelen vagyok az országos munkálatokból holmit feldolgozni; s a legártatlanabb dolog is a politika mezején szemet és szemeket szúr.

Direktor Markos úr itt van, s holnap indul Pest felé. Neki adom a levelkét. Így legbizonyosabban venni fogod. November 5-dikén ismét itt leszek; akkorára tán veszek tőled választ. Pepi ezerszer és ezer örömmel emlékezik rólatok s a kis Kálmán; de ezt mult vasárnap a hideg kilelte. Holnap indúlok haza; a K(azin)czy feletti emlékbeszédet nem küldhetem, egyszer már tisztázgatám, de a testvéröcsém Péter erővel ragadá el tegnapelőtt. De venni fogod nemsoká, s úgy lehet a többekkel együtt.

Még ma írnom kell Döbrenteinek. Ez nagyon felülegesen nézte meg a csomót. Nem vette észre a cselt. Így is jó! Ölellek Borcsáddal s gyermekeiddel. Adieu, édes Palim.

190
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N.-Károly, november 7-én, 1832.

Édes Lacim, nálunk a zavar nagy vala; minekutána a Cons. Izsák administratorságáról hír futott, b. Vécsey a restauráció határnapját visszavonta, s mi valánk pásztor nélkül való nyáj. Azonban váratlanúl ismét köztünk jelent a báró, s hirdettetett november 6-ikára követválasztó gyűlést, 15-kére újolag restaurációt. A követválasztáson szerecsésen általesénk. Eötves János és Kölcsey Ferenc kikiáltattak. Eszerént december elsőbb napjain ölelni foglak. Itt van b. Wesselényi is tűrhető egészségben. Óhajtott volna követ lenni velem; de róla tudni nem akartak. Ám legyen; hiszem szabadságokban állott; hanem a méltatlanságot, hogy az instrukciókészítő deputációból is kihagyassék, bizony nem kellett vala csinálniok. Pesten sok mindent fogok mondhatni. Alispányaink, ha az ifjúság győz, Kende és Uray Bálint lesznek.

Szabolcs is tegnap választá követeit. Csörgő úr, ki üdvezletét küldi általam, ezelőtt egy órával nyert kétrendbeli tudósítást. Vay Jánosnak és Zoltán Mihálynak kell vala választatniok; de Patay a választás napján a köz váráson kívül és saját igérete ellen a verőcékhez állott, s versenyre szállt. Szavazás lőn, s nyert; most ő megy s az említett Vay. De a szavazás nem történt szokott lárma nélkül. Asztalok törtek széllyel, s gróf Teleki kénytelen vala magának

más asztalt hozatni. Verekedés, azaz botozás és öklözés sem maradt hátra. - Éljen a szabadság! Vivat!

Kende baráti köszöntést izen. Helmeczyt öleld meg érettem. Segédei nekem egy levelet irának, melyben a restaurátionalis dal kinyomatását mentik. Mondd Miskának, hogy nem haragszom; nem is nehezteltem. Segédre készségtekért a hitelezés dolgában új köszönetet mondok; de ezúttal a baj alól fel vagyok mentve. A szatmári püspök erántam nagyon kegyes volt, s nyúgodalmat igért ez oldalról. Helmeczynek külön levelet nem írok sok dolgaim miatt; de kérlek, ezt, s e híreket haszonvételre közöld.

Josephinéd kezeit csókolom; sógorném üdvezletét bejelentem; gyermekeidre áldást mondok. Könyörögjetek érettem, hogy szerencsével jussak hozzátok. Ölellek ezerszer!

191
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, novemb. 26-án, 1832.

Édes, jó Zsigám! A hozzám intézett csomóból az ide és *Milotára* szóló leveleket útra igazítottam; a Gusztihoz szólót viszem; a kancelláriától jött jegyzőkönyvi párt pedig lemásolván ezennel visszarekesztem. Hogy *János* úr itthon marad? ő lássa; annyit elhihetsz, hogy falba fejem e miatt nem verem; s tudom te és ti sem veritek. Eötvös Mihálynak barátságát úgy hiszem meg fogom nyerhetni; s nem lesz okunk egymással elégedetlennek lenni. Az ég áldjon meg minden javaival édes barátom! Házam népét ismét meg ismét ajánlom.

Hálám nem fog elmaradni jóságaidért, miket eddig is igérél. Pestről venni fogod levelemet; írok Károlból is, hogy tudhassad: nem esett-e hiba kikészítéseimben? Feleséged kezeit csókolom. Pepi ölel mindnyájatokat.

Isten veled édes Zsigám; imádkozzál érettem!

192
KENDE ZSIGMIONDHOZ

N.-Károly, nov. 28. 1832.

Édes Zsigám, az estve későn érkezém; szekerem az ernyőn és kason kívül készen leltem. Ezt és azt Laciék kerítettek. A cassa főtisztje adott 800 pengőt. Hiszem, követtársam hozhat pótlékot. Indúlok kevés idő múlva Álmosdnak. Házam népét ismét és újra ajánlom; s hű gondviselésedért hálám meg nem szűnik soha. Adieu, ölellek ezerszer!

Ferid

193
KENDE ZSIGMONDHOZ

Debrecen, novemb. 30. 1832.

Édes barátom, ide ma érkeztem; holnap indúlok Pest felé. Károlban nem találám a levéltárnokot, pedig a diétai diariumok számunkra ki nem voltak adva; azért pótolólag kérlek, hogy a decemb. 10-én választandó követtársamnak ab anno 1790 a diariumokat adasd által. Azokra sokszor leszen szükség; s mindig mástól keríteni bajos. Isten áldja meg kormányodat édes Zsigám; de el ne feledd, amit egyszer említék, hogy Bécsben állandó ágenst tartani nagyon hasznos, sőt most, midőn delatorokkal lesz ügyed, szükséges. Adieu; csókollak ezerszer

Ferid

194
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

(nov.-dec. 1832.)

Édes Lacim, itt küldök egy-egy példányt Verseimből Lázárnak, Pepinek, Kende Zsigának, Gőcznek s ezeket a Nagy Károléval együtt, mely már nálad van, méltóztassál külön-külön elpecsételni, s adandó alkalommal külön fölírások alatt Kendéhez küldeni átadás végett. A következőket Fáynak és Vörösmartynak méltóztassál általküldeni. Helmeczynek innen küldök; többnek nem küldhetek, mert szűk vagyonom elfogyott. Magamnak egyetlenegyet tarték meg. A kardról izenj, Josephinéd kezeit csókolom: ölellek holnapig; könyörögjetek jobb napért.

Ferid

Fáynak is innen küldöm, és így ez elmarad.

195
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, december 13-án, 1832.

Édes Lacim, tegnap délután két óra tájban már itt valék, és szállásomat a Magyar-utcában 495. sz. a. elfoglalám; s ma már annyira-mennyire helyben vagyok. Protonotárius, Vég úr szállását már kikutattatám; de öcsédet kétszeri keresésre sem lelték otthon. Holnap ismét érte küldök. Grófod szállását mind ez ideig senki sem tudá megnevezni; pedig a diáriumokra szükségem van. Ismét és ismét fogom kerestetni. Itt még nem sok ember van: szállingóznak befelé; s nem írhatok semmi fontost. A hidat itt a Dunán újólag felrakva leltük. Csak azért veszed ez üres levélkét, hogy tudjad: mint szeretlek, azaz ne tudjad, mert tudod rég, de ismét halljad; és - hogy nekem írj, azaz írni kölcsön miatt köteles légy minél hamarabb. Josephine kezeit csókolom; gyermekeidnek küldöm áldásomat. Boldog én, hogy ez elhagyatásban emlékezetet bírok barátságodban is, mely minden lépésemet kíséri; s magányomat megnépesíti. Adieu, édes Lacim!

196
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, decemb. 13. 1832.

Édes barátom, Pesten kétszer láttam Gusztidat; egyszer meglátogatott; másszor én valék nála. Egészséges; Walther viseletével és szorgalmával nagyon meg van elégedve. Prefectusát nem láthattam; de Walther ezt is dicséri. Pesten egy hetet tölték; míg a szükséges ruhák készen lehettek. *Iszonyúan nyerekednek rajtunk mindenfelé. Vasárnap Budára jövék hálni Döbrenteihez; honnan hétfőn reggel indulván, kedden délután jókor ideérkezém.* Szállásom magyar-utca 495. szám. Ez az Eötvös Mihály nevére volt írva. Tévedésből-e, vagy jövendölő tehetségből? nem tudom. Én elfoglalám; s neki hagyám a 499. szám alatti házat ugyanezen utczában. Ott is három szoba van; de *cancellistáimnak* nem lett volna alkalmatos hely. Ezeket külön szállásra rendelték; de ez sem nekik, sem nekem nem lett volna jó.

Még a nádor nincs itt. A követek sem érkeztek meg mind. Én már annyira, mennyire rendben vagyok; de pénzem nagyon fogyatékon van; mivel az előkészületek hihetetlen sokba kerültek. Pesten és itt vérünket szívnák ki, ha lehetne. Nem tudom követtársamtól mit küldöttetek? de könyörgök, méltóztassál gondoskodni, hogy mindig előre kapjunk, s mindig jókor pénzt. Itt megszorúlni kínos.

Semmi fontost még nem tudok. Pesten a bihari második követen, s a két zemplénin kívül mással nem találkozám. Itt még csak ma délben valék kinn. Mihelyt írni való lesz, azonnal tudósítlak. Az otthoni dolgokról kérek minél hamarabbi választ. E levélkét, melyet ide zárok, küldd Pepinek minél elébb, s emlékezzél meg, hogy reá és fiára gondod legyen; s Isten meg fog áldani édes Zsigám. Feleséged kezeit csókolom. Az új tiszti kar tagjait tisztelem. Adminisztrátorunknak, és a tiszteletreméltó Geőcznek írok, mihelyt valami méltót írhatok. Bártfaynál verseimből példányokat tettem le

Neked,
Geőcznek,
Nagy Károlnak,
Lázárnak és
Pepinek.

Ezek hozzád fognak utasíttatni; le leszek kötelezve, ha mindegyiket gyorsan kézhez küldended. A 185. lapon nagy hiba van, mert e sornak *Jámbor, más lép nyomaiba*, így kellene állani, *Jámbor miért epedsz mindig?*

Többeknek is szerettem volna kedveskedni; de én munkáimat eladtam, s csak néhány kevés példányt nyertem ajándékon. Várom válaszodat minél hamarább. Ölellek, forró barátsággal!

Ferid

197
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, decemb. 13. 1832.

Édes jó Palim, vasárnap Bártfaynknál ettem meg az ebédet, s délután tőle s Waltherrtől kisértetve menék házadhoz vissza s onnan a Dunáig. Ők a parton maradtak, én ifjaimmal átröpülék Döbrentei Gáborhoz. Ez sok barátsággal fogadott, nála lelém Kállayt is; de e viszontlátás tizennyolc év mulva nem gyönyörködtetett. Ez az ember most is tudós, de katonai

pályán gonosz szerelmet tanúlt űzni azon istenséggel, ki szőlőlombbal koszorúzza homlokát, s thyrsust hord kezében. Én, édes Palim forró keblet szeretek; de forró keblet a kehely melegétől soha nem szerettem. Hétfőn reggel vettem búcsút Gábortól, s tegnap délután jókor itt valék. Szállásom Magyar utcán 495. sz. a., ide várom leveleidet. Még nem sok ember van itt; még alig voltam kinn; azért nem hallhatsz tőlem semmi fontost.

Délután fejem fájni kezdett; s én olvasni kezdém saját verseimet. Nyomtatási hibákat leltem.

Lap. 141. 4. sorban: *nincs ki nyújtson hív oltalmat.* A nyújtson helyett hibásan áll *gyújtson.*

- 161. vs. 1. *élsz e tündér - - pro élsz-e?*

Ez a fatális aposztróf a kérdésekben sokhelyt bajt csinál, így ugyanaz lap 11. vs. küzdesz e pro küzdesz-e?

Ismét lap 160. végsorban *Zúg e* pro *Zúg-e?*

De leggonoszabb a 185. lapon, hol ezen sor helyett: *Jámbor, miért epedsz mindég?* képzelhetetlen hibából ez az érthetetlen sor áll:

Jámbor, Más lép nyomaiba.

Ez a *más lép nyomaiba* a következő strófa végsora, s hogy jöhetett ide, nem tudom. Csak azt tudom, hogy e hibát semmi olvasó nem jobbíthatja meg; s minden gondos olvasó az írót logikátlannak fogja hinni. Mit tegyünk, édes Palim? Nem jó lenne-e ezen hibákat (s amiket még találhatnál) kinyomatni, s ujságlevelek mellett, vagy valahogy a vevőknek megküldeni? Azt a kis pipadalt nagyon szánom, mert az egyetlen egy hibás sor miatt az egész semmivé van téve. Talán Hartleben nem fog nehány sornyomtatást sajnálni. De inkább magam megfizetném azt, csak dalomat a végveszélytől megmenthetném. Intézd el ezt minél elébb, és írj nekem minél elébb. Csókollak Borcsáddal s gyermekeiddel együtt. Adieu édes Palim! és munkálkodjál; és hajtsd végre amibe kezdesz.

198
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, dec. 21. 1832.

Édes Zsigám, szeretetre méltó barátom! Már annyi levelet írtam hozzád, hogy számát sem tudom: de mégsem tőled, sem senkitőt az otthoniak közül választ nem vettem. Eötvös Mihálytól nyertem csak egy kis levelet, melyben írja, hogy 16-kán Pestre megérkezett: s talán ma Pozsonyban lesz. Ő talán leveleket is hoz számomra és pénzt, melynek - az előkészületekre tett sok költség miatt - szűkében vagyok.

Napló-könyvünk még nem lévén, az eddig történt dolgokat relátiómban bővecskén illettem; s illettem a circulusokat is; remélvén, hogy kedves dolgot teszek előttetek.

De a kir. föladásokat kérlek komolyan fontoljátok meg; s különösen az urbáriumra nézve adjatok pótló utasítást. Hétszázezer nemes, és - 10 millió nemtelen! Ez figyelmet érdemel. *Mi jobb? a hétszázezernek* a milliomokkal ellenkeznie? vagy a maga jusait nem csonkító concessiók által azokat is a constitutió barátaivá tennie. Az istenért édes Zsigám, még ideje van! még adhatunk, várván köszönetet; de megtörténhetik, hogy adni fogunk kénytelen, köszönet nélkül. Én nagyon sokat nem kívánnék; de szeretném: 1. hogy mivel a sessióvételt a megye nagyon megszorította, pótlásúl az *incapacitás possessorum* eltöröltetnék. Ez úgy is *de facto* nem áll már; minek álljon a törvényben?

2. Szeretném, ha gondolkoznátok róla, hogy nem kellene-e, a dolgokat úgy készíteni, hogy a nemtelenek a megyei kormányban idővel valami representatio után részt vehessenek?

A rendszeres munkák szerint oly vármegyékben, hol sok nemesség nincs, bizonyos hivatalok már úgyis engedve vannak nekik. Erre nézve generalis utasítást szeretnék, hogy a dolgok miképen leendő kifejléséhez alkalmazhatnám magamat. Sok vármegyék liberális utasítást adtak, sokan nem. De úgy hiszem, ez utolsó a mostani álláshoz képest veszedelmes. Én nem szeretnék nagyon sokra menni; csak a jövendőt óhajtanám, ha előre elkészíthetnők. *Mik vagyunk most? Erőtelen parányi szám, s mik lehetnénk, ha a 10 millió hozzánk járulna?* Te, édes barátom, nagyon érted ezt; csak azokkal értesd meg, kik még vagy nem értik, vagy nem akarják. Nem arról van szó, hogy a nemesség prerogativái kevesedjenek. A világért sem! Hanem arról, hogy némi részben a sokasággal is közöltetvén, erősebb oszlopot nyerjenek.

A propositiók 3-ik pontja a házi tárról szól. Sokat beszélgettünk mi együtt: mi hasznok származnának abból, ha a nemesség azt elvállalván, magát a consiliumtól a terhes oldalra nézve függetlenné tenné. Tedd meg a haza boldogságáért, hogy ez oldalról is előléphessünk. Nekem a nyereségre s a jövőre nézve majd mindegy, - ha egészen, - vagy mint a diétai diurnumokat, - felében vállalnók is a házi tárt magunkra. Nem újság! *a Mátyás VI. decret. 64. cikkelye világosan bizonyítja, hogy akkor a nemesség háziterheket vitt; s minekutána az oly sok jót hozna magával, nem illő volna-e újolag behozni? A mi szeretett főispánunk igen jól érzi ezt az igazságot; kérlek minél hamarább koncertáljátok s gyűlést tartván, hozzatok végzést; s inkább hamarabb voltáért küldj stafétát.*

A propositiók 5-dik pontjára is várok utasítást. Ide rekesztem Pepihez szóló levelemet; méltóztassál haladék nélkül elküldeni. Vetted-e verseimet; és elküldözted-e a példányokat?

Circularis notarius, még nincs. Igen sokan engem szólítottak meg; de más is vágy a hivatalra. Sajnálnám, ha viszálkodás történnék. Én részemről nem keresem, de ha a többség akar, leszek.

Írjál, és a megye által is írass minél előbb. A főispánnak nehány nap előtt írtam. Holnap ismét akarok; mert ma a királyi felségnek kell udvarolnom. Amely követeknek főispánaik itt nincsenek, azokat a kancellár fogja bemutatni.

Élj szerencsésen édes barátom, köszöntsd Szuhányiékat, Bálintot s minden tiszti társaimat; s ne feledkezzél gondot viselni az enyémekről.

Ferid

Voltam a császárnál; igen jó kedve volt; nevetközött.

A kancellárnak jelentettem, hogy van már követtársam; de már tudta.

Őfelsége holnap indúl Bécsbe. *Botka* és *Domahidy* Antal urak ideérkeztek szerencsésen; mennek Bécsbe, ellenetek panaszt tenni. Úgy hiszem, már miután az adminisztrátor főispánná lett, későn!

De hiszen annál jobb.

199
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, decemb. 23. 1832.

Édes Zsigám, alig van három napja, hogy relatióm mellett neked is küldöttem levelet. Relatióm mellől a 10. szám alatti beszéd, minthogy a nyomtató még kész nem volt, kimaradt. Ide rekesztem azt, hogy az aktákhoz csatolhasd. Arról is instrukciót kérek: ha az operatumok rendére nézve szabad-e instrukciómtól eltávozni, vagy nem? Itt sokan nincsenek megelégedve, hogy az urbárium áll elől. A diarium dolga circulariter el van végezve. Harminckét censort választottak, kik négyenként vigyenek három, három sessiót; s magok is jegyezzék a történeteket, hogy a királyi tábla emberei hibát ne csináljanak. Jegyzőknek választattak Dunán innen Fekete Fer. pozsonyi; Dunán túl Siskovics baranyai; Tiszán innen Bernát Zsigmond ungvári követek. Tiszán túl én lettem. A választáskor senki nem volt ellenem. Most a diétai újság dolga forog; de már két konferenciában, és egy circulusban semmire sem mentünk. A sok oratiótól semmi végzéshez jutni nem lehet. Isten tudja mi leszen belőlünk. Időm nagyon szűken van; azért csak röviden írok. Eötves Miska tegnap érkezett friss egészségben. Botka és Domahidy Antal talán ma indúltak innen Bécsbe. Nevetség dolguk, minekutána b. Vécsey főispány lett.

Ő Felsége kérdezte a szatmári püspöktől a restauratiót. - Audio aliquos occisos fuisse. - A püspök felelt, hogy hallotta, de bizonyosan nem tudja. - Tempore pacis, - mond ismét a Felség, - non deberet sanguis effundi, sed reservandus esset contra hostes. Ceterum nunc habetis tempus, ad talia antevertenda leges ferre stb.

Ma a nádor is ilyen formát beszélt Miskának. Az ilyenből ők nem sokat csinálnak. - Hány nemes ember van Szatmárban? - kérdé a nádor. - Valami 7000 háznép! - Quid fit, - mond a nádor, - si tanta multitudo cum fustibus cogregastur? stb. - Ezekből ítélvén, nem nagy vigasztalást visznek Botkáék haza.

Ez ide zárt levélkét küldd minél hamarább Pepinek. A főispánnak ma ismét írtam, a pótolék instrukció miatt is. Csináljatok valamit, nagyon kérlek. Házam népét ajánlom. Adieu, köszönts mindenkit; s mindenek felett, ha benn lesz Károlyban, Geőczöt. *Vetted-e verseimet; s elosztogattad-e a példányokat? Mihelyt valami meritoralét teszünk, írni fogok; de választ várok gyakran. Eötvöstől küldött leveled megörvendeztetett. Praesidiumodat ő is dicséri. Csak rajta!* Ölellek ezerszer.

Amit itt a restauratióról írtam, közöld a főispánnal.

200
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, december 28-án, 1832.

Édes, jó Lacim! Nem képzelheted, mint el vagyok foglalva, nem dologgal, de széllyelszóródással. Naponkint kerületi gyűlések vagynak, s ezenkívül konferencia, vagy küldöttség: Egész napom elveszve, hogy tollat sem foghatok: estve tíz órakor kerűlvén haza, csak az éj óráiban lopok annyi időt, hogy naplómat folytassam. Hogy a négy kerületi jegyzők egyike vagyok, bizonyosan tudod; de a pályától nem sokat várok. Mit csinálunk? felelet: még eddig keveset. Az országgyűlési napló ügye elvégeztetvén: a kerűleti napló s a diétai újság jöttek szóra. Ez utolsóra nézve sehogy sem vagyunk; a kerűleti naplóról azt végeztük, hogy szerkesztessék és - dictatúrára eresztessék. Azonban úgy is lassan megy; legalább még eddig csak

a végzéssel vagyunk; csinálni nem csináltunk semmit. A kir. propositiók rende el nem fogadtatott; a nuncium ez eránt még készűlni fog. Ezek vagynak indúlóban:

A praeferentiálék.

Külön a magyar nyelv (hogy t. i. az 1805: 4. is felűlhaladtassék).

A propositiók rendváltoztatása.

Még az ifjú királynak kellene, vagy kellett volna, a nyári eset miatt örvendeni: de beteg. Ma miséztek érette.

Ha igen keveset írok, tudni fogod miért? Lesznek talán, kik diétai híreket neked írni fognak. Rápa urat tanultam ismerni s barátságából bírom a szükségeseket. Látlak-e januárban? bár úgy lenne. Csókollak téged, és Josephine kezeit, és gyermekeidet. Adieu. Gondolkodjál rólam; s írj gyakran, s ne haragudj meg, ha üres leveleket kapsz tőlem. Annál tömöttebb dolgokat fogsz nálam olvasni.

201
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, decemb. 28. 1832.

Édes jó Palim, ma vettem decemb. 19-dikén írt leveled. Nem vala szándékom ezt bevárni; mert szívem szükségei közé tartozik, hogy neked írjak. De kínaimnak egyik legnagyobbja, időt nem lelhetnem az írásra. Napjaimat délelőtt kerületi ülés, délután konferencia, vagy küldöttség foglalják el; s midőn estve tíz órakor hazakerülök, alig van időm naplómat folytatni. Ez egyetlenegy foglalatosság, amire naponként ráérni kényszerítem magamat; ebből fogok neked kérdéseidre majd megfelelni, ha együtt leszünk. Fogod látni belőle helyzetemet és helyzetünket, s ítélhetsz.

Verseim? Igenis, én óhajtanám, hogy felőlök gondolataidat leírnád; s lehetetlen, hogy ez örömet nekem meg ne tedd. A nyomtatási hiba? Megelégszem e részben mindennel, amit jónak találsz. Nem tartod hasznosnak a kihirdetést? Félted a kiadó és birtokos hitelét? Úgy lehetne talán a második kötetbe toldalékul a nyomtatási hibákat kiadni. Vagy amint jónak látjátok.

Nagy baj, hogy második kötetem nem készülhet. Nagyon el vagyok foglalva, azonban ki tudja, mit ád a sors? Lesem az üres időt és fogok dolgozni.

Az országgyűlésnek elején vagyunk. Meghatároztuk, hogy az országgyűlési naplón felül kerületi naplónk is legyen. De ez nem nyomatni, csak diktáltatni fog. Isten tudja, mi lesz belőle. A királyi feladások rendét nem fogadták el. Meglássuk, mint fejlik ki a dolog.

Jegyzőkké választattak: Fekete pozsonyi, Siskovics baranyai, Bernát ungi, és a szatmári első követ. A pálya nem látszik nagyon kívánatosnak. Sok időt ragad el, s kevés jóra-juthatást igér. Adieu, Borcsád kezeit csókolom; gyermekeidet ölelem. Ily rövid levélkékkel a lehetségig gyakran foglak kínozni; hosszakat nem várhatsz. Ölellek százszor és ezerszer.

202
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

1832.

Tegnap kezembe akadt... *(Így kezdődik Angyal összkiadása X. kötetében, 55-56. l., Kölcsey egyik, Döbrenteihez írt levele; ez közelebbi vizsgálatra az 1832. jún. 1-én írt levél részletének, a 3. bekezdésének bizonyult: kiadványunkban a 178. számon, 434. lapon hoztuk; az eddig önálló levélként ismert töredék közlése tehát felesleges. A szerk.)*

203
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, január 8-án. 1833.

Karácsonyban írt leveledre, édes jó Lacim, csak ma van időm válaszolni. Az innep másod napján volt kerületi ülésünk óta folyó hó 5-ig csak küldöttségben dolgoztunk. Ez sok időt elfoglalt. Ötödik óta minden nap kerület vala, s négy napi vitatás után elvégeztünk:

1. Egy izenetet a főrendekhez, hogy izeneteiket magyarúl írják.
2. dt. a magyar nyelvnek az 1805: 4. alól felszabadításáért.
3. Ezen tárgyban egy deák felírást.
4. Izenetet a diéta Pestre viteléről.
5. Ezen tárgyban deák felírást.
6. 7. A dankadresset izenetképen, és deák felírásban.
8. A praeferentiálékat.

Tőlem vagynak az 1., 2., 3., 4., 5, és a 8-dik szám alattiban az egyesített 2. és 3. pont. Ez egy hosszú, diplomatikai dedukció Erdély és a Partium eránt. Ma referáltam, s minden változtatás nélkül nagy helybenhagyással fogadtatott. Néhányan személyesen megköszönték. Bár egyebütt is hasonló hatást tenne az. Erdély sorsa nagyon szívemen fekszik: hiszen az én anyám erdélyi volt. A munka végét ide írom: Duae tantum reperiuntur in orbe terrarum Patriae, se mutuo germanas nuncupantes, arctissima quondam in Sacra Regni corona unione connexae; moestisque diu, successu temporum, separatae casibus, in gremio Suae Mtis sibi invicem reddi postulant; inconcussa fide animatae, reunione feliciter peracta, se sibi invicem animum, dignas autem paterno Regi reddituras esse gratias.

Ebből láthatod, hogy engem a diplomatia még poetai fenségemből egészen le nem szállított. A főrendeket felszólító izenet vég sora ez: kiknek ősei vért ontottak *a haza'ért*, azok az előttek ismeretes nemzeti nyelvet kebelökbe ismét visszafogadják *a haza'ért*. A refrain nem rossz, s ha Kisfaludy volnék, utána tenném: *de bizony mind jó az eb ... a.*

Palinak múlt héten írtam; s mivel nagyon gyakran nem írhatok, légy jó neki e levélkéből valamit párban küldeni. Egy levelét már vettem: s reá válaszoltam is.

Josephine kezeit, s a lyánykákat csókolom, Helmeczyt, Vörösmartyt, Bajzát ölelem. Schedelnek kívánok a keresztelőhez sok szerencsét. Grófoddal találkozám; egészséges és vidám. Adieu! Imádkozzatok érettem.

204
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, jan. 12-dik, 1833.

Édes Zsigám, dec. 27-én írt igen kedves leveledet három napja, hogy vettem. Ma estve tíz óra után lophatok időt, hogy válaszoljak. Főispánunknak írtam már kétszer; reméllem, hogy utóbbi levelemet közölni fogta veled is. Beszédeket kívánsz? Édes barátom, oly embertől, ki reggel, mihelyt felöltözik, vagy országos vagy kerületi ülésbe, vagy küldöttségbe megy, ki onnan két órakor szabadulván, ebédtől újra vagy küldöttségbe vagy konferenciába fut; ki estve tíz órakor kerül haza, s még azonfelül jegyzői tollat visz, s az ég tudja, még mit mindent, oly embertől mondom nem sokat lehet várni. Azonban, hogy tudd, mennyire szeretlek, íme küldök két rövid beszédet. Nem igen jók; de nem is igen rosszak. Mindenesetre megbizonyítják, hogy kedvedért örömest teszek, amit lehet.

Országos ülésünk karácson előttől fogva folyó hó 10-ig nem volt. Karácsontól egy egész hétig szüntelen deputatióban valánk; mert nekem mint jegyzőnek, minden deputatióban ott kell lennem: azután egész január 9-ikéig mindig kerületi ülések voltak. Készítettünk:

Egy üzenetet a Fő RRhez, hogy velünk magyarúl levelezzenek.

Egy üzenetet és felírást, hogy a diéta Pestre vitessék.

Egy üzenetet és felírást, hogy a repraesentatiók és törvénycikkelyek, valamint a kir. *resolutiók is csak magyarúl készüljenek.* - Ezeket mind én írtam.

Egy üzenetet és felírást a kir. propositiókra írt Bernát.

A praeferentiale gravameneket többen készítettük. *Én az Erdély és a Partium visszakapcsolása felől való gravament dolgoztam. Nagy munka, melyben a tárgy egész kiterjedésében van kidolgozva. Ez a munka nekem szerencsét csinált; mert nagy hatást tett.*

A magyar nyelv és diéta iránti irományok már az országgyűlésen (január 10-dikén és 11.) keresztül mentek. A királyi propositiókra való felírás tegnap vétetett fel először. Nagy volt a kérdés. A circulusban a többség azt végzé, hogy a kereskedési tárgy elől, azután az urbarium és commissariaticum vétessék fel, s együtt terjesztessék sanctio alá. De sokan voltak, kik az urbariumot akarák elől, különben abban megegyezvén, hogy sanctio alá együtt terjesztessenek. A commercialisták abban tarták a haza boldogságát, ha a kereskedés elől lesz pertractálva, mert különben, ugymondának, ezen tárgyból semmi sem lesz. Az urbarialisták attól féltek, hogy a statusok táblája a maga popularitását veszélyezteti, ha az urbariumot legelől nem fogadja el. Így a kérdés az országos ülésben újra nagy vitatás alá jött, s kétnapi vitatás után az urbarialisták csakugyan győztek. E szerint a nuncium ismét visszajön a circulusra; s éppen az én praesidiumom alá; mert holnaptól fogva a praesidium *Vas* és *Szatmár* lesznek.

A Fő Rendek elfogadják-e a magyar üzenetváltásra felszólító nunciumot? Kétséges. Némelyek azt mondják, igen. *A mi orátorunk már ma magyarúl köszönté a Fő Rendek tábláját új esztendei üdvözlettel*; a T. Rendek táblájánál gróf Cziráky (különben nagy deák) magyar beszédet tartott. Még egy üzenetünk sem küldetett által a Főtáblához.

Még más újságunk is van. A nagyon lenn ülő vgyék már régen panaszkodván, a múlt országgyűlés következésében a nádor bizonyos terveket készíttetett, mik szerint az üléseket jobb módon lehetne szerkesztetni.

Sok tanácskozás után egy új terv jött világosságra; mely szerint a papság a harmadik asztaltól a királyi tábla felé (melynek helye megnagyobbúl) fog huzódni, s az üresen maradt asztalhoz azon vármegyék mennek által, melyek nagyon lenn ülnek. Ezen tárgy is már circulariter el van végezve; de még országos ülésben nem forgott.

A religio dolgában (intuitu articuli 26: 1790) küldöttség van rendelve; de még ez a maga üléseit el nem kezdheté.

A diárium nagyon nehezen indúl; még csak hat ív kész, acta egy sem.

Az Országgyűlési Újság dolgát régen próbálgatjuk circulariter. Semmire sem mentünk egyébre, hanem hogy a circulusoknak legyen diariuma s az diktáltassék. Hanem a 10-ikben Nógrád részéről az országos ülésben az Újság ismét proponáltatván, nagy tűz lett, s ezen gyűlésben kivívtuk:

1. Hogy a Fő Rendek szólíttassanak fel, hogy ők is tartsanak naplót.

2. Hogy újság legyen, mely a naplókönyvből adjon kivonatokat, s a repraesentatiókat és kir. resolutiókat közölje.

Már hát a tárgy ki van víva; csak az a nagy kérdés: hogyan kezdünk hozzá? Három napja, hogy egy nagybecsű barátommal dolgozunk, de még hátrább vagyunk mint valánk. Barátom, keserves dolog valamire menni. Egyetértés nincs; kapacitálni nem lehet. Sok mindent írhatnék neked; de a levél keveset tűr. Nem bizonyos, ha fel nem bontják-e? Annyit mondhatok, hogy üléseink zajosak. Ma minekutána az urbárium győzött, s a conclusum kimondatott, majd hogy hajba nem kaptunk. Kikelések, megtámadások, s szóharcok valának, és lárma szertelen.

Én ma és tegnap hallgattam; de 10-ikben egyike valék a legharsogóbbaknak. Az ég könyörüljön rajtunk.

Csak azt várom, hogy a propositiókra menő nuncium s a praeferentiálék végkép megállíttassanak s a nyomtatványok jőjjenek kifelé, azonnal fogunk ismét hivatalos relatiót tenni. Most még sehogy sem vagyunk. Köszönöm, hogy Pepinek levelemet megküldéd, ide zárok most is egyet. Geőczöt, az öreg Szlélekyt, Urayt, s több tiszti társaimat, és Mátay kollegát tisztelem. Többeknek s mindenek felett Geőcznek írnék s Szlélekynek válaszolnék, csak időt nyerhessek. Igazán mondom, annyi dolgom, mint otthon a legszorgosabb gyűlési napokon. Ölellek ezerszer, írj minél többször. Eötves a múlt héten beteg volt, már nincs semmi baja. Egy kicsinyt únja magát.

205
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, január 28-dik, 1833.

Édes Zsigám, itt küldünk a diéta meneteléről egy rövid jelentést; s mivel a diétai acták nagyon szűken jőnek kifelé, az irományokat kézirati másolatokban csatoltuk hozzá. Láthatjátok, hogy lassan haladunk. Az urbárium első cikkelyéből három nap csupán 6 §-t tudtunk elvégezni. Így a kilenc operatumot legalább egy negyedrész század alatt végeznők el. A főrendek magyar nunciumait kevés napok mulva küldöm. Ma a kerület a praeferentialékra s kir. előadásokra készült főrendi izenetet vizsgálta meg; s nagy egyetértéssel maradt a magáé mellett. Még ennyi erőt, mint ma, nem láttam. Ha így tarthatna, lehetne valamit remélni. *Írnék holmit, de nem tanácsos. Már sok levél elveszett.* De annak idejében sok szép dolgot fogsz nálam látni, amit másutt nem találsz. Egy rakás musikalét vett *Nagy Náci* számodra, miket (ha a csomó nagysága engedi) az acták mellé rekesztetek. Fizettem érettök 6 pengő frtot.

Pénzünkkel a jövő hónapban talán megérjük; de szükség, hogy előre gondoskodni méltóztassál, nehogy véletlenség történjék. Utolsó levelemre még nem vettem tőled választ. Óhajtottuk volna, hogy a kir. propositiókra nézve kért utasításokat is jókorább kaphattuk volna; de a

főispán úgy írja, hogy gyűlést csak tartotok. Botka és Domahidy urak mégis Bécsben vagynak. Úgy suttogják, commissio fog rátok menni. Én azt mondám reá: jó! akkor kivilágosodik, hogy a bűnösök a panaszlók. Azonban még bizonyost nem tudok. Az ég árassza rád áldásait! Tiszti társaimat köszöntöm; az öreg *Szentléleky* bátyánknak vidd meg tiszteletemet. A napokban válaszolok neki. Mint folynak a napok? Samu testvérem leveléből tudom, hogy karácson után Pepit meglátogattad. Kérlek, gondodat házamról ne vedd le. Vetted-e utolsó (január 12. d.) levelemet? s benne a kivánt beszédeket? Ölellek édes barátom!

206
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, január 28. 1833.

Édes jó Palim, ismét félnem kell, hogy leveleimet idejében nem veszed. Utolsó levelemre mindeddig nem válaszoltál. Tegnap Hartlebentől vettem levelet, a második kötetet sürgeti. Ez baj. Mit csináljak én itt, hol annyi, s oly sokféle elvonatásom van? Azonban csak próbálok valamit. Addig is a nálad maradt beszédeket cenzúra alá adhatnád, s onnan Hartlebennek. Cselekedd ezt édes Palim; ha másolatra lesz szükség, tétessék azt költségemre. Semmi esetre bizonyosan nem tudhatom, ha lehetséges lesz-e nekem a kötetet innen elkészíthetni. Az az ember az én környülményimet nem tudja; nem tudja, hogy délelőtt gyűlés, délután konferencia, s éjjel írás. Azonban amit tehetek, teszek. Diétánk lassan foly. A főrendektől magyar izeneteket kaptunk. A diéta Pestre tételét ők is kívánják; de egyéb kívánságainkba nem igen egyeznek. Ebből tusa lesz. A mai kerület keményen viselte magát; nem engedett egy hajszálnyit is. Az urbariumba a mult héten kezdénk dolgozni. Három nap végeztünk hat §-t, mintegy 25-30 sort! Képzelheted a haladást. Bár feljőnétek édes Palim! Sokat mutathatnék, amit azóta írtam; s valami olyat, amit bizonyosan nem vártál. Rándulj be Pestre, s végezz Hartlébennel. Én minden üres órám neki fogom áldozni. A múlt napokban gyengélkedtem, gonosz hurut s nátha-hideg! de oly mértékben, hogy nagyon öszverongált. Egyéberánt szép telünk van, csak te itt lennél. Bártfayt úgy hallom, hogy jön. Ölellek Borcsáddal együtt; írj minél előbb, s minél gyakrabban. Hiszen te diétai notárius nem vagy.

207
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, február 3-án, 1833.

Édes Zsigám, kedves barátom, Pepi is írja, hogy meglátogattad, s hogy a kis fiam betegsége miatt írtál dr. Tamásinak. Köszönöm édes barátom! könyörgök, méltóztassál őket ezután is figyelemben tartani. Messze vagyok, bajaikon nem segíthetek; s ha te nem vagy, alig tudnám őket valakinek ajánlani.

A megyének január 28-án írtunk. Dolgaink lassan folynak, az országos ülések ritkák, s az első hetekben csak küldöttségben dolgozván kerületek sem valának. Ez az oka, hogy az első jelentés óta egész az említett határnapig nem írtunk. Január 30-dikán ismét egy csomót küldöttünk, napkönyvi ívekkel s musikalékkal. Elébb, mint e levelem hozzád ért, bizonyosan vetted mindegyiket.

A dolgok most így állanak. Az urbáriumot (minek első cikkelyéből három nap csak 6 §-t végezhettünk el) félbe kellett szakasztanunk, hogy a főrendi válaszokat felvegyük. Mennyiben voltak ezek kedvezők, mennyiben ellenkezők, relatiónkban megírtuk. A kerületi ülések kemény oppozícióval fogadták a válaszokat, s állhatatosan megmaradtak.

1. a mellett, hogy az előleges sérelmeket a királyi előadásoktól el nem választják.

2. hogy az operatumok először megállapított sora és a junctim mellett megmaradnak.

3. hogy a nyelv ügyét repraesentálni fogják. Most a renunciumok megvizsgálásáról foly a szó; még keresztül nem mentek egészen. Ha végök lesz, küldeni fogjuk. A circulare diariumot már kezdék egyszer diktálni. De még az első hét sincs egészen diktálva. *Az ifjúság általán fogva szorgalommal nem ír. Már egyszer mint jegyző, a praesidium által szólíttattam fel őket.*

Azalatt, míg a tegnap s ma vizsgáltatni kezdett nunciumok dictatura alatt voltak, a 7. §-t (Urbarium Art. I.) vettük fel. Ez a telek szabad adhatásáról szólván, igen fontos; de egyszersmind, az ország mostani körülményeihez képest csiklandós. E miatt konferenciákon próbáltuk a többséget kitudni, hogy az megtudatván, nyilván tartandó kerületben ne többé principiumokról, hanem csak a §. redactiójáról legyen szó. A többség ki is tudatott, az a szabad adásvevés mellett álla; el is határoztatott, hogy tehát erről debattirozni sem fogunk. Mind hijában! A praesidium emlékeztette ugyan a kerületeket e határozásra: azonban a pozsonyi követ a principiumot vitatni elkezdé, és a többiek utána. Két egész nap folyt a tusa; még pedig oly dolog felett, mely már szavazati többséggel eldöntetett; miről minden ember tudta, hogy megáll. - Isten tudja ez úton mi lesz belőlünk. Az én enunciatióm, ha jól jut eszembe, így vala:

Ha itt, tek. kerületek, valamely kérdésnek, valami principiumnak kifejtéséről, s abból következendő meggyőződésről lenne szó, én is felvenném a fonalat, mit sok, előttem szóló érdemes követek letettek; s előadnám okaimat, mik arra vezéreltek, hogy így és ne máskép gondolkozzam. Azonban, itt oly tárgy forog fenn, mi felett a törvényhatóságok, már az országgyűlés összehívatása előtt, állandó határozásokat tettenek, miket többé semmi védő vagy ellenző vitatás meg nem változtathat. Ennél fogva, úgy hiszem, nem fogok éppen rosszúl cselekedni, ha okaimat magamnak tartván, egyedül szavazatomat jelentem ki, mely így vagyon: *küldőim meghagyták, hogy a kéz alatti § felolvasott sorai mellett egész kiterjedésökben maradjak; tehát maradok.*

Ez egy kis próba az én diétai ékesszólásomból; telik-e benne kedvetek, vagy nem, ti lássátok. A héten a főrendek nunciumait; a circularis feleletekkel együtt le fogjuk küldeni. De könyörgünk, farsangi mulatságaitok közt, el ne feledkezzetek rólunk.

Nagyon félek, tudósításod után, hogy a januarius 28-ki közgyűléstek ránk nézve semmi kedvezést nem eszközlött. Pedig ha valaha, most kellene iparkodni.

A pesti újságoknak a diétai hirek közlése meg van tiltva; csak az országos ülésekről közölhetnek holmi silányságokat, a pozsonyi újságok vezérlése szerint, melyek itt közvetetlen a personalis felvigyázása alatt állanak. A mi diétai újságunkból egy parányi kivonat lett az országos napkönyvből. Ez is nehezen indul útnak. A terv, miszerént az szerkesztetni fog, már régen készen van nálam; de csak holnap fogom a küldöttségnek referálhatni.

Az 1790: 26. törvénycikkelyre nézve kiküldött deputatio is már készen van. Az általa készült nuncium még kerületen csak felolvastatott, de nem vizsgáltatott. Küldeni fogjuk a többekkel együtt. Ezt Siskovics dolgozta. Én, mint kálvinista ember, nem akartam belevegyülni.

Dolgom sok; *mert könyvárusom* is sürget; mint *jegyzőnek és követnek is külön kötelességeim vagynak.* Legtöbb időt elvesz a sok konferenciázás; pedig sokszor minden haszon nélkül. Nehezen gyalulódnak együvé.

Feleséged adressze alatt küldöm e levelet. Isten áldjon meg minden javaival. Urayt, Szirmayt, Mátayt, Lencsést, Ujhelyit és Szuhányiékat köszöntöm. Mint vagytok a notariával? Ki van-e már egészítve? Adieu, édes barátom!

Botkáékról Eötves Miska levelét eddig vetted; én tehát erről nem írok. A főispánnak írtam valamit rólok.

208
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, február 8-án, 1833.

Édes, jó Lacim, kevéssel azután, hogy január 12-kén írt leveledet az újságredactio iránti fájdalmas hírekkel vevém, azt hallottam Wesselényitől is, Rápától is, hogy te ide jövendő leszesz, mégpedig együtt Helmeczyvel; s minekutána én ezerszer inkább szerettem volna, ha neked holmit és sok mindent élő szavakkal adhassak elő, áhítozva és várva vártalak. De íme a februáriusra rendelt igazgatótanácsi ülés megtörtént, s te és ti nem jelenétek meg; ami nekem a bizonyos remény után keserű veszteség lőn. Mit van már most tenni, mint újra tollhoz és papiroshoz folyamodnom? Teszem azt, de jól és mélyen érezvén, miképpen az írás egész mestersége, vagy művészete, vagy aminek akarod, nem egyéb az élő beszélgetés nyomorúságos szurrogátumánál; és pedig a szurrogátumok, mond valamely leopoldvárosi színdarabban Venus asszony, mindöszve sem érnek semmit is.

Bizonyosan hallád, hogy miután az első hetekben kovácsolt, pőrölyözött, forrasztott és foltozott üzeneteket és felírásokat a főRRnek általküldöttük, az urbáriumhoz kezdénk; és hét napi keserves munkával hetedfél §-t az első cikkelyből dicsőségesen el is végeztünk. Közbe jövén a főrendi válaszok, ezeknek estünk, s darab idő óta a viszonüzeneteket készítgetjük exempláris makacssággal, mert tudnotok kell, hogy hajszálat sem engedünk. Az 1790: 26. törv.-cikkely sérelmei, s a nagy napkönyvből készűlendő kivonat is felforogván, ezekre nézve is a múlt napokban készítettünk irományokat: az elsőre üzenetet és felírást, másikra a szerkesztetőnek és felvigyázóknak útasítást. Mindezekhez járúlt még egy üzenet és felírás a királyi lak hazánkba tétele felől. Tőlem vagynak: viszonüzenet a magyar nyelv ügyében. Con amore dolgozva, és fogadva. Dto a pesti országgyűlés iránt nehány sor, az említett útasítás, a királyi lak iránti irományok (!), és az előlegeseket illetőleg, jegyzet az erdélyi ügyben. A királyi lakon kívül a többiek a mai országgyűlésen mind beadattak; s a dankadresset, az előlegeseket, pesti diétát s a nyelv ügyét illetők a hatalomszó: *maradjon* segédével keresztül is mentek. Most a főtábla fiai fognak rajtok tusázni.

Mindezekből látod, hogy előre lassan megyünk. Különben minden glosszáktól megtartóztatom magamat.

Ma húztam vissza Csomaynak a múlt diétán a hadpótlásra nézve tett nyilatkozását. Vége így hangzott: Annálfogva én Kölcsey Ferenc, Szatmár vármegye országgyűlési követe, az 1830-diki országgyűlés napkönyvének 158. lapján álló, s előbb említett nyilatkoztatást, küldőim meghagyásokból és nevökben, ezennel visszahúzom, megsemmisítem; helytelennek, törvénytelennek, megyém akaratja és jóváhagyása ellen mondottnak lenni kinyilatkoztatom; s e visszahúzást, megsemmisítést és nyilatkoztatást tiszta, világos, félre nem magyarázható szavakkal e jelen országos ülés napkönyvébe igtatni kérem és kívánom. - Ist das nicht recht protestirt?

Hartlebennel meggyűlt a bajom. Minap rám írt, hogy második kötetemet küldjem. Én azt írám, némely beszédeimet Szemerénél tettem le; azokat cenzuráltatnák, s én igyekezném

innen többet is leküldeni. De jó volna talán, ha meglátogatnád azt az urat, s magyaráznád egy kicsinyt nékie: mi az a kerűleti jegyző? Én a lehetségig teszek mindent; dolgozgatom is számára; de mindenesetre tudni kell azt nékie, hogy most nem bennem a hiba, ha terminust szorosan nem tarthatok. Palival levelezésem lassan foly. Nem tudom mi Isten csudája, minden protestációi ellen is Kerepesre küldözgetik leveleimet, pedig utcát, házat, numerót, házmestert, mindent felírok, hogy Pesten adják be. Most is úgy tettek levelemmel, s én ennélfogva oly messze állok tőle, mintha Párizsban és Pesten laknánk. Neki is írtam Hartleben miatt. Kérlek gondoskodjatok e tárgyról. Én két hét alatt ismét küldök beszédeket a 2-ik kötethez; úgy vélem azokat csak hozzád kellene útasítanom. Rápát meg fogom tudakozni. Te mind Palihoz, mind Hartlebenhez közel vagy.

Josephine kezeit s a kedves lyánykákat csókolom. Ölellek édes Lacim. Ne légy bosszúálló, azaz, ha sokáig nem feleltem leveledre, te válaszolj gyorsan. Adieu!

209
SZEMERE PÁLNÉHOZ

Pozsony, február. 8-d. 1833.

Édes jó Borcsám!

A mi Palink cimboraságában írt levélkét annál nagyobb örömmel vevém, mennél inkább nyugtalanított, hogy leveleimre Palitól választ nem nyerhettem. Iszonyú dolog az a Kerepesre küldözés! Mi ellenséges démon veti itt magát útba a mi levelezésünknek? Én Palinak már háromszor írtam, mint napi jegyzékeim mutatják; s legközelebb január 28-dikán. Hartleben rám írt, hogy a második kötetet készítsem. Felelém, miképpen Palinál hagytam egy csomó beszédet, hogy cenzúra alá mehessenek; s kértem írnák meg, mennyit fognának azok nyomtatásban tenni, hogy ahhoz képest innen többet küldhessek. Egyéberánt megírtam Hartlebennek, hogy én kerületi jegyző lévén nagyon el vagyok foglalva; s ne várjon tőlem nagy pontosságot. Magam ugyanakkor írtam Palinak a 28-diki levelet. Ohajtom tudni minél elébb, ha vette-e? Én itt dolgozom Hartleben számára, s két hét alatt bizonyosan küldök valamit, hacsak Bártfayhoz alkalmat lelek. Azért könyörgök, méltóztassatok ott tudakoztatni annak idejében.

Életem, édes Borcsám, nem irigyleni való. Százfejű kritika alatt nyögni, még amellett megyémnek, Hartlebennek dolgozni, és saját napkönyvemet is vinni - sok elfoglaltatás. De sok a bosszuság is. Annyi hiában való törekedés, annyi feldúlt remény, annyi vívás, s vívás után a koszorúnak új veszélybe süllyedése. - Nem, kedveseim, ezt egyforma hideg nyúgalommal tűrni nem lehet. És az a hidegség, az a csácsogó, mozgó, nyugtalankodó és - mégis fagyos természet! Volnátok csak itt, hallhatnátok csak, amit eleven szóval beszéllenek; amit éji óráimban írt naplómból olvasnék! - De látni fogjuk egymást, s bárcsak itt volna a tavasz, hogy vagy én Pécelen keresztűl haza, vagy ti ide juthatnátok. Pepiéket is szánom. A fiam sokszor és keservesen sír; beteg is volt reumás hidegben, december végén. Ez mégis szenvedés, és miért? Nem merem mondani a hazáért. Mert azért halni sem volna keserű.

Lassan, igen lassan haladunk. Az urbáriumból hét kerületi ülésben hetedfél §-t végzénk, alig negyven sort! Legközelebb a főrendi tagadó válaszokra feleltünk - tagadólag. E tagadó helyzetben még eddig legtöbb erőt láttam kifejleni. Marad-e az erő soká, marad-e végig?

Ma ismét országos ülés volt, beadtunk:

Viszon izenetet a Dankadresse tárgyában;

dt. Az előleges sérelmeket illetőleg. Ebben az erdélyi pont ismét tőlem.

dt. A magyar nyelv ügyében; tőlem.

dt. A pesti országgyűlés tárgyában, tőlem, de ez kicsiny. A főrendek e tárgyban velünk egyetértettek; s csak két szóról volt kérdés.

dt. A protestáns ügy sérelmeire nézve.

Felírást ugyane tárgyban.

Utasítást az országos napkönyvből készülendő kivonatra nézve; tőlem.

Ezekhez jőnek még ugyancsak tőlem egy izenet és felírás a királyi laknak az országba általtétele iránt.

A főrendek magyarul válaszolgatnak; ennyit nyertünk eddig. Pali csudálkozni fog ha írom, hogy a főrendi válaszokban rény, elv, s az ég tudja mi minden új szó van. De magam sem maradok hátra, szavainkat egymás után tálalgatom nekik.

Remélem, Pali beteg nem lesz többé s nekem szorgalommal írni fog, s Hartlebennel végezend. Az ég áldjon meg benneteket minden jóval, széppel, és kivánatossal. Emlékezzetek gyakran rólam s higgyétek el, soha sem volt nagyobb szükségem reátok s házam népére mint most. Vagynak pillantatok, midőn bánom a pályát, melyre léptem. Adieu édes jó Borcsám, édes jó Palim. Jennyt és Bertit ölelem.

210
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, febr. 10. 1833.

Édes Zsigám, szeretetreméltó barátom. Folyó hónap 3-dikán írt levelemet, intésed szerint feleséged címe alatt küldöttem, és sok minden országgyűlési apró hírekkel megtömtem. Nyugtalan vagyok tudni, vetted-e? Nem szeretném, ha eltévedt volna. Eddig bizonyosan vetted a musikalékat is, miket január 30-án országgyűlési napkönyvvel együtt küldöttem. Ma ismét küldök a megyének jelentést egy nagy csomó részint kézirati, részint nyomtatványi actával, s egy rakás napkönyvvel. A circulare diariumból még nagyon kevés van írva, ezt tehát csak később küldöm. Mik folynak itt, a jelentésből, mely napról napra van írva, által láthatod. A régibb acták közt, mik voltak tőlem, megírtam. A viszonüzenetek közt enyém 1., az előlegesekben az erdélyi pont, 2. a nyelv ügye, 3. pesti diéta, 4. és 5. a királyi lak iránti üzenet és felírás. *A nyelv ügyében irottat enthuziasmussal fogadták. A királyi lakra nézve temérdek küzdést kellett kiállanom; s ez annyival rosszabbul esik, mert az egész tárgy kedvem ellen van, és csak sok unszolásra vállaltam fel.*

Botkáék eddig otthon vagynak. *Eötvessel* együtt úgy hiszem mindent megírtunk, ami rájok tartozott. Most csak annyi írni valóm van, hogy a nádortól levél ment Domahidy után Bécsbe; de már ott nem lévén, a levél visszautasíttatott Pozsonyba a vendégfogadóhoz, hol szállva volt. Azonban már akkor innen is elindult haza felé; s így a levelet hozzám hozták, hogy mondanám meg, hova kell utasítani. Én Nagy Károlyt írtam rá, s mondám, tegyék postára: s egyszersmind kénytelen valék a vendégfogadói kellnernek, ki a Bécsből visszatéréskor a levelet kiváltotta, 12 C. krajcárt fizetni. A veszteség nem nagy; de nem tudom, ha azon levél nem a ti felírástok következtében küldetik-e? Otthon utána járhatnál. Azok az urak itt azt mondák, hogy kancellárius gr. Reviczky Domahidyt szabaddá tette, addig mulatni Bécsben,

meddig kedve lesz. Botka a fiát itt hagyta; de nekem, noha maga volt nálam, egy szót sem szólott felőle. Én ez ifjút még nem láttam.

Január 28-ki közgyűléstekből mindeddig semmit sem vettünk. Mégis iszonyú baj ez a lassú levelezés, mely N.-Károlytól Pozsonyig foly. Bár csak Pestre tennének bennünket. - Utasításom nyomán a Csomay enunciátióját, mely az 1830-ik országgyűlés napkönyvének 158. lapján áll, a 8-diki országos ülésen húztam vissza. *Őt nevén nem neveztem.* Itt sok akkori követ tagadja, hogy azt mondotta volna. Az ég tudja! Annyi igaz, hogy e világon sok ember szenved bűntelen.

Válaszolj minél elébb édes Zsigám! ajánlom házam népét, melynek eddig is hűen viselted gondját. Valamelyik levelemben írám, hogy előre gondolkodjál pénzről számunkra. Mert megtörténhetik, hogy márciusban már megfogyatkozunk.

A főispántól több ízben vettem levelet, s legközelebb e hónap 2-án válaszolék. Adieu, édes Zsigám, ölellek!

211
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, febr. 15-én, 1833.

Édes Zsigám, szeretett barátom. Február 2-án írt leveled a jan. 28-iki közgyűlés irományaival együtt nagy örömmel vevém. Panaszkodol, hogy nem írok. Való, hogy január 12-étől 28-ig, sem neked, sem Pepinek nem írtam; mert részint egy hétig tartott igen-igen gonosz catharus, részint az a miatt elmulasztott dolgaim kipótolása nagyon eltartóztattak; de január 28-dika óta ez hozzád negyedik, Pepihez pedig mai napról ötödik levelem. A megyének írtunk 28-ban, relatió nélkül napkönyvet küldénk 30-ban, ismét relatióval csomó írásokat és nyomtatványokat folyó hónap 10-dikén. Ma írunk ismét, s a kerületi diarium első hetét küldjük. Kancellistáimra is rájok parancsoltam, hogy írjanak.

Leveled a perszonálissal való öszvekapáson kezdődik. Azt az egész híres gyűlést megolvashatod a 10-ki (január) napkönyvben. A diétai újságról vala szó; nekem és a követek nagy részének utasításaink lévén, kellett szólanunk. A perszonális sokáig hallgatott; s egyszer felállván ostromlotta kívánságunkat, még pedig rossz okokkal; azt az iszonyú hibát is követvén el, hogy a cenzúra kérdését (amit pedig minden követ, mintha öszvebeszéltek volna szerényen kikerült) erővel a vitatásba hozta. Természetesen sokan feleltek neki; s minthogy nekem az újság utasításomban volt, nekem is kellett felelni, s feleltem, a cenzúra kérdését elmellőzvén, egyenesen az újságra nézve. Feleletem nyomorult töredékét (mert nem elég jól van felfogva) az említett jan. 10-ki ülésben láthatod. Én őt nem bántottam magát; nem is volt oka haragudni érette; nem is haragudott; hiszen azóta kétszer is ebédeltem nála; mint kerületi praeses pedig legalább hatszor voltam relatión. A hír csak azért terjedt el, mert 1. az első országos ülés volt, melyben a perszonális a státusokkal megmérkőzött, s az ilyen első ülés mindig a legnagyobb figyelemmel vétetik; hogy belőle jövendölhessék: mint fog bírni a perszonális a táblával?

2., *Az én beszédem* (mert ritkán szólok, s olyankor nagyon várják) *nagy elevenséggel fogadtatott, felkiáltásokkal háromszor-négyszer félbeszakasztatott. Nem mintha valami különös lett volna; de az oppozíció örült, hogy a praesidium veszt. És vesztett, édes barátom!* Azon 10-diki ülés minden tekintetét semmivé tette. Azóta, amiben a státusok a circulusban meg tudnak egyezni, az országos ülésben többé vitatás alá sem jön. Akármit kezd a perszonális; kiáltják: maradjon! s vége mindennek.

Az 1830-diki actákat és naplót ami illeti; én mindjárt feljöttemkor kérdőre vetettem a könyvnyomtatókat; de azt állítják, hogy a példányokat Debrecenbe Csáthynéhoz már régen leküldötték. Írtam Csomaynak ez iránt; egyébre nézve magam számára hozattam a nyomtatóktól egész példányokat. Ha megkerül a megyéé, akkor ezeket visszaadom; ha nem kerül, akkor haza viszem.

Relatiómra adott végzésteikkel nem igen merek itt dicsekedni. A pesti hidat ami illeti, az arra tett végzéssel nagyon meg vagyok elégedve; a vám és révfizetést az egész országra nézve ami nézi, azt kivihetni nincs reménységem. Azonban annak idejében próbát teszünk. *Ha a pesti hídra nézve kivihetnők: akkor ki lehetne vinni hogy akárhol az országban valami társaság öszve áll, és hidat*, vagy útat, vagy csatornát csinál, vámfizetés által segíttessék ki költségeiből, azon módon, mint a pesti javallat. Ez nem lenne rossz; minden megyében lehetne utánozni.

A capacitást csak meg lehetett volna adni; de ha ezt sem adták meg, akkor a domestikát még kevésbbé lehetett várni. Tudom, rajtad nem mult; az ifjú Nagy Károly írta is, hogy harcoltál. De édes barátom sokat kell még nekünk odahaza is, itt is harcolni, míg utoljára, talán félszázad után, a szikra egyszer csak fellobban.

Egy van, ami nagyon elakasztott; hogy t. i. az országgyűlési napi bért csak ezen diétára vállaltátok fel felében. De az országos munkálatok sorában a publico-politicum operarumban általánosan is minden ezután is következő diétákra fogadta el Szatmár-vármegye a napi bérek felét a nemesség által fizetendőnek. Ezt vagy elfeledtétek; vagy megbántátok. Ez iránt a megyének írni nem merek, míg tőled felvilágosítást nem veszek. De könyörgök, ha lehetséges, ne engedj visszalépést. Amit már egyszer kivívtunk, maradjon kivíva.

A küldöttség, mely a királyi házat köszönteni volt, Bécsből visszajött. A nádor tegnap délelőtti tízkor érkezett, s már tizenegykor a főrendekkel ülést tartott. A mi viszonüzeneteinket (mind megküldöttem azokat) rostálgatják. Ma is ülést tartanak; engedni nem igen hajlandók; s az ég tudja: mi lesz? A dolog nagyon húzódik.

Mi amióta üzeneteinket elvégeztük, az urbáriumhoz nyultunk ismét. Az első artikulust tegnapelőtt elvégeztük. Tegnap a másodikat kezdették, s ma folytatták. A principiumok még eddig mind megállottak az országos küldöttség munkája szerint; csak a kitételekben vagynak változások. Mihelyt az illető jegyző a változtatásokkal készen lesz, és az circulariter megrostáltatik: azonnal küldöm.

Az operátumokra tett jegyzeteket mind elhoztam, mert ketten levén, két példányra van szükségünk. Egyébaránt parancsod szerént az urbariálét ide zárom, a többit is folyvást iratom.

Pepi hálásan emlegeti iránta való gondoskodásodat. Köszönöm, édes Zsigám! Az ég áldjon meg jóságodért. Kölcsey Imre a pörrel hogyan van? Nagy baj az az értetlenség! Legnagyobb baj az, hogy a transactio eredetije nála van; és így nélküle nem mozoghatunk. Csak kezdené már akárhogy; ha a pör megindul, és az eredeti transactiót bemutatja, azután csak inkább lehet lépni, nála nélkül is. Könyörgök, méltóztassál felvigyázni, hogy legalább kár ne essék.

Válaszolj minél elébb, hogy tudjam, ha leveleim s relatióink pontosan megérkeznek-e? Mint töltöttétek a víg napot Sárközön? A főispánnak február 2-án írtam utolszor; azóta levelét nem vettem. Szeretnék haza toppanhatni, s köztetek egy víg órát tölthetni. Ha a herceg *Odescalchi* és gróf *Beleznai* közt volt duellumról híreket vesztek, ne higgyétek. Öszvevesztek ugyan, azaz Beleznai beleveszekedett a hercegbe, s ki is hívták egymást; de a dologból nem lett semmi. Most itt a mágnások azon gondolkoznak, hogyan lehetne az ily ostobaságoknak elejét venni?

Ha hírt vesztek, hogy a párizsi lengyelek a magyar diétának levelet írtak: bízvást hihetitek. Én szememmel láttam és olvastam; deákul és magyarul volt. Most a levél a nádornál van. Mi leszen ebből? Még nem tudhatjuk. Ha lesz valami, azt hivatalosan is meg kell majd írnom. Köszönts mindeneket, kik rólam emlékeznek. Adieu! Ölellek ezerszer.

A Székely József ellenem való keresetére nézve a megye felírt a restaurationális ülésből; nagyon kérlek, méltóztassál megírni: jött-e válasz a kancelláriáról, és mi?

212
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, február 15. 1833.

Édes jó Palim, éppen egy hete ma, hogy neked, azaz, a kedves Borcsának és neked levelet írtam; azóta vettem 5-dikben írt leveledet, a Szemere Bertalanéra írva. Fáj tudnom, hogy ismét változásaid vagynak; és semmit nem óhajtok inkább, mint jobbanlétedről újolag és minél előbb tudósíttatni. Semmi esetre ne hagyd el magad; hidd el nekem, száz eset közt kilencvenszer még több erő van az emberben, mint saját maga gondolná. Azért nem hasztalan az én régi és gyakori mondásom: erősödjetek! Mert az akarat ereje lelken és testen, és más személyen is uralkodik. Kár, hogy nem mindég vagyunk tökéletes elszánással: akarni, azaz úgy akarni, hogy az akaratot nyomban tett kövesse. Az a gonosz aranyér! De utolsó leveled szerént merem remélni a jobbulást; merem hinni, hogy eddig elevenebb vagy. Az idő szelíd, s ez sokat segít.

Hartlebennel mindenesetre kell tennünk valamit. Hogy tökéletes korrektúra legyen, arról már nem is álmodok. A jövő hét végén küldök nehány beszédet, ha alkalmat találok, t. i. biztosat, Bártfayhoz. Hartleben január 28-diki levelemre még nem felelt. Nagyon szeretném tudni, miben vagyok és lehetek vele? De egyszersmind szeretném köteteimet is minél hamarább kiadva látni, hogy e gondtól megszabaduljak.

Bertalant hivattam; az egy nyájas ifjú; ismeretekkel látszik birni; eleven, s levele, mit tőled küldve olvasék, nyelvtudományt s gyakorlott kezet mutat. Kértem, látogatna meg többször, s hozzon valami dolgozást. Azóta még nem láttam.

Bár Pozsonyba feljöhetnél, bár feljönnél! az neked és nekem nagy segítség lenne. Nehány sötét órát lehánynánk nyakunkról. Semmiesetre nem válok meg a reménytől, hogy ha mi Pestre nem mehetünk, ti a legelső melegebb nappal ide jöttök.

Döbrenteivel tegnap Gr. Széchenyinél együtt ebédeltünk. Ő délután indult hazafelé. Gróf Teleky ideiglen az előlülői székben megmaradt; a tudománytár dolga pedig a közelebbi nagygyűlésre halasztatott. Gr. Széchenyi azon van, hogy addig a kiadás felfüggesztve legyen, akkor pedig örökre elmaradjon. Ez az én óhajtásom. Mult héten az igazgató tanács konferenciáján hosszan és szabad szavakkal előadtam az akadémiai statútumok gyenge oldalait, s leginkább azt a gonosz kritikai tensiót! Remélem, ettől csak megmenekszünk. Én ugyan kimondám: úgy jelenjen meg az a kritikai tudománytár, hogy én megvívok vele; s ha leveretik, ha a társaság szégyenbe jön: azok lássák, kik a hibát orvosolni nem hagyták.

Öröm vola olvasnom leveledből, hogy beszédeim legféltőbbjeik a könyvvizsgálatot szerencsésen kiállották; kérlek, légy rajta, hogy a többiek is keresztülmehessenek minél előbb. Ha a jövő héten minden beszédeimmel készen nem leszek is, a készeket mégis küldöm, hogy a nyomtatást kezdeni lehessen. Ezt mindenesetre tudassad Hartlebennel. Pozsonyba Landeshez nehány példányt küldött verseimből; úgy mondják, kelnek. Óhajtanám, hogy Hartlebennek haszna legyen a vásáron. Isten áldjon meg, édes Palim, válaszolj minél előbb; Borcsád kezeit csókolom; Jennyt és Bertit ölelem. Adieu!

213
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, március 2-án, 1833.

Édes Lacim, kedves barátom, baráti levélkédet, a Zalánnal együtt nagy örömmel vevém. Vidd meg Vörösmartynak köszönetemet. Én neked régen akartam írni, s nem azért nem írtam, mivel rá nem értem volna; hanem mivel lélekmozdúlatim sok napokig szinte hideglelésben tartottak. Hogy a főrendek a magyar nyelv ügyét visszavetették, az fájt; azután a váradi prépost dolga hozott zajba; legközelebb az ifjúság kizárására, legalább nagy megszorítására szolgáló machinációk miatt kellett napokig futkosnunk. A prépost dolgát bizonyosan tudjátok; az ifjúság miatt elébb a nádor hívott bennünket konferenciára (febr. 27-kén), azután magunk tartottunk nagy konferenciát (28-kán). Tegnap ismét a perszonálishoz kelle gyűlnünk. Szerencsére előkészületeink használtak. Mindjárt a konferencia elején avantgárdánk keményen lőtt; mi sokan állottunk a legmakacsabb tüzelésre készen; s ez okozá, hogy a perszonális és emberei bölcsen be kezdék vonni a vitorlákat, s az egészből semmi sem lőn. El valánk határozva, hogy ha az ifjúság ellen többség lett volna; kerűletre kértük volna a titkos dolgot; s ha ezt ki nem vihettük volna: országgyűlésen állunk fel. A világosság a baglyok minden fajának tűrhetetlen; s ezen eszköz bizonyosan fogott volna nyerni.

Beszédemet a nagyváradi prépost történeteinek folytában ide rekesztem. Legalább látni fogod, hogy a rettegők közé nem tartozom.

De ide rekesztem két beszédemet is Hartleben számára. Többet le nem írhattam e levél elején felhordott ok miatt; de jövő héten ismét írok le kettőt. E beszédeket lehetséges gyorsasággal küldd az én Palimnak, kihez ide egy cédulát rekesztek, hogy censeáltassa.

Fleckl úr holnap megy; s igyekszem e csomót jókor kezébe küldhetni; azért bezárom e levelet; kérvén, hogy az országos ülésben mondott beszédet Palival is közölni méltóztassál.

Nyugtalanúl várom válaszodat; ha beszédeimet, a Hartleben számára küldött kettőt tudniillik, vetted-e? Másolatban itt nem maradnak; tehát ezen egy eredetire nagyon kell vigyáznunk.

A következő héten még írok postán; addig is ölellek édes Lacim! Josephinédnek kézcsókomat; gyermekeidnek áldásom! Adieu!

214
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, március 2-d. 1833.

Édes jó Palim, február 15-diki levélkéimre választ mindeddig nem küldtél. Csak változó egészségedtől ne kelljen rettegnem! egyebet tűrök. Két beszédet - a Vádlott és Sorsvonás - Bártfaynkhoz küldök, hogy azokat a levélkével együtt kezedhez juttassa. Ítéletedet várom felőlek, s egyszersmind kérlek, hogy cenzeáltatásokról tégy rendelést. Időm lett volna több beszédet is leírni, de nyugtalan valék némely diétai környülmények miatt. Egy mult héten tartott beszédemet, amennyire az elmondás után leírhattam, Bártfay fogja veled közleni. Ez nem oly nemű, hogy valaha világot láthasson. Írdd meg második kötetem felől, mit végeztetek? Hartleben azóta nekem nem írt. Jövő héten két beszédet ismét leírok, s alkalom adatván, küldök. Hazulról ritkán veszem a leveleket, mert vesznek elfelé a postán. Ez nagyon bosszant. Jövő héten hosszabban írandok; most sietnem kell, nehogy a levél ittmaradjon. Adieu édes jó Palim! Ölellek ezerszer, Borcsád kezeit csókolom! Amivel e levél kelleténél rövidebb, az beszédeim olvasása fogja pótolni.

215
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, márc. 7-én, 1833.

Édes Zsigám, február 24-én írt leveledet vevém. A megyének szóló relatióból a dolgok menetelét láthatod. A váradi prépost és *Beőthy* közt történt dolgokat az ifjakkal megírattam. Ezek minden héten írnak neked egyszer. *Mondják, hogy a perszonálisnak mondott beszédemet is megküldötték.* Abból sejtheted, hogy mennek itt a dolgok. Sokat kellene azonban felvilágosításul mondanam; de némely dolgot csak élőszóval kell előadni. A perszonális beteg; azt mondják szívdobogásban szenved; annyi igaz, hogy ma feleségestől Bécsbe utazott. Úgy mondják szombaton vagy vasárnap haza jön. Az ég tudja.

A főtábla másodszor is visszaküldé üzeneteinket. Ez fáj édes barátom; ez nagyon fáj! *Te tudod, nekem a haza és a nyelv szerelmem; s mindent, ki ezeket hidegen nézheti, ellenségemnek tartok.* Ez az oka, hogy e másodszori visszaküldést el nem tűrhettem, s Erdély és a nyelv ügyében egész erőmben szólamlottam meg. Ifjaimnak meghagytam, hogy e két beszédet számodra küldjék meg. *A nyelvügyben mondatott meglehetős kemény*; jelen volt a kerületben *herceg Eszterházy az angol követ*; s úgy mondják, tetszett neki. Ő is azok közül való ugyan, kiket szabdaltam; de hiszen ő az ilyek hallásához a londoni parlamentben hozzá szokott. Azt beszélik: sajnálkozását jelenté, hogy itt gyorsírók nincsenek, s az ily beszédeknek el kell veszni; de *Péchy* tudtára adá, hogy van egy gyorsírónk, s ígérte, hogy a beszédet megkeríti. Eddig nála lehet.

Az altábla a maga előbbi üzenetei mellett erősen megmaradt. A viszonüzenetek már készen is vagynak; de még megvizsgálva nincsenek. Mihelyt a kerületi ülés a vizsgálatot elvégzi, azonnal küldöm.

Hogy találtátok az Erdély és nyelv tárgyában tett dolgozásaimat? Most mind a két tárgyban egy kicsinyt keményebben írtam; nem tudom, hogy megy át a cenzúrán. *De az efféle használ. A nyelv miatt mondott beszédem után Kubinyi, kinek megyéjétől ellenkező utasítása volt, azt jelentette ki, hogy ő a világért sem merte volna az ellenkező értelmet előhozni. A túróci követ azt: hogy ha az üzenet is olyan lesz, mint a beszéd,* tehát *egy szót sem fog a deák nyelv mellett kukkanni. Ez nem nyereség-e. Mi belőlünk édes barátom, lenne valami, ha szüntelen két három kemény ember harsogna körülünk.*

Örömed, mit reám nézve jelentesz, bizonysága a te barátságodnak. Szívem nyugodt e részben, hogy kötelességemnek, ameddig erőm engedi, eleget tettem. Bár tehetnék valami nagyot, valami jót! bár becsületet tehetnék megyémnek, hazámnak, és saját nevemnek! Ez lenne egyetlen jutalmam!

A diétai diurnomokra nézve, mik felől a közelebbi utasítás gondba hozott, leveled megnyugtat. De a hiba nagy volt; bizony a notariának jobban kellene vigyázni. Mert ki tudja, ha egyetlen egy utasítás nem csinál-e oly többséget, ami siralmas következést húz maga után? Mindenesetre a protokollumot meg kell igazíttatni, s az igazítást méltóztassál felküldeni. Bizony amit notariánkról írsz, az engem nagy gondba ejt; az istenért gondolkodjál a baj elhárításáról. Semmi esetre ne engedd meg, hogy hazatértemkor restanciákat találjak. Kovács is sokat hagyott; s ha még most is lesz, soha ki nem fogok gázolhatni.

Amit *Kölcsey Imréről* írsz, az méreggel tölt be. Lehet-e valaki oly vak, hogy saját hasznát ennyire ne lássa? De az ég a mi nemzetségünket mindig ily értetlenséggel látogatta. Az rettenetes baj, hogy az eredeti szerződés nála van; különben mi ővele nem gondolnánk. Mindenesetre könyörgök, ne nézd az ő égre kiáltó értetlenségét; hanem reám gondolva, akárki

előtt kezdi a pört, méltóztassál felvigyázni. Oly polcon állasz, honnan egy tekinteted többet használand, mint sok másnak küzdései.

A Székely dolgában, ha nem kedvező ítélet jött is: ez bőven ki van pótolva azon szerencse által, hogy a bíróság reád bízatott. Hiszen ennél kívánatosb szerencse reám nézve nem lehet. Profanálnám barátságunkat, ha ez ügyet neked ajánlanám. Csak azt szeretném tudni, hogyan fog az ellenfél mozgolódni? Ha a pört hamarjában meg akarják kezdeni, mégis baj otthon nem lennem; mert a dolgot én tudom legjobban. Nagyon fájna nekem, ha azon semmirekellő ember miatt a követségről lemondani kénytelen lennék. Az 1830: 6 szerint a diétai követek sincsenek a pörbe idéztetés alól kivéve, mert az artikulusban az áll *contra quosvis*. Várom tudósításodat. Mert a dolog rám nézve fontos. Attól, hogy előtted veszítsek, nem félek; de ha nem jól lenne az ügy védve, apellata után veszedelmem lehetne.

Relatiónkból olvasni fogod, hogy az ifjúság miatt konferenciák tartattak. Ezeknek rúgója Mérey volt, ki a nádort is a dologba vonta, s az által oly dolog részesévé tette, mire különben nem tekintett volna ily közelről. Néhány követ, s mindenekfelett Nagy Pál dolgozott az ifjak ellen, kik bizony semmi különöst nem tettek. A következés megmutatta, hogy kár volt bele fogni. A kerületi konferenciában nagyon hatalmaskodtak némelyek, kik jól tudták, miért haragusznak az ifjakra. A perszonálisnál tartott konferencián előre el voltak készülve. De mi, kik a kerületi konferenciát, magunkat ki nem nyilatkoztatva, ott hagytuk, feltevők magunkba, hogy a veszedelmes lépést el fogjuk hárítni. A perszonális szólott; s mindjárt utána *Bernát* részünkről, s nyersen; utána ugyancsak részünkről a pesti követ Dubraviczky.

Most *Nagy Pál* kezdett az ifjúság ellen sajtalan tréfákkal keverve szitkozódni. Ekkor Péchy, Pázmándy, én, a barsi Majtényi és Bezerédi felugrálánk. Majtényi szólt is; de utána mind a perszonális emberei összeszedték a vitorlát, mind maga Mérey hirtelen lemondott mindenről, s teljesen a mi értelmünkben enunciálván magát, székét sebesen elhagyta, csak hogy szóra ne jöhessünk. Így három napot elvesztettünk hijában, anélkül, hogy a roppant hegyszülésből legeslegkisebb is lett volna, - még csak egy kis egérke sem!

Pedig a cél nem vala kisebb, mint az ifjúságot úgy korlátba venni, hogy a mostani kis publicitásunk is megcsonkíttassék. Látod édes barátom, hogy holmi beszédecskének a jövőre nézve is van haszna; sokszor aztán az embernek felállása is ér valamit; s tüdejét sem rontja.

Nagy Pál képét bízvást kiteheted szobádból. Én ezt az urat hajdani nagyságában nem láttam. Most bizony a törpékhez tartozik.

B. Vécseynek februárban írtam; de a mi főispánunk most installációja gondjaival van elfoglalva, azért mostanában levelemmel nem háborítom. Ölellek édes Zsigám!

Csomayról a megyének nem írok. Revocatióm a diáriumban áll. A két abauji követ mondá nekem, hogy nem hallották tőle azt az enunciatiót. De ez csak privát beszéd, azért a megyének meg se írom. Legjobb ezt elhallgatni, s elfelejteni.

216
SZEMERE PÁLNÉHOZ

Pozsony, március 7. 1833.

Édes jó Borcsám, ma egész nap leveleket kell írnom, annyit, s oly szaporán, mint Cardinalis Quirini. Azért méltóztassék megengedni, hogy magának édes Borcsám és a mi Palinknak egyszerre írhassak.

Hogy a mi Jennynk menyasszony, azon igen igen örvendek; az magának, édes Borcsám, nem vénséget, de ifjúságot hoz. Mind az öröm, mind amiatt, mert otthon nem fogják látni, hogy a háznál ifjakat hódító szép lyányka van. Ölelem azt a kis menyasszonyt, s nagyon szeretném egy lépésnyiről látni: mint néz ki a leány 17 nappal a jegyváltás után.

A Pali levele 28-dikáról a múlt hónak, egyike volt azon eredetileg dévajszép leveleknek, milyeket ő boldog pillantataiban írni tud. Arra felelek.

Hartlebennel végezni? azt igen is ohajtom. Múlt héten küldék két beszédet Bártfayhoz (ki Pozsonyban nem vala) a gróf Károli jószágdirektora által. Lesem az időt, hogy kettőt ismét leírhassak, s küldhessem. A rendre nézve mit mondani nem tudok. De hiszen édes Palim, ez a kiadó gondja. Tedd, amit jónak látsz, annál inkább, mert az ily szerkesztetésekhez te minden esetre jobban értesz mint én. Nekem minden jó lesz, amit csinálni fogsz. - A Játékszínt újra cenzuráltatni, nem tudom, ha szükséges volt-e? Azonban csak ne törüljenek belőle, minden jó lesz. Egyéberánt, amit a kancellária már megengedett, azt bátran lehetett volna nyomtatni.

A tudománytár talán el fog aludni. Itt az igazgató tanács nem zavarta magát a dologba; mivel az a *tudós* tagok dolga; ha nem látják jónak, adjanak ellene panaszt a közelebbi nagygyűlésen.

Hogy a magyar sírva táncol? Nem édes Palim, nem sírva, de büszkén; s gyakran azt, ami lába elébe veti magát - tapodva. Rómában is volt árnyék és világ. Nálunk sok az árnyék, de világ is elég. A vallás dolgában szép enunciatiók történtek. Hát arra mit mondasz, hogy előszeri izeneteink mellett másodszori visszaküldés után is roppant erőben állunk? Hát arra mit mondasz, hogy az a kevés szavakkal élő követ, a másodszori visszaküldéskor két hosszú beszédet tartott egy ülésben, mégpedig - kivált egyiket - azzal a tónussal, mivel a teátrumi beszéd, ha nem keményebbel? Pedig az a követ is magyar, édes Palim! Sok itt a baj, sok a ragadó nyavalya, sok a verem, sok a lép, sok a morális süllyedés, de vagyunk erősek is; s ily környűlmények közt igazságtalan, ki a szám kevés voltát gúnyolja. Mibelőlünk még sok lenne, ha - - -.

Az említett két beszédet (Erdély és Nyelvügy) Bártfayhoz leküldöm, hogy olvashasd. Ilyeneket a sajtó nem nyomhat; de illő, hogy szívből fogadtassanak sajtó nélkül is. Küldik azokat az országba szerteszéllyel.

Bár jönnél, bár jöhetnél Pozsonyba; vagy bár inkább mi mehetnénk Pestre!

Az Eidylliont mosolygva olvasám. Ez a mi kerületi tagjainkra illik.

A márciusi levél édes Palim váratlan volt. Az én egész biográfiám bizony parányi dolog; azonban mihelyt időt vehetek, firkálok valami adatokat, minden esetre oly feltétellel, hogy te saját tollad könnyűségével füzended egybe. Minden esetre nehány napot várnom kell, mert dolgaim nagyon öszvecsoportoztak.

A nyelvre tett fogadást kedvvel fogadád? Most harmadik izenetet írtam, neheztelés tónusában, mint az említett beszéd. Hogyan fogja kiállani a kerületi cenzúrát? az ég tudja. Ezt is majd Bártfayhoz utasítandom.

Bár beszédeimet minél elébb leírhatnám; de magyarázd meg Hartlebennek, hogy helyzetem kínos. Gyakran megrázkodásokat is szenvedek, amit ha beszédeimet olvasni fogod, mondás nélkül is ki fognál találni. Egy oly beszéd, két napi lankadás.

Írjatok minél elébb s minél gyakrabban. Borcsa kezeit csókolom; ölellek édes jó Palim, az ég tartson meg oly szép kedvben (azaz, bizonyos író kitételeként rózsaszínű szeszélyben) mint leveleid mutatják! Adieu!

211
KENDE ZSIGMONDHOZ

Márc. 8. 1833.

Mai kerületben kezdők vizsgálat alá venni a legújabb üzeneteket. A királyi előadások tárgyában s az előlegesekre nézve készültet el is végeztük, s ezeket holnapi napon országos ülésbe visszük. Az alnádor Somssich fog elölülni; a főrendeknek is lesz ülésök.

Nagy várakozásban vagyunk, mi lesz a religiói dologgal? A nádor konferenciát is tartott; egyenkint is hivatta a főrendeket, hogy hajoljanak; de még eddig kicsiny a reménység. Azt is beszélik, hogy a kancelláriától is jöttek intések, hogy eresszék a tárgyat. De ezt csak akkor fogom hinni, ha a prelátusok az ülésben ellenkezni nem fognak. Mert nehéz gondolni, hogy az udvar ellenére is akarnának velünk küzdeni.

Ide rekesztem a commerciale objectumban tett észrevételeit megyénknek. Sorban fogom a többit is küldeni. Az urbariálét már leküldém; viselj gondot rájok, hogy el ne hányódjanak.

Áldjon meg az ég; ügyemet s háznépemet ajánlom baráti gondjaidba.

218
KENDE ZSIGMONDHOZ

Márc. 10-én, 1833.

Tegnap délután érkezett március 1-ső napján írt leveled a sóházi nyugtatvánnyal együtt. Egy-egy követ diurnuma a legénnyel együtt 6 frt 40 kr. c. p.; négy kancellistának naponkint 4 frt. - Ha ezeket öszveszámítod, s még írószerekre és egyéb előfordulhatókra való költségeket ha hozzágondolsz, úgy két hónaponként valamivel többre van szükségünk ezer pengőnél. Ezt azért jegyzem meg, hogy a reánk való vigyázatot inkább tudjad mihez alkalmaztatni. E mostani summával most egy darabig kijövünk.

Tegnap az alnádor elölülése alatt gyűléseztünk. Fölvétettek a királyi lak iránti üzenet és felírás; a religionáriumban a felírás, s a harmadik üzenet a királyi előadások tárgyában. Ennek csak a koleráról szóló részét végezhettük el; mert ismét nagy volt a vitatás. De a többség utoljára is az üzenet mellett volt. A többi része bizonyosan, azaz még bizonyosabban megáll.

A főrendeknél a religionáriumbeli üzenet véteték vitatásba. Csakugyan keresztül nem ment; a gravaminalis deputációra halasztatni végeztetett. Ismét tehát egy nagy veszekedés kezdődik. Én nem tudom, mi lelte azokat az urakat. Pedig a religióbeli tárgy nagyon fontos; fontosabb mint Szentléleky bátyánk hiszi. Mert ahol a populatio harmad részének nyugalma forog fenn: ott elég gyorsan segítni nem lehet.

Isten tudja mi lesz belőlünk? Én már nagyon el vagyok keserítve, s megtörténhetik, hogy még kegyetlenebb szavakat mondok, mint a mult héten. *Gróf Cziráky a tegnapi ülések alatt panaszkodva hozta fel, hogy még miket beszélnek a circulusban. De ki az oka? Én a nyelv ügyét szentnek tartom; miért bántják azt?*

219
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, március 17. 1833.

Édes jó Palim, 7-dikén írt levelemet, s a 2-dikban írottat Bártfayhoz küldött beszédeimmel együtt eddig bizonyosan vetted. Megigértem, hogy magamról kívánságodat teljesítni fogom, de adj még nehány napot; nem képzelheted, mennyire el van tépve időm s figyelmem. Játékszíni beszédemért rettegek; hiszen azt már a kancellária megengedte: miért újra és újra pácáztatni? Könyörgök, nyugtass meg emiatt; s egyszersmind írdd meg, nálad levő beszédeim, a Bártfayhoz küldöttekkel együtt, mennyit fognak teletni? Tudni akarnám, mennyit kell még dolgoznom? Egy levél, úgy mint nekem írva van, az én formátumomban egyre másra egy nyolcadrét levelet ád.

Eddig Pesten vagy; talán voltál. Igyekezzél minél inkább erőre jőni. Az idő igen szép; a lélek, ha kész, sokat tehet; s akarat után nem egyszer hajlott a test. Csak beszédeimmel készülhetnék minél előbb. De soha sem voltam ilyen hányattatásban. Egyik tárgy a másikat űzi fejemben, és - szívemben. Mert kinek a haza több, mint csupa név, annak itt feje, szíve örökké tele. Az nagy baj, hogy politikai tárgyú beszédeimet dolgozni nem is merem, tudván, hogy elakadnak. Egészen újakat is kell dolgoznom, hogy Hartlebennek eleget tegyek, s pedig, így - így nyúgalom nélkül! De várjunk jót! Írj minél előbb, minél gyakrabban, s engedj meg rövidségemért. Borcsa kezeit csókolom. A menyasszonykát üdvezlem. Ölellek ezerszer.

Ez március 5-diki leveledre.

220
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, március 20. 1833.

Édes jó Palim, folyó hónap 11-dikéről írt leveledet tegnap vevém. Örülök, hogy Pesten vagy, örülök, hogy beszédeim kezeidnél vagynak; kérlek, tégy rendelést, hogy jöhessenek kifelé. Én e hetekben fércelek össze annyit, hogy egy kötet teljék belőlök. De nagyon könyörgök, hogy a szerkeszttetés rendéről ne kellessen magamnak törődni; bizony mostani helyzetem arra időt nem enged. Azonban te se csinálj nehézséget magadnak velök; így vagy úgy, csak oldhassam fel már egyszer fogadásomat a könyvárosnál. Nem képzeled mi nyugtalanságot szerez az nekem! Úgy óhajtanám, hogy beszédeim után, mindjárt a 4-d. és 5. kötet nyomatnék. E két kötetet haladék nélkül lehetne öszveszedni; a 3-dikra (filoz. történetek) a diéta nagyon szűken fog időt engedni. Ha a többi kötetek kijőnek, azalatt ezt lassanként készíthetném. Szólj eziránt Hartlebennel, s szólástok következményét azonnal add tudtomra.

Biográfiámról új és új ideáid vagynak, de kétségkívül látni fogod, hogy ezen ideák az én fejemben formáltatni s tollam által leíratni nem foghatnak. Azokat csak te dolgozhatnád legjobban, mert természetesen te más szemmel nézsz engem, mint magam magamat. Adatokat közölhetek; s íme mindjárt nehány. Várom feleletedet, mit és mennyit kívánsz még tőlem ezeken felül?

A Kölcsey nemzetség már emberemlékezetétől fogva Szatmár megyében törzsökösnek tartatott. A nemzetség levéltárában vagynak levelek fel a 13-dik századig. A nemzetség s a megyeiek elejétől fogva úgy hitték, hogy eredetünket Ázsiából vesszük, s javainkat ex prima occupatione et divisione regni birjuk. - Ez a nemzetségi régiség el nem korcsosult ivadékban arisztokráciai büszkeséget is ugyan, de szeretetet is táplál a hon, a nemzet és nemzetiség iránt.

A költőben az arisztokráciai büszkeség talán nincs, de nemzeti büszkeség (mely szabadság és constitutiókból folyó önérzésből jön) igen sok; s ez a hon és nemzet iránti szeretettel egybe igen természetesen olvad. Magyarország sokat szenvedett; de minden szenvedései után is bir nemcsak egyetemi szép alkotmányt, de szép *municipális* alkotványt is, mely ha valaha az arisztokrácia elbukik, nem veszteni, hanem nyerni foghat. A municipális alkotmány az, ami a magyar nemzetet fenntartja, s a municipális alkotványban minden egyes nemesnek annyi befolyása lehetvén, amennyit személyes tehetségei engednek: nem mindenkinek saját individualitásától függ-e, hogy magát (wenn auch in einem verjüngten Maaszstaabe) az orbis terrarum uraihoz vagy urai felé emelje? - E jegyzet, kulcs gyanánt szolgálhat talán beszédeim tónjához is.

Kölcsey Ferencnek fiai közül kettő vala, kik az íróra tartoznak - Dienes és Sámuel. Dienes fia volt Péter, ki erdélyi leányt vett (Bölöni Ágnest), ki szülé a kérdésest. Sámuel Biharban Álmosdon telepedett le; s ott javakat szerzett. Felülélvén háznépét, Pétert (még legényt) vette magához, s megházasította. Péter is megholt, mikor fia Ferenc még csak hatodik évét számlálta; árváit s özvegyét az öreg, mint örököseit tartá magánál, s reájok hagyá szerzeményeit. Ferenc 11-dik éves volt, midőn az öreg Sámuel, s nehány hét mulva anyja megholtanak.

1790. aug. 8-d. születtem Sződemeteren szépanyám, azaz, az anyám nagyanyja Bideskúti Zsigmondné házában. 1796. vittek Debrecenbe tanulni: azon évben holt meg apám; anyámat 1802. februárban temették el. Mind ő, mind apám Álmosdon temettetének el.

Anyám halála után mindjárt érzettem a legelső mozdúlatot keblemben (amennyire emlékezem). Bánatos vala az érzés, de szelid. Egy papirosra írám fel a Bölöni Ágnes nevét, és még egyet, *még egy nevet*, mely nekem most is 43-ik évemben oly kedves, mint a 11 éves gyermeknek vala. De a név szentebb, mint ide írhassam; szentebb, mint a közönség e tárgyról valamit tudhasson. Talán valaha, midőn nem leszek, fog a maradék írásaim között egy-két szót találni, ami legfelebb csak a pszichológnak, vagy annak, ki dalaimat még akkor is olvasni örömmel fogja, lehet érdekes. Azonban e vonás a később kifejlett szentimentalizmusra nézve neked kulcsot adhat. Tudnod kell, hogy anyám neve és az a másik egyforma, legalább egymásba olvadó érzést hoztak elő. Emlékezhetel verseimre, mikben valaha anyámat énekeltem; most még csak a *Búcsu B.-től* szolgálhat az elveszetteknek mustrául.

Legelső versemet 13 éves koromban írtam; egy évvel előbb, mint a poézis mechanikáját tanultam. Jól emlékezem, hogy a téma nem szerelem, de haza és király iránti szeretet vala. Még akkor a Heltai magyar krónikáján, s Cornélius Neposon kívül alig ismertem valamit.

A poétikában legelső nap a tanító példának olvasott Himfyből, Csokonaiból (Diétai M. Múzsa) és Mátyásiból. Attól fogva nehány tanulótársaimmal együtt kezdénk olvasgatni magyar és latin írókat. Kazinczy még akkor nem ada Marmontelt; régibb munkáit kincs gyanánt tartogattuk. Akkor én jobban tudtam latinul mint magyarul, s magyar verseket a kiadott témákon kívül, csak 2 esztendővel később kezdettem csinálni, minekutána tanuló társaim már előbb példával mentek előttem (1804, 1805.)

Csokonai 1805-ben megholt; ott valék temetésén, halála után egymásra jöttek ki versei; azok valának bálványaink. Akkortájban tanultam franciául, s olvastam a Henriadeot, Fridrich verseit, Boileaut stb.

Tudod, hogy 1810-ben még egészen francia valék, mert első ifjúságom stúdiumi valának a franciák, s első kritikus kit ismerék, Boileau és Voltaire (az epikusokról).

805-807. sok verset firkáltam; s ezek eleinte Blumaueri paródiák voltak (egy bohóság Apoll és Daphne szerelméről stb.). Vígjátékot is írtam, később szomorút és egy didaktikum poémát a lélek halhatatlanságáról. Ezidőben kezdék kevés görög nyelvet tanulni; de csak Anakreont olvastam.

1808-ban kezdék filozófiát tanulni, s ez megkapott. Másik évben is, midőn már jurista voltam, a filozófia történetével sok időt tölték. Ezen évben írtam legelébb Kazinczynak, mégpedig felvilágosításokat a közte és Kresznerics közt folyt pörben a Magyarország régi abrosza dolgában. Kazinczy magához fűzött, s ajánlá a görög nyelvet. Akkor kezdém olvasni Homért, Diogenes Laertiust (ki filozófi történeteket írt) stb. 1808 és 1809 sentimental lyrisch voltam. Kazinczyval tett ismeretségem után előbbi verseimet egyről-egyig semmivé tettem, s írám azokat, miket te 1810-ben láttál, s mikre Berzsenyi az ismeretes ítéletet mondá. Témáim voltak akkor anyám és szerelem. De a versírás sokszor félbeszakadt. Akkor a filozófia történetein kivül a 16. és 17. század latin íróit, filológi írókat és kompilátorokat forgattam, de akkor jött kezembe Bayle dictionnaire hist. et critique, mely reám sok oldalról hatott. Kétség és mélység, és sok ízlés a nagy ember oldalai közé tartoznak. S bár az ő mélysége a későbbi franciák felületes voltától nagyon különböz: mégis ez iránta való tisztelet nagyon erősített engem a francia literatura iránti tiszteletben. Akkortájban az egész francia literatura, tudnillik XIV. és XV. Lajos idejebeli nyilva volt előttem. Németül csak 809-ben kezdék, csak sok ösztönzés után tanulni. Ezen időszakban írtam egy magyar literaria históriát is, csak a költőkre terjeszkedvén ki. Mindenik költőről külön artikulus volt, s mindeniknek műve kritikázva. Ezt, minekelőtte Debrecent elhagyám, eltéptem; egyedül a Lilla és Himfy közt vont parallela volt még írva, midőn Pestre jöttem, hozzád, nem tudom, ha emlékezel-e reá? Akkortájban írtam kritikát valami Kalchberg nevű német írócska Habsburgi Ágnes nevű drámájára is. Mustráim valának Boileau, Voltaire, mind az epikusokról írt munkájában, mind kivált a drámái előtt és után álló kritikáiban.

1809-diki őszen végeztem iskoláimat, 1810 január végivel mentem Pestre, hol egyfelől a jurateriai kaszárnyában igen kedvem elleni, másfelől nálad igen kedves órákat töltöttem. Magyarul még jól, azaz grammatice még nem tudtam; Révai principiumival, s a német literaturával általad ismerkedtem; de a poézis technikájában már előre haladtam; a ritmust nagyon jókor felfogtam. Kazinczy első szonettjeire hasonló ritmusban feleltem. Horvát és Berzsenyi tettek a lamentábilis tónra figyelmessé, mely verseimben uralkodott.

1810-diki őszen elhagyám Pestet, s a következő esztendőben kezdém derültebb maniru verseimet. Boríts el édes álmaiddal stb. Ez a manir 1811-1813. éveken keresztül hangzik. 1812-ben vettem által jószágainkat s abban az évben egész 1814-diki tavaszig Álmosdon laktam. Verseken kívül nem csináltam semmit. A magányos lak előbb, azután szerelmi helyhezet elkedvetlenítettek. Kazinczynak ritkán, másnak senkinek sem írtam. Szerelmem boldog volt volna, de én igyekeztem mindig elfelé szakasztani magamat, a név mellett, mit a 11 éves gyermek anyja neve mellé írt, minden más kötés hidegnek, bűnnek tetszett. Én kaptam az első alkalman, hogy magamat elszakasszam, és Sámuel testvérem megházasodván, elhagytam Álmosdot. (1814 május.) - Veled csak kevés idő előtt kezdém újra a régi szövetséget levél által megújítani. Pozsonyig kisértem két kisebb testvéreimet; s hozzátok jövék Pécelre, hol egy nyár a költésnek vala szentelve.

Ezeket a közönségnek nem fogod kitálalni, de költői karakterem és sokrendű elvonulásaim magyarázatjául szolgálnak neked.

Pécelen írtam az első románcot; egy egészen új modor, s általlépés az elégiai, feyerlich tónból a dévajba, miből később a szeszélyes s a könnyű lebegésű dal kifejlődjék. Ez vala életemben legnehezebb stúdiumom. Juthat eszedbe, egy rác dalt mint dolgoztam ki háromszor Pécelen, míg utoljára sem leltem meg a daltónt. Azonban verseim közt leled a *borkirályt*, s talán még egy hasonlót, mely akkor készült, s a dévajság könnyű tónját már közelebb hozza. A tolcsvai dal (hol a virág?) még nagyobb lépés volt.

Pécelen gyönyörű, víg napokat éltünk, de égiháborúval vegyeseket. Azonban tudod, hogy zivataros nyári éj után, tiszta kellemes reggel szokott lenni. Azon a nyáron és a következő

őszen Tolcsván és Lasztócon, sok mindent fogtatok reám. De mondom nektek, senkisem értett engem akkor; te sem, édes Palim. Szent igaz szerelmes lenni *kezdék*, azt dalaim bizonyítják, de kiben? Azt ki nem találjátok, ha az egész kalendáriumot felforgatjátok is. Kettőt mondtatok akkor, s egy harmadikat mások. A kettőről nem szólok; a harmadik neve szent nekem; de mindent birt ami barátságot és becsülést ébreszt; semmit, éppen semmit, ami szerelmet. A negyedik első pillantatban komolyan kapott meg; úgy véltem, hasonlít az ideálhoz, ami a gyermek szíve alatt egykor támadt, s azolta élni meg nem szűnt. - Nem, édes Palim, ő nem vala olyan, nem vala az! Aztán ki Álmosdról azért jött el, hogy tépve legyen a rózsalánc, az könnyelműleg magát újak alá nem adhatta, s éppen 1814-ben nem! Nekem mindég csudálatos hajlandóságom volt áldozatok alá vetni a szívet. Azért-e, mert akkor, mikor lehetett volna, s úgy amint lehetett volna, szerencsés lenni nem tudott? Azért-e, mert a temérdek sokat miket a szív kívánt, elérni lehetetlen volt; kevés pedig inkább nem kellett? Az ég tudja! Elég, hogy én akart és keresett áldozatokkal s nélkülözésekkel gyötörtem magamat az élet legszebb szakaszán; s ez engem a hipochondria sötétségéhez siettetett. Tolcsvát elhagyván, s testvéreimmel megosztozván, Ádámmal együtt Csekén telepedtem le; s az ottani különszakadás mindentől, aki engem érthetett volna, közel vitt a süllyedéshez. Egyszer eljöttél hozzám 1815-ben, s e jövetel következése Homér fordítása lőn; de ebbe is belefáradtam. Most nem gondolkozám egyébről, mint távozni. Akkor nem vala még elég önismerésem, hogy a közdolgokba avatkozás által derítsem ki lelkemet; tanácslóm pedig sem nem volt, sem nem lehetett. Testvéremmel s egyik rokonommal jószágom iránt egyezkedtem, s mentem ismét Pécelre és Pestre (1817 január.)

Ekkor kezdődött Pesten a Tudományos Gyűjtemény. Engem 1813-ban még Álmosdon laktomban szólított meg Döbrentei, s kért aesthetico-kritikai értekezést Csokonairól. Küldtem neki verseket; de azokat ő nem érté, 1814-ben Tolcsváról eljöttem után írám Csokonai recenzióját; de ő addig kívánt abban változtatásokat, addig késett kiadásával, hogy a Tud. Gyűjt. indulásba jött, s én felszóllíttatva odaadám Csokonait, s készítém hozzá Kis recenzióját. Csokonai recenziója, mint előbb az Antimondolat nekem sok ellenséget szerze. Berzsenyivel hogyan jártam, te legjobban tudod.

Említnem kell, hogy 1814 Pécelen, midőn a Mondolattal töltöttük az időt, előbb komoly (filológi) értekezést írtunk. Ettől kezdődik filológiai mélyebb ismeretem. Azelőtt ilyenekkel kevés időt tölték. Ezekbe te vontál bele; de az akkori dolgozások egy része mégis kritikai vala. Például a külömböző költők külömböző nyelvéről való értekezés stb.

1817 ápril. Pestről hazamentem; jószág-kontraktusom semmivé tétetett, és így a terv is, hogy Pesten lakhassam. Annyi szíváldozat után, az ifjúság első éveitől fogva, ez kínosan ért. Anélkül, hogy a jövőre kinéztem volna, visszamentem hozzád Lasztócra; hol egy egész hónapig semmit sem tettem, csak magamba mélyedve napról-napra éltem. Azalatt K(azin)czy háromszor volt nálunk, mi ott (tudod miért?) egyszer sem. Mi akkor vele literátori pörbe jöttünk. Újításait nem javallottuk, mert azáltal a nyelvbeli sokszínűséget elveszté. Ő minket nem értett. Ekkorból valók a lasztóci három leveleim.

1815-1817 kevés verset írtam, lelkem sötét volt. Akkor jövendőm minden kedves képeinek elsüllyedése után iszonyú hánykódásban valék. Örömmel választottam volna klastromot is. Júliusban jöttünk Lasztócról Pestre, te Pécelen maradtál, hova én szeptemberben mentem ki, s onnan decemberben veled Liszkáig. Forspont nem vala hamar készen, egy csolnakot bérlettem s a Bodrogon hajóztam Tokajig, onnan karácson előtti nap haza. Ádám azalatt iszonyú zavarba hozta jószágunkat, s ennek rossz következései azt tevék, hogy nekem Csekéből kiszabadulni, vagy ott (bár dolgom semmisem volt) tudományim után látni nem lehetett.

1818-1823. Kölcsén és Csekén igen-igen keveset dolgoztam, de dalaim alakja ekkor fejlett ki. Reggeltől más hajnalig szobámban járkáltam (volt egész év, hogy az udvarról nem mentem ki), s ha sötét képeim engedték, a parasztdal tónját találgatám. Nehezebb stúdiumom egész életemben nem vala. A sentimental-lyrisch ünnepélyes hangjáról a sokszor elkeseredett lelket szeszélyesen, dévaj és mégis meleg, és mégis nemes hangra vinni által, nehéz téma volt. Felvettem valami rímről-rímre, s tárgyról-tárgyra ugráló parasztdalt, s annak formájára csináltam előbb a legmindennapibb, keresetlen, pór kitételekkel dalt, s azután úgy nemesítém meg egyik sort a másik után. Így támadt a *Hervadsz, hervadsz, szerelem rózsája*; mely évekig csak emlékezetemben élt; így az *Ültem csolnakomban*, melyen talán még most is látszik, hogy valaha fonókába illő nyelven volt írva. - Ennyi hasznát vettem azon egynehány néma esztendőnek, s ezek alatt kaptam meg a románc tónusát is. Ezen epochában jöttél egyszer Csekébe, s láttad dalaim elsőit, s láttad a *Vanitatum* elejét; mi a sokat vesztett kebelből azután származhatott, minekutána veszteségit az emberi élet nevetséges parányiságához és mulandóságához mérve, nyúgalmas megvetéssel tekinthette. Ezen érzésnek, mit ez utolsó szavak nagyon csonkán fejeznek ki, nyomait láthatod sok akkori verseimben.

Ezen epochámban tartám magam körül Kölcsey Lenkát, testvérem leányát. Még beszélleni alig tudott, hogy hozzám hozták; s a gyermek vala egyetlenegy időtöltésem.

1823-1826. 823 végén házasodott meg Ádám, s ettől fogva én méginkább zárkózva éltem, mint azelőtt. Ekkor ismét szíváldozatokat követtem el magamon. Egyik vala, hogy Lenkát visszaadám; az nekem akkor nagyon fájt, életemnek (akkori környülményeimhez képest) egyik vesztesége sem volt kínosabb. A másik veszteség említést nem érdemel; azt más környülményekben nem is éreztem volna; most azért fájt, mert Lenka visszadásával éppen egyszerre jött.

Mind oly dogok, mikkel a közönségnek semmi baja; ezeket az én biográfom említni nem fogja; de kell neki lelkembe pillanthatnia, ha írói karakteremet magyarázni jól akarja. Mert valóban rendes magamnak is, hogy az én könnyű, szeszélyes írásmódom ily sötét környülmények közt fejlett ki. (Ez utolsó epokában egész éven keresztül is nem mentem ki szobámból ebédelni; magamban voltam mindig.)

1826. február. Vilma Surányba jött, s kényszerített újra hozzád indulnom. Tehát ismét együtt valánk, s az Élet és Liter. számára kritikáztam. A közelebb mult kilenc év alatt igen keveset, s igen ritkán olvastam: ez sok gondolkozásra adott időt. Innen talán, hogy valami mélység van írásaimban, a szeszély, mi komoly kritikáimban is sokszor érezhető, öszvevetve azzal, hogy gyermekkoromban paródiákat írtam, hogy a közelebbi kilenc év alatt mi stúdiumom volt, s öszvevetve az Antimondolat tónusával, s azon belső küzdésekkel, miket említék, talán megfejthető.

Ezen évben kezdém írni a teátrumi beszédet. Te ösztönzél, hogy az orátori pályát próbáljam, ösztönzél, humorisztikus valamire (á la Yorick) - ekkor kezdénk drámázni is - s elváltunk.

Hazamenvén dolgozám ifjúkori stúdiumom következésében a filoz. történeteket, a beszédet, s kezdém a szeszélyes valamit. S talán végeztem is volna holmit, de Ádám megholt.

Mindég vártam, hogy ő vagy saját szorgalma, vagy felesége successiója által kiragadja magát bukásaiból, s osztályrészemért adhat annyit, hogy Pestre menvén, tudományoknak élhessek. Most vége lőn mindennek. Mit tenni? Ez a gondolat eltépte életem minden reményeit. Özvegy és árva maradt, s a nagy, a tehetős rokonságból segédre senki nem kelt; számot veték magammal, azt hivém, leszen erőm a világ bajaiba lépni, bár hosszú elszögellés miatt erejim gyakorlat nélkül valának, s gazda lettem, s (1829) hivatalbeli. Egyik mint másik állapot küzdéssel jár, de mint literatorra nagy befolyással volt. Ettől kezdve az oratori pálya, több élet (wahres Leben) munkáimban stb. Önérzés azelőtt is sok volt mind verseimben, mind

kritikáimban, de beszédeimben talán büszkeség is van. De én soha nem beszéltem közhelyen, csak mint jegyző és követ, s ilyenkor érzenem kellett hogy tiszteletre méltó test nevében szóllok.

Religiómról szóllani csak akkor leszen idő, midőn vagy többé nem leszek, vagy magam is írói s emberi pályámra a jövendőség számára visszatekintek.

Hazámat, nemzetemet mindég lángolva szerettem; magyar lenni büszkeségem volt, s lesz örökre. Még akkor is, midőn e nemzet ellen kínosan panaszkodom. Emlékezzél: *Oltárunk áll és nem füstölög* stb. S hol a hőskorban az emlékek nemlétét, s nem tisztelését, a nemzet szemére hányom.

Diétai naplóm fogja neked mutatni, hogy a szeszély bennem nagy mértékben fejlik naponkint. Ezt a keserű napok, s az emberi élet hiúságaiba mély pillantás okozták.

Annyit fecsegtem, de csak neked, édes Palim. Konfesszióhoz hasonlít levelem, de jólesett ömledeznem előtted; s éppen most, midőn unalom vett elő egyéb dolgokra nézve.

Némely dolgokra, miket írtál, nem emlékezel; például az eidüllion aenigmaticumra. Ezen cím alatt egy tréfácskát írtál, miben többek közt ez is áll: *Plaudite! - Taps Neked o Rips Raps, mégpedig equesi taps* etc. A jegyzést, hogy ez a mi kerületi tapsainkra illik, én tevém reá.

Egész leveled egy vidám szeszély lobbanása vala, mit egykor bizonyosan örömmel fogsz újra olvashatni.

Mibe kerülne pozsonyi útad? Édes Palim, feltévén, hogy magad lovain nem jössz, mert az itt talán sokba jőne, a forspont költséget kell számlálni, Pestről Pozsony $14^1/_2$ stáció, tehát eddig és vissza 29. Ez ugyanannyi pengőforint, s ha a borravalókat s a vendégfogadókat az úthoz számlálod, 50 pengő körül fog lenni költséged. Itt nekem magam számára két szobám van; egyiket ezer örömmel engedem által. Csak kocsiszint nem adhatok, mert az én szekereim valami lisztmagazinban vagynak a követi szekerek sokaságával együtt, de hiszen annak csak lelnénk valami közel helyet, nagy költség nélkül. Tehát semmi sincs hátra, mint a naponkénti koszt. Nekem egy napi kosztom nem kerül egy pengőforintban. Vess számot magaddal, édes jó Palim, s ha lehet, jőjj.

Várom tudósításodat a 2-dik kötet sorsáról. A *filozófia poézisét* iszonyú fájdalom nélkül oda nem engedhetem. Az a kimondás *Új*, s talán ér is valamit.

Ölellek ezerszer Borcsáddal együtt. Ez egész hosszú litániát egyhúzomban írtam ma délután. Te látod, hogy a fecsegésre hajlandóvá lettem. Adieu!

221
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, március 22-én, 1833.

Két rendbeli beszédemet, édes Lacim, itt küldöm; szerettem volna a magyar nyelv dolgában írt utolsó üzenetemet is ezúttal küldhetni; de ennek íratására időm nem maradt; talán más oldalról veended azt. E két beszédet ugyanazon egy ülésben tartám; a gyorsíró sok kihagyásokkal írta utánam; s így bizonyosan nincs mind egy szóig benne, amit kiabáltam. Az 500 és 700 ezer nemesről mondott szavak szemet szúrtak. Cziráky az országos ülésben, mondják, fájdalommal hozta fel; követtársam előtt pedig az alkancellár Eötvös Bécsben hozta föl. Akarom, hogy fáj nekik! Miért szegezték magokat a legszentebb ellen, amit a haza bírhat?

A két tábla közt az egyesség megtörtént; s csak a pecsételő gyűlés hija. A képviselők táblája erős győzedelmet nyert: semmit - a dolgok essentiájából - nem engedvén.

A magyar nyelvügybeli üzenet azon kifejezése: *gátot emelni király és nemzet közt*, a főtáblának nem esett jól. A nádor nyilván kimondá, hogy ez nekik fáj; s hogy ők gát lenni nem akartak.

A religió tárgyában is győztünk. A főtábla csakugyan felvette az üzenetet; küldöttséget küldvén annak vizsgálatára kebeléből. A küldöttség naponként dolgozik; s amennyire halljuk, nem rosszúl.

Kerületeink az urbáriummal kínlódnak. Ez rosszúl, nagyon nagyon rosszúl megy. A Terézia urbáriuma már eddig is jobb. Nem értünk meg, édes barátom! de baj, hogy az idő nagyonis megért.

Josephinédnek írtam e napokban; csókolom a szeretetreméltónak kezeit. Gyermekeidnek áldást, neked ezer ölelést. Alsatia férjfiait[21] s névszerint Helmeczynket forrón idvezlem. Palival e beszédeket közölni méltóztassál. Adieu, édes Lacim!

222
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, március 27-én, 1833.

Édes lelkem Zsigám! Legelőbb is azon panaszra felelek, mellyel március 17-ki leveledet rekeszted, hogy ti. nem írok. Még eddig minden leveledre válaszoltam. A megyéhez január és február folytában írt négy rendbeli küldeményünket vettétek; folyó hónap 7-én ismét írtunk, s akkor számodra is egy hosszú levelet zártam a csomóba, ifjaimmal is írattam. Ezt amint látom, még 17-ben nem vetted; bár annyi időre már lehetett volna venni. Nagyon kérlek, a posta gyalázatos vétkeit semmiesetre nekem ne tulajdonítsd.

Diétánk hogyan állását a naponként lehozott jelentésünkből, s a mellé kapcsolt irományokból láthatod. A magyar nyelv ügyében tett utolsó üzenetem, mely azon irományok közt van, szeretném tudni: miként nyerte meg tetszésteket. Mondott beszédeimet eddig bizonyosan vetted. Győzedelmünk a felső táblán sok küzdésbe került; de nagy győzelem.

Ma nem tartottak pecsételő ülést; bizonyosan az ítélőmester a tisztáztatással még nincs készen. Úgy vélem holnap lesz. Ma a főrendek (minekutána deputációjuk a vallásbeli üzenet feletti munkáját elvégezte) a vallási tárgyat vették fel. E tárgybeli üzenetet már a minap megküldöttem; - a reverzálisokról való pont ma ment keresztül; még pedig úgy, hogy vele meg fogunk elégedhetni. Mert a főrendek is *in futurum* a reverzálisokat eltörlötték. - Mit mondasz erre? *Cziráky maga volt a mellettünk való párt feje.* Bizony hidd el, haladunk; az idő akaratunk ellen ragad magával. A többi pont azonban alkalmasint nem fog ily jól menni.

Pesten nagyon meg vagynak velünk elégedve. Valóban én magam sem vártam ennyi állhatatosságot mint eddig mutattunk. De Bécsben, s itt a palotákban sokan haragusznak, hogy a főrendeknek nem engedtünk. Ohajtom tudni, mint gondolkoztok a dologról?

[21] Így nevezte magát enyelegve azon kör, mely a Bártfay házában élte két évtizeden át a magyar társas élet legszebb, legnemesb synposiumait, s melynek tagjai, a lelkes és kedélyes házi úron és asszonyon kívül, Vörösmarty, Bajza, Toldy, Zádor, Helmeczy, s lelke, - míg élt - Kisfaludy Károly, Hébéi a Bártfayné két nevelt lyánykái voltak. E kört koronként, midőn Pesten megfordúltak, Kazinczy, Szemere, Kölcsey, Wesselényi s mások egészítették ki. - T o l d y.

E napokban nagyon el voltam foglalva a felküldendők rendbe szedésével, s magyar fordításával. Most a praeferentiálisokat is magyarra forgattuk; ami még soha sem történt. Az idő tol édes barátom! Azon vesszük észre, hogy minden érdemünk nélkül is talán lesz belőlünk valami. Valami mondom mert sokat várni igazságtalanság.

Sajnálom ami Geőczcel történt gyűlési vitáról írsz. Óhajtottam volna, bár ő ne tette volna azt, a mit tett. Mert felteszem igaza lett volna is azzal a heraldikai színnel; *quid ad rem*? Sárga, vagy zöld, vagy fehér; abból a hazára semmi haszon, semmi kár.

Főispánunkról rég semmit sem hallok. Utolsó levelemre nem válaszolt; írd meg: mikor szándékozik Pozsonyba?

Eötves Bécsből megjötte óta írt neked; eddig talán azt is vetted. *Rettenetes dolog a távolság. Pestről háromszor vennéd leveleinket, míg innen egyszer.*

A pénzküldéssel megjártuk. Azt ti ugyan felküldtétek; de a szatmári kamaratiszt kötelességének meg nem felelt, *azaz* a Verlagquittungot hetekig fel nem küldötte az ide való sóházhoz. S ez okra nézve csak tegnap, és így egész hónapra kaptuk meg a pénzt. Ezen az úton itt éhen is meghalhatnánk. Az N. N. számára utasításod szerint a 200 forintot kifizettem; kérlek, hogy ily mostan is történt kedvetlenség megelőzésére ezután jókorabb méltóztassál rendelést tenni. Két követnek, négy írnoknak és két legénynek két hónapi diurnuma 1056 pengő forint; s ha még scriptoristicumokra s előadható nyomtatási, s egyéb költségekre számolsz valamit, méltóztatol tudni, hogy minden két hónapban ezer pengőn felől mi törvényes költségünk van. Ezen utasítás szerint könyörgök Szentgyörgynap tájra tégy rendelést.

Egyébiránt most csendesek vagyunk; perszonálisunk nincs; elmente óta az alnádor ül elől; s vele sincs bajunk. Az urbárium iszonyú nehezen megy; a legelőről szóló szakaszt tíz nap óta víjjuk, anélkül, hogy valamire mehettünk volna.

Ha a vallási tárgy ismét visszajön hozzánk: ismét lesznek harsogások. Resolutiót kapunk-e hamar? Isten tudja. Ölellek édes barátom! Háznépemet ajánlom! ne feledkezzél rólam, itt e számkivetésben. Az ifjak hetenkint sorban írnak.

Csókollak barátságodért, hogy a *Kölcsey Imre* pörében surrogáltatni nem hagytál. Nemzetségünk becsületére kérlek: ha lehet, tégy valamit. Ne nézd az ő bűneiket, melyek nagyok. - A Székely dolgában adott királyi resolutiót vettem. De nem írod: van-e ott annak az embernek ügyviselője, s mit akarnak, vagy inkább akarnak-e valamit? Soha igazságtalanabb baj ember nyakára nem háramlott. Két erős quietantiám van, hogy kifizettem; s mégis *Isaak Lajosék* ítéletet hoztak ellenünk. De hiszen az ég el nem hagyja híveit; s annak jeléül kezeidre bízá az ügyet.

Bár csak Pestre küldenének. Akkor vagy lefutnék hirtelen, vagy ti néhány napra oda futnátok. Sokat beszélhetnék; s amit írni nem lehet. Adieu!

223
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, március 27. 1833.

Édes jó Palim, vettem f. hó 23-dikán írt leveled, s másnap - non sine stupore - az Aurora jelentését, s a Vanitatum vanitást. Én neked 21-dikében erga recepisse két ívnyi levelet küldöttem cum notiis biographicis. Tegnap vettem Bajzától egy levéllel együtt a Kritikai lapok 2-dik füzetét. Kérded, ennek kiírt sorait mint értem? Édes Palim, én íróembertől csak

annyit szeretek érteni, amennyit mond. Mit gondol pedig? Azon nem igen törődöm. Sem azt nem tudom, ki élt eddig monopolium gyanánt oly mérésekkel: mint a kritikai lapok? Sem azt nem, kik azok, kiknek ő elejökbe hágni szándékozik? Ezeknek tudása nélkül pedig, könnyen egyebet érthetnék, mint ő gondol; azért fejemet nem is töröm.

A Vanitatum rendesen lepett meg; amint elolvasám, e sor tűnt szemembe:

Seifenblase nur ein Heer.

Ez nem jó: *Egy ezred egy tünemény*. Én az ezreden regement katonát a világért sem értettem; az én szavam: *Jahrtausend*: ezer év, vagy évezred.

Az Aurora felől tudatlanságban vagyok. Óhajtok bővebb tudósítást. Segédemre, mennyire erőm s időm engedi, számot tarthatsz.

E levélke talán Pesten lél. Recepissém még nyugtatvánnyal nincs felváltva; írd meg, mikor vetted a melletti levelemet; s írd meg mindenekfelett, érsz-e vele valamit?

Engedd meg rövidségemet. E napokban az előleges sérelmek engem illető pontjait latinból magyarra kellett forgatnom; rossz, nagyon rossz! Itt Erdély és a nyelv ügyében mondott két beszédemet leírattam, Gróf Károli fogja vinni Bártfayhoz, ki veled is közleni fogja. Ott leled a nyelvügyben írt utolsó üzenetemet is. Erős porciók! A harag érte nagy. Ítéletedet várom.

Hogy a sorsválasztást oly különösnek találod, az előttem váratlan. Én a beszédet itt írtam, s első dolgozásban küldém le; megvallom, nemigen tudom már, mi van benne; azt is megvallom, nekem eszembe sem jutott, hogy az csak több beszédeim mellett is kitűnjön. Most van egy félben; félig filozófi tárgyú, s még kettő olyan plánban, vagy tervben, ha inkább tetszik; politikai tárgyúakkal nehezen teendek szerencsét. E három ha elkészülhet, alkalmasint kész lesz a kötet. Bajza írja, hogy olvasá a nyelvügyben mondott beszédemet; azokat itt százanként írták le - s óhajtja, bár a Hartlebeni gyűjteményben kijöhetne. Bizony én is óhajtanám; de ahhoz mégegy század kell! Azonban ki tudja?

Játékszínemmel megvigasztalál; de Vilmám miatt haragszom az öregre. Te mindazáltal vigasztalsz.

Ölellek édes jó Palim! Írj gyakran, s világosíts fel literátori szerződéseidről. Nem fog-e a lépés conversations-lexiconi pert szülni? A Jelenkor felvette hirdetésteket; és így amit Károli Fr. mondott, nem teljesedett. Borcsád kezeit csókolom. A dieu!

224
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, március 28. 1833.

Édes jó Palim, Gróf Ráday szíves vala engem ma délután meglátogatni; s mondá, hogy holnap hazafelé indul, s neked örömest visz el egy levélkét. Fáj, hogy ez alkalmat valami csomócska elküldésére nem használhatom; de múlt napi kapkodásaimban semmire sem jutott időm. Beszéd a kötet számára még készen nincs. Kerületi beszédeimet Erdély s a nyelv ügyében, az ezen ügybeli harmadik üzenetemmel együtt Bártfayhoz Gróf Károli levitte, írtam Lacinak, láttassa veled; ezt egy más, s éppen ma regvel postára adott levelemben is írtam már neked. Válaszodat nyugtalan várom a következőkről:

Biográfiai (változatimról) Skizzeimről, miket postán küldék.

Aurora szerkesztetéséről.

Muzárion tartalmáról.

Szeretném veled láttatni napkönyvemet; de minthogy másolva nincs, s magamnak pedig a régibb ívekre mindég szükségem van; nem küldhetem. E napokban itt is elmaradtam; talán most oly napjaim következnek, melyek alatt ezt is, beszédeimet is folytathatom.

Kérdd meg Hartlebent, nem fog-e megegyezni benne, hogy második kötetem után a 4. és 5. nyomassék. Vörösmartynak a 2-dik kötetet nyomták előszer.

Postán küldött, s feljebb említett két leveleimet igyekezzél mentől előbb kézhez venni. Gr. Ráday szeretetre méltó, szerény úrnak látszik; ő, ha tetszeni fog, országos újságokkal megismertethet. - Ölellek édes Palim, Borcsád kezeit csókolom; a menyasszonykának komplimentemet.

225
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

(1833. márc.-máj.)

Beszéd április 23-kán kerűletben: Fájdalommal kell látnom Tek. KK. és RR. stb.

Édes, jó Lacim, egyik írnokom, ki ezt kezedbe adandja, holnap indúl haza: leveleket írtam az otthoniakhoz; s így fáradva vagyok. Mert tudnod kell, én az influenzában szörnyen beteg valék, s csak most kezdek erősödni. Betegségem alatt vettem baráti leveled grófod által. Mik történnek itt, s hogy csatánkat a kir. rescriptum ellen a tegnapi gyűlésben elvesztettük, azt Nagy Ignác szóval elmondhatja. Én e rövid sorokban csak barátságom jeleit akartam megújítani, melyeket ez ide írt beszédemmel kísérek. Ez töredéke egy nagyobb beszédemnek, melyet nem egy ízben mondottam el.

Josephinéd kezeit csókolom. Gyermekeidet, Helmeczyt és Vörösmartyt ölelem. Isten veled édes, jó Lacim.

226
BAJZA JÓZSEFHEZ

Pozsony, ápril. 1-jén, 1833.

Kedves Barátom Uram!

Fogadja el barátom uram köszönetemet a Kritikai Lapok példányáért. Olvastam azt, bár nem oly figyelemmel mint otthoni nyúgalmamban szoktam; itt a mi articulusaink és paragrafusaink, s egyéb száraz hidegségeink a léleknek oly útat szabnak, mely legalább nem a szép országának úta. Óhajtottam volna azonban ez ajándékozott fűzetben is, mint az elsőben, recenziókat találhatni; de barátom uram jónaklátta azt egészen csatapiaccá tenni. E csatákról nem ítélhetek, minthogy sokat látok bennek, amiről elébb magyarázatot kellene kérnem, hogy a dolog fekvésébe belepillanthassak. Balogh Sámuel recenzióját a Sasban láttam; az nyomorúlt írás; s bizony az a Rumyé is. Én azonban G...vel a Gyöngyök recenziójára nézve egyértelemben nem vagyok. P...re ugyan semmi gondom, a prózafordítás az, amit értek. E tárgyban Goethével tartottam mindég; s azt hiszem, a prózafordításban, ha mindaz elvész is, amit a vers harmóniája ád, sok olyat lehet visszaadni, amit verses fordítás lehetetlenné tesz.

Egy négy egész óráig tartott konferenciából jövök, holnap a vallásügy fog ismét felvétetni; s így helyzetem nem engedi, hogy gondolataimat jól kifejtsem. Ideám az, amit a festőkről mondanak. Raphael kezei közűl például a vázolat mindég tökéletesben jött ki, mint az később színezés és kidolgozás után lőn. Itt a tökéletesben a geniálisbat, a lelkesbet, a mesteri kéz bátor vonásait értem. Mint a festő egyetlenegy bátor vonásba oly lelket önt, mi később a mesterkélés alatt elvész: úgy a poétai műv prózafordítója az eredetinek karakteri vonásait bizonyosabban találhatja, mint ha versben fordítván egyfelől a nyelvvel, másfelől az eredeti színeivel s harmóniájával bajlódik; s száz eset közűl kilencvenben, ha valamit megnyer, kettőt veszt el helyében. Emlékezem, írtam én Kazinczynak e tárgyban a Kritikai Lapok megjelenése után nem sokkal egy levelet; s ott ez ideát valamivel bővebben fejtegetem. Ő is a festőkről vett a Tudományos Gyűjteményben hasonlatosságot (ha jól jut eszembe), de az ő gondolata az enyémtől különböző.

A Tudománytár helyzete felől tudósítva valék. Jelen voltam az igazgatótanács azon konferenciájában, hol február elején erről tételték szó; s egy, legalább félóráig tartó hosszú beszédet mondék e tárgyban.

Felírásaink pénteken pecsételtettek meg; az ég tudja: mit fogunk nyerni? Küzdésünk nem vala kicsiny; s most a vallásügyben nem leend kisebb. Mint vagynak Barátom Uramék a diétai neologistikával megelégedve? Révait törjük, rontjuk; de a legújabb arcú szóktól sem rettegünk; ez mégis jövőre nézve jobb, mint ha most grammatikai tudományunk ugyan több volna, de fanyarságunk és újsággyűlöletünk egyszersmind nagy lenne.

Bártfayt, Vörösmartyt és Toldyt üdvezlem együtt az ősz Jelenkorral. Barátságos indúlatiba ajánlott maradok tisztelő barátja

Kölcsey Ferenc

227
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, ápril 1. 1833.

Édes jó Palim, Tisza, a bihari követ, egy jeles és jószívű férfiú, holnap indúl hazafelé, de úta Pécelen megy keresztül, hol az ünnepet sógoránál, gróf Rádaynál akarja tölteni. Önmaga kért, küldenék tőle egy levélkét számodra; óhajt téged látni és ismerni.

Márc. 25-diki leveledet tegnap vevém, s abból tudom, hogy konfessiós levelemet olvasád. Én pedig az Aurora jelentését s ellenjelentését olvasám a Jelenkor mellett; s az egész dologgal csak annyiban gondolok, amennyiben téged illet. Az Aurora nem privilégiumos folyóírás; és így azt hiszem, Aurora nevű almanakot akárkinek is szabad kiadni: mint gyermekét a cs. k. felség nevére is akárki kereszteltetheti. Eszerént sem azt nem értem: miért tartja Gr. Károli magáénak az almanak nevet; sem azt nem: miért fenyegetőzik Bajza sajátja mellett harcra kelni. Ha egy Aurora helyett kettő jőne ki, az veszedelmes nem lenne; de ha névbirtok felett ismét valami csúf pör támadna, oly pör ti., miben te is beszőve lennél, azt fájlalnám. Különben a dolognak csak színével lévén ismeretes, egyebet sem szólanom, sem gondolnom nem szabad.

Amiket életfejtegetésemre megjegyzesz, azokról nincs mit mondanom. Így vagy úgy forgassad a dolgot, tollad alól rossz vagy mindennapi nem jövend ki.

Gőzhajón jőni Pozsonyba, szent gondolat. Így semmi esetre sokba nem jön, s én, ha a Felség meg nem szán, s bennünket Pestre nem ereszt, ezúton mégis nagyon remélem, hogy benneteket ölelni foglak.

Gróf Rádaytól is küldék egy levélkét; beszédeimet s utolsó üzenetemet Bártfaytól; eddig vetted is.

Rádaynak mondd el üdvözletemet. Ölellek Borcsáddal s gyermekeiddel. Isten veled édes jó Palim.

228
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, április 8-án, 1833.

Édes Zsigám, kedves barátom, megyénknek március 11-én költ hivatalos parancsolatából értem, hogy akkor három rendbeli jelentéseink vétettek fel; és így még márc. 7-ik és 26-án írt bő jelentéseink hátra vagynak; de azok addig bizonyosan kezeidhez értek. Ma ismét írtam egy jelentést, s mihelyt *Eötves*, ki ünnepelni Óvárra ment Sötér úrhoz, visszajön, azonnal aláírjuk és küldjük. Én neked minden megyéhez írt relatio mellett szoktam írni, s úgy tetszik, márc. 7-én temérdek hosszú levelet is írtam. Folyó hónap 4-ke óta mai napig inkluzíve a nádor szünetet adott az ünnep miatt; holnap a vallásügybeli renunciumon kezdjük. *Felírásaink a felség előtt vannak; mit nyerünk? az ég tudja. Mi a magunkét megtettük; s mindenesetre nem keveset tettünk. Mert amit már egyszer a főrendekkel keresztül vívtunk, az víva van; ők többé más diétán vissza nem vethetik a dolgot; s a nemzet addig fogja ott fenn sürgetni, míg egyszer csak meg kell lenni annak, ami elkerülhetetlen.* Ilyen pedig a nyelv, mely úgy hiszem, ha most teljes engedelmet nem nyer is; de a legelső uralkodási változáskor bizonyosan végbe megy. És hidd el nekem, ha a nyelvet most, vagy máskor ki fogják egészen vívni: akkor több lesz téve, mintha nem tudom mennyi operatumot elvégeznének is. *Erdélyhez*, a felség resolutióját tekintve, nem hiszem, hogy erős reményünk lehetne: *azonban ki tudja? Ez is oly dolog, aminek előbb-utóbb meg kell lenni; most legalább oly tisztába van a dolog hozva, hogy ellenvetni többé semmit nem lehet.*

A március 11-ki pótló utasításokból úgy látszik: az országgyűlés folyamatával nem igen vagytok megelégedve. Igyekeztem e tárgyban gondolataimat a relatióban kifejteni.

Hidd el édes barátom, mi nem vagyunk még oly nagy reform kivítelére megérve, mint az operátumok tárgyában tenni kellene. Az operátumok még nagyon ingadozók és homályosak sok helyt, azaz, nem oly tisztán veszik fel a tárgyakat, mint kellene. Sok megye útasítása még oly tiszta sincs; s így azt hiszem, akármit csinálunk mi most, *kevés idő múlva mégis ismét új reformra leszen szükség. Az idő elénk sietett; s mi azt vagy nem vesszük észre, vagy nem akarjuk.*

Ezért, édes barátom, inkább *vehiculumra s moralis erőbeli nevekedésre volna szükségünk, mint ily körülmények között készülendő törvényekre.* A vehiculum pedig s erőbeli nevekedés e háromban van: *nyelv, erdélyi únió, és a vallásbeli veszedelmes szakadás orvoslása.* A két elsőről bizonyosan mindent tudsz, amit mondanom kellene; a vallásügyet ami illeti, én azt sohasem nézem *úgy mint Kálvin fia, de mindig úgy mint polgár. Hárommillió ember csak fél polgártársa a többinek; s mi veszély ez az egészre nézve? Lassankint leverni a köztük levő közfalat; eltörölni az ingerlések eszközeit s ez által az akció és reakció veszélyes következéseit; erre törekedném. Mert mi lehet rettenetesb, mint mikor tiszt- és követválasztáskor azt*

kérdjük: mi vallású az ember? nem pedig: mi hazafiságú és érdemű? s így egyebekben is. Te édes barátom, ezt igen jól általlátod.

Az urbáriummal bizonyosan nem fogunk eleget tenni annak, amit az ország mostani helyzete kíván. Azonban, e tárgy halaszthatatlan; itt tenni kell, azt amit lehet. De lassan megy édes barátom! Minden követnek utasítása van; még pedig §-onkint, soronkint többnyire: már most lehet-e kívánni, hogy a másiknak perorációi által magát megengedje győzni?

Ha például az én utasításom azt mondja: áll a redactio; akkor nekem hiában beszél az egész világ; én szavazok a redactio mellett.

Aztán a többséget sem lehet könnyen megtudni; mert százfelé megy az utasítás, mint például a legelő tárgyában, mely csaknem két hétig folyt, s az országos ülésben bizonyára új vitatásra fog kelni, legalább hét, nyolcféle kulcs jött javaslatba. Hol már ennyi közt a többség? Csak arra is napok kellenek; míg azt ki lehet venni, hányfélét akarnak? - A mi diétánkra nézve egy egészen új helyzet; s várni kell míg az idő valamit kifejt.

De semmiesetre ne hidd, hogy azért keveset tettünk volna; bizony a követek táblája nagyon keményen tartotta magát. Ezért az oligarchák haragusznak; de a megyékre nézve oly fontos jelenet ez; mely megfizethetetlen. Rajtunk áll, csak lelkesek maradjunk, a legszebb következéseket fejteni ki belőle.

Ha még valahogy a te vám iránti javaslatodat kivihetjük; de ha csak a Dunahídra nézve vihetjük is ki: már az magában érdemlené, hogy országgyűlés tartatott. Barátom, nyitva lenne az út, hogy országunkat út, csatorna és hídak, s kiszárítások által, priváttársaságok paradicsommá tegyék. Nagyon kérlek, olvasd a *Széchenyi* munkáját, melyet itt a megyének küldünk; a vámra már adtatok dicsőséges utasítást; adjatok még a bankra nézve is. Ha a nemzet így, mint a könyv 89. s következő lapjain előadatik, bankszisztéma által akarna magán segíteni: ingyen építhetnénk roppant műveket, s vám által gyönyörűen kilenne a munka szukcesszive fizetve.

A mi *Nagy Károlunk* elköltözött: még neki emberi mód szerint legalább húsz évig kellett volna munkálni. Özvegyének levelére ma válaszoltam; kérlek, történhető alkalommal, fordíts a derék ember árváira figyelmet.

Kérlek, édes barátom, írj gyakran, s gyorsan; a távollevőkről emlékezni keresztyéni kötelesség; s az én oszlopom otthon most csak te vagy. Vetted-e mind azon beszédeket, miket innen a fiúkkal küldettem számodra? Haragusztok-e ránk, vagy nem! Ölellek ezerszer!

A praeferentiális sérelmeket most küldöttük legelőször magyarul is. Egy kis próbalépés.

229
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, ápril. 8-d. 1833.

Édes, jó Palim, az estve jött kezemhez e hónap 2-d. írt leveled. De mi levél az, édes Palim? Fájdalmat mond az egész, s pedig úgy, mintha én is a fájdalomszerzők közt állanék; hogy értelmessé tegyem magamat, ki kell írnom némely soraidat. A levél elején panaszolsz, hogy gyanakodnak reád, s így folytatod:

Itt van fájdalmam, édes jó Ferim. Meglehet, hogy az egész baj csak onnan származik, mert gyomrom gyenge. De te legalább hinni fogod, hogy szenvedek, s remélem, hogy érteni is fogsz. De te író embertől annyit szeretsz érteni, amennyit mond, s mit gondol? azon nem igen

törődöl! De én a ti gyűléseitekről sohasem mondottam csúfondárost; s emlékezzél mit értettél. Megvallom, nekem az effélékhez kulcsom nincsen. - Nekem kín levelet írni, és mégis valahányszor hozzád írtam, mindannyiszor öröm és megnyugtatás volt a kínhoz csatolva. De én azt gondolám, hogy te azt is érted, amit én nem mondok, csak mondani akarok. Most nem gondolom azt: most sem egyet, sem mást nem gondolok. Azonban az maradok aki voltam, rebegni fogok hozzád; rebegni fogok mindaddig, míg fel nem kiáltasz: eheu jam satis est!

Ezek a sorok, mik gyaníttatják velem, hogy tőlem bántva érzed magadat. De miért, édes Palim? Az lehetetlen, hogy engem is az ellened gyanakodók közé számlálj; de szintúgy lehetetlen hinned azt is, hogy amit az *író emberről* mondottam, azt felőled lehessen érteni. Azt kérdéd minap: mit mondok Bajza azon soraira, miket a Kczyt ingerlő névtelenekről írt? Erre feleltem, s most is felelem: én *író embertől* csak annyit szeretek érteni, amennyit mond, azaz, kimond. - Én igen jól értem, miért ütköztél te meg a Bajza soraiban; s éppen azért, mivel jól értem, mivel látom, hogy B. a megholttal már nem pörölhetvén, élőkbe akar veszni - éppen azért mondom, nem szeretem érteni, azaz, nem tartom az írást méltónak, hogy értsem, s óhajtom, édes Palim, hogy te se tartsd. De mindenesetre érzened kell: midőn én író embert mondok, akkor minden mást érthetek, csak nem az én Palimat. *Cet homme*, mondá nemrégen a francia miniszter prof. Lelevelről, és *Cet homme*, monda viszont La Fayette a Lelevelt elfogó francia tisztről; és ez a *Cet homme* és az író ember analógonok.

Hogy gyűléseinkről csúfondárost nem írtál, s én mégis mit értettem. - A te eidullion aenigmaticumodra én azt jegyzém meg: ez a mi kerületi tapsainkra illik. De én Horácban, Luciánban és számtalan más ezeréves és régibb írókban lelek sokat, mikre a mai élet és mozgás szcénái jutnak eszembe. - Azonban én téged mindég értettelek és értelek, és foglak: s bár rebegj, ömledezzél, vagy ha tetszik éppen megkövezzél, sohasem fogom mondani a *satis estet*.

Mi, édes jó Palim, értjük egymást, szeretjük is egymást, becsüljük is egymást. Ez így volt 23 év óta, s bizonyosan így leszen mindaddig, míg élünk.

Tragédiátokhoz sok szerencsét! de bánom, hogy konkurrens nem lehettem, a diéta miatt.

Dátumaimmal mit fogsz csinálhatni, nem tudom. Nagy sebességgel firkáltam öszve holmit, ami eszembe jutott; de bizonyosan még sok egyéb is jutott volna eszembe, ha Pécelen vagy otthon írhattam volna. Szándékom, ha nyúgalomra jutok, pályámat megírni; de csak baráti szemek számára leszen.

Szeretnél velem lenni, írod, Rank előtt. Én úgy óhajtom, hogy mindenesetre Rank előtt, ha ugyan lehet. Egyébiránt, minek az a küzdés? Gyanúban lenni vagy nem lenni *idegen szem* előtt igen egyenlékeny állapot; minekutána látjuk, hogy az emberek gyanúját az Isten fia sem kerülhette el. Kik bennünket ismernek, azok úgyis tudják: mit érünk, s nem kérdenek mástól tanácsot. Ami engem illet, én csak conversations-lexiconi pörtől félek; ismervén ingerlékeny voltodat, úgy hiszem, nagyon nehezen vennéd, ha személyed ellen folytatnának pört; s pört indítni s folytatni, mi könnyű olyannak, aki az alkalmat keresve keresi. Hiszen a mostani füzet is a kritikai lapokból csak pör. Nekem küldött Bajza egy füzetet, s mellé egy levelet: írnám meg a füzetről ítéletemet. Én azt írám: minthogy csata van benne, s azoknak némely szcénáit nem értem: nem is adhatok ítéletet. Egyedül a Gyöngyök prózafordításáról tettem egy-két szót.

Ráday után Tiszától is küldék egy levélkét számodra. Itt mondott beszédeimet gróf Károli vitte Bártfayhoz; de a gróf nehány napot a vallásügy miatt késedelmezett; azonban Bártfayné levélkéjéből értem, hogy már a beszédeket birják, s azért hiszem, eddig te is láttad azokat.

Eckstein fordítására más jegyzetem nincs. Mert ami eltérések a nyelv miatt történtek, azokat nem lehet sanyarúan venni; amit megjegyzék, az a magyar nemértése volt. Az elején talán *Itt*

az írás! olvassátok, mondhatnám az *írás*: teszi a *sz. írást*, azt a német is mondhatja, azaz mondja *die Schrift*; és így nem *eine Schrift*, mert így mindenféle írást tesz. Azonban ez csekélység.

Minap küldött beszédemről így írsz: *a sorsválasztásban a történet beszéddé dolgozását* stb. Eddig amiket a sorsválasztásról írtál, nem értettem jól; most úgy látom, vagy éppen nem értem amit mondasz, vagy te a címben megtévedtél. *Sorsválasztás* nálam *sorsvonás* a katonaságról van mondva, s e beszédben nincs történet beszéddé csinálva; hanem a másikban, mely a férjgyilkolásról vádlott özvegyről szól. - Ezt érted? Úgy én is értelek, de a cím, mit állandóul adsz neki, hibás; az a katonafogás tárgyára illik.

Vettem minden leveleidet, és így azt is, melyet biográfi adatimra írtál. Abban odavetett gondolatok vagynak, mik az adatok olvasása alatt jöttek eszedbe. Nincs tehetségemben, hogy azokra felelhessek; fejem egy kisség tompa; elmaradtam némely dolgaimmal, s azoknak visszapótlása nyugtalanít. De óhajtanám ne tartanád azt az én biográfiámat oly fontosnak, talán könnyebben elmondhatnád amit akarsz. Egy kötet versecske íróját nagy mélységgel fejtegetni, talán nem érdemes. Próbálj tollad szokott könnyűségével egy kis egészet papirosra önteni. Én neked sokszor mondám már, hogy nagyon bizodalmatlan vagy saját erődhez; bár mások volnának azok, kik teljes bizodalommal szűk erőt kötnek öszve.

Képzeld! én verseket is csináltam, azaz kelle csinálnom. Gróf Andrássy a lóverseny poharakra írt verseket Pesten feledé, tehát tőlem kért. Írtam hat hexametront.

1. Szállj versenyre Magyar, s fog kelni körűled az élet. -

2. Messze tekints, a pálya kicsiny, túl rajta nagyobb vár. -

3. Minden pálya dicső, ha belőle hazádra derül fény. -

4. Küzdeni s győzni tanulj; kell küzdeni s győzni hazádért. -

5. Önérzés te vagy a diadalmas bére nem a díj. -

6. Nemzeti fény a cél, hogy elérd, forrj egybe magyar nép. -

Három versre vala szükség, s választák az 1. 3. 6. Van-e igazok? felelj. Ölellek ezerszer és számtalanszor Borcsáddal s gyermekeiddel együtt. Írj minél előbb s légy víg.

Hartlebentől kaptam leveled tegnap. Írja, hogy addig akar várni, míg időm leszen a hátralevő köteteket úgy elkészítni, hogy 3 hónapról háromra adhassuk. A Muzárionról nem írsz.

230
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, ápril. 12. 1833.

Édes jó Palim, 8-dikán írt leveled, melyet az estve adának kezembe, elakaszt. Te, édes Palim, velem foglalatoskodol, s azt nekem tudni boldogság; de életemnek minden pontjairól számot adni, azaz, jól adni számot, csak úgy volna tehetségemben, ha csendességem is lenne, de hosszú időm is. Mert sok parányi, de maga idejében fontos következményű történetecske elsiklik mostani helyzetem miatt szemeim, azaz, emlékezetem elől; s éppen e pont, mi felett most kérdést tevél, egyike azoknak, mikről szóllanom ily könyv nélkül, azaz, anélkül, hogy egész mult életemet hosszan és húzamosan gondoljam keresztül, nehéz.

Hogy sokáig ismerve nem valék, annak két oka lehet. Egyik, mert én sokáig dolgozgattam úgy, hogy arról igen kevés ember tudott valamit. Emlékezhetsz, miképpen azon parányi

szonetton kívül, amit Horvát a Dámakalendáriomban lenyomatott (talán 1812 v. 13), s azon ismét parányi dalon kívül, mi az Erdélyi Muzeum első füzetébe felvételték, egész az Antimondolatig, mely 1815-ben jött ki, nevem nyomtatásban senki nem látá. Ez vala ok, hogy a dunaiak, kik előtt a Kölcsey nemzetség ismeretlen vala, költött névnek tarták nevemet; s még akkor is, mikor a Tud. Gyűjtemény füzeteiben azon recenziók, traurigen Andenkens megjelentek. S csak akkor, mikor végre tudva lőn, hogy a név nem költött, s alatta nem Kazinczy Ferenc lappang, jövék, azaz, kezdék jőni azon szerencsétlen celebritásba, mely nekem jövendő becsülőket, de jelen ellenségeket szült. Azaz, a nevekedő ifjúság közt nem kevesen szeretének, de az öregek egyről egyig átkoztak.

Másik ok saját karakteremben fekszik. Én idegen emberrel most is sokszor, de azelőtt mindég szótlan s hidegen bezárt valék, a mesterséget pedig mutatni mi lakik bennem, hacsak meleg érintés által keblem fel nem nyilt, soha sem tudtam, soha sem akartam tudni. Ezen állapota a léleknek sokfélét jelenthetett az engemet nem ismerőnek. Mert gondolhatá, hogy testben és lélekben ügyetlen vagyok, gondolhatá, hogy kevély vagyok, gondolhatá, hogy embergyűlölő s öldölkő hidegségű keblem van stb. Hogy talán szerénység, talán bizony félénkség okozhatja az ily állapotot, s talán a szerény és félénk emberben fekhetik valami: ily gondolatokra nem minden ember jött. Annál inkább, mert a sokaságot tekintve, örökös maxima ez: *minden ember annyit ér, amennyit érőnek mutatja magát*. Az emberek hajlandóbbak valamit szó szerint venni, mintsem gondolnók: s ezerszer tapasztalám, hogy a dicsekedőt jelesnek, a szerény beszédűt szegény keblűnek hitték, saját magok szavai után.

Nekem sok kedvetlenségeim is voltak fiatalságomban, miket a minap említék. Sokszor Kazinczynak is, ki ifjúságom kezdetén egyetlenegy ismerőm vala, hosszú időkig nem írtam; s ő gyakran hitte, hogy vele levelezni, s literátorkodni nem szeretek. Ő engem fel-felkeresett s ösztönözgetett leveleivel, nemegyszer mondván ki azon hitét, miről éppen szólék (lásd Álmosdra küldött leveleit 812-813). Szeretett engem egész addig, midőn 1816-ban Homért kezdém dolgozni. Általad vette az első tudósítást, s tudod mint vette. De az akkor még fennmaradt jóakaratot kettő tette tönkre: 1. Berzsenyi recenziója, miben magát vélé bántatni (az episztolák miatt). 2. A három lasztóci levél. - Azóta mindég hideg volt irántam.

Egyébiránt ami a polgárt s literátort együtt illeti, minapi Skizzeimben említém, hogy iskolában római s görög történetekben oktattak bennünket, s itt a patriotizmus magva. E mag legelőbb a nyelv iránti szerelemben kezdett fakadni, mert nyelv és nemzet: e kettő ideája válhatatlanul együtt jár. De én mindaddig, míg 1829 a B. Vécsey installációján megjelentem, s kevés hónapok múlva hivatalba léptem, egész életemben csak egyszer voltam Szatmár vgye gyűlésén, s kétszer a Pest vgyeház galériáján. Tudnod kell, hogy én megyei patvarista sem voltam soha. - A Csokonai recenziója, s még előbb az Antimondolat óta a Szatmár vgyei kálvinisták nem szerettek; s mivel minden próféta otthon leginkább nem kedveltetik, talán seholsem voltak több haragosaim. Ez is okozá, hogy elvonultam; de Cseke távolléte minden tudományi vehiculumoktól, und meine von dem Innern meiner Seele all zu grell abstechende Umgebung - mert még a világot csak így sem ismertem, ideális képeimet szerettem volna nemcsak belől, hanem kívül is feltalálni - okozák, hogy mindég hozzád, s mindég Pestre vágytam; s így állandó lakom sohasem volt, míg gazdaság és hivatal le nem kötének.

Volt idő (iskolai pályám vége s jurátusságom), midőn kozmopolitizmus fogott körül, s ezidőben a magyar hazán nem függék melegen. Okának gondolom a francia lágymeleg poézist, s azon lélekölő hidegséget, melyet a francia újabb filozófok mindenre, ami szent, fuvalottak, - a Systême de la nature s több. - De nekem mindig Bedürfnisz volt szeretni, s forrón szeretni, így a kozmopolitai hidegség, nálam csak futó paroxizmus lehetett, s szükségesen el kellett múlnia. Szerettem anyámat, hazámat, lyánykáimat, szerettem barátaimat - s ez

mind egyformán égő szerelem vala; egyik iránt nem voltak sohasem más érzelmeim, sem más szavaim, mint a másik iránt - a betegség paroxizmusának óráit kivévén.

Ha parancsolsz is, ha kérsz is, most többet nem írhatok, s úgy tetszik pedig, talán semmitsem írtam. Te fogod tudni, veheted-e hasznát? Írj többször is ezek iránt, ha szükségesnek véled: de fogj hozzá a munkához, s csináld; bizonyosan jó lesz, mert ami lélek, figyelem és melegség által létez, az rossz nem lehet. Április 8-dikán írtam legközelebb; írj minél gyakrabban. Ölellek ezerszer Borcsáddal együtt.

231
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, április 17-én, 1833.

Édes lelkem Zsigám. Elfelejtkeztél rólam, mindenki elfelejtkezett rólam; régóta sem tőled, sem Pepitől levelet nem veszek. Pedig én annyit írtam, s annyiszor! A megyének március 7, 26 s április 11-én írtunk; én mindannyiszor neked; Pepinek pedig minden héten írogatok; s nagyon nyugtalan vagyok, hogy hazulról semmit sem tudok. A kir. válasz tegnap érkezett; ma olvastatott fel. Holnapra ki lesz nyomtatva; küldjük stafétán. Látni fogod, hogy nem kedvező; mert

1. Az előleges sérelmekről semmit sem akar tudni. *Pedig a nyelv és Erdély úniója azok közt van; oly dolgok, amiktől függ a nemzeti lét. Ha a praeferentialék annyi diétán, egy század óta, fel lévén terjesztve, még most sem lelnek orvoslást; hol a garancia, hogy amely törvényeket hozunk, azok meg fognak tartatni?*

2. Az operátumok sorozására nézve sem egyez; pedig a kir. propositiók stílusa (melyeket mindjárt a diéta elején megküldék) gyanút gerjeszt, hogy az ott meghatározott sor szerint, nem is fog minden operátum felvétetni; mert a két első végére van írva, hogy sanctió alá terjesztessenek. Sanctió pedig diéta végét jelent.

Kérlek, és igen nagyon rossz utasítást ne küldjetek; inkább semmit. Az előlegesekről ha lemondunk; mondjunk le mindenről. Ezt hát sürgessétek utasításokban, hogy mellettek erősen álljunk. Így egyebekben is. Hidd el, támogatni kell az oppoziciót; mert precarius lábon áll. Ha remélled, hogy jó instrukciót adtok, tarts mindjárt gyűlést, hogy haladék nélkül tudósítást vehessünk. A márciusi gyűléstekben, mint írják, a circulus eltörléséről is volt szó. *Az istenért! Az ilyenért itt megköveznének.* Hidd el, édes barátom, *a magyar diéta szabadsága egyedül a circularis gyűlésekben áll; vegyék el ezt; a diéta* csak bábjáték lesz.

Április 8-án *Szlélekihez* írt levelemben írtam erről bővebben.

Perszonálisunk nincs. *Méreyt* a consiliumhoz tették *Végh* helyébe, kit jubilálnak. Ki lesz perszonalis? Még nem tudatik.

Eddig itt az oppozició csak volt; de a királyi válasz, sok embert fog megpróbálni.

Írd meg, ha relatióinkkal meg vagytok-e elégedve? sűrűn, és napról-napra referálunk; s nem csak országos, de circularis gyűlésekről, s circularis konferenciákról is. Az actákat és diáriumot hiány nélkül veszitek? - Én folyvást küldöm.

Főispánunk mikor jő? Pénzről tégy rendelést; nehogy úgy járjunk, mint a minap.

Az isten áldjon meg; ölellek forró barátsággal! Dolgaim s háznépemről könyörgök egynehány szóbeli tudósításért. De mindenekfelett patriotikus utasításért. *Valahogy csúffá ne tegyetek, mint Trencsén-vármegye Borsiczkyt, oly gonosz utasítást adván a vallásügyben, hogy szegény majd meghalt szégyenében. De mig te élsz, én jót reméllek.* Adieu édes lelkem! *Ferid.*

A gravaminális deputációba én is ki vagyok nevezve. Egy dologgal több! de ez alkalmat szolgáltat, hogy a megyei gravamenekre nézve sok jót tehessek; ezért mindenre kész vagyok.

A diéta Pestre küldetéséről sem mond a resolutio egy szót is. Ez rettenetes! Felszámíthatatlan a morális kár, ami az ily messze diétázástól származik. Azért a pesti diétát is sürgessétek.

Erdélybe, úgy mondják, katonaság és commissió küldetik. A horvátországi bán már el is ment; mert ő megy és *consiliarius Bedeus* az erdélyi cancelláriától. - Jó felelet az *unió-kérésre! Az ég minden szentjére, a hazára, a nemzet fennállására kényszerítlek: mihelyt ott a szomszédban legkisebb commissiói lépést hallatok, azonnal küldjetek utasítást, hogy erről panaszt tegyünk. Az Ulászló és Mátyás coronationalis* articulusaiban, s *főképpen a prágai* békesség pontjaiban *nyilván ki van téve,* hogy *Magyarország az Erdély szabadságaiért kezeskedik.* Én ismerem lelkedet, hogy ezt hidegen nem veszed. Ölellek. Jó instrukciót, s ha jót, úgy stafétán; mert lehet, hogy majd későn jő.

232
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, ápril. 17. 1833.

Édes jó Palim, két leveled vevém ezer örömmel; de röviden felelek. A királyi válasz - nem kedvezőleg - megérkezett; stafétát küldök megyémhez; de egyébként is vér és kebel nálam forrásban. Az ég áldjon meg, hogy velem, mint soraid mutatják, oly hévvel foglalatoskodol. Annyi sok, annyi szép jegyzet. Fogj hozzá; minő öröm lesz nekem a kész munkát majd olvasnom! Jusson eszedbe, hogy én itt kedvetlen küzdéseket fogok kiállani, s hogy művedben enyhülést fognék lelni. Isten áldjon meg édes jó Palim! Ráday maga hozá el leveledet; de nem valék itthon, így még ezúttal nem láttam a szeretetre méltó férfiat. Ölellek; Borcsád kezeit csókolom.

233
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, ápril 28. 1833.

Édes lelkem Zsigám, március eleje óta ez ötödik levelem hozzád; relatiót egyszer sem küldénk, hogy neked hosszasan ne írtam volna; s íme, március 2-ki leveled óta egyetlen egy sort sem válaszolsz. Ez annyival kínosabb reám nézve, mert Pepitől sem kapok minden sürgetéseim után is választ, pedig márc. 7-ke óta ez ide zárt levélke hozzá nyolcadik.

Gr. Károli György tegnapelőtt érkezett meg; ő egyszer látott téged; s általa legalább annyit tudok, hogy élsz; de Pepiékről ennyit sem.

A kir. rescriptum 22. és 23-ban referáltatott, s a circulus nagy oppozicióval fogadván, a régi mellett maradt. De a napibér kérdésébe belementek; s nevezetes többség azt határozta, hogy az egész országgyűlési napibért a nemesség fizesse. Még a nuncium nem kész az iránt.

Én egy hét óta ülök a szobában nagyon rosszúl; ma veszek annyi erőt magamon, hogy neked és Pepinek e rövid sorokat írom. De már mellem sem birja tovább. Szánakozzál rajtam s írj; és Pepit is nógasd. Ölellek ezerszer! Mihelyt erősödöm újra írok, s egyszersmind referálok is.

Ma és tegnap a capacitás kérdése forgott a circulusban; de elveszett. Mellette volt huszonnégy, ellene csak eggyel több. Minő veszély.

234
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, máj. 2. d. 1833.

Édes lelkem Zsigám, április 19-én írt leveled valahára megérkezett. A mult héten mind a négy circuláris notárius feküdt, s a KK. és RR. kénytelenek valának helyettest választani, - az öreg Palóczit. - Én már jobban vagyok; bár otthon ne lenne baj. Pepit féltem; mert e nyavalya, ha a beteg nem jól vigyáz, inhidegbe megy által. Pesten is rendre feküsznek az emberek; Gusztid is kiállá a sarat; de már meggyógyult, - április 23-dikán már látogatni volt Bártfaynál.

Jól esik tudnom, hogy velünk elégedve vagytok; a rescriptum felvétekor mondott nagyobb beszédemet, az itteni újságokkal együtt ifjaim még ma megküldik számodra. Bámulva fogod olvasni - de eddig bizonnyal hallottad is - *Tisza* és *Füzeséri* mennyire elfeledkeztek magokról, azaz, elfeledkeztek egész a pofozódásig. A követek azt végzék, hogy ily emberekkel széket nem ülnek.

Fogadd baráti forró köszönetemet azért, amit pörömről írsz. Nagy szerencse nekem, hogy az ily kezekbe jutott.

Botka javaslata a circulus felől bizony nemcsak hibás, de bűnös javaslat.

Mai napról írok ismét Pepinek is; könyörgök, méltóztassál gyakran válaszolni. Nekem már most rajtad s házam népén kívül az egész megyében nincs, kivel szoros egybeköttetésben éljek. Én semmitől sem rettegek úgy, mint magamra hagyatástól; s itt e messzeségben oly elhagyatva érzem magamat, ha sokáig nem írtok. Ölellek, édes Zsigám, forró szeretettel. Feleséged kezeit csókolom. - Adieu, édes jó Zsigám.

235
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, máj. 7. d. 1833.

Édes lelkem Zsigám, tegnap hivatalos jelentést írtam hozzátok, amit holnap tétetek postára. Abból, s a hozzá mellékelt kerületi üzenetjavaslatokból (melyet a többi jegyzők betegsége miatt az öreg Palóczi írt) láthatod, hogy a kerületi rendek a királyi rescriptum ellen nyilatkoztak ki; de ápr. 23-dika óta néhány pótoló utasítás érkezett a közel megyékből, s azok a régi sorozás ellen majoritást csináltak; s mi a tegnapi országos ülésben az ütközetet elvesztők. - E szerint tehát az urbárium után a juridicum operátum fog felvétetni. Hol lesz ennek a vége, édes barátom? Valóban, ha csak véletlen körülmények nem jőnek közbe, magának a juridicumnak pertractatiója, oly hosszú lesz, amilyen még egy diéta sem vala. *S annyival inkább, mert a többség arra ütött ki, hogy az országgyűlési költségeket egészen a nemesség*

fizesse; s így az udvarnak az adózók kimélését sem kell szeme előtt tartani. *Különben a költség felvállalása jó jel; még ily reális lépést az adózó nép könnyítésére a diéta nem tett.*

Nyitramegye a fizetésre nem hajlandó; azt adta utasításba követeinek, hogy az országgyűlési követek magok költségén legyenek mindnyájan. *Veszedelmes principium! Mert nem arra vezetne-e ez, hogy néhány gazdag ember minden megyében a maga kezére kerítse a követséget; s azzal aztán saját vágyaikra éljenek vissza? E tekintetből Komárom megye azt végzé, hogy a nemesség fizesse a költséget; de a követ is - akárki legyen - azt elvenni köteles legyen.*

Az előleges sérelmekre s kivonatokra mind eddig semmi válasz; a vallási tárgyat, melyet mindjárt husvét után bevégeztünk, a főrendek mégsem vették fel; itt ülnek anélkül, hogy ülést tartanának. Én tegnap tettem ez iránt indítványt; de még tovább is fogom sürgetni.

Legveszedelmesebb az erdélyi dolog; huszonkét esztendeje nincs diétájok; mi közbevetettük magunkat; s a felelet - commissio.

Wesselényi tegnapelőtt éjjel indult haza, hogy valamit tegyen. Nagyon nehezen eresztettük el a nemes férfiút; mert nagy szükségünk van reá; sok erőt, központot, s vigasztalást találtunk itt benne. Igéré hogy Károlban is megjelenend. Én minden órán várom tőletek, *hogy Erdély állapota felől hivatalos tudósítást, s utasítást fogtok küldeni.* Szomorú kilátás! - Nem tudom, ki volt *oly ellensége udvarnak és hazának, hogy ily erőszakos lépést, s éppen most tanácsoljon*. Félő, hogy ez a dolog itt nagy tüzet támaszt; s annak legkisebb s legközelebb következése a diéta feloszlatása lesz; s feloszlatása célérés nélkül. Azonban, mit Isten ránk mér, azt tűrni kell.

Egészségem már most türhető. Ha úgy fog látszani, hogy a diéta temérdek hosszúságra nyúl, akkor én futok haza, hogy benneteket s házam népét, ha kevés időre is, láthassam. Azonban Isten tudja a jövendőt. A diétai élet keserves élet; ennyi bizonytalanság, ennyi küzdés, céltól elesés, s az ég tudja mi minden, keservesen esik.

Mik fognak ezután történni? Szorgalommal foglak tudósítani, s tudósíttatni. - A *Tisza* és *Füzeséri* dolgáról is írattam. E miatt nagy, azaz közönséges konferenciát tartottunk; minek végzése az lőn, hogy a kerületi előlülők a nádort tudósítsák, mind arról: mi történt? mind arról, hogy ha *Füzeséri* (Tisza még nincs itt) gyűlésbe jő, a dolog közvitatásba fog vétetni. A nádor igérte, hogy a kedvetlen következések elhárítására mindent teend. *Füzeséri* mindeddig nem is jelent meg sem kerületi, sem országos ülésünkben.

Felírást kívánsz házadra. Mindent teszek, ami tehetségemben áll; csak időt engedj; mert e sok kedvetlen küzdés ritkán enged nyugodt pillantatot; pedig valamit - ami a szép tartományába tartozik - csak nyugalomban lehet alkotni.

Ölellek ezerszer édes jó Zsigám! Feleséged kezeit csókolom. Isten veled.

Nagy Nácit, mint megyei jegyzőt, ajánlom.

236
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, május 12, 1833.

Tiszteletre méltó barátom.

Távoztod óta elhagyatva érzem magamat; nem mintha nem volnának itt jó- és tisztalelkű emberek; de a férfinak, kinek a szerencsétlenség jutott: költő lenni meleg kebelre van szüksége, hol lángjai testvérlángokkal találkozzanak; s ily kebled, édes barátom, itt csak neked vala. Nem elég kimondani a szót: haza; nem elég bizonyos érzelmet hordozni iránta: az én emberem az, kinek a haza örök ideálként áll lelkében. De te jól tudod, az ideálig felemelkedő lélek mily ritka! Balsorsom úgy hozá magával, hogy kevés nappal utánad Siskovics is hazaindúlt, s ez egyike vala a legjobbaknak.

Másnap elmented után országos ülésünk vala; s a rescriptumban kivánt sorozás nagy többséggel elfogadtatott. Az üzenet emiatt változást kivánt, s azt megtenni kerületi ülésben kelle. Embereink törték fejeiket: miképpen adjanak a dolognak oly szint, mintha nem a rescriptum, hanem saját szabad akaratoknál fogva tették volna e lépést; s e fejtörés közt Nagy P. azt javallá: tennők a kereskedési tárgyat harmadiknak, ne, mint a rescriptumban, negyediknek. Ellenvetés lőn, hogy a rescriptum sorozása már az országos ülésben elvégeztetett. Ez nagy viadalt okozott. Azt mondák, hogy Somsich, az előlülő, nem igazán mondá el a végzést; mert az országos ülésben csak a juridiciumról folyt a szó, hogy t. i. ez legyen második; s nem pedig arról is: mi legyen hát a harmadik? - Jó, hát miért mégis akkor senki sem mondott ellen? Erre az előtted ismeretes factio sokképen felelt; s Borsiczky - kit nem tudom miként - részére vont, azt is mondá, hogy hosszú volt az ülés, kikoplaltattak bennünket, s több ilyeket. Két nap tartott a harc, s végre az országos végzés ugyan győzött, de a párt készült első országos ülésben az alnádort megtámadni. E gyűlés tegnap történt meg; Gyertyánfi és Marczibány felállának, (Borsiczky mégis megemberelte magát, s neutralitásban marada); alig kezdett az első szólani, nagy sürüséggel ugráltunk fel: Somsich ügyesen viselé dolgát, s kevés szólalkozás után a pert elcsendesíté, s legalább tizenöten úgy ültünk ismét le, hogy szavunkra szükség nem lőn. A gyűlés szépen ment véghez; s üzenet és reprezentáció s a törvénycikkely javallat a napibérek felől a főrendekhez küldetett.

A napibérekről mit végezének: tudod. A törvénycikkelyt meglehetősen megtisztították a régi szakállas szerkezeti módtól, s az elég egyszerű. A felírásban azt tették, hogy az így felküldendő törvénycikkelyeknek ne csak érdemére, de kifejezéseire is feleljenek a rezolúciók, hogy a concertatio diéta végén elmaradhasson.

Az urbáriumnak csak utolsó cikkelye van már hátra. Megírom mihelyt elvégezzük. A vallásügy a főrendeknél referálva mégsincs. Nem tudom, melyik kerületben kértem a rendeket, vennék e dolgot figyelembe. A kerületi előlülők felelék, hogy a nádor a felvételt igéri - azaz nekik igérte magányos beszédben. Tegnap midőn a mostani üzenetet által akarók küldeni, felállottam, s kértem,

1. hogy a religión ily hátravetéséből eredhető sérelmet vegyék gondolóra, s eziránt aggodalmokat jelentsék ki, s addig, míg egyet a főtábla el nem végez, mást elébe ne adjanak,

2. hogy a napkönyv cenzorait és a napkönyvi kivonatot illető irományok egyszer már referáltassanak.

Az alnádor felelt, az elsőre, hogy a nádor hazafiságában kételkedni nem lehet. (Erre *vivat* lőn a kiáltás), másodikra, hogy ő nem rendes előlülő, s azért az említett irományok referálására a nádortól kér engedelmet. (Erre azt zúgták, nem szükség engedelmet kérni.) - S így az egész inditvány fuit vox clamantis in deserto. Ülés után egyik azt mondá: nem kellett volna tenni az

indítványt, - másik: miért nem mondád mit akarsz? mi katolikusok tettük volna, protestánstól nem jól jött - harmadik: én már állottam, s ugyanazon indítványt teendő valék, de nem pártoltalak politikából.

Mit mondasz mindezekre?

Mondhatatlan nyugtalansággal várom tudósításodat hazulról, az erdélyi dolgok miatt. Jól esik azon bizodalomban élnem, hogy lelked egyenes és erős volta, s értelmed hatása hazád fiait a mérséklet, azaz férfiúi mérséklet útjára vezetendik. Élj szerencsésen, hass és munkálj szerencsésen, s emlékezzél rólam. Ölellek forró, szent barátsággal. Lehetetlen elhallgatnom, hogy az urbáriumi VI. cikkel utolsó §-ában a parasztnak teljes testamentum tételi juss adatott, s így a földesúr ex defectu csak akkor succedálhat, ha a parasztnak sem örököse, sem testamentuma nem maradt.

237
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, május 17. d. 1833.

Édes lelkem Zsigám, eddig Nagy Náci hazaért, s levelemet, melyet általa küldék, olvastad. Én várva várom leveledet, mert április közepe táján írt leveledtől fogva mást nem vevék; várok pénz iránti rendelést is; mert az itt kifizetett, s ifjaimnak kölcsönadott sommák miatt erszényem üres. Pepi azt írja, hogy április 11-diki levelem nem vette; mivel ezen levelem az április 8-diki relatiónk mellett küldém, oly gyanúra jöttem: ha azon relatio nem veszett-e el? kérlek e felől méltóztassál megnyugtatni.

Az országgyűlés legujabb actáit mai jelentésünk mellett küldjük. A rescriptum következésében a felírásra nézve látod nem nagy a különbség a két tábla közt. De a religionáriumra nézve a fő RR. legkisebbet sem engednek. Ez nagy harcot fog ismét szülni; az ég tudja: mi lesz a vége? - Holnap országos ülés leszen; s mi általküldjük a főrendekhez a felírást tárgyazó viszonüzenetet; ők pedig nekünk a vallásügybeli választ; és így jövő héten ismét újságokat fogtok hallani. Legújabb beszédemet az országos sérelmek tárgyában vetted-e? Mi most különös újságok nélkül vagyunk. Perszonálisunk még sincs; a sérelmekre, s a nyelv és pesti diéta iránt kapunk-e, s mikor királyi választ? arról semmit sem tudunk.

Itt iszonyú a meleg és szárazság. A megyei teremben, hol kerületi üléseinket tartogattuk, kiállhatatlan a hévség, mivel a ház is alacsony. Ma már másodszor tételték indítvány: mennénk máshová. - Utóljára két hely közt volt a vitatás: mert egy rész a kerületek régi helyére, a Pálffy-terembe akart menni; más az országos terembe, s ez vala a többség; és így ezentúl ott fogunk kerületezni; noha ott is sok az alkalmatlanság.

Wesselényit láttad-e Károlyban? - Gyűléseitek hogyan mentek véghez? Erdélyről mit tudtok? Itt ellenkező hírek folynak az ottani dolgokról; ti közel a szomszédban, jobban tudhattok holmit.

Jövő hét végén újra írok; addig is elvárom válaszodat. Ölellek forró barátsággal! de emlékezzél olykor felőlem.

Feleséged kezeit csókolom. Bálintot, Szuhányiékat, Ujhelyit, Lencsést, Szirmayt, s minden jóakaróimat tisztelem. Az öreg Szléleky úr vette-e áprilisi levelemet? A főispánunktól és Csomaytól régen nem vettem egy sort is.

Öllelek ismét, és ezerszer!

Pepi panaszkodik, hogy beszédeimből semmit sem olvasott; ezen csomóban, mely ide mellékelve van, küldöm neki azokat, miket neked már megküldöttem. Könyörgök, minél előbb juttasd hozzá.

238
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, május 20-án, 1833.

Édes, jó Lacim, Bertha úr holnap indúl Pestre, tőle küldöm e rövid sorokat.

Vetted-e levelemet s a beszédet, melyet Nagy Nácitól küldöttem? Wesselényitől, elmente óta, egy sort sem vevék: kétszer írtam utána postán; az ég tudja, veszi-e levelemet.

Mi itt szalmatűzzel égtünk; a láng ellobogott, s a büdös pernye már érezteti magát. Tegnapelőtt igen-igen keserves napom volt. Január 10-én országos ülésben vívtuk ki, hogy csináljunk a napkönyvből kivonatot, mely sokaknak kezéhez juthasson; tegnapelőtt ez is semmivé lett. A kerületi, hosszú vitatással kiküzdött napkönyv, önmagunk hibája miatt, minden órán megszűnik, s több efféle. Melyek mind arra mutatnak, hogy hónapokig tartó állandóságunk nincs; s ezt a szerencsétlen maximát alkalmaztasd nagy tárgyakra; s megcsinálhatod az egész ország prognosztikonát.

Nem folytatom; mert fáj, igen, igen fáj!

Stettner György kollegánk tegnap óta itt van.

Bizonyos pozsonyi kereskedő magyar címet akar tétetni, s hozzám hozá a német címet magyar fordításokkal: választanám ki a legjobbat. De nekem egyik sem tetszett: s így hozzátok, azaz hozzád és Helmeczyhez folyamodom, fordítsátok magyarra ezt: Commandite der ersten österreichischen Spar-Casse und allgemeinen Versorgungs-Anstalt.

A nehézség a szóban van: Spar-Casse; de talán a Jelenkor már erre csinált is máskor szót. Kérlek, még a héten feleljetek e kérdésre. Egyébiránt Bertha tíz nap múlva visszajön; akkor csak reméllek tőled egy baráti levelet; a szócsinálás s megküldés határidejét mindenesetre még a héten kérvén.

Bertha élő szóval előadandja dolgainkat. Mióta Wesselényi elment, vigasztalás nélkül vagyok; sötét óráimban ő vala vigasztalóm. Siskovicsot is nehezen várom vissza; oly kevés a lelkes itt: ő pedig a leglelkesebbek közé tartozik.

Helmeczyt és Vörösmartyt ölelem. Feleséged kezeit csókolom; a szép lyánykáknak üdvözletet! Adieu, édes Lacim. Imádkozzál érettünk, s a hazáért!

239
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, május 20. 1833.

Édes, jó Palim, május 15-diki leveled ma volt örömem olvasni, a 13-dikit a napokban vevém. Berta úr, pesti ügyész, s a mi kerületi napkönyvünk szerkesztője, ma az ülésben szólított meg: nem írok-e Pestre? mert ő holnap reggel oda indul. Élek ez alkalommal, s veszed e rövid levelet.

Nagy Náci nálatok volt, azt írod; de nem, ha levelemet a beszéddel vetted-e? azonban, minthogy N. Náczi volt a vivő, úgy hiszem vetted.

A bajzaiságokat igen óhajtom s minél előbb látni. Bertha tíz nap múlva visszajön, s ő hozhatná számomra.

Auróra? Mi leszen annak szerkesztéséből? Mert amit a nem üres kamaráról írsz, az engem, ki Bayle után inkább akarom a semmit mint a rosszat, nem nagyon vigasztal. Midőn Auróra jelentését közléd velem, akkor írád, hogy Gr. Károli levél által fog holmit tudtomra adni; s ez nem történt; s én azóta e leveledben veszem az első hírt, hogy csakugyan van kamara, honnan szakácskodhatol. De szakácskodnod anélkül, hogy tőlem is valamid legyen!? - Pedig mostani helyzetemben s ily napokban, mint tegnapelőtt is egy vala, auróráskodni rettenetes feladat. Szalmaláng vagyunk, mely lobog és lobog s hirtelen elalszik; s hány maga után - csúf, büdös pernyét. Mindenesetre írj, mit teendő vagy? Van-e valami jeles a kezedbeadattak közt? - Ha a könyv fele, vagy hogy lejebb szálljunk, negyede jó, úgy a könyv jó - de Urániát vagy Nefelejtset szerkeszteni csak nem fogsz. Azzal nevednek tartozol. Várom válaszodat.

Társam júniusban megy haza, s ha feljön ismét, akkor én futok; tehát augusztot és szeptembert szándékozom honn tölteni. - Kínos napokat élek itt, kivált mióta Wesselényi elment. Az az igen lelkes, az a nagyerejű s nemesszívű ember volt itt egyetlen vigasztalóm; valahányszor lelkem a történteken és még történendőken elborúlt.

Bene fordításait még nem kaptam, ha otthon akadtak, küldesd Berta által.

Második kötetem lassan készül, pedig sok tekintetből szeretném minél előbb általadhatni. De addig is, nem tennéd-e nekem azt a könnyebbséget, hogy eddig imitt-amott kiadott és a nálad kéziratban találkozó kritikai, filológi s egyveleg írásaimat, öszveszedvén, küldenéd hozzám, hogy láthassam, javíthassam, s két kötetre jegyzőkönyveimből kipótolhassam. Így a beszédekkel együtt három kötetet adnék egyszerre által Hartlebennek; s míg azok kijőnének, a filozófia történeteit rendbeszedhetném. Munkáim a nálad kéziratban levők kivül az 1817-ki Tudományos Gyűjteményben s a Muzárion köteteiben vagynak.

Ha július végén fördői utadból megtérsz, úgy augusztusban Pesten és Pécelen találkozhatnánk.

Borcsád kezeit csókolom; ölellek édes jó Palim.

240
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, május 20. 1833.

Édes jó Palim, nem akarám felbontani lepecsételt levelemet, s így toldalékul ide külön írom: méltóztatnál Lacinál megtudatni, nem lesz-e alkalmatosság tőle Károlyba? Mert innen míg társam nem indul haza, más alkalmat nem remélek. Ez csak június közepe táján történ meg; de lehet, hogy Laci előbb is küldhetné; Kende Zsigához utasítván a flastromot, és az azt kisérő levelet. Írj még efelől is. Ölellek ezerszer.

241
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

A vallás ügyében május 21-kén, 1833. Jól érzem Tekint. KK. és RR., hogy ennyi lelkes beszélő után stb.

Pozsony, május 24-én, 1833.

Édes, jó Lacim, Berthától írott levélkémet eddig vevéd. Itt sok apró vesződség van; talán bizonyos nem éppen apró is; de a levél keveset bír. Ezúttal csak e beszédemet küldöm; ha időtök van végignézni. Wesselényitől csak egy levélkét kaptam, még útából; haza mint ért, nem tudom. Ha alkalmad van hozzá, e beszédecskét írd le s küldd meg neki. Mint vagytok, édes Lacim? Josephine kezeit csókolom, s a szép, jó lyánykákát. Adieu kedves barátom! Írj valamit. Waltherr és Helmeczy barátainkat ölelem. Az új szót várom. Waltherrnek mondd, hogy Szuhányi Ignác az óra árát Debrecenben kifizette. Isten veletek. Imádkozzatok érettünk.

242
SZÉCHENYI ISTVÁNHOZ

Méltóságos Gróf, Előlülő Úr,

A Kazinczyról mondott emlékbeszédet érdeklő hivatalos levél következésében ki kell Méltóságod előtt jelentenem sajnálkozásomat, hogy a történet a Társaság közt és köztem e nem kellemetes kérdést támasztotta. Midőn kéziratimat Hartleben úrnak elalkudtam, ő nagy érdeket látott abban helyheztetni, hogy az említett beszéd is az alku alá értessék. Engedtem kívánságának; s annyival inkább, mert abból semmi öszveütközés eredetét nem láthattam, mivel az évkönyvnek még a jelen év kijövetelére tartottam számot; én magam pedig, az országgyűlés miatt, munkáim sajtó alá készítésében hátráltattam. Történt azalatt, hogy az én tiszteletre méltó barátom, Szemere Pál a Muzárionra nézve hasonlólag Hartleben úrral lépett egyességre; s ők mindketten az én késedelmemet, második kötetem készítésében látván; s egyszersmind a Társaságnak ily esetekről semmi szabályait nem tudván: a kérdéses beszédet Muzárionba igtaták. Bizonyos vagyok benne: ezt öszveütközni kívánó szándékból nem tették. Azonban a dolog már azon helyzetben van, melyből visszalépni többé nem lehet. Ugyanis hitelesen tudósítva vagyok, miképpen a Muzárion a sajtót már elhagyta; s így az emlékbeszéd megjelenése Hartleben úr kára nélkül nem eszközöltethetnék. Egyébiránt a Társaság jogai előttem tiszteletben vagynak; s ha e nyilatkozás a történt dologért neműképpen elégtétel gyanánt szolgálhat, úgy vígasztalva vagyok. Éljen szerencsésen Méltóságod, s fogadja el tőlem azon mély tiszteletet, mellyel változatlan maradok

Pozsony, május 24-d. 1833.

Méltóságodnak alázatos szolgája:

Kölcsey Ferenc

243
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, május 24. 1833.

Édes jó Palim,csak nehány napja, hogy Berta úrtól küldöttem egy levélkét számodra. Most ezen ide írt beszéddel[22] újítom nálad emlékezetemet. *A Társaságtól levelet vevék, hogy a Kazinczyra mondott emlékbeszédről tennék rendelést, hogy az minekelőtte az évkönyvben kijőne, másutt meg ne jelenjen. Feleltem, hogy ez öszveütközést sajnálom; hogy a Társaságnak eddig erről szabályai nem lévén, a Muzárionban lett kinyomtatás összeütközést kereső szándékkal nem történt, s hogy már a nyomtatás végbemenvén, Hartleben mint tulajdonos kára nélkül, a visszatartóztatást eszközleni nem lehet.* Úgy látszik, a Muzárioni ellenbajzáskodásnak ez emlékbeszédi felszólításban befolyása van. Nekem mindegy. Bírod-e már eddig szárnyra bocsátott diétai beszédeimet mind? Ez ötödik. Borcsád kezeit csókolom; ölellek.

A Kálmánka flastromait Bártfay talán útnak indíthatná.

244
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, május 26-án, 1833.

Édes Zsigám, kedves barátom, május 12-ki becses leveledet a nyugtatvánnyal együtt vettük: köszönöm gondoskodásodat, s kérem azt jövőre nézve, s mindig előre; mert itt kifogyni pénzből kínos állapot. - Május 21-ki beszédemet az ifjak által küldettem meg; azt eddig vevéd. Küzdésünk a vallás tárgyában nagy pontra hágott. A főtábla, mint a jelentés mellé zárt válaszából látod, nem akar hajolni; még azonkívül hátratételekkel is kínoz bennünket. Az ég tudja: mint lesz a dolog vége? de mi feltettük magunkban egy lépést sem tenni vissza, ha bármi történik is. Keserves dolog, hogy a többséget, mindenesetre mathematikai bizonyossággal, előre kiszámolni nem lehet. - Hogy az újság létesülését valamennyire közelítő napkönyvi kivonat, minden küzdésünk ellenére, elbukott, jelentésünkből látni fogod. Az nap igen kedvetlen napom vala. Nem annyira magáért a kivonatért, mint azért, hogy annak megindítása országgyűlési végzés volt, s mégis, és nagy könnyűséggel vettetett vissza. Az urbáriumnak vége felé járunk; s eddig négy pont van a kerületi végzések közt, melyek a dolgot szebb fénybe teszik, mint előre reményleni lehetett.

1. Az usufructatio szabad eladhatása.

2. A praestatiok egyezés szerént lehető örök megváltása (t. i. ha a földesúr reá áll).

3. A jobbágyok szabad testálhatása; és

4. Az úriszéknek a földesúr és jobbágy közt fenforgó kérdésekre nézve eltörültetése.

Oly négy pont, minélfogva már most is szép reform fog történhetni; s idővel reájok még több épűlhet.

Királyi választ mikor, és mit kapunk? az ég tudja. Most nem lehet a KK. és RR. táblájára panasz; - hiszen mindenben megegyeztek a kormánnyal. De még az előleges sérelmekre, s a nyelvre, s a pesti diétára nézve sincs semmi válasz.

[22] A vallás dolgában.

A diétai költségeket óhajtottam volna, egy kis részben a contribuens nép által is viseltetni. De különben a mostani rendelés csak e mostani diétára tartozik. Sok megye igen szivesen vette a végzést; s nagyon fájlalnám, ha ez Szatmár-vármegyében kedvetlenséget okozna. Nálunk sok a nemesség; s igen csekélységet fog egy-egy ember viselni.

Rövid időn ismét írni fogok; most sietnem kell a posta miatt. Élj szerencsésen édes Zsigám, s ne szűnj meg barátságodat velem tovább is éreztetni. Az ég öntse ki reátok e mai napon szent lelkét. Adieu!

Ölellek ezerszer.

245
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, június 7-d. 1833.

Édes jó Palim, e napokban három leveled vettem; egyet nagy elszóródással írtat; másat azokkal a prózafordításokkal, miket Dr. Bene verseimből készített, harmadikat a Szemere Berti levelére írva. Úgy látszik a társaság intését az emlékbeszéd iránt nehezen vetted; de vajon az a társaság, tulajdonképpen a társaságban az a cimbora érdemli-e, hogy miatta, azaz, határozásai miatt gondba jőjjünk? Dr. Bene némely fordításai csak kivonatok. Az *ezredet* a Vanitatumban ő sem jól érté, mint D. Eckstein, s Jahrtausend helyett Legiót írt. Sz. Bertire nézve igazad van; de én nagyon óhajtanék neki valami kedvet tenni; az jeles fiatalember. A Muzárion végre mai napon kézhez kapám. Bizony szép kötet! A bajzaiságot illetőleg, mondhatom, sok elmésséget pazaroltál a tárgyra. A Vezérszó parafrázisa gonosznál gonoszabb. Mindég óhajtottam, bár e sok elmésséget, mely neked jutott, művészi tárgyakon gyakorlani és ismét gyakorlani, meg ne szűntél volna. Egy van amitől félek: az, amit most a Muzárion végén olvasott levelemben is olvasok, hogy *a publikum meg nem ért*! Itt mi literátori dolgokkal nem vesződünk; de te figyelmezzél szertejártadban, mennyire fog e félelem teljesedni vagy nem? Ez egyszersmind mértéke leszen az olvasók intelligenciája mennyiségének. Említett levelemből látom, hogy a pörbeszállásról lefelé vertelek. De te elszántad magad minden esetre; s ez elszánást tisztelnem kell. De ha értetni nem fogsz, akkor célodat, a literatúra vészes oldalának kimutatásában el nem érted. Azonban az idő jelt fog adni. Itt veszed ismét egy beszédemet a vallásügyben. Az ég tudja, mi lesz ezen tárgyból is. A keserű hangból érzeni fogod, hogy a küzdés már nagyon hosszan tart. Ti mentek? De fogok-e azalatt is rólatok valamit tudhatni? Én, talán írtam is már, augusztusban akarok hazafelé indulni. Bár akkor egészséged teljében találjalak! Borcsa kezeit csókolom. Ne induljatok el, míg nehány bötücskét a postára nem tesztek számomra. Adieu! ölellek százszor.

246
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, jún. 7. 1833.

E pillanatban veszem tisztelt barátom, dátumtalan leveled; de csak hogy tudom leveleimnek hozzád érkeztét. Míg erről bizonyos nem lehetek, addig újakat írni nem mertem. Tudósításod két rossz hírt foglal magában; s vigasztalást csak annyit, amennyit individuális erődbe vetett bizodalmam reménységképpen nyújt. Rossz hirt írok én is. Mert tudnod kell, hogy a köztünk

volt koncentráció veled együtt hagyott el bennünket. Azóta többszeri unszolásomra sem járunk együvé. Azok az erdélyi dolgok! bár úgy adná isten, minél hamarább végződnének türhetőleg, nem merem mondani: szerencsésen, hogy visszajöhetnél. A religionárium negyedszeri pertractatiójakor mondott beszédemet Bártfay által eddig vetted. Ismét visszaküldék a Méltóságosak elszámlálván: mi sokban egyeztek már meg! s hogy többet engedniek nem lehet. Most ötödikszer küldjük vissza. E hónap 4-dikén volt eziránt kerületi ülés; s ekkori beszédemet ismét Bártfay által veended. Az Urbárium utolsó cikkelyének 8-ik §-ával kínlódunk már két nap óta; s még vége nincs. Az úriszéket eddigelé a földesúr és jobbágy közti kérdésekre nézve törültük el. Azóta vettem pótló utasításomat, melyen jelenvoltodnak világos nyomai vagynak. Kende sok örömmel emlékezik Károlyban létedről. Ami következik, egy kicsinyt enyhítni fog, mert Somsich personalissá lett. Quorum pars magna fuisti! tudniillik azon tetteknek, mik e következést húzák magok után. Tudod-e már, hogy a naplókönyvből készítendő kivonat javaslata a május 18-iki országos ülésben elbukott? Az nap egyike volt Pozsonyban töltött fekete napjaimnak.

Borsodból Ragályi fedele alól írt leveled is volt örömem venni. Ezután írni fogok gyakran, most e rövid levélkét sietek postára adni, hogy minél előbb vehessed. Ölellek; de várlak is szívszakadva. Ha lehetséges, az egekre, jöjj!

Kölcseyd

247
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

A vallás ügyében június 4-kén, 1833. Vallásügyet tárgyazó indítványunk stb.

Pozsony, június 8-án, 1833.

Édes, jó Lacim, május 29-iki leveledért fogadd el baráti köszönetemet. Óhajtottam volna, az abban foglalt említésnél fogva, Nagy Károlt ismerni; de ő vagy nem jött még ide, vagy én nem estem útába. Az új szavakért mondj hálát a dívánnak. Itt mi úgy élünk minden újjal, mintha mindnyájan Barczafalvitól egyenes lineában származnánk.

Wesselényitől néhány nap előtt vettem egy dátumtalan levelet. Röviden írja, hogy Erdélyben a Reg. Commissariusi baj még tart. Leveléből a tetszik ki, hogy a megyék részéről gyávaság is követteték el. De ennél nagyobb bajnak vallja, hogy egész Erdélyben, de leginkább az ő vidékén rémítő inség uralkodik. Magyarországon is, úgy vélem, ezt el nem fogjuk az idén kerülhetni.

Itt veszed ismét egy beszédemet, s ismét a vallásügyben. Ha a másik nem vigasztalt, e sem fog nagyon. Bajos oly táblával küzdeni, hol az egyház urai tesznek majoritást. Isten tudja, hogyan érünk véget! Azt mondod: Ora et labora. Nem lehet mondani, hogy kart karba öltve veszteglenénk; de mit tegyünk a magosan állókkal, kik küzdéseinkben akadályokról gondolkoznak?

A muzárioni dolgokról kedvetlenül írsz. A könyv végén látom kinyomva azon múlt évi levelemet, melyben Palit kértem, hogy a Bajza elleni dolgozásait ne adja ki. Ő azonban úgy hivé, hogy a magyar írósereg rossz példány után indúlva, üresség, dagály és csillogó de tautológiával teljes beszédmód kórságában fekszik; s elszánta magát ezt ostromlani. - Célirányos útat választott-e? az idő mutatja meg. Neki természettől sok elmésség jutott; s azt abban, amiről itt szó van, lehetetlen el nem ismerni. Fogja-e a publikum az irónia hangját

megérteni? Felelni reá nem merek. Hogy az ellenfél jó neven nem veszi; az természetes. Hogy kedvetlenségek fognak talán, s nagyon hihetőleg, történni: azt igen sajnálom. Én ily öszveütközéseknek barátja nem vagyok. De mindennek szabad úgy és azt tenni, amint és amit legjobbnak lát; s Pali erősebben feltette a dolgot magában, mintsem visszatartani lehetett volna. Én azt a könnyűséggel és dévajsággal s elmességgel parafrazizált vezérszót, s azt a kommentátori gonosz alakot, amely az egész megtámadásban uralkodik, szerettem volna *művészi tárgyra* alkalmaztatva látni. Hogy Pali ezen talentummal való művészi dolgozásokat adhatna, bizonyítják az Ujholmi, s a Czinke *dramatizált* beszélgetése, s a Palugyai felől írt recenziók is, mely három darab a maga nemében példátlan.

Hogy a Kazinczyra mondott emlékbeszéd Muzárionban kijött, az a T. Társaság urainak nem tetszett; s Széchenyivel egy determinátiót küldettek hozzám is. Ha nem tudnám, hogy Kisfaludy Sándor is az emlékbeszéddel egy napon olvasott regéjét külön kiadta, s érte determinátiót nem kapott: talán nem ütközném meg a dolgon. Most, úgy látszik, azok hozatták a determinátiót, kik a Muzárionért haragusznak. Én azon urak közűl soha sem bántottam senkit: s ők engem most már második ízben bántanak, s ha jól számba veszem talán harmadikban is. - Amint tetszik! Én a literátori cimboraságokat gyűlölöm; írócéhbe (minden t. társasági tagságom mellett is) sohasem tartoztam; s az ily történetek bizonyosan nem eszközlik, hogy valaha tartozni vágyakodjam.

Ideje e kedvetlen nótát félbe szakasztani. E levelet hazaindúló követtársam viszi magával. Légy kegyes, engem e számkivetésben leveleiddel gyakrabban meglátogatni. Nem remélhetem-e, hogy már egyszer a rövid útat Pesttől eddig megteszed?

Helmeczyt, Walthert, és Vörösmartyt üdvezlem. Josephinédnek kézcsókokat, gyermekeidnek áldásomat. Ölellek édes, jó Lacim, ezerszer.

248
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, jún. 8. 1833.

Édes jó Zsigám, május 18-iki leveled, a pótolék utasításokkal együtt, szerencsésen megérkezett néhány nap előtt; ma válaszolok, mert a mi Miskánk holnapután hazaindul, s magával viszi e levelet. Nem örömest vesztem el a tiszta lelkű embert e néhány hétre is. Itt nem sok az ember, kiben bizni lehet; de ő mindeddig híven és nagy egyenességgel viselte magát, s a jó gondolkozásúak bizodalmát teljes mértékben megnyerte. Ugyanazért ritkán kezdénk itt valamit, ami neki is előre tudtával ne lett volna; s dolgaink felől többet beszélhet neked, mint sok más.

Wesselényi is írja, hogy nálatok volt. Az a férfiú megbecsűlhetetlen vala itt, és nagyon érezzük hiányát. Tele lánggal a haza iránt, tele erővel, állandósággal és nagy *moderatióval*. - Mondhatom neked, egészen más ő, mint néha napján megyénkben tartották.

Pótló utasítástokkal nagyon meg vagyok elégedve. *De midőn az úri széket gyökerestől elrontottátok, jutott-e eszetekbe, hogy akkor a domestica cassa előbb-utóbb leendő felvállalását is szükségessé tettétek? Mert ha a dominiumokból a rabtartás, s a civilis pörök ítélete mind a megyére száll: sok megyében (s nálunk is) nagyon meg fogja az adózó nép érezni.* Én semmiesetre nem szeretném azonban egyedűl a nemesség nyakába vetni a házi tárt, valamint az országgyűlési költséget sem. *Csak akkor közelít egyik néposztály a másikhoz, ha közösen fogja a terheket viselni. De hiszen idővel megválik.*

A religionáriummal megakadánk; most ötödikszer küldjük vissza. Ez alkalommal ismét keserűen szólottunk; az én beszédemet a *Sánta* levelében venni fogod.

Somssics perszonálisnak már kineveztetett. Ez barátom a mi munkánk. *Méreyt* szisztematice üztük el; s éppen oly szisztematice vittük ki, hogy Somssicsra essék a választás. Ez 1825-ben nagy oppozicionalista volt, s ad audiendum verbum regium is meghivatott; ezért bizodalmunk van iránta. Legnagyobb, hogy az a másik a magyarországi hydra feje vala. Segített célunkban az is, hogy *Bartal* semmiképpen nem akarta a perszonálisságot felvállalni. S így, ami ember emlékezetére nem történt, olyan embert tettek perszonálisnak, ki referendárius nem volt.

A vallásügyi harmadik üzenet öt hétig hevert a főrendeknél; s az erre vonatkozó vita egyike volt az országgyűlés eddigi nevezetesebb történeteinek.

Mondhatom neked, sok áldozat ily messze, s oly soká távol lenni hazulról; kivált mióta *Wesselényi* elment, nehezebb itt lennem. Ő állhatatos vigasztalóm volt, mikor a dolgok keservesen folytak. Jó ember van itt egynéhány most is; de a *barátot* más nem pótolja ki.

A hajdú városokról azt végzé az országos küldöttség, hogy mint a kunok, a nádor bírósága alá tétessenek. Ezt Szatmárvármegye helyben hagyta; de a hajdúk nem akarják, s óhajtanák, hogy pöreiket ez után is a kúriára appellálhassák. Igazok van. Miért őket az eddigi szokástól megfosztani, s a törvénykezés rendes útjáról pöreiket elvenni? *Így inkább függetlenek; s akkor a nádor kegyelmétől függvén, a diétán is szervilisebbnek kellene lenniök.* Azért óhajtanám, ha e részben újabb utasítást eszközölnél.

Élj szerencsésen kedves Zsigám, köszöntsd azokat, kik rólam még emlékeznek, s ne feledd leveleidet gyakran küldeni. Ölellek ezerszer; feleséged kezeit csókolom. Adieu.

249
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, jún. 27. 1833.

Édes lelkem Zsigám, Eötvös barátunk éppen olyankor mene el, midőn a kerületi előlülés reá került volna; s így én valék helyette kénytelen a kínpadon ülni. - Emiatt sem jelentést, sem levelet hozzád nem írhattam; s most is csak erőlködéssel írom e rövid sorokat. Nehányad-magammal mind a gravaminalis, mind az urbáriumi cikkelyek fordítását készítő deputációnak tagja vagyok; már két kerületben hiában kértük felszabadításunkat egyik alól; s így naponként egy kerületi és két deputációnális ülést kell kiállammk. Valóságos mártirság!

Előlülésem nevezetes vala; mert akkor készült az urbéri nyolcadik törvénycikkely; mit a relatio mellett az egész urbáriummal együtt küldök. - Tudom nálunk lesznek, kik nem fogják szeretni; de itt, noha nem kevés ellenzői voltak, mégis absoluta majoritás volt mellette. Remélem, hogy mivel már megvan, ti is csak elszenveditek. Te, tudom, ezt örömmel fogadod, azért remélem, hogy arra az esetre, ha ott sok ellensége akadna, inkább később adod gyűlés elébe.

A vallásügyi ötödik választ ma végeztük el; s első nunciumunk mellett most hatod ízben is megállottunk. Ebből legalább annyit láthatsz, hogy nagyon ingadozók nem vagyunk. Mi lesz a dolog vége? a jó isten tudja.

Eötvest nyugtalanúl várom vissza, hogy én is haza futhassak; mert ez a sok iskolázás megöl. *Minthogy ő engedelmet kért a megyétől a hazamenetelre, tehát azt illendőség nélkül én sem múlathatom el*; azért nem sokára e végett írok a megyének.

Felírásainkra az udvar mélyen hallgat. A Pestre menetelt e napokban ismét kezdék rebesgetni, mivel a pesti polgármester múlt héten Bécsbe parancsoltatott. De ez mindeddig csak bizonytalan hír. Főispánunk Bécsben volt, s mint mondják, tegnap érkezett vissza; de én azóta a sok deputációzás miatt még meg nem látogathattam.

Engedj meg, ha többet nem írhatok; az óra ötre jár, s a gravamenek kezdődnek, továbbra pedig a már úgyis elkésett hivatalos jelentést nem akarnám halasztani. Nagyon kérlek, méltóztassál gyakori válaszokkal megörvendeztetni. Feleséged kezeit csókolom, barátainkat köszöntöm. Ölellek ezerszer.

250
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, július 10. 1833.

Édes lelkem Zsigám, junius 9. és 26. d. írt leveleimre még válaszodat nem vevém. Én két-három nap múlva ismét referálok, s fontosan; akkor hosszabb levelet veszesz tőlem; de addig is temérdek elfoglaltatásaim közt lehetetlen, hogy néhány sort ne írjak.

Az urbárium magyar fordítása készűl; ez nem nagy dolog. De a religionárium! Ebben édes barátom hat rendbeli üzenetváltás után is úgy állunk, hogy ha azokat, amikbe a főrendek megegyeztek, elfogadják, nemcsak a protestánsokat az eddiginél rosszabb lábra tesszük, de a constitutión oly sebet ejtünk, amit nekünk (mint közelebbi országos ülésben kikiáltottam) a nemzet meg nem fogna köszönni. - Ma tehát a főtábla hatodik válaszát circulariter felvevén, elvégeztük: inkább mintsem a nemzet átkát rossz törvényhozással magunkra vonjuk, kedvezőbb időig felfüggesztjük.

E végzés dolgaimat megszaporítá.

Mi a religio tárgyát elejétől fogva katholicus notariussal vittük; de több ízben kéz alatt kellett dolgoznom; s most az utolsó kemény üzenet készítését is magamra vállalám. Ezt s a dolog egész menetelét, mihelyt országos sessión keresztűl megy, körűlményesen, s a tárgyhoz illő nyomósággal fogom referálni.

Múlt országos ülésünk történeteit ifjaimmal megírattam, s beszédemet is elküldettem. A relatióról bővebben írok. Eötves feljövetelét sürgesd. Lélekben és testben megrázva vagyok. Beszédeimből is láthatod, hogy tűzzel vittem e dolgot; de azon temérdek nyugtalanságot, melyet kiállok, csak gondolhatod. - Pihenésre nagy szükségem van; lelkem erős, de ennek erejét a test nem bírja.

A budapesti hídról az üzenetet én készítettem; ez keresztül ment. Még most csak vegyes deputáció kirendelését kértük. A főtábla megegyezett; de a deputáció még kirendelve nincs.

Pestre menetelünket ismét sürgetni akarjuk. A pozsonyi lakosok folyamodtak az udvarhoz, hogy a quartélyok ingyen adása miatt sok károk van. Az lenne, s még nagyobb, a pestieknek, ha ingyen adnának ők is quartirt. A követek többsége hajlandó, hogy Pesten a maga erszényéből fizeti a szállást. *Én részemről inkább fél diurnumomat fizetném, csak innen szabadulnánk.*

Addig is, míg többet írhatnék, ölellek forró, szent barátsággal. Ne feledkezzél el rólam.

Ferid

251
MÁNDI MÁNDY PÉTERHEZ

Pozsony, július 10-én, 1833.

Édes Uram Bátyám!

Debrecenből június 17-d. költ becses levelét vettem, s hogy csak most írok reá választ, azt méltóztassék azon képzelhetetlen elfoglaltatásnak tulajdonítani, melyet egyfelől a vallásbeli tárgy végéhez sietve közelítő pertractatiója, másfelől az országos sérelmekre, s az urbáriumi törvénycikkelyek magyarra fordítására rendelt kettős deputációba lett kineveztetésem okoz. Mindemellett is Elek öcsémről gondoskodni egy pillantatig sem késtem. Uram Bátyám levelét magam adám kezébe személyesen. Már akkor szemei oly állapotban voltak, hogy orvossággal élni megszünt; a matéria lábaira vette magát, s ez szerencséjére szolgált. Egyik lábán oly nagy vala a daganat, hogy ki kellett vágni, s emiatt még az ágyat őrzi; de naponként jobban van. Meghagytam neki, hogy Uram Bátyámnak mindent környülállásosan írjon meg. Kajdacsi úrnak könyörögtem, hogy neki kevesebb dolga lévén mint nekem, írjon Uram Bátyámnak, minél előbb; amit mindjárt akkor meg is igért, s nem kétlem teljesített is. Egyszóval az öcsém már veszedelmen kívül volt a levél érkeztekor; s ugyanazért a küldött 120 frtokat is jónak láttam kezébe adni. Nincs időm őtet sokszor meglátogatni; de a mellettem levő ifjaimnak meghagytam, hogy minden nap meglátogassák. Semmi esetre sem mulasztok el körüle semmit, ami tehetségemben áll.

Mi a fő RRkel nem boldogulunk. A vallás tárgyában semmit nem engednek, azaz, kevesebbet semminél. Mert ha azt amit engednek elfogadnók, úgy rosszabb állapotba tennők a protestánsokat, mint most állanak. Mai circulusban azért elvégeztük, hogy a dolgot kedvezőbb időkig felfüggesztjük.

Az urbárium cikkelyeinek fordításával naponként haladunk.

Engedje meg Uram Bátyám, hogy levelemet bezárjam; minden órám ki van számolva, s egy fertály múlva ismét mennem kell, a vallásbeli utolsó nuncium elintézésére. Nagybecsű atyafi szeretetébe ajánlott tisztelettel maradok

Édes Uram Bátyámnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

A szemorvos, ki Elek öcsémet gyógyítá, Zábrák Dániel. Róla, s egyéb környülményekről Kajdacsi kolléga, s Elek bővebben írtak.

252
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, július 12. 1833.

Tiszteletre méltó Barátom! Június 7-dikén költ levelem óta, sem tőled nem vettem, sem hozzád nem írtam levelet. Egyebet nem is tudok rólad s szép hazádról, mint ami az újságokban igen gyéren s igen egyoldalúlag áll. Azonban a szegények gyámolítására intézett szövetkezésből látom, hogy te egy pillanatig sem szűntél meg magadhoz hasonló lenni s az emberiségért munkálni.

Mi az urbárium hét cikkelyeit e nyolcadikkal pótoltuk meg:

Art. VIII. De subditorum personali, realique securitate.

Urbariali subditorum conditione superioribus plena definita, ut sorti eorundem in respectu caeterarum quoque civilium correlationum prospectum sit, statuitur.

§. 1. Qoud subditi non aliter quam per constitutum legalem judicem debite auditi et juxta exigentiam legis judicati, in rebus personisque suis turbari, tantominus (exceptis casibus lege dcfinitis) capi, vel poenae corporis afflictivae subjici valeant.

§. 2. Activitate litigandi subditis vigore art. 20: 1802 in contractualibus jam concessa, libertas haec ad caeteras quoque eorundem causas ita extenditur, ut cunctas praetensiones, personalesque injurias, contra quemcumque, actoratu proprio prosequi integrum sit.

Ez artikulus az én kerületi elölülésem alatt állapíttatott meg; s vigasztalásodra mondhatom: nagy többséggel.

Ebből látod, hogy az urbárium kerületileg el van végezve; azóta a cikkelyek magyarra fordításával küldöttségben foglalatoskodunk, s e héten készen is leszünk; s így jövő héten országos ülésbe mehetünk vele. A cikkelyeket egyenként fogjuk a főrendekhez küldözgetni, a principiumok öszveütközésének esetére a visszalépést feltartván.

Megtétetett a budapesti híd iránt is az indítvány; s egy üzenettel megkértük a Méltóságosokat, hogy a hídegyesület kihallgatására s véleményes jelentésadásra vegyes küldöttség rendeltessék ki. Elfogadák; de a küldöttség még ezután fog kineveztetni.

A vallási tárgyban nagy a baj. A Méltóságosok hatodik válaszokban sem engedtek egyebet, mint a másodikban; s felszólítának, hogy a pontokat, mikre nézve egyezés történt, terjesszük fel. Erre tegnapelőtti kerületünkben azt végzők, hogy az egész dolgot felfüggesztjük boldogabb időkig.

A kérdés már darab idő óta nem annyira a vallást, mint a monarchiai principiumokat illette. A nádor és personalis arra kezdék az embereket venni, hogy a transitusra nézve a megyei deputáció az általmenni akarót kihallgatván, a dolog a Felségnek jelentessék fel pro indultu. Hatodik üzenetünk alkalmával országos ülésben a personalis fel is tevé e kérdést; s a már előre történt egyetértések következésében 21 megye mellé is állott. Azonban a többség, bár véknyan, mégis részünkön maradt. Most midőn a felfüggesztés elvégeztetett, nagy mozgásba jöttek az emberek; sokan Bécsbe futottak. Mi lesz vége? az országos ülés megmutatja.

Minekelőtte kerületi ülésünk lett volna e tárgyban, itt azt a hírt szórogatták, hogy te itt fogsz termeni, s az ügy depositióját munkálni készülsz.

Mindezekből látnivaló, hogy jövendőre rossz kinézések vagynak. Azonban én és mi nyugodtak vagyunk lelkünk idvességére nézve. Megtettük s tesszük a magunkét.

A dolog kimeneteléről tudósítani foglak. Méltóztassál megírni, ha júniusi levelem, s e mostani kezeidhez juthattak-e? A ti dolgaitok ki fognak-e már egyszer fejleni? Neked itt is kellene lenned. Ölellek forró, szent barátsággal.

253
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, július 16. 1833.

Édes lelkem Zsigám, ma vevén e hónap 6-án írt leveledet. Oly jól esett soraidat ismét láthatnom! mert már valóban igen régen nem vettem tőled levelet. Örülök, hogy az Eötvestől vett hírekkel meg vagy elégedve; bár én is oly megelégedve lehetnék itt. De édes barátom, a dolgok ábrázatja, mióta ad fractionem panis akart a sor jönni, nagyot változott.

A vallásbeli 6-ik üzenet alkalmával már sok konkoly hintetett közénk, s ahelyett, hogy máskor kilenc megyénél több nem volt ellenünk, már huszonegy megyét halásztak el. Hát (így térítgeték egymást, a már felebbről megtérített urak) mi négy embertől hagyjuk magunkat orrunknál hurcoltatni? Ez a négy ember pedig Dubraviczky, Prónay, Palóczy és Kölcsey voltanak. - Azért is mutassuk meg, stb. *Ebből látod, hogy az irigység vad lelke dolgozik itt is; s az emberek örömestebb feláldozzák s legszentebb ügyet, mintsem az általok irigyeltekkel egyet értsenek.* De itt az is fennforgott, hogy a magok elpártolásának színt keressenek. - Egy szóval édes Zsigám, *a dolgot többé veszedelmeztetni nem lehetett; s igyekeznünk kellett addig felfüggeszteni, míg hatalmunkban volt ezáltal megakadályoztatni, hogy rossz törvényt nyakunkra ne toljanak.* Relatióm kifejti az egész történetet. Bár sok olyan résztvevő kebelre találna az, mint a tied. De hiszen ott sok a protestáns, s magok magoknak csak nem oly ellenségei, hogy a dolgot hidegen vegyék, mely különben az egész országot, mint constitutionalis kérdés érdekli.

A főrendek tegnap vették fel üzenetünket nagyneheztelve. Ma küldék át a választ. Ezt jövő postán küldeni fogom. Nem ellenzik a felfüggesztést; de ismét kivánják, hogy a megegyezési pontokat terjesszük fel. Képzelhettél-e ennél keserűbb csúfolkodást?

Mit fogtok relatiómmal tenni? Én legjobbnak hinném, ha részvételeteket és sajnálkozástokat kijelentvén, a tábla elkerűlhetetlen lépését hagynátok jóvá; de előadható alkalomra az eredeti üzenet pontról pontra való pártolását követeiteknek parancsolnátok meg; s ugyanannak pártolására az ország minden megyéjét lelkesen szólítanátok fel.

Mi lesz belőlünk? az ég tudja. E mostani történetből látható, hogy mi a főrendekkel egy constitutionalis kérdésben sem fogunk megegyezhetni. Így bizonyosan az operátumok véget nem érnek. Képzelheted-e, hogy például a diéta, s különösen a főtábla koordinációjába, úgy a mint a megyék óhajtanák, a főrendek valaha beleegyezzenek? *De képzelheted-e, hogy csak a juridicumban a felső dicasteriumokat, a majorátusokat s több efféle kérdéseket velök valaha az ország kivánata szerint eligazíthassuk? Barátom, veszedelmes sziklára bukkantunk; s én igen, igen félek, hogy az országra nézve veszedelmes körűlmények adják elő magokat.*

Az urbáriumot ma vittük legelőször országos ülésbe. Augusztusban talán készen leszünk; ha csak a főrendek itt is akadályt nem tesznek. Sok nincs ínyök szerint; s többek közt az a szép nyolcadik cikkely, mely az én előlülésem alatt készült meg.

Az urbéri relatióval nem vagy megelégedve. Én sem. *De édes barátom, jusson eszedbe, hogy itt még sok régi gondolkozású ember van,* s az ilyenek miatt nem lehet mindent rendében csinálni. Hidd el nekem, a diéta elején felét sem mertem volna hinni annak is, ami megtörtént. Sokat csak lopni kellett tőlök; sokat feltételek alatt venni. Innen az a sok «*ha lehetséges*», «*ahol lehet*» s a tbbi. Rettenetes dolog kétszáz embernek törvényt csinálni együtt. *És milyen kétszáz ember! Egyik a másiktól századokkal különbözik principiumra és kulturájára nézve.*

Mennyit fogok én neked mondhatni, ha ismét ölelhetni foglak! Mert sokat tudok én, amit más nem tudhat. Nagyon kérlek, mondd meg Eötvesnek, siessen. *Én ő helyette a kerületi előlülést is elviseltem, s az egész országgyűlési testből magam vagyok, ki a nehéz hivatalt félév alatt*

kétszer viseltem. De egyébkint is nagyon fáradt vagyok. A vallásügy rosz kimenetele annyira afficiált, hogy alig van jártányi erőm.

Már talán Eötvestől küldött levelemben kértem pénzt, hogy szekeremet elcserélhessem. Az út annyira megrontotta, hogy vele haza nem mehetek. Emlékeztetlek kérésem teljesítésére, s minél előbb.

Jövő postán, ha csak lehet, ismét írok. Kérlek minden szentekre, *ne engedd, hogy odahaza hidegen vegyék az országgyűlés dolgait. Harsogd úntalan füleikbe, hogy organikus országgyűlés ez; s ha most hiba történik, úgy lehet, század múlva sem fogják jóvá tehetni. Aztán mit ér nekünk minden küzdésünk, ha hazulról erősen nem támogattatunk. Ideje volna, hogy e nemzet ne csak szalmalánggal égjen egyszer; de tartós melegséggel hevűljön szegény, igen szegény hazája iránt.*

Élj szerencsésen édes, jó Zsigám. Imádkozzál érettem; mert szenvedek kimondhatatlanúl, látván az iszonyú fekélyt, mely a szerencsétlen országot emészti s talán örökre elemészti. Ölellek ezerszer. Feleséged kezeit csókolom; barátinkat ölelem.

B. *Vécsey* is ellenünk szavazott a főtáblán.

254
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, július 18. 1833.

Tiszteletre méltó barátom, utóbbi levelemet hozzád e hónap 12-dikén írám; azóta örömem, azaz fájdalommal együtt örömem vala júl. 1-jén írt leveled olvashatnom. Igenis, édes barátom, a föld gyermekeinek nagy része írigy és gonosz; de mit tegyünk velök? Így bántak ők a világ legnagyobb embereivel; így saját jóltevőikkel mindenkor.

- - - - diram qui contudit hydram Comperit invidiam supremo fine domari; úgymond Horac apánk, s úgymond a mindennapi tapasztalás. Aki azért tesz jót, és szépet és nagyot, hogy hálát arasson, az célját elveszti; s kénytelen leszen, mint Talbot, halála óráján átkot mondani mindenre, ki éltét valami jóra, valami nemesre szentelé.

Múlt héti levelemből olvashatod: mi lőn vége küzdéseinknek a religióért. E tudósítás sem arra szolgál, hogy vigasztalást öntsön lelkedbe. Ily küzdés edzi ugyan a lelket, jobban jobban kifejti a karakter erős voltát, s több-több önérzést emel a kebelben: de jaj a kornak, melynek küzdői nyugalmokat csak abban lelik, hogy megtették amit lehetett! vagy legfeljebb, hogy magvat hintettek el a jövendőség számára kivirulandó!! - Megvallom, szép dolog a jövőre teljes reménnyel előretekinteni; szép dolog azt hinni, hogy a maradék előhalad majd a pályán, mit küzdéssel mi nyitánk meg: de ha meggondoljuk, mi minden áll még akadályúl, mi minden történhet még, ami kiküzdött pályánkat a maradék előtt járhatatlanná fogja tenni? akkor édes barátom akaratunk ellen kétségbe kell az idvesség felől esni.

Azon 7-dik üzenetet, mellyel a tárgy ideigleni felfüggesztését kijelentettük, kéz alatt a szatmári követ írta. Felelék a Méltóságosok, hogy tehát e tárgyat e formában megszüntnek tekintik, de a pontokat, mikre megegyezés történt az 1790: 13. értelmében, hacsak a több gravamenek sorában is felterjesztetni kivánják. De ki nem látja, hogy eszerént ott volnánk, hova legelső válaszokkal akartak vonni, midőn a dolgot vegyes küldöttség kezébe adatni kívánák? Ma vétetik vizsgálat alá a 8-dik üzenet, mellyel röviden mondjuk: miképpen sem a felterjesztés, ily módját el nem fogadjuk; sem a megszüntetést nem akarjuk; fenntartván a tárgyat akkor, s oly formában venni ismét elő, mint jónak fogjuk látni.

Ha a törvényhatóságok lelkekre veszik a dolgot, a fekvés változhat. Tegnap értettük, hogy Aradból igen kedvező utasítás jött. Ez váratlan vala. Ki tudja még mi történ?

E héten kezdők az urbáriumot országos ülésben pőrölyözni. Két nap az 1. c. 6 első §-jain keresztűlmentünk. Ez mégis gyorsabb menetel mint a kerületben volt. Minden tusák mellett is a kerületi redakció változatlan mindeddig, s így az usufructuatio szabad adásvevése megállítva van. Ez reményt gerjeszthet benned, hogy a 8-dik cikkely sem fog elveszni; annyival inkább, mert (a képviselőség dicsőségére legyen mondva) nagy többséggel volt határozva kerületeinkben.

Ha dolgozom-e? A múlt hetekben temérdek küzdéseink valának; s én utolsó szavazatomat a religiói tárgy felfüggesztésekor betegen *zengém el*. Ebből gyaníthatod, hogy nehány héttel elmaradtam; de jegyzéseket folyvást teszek, s hézag nem marad.

Eötvöst e hónap végével várom; s mihelyt jő, én megyek. Nem tudván megjötte bizonyos napját, én sem írhatom, mikor leszek bizonyosan elindulandó. De talán auguszt. elején csak mehetek. Károlból azonnal írok hozzád, mihelyt oda érkezendek. Szükségem, igen nagy szükségem van pihenésre. Ez a gyenge test a maga könnyen lángra lobbanó lelkétől egyszer-egyszer ennyi megrázatást nem szenvedett.

Isten áldjon meg tiszteletre méltó barátom! epedek a pillantatért, hogy ismét láthassalak: s ajkaidról ismét hallhassam a vigasztalás ama szózatit: Isten a maga népét el nem hagyja! Ölellek ezerszer!

255
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

A vallásról vallásra szabad átmenetel tárgyában, júl. 4. 1833.

Pozsony, július 21-én, 1833.

Édes, jó Lacim, a szeretetre méltó Josephine tegnap estve érkezett Bécsből s holnap indúl feléd. Hogy emléket vigyen számodra tőlem, itt küldöm (irnokomtól meglehetős ortográfiai hibákkal másolt) beszédemet, melyet e hónap 4-ikén, a már akkor ingadozni kezdett többség utolsó diadalmának napján mondottam. Mint lőn ez ügynek, melyről a beszéd szól, vége, eddig jól tudod. Az igaz és való századokkal előbb szokott megismertetni, mint érdemlett polcra tétetni. Ez is csak a régi példabeszéd: *virtus laudatur et alget!*

Többrendbeli beszédeket mondék e tárgyban, s nehányat küldék neked is: s vagynak miket (hacsak más által nem) még nem láttál. De írásaim zavarba jöttek, s most nincs tehetségemben azokat rendbe szedni.

Az urbárium országos ülés előtt foly. Ebben és mindenben dolgaink elkezdettek *in pejus ruere et retro sublapsa referri*. Nem édes Lacim, az isten országa még nem jött el; meg csak nem is közelget: csak távolról, *aus der fernsten Ferne* (mond Goethe) mutatkozik. Én lélekben és testben kifáradva vagyok; alig várom követtársam visszatértét, hogy azonnal indúlhassak haza. Soha sem volt ily szükségem pihenésre.

Wesselényitől e napokban vettem levelet. Erdély polgári környülményeiről hallgat. A nép ínségén enyhítő terveiről ír; s panaszkodik részvétlenségről - s álnok áskálódásokról. S valóban keserű hallani, hogy az ember, ki Erdély szegényeinek kenyeret szerezni fáradozik, saját jószágabeliektől a fejedelemnek (immediate) mások ingerlésére feladatik.

Rövid üdőn látni foglak. Helmeczyt köszöntsd. Szemeréről, mióta fürdeni indúlt, semmit sem tudok. Élj szerencsésen, édes Lacim; ölellek!

256
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, július 26. 1833.

Édes jó Zsigám, ezúttal a megyének csak folyamodó levelet írok; mert a vallási nyolcadik üzenetet, melyben a tárgy felfüggesztéséhez való ragaszkodásunkat továbbra is kinyilatkoztattuk, csak ma küldhettük a főtáblához, csak ma a praeferentialisok, magyar nyelv és pesti diéta iránt választ sürgető felírást is; ezek tehát még tisztázva nem lehetvén, a jövő postával küldöm. A vallástárgy e szerint nyugszik; e sürgető felírást a főtábla (minekutána szóbeli üzenettel kérte az ettől való elállást, de a statusok el nem állottak) elfogadta.

Nem hiszem azonban, hogy haszna lenne. Mi, csakhogy a Pestre menetelt könnyíthessük, nehányan köteleztük magunkat, hogy ott a szállást saját erszényünkből fizetni fogjuk; de ez is foganatlan fog alkalmasint maradni.

Az urbárium első cikkelyét ma küldők át a főtáblához. A kerületi redakcióban ami kis jó volt, abból is rontott az országos ülés. *Szóval naponkint romlunk.* A nádor igen beteges; talán fürdőbe fog menni; de a státusoknak nincs kegyelem. Azt mondják, míg a négy operátum végbe nem megy, addig nem is prorogáltatik a diéta. *Az augsburgi Allgemeine Zeitungban ugyan az áll, hogy prorogáltatni fog; de ott már több hazugság is állott a mi diétánkról.* Én igen ki vagyok fáradva; alig várom Eötvest, hogy röpülhessek hozzátok vigasztalást és erőt szívni. Maholnap úgyis egyedűl maradok; mert legerősb istápjaim már részint elmentek, részint útban vannak, ők is friss levegőt szívni otthon. Az ég áldjon meg benneteket minden javaival! Ölellek ezerszer.

257
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, aug. 2. 1833.

Édes jó Zsigám! Országgyűlésünk legközelebbi resultátumait a megyei relatióhoz kapcsolva veszed. El fogsz iszonyodni, ha az úrbéri két cikkelyt a kerületi szerkezettel összevetvén, látnod kell, hogy azon kis jóbúl is, amit kerületben tehettünk, országos ülésben sokat elveszténk. De hiszen a mi osztályrészünk a veszteség; én az úrbéri vitatásokban naponként minoritásban maradok. Szegény haza! a segéd oly szükséges, oly könnyű, csak nincs ki akarja.

Hogyan, azaz mi érzések közt olvastad a vallástárgyat felfüggesztő üzenetet, s relatióimat a megyéhez? Nem tudom, írtam-e, hogy azon üzenetet én írtam; de magamat írójának lenni még nem neveztem. A budapesti híd iránt is én készítém az üzenetet, magam nevében.

Most nem mondhatnám, hogy sok dolgom volna; mert kerületeink nem lévén, a notáriusi toll nyugszik; s az úrbéri tárgy, már ezerszer és ezerszer pertraktálva lévén, sok dolgot nem ád. De minekutána a múlt hetekbeli küzdés alatt oly igen kifáradtam, már most ez a minennapi iskolábajárás, csak magában is terhes; annyival inkább, mert nekünk, kik a gravaminalis deputációhoz tartozunk, vasárnap sincs nyugtunk. Úgy várom Eötvest, mint kis leány a vőlegényt, hogy minél előbb hazafuthassak pihenni.

Különben újságaink nincsenek. B. Vécsey vette leveledet; ő most itt magányoskodik, mert a főrendek nagyrészint elszéledtek; s felesége sincs itt, förödni menvén Csehországba. Tegnap vele ebédeltem szállásán, s csak kettecskén valánk.

Ha Miska már elindult, úgy ne is válaszolj; mert leveled itt nem ér. Addig is, míg testben ölelhetnélek, fogadd el ölelésemet lélekben. Barátinkat köszöntsd! Adieu, édes barátom!

258
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, aug. 31. 1833.

Édes jó Zsigám! Csekéről levelet kapnod tőlem szinte újság; de nekem annyira lelki szükséggé vált hozzád írnom, hogy azt elmulasztanom itt sem lehet. Mándi Péter úr még Pozsonyba küldött levelet hozzám, hogy ott iskoláját végzett fiát országgyűlési irnokságra segíteném, s e kérést tegnap itt személyesen ismétlé. A megyei nemesség fizetvén a diéta költségeit, minden bizonnyal a közgyűlés jusa meghatározni: ki legyen irnok? Azért én távol vagyok a gondolattól, a publicum választását vezetni. Azonban ha ellenkező környűlállások nem adnák elő magokat, s ha oly konkurrensei nem akadnának, kik előtted elsőséget kivánnak, ajánlom az ifjat kegyességedbe. Sok gyermekű atya fia lévén, s Pozsonyban helyben tartózkodván, s erkölcseire jámbor levén, a publicum figyelmére nem méltatlan. Egyébiránt a választás tiétek; én a publicum akaratjának hódolok.

Közgyűlésteken az országgyűlésre nézve óhajtanám elvégeztetni:

1. A vallástárgyra nézve azt, amit Pozsonyból írtam, s azt, amivel a felfüggesztő üzenet végződik, hogy t. i. az 1608: 1. és 1790: 26. cikkelyével ellenkező minden resolutio mostanra és jövőre nézve foganatlannak nyilatkoztassék ki.

2. A coordinatio fororumra nézve (ami az urbárium után nyomban következik) az anomáliák eltörlését. Ilyen anomaliák, hogy a szepességi 16 város a megyei törvényhatóság helyett az országbíró alá vettetni fogna, s hogy a hajduvárosok, kiknek pöreik eddig a kúriára appelláltattak, a nádor bírósága alá adatnának stb.

3. Az incapacitás possessoris eltörlése a codex civilisben ismét eljövend. Erre nézve is készíteni kellene az embereket. *Hogy már kétszer ki nem ment, az el ne rettentsen bennünket. A jót addig kell kezdeni, meg egyszer véget ér.*

Holnap talán alkalmam lesz újra írni. Élj szerencsésen; ölellek forró barátsággal.

Ferid

259
MÁNDY MÁNDI PÉTERHEZ

Cseke, szeptember 1-én, 1833.

Kedves Uram Bátyám!

Tegnap írtam az első alispánnak, s Eleket ajánlani el nem múlattam; de Uram Bátyám kivánságára ma sem voltam rest újolag írni, s ez itt menő rövid levélben ajánlásomat ismétlém. Nem tudom kik lesznek a konkurrensek; azonban Uram Bátyám személyes jelenlétével az

ajánlásnak fontosságot adhat. Itt küldök Csomay úrhoz egy levelet, melynek általadását kérem. Atyafiságos kegyeibe zárt tisztelettel maradok

alázatos atyafi szolgája
Kölcsey Ferenc

260
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, szeptember 6-d. 1833.

Édes jó Palim, mult hét elején érkeztem haza. Pepi örömmel futott előmbe; de Kálmánka amint szekeremben megpillantott, elkezdett keservesen sírni. Ennyire testvér a bánat és öröm! Szántam a nagyon érzékeny gyermeket, de lehetetlen vala szívemben nem örülni, látván, hogy szerettetem. Mindeddig csak ülök itt és pihenek; de szándékom ismét tollhoz nyúlni, s holmit készítgetni. Egy-két levélkét vehetnék még tőled honlétemben. Írdd meg mint vagytok? s mint munkálsz? Diétai küzdőtársaimtól rossz híreket veszek. A Verbőczi nemzetség ködeiből tisztulni nem akar. Borcsádat ölelem. Csókollak édes jó Palim, százszor és ezerszer.

Bártfayt Károlyban nem találám, aznap reggelén indúlt útnak, melynek estvéjén én odaérkeztem. Vidd meg neki barátságom üdvezletét, s a reményt, hogy októberben őt is látni fogom.

261
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, szeptember 9. 1833.

Édes, jó Zsigám! Köszönetemet a kiküldött levélért fogadd el. Szomorú vala a szalai tiszta lelkű követ tudósítása, de nem váratlan. Ezer ok jött együvé, hogy dolgaink ezúttal kevezőbb indulást nem nyerhettek. *Eljön egyszer az idő, midőn minden másképen lesz.* Itt küldök egy beregmegyei levelet, melyet mai napon egy ordinánc hozott Kölcsey Mihály házához.

Ez ide zárt két adresszet a *szalai* követhez és *Szemeréhez* méltóztassál haladék nélkül postára küldeni; s ha leveleim érkeztek volna, onnan kihozatni.

Az ember, ki e soraimat viszi, szekérrel megy, holmit kihozni; s meghagytam neki, hogy a megyeházánál található s reám szegény Nagy Károlyról maradt holmik közűl is az ő volt iróasztalát és almáriomát, miket emlékezet okáért itt meg akarok tartani, hozza ki. Neked azért írom meg, hogy tudjad, miképpen az említett eszközök sajátaim; s Nagy Károlynak azóta történt halála miatt előttem nagy becsben állanak.

Itthonlétem alatt több gyűléstek nem lészen azért eszembe jut alkalmatlankodni, hogy ez alkalommal végére folyó 1832-3. évi fizetésemet a házi tárból számláltassad ki, s ez alkalommal kiküldeni méltóztassál, hogy dolgaimat ide haza elrendelhessem, s a pénzt intereseimnek jövő hónapban beállandó fizetésére előre elkészíthessem. Nyugtatványt nem küldök, mert nem is tudom a summa mennyiségét, melyből a múlt restauratio előtti végzés következtében bizonyos résznek le kell vonatni. Assignatiód a nyugtatvány helyét kipótolandja; s én azt kezem írásával azonnal felváltani kész leszek.

Wesselényitől ha érkezik tudósításom, annak azonnali küldését kérem. Károlyból hazajöttödről haladék nélkül méltóztassál tudósítani, s azonnal Czégényben leszünk. Élj szerencsésen, édes jó Zsigám! Ölellek forró barátsággal.

Ferid

262
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, szeptemb. 17. 1833.

Édes lelkem Zsigám! Idő és út oly rossz vala, hogy szombaton haza nem érheténk. Kocsordra még világosan érkeztem meg; de az istentelen nép a maga országgyűlési védelmezőjének ki nem állítá a lovakat, s így kénytelenek valánk az ottani nyomorúlt korcsmán egy kínos éjszakát földre vetett szénaágyon tölteni. Vasárnap délután roncsoltabban jövénk haza, mint a minap én Pozsonyból. Ez, s a Kálmán hideglelési változása, s a szüntelen szakadó eső miatt elromlott út okozák, hogy ma reggelre kirendelt forspontomat visszaeresztém; félvén, hogy későn s nehezen érek Czégénybe: s mivel te már holnap nem leszesz otthon, veled töltendő időm nagyon szűk lesz. Méltóztassál megírni: mikor térsz meg hivatalos útaidból? akkor mindenesetre meg fogok jelenni.

Házadra egy felírás íme itt megyen:

Alkota munkás kéz engem; s a szőke Szamosnak
Partjain a költő lát vala s zenge felém.
Ház, örökűlj! s vídám békével tartsad öledben
Gazdád s gyermekeit, s hív unokái sorát!

Ha e forma nem tetszik, kérlek őszintén írd meg s mást készítek. Pepi és Kálmán neked, kedvesednek s a gyermekeknek üdvözletöket küldik. Tőlem fogadjátok el a legforróbb baráti óhajtásokat. Ölellek ezerszer, s válaszodat várom.

263
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, szeptember 29-én, 1833.

Édes, jó Lacim, szeptember 9-iki gyűlések alkalmával Károlban valék. Akkor szándékom volt neked írni; de ha teljesítém e szándékomat? már bizonyosan nem tudom. Mindenesetre most megírom, hogy Pozsonyból Pesten keresztűl hazajövet egyenesen Károlnak vettem útamat, s szerencsétlenűl. Ti éppen az reggel hagyátok oda a várost, mely délután én megérkeztem. Így tevé a történet semmivé a viszonlátás minden örömeit. Itt a szüntelen tartó esőzések, s járhatlan útak miatt Károlból visszatértem óta a szobát őrzöm. Negyednap óta tiszta az ég! de az útak talán ez évben többé helyre nem állanak. Gyűléseinken jelen volt Wesselényi; s panaszkodott, hogy heteket ülétek Károlban, s neki még csak tudtára sem adtátok; pedig óhajtott volna látástok gyönyöreivel élni. Három hét alatt indúlok vissza, s akkor talán csak látni foglak, s a Szatmár vármegyei gyűlésről, s a szörnyölők lelkes fiáról szóval mondhatok holmit, amit papirosra nem örömest mázolok. Josephine kezeit csókolom, gyermekeidnek, Helmeczynek, s barátaink többjeinek vidd meg üdvezletem. Helmeczyt öleld meg értem, hogy újságait ide is utánam küldeni jó vala; kérem őt, hogy azokat ezután is csak Csekére útasítsa,

mert házam népének szüksége lesz reájok. Én Pozsonyba más példány iránt rendelést teendek. Isten áldjon meg, édes Lacim; ölellek ezerszer. - E levelet Fogarasi István írnokom adja kezedbe, menvén Pozsonyba.

264
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, szeptember 29. 1833.

Édes jó Palim, hazajöttem óta egyszer írtam egy kis levélkét hozzád, de tőled nem vevék semmit. Én türhető egészségben vagyok háznépestől; Kálmánka lábán nagyot segített a flastrom, s teljes reményem van, hogy tökéletes gyógyulását eszközlendi. Itt rettenetes esőzések valának; nehány nap óta tiszta ugyan az idő, de az útak mondhatatlan rosszak, s előre iszonyodom visszaindulásomtól, mely a legközelebbi három hét alatt fog történni. Újolag választott irnokom, Fogarasi István, e napokban indul Debrecenen keresztül Pozsonyba; s neki küldöm e rendeimet vinni, hogy belőlek láthasd: miképpen még élek, s rólatok gondolkodni meg nem szűntem. Egyébiránt itt alig tudok valamit a világról. Híreim, miket a diétáról veszek, elveimmel ellenkezők; naponkint bizonyosodik előttem azon igazság: e világon, minden jó csak egyetemi kifejlés következésében, de soha nem célirányos küszködések után történik. Szüreted, úgy gondolom, az esőzések miatt, semmivé tétetett. Nálunk a gazdálkodás romladékaiban hever. Rosszabb esztendőt a történet nem hozhatott volna. Pepi és Kálmán és én, mindhárman ölelünk téged s Borcsádat. - Adieu édes jó Palim!

265
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, okt. 1. 1833.

Tisztelt Barátom! Szerencsére leveleket küldék a károlyi póstára, s emberemnek kezébe adák ott számomra feltett s Szatmár felé utasított leveled. Szatmár ide közelebb mint Károly; de hivatalos öszveköttetéseimnél fogva mégis kevesebb bajjal vehetem a károlyi postáról, mint más akárhonnan, leveleimet. Mindenesetre nagy baj embernek, ki barátokat szerezni boldog vala, s ki a világ környűlményeiről örömest tudna valamit. Ily távol posta mellett gyakran később veszek hírt nem messze lakó barátaimról, mint a Nagy Károly tavalyi levele Newyorkból Pestre érkezék.

Ha valaki szenvedett a rossz időjárás miatt; én bizonyosan. Mert íme emiatt nem látogathatál meg sáros lakomban, mint baráti szándékod vala. A napok most tiszták, az út is tán valamit javúl; talán még lehet reményem.

Naplómról tevél szót. Még minden hézag betöltve nincs; de kevés nap alatt lesz. Örömest teljesítném kívánságod, hogy azt hozzád vitetni adjam, de nekem november elejéig már itt maradnom nem lehet. Ha október végső hetében Pozsonyban leszek, már akkor is három héttel leszen szabadsági időm megtoldva. Ily környülmények közt; s ily lassan haladó levelezés mellett nem tudom: hogyan fog a tíz nap kitelni? Egyébiránt az időtől számlálva, mikor e levelemet veended (én a te szeptemb. 25-iki soraidat csak tegnap vevém), s amit én innen meg nem határozhatok, hozzá vethetsz: lehet-é elég időt nyerni. Mindenesetre, ha

másként nem, Pozsonyban (hol irnokaim száma most szaporodott) lehető sietséggel fognám iratni s Bártfay után küldeni.

Méltóztassál teendő számvetésed szerént parancsaidat adni. Én vallást teszek: itthon restebbül írtam, mint remélém; ez az oka, hogy készen nem vagyok egészen. Legjobban szeretném, s ez minden óhajtásom: jönnél Pozsonyba, ha t. i. Erdélyből csakugyan semmit nem remélhetünk. Az úrbér fel fog terjesztetni; rezolúciók jőni fognak; s azokra koncentráció nélkül felelgetni: minő veszély!

Légy kegyes minél elébb válaszolni, s ha lehetséges jőni. De a te ángolaidnak mi jövetel nem lehetséges? Ölellek forró, szent barátsággal.

Kölcsey

266
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pest, októb. 27. 1833.

Tisztelt Barátom! Hevesben folyó hónap 22-dikén tiszt- és követválasztás vala tartandó. Pártok valának s az egyiket, mely az érseké vala, a másik, melyet gr. Keglevics, b. Orczy és Bánfi gyűjtöttek, megverte; vér folyt, s a főispán képe a falakról leszaggattaték. Ily kömyűlményekben nem vala váratlan, ha az érsek kiüzent, miképpen ő a tisztválasztást elhalasztja. Ekkor a sokaság követválasztást kért. Az alispán előjött s a gyűlést megnyitá: s a Keglevicsék győzelmes pártja kikiáltá - *Ragályi Tamást*. A jegyző vonakodva tette fel a végzést: de a Karok másnap ismét felgyülének s (az alispán beteg lévén) egyik táblabíró elülülése alatt a credentionalist elkészítették, s a pecsétet előhozatván, meg is pecsételék. Kérdés lőn: kitől fogják azt elküldeni? Megyei hajdutól nem akarák, félvén, hogy a főispán azt meg fogja tiltani; s így hizonyos emlékeztetésre Losonczy Károltól, ki Ragályinak sógora s Borsodból éppen jelen volt, küldék kézhez. Amiket eddig írtam, hiteles kútfőből hallottam; de az, hogy Ragályi a választást el nem fogadta, még eddig csak bizonytalan hír.

Mindezekhez semmi glosszát nem írok.

Mesédet, egy kis levélkével hozzád Kendénél hagytam. A Bajza kéziratát küldém vissza; mert ólommal jegyzeteket írtál mellé; miknek talán hasznokat veheted; magamnál párt tartottam.

Bártfaynál, kihez ma estve érkeztem, holnap délig szándékom lenni. Betegen indulék útra; de jobban érzem magamat; csakhogy köhögésem mégis kínoz. Gróf Károli György elhagyta Pozsonyt, hol az obskurantizmust nem állhatta; s november közepe körül indul olasz földre. Tehát fogyunk. Nem lehet-e remélenem, hogy te jösz? Élj szerencsésen, s tarts meg emlékezetedben.

K. F.

267
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, november 3-án 1833.

Édes Lacim! Október 30-ikán értem fel; s 31-dikben ülésben is voltam; s minoritásban is maradtam. Éppen az urbárium negyedik pertraktációjának végén valánk; s a kérdés forgott fenn: ha az úrbéri pörek helytartótanácsra vagy a rendes törvényszékekre vitessenek-e felebb?

A h. tanács pártja győzött. Így adatnak fel egymás után mindazok, miket egy év alatt küzdéssel nyerénk. Most várjuk a Főrendek újabb válaszát, de úgy látszik most sem fognak megegyezni. Még az ötödik cikkely s a nyolcadik állanak mint a vítatás legnagyobb tárgyai.

Méltóztassál megírni: a flastromokat s gyűrűimet mikor indítátok útnak? Itt az a hír, hogy Ragályi a hevesi választást elfogadta; az a hír, hogy Wesselényi a T. Társaság gyűlésen megjelen. Ez utolsót maga Wesselényi írá azon úrnak, ki számára itt írogatni szokott; kérlek méltóztassál erről minél hamarább tudósítást adni.

Mit mívelnek az Akadémia urai?

Josephinéd kezeit csókolom, és a lyánykákat. Barátainknak jelentsd üdvözletemet. Ölellek forró szeretettel.

268
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, nov. 3. 1833.

Édes Zsigám, kedves barátom, a hevesi dolgok felől Pesten írtam hozzád levelet; azt remélem, e napokban venni fogod. Azóta itt egyéb nem hallik, mint az, hogy Ragályi Tamás a követséget elfogadta.

Én ide október 30-án érkeztem. Miskát egészségben találtam. 31-én ülésben is voltam. Ekkor végzék el az úrbért negyedízben. E negyedik pertraktáció folytában az ötödik cikkelybeli örökös megválthatás, az úriszék földesúr és jobbágy közt eltörlése, s a nyolcadik cikkely megmaradtak; de az úrbéri pöreknek a consiliumra vitele minden küzdésünk ellen is megállíttaték. Még eddig mindig nagy többségünk volt a consilium ellen, s a legközelebbi kerületben is harminc volt a szavazat; de 31-ki országos ülésünkben részint ellenszavazatot adtak némely megyék, részint meg nem jelenvén, pártunkat gyengítették.

A főrendek tegnap vitaták meg az örökös megválthatást; mi lett légyen a végzés, most sem tudom; de tudom, hogy minden dignitarius ellene beszélt. Úgy látszik, az egyezés a két tábla közt még most sem fog megkészülni; s így mi lesz a kimenetel? Az ég tudja. Mindent oda engedni a főrendeknek, az mire vezet? Úgy az úrbér bizonyosan rosszabb lesz, mint a theresianum; és ilyennel menjünk haza? ilyennek nyugtatjuk meg a nép nyugtalan várakozását.

Irnokaimnak meghagyám, hogy a 31-ki ülésről bő leírást küldjenek hozzád; vigasztalást belőle merítni nem fogsz; de hiában! kedvest és kedvetlent meg kell tudni.

Itt az a beszéd, hogy gr. *Teleky József* Szatmár vármegyébe megy mint commissarius; de én ezt alaptalan hírnek tartom, s a főispán is annak vallá, kit tegnapelőtt meglátogattam. Körirástokat, Szabolcson és Biharon kívül, Temes is elfogadá a vallástárgyban, és így Pesttel együtt már volnánk öten.

Azt is beszélik, hogy Hevesbe b. Eötvös, az alkancellár megy királyi biztosnak.

Élj szerencsésen, édes Zsigám, s ne feledd el barátodat, ki leveleidet gyakran szomjúhozza. Ölellek forró szeretettel.

269
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, november 14. 1833.

Édes lelkem Zsigám, múlt heti levelemből láthattad, hogy a commissióról volt hír nem igaz. Már legalább 12 megye állott a vallástárgyban részünkre. Éppen ma hallom, hogy Borsod nemcsak elfogadta körírásunkat, de követeinek meghagyta, hogy a főtábla illegális oppoziciójára nézve az országgyűlésen indítványt tegyenek. Pest és Borsod! Az a nádor, ez a kancellár megyéje ezt tévén: nem retteghet többé a szatmári főispán.

Mi az úrbért sok vesződség után csakugyan bevégeztük. A consiliumot el kelle fogadnunk (ennek történeteit ifjaim megírták); de egyebekben, mint a gyümölcsszedés, az 5-ik cikkely (örökös megváltás), a 7-dik (úri szék eltörlése) s a 8-dik, diadalmasan megállottunk. A főtábla haragszik; a nádor nagyon keményen szólt a státusok ellen - de csakhogy megvan. Ma kezdők a deputationalis üléseket az articulusok combinatiója felett. Ültünk dél előtt is, után is; holnap vagy legfelebb holnapután készen leszünk; s így végre az úrbér fel fog terjesztetni. Csak ezt várom s azonnal referálunk. *Ha a vallást kivívhattuk volna, az és ezen úrbéri 8 cikkely mégis sok szép munka lenne. Mert kérdem: melyik nemzet az Európában, mely ennyi idő alatt ily tárgyban ennyit végzett! S minő reform az 5-ik és 8 cikkely által! Mert minden bizonnyal ezáltal a régi arisztokráciai rozsda legvastagabbába vágtunk.*

Turóc ott a circulusok eltörlését sürgeté. De mindamellett, hogy a nagyurak kaptak volna rajta; az okok győztek, s 43 többségünk vala.

Azt akarták, hogy a juridicumot egyenesen országos ülésbe vigyük - a fát magok alatt vágó emberek. Hol az országgyűlés, hol kétszer, háromszor ne pertractáltatnék minden kérdés?

S tőlünk el akarnák venni a kétszeri tanácskozást. Így, az igaz, úrbéri 5-dik és 8-dik cikkelyek nem származnának; s az oligarchák ezt szeretnék - de te és én, és a kisebb nemesség s a nép baráti bizonyosan nem.

Nem kétlem, a turóci körírás hozzátok is elérkezett. Bár keményen tudtokra adnátok az igazságot, amit nem látszanak érteni akarni. Íme a legszegényebb megyék egyike akar oligarchiai principiumokat állítani fel. Hova tették szemeiket?

Nem dolgoztunk-e eleget? melyik nemzet gyűlése csinált Európában hat hónap alatt úrbéri törvényeket. Nehány esztendeje már, hogy a németek csak az elején vagynak.

Fösvénység az egyik rugó. Míg a paraszt fizeté a napi béreket a 811 és 825, 26, 27 diéták nem voltak hosszúk. Most azt akarnák, hogy kevesebbet fizessen a nemesség. De mi jobb? többecskét fizetni? vagy kevesebb fizetés mellett hamarsággal rossz törvényt alkotni? Látjuk, a főtábla az országos redactiót tűzzel-vassal védi; s ha rohanunk, bizonyosan az marad mindenütt; pedig akkor isten könyörüljön a magyar constitutión, kisnemességen, és népen!

Jövő héten, úgy hiszem már referálhatjuk az úrbér egész menetelét. Akkor ismét írok. Ifjaimmal az eddig történteket környülményesen megirattam; talán beszédeimből is közlöttek valamit.

Kérlek írj minél előbb. Házam népét ajánlom pártfogásodba. Ölellek ezerszer! Feleséged kezeit csókolom.

370
BAJZA JÓZSEFHEZ

Pozsony, november 19-én, 1833.

Kedves Barátom Uram!

Pesten egészségem gyengesége nem engedett kijárnom; s így nem leheték szerencsés barátom urammal találkozhatni; méltóztassék azért írásban fogadni el köszönetemet a Kritikai Lapokért, miket Csekére hozzám küldeni kegyes vala. A velök együtt jött levélben azt nyilatkoztatja ki barátom uram, hogy engem írásban sehol sem bántott. Úgy hiszem, a mi Lacinkhoz írt levelemben én azt nem is mondottam; legalább bizonyossággal nem mondhattam. Mert azt, ami rejtve mondatik, magyarázni csak az író joga; én legalább egész életemben a kommentizálásnak barátja nem valék. A parentacio kinyomatása miatt történtek adának a Lacihoz írt sorokra alkalmat. Lehet, hogy akkor kedvetlen hatást tett a dolog reám; de most, merem állítani, nem hiszem a dolgot méltónak, hogy akar engem, akar barátom uramat gondra hozza.

A Szemeréről mondottakra hallgatok. Ő nekem szeretve tisztelt barátom; s róla kedvetlent nem örömest hallok. Ezt barátom uram igen természetesnek fogja találni.

Társaságunk gyűléséről nem tudok egyebet annál ami a Jelenkorban áll. Wesselényi írá csak röviden, hogy a kritikázás félretételék.

Az úrbér ma pecsételtetik el. Holnap a törvényosztályba megyünk-e? vagy félreszökkelléseket kezdünk? azt talán a ma délután leendő konferencia határozandja meg.

Helmeczyt, Vörösmartyt és Schedelt üdvezlem. - Éljen szerencsésen barátom uram, s tartson meg barátságában!

Kölcsey Ferenc

271
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, november 19-én, 1833.

Édes, jó Lacim! Ez második levelem hozzád, mióta feljövék; de te és ti, úgy látszik, elfeledkeztetek rólam; legalább ittlétem óta Wesselényin kívül senki sem írt csak egy sort is. Ennek levelét Nagy Károl adá kezembe; s nagyon örülök, hogy ezt a tiszteletreméltó embert ez alkalommal megismernem lehetett.

Itt küldöm a Wesselényi kéziratát egy levéllel együtt; méltóztassál azt minél előbb utána küldeni. Professzor Szász által egyenesen kezeihez küldhetém vala, de a kézirat még nálam nem volt.

E levélkével együtt talán el fog hozzád menni Kiss Bálint úr, Csongrád megyei fi. Ez Debrecenben jelesen végzé iskoláit, s így elkészűlve Bécsbe ment, s a művészségi akadémiánál ötödfél évet tölte. Most olaszországi útjáról tér haza. Úgy mondja, Pesten akar letelepedni. Kérlek vess ismeretséget vele, s ha mint ember és művész érdemlendi, tégy érette annyit amennyi közismeretbe jutására szükséges.

Ma pecsételik el az úrbéri 8. cikkelyt.

Házam népe számára a Helmeczy újságleveleit s a Rothkrepf Művészi Újságát óhajtanám hordatni. Könyörgök méltóztassál értem Helmeczynél négy, a másiknál öt pengőt lefizetni. Köszönettel térítendem vissza. Mivel engem a sors itt fogva tart, s ez sokak előtt tudva van; nem tudom, ha az adresszen nem fog-e zavart csinálni, ha nevem íratik reá? Megtörténhetnék talán, hogy a postán Cseke helyett Pozsony felé tévedne a levél. Azért ha szükség, *Szuhányi Josephine, Kölcsey Ádámné* adressze alatt s Nagy-Károlba kellene útasítani.

Égre és földre kérlek: írj valamit. Josephinéd kezeit csókolom, s a gyermekeket. Barátainkat köszöntsd. Bajzának levéllel vagyok adós; de én az adósságot Pesten akarám leróvni. Nem láthatám őt; s innen fogok írni; s fogtam volna már eddig; de deputációink valának, és szemem is fájt. Ma kezdek ismét írni; de időm nagyon szűk. Ölellek, édes, jó Lacim ezerszer.

Nyerék időt, s íme írtam Bajzának is; méltóztassál a levelet megadni.

272
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, nov. 19. 1833.

Édes jó Zsigám, vetted-e levelemet? Nálunk az úrbért ma pecsételik el; s így egy operátumnak már vége. Mit fog az udvar reá mondani? Én nem tudom. Részemről nem látok benne semmit, amit veszedelem nélkül meg ne lehetne adni. Mihelyt nyomtatva lesznek a cikkelyek, azonnal referálunk. E héten Miska az előlülő, s ha a juridicumba baj nélkül belemehetünk: elől-ülésének ideje nevezetes lesz.

Itt küldöm a Fillértár hirdetményeit. Ezen tár Angol- és Németországban sok ezer előfizetőket bir; s ha Magyarországra jól lesz alkalmaztatva: megbecsülhetetlen hasznot fog hajtani. Kivált a köznép vagyonosabb részének nagyon jó lenne. Előfizetés csak akkor kivántatik, ha az első levél megjelen; kérlek azért méltóztassál aláírókat szerezni. Azért küldünk több hirdetményt, hogy járásonként is lehessen a főbíró urak által benne dolgozni. Az ár nagyon olcsó; mert sok lesz, és képekkel. A képeket 18 ezer pengőn vette a kiadó. Mindenesetre az első évben bele veszt; de hatezer pengőt szánt veszteségre. Jó volna már egyszer, ha embereink az olvasásba bele jönnének.

E csomót Szentkirályi viszi le; s viszen egyszersmind egy levelet Horváth fiskálishoz Patay Samutól. Ez az abauji követ, s nagyon jó fiú. A szabolcsi vicispán Csaholyban bizonyos táblaföldjét elfoglalta; pedig az egész jószág Samunak jutott, s repositiót akar kérni, s még pedig a te bíróságoddal. Nem tudom fölvállalhatod-e az ügyet? De ha fölvállalhatod, ajánlom a jó embert.

Főispánunk egészséges; én e hónap elején voltam ebédjén, az asszony még feküdt. De már veszedelmen kívül vala.

Relationk mellett ismét írok; a fiúkkal környülállásosan irattam dolgainkról. Megengedj sietségemről; dolgom ma meggyült. Ölellek forró szeretettel:

Ferid

273
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, november 19. 1833.

Édes jó Palim, nem tudom, ha e hónap 3-dikán írt levélkémet vetted-e? Óhajtottam volna valamit tudni rólad, s a társaság gyűléseiről. Aurorádat vettem Károlyi ajándékából; kérlek köszönd meg érettem. Elolvasám, s gyönyörűséggel. A próza (kivévén Davyt) jó: az apró dalocskák közt is igen kedvesek vagynak; azok a regék mit érjenek, te legjobban érted. Bajzáét még nem láttam.

Eddig, kivévén a diétai foglalatosságokat, s kétnapi deputációskodást, csak parányi olvasásokkal töltém az időt, mivel egészségem helyreállását késleltetni nem akarám. Most már egészséges vagyok s fogok dolgozni.

Az úrbért elvégeztük; ma van a pecsételő ülés; s a törvény e naptól fogva a királyi helybenhagyásra vár.

E hónapi beszédeim közül csak az idemellékelt van leírva. Tárgya az úriszék; s mivel e tárgy már temérdekszer megpróbáltatott, nem vala szükség többé demonstrálgatni.

Könyörgök válaszért. Borcsád kezeit csókolom; ölellek ezerszer.

274
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, november 19. 1833.

Tiszteletre méltó barátom,

Örömmel nyitám fel Pestről írt leveledet de nem olvashatám belőle, amit oly igen óhajtottam, hogy ti. Pozsonyba jövendő vagy. Az az átkozott bizonytalanság! bár legalább elhatározottan mondanák meg: mit akarnak veletek. Professzor Szász[23] nekem azt az örömet tevé, hogy meglátogatott s így szerencsés vagyok a derék férfiat ismerni. De olyankor volt nálam, midőn már hazaindulóban vala, s így neked általa sem nem írhattam, sem kéziratodat el nem küldhettem, mivel még akkor nem adák kezemhez. A Fillértár hirdetvényeit mindazáltal elküldém általa. A Schmid faktora számodra tevé azokat hozzám, s kért ajánlanám neked a hasznos igyekezet pártfogását. Az igyekezet igenis hasznos, csak dolgozókban meg ne fogyatkozzék; kérlek, méltóztassál a hirdetvényeket elosztogatni. Én a Szász diplomatikai gyüjteményére (Erdélynek I. Leopold kezérejutása felől) tegnap indítottam aláírást; s mihelyt az aláírók száma bezáródik, azonnal fogom őt postán tudósítani. Kéziratodat e levélkével együtt útasítom Bártfaynkhoz biztos alkalommal. A Széchenyi Stádiuma Lipcsében nyomtattatott, s Bécsben és itt titkon árúltatik. De Lipcsében nyomatni valamit többé nem sok remény van. Wigand Orosznak, ki hasonlót akart próbálni, nyilván megmondá, hogy ott többé egy betűt sem hagynak tőlünk s rólunk kiadatni. Érted, hogy rólunk minden gonoszat és hamisat lehet, de jót s igazat nem! Gyönyörű helyzet - azt meg kell vallani. Minap a Társalkodóból a puszta nevemet törlötték ki. Azt vélik-e, hogy a mi neveink talizmáni sajátsággal bírnak, mint a Prinz Biribinker neve? Alig tudja az ember bosszankodni kelljen-e, vagy nevetnie?

[23] Id. Szász Károly

Ma vegyes űlés van; az úrbéri nyolc cikkely pecsételtetik meg, s küldetik fel. A Consiliumot nyakunkra szavaztatták; de egyebekben nem boldogultak; s így az 5. és 8. cikkelyek megmaradtak, az úriszék pedig lerontaték. Bécsben mit fognak mondani? Ők tudják.

A szatmármegyei végzés a vallástárgyban nehány helyt következéseket szült. Bihar, Szabolcs, Temes, Borsod hasonlókat végeztek, Pest (mint tudod) még előbb. Kedvező végzés hozaték több megyékben is. Mi fog következni? az ég tudja.

Ha e lépés csak protocollatiokat húzand maga után; úgy nem sokra megyünk. Ha pedig a történik, aminek kellene, úgy talán a kormány gondol valamit.

Méltóztassál kéziratod megérkeztéről, s egyszersmind felőled s dolgaitok felől túdósítni. Isten áldjon meg téged s hazádat! Ölellek forró, szent barátsággal

Kölcsey

Cím: Méltóságos Hadadi báró Wesselényi Miklós Urnak baráti tisztelettel Zsibón. (Magán-uton küldve.)

275
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

A lengyelek ügyében november 20. és 23-kán, 1833.

Pozsony, november 25-én, 1833.

Itt veszed, édes Lacim, két beszédemet a lengyel ügyben. Emlékeztetlek, hogy futó soraim ma harmadízben mennek hozzád; s te még nekem elválásunk óta nem írtál. Egészségem jó; a törvényosztály kezdetén vagyunk. Josepbine kezeit csókolom. Ölellek.

F.

270
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, november 25. 1833.

Édes jó Palim!

Itt veszed kétrendű beszédeimet a lengyel ügy mellett. Eljöttem óta e rövid sorok már harmadik levelemet teszik hozzád, s tőled mindeddig egy sort sem vevék. Kérlek válaszolj. Borcsád kezeit csókolom. Ölellek.

277
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, december 5-én, 1833

Édes, jó Lacim, tegnapelőtt estve vettem kedves soraidat a protonotáriushoz írt levéllel...

Köszönöm, hogy Helmeczyvel a Csekére menendő újság iránt végeztél. De Rothkrepf Regélőjéről nem írsz. Ha érettem pénzt adál ki, méltóztassál tudósítani, hogy adósságomat megküldhessem.

Dolgaink akadoznak. A lengyel ügyet elvesztők. De hiszen az Londonban s Párizsban is elveszett. Vetted-e két rendbeli beszédeimet e tárgyban? Köszöntsd a derék szerencsétlent, ki asztalodnál szokott megjelenni; s magyarázd meg néki, miket mondottam nemzete mellett. Jaj! hogy csak mondhattam!

A válaszsürgető felírást ma negyedízben küldők a fő-RRhez, s ők negyedízben küldék vissza, kívánt változtatásaik mellett tovább is maradván. Ülésünk a pestmegyei második követ sértegetései által zavarossá lőn.

Kedvetlenebb pör e felírás feletti pörnél még az országgyűlés folyamatában előttem nem vala. A tárgy csekélyebb, mint idővesztést érdemlene; s mi íme kénytelenek vagyunk reá többet, becsesbet vesztegetni az időnél - az oppozició erejét. De már ott állunk, hogy engedni és nem engedni egyformán rossz. Holnap délelőtt a nádornál konferencián leszünk; talán éppen e tárgy miatt. Az ég tudja, fog-e valami kivezérlő ösvény találkozni?

Légy kegyes leveleiddel gyakran örvendeztetni. Talán már most dolgaid kevésbé lesznek bokrosak. Én egészséges vagyok; csak a múlt héten fluxus miatt dagadt volt arcom. Josephine kezeit s Mathildot csókolom. Leni minden bizonnyal szerencsés a falusi lakkal. Barátainkat, az Alsatia híveit, köszöntsd. A társaság gyűléseiről annyit tudok, mint semmit. Szemere sem tudósított azok felől. Széchenyi gróffal csak néhány pillantatig szólhattam; s így tőle sem tudhattam egész valamit.

Rápa úr grófodtól vett levelet Rómából. Onnan Nápolyba megy, a telet ott töltendő.

Ölellek, forró szép barátsággal.

Ferid m. k.

278
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, decemb. 5-ik, 1833.

Édes Zsigám, több rendbeli leveleimre még választ tőled nem nyerék; pedig vajmi jól esnék tudnom: mint vagy? s dolgaitok mint folynak? Ifjaim által is már több izben írattam, s három beszédemet megküldettem: egyet az úri székről, kettőt a lengyel ügyben. De a szegény lengyeleket siker nélkül pártolók!

Másfél hét óta mindég akarunk referálni (utolsó relatiónk november 20-dikáig ment), de nem tudunk mit. Mióta az urbáriumot felküldők, azóta semmit sem tettünk. A lengyelekről már tudsz; a coordinatio fororumban az első cikkellyel, az úriszékkel, vesződünk, s még vége nincs. Ezenkívül Szabolcs indítványára az előleges sérelmekre adandó királyi választ ismét sürgetjük. A felírás megkészült; a fő RR nem hagyták ugyan helyben; de nyilatkoztaták, hogy nem ellenzik, csak a stílusban kívántak némi változtatást, és kihagyást. A KK és RR nem

állottak el saját szerkeztetésektől. A fő RR másodszor is válaszoltak, hogy ők a változtatásokat kívánják, mert a kifejezések élesek, s *illendőbb* alakba kell azokat öltöztetni. Ez a rendeket megsérté; - azt mondák, hogy ha már most elfogadnák a főrendi változtatásokat, elismernék azáltal a magok szerkezetét *illetlennek* lenni. A dolog többről többre jött. Ma negyed ízben küldők a felírást vissza, s a fő RR negyed ízben a kívánt változások mellett maradtak. Ülésünk ma zavaros volt. A perszonális látá a többséget, s engede; de Péchy Ferenc nem akará az alkalmat elmúlatni, hogy a főrendek iránti hódolatát most is ki ne tüntesse, s kezde perorálni, s addig perorált, hogy sokakat megsértett, s mindenek felett a barsi két követet, a mi sok kedvetlenséget szült. Az ég tudja: mi lesz ennek vége? - Megvallom, az egész tárgy nem volt méltó, hogy belőle ily valamit kerekítsünk; de a fő RR bizony hibát tettek. Különösen szépen elsímult volna a dolog.

Ez órában vala itt a nádor embere, s hivott holnap reggeli tizedfélre a nádorhoz. Ott tehát konferencia leszen; s úgy vélem, egyezésre fogunk felszólíttatni. Holnap még lopok annyi időt, hogy e konferencia kimeneteléről egy pár sort e levél végéhez írok.

Mihelyt e szerencsétlen felírás dolga így vagy amugy elvégeztetik, azonnal referálunk; addig talán a coordinatio első cikkelyét is valahogyan öszveférceljük; s a megye elébe nyújthatjuk.

Gyűléseitek folyamatáról méltóztassál tudósítani; valamint arról is, ha leveleimet, s ifjaim leveleit a beszédekkel hiba nélkül vetted-e?

Eötves a napokban vadászni vala Cseklészre, Pozsony környékében.

Nyolcvanöt nyúlat lőttek; s így régen elmúlasztott vadászati szomját ez ártatlan állatok vérével csillapíthatá.

Barátainkat köszöntsd nevemmel; s tartsd meg nekem megbecsülhetetlen barátságodat.

Ölellek ezerszer.

Ferid

Decemb. 6-dik.

Valánk a nádornál. A tegnapi ülésben Péchy Ferenc és a barsi követ közt történt zavar következésében szóllott, békességre intvén bennünket.

279
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, decemb. 27-d. 1833.

Édes lelkem Zsigám, december 15-diki leveledet ma reggel vevém, annál nagyobb örömmel, mennél régebben meg valék fosztva a szerencsétől, hogy soraidat olvashassam. A Nagy Mihály úrnak szóló csomót azonnal hozzá küldém. Eötves csak estvére fogja leveledet olvashatni, mert ő az ünnepet Mosony vármegyében tölté, s csak ma délelőtt érkezvén vissza, esténél előbb őt nem láthatom, s levelemet kezébe nem adhatom.

Utasításitok a mult gyűlésről még nem érkezett meg. Mi a coordinatio fororum 3-dik cikkelyével bajlódunk. A kerületi táblák eltörültettek, s mindennemű pör (és így a juris és status pörek is) in prima instantia a megyei törvényszékre rendeltettek. Ez oly pont, mit a megyék bizonyosan kedvelleni fognak; de a főrendek annál kevésbé. Nem is mernék megesküdni, hogy a kerületi többség állhatatos leszen.

A királyi választ sürgető fölírással elakadtunk. E hónap ötödikén, midőn Péchy és a barsiak közt összezúdulás támadott, Tarnóczy, a barsi második követ, igen keményen szólott a főrendekről. Másnap (mint már egyszer írám) a nádor konferenciára hivatta a követeket, s a gyűlésben történt dolgokkal meg nem elégedését kijelentette. Azóta a főrendek nem ültek, következőül, a rendek ötödikben megállapított üzenetét mind e napiglan által nem küldhettük. Azt mondják: a nagyurak elégtételt akarnának, vagy akartak volna a barsi követ ellen kérni. Mi van a dologban? s mi leszen belőle? teljes tisztaságban nem tudom. Elég, hogy azóta országos ülés nem vala; s az egész fölírási ügy függőben van.

Mint hallom, nagy szenzációt tett az is, hogy a királyi táblai pöröket in prima instantia a sedriára tettük. Én részemről azt hiszem, hogy ezt demagógusi tettnek csak nem nézhetni; hiszen a királyi tábla így is fogná az említett pöröket ítélni, csakhogy föllebbvitel útján. De látni való, hogy itt oligarchiai elvek azok, amik a tábla eddigi állását meg akarták tartani.

Azt beszélik: a circulus ellen ismét szövetkeznek. Én nem látom, mit akarnak? Bizony circulus nélkül éppen az következik el, aminek leginkább akarják elejét venni. Mert ha azon különféle instrukciók egyenesen országos ülésbe vitetnek, kigázolhatatlan lesz a zavar; egyébként pedig a követek kénytelenek lesznek circularis tanácskozás helyett clubbokat formálni, amik most nincsenek. S kérdem: mi leszen annak következése?

Erdélyről semmit sem tudunk. Hevesből ostoba hírek szárnyalnak: *«hogy ti. Keglevich és Orczi vezetése alatt 200 ember készűl Szatmárba, hogy religiót cseréljen». Én ily félszegséget nem hiszek; de bizony az ilyen hírnek is kedvetlen. A protestánsok mellett harcolók célja soha nem volt convertitákat nyerni*; s az ily hírek csak a religiói indítvány crediturna ellen törekednek.

Amit a Kölcsey János repositiójáról írsz, előttem igen kedvetlen. Ölfáért repositióskodni; bizony nem érdemes, s annyival inkább az én távollétemben. - Látni való, ezen egész dolog csak a cselédek hibájából került. Nagyon óhajtanám, ha magadra vennéd a dolog elintézését; s ne engednéd meg, hogy atyafiak közt ily semmirekellő tárgy miatt botránkoztató jelenetek történjenek. Leginkább sajnálom, hogy Pepi, ki az ily perlekedéshez szokatlan, ily módon nyugtalaníttatik. Bizony én érdemlettem volna Jánostól, hogy ezt oly csekélységért ne tegye. Panaszol Pepi, hogy eljöttem óta Mihály is keményen bánt vele. Gazdám az én meghagyásomra bizonyos földem mellett a gazt kiírtá, s tengerivel elveté; Mihály azt állítá, az írtás az ő földén esett. Én otthon beteg levén, nem tehettem más intézkedést; hanem azt rendelém, hogy kérdezzék ki a magyariakat, kik azelőtt a Mihály földeit birták, s ha övé az írtott föld, adják vissza; mindenesetre az írtásért (mert egészen használatlan volt a föld) a termés maradjon enyém. Ez, úgy hiszem, atyafiak közt nem vala igazságtalan kívánat, - s Mihály mégis úgy viselte magát, - mint idegentől is alig vártam volna. Ily történetek naponként bizonyosbbá tesznek, hogy compossessuratusban bíró szegény legénynek legjobb otthon ülni, s háza népe nyugalmára fölvigyázni. Benned ugyan teljes bizodalmam; de tedd, hogy most más volna a kormányon, mi keserves lenne: nekem itt küzdeni, házam népének otthon repositiókat szenvedni. Kérlek vesd közbe magadat!

A nádor tegnap ismét Bécsbe ment; s ezt e hetekben már több ízben tevé. Rebesgeték ünnep előtt, hogy resolutiót hozott; de a hír nem valósúl.

A coordinatio kész cikkelyeit jövő héten küldöm. Már látom, e felírási ügy végére hijában várakozom; azért relationkat megtesszük anélkül.

Élj szerencsésen édes Zsigám! Ölellek forró barátsággal.

Ferid

280
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, jan. 1. 1834.

Édes, jó Zsigám, az év első napján írom e levelet, s ha nem említném is, jól tudnád, hogy tele baráti érzelmekkel, tele a legszebb, legnyugalmasb élet kívánságával számodra írom azt. Az ég adjon neked édes barátom minden szépet és jót.

Nehány nap előtt küldém el válaszomat decemb. közepén írt leveledre. Két pont volt abban, mire még akkor nem felelék.

Egyik a gr. Degenfeld híre a k. commiss. iránt. Ez a hír, édes Zsigám, októberben szárnyala itt, s feljöttemkor minden azzal állott előmbe. Akkor írám, hogy a hír alaptalan; s azóta nem is hallatszott itt semmi olyan; s úgy fog lenni, hogy ezen itt elenyészett hír érkezett később Kolozsvárra. A főispán ugyan most is azt állítja, az egész dologból nincs semmi; s ő mindent elkövetett, hogy annak minden esetre elejét vegye. Azért mind az ő állítása, mind az itteni mély hallgatás után írhatom: legyetek nyugodtan. Egyébiránt a legváratlanabb, legmesszebb látszó esetre is készen lenni: okos és előrelátó férfiú dolga! Azaz, más szavakkal: mindig készen lenni soha sem árt. Ezt Verbőczi emberei így teszik ki: superflua cautela non nocet.

Másik a napló. Édes barátom, Décseyt a negyednapi hideg darab ideig a dologra alkalmatlanná tevé; s naplómat vele is csak szem előtt íratnám; annyival kevésbé bízhatom másra. Ha tehát addig nem íratott, ez vala oka. Azonban ő már jobban van, s e napokban hozzá kezdetek.

Mit dolgozánk eddig a fororum coordinatióban, a megye számára küldött cikkely szerkezetből meglátod. Pótló utasítástok még nem érkezett meg. - Könyörgök, és könyörgünk, első leveledben a publicumok lajstromát a folyó évben megküldeni méltóztassál. Házam népét pártfogásodba ajánlom. Ölellek forró barátsággal!

Ferid

281
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, január 3-án, 1834.

Édes, jó Lacim, itt a második új esztendő is, s mi mégis itt ülünk, és ülünk szabadulás reménye nélkül. Hidd nekem, boldog ember, ki otthon saját kemencéje mellett, és saját parányi dolgaival tépelődve éldegél. Nekünk itt temérdek feladások tétettek előnkbe; de késünk és villánk nincs, hogy becsülettel nyúlhatnánk az ebédhez; s azalatt míg egy is más is marokkal lát a dologhoz, sokakat csömör lep, s appetitusunk naponként fogy. S minő lelkesedés lehet ez a miénk, legalább ez az enyém, csak ezen konyhából vett allegória is éreztetni fogja veled.

Képemet óhajtják? Nincs okom tiszteletreméltó férfiaknak ez óhajtás teljesedését ellenzeni. Egyébiránt urává teszlek, azaz, sajátképpen urául ismerlek el a művnek, mit barátságod irántam magadnak tulajdonúl készíttetett. Bár magammal tehetném, amit a képpel tenni oly könnyen lehet! Mi szép volna néhány másolatban bírni saját magamat! Akkor házam népe közt, és nálad, és Pécelen egyszerre s mindenkorra jelen lehetnék; s ha a szükség kívánná, itt a haza atyjai közt is tarthatnék valami porlepte kópiát.

Hogy Josephine és Mathild a betegeskedésen túl vagynak, azon nagyon örűlök. A karácsoni napokat csaknem egészen egyedül ünneplém. Ritkán voltam így eltespedve; hetek óta futom a társaságot anélkül, hogy a magányt is használnom lehetne. Szobáim minden szeglete tele könyvvel; s én mégis sem olvasni, sem írni nem tudok.

Adjon az ég neked is, Josephinédnek, és lyánykátoknak ez új évben sok szépet és jót, mindenesetre többet, mint itt nekem. Ölellek forró, szent barátsággal.

Ferid

282
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, január 11. 1834.

Édes Zsigám. Kedves barátom, dec. 28-ki leveledet ma a kerületből kijöttömmel asztalomon találám, s benne a Pepiét. Csókollak barátságodért. Ma érkeztek a megyei utasítások is; de még bontatlan vagynak. Éppen postanap van; s mindenekelőtt válaszolni akartam.

Pepi panaszkodik, hogy a közbirtokos atyafiaktól háborgattatik, s ok nélkűl. Ajánlom őt újra és ismét pártfogásodba.

Az erdő iránti egyességet ami illeti, én abban mindig csak szenvedőleg viseltem magamat, nehogy azt mondják, hogy veled egy kézre játszom. Azért most is azt mondom, tegyék az atyafiak ami tetszik; elrontója semminek nem leszek. Akarnak a feljebbvitelhez továbbra is ragaszkodni, tőlök külön nem válok; de ha akarnak egyezni, örömmel állok úgy is melléjek.

Kit bízhassak meg magam helyett, nem tudom. A megyében két barátom volt, kikre ilyesekben támaszkodhatám: szegény Nagy Károly és te. Amaz nincs többé, te pedig, e dologban egyik fél lévén, ügyemet egyenesen, azaz immediate nem viselheted. Azért nincs más mód, mint az egyességet, ha a többséggel végeztél, felküldeni, hogy aláírhassam. Ha a többiek már előbb aláírták, senki sem fog vádolhatni, hogy őket elárultam, amit tenni semmiesetre nem is fognék. Egyébiránt ajánlásodat, hogy egyesség után az executiót részemről gondjaidra bizzam, forró köszönettel veszem. Annál inkább, mert önkényt ajánlod magadat arra, amire az eset elérkeztével magam fogtalak volna kérni. Pepinek is írtam, hogy ha a többiek egyeznek, én mellettek leszek.

E hónap 7-én vegyes ülésünk vala, hol ez ide zárt rescriptum olvastaték fel. És így az előlegesekre, az urbáriumra resolutió annyi idő óta nincs; de a barsi követ (Tarnóczi) dec. 5-ki enunciatiójára rescriptum van. A karok akarnak repraesentalni, s a javallat a mai kerületen keresztűl is ment; s holnap országos ülésbe vitetik. A nádor ma és tegnap egymásután hivatta az embereket, hogy a repraesentatiót megakadályozhassa. Hogyan lesz a kimenetel, idejében referálni fogjuk; most, hogy jó előre tudhass valamit, e rövid tudósítást el nem múlaszthatám. Ifjaimmal holmi más dolgokat is megiratok, amiről nekem írni nem jó.

A főispányhoz küldött gyors postával vettem, s vette Miska is leveledet. Feleltem reá előbb magányosan, utóbb a megyéhez írt jelentés mellett, hová Miska is csatolt levelet.

A Tarnóczi beszédét a mult héten megküldött jegyzőkönyv VI. darabjának 13-14. lapjain olvashatod.

Kasszánk e hónap végével, a szó bötűszerénti értelmében kiürűl; azért mindketten könyörgünk, méltóztassál lehető gyors rendelést tenni, hogy vagy január utolsó napjaiban, vagy február legelején pénzt nyerhessünk. Ezt nem ártott volna előbb tudtodra adni; de a múlt postával elfelejtkeztem.

A főispán számára küldött assignatio hibásan volt a sóháznál írva, mintha a pénz a követeké lenne. Azért kénytelen voltam a nyugtatványt én írni alá; a főispán pedig írást adott, hogy a pénz az ő kezeibe ment.

Jövő héten, úgy hiszem, referálni fogunk. Akkor ismét írok valamit. Élj szerencsésen édes Zsigám; ölellek ezerszer, s várom válaszaidat. Adieu!

283
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, január 17-én, 1834.

Édes Lacim, ez itt menő beszédet, midőn hozzád küldöm,[24] csak emlékezetemet akartam megújítani nálatok. Dolgaid ez idő tájban képzelem sokak. Az enyémek nem annyira sokak, mint lélek-leverők. Ragályi elválasztatását Tornából eddig bizonyosan tudjátok. Josephinéd kezeit csókolom. Ölellek ezerszer!

F.

284
SZEMERE PÁLNÉHOZ

Pozsony, január 25-d. 1834.

Édes jó Borcsám!

Ma Pál napja van, s ez emlékezet engem nagyon nyugtalanít. Mert Pali már több levelemre nem válaszol, s én százféle gondok közt vagyok: ha nem beteg-e? ha nincsenek-e kedvetlenségei? Könyörgök, édes Borcsám, emeljen ki e bizonytalanságból, s írjon egy sorocskát felőle. Én nehány nap óta reggeltől éjfélig ülök és írok; s nehány napok mulva munkáim második kötetét sajtó alá egészen elkészítem. Ezt méltóztassék Palival tudatni. Egészségem jó; lelkem mióta dolgozásaim haladnak, nyúgodt; de sokáig még sem lehet az, ha házam népéről s barátaimról gyakor tudósítást nem veendek. Az ember, ki teljes életében csak nehány kevesekhez szeretett fűződni, sem távolban, sem közelben nem lehet el e kevesek nélkül. Éljen szerencsésen, édes jó Borcsám! Palit ölelje meg nevemben. Csókolom kezeit.

Feri

[24] A királyi leírás tárgyában, jan. 14-én országos ülésen.

285
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, január 27. 1834.

Édes Zsigám. Minapi vesződségeinket a rescriptum miatt, melyet megküldék, megírattam ifjaimmal; s ők, úgy tudom, az országos ülésben tartott beszédemet is, többekével együtt, megküldötték. A táblák, mint a relatióból láthatod, mégsem egyesültek meg. A sürgető felírás ugyan, a főrendek utolsó válaszok s a circulusban tett módosítások következésében, talán már keresztül megy; de a rescriptum iránti felírással mi lesz? nem tudom. A követeket ugyan, szokás szerént, egyenként hivogatják és térítgetik; s nem első dolog, hogy az eddigi többséget, mely úgysem nagyon számos vala, elrontják. Így aztán, az igaz, e bajtól megszabadulunk; de csak oly formán, mint betömött szájú ember a kiáltozástúl.

A coordinatióban mint megyünk? a relatio mutatja. A megyei törvényszék kiszélesített határát a főtábla s az udvar bizonyosan addig fogják ostromlani, míg semmivé lesz. A városok a tárnokszéket megtartatni kívánták; s ez által ismét egy választó falat tartottak meg a nemesség és magok közt. *Az én reményem: alapját vetni jövendőben lehető nemzeti egyesülésnek, naponként jobban-jobban enyésznek; s vallást teszek, hogy sokszor megbántam idejöttemet, s az eltékozlott időt, melyet otthon könyveim közt mégis valami jóra fordíthattam volna.*

A vallás ügyét parancsoljátok újra megindíttatni. De ezen ügy nagyon fontos; s elbukása sokkal veszélyhozóbb, mintsem hogy hirtelenkedni lehessen vele. Biharnak és Békésnek valának még hasonló utasításaik. Tegnapelőtt a szentszék coordinatiója kezdetett el; s mivel ezen cikkely 3. §-ban a 790-diki 26 cikkelyre történt hivatkozás: Beöthy azt vélé, itt legjobb helye lesz feleleveníteni a felfüggesztett tárgyat. - Tegnap azért konferenciát hirdettünk, melynek körülményei s resultatuma a relatióban foglaltatnak. Látod, hogy az ügy veszedelemben van; azért kérlek, ne sürgessétek, azaz, engedjétek meg, hogy itt láthatván a körülményeket, addig halaszthassuk a dolgot, míg kedvezőbb conjuncturák nem adják elő magokat.

A papság most óhajtja, hogy az ügy szóra jöjjön, mivel reméli az eredeti üzenet legyőzhetését. Új bizonyság, hogy vele sietni nem tanácsos.

Óhajtva várom leveledet; utolsó levelemben pénzt kértünk, s naponként várjuk a választ. Egészségem jó, csak hogy a haza atyjai közt ülni meguntam. - Az atyai gond nagyon súlyos; kivált minthogy mi nemcsak gondban, de fülsiketítő lármában, s konferenciákon fejbódító füstben is ülünk.

Élj szerencsésen, édes Zsigám, s ne feledkezzél rólunk.

Ferid

286
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

N.-Károly, márc. 12. 1834.

Tiszteletre méltó barátom, betegen ugyan, de mégis itthon vagyok. Gr. Cziráky megholt testvéremnek hat év óta alvó pörét felkölté, s benne kedvetlen ítéletet hozott. Emiatt kelle hazafutnom. Ragályi megjelent előre sokaktól vagy irigyelve, vagy orrolva; s közte s többi barátaink közt a szövetség nem a legjobb lábon áll. Kendének beszéllettem holmit; de kérdéseidre, ha találkoznánk, többet mondhatnék. Pestről két barátunk üzeni, hogy óhajtásod a tudvalevő kéziratra nézve teljesedhetik. Itt veszesz két levelet: egy rövidet Deáktól, másat Kovácstól. Barátaink üdvezlenek; s még valaki, kit nem örömest nevezek. Ölellek forró szent szeretettel. Isten veled, s hazáddal!

287
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, március 22-d. 1834.

Édes Palim, nyolc vagy kilenc napja, hogy honn vagyok. Betegen érkeztem meg, s alig-alig javulok, s csak harmadnap óta. Ügyesbajos dolgaim elintézésére a jövő hét van szánva; s mihelyt azokkal készen leszek, literátori dolgaimat intézendem el, melyekhez eddig betegségem nehéz volta miatt nem nyúlhattam. Házam népét egészségben találtam; egyébként baj van elég, miket távollétem a gazdaságtól mindég szaporít. Örömem az, hogy a Kálmánka lába igen szépen van; a seb begyógyult, s már csak azért borítjuk, hogy az elapadt hús a flastrom alatt kinőjjön. Pepi hazaérkeztem előtt kevéssel írt Borcsának, kit kér, hogy újra flastromért fáradni méltóztassék, Bártfayék után ide küldendőért. Az megbecsülhetetlen szer; e hetekben is egyik lyánycseléd mellyét itt gyorsan begyógyítá. - Mint vagytok a ti irigylésre méltó házi boldogságtokban? Bár nekem is engedne az ég még holtom előtt csak egypár évet, melyben bajaimnak végét érve, nyúgalmasan élhetnék. De nekem az én szegény öcsém annyi bajt hagya örökségül, hogy attól nehezen fogok valaha megszabadulni. Az ég áldjon meg édes Palim Borcsáddal s gyermekeiddel együtt. Ölellek forró, szent szeretettel.

288
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, március 29. 1834.

Édes Zsigám, hálával telve barátságod iránt vettem az ordonánc által küldött csomókat. Décsei levelében diétai hírek valának, s onnan tudom, hogy a békebírói cikkely keresztűlment némely változásokkal, de amik meg nem írattak. A sürgető felírásra nézve az oppozició vesztett; a majoritás módosítást kívánván. Mi leszen a módosítás? azt D. nem írhatta meg; mert, úgymond, a circulus nagyon zavarva volt, az oppozició emberei az ülést otthagyták; s a többi által tett végzést ki nem lehetett venni. Meg fogjuk látni majd a nunciumból. A barsi rescriptumra s a legújabb felírásra nézve a régi mellett maradtak. Az ég tudja, meddig tart e maradás? Mert a való oppozició kevés számból áll; a többi vagy oligarchia embere, vagy olyan, mint a vitorla, mely arra fordúl, merre a szél hajtja. Miskánk levelét szeretném látni minél előbb, ő írhat s talán írt is olyat, amit Décsei nem tudhatott.

Hosszú levéllel nem terhellek, mivel úgyis készülőben vagy Beregbe; magamnak is sok olvasni valóm van; mert ma vevém az Ignácz küldeményét is Károlból csomó újsággal, s néhány levéllel. Óhajtlak látni minél előbb, és minél gyakrabban itthonlétem alatt.

A szekérrel megjárám, melyet az én elveszett szekerem helyett lehoztam. A szekér *Patay Samué* vala, úgy írják; s ő kívánja, hogy vissza vigyem. A manó tudja, mit tegyek vele?

Kedvesedet Pepivel együtt forrón üdvözöljük. Ölellek tiszta, szent barátsággal.

Ferid

289
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, április 3. 1834.

Édes Zsigám, tudván, hogy dolgaid vagynak, csak igen röviden írom, hogy Wesselényitől ez órában vettem levelet, melyben írja, hogy Erdélybe a kir. leírás megérkezett, mely által a diéta május 26-ára van határozva, s *helye: Kolozsvár. - Tehát nem Szeben, mint a hír vala; s e szerint okunk van nem hinni azokat a katonai bequartirozásokat is, amiket hirdettek.* Ezt, úgy véltem, nagyon örömest veended, hogy tudhatod; s ugyanazért nem késtem megírni. Indulásomat e hónap végső hetére határoztam; kérlek méltóztassál rendelést tenni, hogy a követségi pénzt idejében vehessem. Kívánok szerencsés munkálkodást. Ölellek forró barátsággal; Horváth barátunkat tisztelem. Élj szerencsésen!

Ferid

290
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, április 3-d. 1834.

Tiszteletre méltó barátom,

múlt hónap utolsóján írt leveledet e pillanatban veszem, s annál nagyobb örömmel, mert ez iszonyú sötétség, mely a két haza hírein lebegni szokott, felőled s Erdély felől aggodalmakat táplált keblemben. Gróf Degenfeld kocsordi tisztje küldé kezemhez a kedves sorokat; s reményem van, hogy ezúton válaszom is kezeidhez ér.

Midőn levélkémet Károlból irám, igen beteg valék, s erőm nem vala bővebben írni. Azzal biztatának, hogy március 17-dike körűl, midőn a megye közgyűlései tartatni kezdettek, te valami közel helyen vadászni fogsz, s így féligmeddig a gyűlésre is vártak. Én ugyan nem maradhattam ott, de reménylettem, hogy azon alkalommal egymással közelebbről értekezhetünk s találkozásunkat meghatározhatjuk, melyet én szívepedve óhajtok. Ez meg nem történt; de ha egész itthonlétem alatt sem történhetne meg, vigasztalhatatlan fognék lenni.

Hazaérkeztem óta mindég itthon vagyok, s egészségem gyönge volta miatt még udvaromból ki nem valék; sőt még udvaromon sem néztem széjjel. Nehány nap óta kezdek jobban lenni, de hosszú útra nehezen leszek alkalmatos e hetekben; s szerencsésnek mondom magamat, ha pozsonyi útam kezdetére, melyet e folyó hónap végső hetére határoztam, elég erőt nyerendek. Nem volna-e lehetséges, hogy paripáidon ideröpíttesd magadat? Az út e környékben nem éppen rossz; s az alkalmatlanságot, mit az ideutazás alatt, s parányi házam falai közt szenvednél, igyekezném kipótolni azon készséggel, melyre kérdéseidre felelgetnék. S mennyi kérdeznivalód vagyon most neked!

A kéziratot illetőleg semmi felvilágosítást nem adhatok. Pesti barátaink csak az elválás pillantatában, s csak annyit szólottak, amennyit írtam.

Az üdvezlő, kit nem nevezék, senki más nem, mint a Mérey Successora.[25] „Tudom, úgy monda, hogy lesz W...vel, s kérem őt nevemben üdvezleni." Ez félig úgy hangzott, mint tapogatozás; mert a W... és K... találkozásokkal némely uraknak sok bajok van. Mult ősszel

[25] Somsich Pongrác alnádor-személynök

itthonlétemben is pletyka folyt Pozsonyban, hogy én és Bőthy[26] csak azért jövénk le, hogy W...vel konferenciázzunk. Hagyján! Szükség nekik is magokat múlatni; s az ő mulatkozásaik és pletykáik a mi utainkat bizonyosan másfelé nem térítik. Ragályiról igen sok mondanivalóm van. Közte s az oppozíció emberei közt rosszúl áll a dolog. Őtet egyfelől, másfelől Deákot, Novákot és Eötvös Miskát mindenre kértem, közelednének egymáshoz. De mondom néked, reménységem kicsiny. Csak akkor lehettél volna köztünk, midőn R. megérkezett. Lehetetlen, hogy geniusod hatalma valami jót ne tehetett volna; s az egymáshoz közelítést ne könnyítette volna.

Cziráky él. Éljen bár! én nem irígylem neki a levegőt, mit Isten különbség nélkül mindennek és mindenfélének ád.

Köszönöm a hírt diétátok felől. Itt gonosz hírek szárnyalának dolgaitokról; s diétátok is Szebenre volt a pletykában téve. Isten talán csak nem hagy el egészen; s a szegény házacska nyugalomra vergődik. Erdély megyéi bizonyosan érezni fogják becsedet; s így nem azt kérdem: követ leszesz-e? hanem melyik megyéből leszesz?

Leveled szerént e hónap 13-dikán Zilahon fogsz lenni; s így talán azon hét végén én is várhatnálak; vagy a következőnek elején.

Naplóm csak a mult nyár augusztusáig van készen; s addig le is írattam számodra; s íród azt vallá, hogy az íveket el is küldé. Október óta, midőn tavaly ismét felmenék, csak naponkénti jegyzéseim vannak; mert más munkáimat kelle feldolgoznom; s egyébiránt is tapasztalásból tudom, hogy később dolgozni fel a tárgyakat sokkal jobb, mint naponként. Elj szerencsésen, s emlékezzél rólam olykor-olykor!

K. F.

291
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, április 29. 1834.

Édes, lelkem Zsigám, csekei lovagtól küldöm e levelet, megparancsolván neki, hogy tőled huszonnégy óra alatt választ hozzon.

Ignáczi ma estve érkezett, de a követségi pénzről semmit sem tud. Zimány perceptorral találkozott, de ez semmit nem szólott a dolog felől. - Ignáczi azt mondta, hogy világos tudománya van, miképpen pénztáraitok üresek; s minekutána a pénztár részéről Cseke felé semmi mozdúlat nincs: félő, hogy nagyon is igaza van. Azonban akárhogyan áll a dolog, mégis különös, hogy a perceptor urak téged legalább tett rendeléseid következésében nem tudósítottak.

Az idő itt van, s mennem kellene; de pénz nélkül annál kevésbé indúlhatok, mennél inkább tudom, hogy Pozsonyban sem ifjainknak, sem magának Miskának pénzök nincs. - Könyörgök, a te ismeretes s mindenen győző aktivitásod erejével, méltóztassál e bajból kisegíteni, s minél gyorsabban! Miska kétségbeesik, ha még e hetet is itthon töltöm.

Ma vettem levelet Deáktól, melyben az ápr. 18-ig történt dolgokat három egész íven nagy pontossággal leírja. Szerettem volna veled közölhetni.

Ez ide zárt leveleket Miskának és Deáknak postára küldeni méltóztassál. Egy anonymus levelet is kaptam ma. *Miskolcon vala postára adva, s zavart de cifra beszéddel a religio és*

[26] Beöthy Ödön, bihari követ

parasztság állapotját köti szívemre. Nem tudom, a levelet együgyűség diktálta-e, vagy gonoszság?

Válaszodat nyugtalanúl várom. Ölellek forró, szent barátsággal. Elindúltom előtt még mindenesetre írok hozzád egy levelet, mely mellé egy másat is fogok csatolni, Wesselényihez küldendőt.

Ferid

Beszélnek-e ott valamit Erdélyről? ha igen, kérlek: írj.

292
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, május 16. 1834.

Édes, jó Zsigám, 13-ikban érkeztem friss egészségben; időm még eddig csak látogatásokkal tölt; s nappal alig leheték otthon; s e rövid sorokat is országos ülésben írom számodra.

Miskát jó egészségben találtam, ő bizonyos környülmények miatt, talán még később fog lefelé indúlni.

Pesten május 4-én úgy látszik valami revolúció kiütésétől féltek; legalább az egész katonaság hadi lábon állott; s akkor éjjel minden katona egész fegyverben hált, s az ágyúk töltve valának. Úgy mondják, a francia propagandának emissariusit vélték itt bolyongani. Jövő héten többet és bővebben.

A coordinatiónak ma 20. d. articulusát kezdék, s ha ma nem, de jövő sessióban az egésznek vége lesz. A circularis redactio csaknem minden változtatás nélkűl ment keresztűl, s így a perszonális ugyan nagyon keveset vitt ki: de annál tüzesebb lesz a két tábla közti vitatás. - B. Vécseynél még nem leheték; de ipától értettem, hogy maga a báró egészséges, az asszony nem épen. Engedj meg rövidségemért; ölellek forró, szent barátsággal.

Ferid

Hazulról indúltamkor nem írhattam sem neked, sem Wesselényinek. De ki fogom pótolni, ha Eötves haza indúl. Házam népét ajánlom pártfogásodba.

293
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, május 20-án, 1834.

Édes barátom, Rába úr holnap indúl, s nem lehet őt elbocsátnom levél nélkül hozzád. Én múlt héten kedden érkeztem meg, s társaimat egészségben s erőben találám. Csak egy van ami fáj: Ragályival nem állanak jól. Ők azt hiszik, hogy ez nem az oppozíció embere többé. Ezt, óhajtom, ne tedd közhírré; de Wesselényinek két szóval írd meg addig is, míg én neki Eötvestől június elején írhatok. Országos üléseink erősek, azaz a perszonális nem tud kivívni semmit. A véghelyi katonatörvényszék, s a hitszegő tanácsosok büntetése: két tárgy, mi a kerületben többséget nem nyert; s országos ülésben ellenállás nélkül ment keresztül. Mi lesz

sorsunk, ha a fő-RR. ostromlani fognak bennünket? azt könnyű gondolni; a mondottakból csak az következik, hogy perszonálisunknak vége.

Sógorasszonyomhoz szóló csomót hagytam Dovéni úrnál, hogy adná kezedbe, s kérjen a táskával elküldésére. Reméllem azt megtevé.

Megérkezésem óta olvasám a Kritikai Lapok V. füzetét is; s többek közt tanulom belőle, hogy a Szemere szonettei semmitérők, mert: 1. Szemere haragot vont magára, 2. mert ahhoz, hogy valaki poéta legyen egy *kötet* kell. Ez, édes Lacim, tréfának is rossz ítélet. Egyébiránt, hogy Szemere és az én csekély személyem is ostort nyerénk, az nem vala előttem váratlan. Tegyék amit akarnak; én veszekedni nem fogok; sem az ostort igen nagyon nem rettegem; noha még - amint mondatik - a nyele megvan. Ostornyeles kritika sohasem volt, és soha sem leszen egyéb, mint - ostornyeles kritika, bár azt Lessing, a scott kritikusok, vagy Bajza, vagy Kölcsey villogtassák. Én a Xeniákat is olvastam; s mondhatom Goethe és Schiller jobb dolgokat is írhattak volna, mint azon igen nagy részben rossz epigrammácskák. Azonban Goethe és Schiller írtak sok és igen jó dolgokat is, mik expiációúl szolgálhatnak; azt mi magunkról még sokára mondhatjuk el.

Előre látám mindezen kedvetlenségeket; s azért két évvel ezelőtt igen szívesen kértem Palit: hagyna fel a dologgal. Akkor látszott hajlani; de később ismét előbbi szándékára visszatért. Mindenkinek van szabad akarata, neki is, Bajzának is; s így van és lesz nekem is. Hajba-kapás és húzalkodás sem négy fal közt, sem utcán nem dolgom; s bár előbbi életemből egész litániát csináljanak is, abból nem következik egyéb, hanem hogy én is tehettem vagy tettem ostobaságot; de az éppen nem, hogy azt most is folytatni tartozzam, vagy fogom. Kritikán veszekedést sohasem értettem, s érteni nem fogok; s annál kevésbé akarom valaha a publikum gyönyörködéseért magamat fövényre állítani. Tudom ugyan, hogy az aféle szemet szúr, figyelmet gerjeszt, s a vívó némelyek által bámultatik is. De az az utcai dicsőség!

Pártok vagynak mindenütt; s bár ne pártok, csak egyesületek volnának! A pártból hamar céh válik; s írók közt annyival inkább, mert sokan kereskedői cél után intézkednek; s hogy magok többet bevegyenek, mások áruit becstelenné teszik. A céheskedéstől mindég óvakodtam; s ugyanazért a céhesek már néhányszor bántak velem mint kontárral, s a piacról igyekeztek kirekeszteni; s egyszer s másszor, legalább egyszer, nem is süker nélkül. Magyarázatra nem ereszkedem; e dolog már kommentárius nélkül is oly csunya, hogy ember előtt, mint te, alig említhető. Boldog vagy, hogy író nem levél! pedig a literatura boldogtalan, hogy általad még eddig nem gazdagodott.

Egy célra s együtt dolgozni: mi szép s mi sükeres volna az! De amint most állunk, nem lehet vétkűl tulajdonítani, ha az emberek a szövetkezéstől visszarettennek. Mert egyedűl, de szabadon állani, ha veszedelmes is, de illőbb, mint ad verba jurare által pártfogó szövetséget keresni. Ez az én alázatos véleményem!

A tiszteletre s szeretetre méltó Josephine mint van? Mathild mikor vitetik? Vette-e emléksoraimat, s a Paliét? Helmeczyt ölelem. Wesselényi, úgy íratik, Középszolnok által választva lőn. Innen egy gyorsíró ment Kolozsvárra, s mi hónaponként nyolc pengőért járatjuk tudósításait, melyek e napokban már megindúlnak. Vagynak-e Pesten, kik hasonlót tesznek?

Ölellek forró barátsággal; s kérlek, válaszoddal örvendeztesd meg

Ferid

294
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, június 7. 1834.

Édes Zsigám, kedves barátom. Mióta utószor tőletek eljövék, egyetlen egy sor írást sem vettem senkitől; noha én neked is, Pepinek is már többször írtam. Ifjaink holnapután indúlnak hazafelé; s használom ez alkalmat neked ismét írni. Relationkat a jövő keddi postával indítjuk; de ezen levél bizonyosan elébb fog kezedhez érhetni, mint amaz.

Itt a főrendek a coordinatio fororum cikkelyeivel kinlódnak; mert mondhatom, pertractatiójok igen lassú menetellel halad. Mi a *codex civilist* vettük elő, s a két első cikkelyen végiggázolánk. Sanyarú munka, és rossz; s annál rosszabb, mert a velünk ellenkező fél indítványunkat: hogy bizonyos rendszert dolgoznánk előre, s aszerént mennénk, el nem fogadá. Mi aszerint csak foltozunk, mint az országos küldöttség, s tapogatózunk a sötétben; mivel az alapelveken sem akaránk megegyezni.

Az I. cikkely mindjárt a kir. fiscus successiójával szoros kapcsolatban áll. Akartuk tudni: hányadán vagyunk e successióval, s én kérém annak eltöröltetését. De a többség azt mondá: majd a fiscus successiójárál szóló cikkelyben fogjuk azt eldönteni; - s készebb volt a *defectus* és *nota* szavakat a cikkelyből kitöröltetni, mint az alapot előre megállítani.

Ugyanezen cikkelyben előjön az incapacitás possidendi. Mivel a fiscus successiója elhalasztatott, óhajtottuk az incapacitás kérdését is elhalasztani, félvén, hogy e helyen szerencsétlenül jár. A többség kívánta a pertractatiót; *tizenhét* megye volt, mely a capacitást mindenekre kiterjesztetni kívánta; s ezen *tizenhét* szám, mint látod, minoritás. *Kínos vala éreznünk, hogy mi az incapacitásra levén utasítva, az igen fontos tárgyat nem pártfogolhattuk. S bár azokat a ti embereiteket megszállaná már egyszer a szentlélek; s nekünk e részben kedvezőbb utasítást adnátok.* - A nemesség ezáltal csak nyerhetne; mivel mennél több aki vehet, annál nagyobbnak kell a jószág becsének lenni: mint ezt a városi fundusok becse napfényként kivilágosítja. Fontos e tárgy; s érdemli, hogy ismét és újra próbát tegyetek. Országos ülésben e tárgyat annak idejében ismét fel fogják venni; s igen üdvességes lenne, ha a majoritás akkorára általunk is nevekedhetnék.

Az udvar mit csinál? nem tudni. Naponkint várjuk az úrbéri tárgyban a resolutiót; s az csak nem érkezik. Jók voltak minket ismételve integetni a gyorsabb dolgozásra, s íme mi már a coordinatióval is készen volnánk; s ők másfél év alatt az úrbér 8. cikkelyével nem bírnak.

Bereg a királyhoz folyamodott az országgyűlés ellen; s az országgyűlést szidalmazá. Szabolcs ezt rossz néven vette; s követeinek utasítást adott: *kérnének Bereg ellen elégtételt, s hasonló bűn büntetésére alkossanak törvényt*. - Iszonyú baj! A követek utasításokat kénytelenek előadni, s akkor mi nem hallgathatunk; mert a beregi tett igen alkotványsértő. - Nem azért, mert az országgyűlést szidalmazza, hanem azért, mert az ország *többsége ellen a fejedelmi hatalomhoz folyamodni elég gondatlan volt, s e gondatlanságban a szabadság legfőbb elvét: a többség akaratának állandóságát tapodta meg*. De mire vezet minden beszédünk? büntessük őket? mely törvény szerint? s aztán országgyűlésnek megyét bántani, nem igen popularis dolog; de szomorú is, hogy nemcsak a kormánnyal, de a municipiumukkal is összeháborodjunk. Az ég tudja, hogyan hatolunk ki? Azok a beregiek, kik alkalmat adtak, mégis csak gonosz emberek!

Miska e hónap végénél előbb nem igen indúl. Ő az úszás tudományának adta magát, s oly gyakran vesz leckéket, hogy a sok vízben mozgás miatt látszólag megfogyott.

Pénztárunk fogyatékon van; azért könyörgök, hogy lehető gyorsasággal parancsolj számunkra pénzeket; hogy e hónap végső napjaiban megkaphassuk.

Tegnap két kóródi ember volt nálam. E két szegény legény Bécsben volt könyörgő levéllel a felséghez, a tudvalevő proportionalis és commassationalis ügy miatt. Az árvák! mennyi fáradság, hogy egy levelet a kancellárnak általadjanak, amit a posta néhány krajcárért éppen annyi haszonnal megtett volna! Bizony büntetésre méltók, kik az ily tudatlanokat ily költségek tételére ingerlik.

Nálunk a Tisza, úgy hallám ez emberektől, sok kárt tett; s ezt tudva, annál nyugtalanabb vagyok háznépem sorsáról. Könyörgök, tégy gondot reájok. Egészségem jó! Ölellek forró szeretettel.

Ferid

295
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, június 8-án, 1834.

Édes Lacim, Rába úrtól küldött levélkémet, Szemerétől értem, hogy vevéd; de te nekem semmit nem írsz; pedig vajmi kedves dolog az ég előtt, ha ki száműzött atyjafiairól olykor-olykor emlékezik! S pedig Európának minden emberi között ki száműzöttebb, mint mi, és miköztünk - én?

Pali írja: szólott nálad az én titoknokká választatásomról D(öbrentei) helyébe. Tőled elbucsúzván, midőn az utolsó ebédet Palinál ettem, történetesen, s tréfa útján jöttem a gondolatra; anélkül, hogy teljesedéséhez reménységem lett volna, vagy most lenne. Palit a gondolat örvendezteté; s ami engem illet: igen természetes, hogy közöttetek én is örömestebb élnék, mint Csekén gazdasági s N.-Károlban és Pozsonyban polgári gondok közt. Ezt neked előbb nem mondhatám el, mert búcsúmkor tőled még eszemben sem vala. Azonban képzelheted: az igazgatótanács sok tagjai nekem ellenségeim az általam kimondott polgári elvek miatt; a társaság tudósai közt pedig sokan jobban kapcsoltatnak máshoz, mint hozzám. Így fejemet a dolgon nem is töröm; miatta legkevesebbé sem fáradok; annyival inkább, mert előttem D. lelépése sem tisztán bizonyos. Különben nem remélt esetben, ha valami történnék, azon régi óhajtásom fogna teljesedni: hogy körötekben élhetnék. Ezt azonban csak neked írom; s mindenek felett írom azt - hogy senkinek másnak útjába állani nem akarok; s az egész tárgyról nem is emlékeztem volna, ha Pali levele nem emlékeztet, hogy neked róla semmit sem mondottam; s méltán kellett rettegnem, hogy az előtted barátságtalan bizodalmatlanságnak tetszhetnék; pedig, engedd megvallanom, a te barátságod nekem szent.

Nagyon kérlek: Rothkrepf folyóírására sógorném számára előfizetni méltóztassál; adósságom sok köszönet mellett leszen lefizetve.

Mint vagytok? Nagy Károly, a derék, a tiszteletreméltó ember, mikor indúl vissza? Köszöntsd őt nevemmel, és Helmeczyt és Vörösmartyt. Josephinéd kezeit csókolom. Mathild hol van? Élj szerencsésen! Ölellek forró szeretettel.

296
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, június 10-én 1834.

Édes lelkem Zsigám, Sánta és Kovács Lajos tegnap indúltak, s tőlök küldék hozzád egy levelet, rövid rajzolásával itteni állásunknak. E levélkét a relatió mellé zárom; s kérve figyelmeztetlek a relatió azon cikkelyére, mely az incapacitásról szól. Tizenhét megye volt a századunkhoz nem illő törvény eltörlése mellett; s bizony Szatmárnak ezek sorában kellene állani. *Nincs is törvényünk, mely az incapacitást a nemtelenekre kiterjesztené; csak curialis decisio az, mely a sanyarú elvet kimondá*; de hogy rosszúl mondá ki, meglátszik abból, mivel a törvény, melyre a decisio hivatkozik, egyedűl a még indigenatust nem nyert külföldiekről szól. Ez igazság is, *hogy külföldi urakat a kormány nyakunkra ne tolhasson; de hogy nemtelenek, kik régtől fogva, s milliomonként laknak a hazában, s nemcsak laknak, de terheket viselnek, a jószágbirhatásból kizárassanak: ez csupa oligarchiai elv, melyet most kimondani annál kevésbé illik, mivel azt törvényeink egy egész századdal előbb sem mondák ki.*

Könyörgök, írj valamit magadról, házam népéről s körülményeitekről. Az erdélyi tudósítások, miket itt minden postával veszünk, nagyon szomorúan hangzanak. Isten tudja, mi lesz belőlök!

Diétánk halad; de kevés jót ígér. A főrendek a coordinatióval lassan lépegetnek előre; az udvar az úrbérre még lassabban küldi válaszát. Ezt azonban naponként várjuk.

A januári válasz tárgyában a 8. d. üzenetet ma vivők által a főtáblához; most sem hiszem, hogy megegyezzenek velünk.

A szabolcsi indítványról Bereg ellen említést tettem *Sánta* által küldött levelemben. Az indítvány még megtéve nincs, mert *Jármy* gyors postán írt haza; s választ vár. Ez is egyike azon sok rendbeli kedvetlen eseteknek, mik ez országgyűlés folytában oly gyakran tüntek fel.

E levélben is kérlek: a követség számára pénzről rendelést tenni minél előbb méltóztassál. Minden jó barátainkat üdvezlem. Ölellek forró, szent barátsággal; s könyörgök gyakori leveleidért. Adieu!

Ferid

297
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, június 12. 1834.

Édes jó Palim, ma délelőtt vettem Hartleben levelét utóírásoddal. Aszerint te e hónap 15-dikén indulandó vagy Rankra. A füredi út tehát megváltozott? E levélkét csak Dovényihez intézem, ha szerencsére még otthon találna, ha pedig nem találna, ő leszen oly jó s utánad küldendi.

Hartlebent ami illeti, legkisebbé sem érdekelne a dolog, ha okul csak azt adná, mert a könyv nem kél; de ő ez okkal nem elégszik meg, s ott keres menedéket, hogy a kontraktusnak én nem tettem eleget. Való, hogy engem az országgyűlés hátravetett, de ez neki meg volt jelentve, s birom levelét, melyben megengedi, hogy munkáimmal addig késhessek, míg minden három hónapban a köteteket egymásra nem következtethetem. - A gyáva nép nem érdemli, hogy írjak neki; de szeretném, ha ezt neki szóval mondanád meg. Egyébiránt az

egész dolgot igen könnyen veszem. Írdd meg, mikor térsz meg, akkorra a parainézis végét beküldöm, hogy cenzúráztassad; de addig is tanácsot adhatnál: mi lenne jobb, e most készen levő két kötetet a Tudom. Társaságnak eladni-e? vagy valami könyvárosnak? E napokban szólani fogok itt Schmiddel, s szólásom következményét azonnal megírom. Mindenesetre e mostani történet arra határoz, hogy a köteteket úgy, amint készen lesznek, egyenként adjam el.

Nagyon kérlek, útadból s ranki mulatásod alatt is írj némelykor hozzám. Nem írod, mint vagy? de szeretem hinni, egészségesen. Legközelebb Sánta volt irnokunktól küldék levelet, s azt úgy hiszem vevéd; ugyanakkor írtam Bártfaynak is; s minapi leveled következésében emlékeztem a titoknokságról; hogy ti. az közöttünk a végső pillantatokban jött szóra, hogy én elfogadnám, de érette reményt nem táplálok, nem is fáradok, s mindenekfelett, hogy másnak útát állani nem akarom. Te édes barátom, láthatod a környülményeket, s akármit teendesz, mindenesetre bizonyossá teszlek, hogy baráti érzelmeidet hálásan ismerem meg.

Sietek e levelet még ma postára tenni, ha talán 15-dikéig kezedhez jutna, még nehány sort válaszul nyerhetnék. Vedd áldásomat az útra, járj békével, s térj meg vidámon. Borcsád kezeit csókolom. Ölellek ezerszer.

U. I. Rosszúl nevezéd a Hartlebennel történt dolgot *csapásnak*, részemről mindent felgondolván, okom van örülni, hogy ezen némettől megszabadultam. De elhatározott akaratom a két kötetet minél előbb lehet kiadni; azért újra kérem tanácsodat is, baráti gondoskodásodat is.

298
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, június 15. 1834.

Édes Zsigám, e hónap 8. d. *Sántától* s 10-én a relatioval küldött leveleimet e napokban veended. Décsey holnap indúl hazafelé; s használom ez alkalmat is néhány sorral tudtodra adnom, hogy még élünk. Décseyt visszavárom, s kérlek, mondd neki te is, hogy jöjjön vissza. Ez igen ügyes fiú, s mindkettőnknek szüksége van reá; annyival inkább, mivel már *Sánta* is elbúcsúzván, a többi írnok újabb, s tapasztalatlanabb.

Könyörgök: dolgaimat otthon méltóztassál szemmel tartani. Mostanában gondolom Biharvármegyéből is által fog a zsidópör hozzátok küldetni. Ignáczit kértem, hogy előfordulandó alkalmokkal tanácsodat kérdezze meg; s ismerem baráti érzelmeidet, hogy azt megtagadni nem fogod.

Mi a codex civilissel, a főrendek a coordinatióval foglalatoskodnak. Tegnap már az özvegyi jusról szóló cikkelyhez kezdénk; a főrendek pedig a fiumei törvényszéket végezték el. *A horvátok Fiume iránt praetensiót formáltak; de a főtábla nagyobb része, a nádort is ideszámlálva, nagyon ellenök volt.* A januáriusi válaszra teendő felírásra nézve még nincs egyesség. Tegnap vettük a főrendi 8. d. választ. Egyébként újságaink nincsenek. Bécsből csak nem jön az úrbérre semmi, s végre el is fogjuk feledni, hogy onnan azt várnunk kell.

Egészségem folyvást jó. *Miska* még nem indúl; tegnap jött vissza Bécsből, hol egy napi látogatásra volt Tamással együtt *Schweitzernél,* ki mint kamaragróf hitét most tevé le.

Főispánunkról e napokban semmit sem tudok. Azt mondják, hogy lemondani mostanában nem készűl.

Pestvármegye e hónapban tartott gyűlésében a capacitas possessoriit a nemtelenekre is kiterjeszteni kívánja; és így a pesti követ ezentúl a capacitas mellett szavazand. Még hét megyének kellene így tenni, s a többség meglenne; s ha ti Pest példáját követnétek: akkor még csak hat lenne hátra.

Két utóbbi levelemben pénzért folyamodtam, s ezt kénytelen vagyok ismételni. Mert e hónap végével semmi pénzem nem leszen.

Köszönts mindent, ki nevemet egészen el nem felejtette. Ölellek forró, szent barátsággal.

Ferid

Június 16.

Az erdélyi küldöttek tegnapelőtt estve érkeztek; s csaknem azon pillantatban rendelést vettek, hogy másnapi 8 órakor reggel a nádornál jelenjenek meg. Megjelentek tegnap reggel; de nem mentek egymással semmire. Gr. *Kemény* mindjárt az audiencia után elindúlt Bécsbe, mivel ő a császárhoz küldetett; - *Veér Farkas* pedig itt maradt. Ma tartunk vele konferenciát. A dolog kifejléséről tudósítani foglak.

299
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, június 22-én, 1834.

Édes Lacim, Terrai Károly, a pozsonyi magyar társaság egyik jelesebb tagja, Pest felé útazván óhajt ismeretségedbe juthatni. Ajánlom neked ez ifjú embert, kinek Regényi Gyula név alatt a Társalkodóban megjelent versecskéi talán eddig is figyelmedet megérdemlék. Méltóztassál őtet barátaidnak is bemutatni, kiknek köszöntésemet küldöm. Élj szerencsésen; s emlékezzél rólam; amit annál inkább kell kérnem, mivel több rendbeli leveleimre hallgatsz. Josephinéd kezeit csókolom: ölellek forró barátsággal!

Ferid

300
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, június 26. 1834.

Tisztelt barátom, magányos környülményeim oly kedvetlenül csoportoznak mellettem, hogy üres időmet nem használhatom miattok kedvemre. S így történt, hogy bármi sok írnivalóm van hozzád, mégis e nyomorult rövid sorokat alig csikarhatám ki magamtól. A mi kedves barátink és vendégeink Kemény és Vér vevék nyugtató híreidet s indulnak haza; s bár e szép kezdethez egyezőleg találjanak otthon mindent, s találjanak mindvégiglen. Nektek is temérdek bajaitok vagynak, mint nekünk; de a te erős lelked sokan képes lesz keresztülküzdeni.

A mi állásunk nem irigyletre méltó. A liberális fél minoritásban áll; s most újra elvesztettük a derék Novákot, kit környűlményei a követségről lemondani kényszerítének; s Csapó is minden órán távozik. Ha e távozások napról napra gyengítenek bennünket; utoljára nevetséges minorítássá leendünk, s jobb lesz mindnyájunknak hazamennünk.

Ragályi nagyon elvonta magát tőlünk. Az ő mindennapi társalkodása, Zsombory, Péchy, Aczél, Popavecz, s ha itt van Just. Ezen nevekhez kommentáriust adnom nem szükséges. Nehány enunciatióji igen kedvetlenül leptek meg bennünket. A mi igen tisztelt barátunknak Vér Farkasnak sokat, s környűlményesen szólottunk e tárgyról, s ő sokat fog neked elbeszélhetni.

Az ég koronázza meg fáradozástaikat, s engedje eljőni az időt, midőn hazáink egyesülhessenek. Azt mindenesetre szent örömmel jelentem be, hogy Erdély ügye itt meleg pártfogásra talált, s ha a dolgok ily kedvezően nem fejlettek volna ki, nagy többséggel valánk felszólalandók.

Ölellek forró szent barátsággal!

Kölcseyd

301
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, június 29-én, 1834.

Édes, jó Lacim, régen várt, kedves leveled tegnapelőtt vevém; s annál mohóbban, mennél régebben meg valék fosztva az örömtől, soraidat olvasni. Értem én: mennyire elfoglalnak téged hivatalod bajai; s bár a bajok kevesednének egyszer feletted! Neked a literatúrának kellene élned, s annyival inkább élned, mert azok közt, kik annak élnek, oly kevesen vagynak, kik veled egy rangban állhatnának.

Nekem sok bajaim vagynak. Hartleben munkáimról lemondott; azért, úgymond, mert idejében nem adtam által kéziratimat; s meg azért, mert a Kritikai Lapok társasága az ő áruinak kelendőségét minden úton akadályoztatja. Első oka nyomorúlt, mert én a diétával mentvén magamat, vettem tőle tavaly levelet, melyben felhatalmaz, hogy addig várakozhatom, míg elég időm lesz köteteimet évnegyedről évnegyedre adhatnom. Másik okához nem szólhatok; annyi való lehet benne, hogy könyvei, s köztök az én verseim, nem kelnek. S bár inkább csak ezt mondá vala egyszerűen! Én azt feleltem volna neki: ha verseimben károd van, s újabb kártól félsz, én kárt tenni nem akarok, s a contractustól visszalépek. Most őt ... tartom; s nem találom érdemesnek, hogy neki feleljek. De munkáim kiadásából mi lesz? már most bizonytalan.

A titoknokság? köszönöm részvétedet, mely leveledből e pontra nézve kitetszik. Szeretni fogom, ha senkinek útában nem állandok: így éltem hátralevő részét tisztán a literatúrának szentelhetném. Azonban én az utánajárás módjait sem nem értem, sem érteni nem akarom. Házam népe gondolkozását e tárgyról jövő hónapban tudhatom meg; semmiesetre nem leszek keserítve, ha választást nem nyerek. De kompromittáltatni sem szeretnék; azért barátságod tisztaságától idejében várom, méltóztassál megtudni s értésemre adni a többség gondolkozását. Mert ha factio készülend ellenem: távolról sem kívánok említtetni.

Naponként az aviticitás szörnyével vesződünk; de kiabálásaink hasztalanok. A monstrum ellen teljes elhatározottsággal Deák Ferkón, a somogyi s tolnai követeken s rajtam kívül talán senki sem szólott ellene. Ez a nép, atyáinak bűneikért szenved; mert ez uralkodó sötétség születés által terjedez, mint az eredendő bűn.

Josephine és Mathild eddig útban vagynak; szánom a kedves gyermeket, s nehezen fog esni, ha majd szobáidba léptemkor előmbe nem fut.

Élj szerencsésen édes Lacim; köszöntsd baráti üdvezletemmel Miskát, tudnillik a kettőt: Helmeczyt és Vörösmartyt. Schedelt s Bajzát idvezlem. A Kritikai Lapok V. fűzetét is olvastam; s a recenziókat örömmel. Erdélyi barátaink holnap indulnak a gőzhajón társammal együtt, ki e sorokat viszi. Adieu, ölellek ezerszer; de választ várok mindenkor.

Ferid

302
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, jún. 29. 1834.

Édes, lelkem Zsigám, még egy levelet sem nyertem tőled, pedig én már többször írtam; s sokkal inkább szeretlek, mintsem mint léted felől bizonytalanságban nyugodtan lehetnék. Eötves Miska holnap indúl a gőzhajón; ő meg fogja mondani diétai állásunk mibenlétét; ugyanazért szavakkal nem is untatlak. Az emendatio legum rosszabbúl megyen, mint gondolni lehetne. Alkotmányunk minden szörnyei a többségben pártfogókat találnak; s szavunk - mint kiáltás a pusztában - nyom nélkül elhangzik.

Fogyunk is.

Novák, kit mind Miska, mind én nagyon szerettünk, követségét lomondá, s otthon maradt; a tolnai követ, Csapó is holnap indúl haza, s többet vissza nem térend. Két veszteség, mely kipótolva nem lesz. Így bizony nem lesz csuda, ha idestova mi is elmenetelről fogunk gondolkodni.

Vetted-e leveleimet?

Várom naponként válaszodat, s vele a pénzt. Könyörgök, tudósíts olykor-olykor, amennyire hivatalos bajaid engedik; most már Miska is elmenvén, egészen elszakadva leszek a szatmárvármegyei keblektől, ha írásaitok által gyakortabbi összeköttetést nem engedtek.

Relatiót még ezen héten küldendek; melyben semmi új és figyelemre méltó nem leszen a törvénycikkelyeken kívül, melyek többnyire az országos küldöttség által kapott iszonyú formájukban maradtak. Tíz cikkelyt végeztünk el; a tizenegyedik a testamentumról már két nap pertraktáltatott, s ez első § a maga egész általánosságában megmaradt. Főrendeink a sedria cikkelyén vagynak; munkálkodásuk oly lassú, aminő csak lehet.

Válaszaidért ismét könyörgve, ölellek forró, szent barátsággal.

Ferid

303
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, július 6-án, 1834.

Édes, jó Lacim, múlt hétfőn követtársam által küldött levélkémet, nem kétlem, vetted. E napokban fiskális Gosztonyi úr az ülés termében szólíta meg, küldenék általa is számodra valamit. Örűltem megszólításán, azonban elszalasztám őt; s így e parányi sorokat postával írom.

Nagy Károlyné, Szatmárról, e napokban Pesten leend; s fiát az artilleriához leszen beadandó. Kérlek édes barátom, méltóztassál a derék férfiú özvegyének tanácsoddal segédére lenni; s hidd el, minden parányi útasítás, mit nekie adni fogsz, engemet fog lekötelezni; ki az özvegy férjében felejthetetlen barátomat vesztettem el.

Mi a polgári törvényekkel vesződünk; s a szó legteljesb értelmében a setétség örvényében vergődünk. Az I-ő cikkelytől fogva a XI-dikig, mely jelenben vitatás alatt van, az aviticitással összekötött százados előítéletek lehellik keresztül munkálkodásunkat; s nemcsak nem távozunk a régi elvektől, hanem tetézzük is azokat. Így a testamentumról szóló XI-dik cikkelyben azt is meghatároztuk, hogy az osztályos részét elfogadó s békességesen biró embernek maradéka is, a testamentum ellen keresetet indíthasson; amit eddig a decisió nem engedett.

Szavunk kiáltó szó a pusztában. Az ősiség ellen csak hat megye volt: Somogy, Zala, Szatmár, Tolna, Temes és Csanád. Parányi kovász ily roppant tömeghez!

Kérlek tudass némelykor valamit magadról. Mikorra várod Josephinét? s hogyan tűröd özvegységed szalmaságát? És a literátori világ? Én arról most semmit sem tudok, de tudni óhajtanék.

Alsatiát üdvezeld nevemben. Helmeczy vette-e már a Tacitus neveujéről az anekdotont? Ha nem vette, én fogok vele szolgálni. Méltó leszen a Társalkodó lapjaiba igtatni.

Az urbáriumi resolutiót naponként, óránként várjuk - hiában. Olvastátok-e a Brockhaus Convers. Lexiconának pótolék köteteiben a magyarországi cikkelyt?

Elj szerencsésen; fáj tudnom, hogy kivüled háznéped közűl nincs otthon, kit még üdvözlenem lehetne. Adieu, édes jó Lacim!

304
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, júl. 11. 1834.

Édes Zsigám, lehetetlen panaszon nem kezdenem e levelet! Elválásom óta még egy sort sem nyertem tőled, noha én már számos levelet írtam hozzád; s ami soha nem történt, most a megyei küldeményekhez sem volt zárva leveled. Kérlek, ne felejtkezzél el rólam e távolságban.

Dolgaink sötétség dolgai! A jelentéshez mellékelt felírást tegnap pecsételték el; egyébként a polgári törvények XI. első cikkelyeinek végökre jártunk; *de úgy, hogy mindeniket az illiberalismus szelleme leheli keresztűl. Látszik, hogy a törvényeknél minden embernek saját pörei s familiai környűlményei forognak szem előtt, s az egészre nincsenek tekintettel*. Az úrbért, a fororum coordinatiót illető dolgozatunkban tagadhatatlanúl a liberalismus, a haladni akarás volt főmozgatónk, még ott is, ahol talán hibáztunk; de most egyszerre megfordúltunk; s nemcsak nem haladunk, de hátrafelé megyünk; mert vagynak paragrafjaink, hol Verbőczit, s az eddigi decisiókat (melyek a dolgok fanyargását enyhítik vala) félre vetettük; s az eddigi szokásnál fanyarabbat rendeltünk. Így a testamentumokról az a végzés, hogy a maga rátáját elfogadó s békességesen biró osztályos atyafinak maradéka a testamentom invalidatióját kérhesse, oly dolog, amit eddig a decisio nem engedett; s most mi engedünk. Így lesz tehát a nagy cél elérve! így lesz a birtok biztosítva, a hitel alapja megvetve! *Bizony, édes barátom, mi a törvényhozás nagy munkájára megérve nem vagyunk.*

A főrendek a fororum coordinatiót vizsgálják, s tegnap már a consistoriumokkal foglalatoskodtak. Ezek rontanak mindent. Még a camara judicatusát tiltó cikkelyt is elvetették; noha a camara judicatusa ellen a praeferentiálékban nevezetes pont van, s a praeferentiálék már három országgyűlés által fogadtattak el. Úgy látszik, arra munkálnak, hogy semmi végzés ne történjék; de akkor minek hívtak össze bennünket?

Régen tartogatnak bennünket azon reménnyel is, hogy az úrbérre a királyi válasz meg fog érkezni; de hét, hét után; s hónap, hónap után múlik; s a válasz mégsincs itt. Mondd meg már most, mi oka volt azon négy rendbeli dorgálásnak, mely az idővesztegetést szemünkre hányta? Mi mindazon hónapokig tartó küzdések mellett, melyeket a másik táblával minden egyes felírás miatt kiállani kénytelenek vagyunk, már a polgári törvényekben járunk; s az udvar szinte esztendő óta az egy úrbérrel nem tud készen lenni. - Hasonló bajjal dolgozgatnak a főrendek is; s mégis csak mi valánk a hibásak; csak mi nem dolgozánk! Ó szent nemezis!

Eötvössel eddig voltál; kérlek küldd által neki ez idezárt levelet. Te pedig légy kegyes egyszer már válaszolni. Ölellek változatlan szeretettel!

Ferid

Itt küldöm a Ferenczi József mappáját és felszólítását; kérlek szerezz előfizetőket e hasznos intézetre.

305
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, július 24. 1834.

Édes lelkem Zsigám, Bikszádról írt nagykedvességű leveled, s a nyugtatványt ma vevém.

Itt nem történik egyéb, hanem kerületeinkben a polgári törvényekkel vesződünk. Kivévén a majoratus eltörlését, ami különben igen nehezen történt meg (mivel Komárom, Bihar, Bács instrukciójuk ellen, egyedűl a fennforgó környűlmények tekintetéből, jöttek által hozzánk. Veszprém pedig nem szavazott); egyebet semmit, ami a liberalismushoz távolról is hasonlítson, nem nyertünk.

A majoratus után a successióról szóló XIII. és XIV. articulusokat ma végeztük be; holnap a conjugalis successio következik, s utána a fiscus örökösödése. Itt, előre tudom, alkalmasint harmadmagammal maradok; s e szám az ország üdvességére nagyon csekély.

Erdélyben annyira, mennyire folyásba jöttek a dolgok. Mi onnan diétai újságot járatunk, s minden felől tudósítva vagyunk hetenként kétszer. Az előlülő, kit a felség megerősített, csak ideigleni; hogy t. i. alatta országos ülések tartathassanak, s a rendes választások megtörténhessenek.

Legelőször is előlülőt (statuum praesest) és ítélő mestereket választottak, s azoknak neveiket a felség elébe terjeszték, hogy belőlök confirmáljon. Mihelyt a felség confirmatiója elérkezend, azonnal a mostani ideigleni lelép, s a törvényes állandó elnök fogja az országos üléseket folytatni; mikor aztán a gubernium, kancellária, s a többi hivatal választása is munkába fog vétetni.

Erdélyi rokonaink is különben gyengék, mint mi; de néhány lelkesek vagynak. Úgy látszik, az egésznek lelke a mi *Wesselényink*. - *Veér Farkas*, ki hozzánk követnek volt küldve, egy igen szilárd, tiszteletreméltó ember; s *Kemény* is sok szép sajátsággal bir. E két férfi barátsága reánk nézve szép szerzemény vala.

Július 25.

Bécsben az *erdélyi statuum praesesre* megtörtént a kir. választás; s az, ki a katolikusok közt legkevesebb szavazatot nyert, s talán a tizenkét kandidatus közt is legkevesebbet, *Nopcsa* lőn választva. Ez volt t. i. az udvar által provisorie kinevezett kir. táblai elnök. Az ítélő mesterek is bizonyára a provisoriusok fognak megerősíttetni, annyival inkább, mert ezek az ország által választottak közt is főhelyen állanak. - Ölellek forró barátsággal! Feleséged kezeit csókolom, barátainkat köszöntöm.

Sajnálom, hogy *Guszti* most fel nem jöhetett. Több nyáron engem itt nem ér; mert az oppozíció jövő tavaszon készül búcsút venni. Adieu!

306
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

A majorátusokról, július 12-én, 1834.

Pozsony, július 25-én, 1834.

Édes Lacim, gróf Széchenyi volt Pozsonyban, de rövid ideig, s én azt is csak elmente után tudtam meg. Így nem beszélhettem vele; de a tudvalevő tárgyról beszélni nem is lett volna kedvem. Mihelyt nehézségek vagynak, én távol vagyok a fellépéstől.

Munkáim kiadót nem leltek; azért kértem Palit, hogy tanácsoddal élvén biztos kezektől küldené fel azokat. Kérlek, segítsd elő e dolgot. Itt Schmid hajlandónak mutatta magát a munkák általvételére; de megvallom, hogy miután azok kelendőségre nem kaptak, nem akarok velek senkit megnyomorítani. Azért elhatároztam magamat, hogy többé semmi kiadásról nem gondolkozom; de folyóírásokba sem hagyom dolgozásaimat tétetni.

A Tacitus neveuje? Íme - - Két főispán és egy katonatiszt a pozsonyi sétányon járdallnak vala. Történt, hogy beszédök az új kor poétáira esnék. Ezek az új poéták, monda egyik nagyúr, oly keveset érők! hiszen az a híres Schiller ily hosszúra, mint karom, ír le valamit, ami Tacitusnál alig fog ily rövid helyt, mint kisújom. A katonatiszt hallá vala, és monda: Ó, úgy van! Nekem van szerencsém Tacitus minden munkájit ismernem; neveuje, kivel a dijoni lagerben ismerkedém meg, ajándékon adá azokat.

Vígabban nem végezhetném levelemet; azért adieu! Barátainkat köszöntsd, s válaszolni ne feledj! Ölellek ezerszer!

307
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, július 25. 1834.

Édes jó Palim, vettem levélkédet Kassáról, és soraidat legközelebb Pestről. Nálad maradt beszédeimet s a kritikai kötetet jól bepecsételve szeretném, ha minél előbb felküldhetnéd. De minthogy a beszédek nagy része párban meg nincs, csak biztos alkalomtól kellene küldeni. Erre nézve jó volna Lacival tanácskozni, mert Bártfay gyakran van esetben, hogy biztos emberei jőnek ide fel, s írok eziránt neki is.

A titoknokságról B. tudósítását közlém, s levelemet, mint írod, Kassán vetted. Most ő azt írja ismét, hogy Gróf Sz. (Széchenyi István) némely pesti tudósok előtt azt jelenté: *mintha irántam még nehézségei* volnának, s azok miatt személyesen kíván velem szóllani. Sz. (Széchenyi István) volt itt Pozsonyban, de kis ideig, s csak elmente után tudtam meg azt. Egyébiránt mihelyt nehézség van irántam, én kinyilatkoztatom: hogy örömest lemondok az egész dologról. Azért részemről nem is fogom azt említésbe hozni, lépéseket pedig semmi esetre nem teszek. Te most honn vagy s többet megtudhatsz e dologról, mint most én tudok. Lacival nyiltan szólhatnál, de remélem, mindketten meg vagytok róla győződve, hogy ha itt akadályokkal kell küzdeni, akkor nekem legjobban illik a titoknokságot nem is akarnom.

E napokban a mult héti hévség következésében katarralis és reumatikus bajokkal vagyok tele, azért a levél is ily rövid.

Schmid beszédeimet talán elfogadná; de nekem most, minekutána írásaimnak kelendősége nincs, legokosabbnak látszik munkáim kiadásáról lemondani. Az úgyis sok időmet venné el, s hasztalan.

Mint vagy a savanyúvíz után? Mint van Borcsa? kezeit csókolom, téged ölellek ezerszer.

Nagyon kérlek, hogy dolgozásaimból folyóirásokba, s így az Aurórába se tégy semmit. Teljes elhatározottságom a literátori színről bizonyos ideig eltünni. Ez nekem lélekben bizonyosan jót teend.

A majorátusok tárgyában mondott beszédemet Bártfayhoz küldöttem neved alatt elpecsételve; hozasd el onnan.

308
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, auguszt. 2-d. 1834.

Édes Palim, midőn minapi beszédemet számodra elküldöttem, nem vala időm írni, de kevéssel azután a Doveny úr adressze alatt írtam neked levelet, s abban mind környülményimről tudósítálak, mind kéziratomról óhajtásomat közlém. Ezen úr, ki ez ide zárt beszédet, a fiskus örökösödéséről számodra viszi, tíz nap múlva visszatér; azért ha kéziratim két kötetét Lacihoz vitetnéd, most biztosan kezemhez jöhetnének. Könyörgök, édes Palim, tedd azt.

Én meglehetős egészségben vagyok; de napról-napra nő bennem az óhajtás, innen távozhatni. Dolgaink, még mióta a polgári törvényekhez fogtunk, igen sötéten mennek, s csak az elsőszülöttségi javakra s a fiskus örökségére nézve tett határozatok engesztelnek egy kissé.

Shakespearenek, s Moorenak műveiket szép kiadásban megvettem; s az elsőt olvasom, s benne nyugszom ki a napi unalom által okozott fáradalmat. Mely világ az, mi az ő műveiben megnyílik! Tele irtózatokkal, tele az emberi természet ezerféle hibáival; de oly való, oly meleg, oly élettel teljes és kolosszális alakban s erőben álló! Kínos ellentétel ezen világ mellett ez itteni jelenvaló, de erő s melegség s elevenség nélküli világ. Azonban az élet csak a genie kebeléből ömlik melegséggel; a mindennap emberei örökre hidegek és törpék. Mert az érdek, tudnillik a személyes érdek melegsége parányi szikra nagy télben.

Szeretném tudni: mint áll egészséged. Leveleidből ítélve, még ily kevéssé megelégedve nem tértél meg Rankról, mint az idén. Pedig minő szerencse, hogy oda és nem Füredre mentetek, hol a történt szerencsétlenség ellenségesen fogott volna egészségedre hatni. Reméllem, hogy amit útazásodban nem leltél, házad körében annál bővebb mértékben találod meg.

Gr. Széchenyit tegnap a kerületben megjelenni láttam. Nem tudom honnan jött, s meddig mulat itt, mert messzebb ült hozzám, mintsem vele szólhattam volna. Felkeresni pedig őtet, a Laci minapi levele után (miről neked már írtam) nem szeretem.

Borcsa mint van? Mutasd be a szeretetre méltó asszonynak kézcsókomat. Ölellek forró, szent barátsággal; s várom leveleidet s levélkéidet gyakran.

Ferid

309
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, augusztus 3-án, 1834.

Édes Lacim, itt veszed a fiscus öröködéséről mondott beszédemet, úgy, amint azt magam kidolgoztam.[27] A leíró ortográfiai hibáit kegyesen el fogod engedni. Postán küldött közelebbi levelemet eddig vetted. Azon úrtól, ki ezt vinni magát kegyesen ajánlotta, visszajöttében kéziratait, mikről közelebbi levelemben szólottam, elküldhetnétek. Egyedűl vagy-e mégis? s mint vagy? Az én egészségem tűrhető. Barátainkat üdvezlem. Ölellek ezerszer.

Ferid

310
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, aug. 4. 1834.

Édes, jó Zsigám, itt megy rövid jelentésem a megyéhez, az elkészült törvénycikkelyekkel együtt. Azon setét lelket, mely eddig a polgári törvények úgynevezett emendatiójában rajtunk ólomnehézséggel uralkodott, a majoratusról s a kir. fiskusról szóló cikkelyekben meglehetősen legyőztük. A majoratusok ellen mondott beszédemet eddig vetted; itt küldöm a kir. fiscus örökösödése ellen mondottat. De így egész kiterjedésében a fiscus ellen csak hat megye pártolta indítványomat; a többség a donationalis javakban az öröködést megtartotta. Nem csuda! mivel az aviticitásnak nyakát szegni nem tudtuk; pedig ez a kettő nagyon össze van fűzve. Azonban, itt is nagyon meg van a fiscus szorítva, *juris próbára* levén kényszerítve, s a via facti tőle elvétetvén. Egyébiránt az extradonationalisokban a collateralisok a fiscus elébe tétettek; a notában pedig semmi öröksége nem hagyatott. -

Olvasd a cikkelyt és örvendj! Ha a mostani diéta ezt tevé; bizonyos a remény, hogy a hátralevő három-négy diéta alatt megbukik. *Nagy Pál nem pártolhatott egész kiterjedésben utasítása miatt; de nobililer szólott. Még így őt nem hallottam.*

A főrendek múlt hó óta nem ülnek, és így a coordinatio nálok félben van. Naponként hírlelik, hogy az urbáriumban a resolutio itt lesz, s hogy azt a nádor közelebbi visszatértével hozandja. De a remény csak halad egy napról a másikra.

Újságaink nincsenek. Azt, amit ma hallottam, talán már ti is tudjátok, hogy t. i. *Gőcz* Ferenc consiliarius lőn. A főispán ez iránt praesidialist kapott Bécsből; s így a dolog bizonyos.

[27] Tartatott július 26-án, 1834. a kerületi ülésben.

Talán azt is tudjátok, hogy Erdélynek statuum praesese van: *Nopcsa*, aki eddig is kir. táblai elnök volt; s kinek a kandidáltak közt legkevesebb szavazata vala.

A mi diétai ifjúságunk az itt volt erdélyi követek által barátságra és egyességre hívó levelet küldött az erdélyi ifjaknak. Azok viszonozták azt; s éppen ma vettem a jeles levelet (mint gondolom *Wesselényi* tollából), s holnap fogom ifjainknak átadni.

A szárazság itt nagy; tegnap estve óta borong, de esni nem akar. Egészségem a szörnyű hévnapokban nem a legtisztább, azaz, náthával küzdök, s annyira, hogy vagy három nap ülésben sem valék.

Mint vagytok, s mit csináltok? Miskával voltál-e? Pepi julius 18-ról még azt írja, hogy *Miskától* küldött levelem nem vevé; pedig ő azon hónap 5-kén már otthon volt.

Az ég áldjon meg minden javaival! Feleséged kezeit csókolom, barátainkat üdvezlem; ölellek forró, szent barátsággal!

Ferid

311
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, auguszt. 13-d. 1834.

Édes Palim, auguszt. 10-dikéről költ leveled már tegnap itt vala. Örömmel olvastam azt, mert mindamellett is amit lelked erőtlenségéről írsz, én nemcsak idegeid keménybedését, de lelked elevenségét is látom soraidból. Azok komolyan elmések, s élénkséget nyugalommal párosulva mutatnak.

Hogy a pozsonyi kereskedők közül valakit kéziratom meghozására megnevezzek? Kénytelen vagyok e kívánságot teljesítetlen hagyni. Mert én a teuto nemzet ezen itt lakó ivadékait annyira nem ismerem: mint a cantoni kalmárhajók birtokosait; s találomra nevezni meg egy-valakit, nem lenne nagy nyereség. Azért könyörgök, tégy saját belátásod szerént, vagy a Szécsy úr tanácsaként.

Két hét óta náthában szenvedék, s mármost az országgyűlés kezdete óta negyed ízben. Az egész múlt héten ülésbe nem is jártam. Azonban hála az égnek, ismét jobban vagyok.

A titoknokság iránt helybenhagyom a viseletet, mit követni feltettél magadban; de meg-ütközve olvastam azon soraidat, melyek értelmében a Laci válaszát még általam nem tudod. Én még Kassára Vajda könyváros hoz utasítottam egy levelet, kivonatokkal Laci leveléből; s nagyon sajnálom, ha e levél kezedbe nem jutott. Aszerént, amint te Pesten Lacival s Vörösmartyval szólottál: ők ketten a lóversenyre mentek, s V... a dolgot Sz. grófnak elmondá. A gróf örült, s tartós ömledezés után csak azt veté ellen: hogy Sehédel már nagyon biztatva van előre; s ővele mit fognának tenni? V... azt felelé: Schédel, ha K...y szándékáról értesítve lesz, bizonyosan visszalép. A gróf kéré V...yt, szólana tehát S...lel. Később S... Laci előtt úgy nyilt meg, hogy ő K...vel pályára nem lép, s ennek annál inkább enged helyet, mert ő ezáltal nemcsak a társaságnak, de a literatúrának lesz visszaadva stb.

Ez vala tartalma a Kassára küldött levélnek. Később ismét vettem Lacitól levelet, s ennek foglalatját múlt hónap 24 vagy 25-dikén Dovény úr címe alatt küldém Pestre, visszaérkeztedet megtudván. Ha ezen levelem sem érkezett kezedhez, úgy kétségeskednem kell, ha e jelenvaló is odaérkezhet-e melyet hasonló cím alatt vagyok küldendő. Mindenesetre ide írom a Laci második levele tartalmát. Azt írja ugyanis, hogy Sz... gróf Pesten levén, a társaság *némely*

tagjaival a titoknokság iránt szólott. Laci kéré ezen némelyeket, írnák meg nekem a gróf értelmét, de nemcsak az írástól, de attól is vonakodtak, *hogy nevök előttem megneveztessék*. Laci tehát nevezés nélkül csak arról értesít: miképpen a gróf azt mondotta volna ama némelyek előtt, mintha rám nézve még némely nehézségei volnának, mikre nézve velem személyesen szóland.

Eddig a tudósítás. A gróf volt itt, de velem nem szólott. Első itt létekor nem is tudtam róla; második ittlétét tudtam, de őt nem kerestem. Mivel nem akartam úgy mutatkozni, mintha a hivatalt nyomozni kedvem volna. A társaság törvényei minden hivatalkeresést nyilván tiltanak; erkölcsi érzelmem pedig még nyilvábban, legalább hathatósban tilt. Azért erősen feltettem magamban e tárgyról többé nem is gondolkozni. Legyen ami akar! de legyen az én tolakodásom nélkül! Megvallom, ezeket leírni nem vala éppen nagy kedvem, most már másodszor; de abban a reményben tevém, hogy e levél talán nem vész el; s így mint barát, kötelességemet irántad megtettem.

Nagyon kérlek: minél előbb tudósíts, ha e levél és éppen ez, kezedhez jut-e?

Borcsád kezeit csókolom. Ölellek forró szent barátsággal.

Ferid

312
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, augusztus 20-án, 1834.

Édes, jó Lacim, régóta nem vettem leveledet, de Schedel, ki tegnapelőtt éjjel itt ment keresztül, s engem az éjfélt megelőző órákban meglátogatni szíves vala, magad s háznéped felől nyugtató híreket hozott. Ő főképpen a titoknokság felől értekezni jött hozzám; s gróf Telekivel folyt levelezését előmbe terjesztvén, megmutatta, miképpen ő nemcsak nem ellenzené, de óhajtaná, hogy én választassak; s intett egyszersmind, jelenteném ki bizonyos határozásomat, s írnék a dolog miatt gróf Széchenyinek is.

Azon nyilatkozások után, miket általa vettem, nem volnék idegen a grófnak magam módja szerént írni; annyival inkább, mivel míg az országgyűlésen jelen volt, állandó és lekötelező szívességet mutatott irántam. De minthogy faluról, s oly messze faluról városra költözni, kezdett gazdaságot feloszlatni, s tavaly kezdődött proportionális pörünket ott hagyni, oly dolgok, melyek a Pestre menetelre vonzó okokkal hatalmasan küzdenek: minekelőtte Széchenyinek írnék, jónak láttam még veled s Palival egy szót szólani. S Palival főképp azért, mert neki választatás esetében a titoknokságot elfogadni, ígéretet tettem; s barátomnak tett ígéret mindaddig kötelez, míg alóla maga fel nem szabadít.

És te, édes Lacim, mit mondasz ezekre? Jónak látod-e ezen igyekezetet? Gondolod-e, hogy oly jószágból, melynek évi haszonbére 800, legfelébb 1000 pengőn meg fog állani, Pesten háznépemet tisztességesen kitarthatom? A megyei pályát ami illeti, azt örömmel fognám elhagyni igen sok okokra nézve; s ezt semmiesetre gondolóra nem veszem. Míg tőled s Palitól választ nem veszek, addig a grófhoz írandó levéllel késni fogok. Schedel e hónap végével ígérte erre visszajövetelét; hogy tehát akkorára bizonyost mondhassak: könyörgök, mind a Palinak szóló levelet lehető sietséggel kézhez adatni, mind magad ezen levelemre haladék nélkül válaszolni méltóztassál.

Tegnap a királyi dézma fontos kérdéséről vala szó. Indítványba tevém, hogy végképpen törültessék el; s eddig tizenharmadmagammal vagyok. A vitatásnak még vége nincs, holnapi

kerületben folytatni fog. Többséget az eltörlésre nem remélhetni; de azt igen, hogy a dézmaváltság, s a haszonbérlésben a dézmaadó nép elsőbbsége meg fog állíttatni. Mostani környűlményeink közt ennyi is elég.

A nádor, és az úrbéri resolutió még sem érkeztek meg. Itt némely lelkesebb ifjak bizonyos társalkodási egyesületet alkottak, melyet az oligarchia emberei nagyon kezdének üldözni; mintha az ég tudja, minő revolúciós célokkal volna terhes. E napokban az üldözés szűnni kezdett ugyan; de az ifjak száma az egyesületben nagyon kevesedett. Mivel őket részént principálisaik eltiltották, részént a prókátori cenzúra majdani letételekor előfordulandó nehézségekkel ijesztve voltak. - Úgy hiszem, e rövid tudósítás is azok közé tartozik, melyek kommentárius nélkül nem szűkölködnek.

A tiszteletre s szeretetreméltó Josephine visszatértét örömmel értettem. Mutasd be kézcsókomat. Te pedig élj szerencsésen, s ne csak emlékezzél barátodról, de írogass is barátodnak. Ölellek ezerszer.

Ferid

313
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, auguszt. 20. 1834.

Édes Zsigám, régtől nem tudok rólad egyebet, azon kívül, amit Pepi e hónap 7-ről ír, hogy jó valál őt, bár kevés időre is, meglátogatni.

A mi napjaink itt folyvásti munka, és szakadatlan várakozás közt folynak. A nádort egy hónap óta naponként várták az úrbérre adandó királyi válasszal együtt; de mindeddig távol van; s legújabb hírek szerint csak a felségnek a *brünni* táborozásba indúlásakor jövend vissza, azaz, szeptember elsején.

A polgári törvényekben mint haladunk, azt a relatióhoz kapcsolt cikkelyekből általláthatod. Ezek közűl a proportiórúl szóló kerűlt legtöbb időbe. - A dunai megyék, kik a miénktől teljesen különböző helyzetben vagynak, az országos küldöttség által javalt kulcsokkal nem voltak megelégedve. Nekik a mi *antiqua sessionkról ismeretek nincs*, s kulcsúl nemcsak az intravillanumokat is, azaz, az egész actualis birtokot akarák felvétetni. De indítványuk elesvén, amint látni fogod, csak az országos küldöttség által megállapított kulcsok fogadtattak el.

Megyénkre nézve a 10. és 15. §§-ok figyelmet érdemelnek. Nálunk sok proportio úgy történt, hogy a postfundualis appertinentiák is a közös birtokkal vegyítve egyformán osztály alá mentek: ami pedig a proprietás természetével, s magával a törvénnyel is ellenkezésben áll; mert a processus csak ad proportionem usus communium beneficiorum foly. *Commune pedig a regalékon kívül csak a közös legelő, erdő stb.*

Ha ki mit ezekből a közös birtokokból elfoglalt, azt természetesen vissza kell adnia; de hogy azt is visszaadja, amit osztály után bír, vagy mástól, mint régi birtokot vett, az nem igazság. Ezt a 10. §. megmagyarázza. Nálunk a *Homokon* történt proportio, ha nem csalatom, ezen értelemben történt. Commassaltatni természetesen kell a régi birtoknak is, de ugyanannyi terjedelemben másutt ki kell adatnia.

A commassatio szelleme nem egyéb, hanem hogy földét minden ember privative bírhassa. Ezen privative bírás a szőlőkben és gyümölcsösökben már eddig is meglévén: ezek a

commassatio alól kivétettek; s a birtokosnak hagyatni rendeltettek. De ha valaki közös földből tett foglaláson tett plántálást, vagy oly foglalást népesített meg: akkor meghagyatik ugyan nála, ha a többi birtokost hasonló földből proportionaliter ki lehet elégíteni; különben az ily foglalások természetesen proportio alá menendők.

Ma ünnep lévén, pihenünk. Tegnap a papi tizedről kezdődött a vitatás. Utasításom azokat eltörli; azért az indítványt megtevém, s azon ülésben tizenharmad magammal valék. De még a követek nagy része nem szólott, s így a vitatás csak holnap fejeztetik be. Nem nagy lesz a minoritás, de mégis minoritás lesz; azonban úgy látszik, hogy a dézma megválthatása, s a haszonbérlésben a dézma-adók elsőbbsége meg fog állíttatni.

Itt az ifjak bizonyos olvasó-társaságot kezdének alkotni. De sokan rosszúl gondolkoztak felőle, s azt, mint valami revolucionális intézetet kezdék üldözni; s ez üldözés miatt sokan ki is állottak a társaságból. Azonban az üldözés e napokban, úgy látszik, szűnni kezd. Kár volt őket eddig is bántani! Inkább serkentést érdemeltek volna, hogy korhelség s hazárdjátszás helyett tanulgatásra adták magukat. De némely emberek nem bánják, ha az egész ország immoralitásba sülyed is; de igenis bánják, ha az emberek tanulnak, gondolkoznak. Hidd el nekem, gyanús előttem minden bölcseség, mely a sokaságot örök setétségben szeretné tartani! Az igazság a világosságtól és nyilvánságtól nem retteg.

Félbe szakasztom e fecsegést. Élj szerencsésen, s emlékezzél barátodról a távolban. Feleséged kezeit csókolom; barátainkat üdvezlem. Adieu.

Ferid

314
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, auguszt. 20. 1834.

Édes jó Palim, közelebbi levelemet e hónap 13-dikán Dovény úr címzete alatt, postán küldém hozzád; s benne a Bártfay leveleinek summáját, (melyet már előbbi, de gyaníthatólag elveszett leveleimben közlék) ismételtem számodra. Úgy véltem e tárgyról olyan hamar írni nem fogok; azonban Schédelnek itt történt keresztülmente újra feleleveníté azt. Ő tegnapelőtt estve érkezett, s mivel még akkor éjfélben útát Bécs felé folytatnia kellett, estveli kilenckor látogatott meg. Lacihoz írt levelem következésében azt hitte, mintha én gyanakodnám őreá, hogy a titoknokságra nézve kijelentett szándékomat ellenzi. Megmutatá gr. Telekivel folyt levelezését, melyből kitetszik, hogy mihelyt rólam hallott, azonnal visszalépését jelentette. Én az ő egyenességében nem kételkedem, s ez említett s több ehhez hasonló nyilatkozásai után kételkedni nincsen is okom. De ő szükségesnek látta, hogy Széchenyi grófot akaratomról tudósítanám, s az előadottakból okoskodva úgy látszik, hogy egy ily tudósítást a gróf vár, legalább óhajt tőlem. Végre felszólított, hogy minden esetre meghatározottan jelentsem ki: ha titoknok lenni akarok-e? Mert, úgymond, Döbrentei másvalakiről gondolkozik; olyanról tudnillik, ki reá homályt ne vonhasson. S így, ha a mi barátaink határozásomat bizonyosan nem tudhatják, s előre nem gondoskodhatnak, megtörténhető, miképpen sem Schédel, sem én, hanem egy harmadik fog nyerni.

Megvallom, nekem a Pestre költözés, s éppen ezidőben, sok bajjal fogna esni; s ennek meggondolása okozza, hogy titoknokságról okoknál fogva előre lemondani semmi nehezemre nem esnék. S ezért, mihelyt Laci azt írá, hogy Széchenyinek nehézségei vagynak, igen nyúgodtan határoztam magamat, a tárgyról többé nem is gondolkozni. Most, mióta Schedel által felvilágosítva vagyok, hinnem kell, hogy Laci csak homályosan fejezte ki magát és sem

Széchenyi, sem a pesti társak részéről nehézség nincs. Ez azt teszi, hogy a neked adott igéretem alól magamat, barátságod sértése nélkül, ily környülmények közt fel nem szabadíthatom. - Széchenyinek írni tudnillik nem pártfogást kérőleg, de *barátságos bizodalommal* nyilatkozólag írni - az még magában nem nagy baj volna. Sokkal nagyobb otthoni gazdaságom feloszlatása, s a nálunk elkezdődött, de még végre nem hajtott proportionalis pör. Megyei hivatalom nem tesz nehézséget, mert az sok időt rabolván tőlem, s emlékező tehetségemre károsan folyván be, megszűnése által csak jót okozhat. Mik azok a környülmények, mik a Pestre menetelt kívánatossá teszik; azt te szintúgy tudod, mint én. Kérlek, vesd össze ezeket az általam felhozottakkal; ismét számold össze egy háznépet, mint az enyém, mennyi jövedelemből lehessen Pesten tisztességgel kitartani? S a következményről tudósíts. Ha ez úgy üt ki, hogy a Pestre vonó okok fontosabbaknak találtatnak általad, s ha a háznép kitartása nehézséget nem teend: akkor isten neki, én Széchenyinek fogok írni. Schédel e hónap végével jön erre vissza. Addig leveledet kétszer is vehetném; könyörgök azért, mihelyt e levél kezeidhez jut, azonnal válaszolj. Borcsád kezeit csókolom. Ölellek ezerszer.

Ferid

315
SZEMERE PÁLHOZ

Édes Palim, Schedel holnap indul s tőle küldöm e beszédet.[28] Auguszt. 25-diki leveledet a titoknokság felől tegnap vettem; s felelni fogok rá Szemere Berti által jövő héten. Most engedd meg e rövidséget. Adieu! Ölellek Borcsáddal együtt.

Ferid

Pozsony, auguszt. 31-d. 1834.

316
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, auguszt. 31. 1834.

Tisztelt barátom. Buczy Emil ez órában vala nálam, s jelenté, hogy holnap indúl Pestre s onnan a kedves, de sokat szenvedett kis hazába. A tiszteletre s szeretetre méltó embert lehetetlen eleresztenem anélkül, hogy nehány sort küldjek hozzád.

Végre kilenc hónapi várakozás után az úrbérre adott kir. válasz megérkezett, s tegnap délelőtti tizenegy órakor vegyes ülésben felolvastatott. Úgy beszélik, e válasz már régebben készen volt, s hogy a KK. és RR. által kivívott elvekhez nagyon közelített; de a nádor ezt nem tűré, s mindent elkövetett azt megváltoztatni olyanná, amilyennek azt az ide mellékelt nyomtatványból látandod. Az irtásokra s a fájzásra nézve az oppozició elvei annyira mennyire el vagynak fogadva, s e két pontban a felküldött úrbéri cikkelyek nem rosszul változtatnak meg; de mindenütt, hol morális engedményeket akaránk adni, ellenünk a válasz. Az úriszéket visszaállítja, az ötödik cikkelyben engedett örökös megválthatást ellenzi, s az oly dicséretes küzdéssel kivívott 8-ik cikkelyt elrontja. S e három pont nélkül az egész úrbéri munkálat mit ér?

[28] A papi dézma iránt.

Az ülés alatt, melyben a válasz felolvastatott, nagy égi háború volt; a dörgések egymást érték, s éppen, midőn az ötödik cikkelyre, az örökös megválthatására került a sor, nagyot csattant, s a villám (úgy mondják) a Szepesi és Aczél szállásán beütött. Gyuladás nem volt; de e villám s dörgés közt kihirdetett válasz a sinai hegyen hasonló jelenetek közt kihirdetett tíz parancsolathoz bizony nem hasonlítható. E tíz parancsolatban nem hagyatik rés, hogy gazdag a szegényt önkényesen bánthassa; de az úrbéri válasz a 8-dik cikkely s egy más cikkelyben a *laesio corporalis* kitörlése által a hatalmasabb korbácsa alatt hagyja adózóinkat.

Mit teszünk? az ég tudja. Mi félünk, hogy nagy elhagyatásban maradunk, s a többséget, minél fogva az úrbért másodszor is felterjeszthetnők, meg nem nyerjük. Azon esetben nem leszen méltó e törvényhozó testben tovább is maradni.

Eddigi munkálkodásaink a diétai hírekből előtted tudva lesznek. A polgári törvényjavaslatok folytában csak az elsőszülöttségi javakra, s a fiscus öröködésére nézve nyertünk valamit; s a közelebb múlt héten a papi dézma tárgyában tettünk eléggé szerencsés lépéseket. Eltörülni ugyan nem bírtuk, de az 1647 előtti örökös kontraktusokból kidolgozandó kulcs szerint rendeltük felváltatni, s egyszersmind az eddigi dézma alatt volt pusztákat s a protestánsok egész néptömegét a tizedfizetés alól kivettük. De ez is mit használ, ha később a kormánynál minden megakad?

Némely ifjak itt olvasó társaságot állítottak, mely darab ideig nagy üldözés alatt volt. A társaság úgy adatott fel, mint amelyet *Deák* alkotott, s melynek elnöke Kölcsey. E két gyűlöletes név által akartak az új intézetre veszélyt hozatni. Most úgy látszik, az üldözés szűnik. S ezen üldözés szerzője a personalis volt, s egyik igen nagy gerjesztője Ragályi. Ez az ifjakat munkácsi s spielbergi tömlöcözéssel fenyegette s így akará őket széllyeloszlatni. Megvallom, Ragályi minden tettei közt ez leginkább megbántott. Ijesztéseit üzente az ifjaknak egyik irnoka által, kinek az üzenet elmondását szoros kötelességévé tette. Előbb az utcán fogta elő a társaság némely tagjait; s a munkácsi s spielbergi szép emlékeztetéshez ezt veté: *Deák Ferkó bevitt a sárba, meglátom miként fog benneteket kiemelni.*

Keserves dolog, édes barátom, hogy mi azokban, kikben legtöbb bizalmat vetettünk, így csalatkoztunk meg. Ez országgyűlés az emberek iránt nagyon bizodalmatlanná tett.

Gróf Toldalagi által vettem leveled, s az ifjakhoz szóló választ. Ifjaink e választ köziratra hirdették, s personalis a hirdetést leszaggattatá. Az ifjak mégis köziratra bocsáták azt; de a félelem miatt kevesen merték közhelyen írni, s e kevesek is mind feljegyeztettek.

Az obszkurantizmus ennyi szcénái után semmit nem tudok neked írni, ami lelkedet felderíthetné. Ti és mi egyformán balcsillagok befolyása alatt senyvedünk.

Veér Farkasról s Kemény Józsefről, mióta tőlünk hazatértek, nem tudok egyebet, mint ami az írott hírlevelekben foglaltatik. Vidd meg nekik baráti üdvözlésemet. Imádkozzatok érettünk, mint mi érettetök, talán a balsorsban küzdők imádsága kölcsönösen használand istennél.

Ölellek és ölelünk forró szent barátsággal. Élj szerencsésen, mint hűséged a haza s emberiség iránt érdemli.

Kölcsey

317
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, szept. 1. 1834.

Édes jó Zsigám, múlt hónap 23-dikán írt kedves leveledet múlt postával vevém. Jól esik nekem csak kezed vonásait is látni, jól esnék, ha egy puszta isten veled-nél egyebet nem írnál is; hiszen itt mi valóságos számkivetésben élünk; s csak annak tudása emelhet, hogy még van hely, hol bennünket szerető, rokonérzelműek lakoznak. Azért kérlek, ne szűnj meg gyakran írogatni, hogy tudjam, hogy hihessem, hogy rólam el nem felejtkeztél.

A tized articulust meglehetősen megcsináltuk. Eltörleni ugyan nem bírhattuk, de oly váltságot határoztunk, mely a semminél kevesebbel leszen több; annyival inkább, mivel az eddigi dézma alatt volt praedialis birtokokat, s az egész protestans *népmasszát a teher alól kivívtuk. Próbáltuk a városokat is kivívni, de ez erőnket fölűlmúlta. Ezek s a protestánsok ügyében mondott beszédem ide zárom.*

Mint a relatióban írám, a nádor hat héti távollét után megjött, s az úrbéri királyi választ meghozá. - Olvasd, s szörnyűlködjél! - Materiális concessiókra nézve ugyan nem egészen megvetendő; de semmi morális concessiókat nem enged. Mennyi küzdésünkbe teltek az V. cikkelyben az örökös megváltások; a VII-ben az úriszék hatóságának megszorítása, s az a szép VIII. cikkely! Mindezeket a válasz visszaveti; pedig nálok nélkül az egész úrbér semmit sem ér! *Nagy tünődésben vagyunk, mert könnyen megeshetik, hogy a megyékből rossz utasítások jőnek, s a többség elhagy bennünket.* - Ha így fogna történni, akkor az oppozíció eltemetve lesz; s nekünk nem lesz egyéb hátra, mint követségünkről azonnal lemondani.

Ti, jól tudom, e tárgyban nem fogjátok a karok tábláját elhagyni, azaz, míg te alispánkodol, Szatmár vármegyétől nem félek. Azonban, ha legkisebb rossztól lehetne is félni, inkább nem is kell feszegetésbe ereszkedni; ha semmi utasításom nem jön, akkor legalább bizonyos lehetsz, hogy a pertractatio alatt kimondott értelmemtől egy lépést sem távozok. Ami a resolutióban az írtás tárgyában felveendő 1807-diki epocháról, s a fajzásról találtatik, az az én értelmem. Az országos ülésben kisebbségben maradtunk, most a kormány maga, értelmünket elfogadta. Bát ezt tette volna a morális concessiókban is!

Közgyűléstekre a rendes postával nem érhetne el a resolutio; azért szükségesnek láttam azt gyorspostára bízni. A tárgy mindenesetre oly fontos, hogy az egész országgyűlésen fontosabb előfordúlni nem fog. De ismét kérlek, bölcseséged egész mértékét használd, hogy a statusok ellen felnyújtott morális concessiók ellen a megye végzést ne hozzon. Inkább csak hagyjatok magamra! Én, amiket materialiter enged a kormány a felnyújtott javallaton felűl, azokat elfogadni valóknak hiszem; nehogy az mondassék: a kormány akarta a népet könnyíteni, de a nemesség ellent állott. Részemről, mint mondám, azon kedvező helyzetben vagyok, hogy mindazon materialis engedményeket az országos ülésben vívtam kifelé. Ha a materiális engedményeket az udvartól elfogadjuk, csak akkor kívánhatjuk egész erővel, s teljes fényben ragyogó igazsággal, hogy ő is a morálisokra álljon rá. Csak még egyszer bírnók a dolgot kivívni; akkor reményünk lehetne, hogy a kormány másodszor vissza nem vetné.

A tudós-társaság titoknoka lemond. Társaim közűl némelyek azt akarnák: én legyek titoknok. Azon esetben a megyét el kellene hagynom; s gazdaságomat feloszlatván, jószágocskámat arendába adnom, s Pestre költöznöm.

Ami a megyét illeti: megyei hivatalom úgyis novemberhez egy évre kitelik; követségemet pedig semmiesetre nagyon soká már úgysem viselhetem, környűlményeim mindinkább súlyosodván. De gazdaságom felosztása, s az árendába adás rettent, mert vidékünkön kevés az árendálni kívánó ember: s a jószág ára csekély. Mindenesetre a ránk jövő két hét alatt el kell

magamat határoznom, mivel október elején barátainknak tudni kell, mit akarok, s novemberben választás leszen. *Kérem tanácsodat; te nagy gazda vagy, s e részben jó utasítást adhatsz.* Egyébiránt mint ismert, tiszta lelkű barátomnak, de úgy is mint a megye kormányzójának, köteles valék ezt előre jelenteni. Még a társaságban levő barátaimon kívül ezt senki sem tudja; csak Pepinek írtam felőle. Kérlek mihelyt e levelet veszed azonnal válaszolj, hogy értelmedet e tárgy felől tudhassam, s tanácsodat haszonra fordíthassam. Ami engem illet, én óhajtanám is, nem is. Óhajtnám, mert oly állásra lépnék, hol parányi tehetségemmel legtöbbet használhatnék hazámnak (individualitásomat tekintve); meg azért is, mert *Kálmán* nevelését *célirányosabban intézhetném. Nem óhajtanám pedig, mert félek, hogy gazdaságom fel oszlatásával kárt vallok, s jószágomat jutalmasan árendába nem adhatom.* E kettő közti bizonytalanság nem kevés bajt okoz. - Ismét könyörgök válaszodért lehető hamarsággal. *A staféta négy nap ott lesz; válaszodat a rendes posta tíz nap alatt meghozhatja; s így két hétre tudósítást kaphatnék.*

Ölellek ezerszer! Feleséged kezeit csókolom!

Kérlek a titoknokságról mással még ne szólj. Ide zárok egy a megyének szóló levelet is egy bécsi orvostól.

318[29]
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, szeptember 7-én, 1834.

Édes, jó Lacim, éppen tegnap vettem leveledet, s köszönöm adataidat.

A titoknokságra nézve még e hónap folytában végnyilatkozást fogok írni Schedel barátunkhoz. Előttem nem a házkitartás főbb tárgy, hanem más egyebek, miket annak idejében elő fogok adni.

E levelet Szemere Berti adja kezeidbe, Palink közel rokona. Meghagytam a szeretetreméltó s szép készületű ifjúnak, hogy téged minden esetre látni menjen, s ismeretségedet keresse. Ajánlom őt kegyességedbe; s hidd, hogy ő azt érdemelni is fogja.

Itt az úrbéri válasz felett foly a vitatás. Mivel a válasz latinúl íratott, s cikkelyeink magyar szerkezetéről semmit tudni nem akar: indítványt tevék, hogy feleletünk az e feletti fájdalom kijelentésével kezdessék; s a kezdet ez értelemben már készen is van Dezsőfi által. Egyébiránt a vitatások még eddig nem nagyon tüzesek; de a harmadik cikkellyel, hol az írtások fordulnak elő, más szcénák fognak kezdődni.

A válasz a materiális koncessiókban a minoritásban maradt pozíció elveit fogadta el; de semmi morális engedélyeket keresztűl nem bocsát. Így a vitatás különös lesz. A liberális párt amazokat elfogadja, ezeket pedig a felírás szerént megtartani ügyekszik; s minő, ördögi szcéna leend, ha mindkettőre nézve megbukunk! És ez nem lehetetlen.

Josephine előtt mutasd be kézcsókomat. Imádkozzatok e nemzetért, mely e napokban alkotványos élete kritikus pontjait éli. Az én tekinteteim a jövőt keresik; de ennek derűlt vagy borúlt, vagy épen szélveszes kifejlése a jelentől függ.

[29] Melléklet: A papi dézma iránt aug. 26. 1834. kerületben.

Fő-RR. első ülést július közepe óta csak tegnap tartának, a koordináció végével foglalatoskodván. A confiniumokról szóló cikkelyt fel sem hagyták olvastatni.

Barátainkat üdvezeld! Ölellek ezerszer.

Ferid

319
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, szeptember 7-d. 1834.

Édes jó Palim, leveleidet vettem, de Schédel által nem akartam választ küldeni; azért csak a tized-beszédet, az aláírt sorokkal bízám reá. Postán sem örömest írok belső környülményimről, mert a leveleket olvassák. A mi Bertink holnap indul feléd, s ezen alkalomra várakoztam. Fogadd öcsédet kegyesen, ez egy szeretetre méltó, s jól készült, s elveket kereső ifjú, ki nekem szeretetemet s bizodalmamat nagy mértékben bírja. Ő a nyelv grammatikáját tanulta, s tiszta, kellemes prózát ír, s van benne elég talentum, hogy litterátorink közt egyszer akkor díszben tünjön fel; de az én kinézéseim nem annyira azok, hogy ő literátor legyen, mint azok, hogy hivatalbeli. Ez a gyermek, ha minden meg nem csal, a polgári pályán nem utolsó jelenet lesz; s országunk mostani helyzetében én inkább óhajtom, hogy a megyéken s országgyűléseinken előítéletlen, szabadelmű, merész lelkű, s nem ingó férfiak támadjanak, mint jó drámaírók. E népnek gyorsan jövő segédre van szüksége, hogy saját érdekei felől felvilágosíttassék. E hitben szoktam az ifjúság lelkesebbjeit magam körébe vonni, s előttök a nemzet jelen s jövő állapota felett a leplet olykor-olykor széllyelvonni, hogy tekinteteik a kellő pontra függesztessenek. E vala oka, hogy Bertivel gyakran órákig értekezém, s szeretem remélni, hogy termékeny kebellel fogadá intéseimet. Isten adjon e nemzetnek szebb jövendőt.

A titoknokságra nézve még semmi határozott lépést nem tettem. Mikor annak gondolata múlt májusban bennünk fellobbant, semmi számolatot nem tettünk, egyedül azon gondolat foglalt el mindkettőnket, hogy közel egymáshoz szebb életet fognánk élhetni. Most midőn komollyá vált a dolog, s határozott kimondásra van szükség, igen is illő számolnunk.

Azon sok kecsegtető ellen, édes Palim, ami a tárgyban rád és rám nézve fekszik, három gonosz tekintet jön elő; s e három kettejét csak most tudom először, mióta auguszt 25-diki leveledet olvasám, és Schedellel itt szólottam.

Az első a három közt a házkitartás. Ezt előre is kiszámíthattuk volna. Adataidat s a Bártfayét (kinek levelét tegnap vevém), s azokat, amiket Schédel szóval mondott, összevetém. Te és Schédel nem sokban különböztök; Bártfay saját körülményeihez képest feljebb számol. Azonban a különbség mégsem oly nagy, hogy elrettenthetne, ha azon fatális állapot nem lenne közbevetve, hogy nekem évenként 780 forint interest kell fizetnem. Ezen pont összevetve azzal, hogy nálunk haszonbérlési vállalatra kevés ember akad, s sokszor éppen alig akad, következőleg hasznos árendába adásról alig lehet szó, nagyon ijeszt. Jószágomban legfőbb pont a gyümölcs. Ily évben, mint e mostani, midőn termés van, gyümölcsöseim 3000 forintot behoznak; de ez ritkán fordul elő; s mivel éppen az idén fordúlt, jövőre nincs remény, s következőleg a haszonbérlés éppen rossz időpontra esik. Gazdálkodva, termetlen évben is marha és juh adnak jövedelmet, s termékes évben nagyobb summát vehetvén be; mind házam tisztességes tartása, mind az adósság jövendő leszállítása felől van remény. De a haszonbérlő csak diametrális kalkulust csinál a jószág terméséből, marha és juh jövedelem el fog esni, valamint a három évben legalább egyszer remélendő nagyobb termék ára is. Add hozzá, hogy a haszonbér nálunk, konkurrencia nem lévén, minden esetre csekélyebb lesz, mint a

gazdálkodás után szedetni szokott jövedelem. Így a kamat fizetés mellett a háztartást Pesten kiszámolni bajos. Azért írtam haza, hogy tudhassam: kaphatnék-e, s milyen feltételre haszonbérlőt? Míg ezt nem tudom, addig a fatális pont miatt az első nehézség sem áll tisztán.

Nagyobb a másik, édes Palim, s azt én eddig nem tudhatám - *a titoknokság hat évi tartása*. Meg áll-e az? nem tudom. De Széchenyi s a pesti társak így dolgozták a statutumok igazítását; s ez mindenesetre felsőbb helyekre fog helybenhagyás végett terjesztetni. A választás akkor történ, mikor még nem lesz tudva: helyben fog-e az érdeklett változtatás hagyva lenni? S akkor bizonytalanra építnők mindenképpen jövendőnket. Mert teszem, hogy a titoknokság restauráltatni fog, ki tehet engem bizonyossá, hogy hat év mulva nem lépek e ki? Hol szabad választás van, ott személyes érdemre, ott pártállandóságra számolni gyermekség. Gondold meg! Az igazgatók most engem, ha gondolatok e pontra találna fordulni, örömest hagyhatnának titoknokká lenni, hogy az általok gyűlölt embertől, mind a diétán, mind a megyén, megszabaduljanak. De ha egyszer megszabadultak, a homéri vers szerint:

Mert sokat árthat az úr, ha alacsonybra haragszik,
Mert noha bosszúját azon egy nap zárja magában,
Tart azután is epét, eleget míg nem teszen annak
Ő maga mellyében.

Legelső restauráción kivethetnének, gondolván, hogy az elszakadt fonalat a megyén többé össze nem köthetem, s akkor 50 éves koromban újra falura vonuljak, s a legnehezebb kezdetet a világon, a gazdaság kezdetét újra próbáljam? Palim, hét éves gazda vagyok, s hét év alatt mi nehéz volt csak ennyire is menni, mint most vagyok, én tudom. Mert titoknoki fizetés nélkül semmi esetben Pesten nem maradhatnék, ha most hagyom ott a jószágot. Ha pedig, mint remélem, Pepi a maga örökségét megkapja, s ebből vagy szerencsés termésekből az adósság leszállíttathatik, s akkor magam függetlenségében, csupán unokám neveléseért, mint célom, megyek Pestre, egészen másképp fog a jövendő állani; s fennforgó környülményim miatt, nem jobb lenne-e ezt elvárni.

Hátra van a legnagyobb, amit voltaképpen csak Schédel Bécsből visszajötte után őtőle tudtam meg. Széchenyi: (ez, mivel Schédelt semmi esetre kompromittálni nem akarom, csak köztünk marad) azt nyilatkoztatá, hogy a titoknokság felől szeretné, ha én neki írnék valamit szándékomról, mivel ő Szemere miatt holmi felett értekezni akarna velem előre. Kérdém: mi lenne az értekezés tárgya? Felelet summája: Szemere a társaságnak semmit sem dolgozik; s övele már ugyan régen készen lehetett volna lenni, ha attól nem kellene tartani, hogy Szemerével együtt Kölcseyt is elveszti a társaság. Ismét kérdém: mi köze ennek a titoknoksággal? Felelet bizonyos nem adatott. De az egészet nem kombinálhatom másképp, hanem hogy Szemere ellen complot van, s a leendő titoknoknak talán meg kellene igérni, vagy legalább érteni, hogy a történendőkre szemet húny. - Pali, hiszed-e, hogy én ilyeket hallva, legkisebb vágyással lehessek a titoknokság iránt? Mert ha csak tag-urakkal lenne baj: és küzdeni tudok. De Széchenyi is úgy látszik, s te magad is szólottál holmi ezt gyaníttatót, nagyon el van ellened foglalva. Ő elnök, ő alapító, ő nagyon bevegyíti magát az egész társasági kormányba, sokat kivitt Teleki nyilvános akarata ellen: s ily helyzetben én titoknok nem lehetek. S ha ezt előbb tudhattam volna, régen véget vetettem volna mindennek.

Úgy hiszem, általlátod a morális lehetetlenséget, hogy nekem e helyzetben a dolgot többé akarnom lehessen. Mert ha te szeretsz engem, bizony én is téged; s nem jobb lesz-e annak idejében a társaságból mindkettőnknek kilépni: mint nyomorult küzdésre szánni magunkat? Az ország boldogságára befolyó elvek miatt küzdeni szép is, hasznos is: de akadémiai intrigákkal - pfuj Pali! azt mi nem tesszük.

Várjunk három, négy évet. Nekem a jövőben szép kinézéseim vagynak. S egészen függetlenül lakni Pesten - az sokat fog érni.

Döbrenteit, ami nézi: ő szeretne maradni is, igaz - de ez nem megy. Mondják - talán Kállait ohajtaná *substituálni*. Így kombinálom: Gábor szeretne mint filozófiai rendes tag fizetést vonni. Szalai megy kanonoknak, helyére fizetésbe következnék Kállai, ki csak ezen fizetés reményében jött ki Erdélyből. Most tehát vagy Kállait kell fizetésétől megfosztani, vagy neki oly helyet adni, hol pótlékot kaphasson. De Kállai nem ért grammatikát, s igen rossz stiliszta; rosszabb Gábornál. Ők lássák.

E levelet jókor megkapod; s még e héten válaszod is elérkezhetnék. Könyörgök, ne várakoztass utána. Fontold meg okaim, s nyugodjál meg. Mentsük meg magunkat a jövő szenvedéstől.

Borcsád kezit csókolom.

Ferid

320
A PATAKI IFJAKHOZ

A Pataki Ifjak Társaságának!

Lehetetlen, fiatal Barátim! hogy Társaságtok nevében, a Titoknok által számomra küldött Pártthenonért köszönetet ne mondjak; s egyszersmind ki ne jelentsem az örömet, melyet mindannyiszor érzek, valahányszor magyar ifjakat látok, szépet, jót, nemest magok elébe cél gyanánt tűzni, s elérésére közös erővel törekedni. Az én hazám, ez a mi kedves hazánk sok minden híjával van; de vigasztal a remény, hogy a serdülő ifjuság igyekezni fog gazdagabb jövendőt felhozni. Igenis, szeretett Barátim, vigyétek által szép törekvésteket az iskola csendes falain túl, majd a zajló életbe is; s ne feledjétek el soha, hogy a hazáért minden lehetségest tenni szent kötelesség, de tenni csak tiszta, hű keblű egyesületek által lehetséges. Széjjeltartás volt e nemzet férge századokig; azért ohajtom: ez összetartás szelleme, mely benneteket egybekötött, terjedő hatalomban kisérjen az életen keresztűl. Fogadjátok el áldásomat; éljetek szerencsésen: emlékezzetek ezentúl is rólam, a férfiról, ki felette keveset tehetett, de sokat s vérző szívvel küzdött. Pozsony, szept. 7. 1834.

321
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, szeptemb. 21. 1834.

Édes lelkem Zsigám, e héten a kerületi elnökség Szatmár megyéé; s így nagyon el vagyok foglalva; s csak röviden írhatok. Jövő vasárnap a kegyetlen hivatal letétele után pihent lélekkel bővebb tudósítást veendesz. Akkor küldök jelentést is a megyéhez, s mellé zárom a főrendek észrevételeit a *fororum coordinatióra*, mely valahára elkészült; de úgy, hogy a karok és rendek szerkezetéből alig fogadtatott el valami. Ez egyszer kínos vitákra adand alkalmat.

Kerületeink az úrbérre adott kir. válasszal foglalatoskodnak; de a munka lassan halad, s még csak a III. cikkelyben az erdőhasználatnál vagyunk. Táblánknál sok illiberalismus fejlett ki; s mind az írtás, mind a fajzásra nézve a királyi válasz mögött maradtunk. Mert az írtás tárgyában az 1807-ik epochát el nem fogadtuk; a fajzásra nézve pedig oly zavart s fonák végzést tettünk, mely sem a liberalis, sem az antiliberalis félnek nem tetszik. Az ég tudja, hogyan hatolunk ki! Csak legalább az udvar által megtagadott morális engedményeket tudnók kivívni!

Tanácsodat a titoknokság felől, s baráti ajánlásodat dolgaimra nézve forrón köszönöm. Nekem magamnak sok tekintet miatt tetszenék a titoknokság; de e legközelebbi hetekben dolgok estek értésemre, miket eddig nem tudhattam, mivel országgyűlési pályám a társaság belső környűlményeitől távoltartott. Mindazokat nem írhatom levélbe; szóval, ha majd ismét ölelhetlek, sokat mondandok. *Ezt az egyet, ami reád legjobban fog hatni, nem lehet elhallgatnom: hogy t. i. Széchenyi s a pártján levők, hogy Döbrenteitől* (kinek jövendő lemondását még akkor nem tudták) *megszabadúljanak, javaslatba tevék a titoknoknak minden hat évben újra választását.* E javallat az udvar elébe fog terjesztetni, s nem tudni: helybenhagyatik-e, vagy nem? A nagygyűlés jövő novemberben lesz, s akkor a választás is; és így aki választatni fog, nem tudhatja: örökös titoknok lesz-e vagy csak hat évi? Okos ember e bizonytalanságnak ki nem teheti magát. Mert hat év miatt gazdaságot elhagyni, s akkor ismét újra kezdeni: nagyon tréfának látszó cselekedet. Én tehát ezen, de még más fontosb okokra nézve is, titoknokká választatni nem akarok, azaz, romlás nélkül nem akarhatok. Annyival inkább, mert országgyűlési pályámat azonnal félbe kellene szakasztanom; pedig az úrbért mindenesetre végig akarnám folytatni; sőt ezt lelkiismeretem sértése nélkül félbe sem szakaszthatom. De erről majd szóval többet, s fontosabbat.

A proportionalis pört ami nézi, csókollak felszólításodért. Könyörgök is felvigyáztatásodért, mert félek, hogy távollétem miatt nagy kárt vallok. Óhajtanám:

1. Kúriámra felvigyáztatni. Azon hét jobbágy-ház vala. Négy a Mihályfélén, három az enyémen. Ezekből négy ment a nagyutcára véggel; s ha a többi három, mint e négy toldaléka tekintetnék is, de e négyet megtartatni kívánnám annyi telekszámban.

2. A csipai telkek 70, 80 év óta népesek; s mivel ott mind a Kende, mind a *Kölcsey-ág* bír telkeket, közegyezésnél fogva kár nélkül connumeráltathatnának.

3. A proportionalis articulus szerint a postfundualis appertinentiákat káros lenne proportio alá bocsátani. A régi osztályos földeket fel kellene mérni, s ugyanannyi quantitásban másutt commassálva kiadni. Különben Kendéné is sokat veszt; te is, kinek a Mándinál levő telked után sok szép földed van; de mi mindnyájan. Azonban a fogásoknak természetesen proportio alá kell jönni.

4. Hasonlólag a proportionalis articulus szerint a gyümölcsösöknek commassatio alá jönni nem lehet. Ha azok régi postfundualis földön vannak ültetve: úgysem tartoznak proportio alá; ha pedig fogott földön plántáltattak: akkor imputáltatik a birtokos rátájába. Ugyanazon articulus szerint a malom sem jöhet commassatio alá.

5. Ha Pepi elég pénzt vesz be az idei termésből, akkor, könyörgök, a *Jakabtelek* kiváltására légy befolyással. A pör «*ex non defendit*» számomra el van ítélve. Ha a zálogosok executio nélkül kibocsátják, liquidálni kellene velök, s kifizetni őket; ha executiót várnak, akkor *Pepi* keresné ki a pört, s valamely fiskális úr belőle tenné fel az *executorio-renovatorium* mandatum fragmentumát; melyet, miután nekem felküldetni fogna, itt expediáltatnék.

6. Mindenesetre a *Jakab-telek*, s a nagyari barátnál levő telek után jutandó földeket az enyémek mellett commassálva kellene kiadni, valamint a nagyari prédikátornál s Mándi Pálnál levő két telek utániakat is, hogy ha azokat kiváltom, földeimet együtt bírhassam.

Könyörgök édes Zsigám, méltóztassál e levelet Ignáczival és Pepivel is közleni: s őket tanácsoddal e tárgyakra nézve is megbecsűlhetetlen barátságod szerént segíteni. - Ha lehetne, mind a Jakab-, mind a barát-telket most egy úttal ki kellene váltani. A predikátor- és Mándi Pálnál levők úgyis még esztendőkötés alatt vagynak. Mindenesetre a *Jakab-telek*, azaz, két telek az első, mert marháimat azokra akarom áttenni.

Ide zárom a Pepihez szóló levelemet. Ebben a *Kölcsey Tóni* Pestre viteléről van szó, s rá haladéktalan válasz váratik. Azért méltóztassál azt lehető hamarsággal kézhez juttatni.

Miskának levelét e hónap 10-éről ma veszem; s nagy örömmel. Írja, hogy a capacitást kivívtátok. Ezért hála és dicsőség neked édes Zsigám, mert ha Miska nem írná is, tudnám, hogy ez a te műved.

A főispán a közelebbi négy hét alatt itt a közelben fürdőben volt. Úgy mondják, e héten indúl talán Szlavóniába, s talán kevés időre haza is; de háznépét itt hagyja. Jele, hogy nemsokára visszatérni szándékozik.

Miskának nem is írok, mert október elején, úgy írja, indúl hozzánk.

Ölellek forró, szent barátsággal. Házam népét s ügyeimet ajánlom; barátainkat ölelem. Feleséged kezeit csókolom. Adieu édes, jó Zsigám!

Ferid

Még egyet. A mi ifjaink az erdélyi ifjakhoz levelet írtak; a ezek egy lelkes választ küldöttek vissza. Ifjaink e választ örömest letennék oly helyen, hol örök emlékűl megmaradna. *Próbálták Barsvármegyét, de ott, isten tudja mi okból, be nem fogadták, ami bizony nekem is igen rosszúl esik.* Ma az ifjak hozzám jövének, s kértek: *Szatmár vármegye levéltárában eszközölnék helyet az erdélyi levélnek. Én örömmel ígértem, bízván, hogy oly kormányzó alatt, mint te, egy ilyen semmi rosszat magában nem foglaló, sőt igen szép irománnyal kudarcot nem vallunk.*

Könyörgök, írd meg e tárgyról véleményedet, s mihelyt azt veendem: azonnal a levelet jelentésemhez csatolva átküldöm.

322
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, szeptember 21. 1834.

Édes jó Palim, két rendbeli leveleidet ez elfolyt héten vevém; az elsőt, mely szenvedés órájában íratott, fájdalommal, másikat örömmel.

Írod, Berti által küldött levelemen végre meg vagy nyúgodva. Valóban, édes Palim, azt hiszem: nekem lehetetlen másképpen tennem, mint azt az egész tárgyat elfelednem. Literatori pálya intrigák közt - nyomorult vígjáték. Tudod, hányszor távoztam Pestről unadékkal minden könyvfirkálási dolgok iránt; s e legközelebb feltünt s veled közlött környülmények nem hasonló unadékba süllyesztenék-e egész éltemet. Máskor, ha jött az unadék, én mentem, s vége volt mindennek; de titoknoknak menni nem lehetne, s az élet lélekölő seppedékbe fogna süllyedni.

Neked, úgy mondasz, nyúgalom és szabadság kell. És nekem? Bizony nekem is szabadság, s szabadság mellett, ha nem éppen nyúgalom is, de idő, tenni, s hely, méltólag küzdeni. Előítéletekkel, s a szervilizmus minden szörnyeivel kínos a harc, de nagynemű, de nemes lélekhez illő. Én semmitől sem undorodom inkább, mint parányi indivíduumok keskeny körében törpékkel vívni, s pletykavilágban paródiát játszani. Hagyjuk ezt édes Palim.

Akármit is mondjunk, az mindég igaz marad, a tudom. társaság oligarchiai elven épült; s következőleg már elveiben gondolkozásom egész módjával ellenkezik. Én láttam tavaly,

hogyan bántak itt Döbrenteivel; s velem ugyanazon módon senki se bánjék; bánni senki se próbáljon. S mivel a próbálás minden esetre lehetséges, legjobb az alkalmot is távol kerülni. Nékem a Schédellel folytatott beszéd sokakban világot gerjesztett.

Berti levelét vettem Pestről. Ő igen elégedetten jött el tőled, s azon örülök. Az igen szép reményekkel biztató ifjú.

Hogy környelményeimről keveset írok? Annak azon kívül, amit kitaláltál, az is oka, mert az előttem fekvő kültárgyak sokkal fontosbak, mintsem saját magamról sokat gondolkozhatnám. Egészen más vagyok itt, mint otthon. Aztán magos is e pont, hol állok, s innen annyi mindent be lehet látni, hogy az ember tekinteti ellenállhatatlanul a távolba ragadtatnak, s veszteségnek tartja maga körül tévedeztetni pillantatát. Hiszen ki a bércre hág, nem azért teszi azt, hogy ott fenn parányi kört vonjon magának, hanem azért, hogy láthatárát a lehetségig messze terjessze. Egyszer majd parányi házam magányából fogom én neked visszaadni azon hatás rezultátumait mely itt rám munkál.

Szüreted, úgy hiszem, neked is jó lesz. Írd meg: mikor kezdesz szedetni, hogy legalább lélekben jelen lehessek; bár jelen lehetnék testben is. De mi az úrbéri kir. válasszal alkalmasint egész decemberig el leszünk foglalva, vagy talán tovább is. S mivel ez az egész országgyűlésen legfontosb pillantat, mozdúlnom nem lehet. Borcsád kezeit csókolom. Ölellek ezerszer.

Tóbi úr fia iránt Dubraviczkyval szólék, de fő not. Sárközi levele mindent megtett érette. Kéziratimat hiba nélkül vevém.

323
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, szeptemb. 27. 1834.

Édes Zsigám, leveled nem váratlan vala; mert tudtam, hogy minden szavam vigyázat alá volt vetve. Hogy épen az oppozíció küldését fogták fel: azon sem csudálkozom, mert ily küldetések az oppozicióktól a megyékhez, valamint szokatlanok, úgy figyelemre méltók lennének. De én azt nem mondám, mert nem is mondhatám. Sokszor, s előre való készület nélkül beszélvén, természetes, ha beszédeimet már most szórúl szóra nem tudhatom; de ha te emlékezel arra, ami leveledben foglaltatik (az oppozíció nevében, ami csak olyan, mint: a haza nevében, isten nevében kérlek stb.), én meg jól emlékezem, hogy midőn néhányan beszédembe vágtak, azt mondám: én nemcsak öntetszésemből, de követtársam, s több barátom tudtával s egyezésével jöttem ide, azért kérem magamat kihallgattatni. Az igaz, hogy Eötves s még néhány közös barátaink tudták s megegyeztek benne, hogy személyesen próbáljak szerencsét. De ez, s a küldetés közt felette nagy a különbség. Az egész valami rossz tudósításon alapúl. Részemről köszönöm, hogy tudattad velem, s köszönetem jeléül küldöm az ide zárt fragmentumot.

Én környűlményeim miatt kénytelen vagyok holnap indúlni; de mivel leveleket várok, tehát Károl felé megyek a postát megnézendő. Mivel te is holnap oda indulsz, éppen jó, ott fogunk találkozni. Bezárom e levelet, hogy embered sietve indulhasson. Találkozásunkig *Károlban* ölellek szeretettel.

Ferid

324
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, október 3. 1834.

Édes jó Palim, mult hónap 21-dikén költ levelemet alkalom által küldém hozzád. Vetted-e? nem tudom. A mi Szalaink tegnap érkezett Bécsből Döbrenteivel; általa megyen e levélke hozzád.

Döbrentei tegnap estve vala nálam, s a titoknokságról szóla. Elmondám okaimat, melyek ezúttal konkurrálni nem engednek, s mellesleg említém, hogy két három év mulva könnyebb lenne reám nézve a titoknokság elfogadása, mint most. Ő sok mindenfélét gondolt, de amiket én el nem fogadhattam. Végre ebben állapodott meg:

A novemberi nagygyűlésen kevés igazgató fog megjelenni; ő le fog mondani; de történhető, hogy igazgató nemlétében a választás meg nem történhet, s következőleg a lemondás is el nem fogadtathatik. Ezen esetben ő egy vagy két évig még vinné a hivatalt, s akkor én helyébe léphetnék.

Erre azt mondám: valamint most semmi esetre nem konkurálhatok: úgy igen hihető, hogy két év múlva azt nagy könnyebbséggel tehetném. Remélvén, hogy addig proportionalis pörem lefolyván, jószágom rendbeszedetik; ismét, hogy a titoknoki restauráció ideája az udvartól visszavettetik, s reád nézve is az állások megváltoznak.

Döbrentei kért, ezt írnám meg neked; s íme, írva van.

Mi az úrbért a kir. válasz következésében ma végeztük el; s elég szerencsésen.

Egészségem jó, bár hallhatnék valamit rólatok. Ölellek Borcsáddal együtt. Adieu édes jó Palim.

325
TOLDY FERENCHEZ

Pozsony, október 3-án, 1834.

Kedves Barátom Uram!

Fogadásom szerént vagyon szerencsém jelenteni, hogy minden körűlményeket megfontolván, a titoknokságra leendő konkurálásról le kellett tennem.

Az úrbéri kir. válasz felett ma végeztük be a kerületi tanácskozást. A legfontosabb pontokat (art. V., VII., VIII.) szerencsével vittük keresztül, az V. cikkelyre 33, ma a VIII-ra 31 volt a többség. Ha számunk nem kevesedik, jó kimenetelt remélhetünk.

Döbrenteitől tudom, hogy nagygyűlésünk november 2-án fog kezdődni. Eszerént én meg nem jelenhetek; mert az úrbéri vitatásokat itt hagyni... religio est.

Bártfayt, Helmeczyt, Vörösmartyt és Bajzát tisztelem. Vegye kedves barátom uram tőlem baráti szíves üdvözletemet. Ölelem változatlan szeretettel.

Kölcsey Ferenc

326
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, októb. 17. 1834.

Édes lelkem Zsigám, két hete, mióta minden nap akarok a megyéhez jelentést írni; de mivel a kerületi munkálatok nyomatni rendeltettek, s a nyomtatás napról napra késett: az én jelentésemmel is késni kellett. Mert azt a nagy csomó iromány kéziratban küldeni meg, csak *lélek-vesződség*, mind annak aki küldi, mind annak akihez küldetik. A nyomás nemsokára már véget ér; hanem lehetetlen azért már tovább is várakoznom a neked való írással; s azért addig is, míg a jelentés megkészűlne, íme a mi újságaink!

Az úrbéri választ teljesen pertractáltuk, s tegnap be is vittük országos ülésbe. A kerületi munkálat elég szerencsével ütött ki, a három főpont (az V. art 2. §-a, a VII. art. 1. §-a; és a VIII. cikkely) az előbbi felírás szerint megmaradt. Az országos ülésben ma és tegnap még csak az I. cikkely 6. §-áig mentünk. - Isten tudja: fogunk-e elég szerencsések lenni a kerületi javallat megtartásában?

Az úrbéri tanácskozás alatt többféle indítvány tétetett, s nevezetesen *Aradnak* királyi várossá emeltetése, s a Dunaregulatio mibenlétének a kormánytól leendő megtudakozása iránt. Ez utolsó *Borsodmegye* részéről tétetett, s fel is fogadtatott. A felírást e tárgyban az úrbéri munkálat nyomtatványával együtt közelebbi jelentésemben le fogom küldeni.

A főrendek, mióta a coordinatiora készült válaszokat átküldék, semmi felett nem tanácskoztak; hanem várják tőlünk az úrbéri munkálatot. Novemberben, úgy hiszem átküldjük nekik. *Bár ezen az úrbéri fontos tárgyon már egyszer és szerencsésen keresztűl mehetnénk! Óhajtásom az lenne, hogy úrbéri törvényt hozzon a nemzet e diétán*, s ennek végével a vele szorosan egybekötött tárgyakat (a colonialis telken lakó nemesség tartozásainak praecisus meghatározása, proportionalis cikkely stb.) pertractálván, egyebekbe ne ereszkedjék. *Civilis codexet, mostani elveink s instrukcióink mellett még most szerencsével nem alkothatunk; a kereskedés elveiről igen ferde képzeletink vannak, et sic porro. S ilyen állásban törvényt csak romlásnak lehet hozni.*

Miskánktól tegnap vettem levelet. Azt véltem, e héten ölelhetni fogom; s íme ő azt írja, hogy csak e hónap végével fog indúlni. Szerencse, hogy Pestre (hol a tud. társaság gyűlése nov. 3-án kezdődik) nem kell elkerűlhetetlen menni; különben hátramaradást szenvednék. Írtam ma neki is, ha talán még otthon érné levelem.

Tudni fogod, hogy az erdélyi diéta követséget küldött a felséghez, felírásokkal, dolgaiknak sérelmes állása miatt. Legközelebbi felakadásuk az, hogy az új statuum praeses és ítélő mesterek a számukra készűlt esküformákra megesküdni eltiltattak felülről; s a kormány azt kívánja, hogy a 790-diki forma szerint esküdjenek. A küldöttség (*gr. Degenfeld Ottó, gr. Kornis, gr. Kemény József, b. Kemény Domokos, gr. Bethlen János, Szász Károly*, stb.) itt ment keresztűl; s innen Bécsen keresztűl Brünnben jutott a felséghez. Beeresztettek ugyan, de egyenesen tagadó választ nyertek; s most már az ég tudja: mi leszen belőlök. *Kemény* Domokos hazafutott, a többi még Bécsben vár további rendelést hazulról. A küldöttséghez tartozó két szász követ, s az egyik székely az útban elmaradva fel sem mentek.

Környűlményesebben e tárgyról nem írhatok; mert nem tudja az ember, melyik levelét olvassák fel a postákon; és sok gonosznak gyönyörűsége a legjobban gondolt szavakat is rossz értelemre magyarázni.

Élj szerencsésen édes barátom! Feleséged kezeit csókolom. Barátainkat köszöntöm. Háznépemet kegyességedbe továbbra is ajánlom.

327
SZALAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, oktb. 26-án, 1834.

Édes Lacim. Rendes, hogy a W. biztosának köpenyege alatt irt levélnek gazdája nem akad. Sajnálom, hogy a dolgot oly rosszul intézték. A könyv itt nem találtatik; s nehányan mégis akadtak volna vevői. Én magam is ohajtanék egy példányt.

Mi 16-dik óta országos üléseket tartunk az úrbér felett. A tárgy fontossága, párosítva azon körülménnyel, hogy társam mégsem érkezett vissza, nem engednek az akadémia nagygyűlésén megjelennem.

Kérem a Fischer által jövő vásárra igért Plutarchot számomra megvenni, vagy ha azt nem, másat. Szlemenics, ki a nagygyűlésre lemegyen, magával felhozhatná majd számomra. Ha pedig semmiképpen Plutarchra szert tenni nem lehetne, akkor a pénzt Bártfaynak óhajtanám adatni, oly kéréssel, hogy háznépem számára a Rothkrepf divatújságait jövő évre is rendelje meg.

Mit dolgozik édes Lacim? A művésznek heverni nem szabad; mert a restség démona gonosz egy démon. Lassanként a házhoz szokik, s aztán nem lehet kiverni. Fridrich és Katt nekem még most is emlékezetemben van. Sok van abban ami Victor Hugo mélyen hév vonásaihoz hasonlít. Ily vonásokkal valami magyar világba általplántált tárgyat, s kevéssé nagyobb terjedésben, de hasonló tömöttséggel szeretnék olvasni.

Legyen oly jó, s írjon nekem némelykor; az ülés zajongási közül hazajövőnek jól esik olykor asztalán egy baráti levélkét találni.

Ölelem meleg barátsággal

K.

328
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, október 27. 1834.

Édes lelkem Zsigám! Október 13-én költ nagykedvességű leveledet vettem. Köszönöm ezerszer tiszta barátságodnak ezen újabb jeleit, mik leveleidből kitündöklenek. A tudós társaság nagygyűlése jövő novemb. 3-án kezdődik. Nem fogok rajta jelen lenni; egyért, mert Miska mégsem jött vissza; másért, mert az úrbér legfontosb cikkelyei éppen akkor lesznek országos vitatás alatt; s azokat itt hagynom nem lehet.

Hogy a főispán az erdélyi ifjak leveléről tudakozódott, nem vala előttem váratlan. A mi főrendeink nagyon gyanúsok minden iránt, ami nem önmagoktól jön ki. *Hogy azon levél Barsban el nem fogadtatott, annak az odavaló főispán volt oka.* Miért? csak azért, amiért gyanúsnak tetszett a főrendi emberek előtt, hogy ifjaink az itt keresztülment erdélyi követeknek éji muzsikát csináltak; hogy az erdélyiek a múlt nyáron Kolozsvártt volt Beöthyvel éppen azt tették; hogy az ifjak *Wesselényi* iránt tiszteletöket nehány sor írással kijelentették; hogy ugyanazok itt, valamint az erdélyiek Kolozsvártt olvasó-társaságot állítottak s több efélék. Ugyan képzeld el, ha mindezekben van-e gyanúra való? Íme, itt küldöm azon üldözőbe vett erdélyi levél párját; s olvasd, s ítéld meg: *ha az, amitől félnek, amit üldöznek, nem csupa*

árnyék-e? De sok ember nem néz egyebet, hanem hogy Wesselényi, vagy Deák, vagy Kölcsey javallanak-e valamit: s azonnal kész a kárhozat.

Hogy Bars által vettetett vissza az erdélyi levél, azt annál könnyebb megmagyarázni, mert a főispán Keglevich Tarnóczinak (a barsi követnek), ki által a levél a megye elébe küldetett, nagy ellensége. Emlékezel azon szavakra, miket Tarnóczi tavaly a főrendek ellen mondott; s hogy is ne emlékeznél, midőn az oly nagy lármát indított, és királyi rescriptumot is vont maga után. Tarnóczi Barsban főjegyző vala; s e hivatalt ott is, mint nálunk, a főispán nevezi. Most, e hónap 22-kén Barsban tisztújítás tartatván, a főispány *Tarnóczit* simpliciter elmellőzte, s mást nevezett helyette főjegyzőnek. Dicsőséges bosszúállás, úgy hiszem, a kimaradt főjegyzőnek gyalázatára legalább nem válik.

A csekei erdőmérés iránt ez itt menő levélben Pepi által írtam *Mihálynak*; komolyan kérvén őt a veled való egyességre, s a dolog valahai elintézésére. Mennél inkább iparkodtam tavaszkori honlétemben e dolgon, annál kedvetlenebbűl szenvedem, mindeddig lett halasztását.

A csekei proportióban, ha a connumeratión nem lehetne is segíteni; de azokat, amiket a commassatio tekintetéből írtam, könyörgöm végbe vitetni.

Országos ülésben az úrbér III. cikkelye 4. §-ban járunk, hol az erdőhasználatról van szó. *A királyi válasz a materiális koncessziókban alkalmasint liberalisabb, mint a mi felírásunk volt; azért az oppozíció a materiálisokban mindig a királyi válasz részén volt. A kerületben nem lehetett mindenben a választ kivívni; de az országos ülésben többre mentünk. Csak az irtásokra nézve az epochát nem lehetett kivívni.* E tárgyban mondott beszédemet jövő postán meg fogom küldeni.

A pótló utasításokra nézve semmi különös megjegyzésem nincs. A proportionális cikkelyre adottak talán nem egyeznek mindenütt nézeteimmel; de azokra isten tudja, mikor kerűl sor? Most már darab időt az úrbér veszen el; azután a főrendi válasz lesz napirenden a coordinátio iránt; úgy aztán az emendatio legum folytattatik; s mikor fog az, csak kerületben is, majd elvégeztetni? A proportionális articulus, hacsak per excerpta az úrbér mellett nem pertractáltatik sanctio alá, alkalmasint más szatmári követ baja leszen.

Eötvest már nehezen várom. Oly régen nem láttam, hogy alig fogok vonásaira ismerni. November elejére talán csak feljön; ha még tovább is késik, utoljára pénztáram is egészen kiürűl.

Isten áldjon meg édes Zsigám! Feleséged kezeit csókolom; minden barátainkat üdvezlem. Ölellek változatlan hűséggel százszor és ezerszer!

Ferid

329
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, nov. 18. 1834.

Édes lelkem Zsigám. Itt küldöm relációmat az úrbér országos pertractatiójáról, mit éppen tegnap végeztünk be. Múlt alkalommal megküldém a kerületi szerkezetet; most, ha azt a királyi válasszal együtt kezedbe veszed, relációmból pontrúl pontra kiveheted: mit változtattunk. A materiális concessiókra nézve a kir. válasz nagy részében (mondhatnám legnagyobb részben) el van fogadva; a morálisokat (V., VII. és VIII. cikkelyi) pedig a kerületi szerkezet szerint még egyszer kivívtuk. Isten tudja: hogyan lesz ezután! - Gyűlésünk bővebb

leírását (nov. 10) *Taby* levelében fogod olvasni; s ugyanazon levélhez vannak kapcsolva az irtás és V. cikkely tárgyában mondott beszédeim.

Miska megérkezett szerencsésen; s küldi üdvezletét. Ő nekem nyugtalanító *előhíreket hozott* az akkor még meg nem történt *nov. 10-ik gyűléstekről. Iszonyú dolog lenne, ha éppen azon nap, melyen mi itt utolsó elszánással vívtunk, ti ellenünk hoztatok volna végzést.*

Azonban mindaddig, míg bizonyost nem hallok, e tárgyról bővebben nem akarok szólani. De ha még semmi rossz nem történt nálatok: *akkor kérlek, kényszerítlek a haza szent nevére, hogy bennünket, érettetek küzdőket, el ne hagyjatok; s két év alatt kínos fáradással kivívott elveinket halomra dönteni ne engedjétek.*

Rendkívül széllyel vagyok szórva; ezen levél írására is az országos ülés alatt ragadtam időt. Ma a Dunaregulatio iránti üzenet vétetik fel; azután pedig a főrendi válasz (úrbéri tárgyban) fog kerület alá jőni.

Engedd meg, hogy félbeszakasszam e levélkét. E következő hetekben gyakrabban veendetek relációt; mert a két tábla közt gyorsabban fognak az üzenetek váltatni. Ölellek forró, szent barátsággal, s újra, s ismét újra ajánlom ügyünk támogatását.

Ferid

330
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Károly, dec. 2. 1834.

Tiszteletreméltó barátom!

Én itt vagyok, múlt éjjel érkezvén, de nem jó kedvemből. Tudod, a királyi rezolúció, az úrbéri tárgyban milyen vala? Az altábla használta a kormány hibáját; s a kormány által iniciált materiális koncessziókat legnagyobb részben elfogadván: az 5., 7. és 8. cikkelyekben foglalt morális engedélyek mellett is állhatatosan megmaradt. November 10-dikén, az 5. cikkely alkalmával kemény igazságokat mondottunk, s oda vittük a dolgot, hogy ha majoritásunk nem csügged: a kormány kénytelen lesz engedni. De hogy e kénytelenségbe ne jöjjön, most elővette minden mesterségét; s minthogy a kötelező utasítások a követeket hajolni nem engedik: magokat a megyéket fogta körűl. Minden főispány praesidialist kapott; egyik megye a másik után ejtetik el; s ha elsűl a terv: ez a legrettenetesb mód lesz, a diétát az ország demoralizációja által tenni semmivé. Az elejtett megyék közt áll Csongrád és Szatmár. Itt nálunk éppen nov. 10-dikén történt Vécsey elnöksége alatt a retraktáló gyűlés, melyben az 5. és 8-dik cikkelyt (örökös megválthatás, és személy- s vagyonbátorság) megsemmisítették, midőn én társaimmal együtt Pozsonyban oly utolsó elszánással még egyszer az ügyet kivívtam. Ellenkező útasításunk híre az egész oppozícióra nagy fájdalommal hatott; s nem találtunk más módot, mint, hogy lejőjjek s az utasítás iránt reprezentáljak. Ellátván mindazon rossz következéseket, mik az említett cikkelyek megrontása, s kivált az altáblán lehető megrontása által elő fognának állani: kockára tettem nyugalmamat, s itt vagyok. E hónap 9-dikén, azaz, jövő kedden itt közgyűlés lesz; reprezentációmat akkor beadom. Kedvező kimenetel kétséges sem lenne előttem, ha most Erdélynek diétája nem lenne, s te szabadon jöhetnél vívni és győzni. Most, jöhetésedhez reményem nem lévén: a kimenetel előttem bizonytalan; pedig rossz kimenetel után felszámlálhatlan a veszély, mely a mi országgyűlésünk egész jövendőjét fenyegeti. Az oligarchiának e próbája a megyékkel, ha ez alkalommal vissza nem igazittatik, tág kapút nyitand hasonló reményekre; s a kötelező

utasítások lesznek az országgyűlés, s általa a nemzeti szabadság sírjává: mivel azokat a kormány kéj szerént fogja eszközleni. E fontos tekintet miatt lehetetlen vala elmúlatnom, hogy neked ne írjak, tudván, hogy ha szerencsére oly napjaitok lennének, melyek a dec. 9-diki gyűlés óráira eljöhetésedet megengednék, te bizonyosan eljövendesz, s az ügyet kivívod. Ha Erdély dolgai jöveteledet lehetetlenné teendik: akkor a sorsra bizom magamat; s teszem amit egyedűl tehetek. Mindenesetre baráti kebledbe kiöntém bajaim elpanaszlását. Legrosszabb esetben vigasztaló válaszért könyörögvén, magamat s a hazát imádságaidba ajánlom. Ölellek forró, szent barátsággal. Vért, Kemény Józsefet és Domokost, Szászt s a több jókat tisztelem.

E levélvivő Zsibón várja válaszodat.

Kölcsey

Kívül: A zsibói tiszt úr kéretik ezen igen sietős levélnek haladéktalan kézhez küldésére. A levélvivő Zsibón várja a választ.

331
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, december 14. 1834.

Édes jó Palim, hivatalosan annyiszor s annyit kell írnom, hogy végre mind az időből, mind a béketürésből kifogytam. Azért (mivel karácsony utáni nap úgyis indúlok vissza, s akkor mindent szóval előadandok) csak röviden említem dolgaimat. N. Károlban december 9-dikén közgyűlés volt. Repraesentatiomat az előtted is tudva levő instrukció miatt beadám; de az emberek előre elkészültek, nem ékesszólással s okokkal, de kiáltó fakciókkal. Senki sem volt pártomon, Wesselényin kívül. A többek vagy zúgó ellenség, vagy némán hallgató barát valának. Mindent tettem, amit kötelességem a közügy iránt kivánt; s midőn a végzés ellenem decizive kimondatott, tehát a legutolsó ponton, lemondásomat magam és követtársam nevében kinyilatkoztatám. A gyűlés iszonyú lármás volt. Nekikészültek, hogy Wesselényit szóra jőni nem engedik; s ebből nagy küzdés keletkezett. Amily lármás volt a kezdet, oly mély csendesség követé a végzetet, midőn lemondék. - Új követválasztás január 26-dikára van rendelve. Ezen rövid tudósítást méltóztassál Bártfaynknak s Helmeczynknek megmutatni. Üdvezlem őket, de írnom lehetetlen. Nehány nap mulva látjuk egymást; s hallani fogtok rút és szép dolgokat. Pepi csókol Borcsáddal együtt. Ölellek forró szeretettel. Egészségem erős; nyúgalmam sohasem volt tisztább, s önérzésem sohasem kielégítőbb. A vesztés napján éreztem lelkemnek annyi erejét, mennyit még sohasem. Adieu!

332
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, dec. 21. d. 1834.

Édes Zsigám, a mi *Ignáczink* ma ebédre jött meg Károlból; de a követség számára pénzt nem hozott. Mivel én ünnep után mindjárt indúlni szándékoznám: bátor vagyok e környűlállást előtted felfedezni; kérvén egyszersmind, hogy a pénz elérkezése felől parancsaidat kiadni méltóztassál.

Pozsonybúl semmi levelem még eddig nem érkezett; más úton, s éppen ma tudom meg, hogy az 5-ik cikkely az országgyűlésen elesett, s éppen aznap, melyen én lemondásomat írásban beküldöttem (december 10).

Borzasztó kinézés a jövendőbe, az egész hazára nézve!

Egyébiránt a szatmárvármegyei utasítás következései ezáltal meg nem szűntek; mert az nemcsak az 5-dik cikkelyt törli el, hanem az aviticitást is megállítja; s következőleg a civilis codexben, a fassiokra nézve, a követek kezeit örökre megköti. Pedig a dolgon csak ott lehetne még segíteni!

Válaszodért könyörgök; feleséged kezeit csókolom. Élj szerencsésen, adieu!

Ferid

333
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Pozsony, január 11-én, 1835.

Édes, jó Lacim! Radnics úr oly igen szíves vala, elindúltomig velem maradni. Köszönd neki barátságát nevemben. Az nap Öttevényben háltam; s tegnapelőtt érkeztem ide. Deák Ferkó már nem győzött reám várni, s megérkeztem előtt négy nappal haza ment. Többi barátaim szívességgel fogadtak. Az ifjúság, mely lemondásunkért mindjárt a hír érkeztekor fátyolt kötött, első beléptemkor a terembe örömkiáltással, ma pedig küldöttséggel üdvezlett. Ezek sok részvéttel vagynak irántam, s elveim iránt; adná Isten, hogy egy jobb generációt hozzanak a politikai pályára magokkal! Az úrbér vég pertraktációban áll; de veszteségünk benne kimondhatatlan. Ki fogja, s mi fogja azt kipótolni? Nekem reményem nincs. Könyörgök írj néhány sort, mintlétetökről? Reám itt halom levél várt, s azokra válaszolnom kell; s így hosszú levelet írni nincs időm. Széchenyi itt van; casinónkban jöttem össze vele; ma kerestem szállásán is, de nem vala honn. A pesti híd nagy többséggel tanácskozás alá vetetni rendeltetett; s a legközelebbi napokban kerületre jövend; s mint mondatik, többség által a vámfizetés ideája el leszen fogadva. 28 megye van eddig mellette. A Duna-reguláció iránti felírást a főtábla pénteken elfogadá; s ez alkalommal Széchenyi a nádortól s az országbírájától komplimenteket nyert. A felírás elfogadásába (mert először vissza volt vetve) Széchenyinek kétségtelen befolyása volt.

Josephinéd kezeit csókolom, Lénit üdvezlem. Schedelnek ma írok; s szállását nem tudván, hozzád intézem a levelet. Helmeczyt, Waltherrt, Vörösmartyt s Bajzát ölelem. Isten veled kedves Lacim!

Ferid

334
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, január 11. 1835.

Édes jó Palim: íme egy parányi levél, mely tudtodra adja, hogy szerencsésen feljövék, hogy itt barátaim s az ifjúság által nagy részvéttel fogadtatám. Ezen utolsó részvétöket gyászhordás, a terembe lett első beléptemkor éljen kiáltás, s ma reggel pedig egy hozzám jött küldöttség által

jelenték ki. Egészségem jó, de kedvetlenül hat reám, hogy Deák Ferkót már nem kaptam itt. Sok levél várt itt reám, s mindazokra válaszolnom kell; és ezen ok miatt sokat írnom lehetetlen. Addig is tehát, még bővebben irandok, fogadd e keveset baráti szívességgel. Az úrbér itt legvégső pertractacióban jár, de ez utolsó hetekben sokat, igen sokat vesztettünk. Mi fogja a veszteséget kipótolni? vagy inkább leszen-e e veszteség valaha kipótolva? az isten tudja. A remény oly messze van, hogy talán nem is remény az, ami int, csak óhajtás heve által támadó képzemény. Mondanám: imádkozzatok a népért, de ezért talán már imádság sem használ. Mert hiszen önmaga miatt akar elveszni. Borcsád kezeit csókolom; Lacit üdvezlem; ölellek édes jó Palim. F.

Az Aurorát itt találtam: Bajzáék tudtomra adák, hogy Mohács etc. tőlem vagynak.

335
TOLDY FERENCHEZ

Pozsony, január 11-én, 1835.

Kedves Barátom Uram!

Mely levélről Pesten együttlétünkben szólani méltóztatott, az Károlyból Pozsonyba visszaigazítva már itt várt reám. Első gondjaim közé számláltam arra válaszolni.

A titoknokságot ami illeti, alig volt életemben pont, miben a jövendő bizonytalanb alakban tűnt volna fel előttem, mint éppen most. Azért ha valaha, most bizony nincs hatalmamban, hogy következő éveimre életrendet előre csináljak magamnak. B. Uram a szatmári változást úgy nézi, mint ami levele tartalmának még nagyobb nyomósságot ád; s íme vegye tőlem a vallástételt, hogy éppen e változás az, miből jövendőm bizonytalansága ered. E hónap vége mindent fel fog világosítani. Higgye el barátom, a titoknokságra nekem környűlményeim, mind gazdasági, mind politikai tekintetben, e közelebbi években útat zárnak. Bizodalma s őszintesége nekem becses; s azt köszönöm; de én titoknoknak barátom uramat óhajtom.

A Tudománytárról, engedje meg barátom, hogy Pozsonyból visszamentem után gondoskodhassak, s akkor biográfiám űreit is kipótolni ajánlkozom. A dolgok itteni állásáról Lacinknak írtam valamit.

Ölelem kedves barátom uramat tiszta szeretettel.

Kölcsey

336
KENDE ZSIGMONDHOZ

Pozsony, jan. 12. 1835.

Édes Zsigám, múlt pénteken délután szerencsésen megérkeztem, s *Miskát* kivánt egészségben találtam. Az úrbér, miután a jobb elvek belőle száműzettek, már végefelé jár. Egyébiránt a *diéta* dolgairól a *Miska* relációja illendőleg szól. Utolsó együttlétünk alkalmával felszólítottál, hogy hagyjuk magunkat a követségre újólag megválasztatni. Én azt mondám, hogy principiumért mondván le, míg principiumaink oltalmazhatására meg nem hatalmaztatunk, addig a követséget becsületünk sérelme nélkül már fel nem vállalhatjuk. Ismételt intésedre végre azt nyilatkoztatám ki, hogy részemről ugyan semmi módot nem látok, hogy ismét követek lenni

akarhassunk; s egyébiránt is valamint lemondásomat társam s közös barátink tudtával tettem: úgy a követség újolag felvállalását az ő tudtok nélkül távolról sem igérhetem. Ekkor ismét felszólítál: közölném e dolgot társammal s barátainkkal; s értelmökről, mit kinyilatkoztatni fognak, téged tudósítsalak.

Felszólításod következésében Miskának s még némelyeknek eléjökbe mondám a dolgot; s ők egyező akarattal azt találták, *hogy mindaddig, míg a ti novemberi utasítástok áll, nekünk, kik éppen azért mondottunk le, követséget Szatmármegyében vállalni saját kompromissiónk nélkül nem lehet*. Azt ugyan nem tartják ők, hogy a megyének a maga instrukcióját egyenesen visszavonni kellene; mert a dolgon másképpen is lehetne segíteni. - Ha például a megye a novemberi instrukciót hallgatással elmellőzvén, azt jelentené ki, *hogy követeinek az országgyűlés alatt kijelentett elveiket helybenhagyja, s kívánja, hogy magukat ezután is aszerént viseljék.*

Lehetne azt is mondani: a megye a fiscus successiójára nézve adott eredeti utasításának következésében, a birtok állapotját a *Nagy Lajos* előtti lábra visszatétetni kivánja; s követeinek meghagyja, *hogy a birtoknak bizonyos és állandó lábra állítását minden módon eszközöljék, az adózóknak engedett kapacitásnál fogva, az adózókra nézve is.*

Ily feltétel mellett a hiba meg lenne igazítva, s a követséget akárki is kompromissio nélkül felvállalhatná.

Ez az ő, t. i. az én barátaim értelmök. Ami engem magamat illet, én sem tagadhatom, hogy igazok van. De kettő van előttem.

1. Hogy a decemberi gyűlés után nagyon kevés reménységem van, hogy a feljebbi feltétel nálatok kivihető legyen.

2. *Közép-Szolnokban, mint itt tudám meg, folyó hónap 20-kán követválasztás is lesz; s ott engem akarnak választani. Környülményeimre nézve ugyan az erdélyi követség nekem áldozatokba kerűlne; de ha csakugyan megválasztatni fogok: nem látom át, hogy a testvérhaza felém nyujtott karjait, miként taszíthassam vissza magamtól hálátlanság vétke nélkül*?

Ezek szerint a követség újólag lehető felvállalását két nehézség gátolja. Egyik *Szatmármegye* instrukciójának terhes következései; másik a *középszolnoki választás*. Ha a két nehézség közűl mindegyik elháríttatnék, csak akkor lenne lehetséges barátaim értelmében is abban megegyeznem, amire felszólítottál. Az én *Miskámra* nézve csak az első nehézség, azaz, az instrukció áll; s ha ezt elháríthatod, a följebb említett módokon, ő tovább is maradhatna a pályán; s én szívemből óhajtanám: bár maradna! Azonban erről írjon ő maga. Isten veled, ölellek addig is, míg személyesen láthatlak.

(Az itt következő sorokat Kölcsey követtársa, Eötvös Mihály csatolta a levélhez).

Édes Zsigám! Tudod mi pricipiumokért mondottunk a követségről le; ha *Szatmármegye* utasítását az ezen levélben kifejtett módok szerint a november 10-ik előtti lábra állítja, s minket ismét azon helyzetbe tesz, hogy meggyőződésünk szerint viselhetjük magunkat, azon és csak azon esetben, ha elválasztatunk, vállalhatom részemről ujonnan fel a követséget.

Élj boldogúl, munkálkodjál a haza boldogságán.

E. M.

337
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, január 19. 1835.

Édes jó Palim, január 11-diki leveledet, s a Bertiét vevém, amazt két nap előtt, ezt ma. Eddig hozzád is elérkezett az enyém, melyet éppen aznap írtam, midőn te a magadét hozzám. Ebből röviden fogtad olvasni, miként fogadtattam itt.

Óhajtod, hogy pályámra ismét visszatérhessek. Az én legforróbb óhajtásom: nyúgalom; t. i. a nyúgalom azon neme, mit a római *otium literariumnak* nevezett. De fájdalom, ennek elérésére nem bizonyos a remény; mivel Közép Szolnokban akarnak választani. Ez akarat engem oly helyzetbe tesz, sok oknál fogva, hogy magam szabad nem vagyok a vállalást akarni vagy nem akarni. Én rezignálva vagyok a sors útját követni, bár jót, bár gonoszat hozand reám. - De ha sorsom most teljes szabadságba talál tenni, azaz sem Pozsonyhoz, sem Kolozsvárhoz nem köt, akkor ne hidd, hogy pillantatomat Pest felé veszem. Nem! én honn akarok lenni és pihenni. Mert hidd nekem, fáradt vagyok szertelen.

Különben egészségem változatlanul jó, de e sötét, nedves napok szobaülővé tettek, még inkább mint különben vagyok.

Aurórádat végig olvastam. Celesztinám szétdaraboltatásához nem tudok szokni. Nekem úgy tetszik, az egész zavart valamivé lett. Az elbeszéléseket (beszélyeket) gyönyörködve olvastam. Oly jó órám volt, hogy még a Csák Lestárt is végiglen olvastam. De ily jó órát kívánok minden olvasónak, csak nem a kritikusnak. De hiszen ennek jó órája különben sincs.

Bertitől én is találtam levelet feljöttemmel, s válaszoltam neki. Remélem, ő a polgári pályán szép haladást teend.

Béla hogyan van? Te és Borcsád hiszem egészségben vagytok. Ölellek ezerszer.

Fer.

338
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Pozsony, január 19. 1835.

Szeretett Barátom, Kolozsvárról dec. 25-dikén és Zsibóról f. h. 3-dikán költ leveleid e hónap 7-dik napján érkeztek Csekére, s onnan a múlt postával 17-dben ide. Az ég tudja e válasz mikor érkezend kezeidhez. Hazánk szerencsétlenségei közt a levelezés lassú s bátortalan volta nem legkisebb.

Én múlt dec. 28-án hagyám el Csekét, de ide csak e hónap 9-dikén érkezhettem. Lemondásom óta Szatmárban többen jelenték sajnálkozásokat; s némelyek azon gondolatra jöttek, hogy a közelebbi követválasztáskor bennünket újra válasszanak. Részemről kinyilatkoztatám, hogy új választást elfogadnom csak két feltétel alatt lehetséges:

1. Ha principiumink, mik két éve pályánkat vezérlék, visszaengedtetnek.

2. Ha K-Szolnokból lehető választatásom a szatmárit meg nem előzi.

Midőn ezt nyilatkoztatám, akkor úgy valék tudósítva, hogy K.-Szolnokban e hónap 20-dikán, és így a szatmárinál (melynek határnapja 26.) előbb lesz választás. Most értem leveledből, hogy választástok a szatmármegyeinél később leend.

Hogy ismét szatmári követ legyek, az eszemben sincs; mert a december 9-diki gyűlés után azt, hogy a megye a mi principiuminkra visszaálljon, nem gondolhatónak tartom. Nyilatkozásomkor azt is hittem, hogy már akkor nálatok választva is leszek, mikor az ő gyűlésök tartatni fog.

Igazat vallva, reám nézve semmi sem esnék jobban, mint hazamenni, nyugalmas stúdiumim folytatására. Mert e két évi küzdés lelkemet, testemet megrázta. A kedves, a forrón szeretett Erdélybe menni, szép volna; de hidd el, nehézségeim nagyok: s legnagyobb, hogy polgári s törvényes dolgaitokban járatlan vagyok; s bizony az, ki K.-Szolnokból különben menne, az erdélyi követ pályájára jobban van készűlve, mint én. Azonban mindezeket hiában írom; mert a te barátságod nem akarja látni a bennem levő hiányt, melyet én jól érzek. Az is megtörténhet, hogy e levél már olyankor érkezik hozzád, midőn a választás ideje el is múlt. Így lévén a dolog, a sorsra és reád bízom magamat.

Innen, a megye akaratát követve, csak akkor kellene leindúlnom, ha az újonnan választandó felvált. Azonban feltettem magamban, hogy mihelyt az új választás hírét veendem, azonnal, Eötvöst itt hagyván, megyek. Így februárban, noha a készülő rossz út kevés haladást ígér, mégis honn leszek. Ha tehát választó gyűléstek, mint írod, februárig is elhalad, tudósításodat már nem itt, hanem otthon fogom vehetni.

Híreinket Kossuth által bővebben megtudod, mint én írhatnám. A főrendek még azon kevésre sem akarnak állani, ami az úrbér romaiból megmaradt. Annálfogva még most sem tudjuk: az úrbéri hét (nem többé nyolc) cikkely mikor fog ismét felterjesztetni.

Barátainkat ölelem. Fogadd el baráti üdvözlésemet. Élj szerencsésen, s bár munkálhatnál is annyi szerencsével, mennyit szent hazafiságod érdemel. Isten veled!

K. Ferenc

Széchenyi Bécsbe ment, feljöttemkor itt találtam őt; s jelen vala, midőn a budapesti híd-indítvány kerületi ülésben 34 megye szavazatával elfogadtatott.

339
SZEMERE PÁLHOZ

Pozsony, január 24. 1835.

Édes jó Palim, e hét elején (19-dikben) küldött levelemben, úgy hiszem, írtam annyit környülményeimről, mennyit tudtam. Többet most sem tudok. Szatmárban e hónap 26-dikán, azaz holnap után leend követválasztás. Mi fog annak rezultátuma lenni? még nem tudom. Azt nem tudom t. i. kik lesznek választandók? Mert hogy én nem leszek, azt tudom. Vagynak ott, kik bennünket újolag óhajtottak választani; de vagynak, s hatalmasok, kik szeretik, hogy tőlünk megszabadultak. Egyébiránt a minket óhajtóknak világosan ki kelle nyilatkoztatnom: miképpen mi semmi esetre sem választathatjuk újra magunkat, azaz, ha választatnánk is, azt semmi esetre el nem fogadhatjuk, ha utasításunk a közelebbi marad. Principiumért mondánk le, s következik, hogy becsületünkkel meg nem fér többé az ittmaradás, hacsak a megye principiuminkat magáévá nem teszi. Ez pedig, édes Palim, Szatmár mostani környülményeiben, nem is gondolható; tehát az én követségben maradásom sem.

Úgy látszik, te nyugtalan vagy amiatt, hogy én szatmári követ többé nem vagyok. A dolog engem csak annyiban tesz kedvetlenné, mert látom, hogy az általam jónak ismert felekezet a szatmármegyei szavazatot, az egész országgyűlésre elvesztette.

Azonban a veszteség inkább csak látszó, mint valóságos. Mert abban úgy sem kételkedhet senki, hogy Szatmár maradtával sem fogtunk volna nyertesek lenni. A világosság napja ezen országnak még el nem jött.

Ne hidd, mintha lelkem jóllétére nézve, a küzdés pályáján maradnom szükséges lenne. Könyveimtől s magányos dolgozásaimtól elvonatva lenni, az egész pályám alatt mindég fájdalmas volt. Aztán az én háznépem engem szeret; nekik az én távollétem fáj; unokám érkeztemet s búcsúmat keserű könnyekkel szokta fogadni; hiheted-e, hogy nekem nem nagyobb öröm honn lenni, mint távol munkálni? Midőn a haza hív, követni a hívást kötelesség; de midőn a haza elbocsát, akkor a házi csendbe örömmel térni vissza, nem vétek.

Nem azért aggódom én, hogy haza kell mennem, de azért, hogy talán, s igen hihetőleg hazamehetni nem fogok, ha t. i. Erdélyben elválasztatom. Ha választatni fogok, az W. műve lesz, s én őt inkább szeretem, az ő barátsága nekem becsesb, mintsem őt vonakodásommal szíven megsebesíteni kívánnám, vagy kívánhatnám, mert jól tudom, mely forrósággal fog ő a választás mellett lenni, s mely égő fájdalmat okozna neki, ha azt el nem fogadnám. Áldozat lesz házam köréből ismét kilépnem, de áldozat a barátságnak. Bár mondhatnám azt is: a hazának! De a hazáért tett áldozat csak akkor érdemli e nevet, ha használ; s most használhatni, ahhoz kolosszális erő kellene.

Minden esetre vigasztal az, hogy ha mennem kell is Erdélybe, ott az országgyűlés soká nem tarthat, s nemsokára visszatérhetek. S csak üldözéstől maradhatnék ment, visszatérésem bizonnyal szép napokat hozna magával. Mert ideákkal, tapasztalással s könyvekkel gazdagodva fogok íróasztalomnál ülni, s mi boldogság lenne egypár csendes év, mialatt ideáimnak s tapasztalásaimnak, hacsak kis részét is papirosra önthetném!

Ímé, édes Palim, ezt tudom magamról is, s ha többet fogok tudni, azonnal megírom. Egyébiránt jövő hónapnak még eleje körül szándékoznám haza; azonnal t. i., mihelyt tudandom, hogy az új választás Szatmárban bizonyosan végbement. Eszerént ölelhetlek nemsokára, s ha isten úgy akarja, mint én, ölelni is foglak.

Miklóst örömmel várom. Borcsád kezeit csókolom. Üdvezlek mindent, ki felőlem jól emlékezik. Ölellek ezerszer. Ferid s. k.

Pálnapon minden üdvezlet mellé gondold oda az enyémet is. Haboztassátok a poharat, de emlékezzetek rólam is.

340
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, március 1-jén, 1835.

Édes, jó Lacim, végre mégis, hazaérkeztem után a hetedik napon, tudósítlak, hogy élek, honn vagyok, s egészségben. Ki minden postától oly távolban lakik, mint a te barátod, annak az ily késedelmet nagy vétkűl tulajdonítani nem lehet. Wesselényi el fogta mondani, mily véletlen találkozánk együvé; de hogyan érkezett meg hozzád, s mennyi időt s mint töltöttetek együtt? a felől tőled várom a tudósítást. Mert remélem, hogy erősbödő egészséged kedvet is adand neked, falusi barátodat némelykor, bár rövid sorokkal is, meglátogatni. Itt a falukon Erdélyről tudva sem tudnak semmit; éppen, mintha a testvérhaza a földteke más végén létezne. Károlban tudnak-e, éreznek-e a dologról valamit? nem tudom. Biharban talán, hol a közelebb múlt héten vala közgyűlés, s hol némely erdélyiek is megjelentek, történt valami diétára utasítandó végzés. Még én itt rendbe nem jöttem annyira, hogy irataimat elővehettem volna;

de teszem azt nem soká. Josephinéd mint van? Add által a tiszteletreméltónak kézcsókomat; s mondd el előtte, hogy rokonom Kölcsey Gábor leányát a tavasz napjaiban Tänzer úrékhoz elviendi. Az ősz Jelenkort, és Vörösmartyt, Tasnert, Schedel és Bajza, Waltherr barátainkat ölelem. Isten veled édes Lacim! Csókollak ezerszer!

341
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, március 1. 1835.

Édes barátom. Ma egy hete érkeztem meg; s még csak ma veheték annyi erőt magamnak, hogy levélíráshoz fogjak. Az új követeket, sok okra nézve (miket, ha tetszeni fog, szóval előadhatok) nem akarám *Pozsonyban* bevárni. Azért Miskámat ott hagyván, búcsút vevék.

Törvényes bajaim kivánnák ugyan, hogy Károlban megjelenjek; de még annyira rendben nem vagyok, hogy hazulról mozdúlhassak.

Az új követek, hallom, már elindúltak; s nem kétlem, hogy magokkal vitték a régiek leköltözésére szükséges pénzt is; mert én a Miska segedelmével jövén le, őt pénzszükségben hagytam. Követeinkre, úgy lehet, nagy epoka vár odafenn; mert az erdélyi eset a magyar diéta praeferentialeival oly szorosan egybevág, hogy annak szóba nem jönni lehetetlen. S csak attól függ, mint fog a státusok többsége állani? Mert ha a többség, mint remélni szabad, Erdély mellett lesz: igen fontos következményeknek kell kifejleni.

Élj szerencsésen! Ajánlom magamat atyafiságos indulataidba.

K. Feri

342
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, március 1. 1835.

Szeretett barátom,

Monorban a véletlen találkozás inkább meglepett, mintsem eszembe juthatott volna, hogy számadra levél is van ládámban. Midőn ezt észrevevém, már késő vala; de nem is nyugtalanított a feledség, tudván, hogy Pozsonyban a levélíró személyesen pótolhatja ki a fogyatkozást. Mindenesetre innen küldöm, magaméhoz zárva, az elfelejtett levelet.

Károlban nem valék, mert ma egy hete Debrecenből egyenesen jöttem ide. E környékben a testvérhaza történetei oly idegenek, mint a japáni újságok. Isten irgalmazzon e népnek, mely a mindennapi kenyeren, s legfellebb a környék apró pletykáin kívül semmivel nem gondol. Károlban mit tudnak, s mit gondolnak? nem tudom. Még Biharból sem hallottam semmit; pedig oda írtam is -

Eötvösnek nem merek írni, mert hiszem, hogy elébb elindul Pozsonyból, mint levelem oda érne. Deákot nem tudom: már ott van-e? Neki s több ottmaradott barátainknak nemsokára írok.

Légy oly kegyes; és tudass valamit magadról. Deákot, Beőthyt, Balogot, Bezerédit, Palóczit, Zarkát és Kossuthot, s ha kik még rólam emlékeznek, köszöntöm. Ölellek forró szent barátsággal!

343
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cégény, március 14-én, 1835.

Édes Lacim, postán küldött levelemet eddig vevéd. Most nincs időm hosszan írni; csak a mi Wesselényinkhez szóló, s ide mellékelt levelet akartam egy pár sorral kísérni. Amely hatalommal lepett meg a fájdalom érzelme az ő története miatt engem: éppen oly hatalomban uralkodik itt az elkeseredett harag ellene. S miért? Mert a megyének egykor fényt és ragyogást adott; mert a két hazát saját veszedelmével szolgálta. Isten adjon e nemzet embereibe szent lelket! Talán lesznek megyék, hol érezni fogják, hogy a Wesselényi ügye a szólásszabadság ügyével azonegy. Isten áldjon meg édes Lacim. Josephinád kezeit csókolom. Barátainkat üdvezlem. Ölellek ezerszer

Ferid

344
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cégény, március 14d. 1835.

Szeretett barátom,

Nehány nap óta terjedt itt a hír, hogy a kir. tábla által kihíva vagy. Bár tudtam, mily bosszúnak tárgya vagy; mégsem akartam hinni, hogy közgyűlésen mondott szavakért vessenek pör alá. De íme, megtörtént! Március 2-dikán írt leveled elszéleszté kétségemet, pedig e kétség ezúttal reménnyel volt vegyítve. Tegnap délelőtt csekei lakomban vettem leveledet. Még Pozsonyból hazaérkeztem óta ki sem voltam házamból; nem láttam a megyebeliek közűl senkit. Leveled vévén egyszerre fogattam, s ide Kendéhez jövék, megtudni: lehet-e valamit kezdeni? Hosszú beszéd és fejtegetés után is, kénytelen voltam általlátni, hogy ügyedre, azaz tulajdonképpen a szólásszabadság ügyére nézve semmit tehetni nem fogunk. Itt édes barátom iszonyú, engesztelhetetlennek látszó a harag ellened; s nincs kinézés, hogy személyedet az ügytől, ez igen fontos esetben, velök elválasztatni lehessen. Azonban próbámat tovább is fogom folytatni, hacsak azért is, hogy lelkem nyugodt legyen, s elmondhassam megtettem, ami lehetséges volt. Miska eddig talán elhagyá Pozsonyt; nagy nyugtalansággal várom őt; mert lehetetlen, hogy együtt ne szólottatok légyen; s ő nekem némi nyilatkozásokat ne tehessen. Neki hivatalát lemondani nem szabad, hacsak azért is, hogy részedre a szükséges vizsgálatot itt végbevihesse.

Magamról mit írjak? nem tudom. Zemplinben 12-ben volt követválasztás; s én fel valék szólítva, hogy engedjem barátaimat elválasztatásomon munkálódni. Feleletem feltételes vala. Szatmárban principiumért mondék le: tehát többé szabad nem vagyok, valamely megyéből követnek mehetni, ha annak instrukciója főbb elveimmel ellenkezik. Mit tettek ők? még nem tudom. Ohajtásom, s reményem vala: hogy az országgyűlés oszoljon el. Királyunk Ferdinánd nyilványítja, hogy a diétát folytatni fogja. Az ég tudja: mi lesz belőlünk?

Az erdélyi ügy Biharban pártfogást talált; noha a közgyűlés végzésével, úgy mint az a protocollumba ment, megelégedve nem vagyok. E pontra nézve még Szatmár semmit sem tett; de úgy látszik, gondolkoztak róla; s talán fognak tenni valamit.

Hazajöttöm után kevés napokkal írtam hozzád egy levélkét, s mellé zártam a számodra Pozsonyból (hajdani írnokod) Kovács által küldött s Monorban kézadni elfelejtett levelet is. Nem tudva semmit a történtekről Pozsonyba útasítám a csomót; most már nem tudom: hol tévelyeg. De postán küldöttem s recepisse mellett. Talán el nem vész.

Nyilatkozásod, hogy reám bíznád ügyedet, ha esküdt ügyész volnék, először bánatta meg velem életemben, hogy az nem vagyok.

Betegséged híre nyugtalanít; bár e pontról bővebben tudósítanál! A szatmármegyei követek írják Budáról, hogy ott kérdés van: ha te, mostani körülményeidben, fogsz-e a felső tábla üléseiben részt vehetni? Nem tudok törvényt, mely azt tiltaná. Mindenesetre efelől könyörgök: méltóztassál engem tudósítani. Sietek bevégezni e sorokat, hogy még idején Károlba érkezhessenek, s a talán hónap induló táskával mehessenek feléd. Nem tudom kimagyarázni az érzést, mi keblemet dúlja. Annyit naponként világosabban érzek, hogy miután Erdély és te ily körülmények közé jutottatok, ohajtanék ismét országgyűlésen lehetni; s szavamat (mert magyarnak mije van már egyebe szavaknál?) érettetek felemelhetni.

Ölellek forró, szent barátsággal mind a síriglan

Kölcsey

345
PÉCHY LÁSZLÓHOZ

Cseke, márc. 16-d. 1835.

Édes Lacim, kedves barátom,

Hogy Wesselényi jövő május 5-dikére a Kir. Táblára e capite notae kihíva van: e hír Biharban már tudva van. Tudva az is, hogy e kihívás azon beszéde miatt történt, melyet a múlt december 9-dikén a szatmármegyei közgyűlésben mondott. E környülmény miatt ez ügyet nem tekinthetni magányos ügynek. Közhelyen szabadon szólhatni: constitutionális jog; s ha valaki e joggal visszaélt, nincs más bírája azon gyűlésen kívül, melyet a visszaéléssel megsértett. Míg a bíróság a gyűlés birtokában marad: addig az csak a féketlenséget korlátozhatja. De ha a gyűlésen kivűl más bíróság is beleszólhat a dologban: akkor nem többé a féktelenség, de a szólásszabadság ellen vettetik gát. Ki fog közgyűlésen, vagy diétán merész szavakat mondani, bár igazságos ügyben is, ha a távolban tömlöc és pallos mutattatik? Azt hiszem, minden törvényhatóság a közjuss fenntartása miatt köteles ez ügyet fontolóra venni; s a diétán a pört még kezdete előtt elenyésztő indítványt tétetni. Mikor lesz Biharban közgyűlés? nem tudom. De a kir. székben esett változás miatt, úgy hiszem, nemsokára lesz. Lehetetlen, hogy a lelkes Bihar, mely legközelebb Erdély mellett felszólalt, a W... ügyét is elhagyja. Jó lenne e tárgyban a több megyéket is megyei körírat által felszólítani. Könyörgök, édes Lacim, méltóztassál e levél tartalmát több barátainkkal közleni; s a remélhető sikerről engem idején tudósítani. Élj szerencsésen édes barátom, ölellek változatlan szeretettel

rokonod s barátod
Kölcsey Ferenc

Cím: Tekintetes Péchujfalusi Péchy László úrnak, több N. Megyék Táblabírájának. Érsemjén.

346
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, május 16. 1835.

Tisztelt Barátom,

Eötvös Miska e hónap elsőjén indítá hozzád az általa addig készített vizsgálatot. Úgy hiszem a vallomások száma felül volt harmincan; de még maradtak hátra, kik ügyedben tanuskodni fognak. Eddig bizonyosan vetted a küldeményt. Három nap mulva ismét együtt leszek Miskával, s megtudom tőle: meg van-e már minden téve, amit itt tenni lehete? Leveledből, s Eötvös Tamástól, ki e napokban nálam vala, értem, hogy dolgaid kimenetelét nagy lélek-nyugalomban várod. Jobban ismerlek, mintsem az előttem váratlan volna. Tudtam, és tudom én, hogy téged akármi ér, saját magadból s elveid tisztaságából ki nem forgat; de gondban vagyok e szegény haza miatt, melynek sorsa itt a tiéddel kapcsolatban áll. Kínos bizony-talanságban várom, hogy felőled valami bizonyosbat tudhassak. Könyörgök, hagyj valamit, s gyakran (a lehetségig) tudnom magadról.

Pozsonyról csak annyit tudok, amennyi Kossuthnak áprilisi leveleiben áll; mert folyó hónapi tudósításait még nem láttam. Egyik levelének végén fájdalommal olvastam, hogy Deák ismét beteg. Ez ide zárt levélkét írám neki; kérlek általadni méltóztassál.

Itt a kinézések nem tisztulnak. Mához egy hétre, szándékozom jegyzőhivatalomról a lemondást beadni. Ily körülményekben a hivatalviselés a gályapadhoz láncoltatáshoz hasonlít. Erdélyből ide igen kevés, s a kevés közt semmi jó hír nem jön. Gr. Degenfeld Ottó e megyében, Erdőszádán tartózkodik. Én nem láttam; de Miska több ízben volt vele. Bár itteni lakása azon hasznot adná, hogy a szatmári gyűlésekre eljőne. Mennél nagyobb sűllyedésben vagyunk itt, annál inkább szükség lenne a segéd, mely kiemelkedhetésünket előmozdíthatná. Károlból, ha valami tudatni méltó leszen, ismét írok a táskával. E levelet egyenesen innen Pestre menő alkalom viszi Bártfayhoz, kitől egyébiránt haza jöttöm óta egy betűcskét sem vettem.

Barátainkat üdvezlem; ölellek forró, szent barátsággal

Kölcsey

347
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, május 17-én, 1835.

Édes, jó Lacim, Kölcsey Gábor rokonom, ki leányát Tänzer úrékhoz vinni szándékozik, e napokban indúl Pest felé. Első járása hozzád lesz. A tiszteletre méltó Josephine vette magának az alkalmatlanságot, hogy a gyermeknek helyet készíte, s megbecsülhetlen jósága meg fogja engedni, hogy azt, mint keresztleányomat, Pesten töltendő ideje alatt kegyességébe s gondjaiba ajánljam. Légy oly jó, édes Lacim, s e kérésemet tiszteletem mellett add által.

Nyugtalanít, hogy elválásunk óta egyetlenegy levélkét sem nyertem tőled. Nem akarom gyanítni, hogy talán ismét egészséged változott. Kérlek, add néhány bötűvel tudtomra: mint vagy, és mint vagytok?

Eötvös elhozá Stein mappáit. Köszönöm barátságodat e gondoskodásért. Falusi embernek az ily gondoskodás megbecsűlhetetlen. De árát, úgy mondá Eötvös, nem vetted fel. Méltóztassál

azt velem tudatni, hogy kifizetéséről rendelést tehessek; s egyszersmind engedd meg, hogy kérjelek a Rotteck Staatslexikona netalán újabban kijött fűzeteinek megküldésére. Bulwernek lipcsei ángol kiadásából csak hét kötetet bírok; a 8-dik már kijött, s ezt, s ha még talán 9-dik is lenne, ezt is óhajtva várom. Engedd meg az alkalmatlanságot; de ha kinek ily távol minden literáriai közösüléstől van barátja: szánakozásból is kell a számüzötten segítenie.

Károlban mához egy hétre közgyűlés. Bemegyek, hogy Eötvössel találkozhassam; s egyszersmind hivatalomról lemondásomat benyújtsam. Wesselényi ügyében véghezvitt vizsgálat nagyobb részét Eötvös e hónap elején útasította hozzád; úgy hiszem eddig kéznél van. Egyébiránt Wesselényi legújabbi körűlményeiről semmit sem tudok; mert levelét csak múlt hónapban vevém. Abban kevés jó kilátással bíztat; s ez gyötrő állapot.

Erdélyről e közelségben igen keveset tudunk, de semmi jót. Ide rekesztek egy adresszet Wesselényihez, s egy másat Stettnerhez; könyörgök, biztos úton küldd kézhez mindegyiket.

Josephine kezeit csókolom. Helmeczy, Vörösmarty, Schedel, Bajza barátainkat, s Waltherrt üdvezlem. Ölellek forró, változatlan szeretettel.

Ferid

348
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Károly, május 22. 1835.

Szeretett barátom,

Idejövék oly céllal, hogy hivatalomról lemondjak; s ezokért nem is szállottam a főjegyzői szállásra, s a törvényszéki dolgokban sem vettem részt. Azonban Eötvös Miska azt hivé, hogy lemondásomat még most fel kellene függesztenem, azon remény miatt, mert ő és én még talán valami jót tehetnénk, úgy látszatván, hogy az emberek is térnek megfelé. Nekem ehhez nem vala sok reményem, s mindég a lemondás mellett voltam; s ma a közgyűlést megelőző napon, a diétai relációkat általnéző deputációba csak jó szerencsére mentem el. És íme isten hiedelmem felett megsegíte. Hosszú, de nem sikertelen beszédeink által Uraynak nagy ellenküzdése mellett is rámentünk, hogy a megyei törvényszék bírái választását főispáni befolyástól megoltalmaztuk, a törvényszéki publicitást kivívtuk stb. Két igen fontos tárgy volt hátra; Erdély ügye s Wesselényié. Erdélyre nézve Uray a követeknek reprobáltatni kívánta, hogy instrukciójok nem lévén, a nógrádi indítványt pártolták. De húzamos vitatás után engedett, s teljes egyezés lőn, hogy Erdély ezután is pártoltassék. A Wesselényi-ügy ennél is nagyobb vítatás alá jött. Uray tüzesen állítá, hogy ez ügyet Szatmár megye nem pártolhatja; Miska és én számos erősséggel mutogatók a pártolás szükségét. Resultatum lőn, hogy a deputáció végzésre nem jöhetett, s az egész dolog elintézése a közgyűlési vítatásokra hagyatott fel. A kérdés nehéz volt. Egyik alispánt legalább meg kellett vala nyernünk, ha akarjuk, hogy a közgyűlésen el ne bukjunk. Kendéhez menénk; s kértük, s kényszerítettük a hazára: felejtené el ellened levő haragját, legalább választaná el személyedet a haza közügyétől, mely itt fel forog; s állana pártunkra. Eközben Uray is jött, s ennek is szívére támasztók a dolgot. Kende elismerte, hogy a W... akciójában a szólásszabadság veszedelmeztetik, s e veszedelmeztetés következéseit szomorúaknak vallotta. Uray irántad való tiszteletét vallotta, s azon óhajtását, hogy az ügyet örömest látná segítve. De mindegyiknek előtte állott azon hamis szégyen, hogy talán, ha az előbb történtek után, most pártodra kelnének, alispáni tekintetük kompromittáltatnék. Ezekért alkut ajánlottak, hogy t. i. a megye a W... ügyéről in publico ne szóljon se jót se rosszat; hanem az első alispán írja meg Darvaynak, hogy ők (a követek) a W... ügyét, ha

indítványba tétetik, pártolni (a szabadszólás principiumából) el ne mulassák. Uray pedig becsületére igérte, hogy a követek e szellemben teendő enunciációját helybenhagyólag fogadandja. - Ez alku engem gondolkodóba ejtett; de Miskával együtt látván azt, hogyha a tárgy közgyűlési vítatásra jön; s Uraytól ostromoltatik; Kendétől pedig nem pártoltatik: bizonyosan elbukik - arra határoztuk magunkat: fogadnók el ez alkut. Így az ügy a diétán pártolva lesz; a szatmármegyei követek jó világításban állanak; a megye árnyékában marad - de ez utolsóról nem tehetünk.

Eszerint holnap a követekhez staféta megy - így igérte Kende! Azon staféta viszi e levelemet hozzád, s még egy másat Miskától. Kevés napok előtt Bártfayhoz küldöttem számodra egy levélkét. Ezekből talán lehet mégis remélni, hogy ha első beléptünkkor mindent nem nyertünk is úgy, amint kellett volna, amint a megye becsülete kívánta volna; de mégis útat törtünk; s talán-talán időről időre liberálisb instrukciót eszközölhetünk. E kinézés miatt engedek Miska tanácsának; s ezúttal még hivatalomat jobb remény fejében le nem mondom. Noha - kénytelen vagyok vallást tenni - e hivatal nagy terhemre van. S csak szerencsés siker a haza ügyére nézve teheti, hogy még továbbra is megtartsam.

Dolgaidról annyit tudok, hogy pöröd megkezdetett; s hogy amiatt a nádor Bécsbe járt. Méltóztassál valahogyan tudósítani, - talán Darvay a megyei relációkkal elküldhetné leveledet - mint állasz? s a diéta teszen-e, s mikor, valamit reád nézve?

Deák beteg-e? Bártfay után neki is írtam. Kérlek, tudasd vele e levelet, hogy lássa, miképp még hivatalban vagyok, s mi okért? s mi remény miatt?

Balog, mondják, nincs Pozsonyban. Barátainkat egytől-egyig ölelem. Élj szerencsésen! Ölellek szent barátsággal

Kölcsey

349
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

NKárol, május 25d. 1835.

Édes Barátom, hívatalos leveleidet vevém, s csak környülményeim tevék, hogy reájok nem válaszoltam; mert hiszem a válasz úgyis üres lett volna. Kopasz László levelét a Zsarojániaktól kikérni nem oly könnyű. Tudod, mily félénkséggel őrzi a magyar nemesség, s tedd hozzá - tanulatlan nemesség mint ezek, kikről szó van - a maga leveleit. Ezt tudva a megyei első alispányt kértem meg, hogy a Társaság ohajtását eszközölje. Igérte; de a levél címét elfeledvén, kénytelen volt ígéretét halasztani. Most általadám neki sürgető leveledet; s úgy hiszem, a kívánság teljesítetlen nem marad.

A görög szók kiírására lett kineveztetésemet nem nagyon köszönöm. Lexicographuskodni bizony nem nagy boldogság. Azonban lassanként teszek valamit.

A tragoediákat, és tizennyolcat! elolvasni alkalmasint érdemel annyi jutalmat, mint amennyi a legjobbra tétetett. Ha már csakugyan ítélgetnem s olvasgatnom kell: annál jobb, mennél hamarabb. Egy hónap alatt talán készen lehetek velök, ha nem rendkivül izmosak.

Élj szerencsésen édes barátom! Ölellek változatlan szeretettel

Ferid

350
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károly, május 27-én 1835.

Édes jó Lacim, ide jövék oly szándékkal, hogy hivatalomról lemondok. Nem is szállék a megye házához, nem is vettem részt a törvényszék-ülésben. De Eötvös nagyon akará, hogy ezúttal még ne mondjak le, azért is, hogy bizonyos embereknek triumfust ne csináljak; de sokkal inkább azért, mert neki reménye van, hogy a diétai instrukciókra kedvezően folyhatunk be. Engedtem, s résztvevék a diétai relációk pertractátiójában; s Eötvöstől segítve kivívtam, hogy követeinknek Erdély mellett adott votuma (kemény ellenszegülés mellett is) helyben-hagyatott, s kivívtuk azt is, hogy követeink Wesselényi ügyét, ha diétai vitatás alá jön, pártolni fogják, s pártoló szavazatok idehaza dicsérettel fogadtatik. Emiatt a staféta hozzájok tegnapelőtt estve indúlt el. E két ponton kívül egyebekben is a státusok táblájának liberális indítványaik elfogadtattak. Szóval, e próbával okom van megelégedni. Így búcsúmat a hivataltól (tőle való nagy unakodásom ellenére is) ezúttal felfüggesztem. Minthogy te s a mi Palink sorsom miatt baráti részvéttel vagytok: szükségesnek gondoltam ezt veletek tudatni. De nincs annyi időm, hogy kétszer írjam meg a tudósítást; azért könyörgök, tudasd, azaz, láttasd e levélkét Palival. Nagy dolgokat itt nehezen fogunk mindemellett is tehetni; de ki fog nagyot tehetni valaha ez Árpád és Verbőczi vérével, mely lakja a vérrel szerzett szent földet? Én óhajtok minél hamarabb egészen visszavonúlhatni; mit isten úgyhiszem rövid időn megád.

Kölcsey Gábor eddig Pesten van. Írtam nehány sort tőle is. Josephinád kezeit csókolom. Lénit s barátainkat üdvezlem. Ölellek édes, jó Lacim!

Ferid

351
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Cseke, július 6d. 1835.

Édes Barátom,

Kopasz László levele iránt Zsarolyányban mind eddig hijában kutattunk. Nemes Csékéék úgy gyanítják, hogy azon levelet apjok (ki Pestre sokat járt, leveleit magával hurcolta, de ivogatni szeretett) valahol valamellyik útjában elvesztette. Kende alispán igéri, hogy mindemellett is a levélkeresést folytatni fogja; s ha talán sikerül fáradozása, azonnal hírt adok.

A tragoediákat keresztül olvastam, t. i. azon 16 darabot, miket két csomóban hozzám küldél. Még hátra lévén két vagy három darab, mik eddig ide nem érkeztek, (mert úgy tetszik 19 darabot írtál bejöttnek lenni) véleményemet ezúttal ide nem csatolhatom. Bár a hátra maradtakat minél előbb küldenéd, hogy keresztül olvashatnám. Félő, hogy ha sokáig elmaradnak, addig a most elolvasottak emlékezetemben hervadni fognak.

Philológiai értekezést nehezen küldhetek. Környülményeim, s érzeményim a legújabb diaetai hírek után minden gondolataimat más tárgy felé vezetik.

Ölellek változatlan barátsággal

Kölcsey Ferenc

(A lap alján, más kézírással:

Felbontatván a sértetlenül érkezett 2 csomó szomorújátéki pályairatok, hibáztak a teljes számból: 1. Záh Klára, 2. Johanna és 3. a Hasonlás címűek. - Nagy Ferenc Leíró.)

352
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, július 12. d. 1835.

Édes Zsigám, Kossuth leveleit ide zárva küldöm. A kedvetlen történetet már előbb Eötvös Tamás leveléből tudtam. Szép volt tőled, hogy a kisgyűlésből utasítást adattál. Nem képzelek embert, a konsztitucionális szabadságnak oly ellenségét közöttünk, hogy a kisgyűlés tettét hibásnak tartaná. - Azon tett hálát érdemel; s ha reményem ellen, valaki lenne, ki benneteket megtámadna, egyik leszek, ki mellettetek életre és halálra fogok harcolni.

Mi lesz a diétából? csak isten tudja. A szabadszólás tárgyában történt fatalitáshoz jön, hogy a két tábla közt egyességbe ment reprezentációk, amiatt, mert a főrendek az adresszre nézve megegyezni nem akarnak, fel nem küldethetnek. *Pozsonyban* ezen akadály miatt azt kezdék gyanítani, hogy az országgyűlést szétoszlatják. S ezen elosztalás a *hessen-darmstadti*, *londoni* és *erdélyi* eloszlatás után ily rövid idő alatt már negyedik lenne Európában. De mit is lehetett egyebet várni a megyék téli magaviseletök után? - Én mennék *Viskre*, de vesztemre éppen a múlt télen kellett építéshez fognom. Ölellek változatlan barátsággal.

Nem mégy-e keresztül itt e napokban?

K. F.

353
BAJZA JÓZSEFHEZ

Károly, szeptember 7-én, 1835.

Kedves Barátom Uram!

Verseinek szép kötetéért bemutatom köszönetemet. Előbb kelle vala azt tennem; de körülményeim olyak valának, hogy e közelebb múlt néhány hétben semmi levelet nem írtam. Midőn barátainknak írunk, rosszúlesik azt gondolni, hogy talán a biztos sorokat idegen szem betekintése megszentségteleníti. E gondolat bizonyos idő óta megfoszt engem az örömtől, hogy barátaimnak gyakran írhassak.

Bártfaynkról régen nem tudok semmit. Bár tőle, vagy valaki mástól hallhatnám egészségben létét. Én a nyarat egészen Csekén töltém; s csak gyűlésekre jövék ide, hol aprólékos gondok közt a hivatal órái egymást száraz egyformasággal tolják. Vágyva vágyok haza könyveim közé; mert életem otthon most olvasással mély nyugalomban telik.

Mint folytak az akadémia ülései? óhajtanám tudni. Vala-e szó titoknokról? és Schedel meg van-e választva? Én nagyon óhajtom, hogy meg legyen.

Adja által kedves barátom uram üdvezletemet Bártfaynak s tiszteletre méltó nejének. Helmeczyt, Vörösmartyt, Schedelt és Waltherrt ölelem. Éljen szerencsésen, s emlékezzék némelykor rólam is.

Kölcsey

354
SZEMERE PÁLHOZ

Károly, szeptember 12. 1835.

Édes jó Palim, oly régen nem tudok rólad, oly régen nem tudattam magamról semmit, hogy e kölcsönös hallgatás miatt oly messzére látszunk egymástól állani: mintha a nyugoti óceán feküdnék közöttünk. Én a nyáron Viskre készültem fürdeni: de addig készültem, holminak megtörténését addig vártam, míg az építés ideje eljött, s én építeni kezdvén, honn maradék. Mert tudnod kell, hogy házam homlokát az udvar felől kitoldattam, hogy csinos téglakerítést rakaték s több efféle. Azonban beállottak a gyűlések, s ma három hete, mióta aprólékos, de széllyelszóró munkálkodások közt itt ülök. Látnod kellene mint, s mily komolysággal olvassa az országgyűlési szónok a szennyes instanciákat, papirosaiknál még szennyesebb foglalataikkal. De hiszen a környülmények ezerképpen változnak; s vagynak idők, midőn instanciákat olvasni bátorságosabb, mint a haza dolgaival tépelődni. Azonban te tudod, hogy ilynemű *bátorságosság* nekem nem kenyerem.

Mi szép lett volna, ha elmult nyáron addig útazgass, míg végre Csekére is elvetődjél. Az ég tudja, mikor látjuk ismét egymást!

Mint mentek végbe az Akadémia ülései? A szomorújátékok közül volt-e vagy egy száz aranyas? Olvastad-e véleményemet a pályázókról? S mit mondasz reá?

Én nagy ártatlanságban élek, azaz, nem dolgozom semmi literátori dolgokat. Otthon olvasással töltöttem a napokat; s azt leszek teendő hazatértemmel újolag.

Pörlekedem is, édes Palim! Proportionalis pöreinknek erdeinkre s a csekei határra nézve e télen végét akarjuk szakasztani. S ha semmi véletlen közbe nem jövend; jövő nyáron, Csekére vetődvén, új principiumokon épült gazdaságomban fogsz találni. Mert nálunk új az, ami másutt avul.

Egészségtek miként áll? Jártatok-e Trencsinben? Döbrentei úgy íra, hogy budai fürdőből Rankra mentél.

Ölellek, édes Palim; Borcsád kezeit csókolom. Pepit és Kálmánt egészségben hagytam otthon, de két hét óta nem hallottam rólok semmit. Isten veled!

355
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, szept. 27. d. 1835.

Édes Zsigám, szerződésteket gondolkozásom szerint jobb (legalább más) rendbe szedve, a lehető egyszerűséggel elkészítettem, s ide zárva küldöm. Azon megjegyzéssel, hogy kívánságod szerint kész leszek rajta változtatni.

Wesselényi levelét köszönöm. A diéta állásáról vigasztalót ír. *A barsi és pesti lelkes jelenetek*, a rezolúció szigorúsága, s a főrendek viselete új elevenséget öntöttek a rendekbe; s remélni lehet, hogy az országgyűlés vége - ha jót nem tehet is - kárt nem hozand. Magáról írja, hogy Erdélyben elfogatása újra parancsoltatott, s így örökéből és sajátjából kiküszöbölve él.

Azon reményben, hogy október elsőjén látni foglak, ölellek változatlan szeretettel.

Ferid

356
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, október 3-án, 1835.

Édes Lacim, ha a nyúgoti óceán feküdnék közöttünk, nem kellene ily soká hallgatnunk egymás iránt. De postán írni nem szeretek; alkalom pedig ritkán van. Most Kende indúl e napokban felétek; s tőle írom e sorokat.

Döbrentei által tudom, hogy Schedel titoknok, amit óhajtottam; de az akadémia üléseiről nem tudok egyebet, mint ami az újságlapokban áll. Magam semmi esetre nem mehettem fel; de ezáltal úgy vélem nem igen vesztettem egyebet, mint azt, hogy titeket nem láthattalak.

Néhány hét előtt írtam Bajzának néhány nyomorúlt sort. Az idők körülményei elveszik az embernek a levelezéstől minden kedvét. Én annyira jutottam, hogy legkedvesebb barátaimnak sem írok örömest; annyi mindenféle jut eszembe.

Pedig szükségem van nemcsak barátságtokra, de segítségtekre is. Úgy elszigetelve élek itt, hogy csak könyveket sem hozathatok magamnak, ha segédkezet nem nyújtatok. Kölcsey Gábor által előfizettem Galetti Allgemeine Weltkunde-jára; s akkor kaptam is általa kilenc füzetet; de a többi hat mai napig is odavan. Ő azt mondja: az előfizetési jegyzéket nálad hagyta. Könyörgök azért, juttass a hátramaradt hat füzet birtokába.

Rotteck Staats-Lexikonjaiból is csak az első füzetet bírom. Lehetetlen, hogy azóta több is ne jött volna ki. Kérlek, szerezd meg azt is számomra. Valamint Bulwer lipcsei angol kiadásának nyolcadik s több köteteit is. Mert csak hét van nálam.

Engedd meg, ha terhedre vagyok; de csekei embernek ily ügyben szolgálatot tenni: keresztyéni kötelesség.

Egészséged mint áll? s mint Josephinédé? Messze és homályban élek, de azért emlékezzetek rólam olykor-olykor.

Wesselényitől e napokban vettem levelet. Barátainkat ölelem. Isten veled, édes Lacim.

Ölellek ezerszer.

Ferid

357
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károly, november 27-én, 1835.

Édes, jó Lacim, Kendéné által küldött leveledet a könyvekkel együtt sok örömmel vettem. Isten áldjon meg érettök! Bár azt tudhatnám minél előbb, ha egészséged tartósan jól áll-e? Bizodalmatlankodásod az orvosokban bizony nem alaptalan. De hiszen bizodalmat érdemlő ember, az állatok ezen fajának egész számában nem felette sok van. De van, mégiscsak van ember, kiben bízni lehet. Ezen egy gondolat elég az emberiséget előttünk becsben tartani. Napoleonnak mint minden más kis embernek is elég oka volt embert nem becsülni; de a szent-ilonai szirton, a balsors kezeiben, alkalma volt egy Bertrandban, Las Casasban stb. tapasztalni, hogy a sok nem becsülni valóban van becsülni érdemes is. E tapasztalást tenni, kis embernek könnyebb, mint neki a nagynak. Azonban engedje Isten, hogy az orvosok kezeik közűl minél előbb, s hosszú szép évekre szabadúlj ki; amit én óhajtok és hiszek egyformán.

E nyarat építésben töltém; s új építésre készülök jövőben. Terhes pörekkel is küzködtem, jószágocskát is szereztem, sokat gondoltom, keveset teljesítettem, s mindemellett is emberűl és igen szembeötlőleg meghíztam. S mindezeket egybevetve azt húzhatod ki, hogy Manichaeussá még nem lettem, azaz e világnak a rossz lélek által igazgatását általánosan még nem vagyok kénytelen hinni. Mert hogy imitt-amott, s néhol roppant és temérdek tereken és tartományokon keresztűl csakugyan igazgat - ezt tagadni a legnagyobb optimistának sem lehet.

Wesselényitől októberben vettem levelet; azóta róla semmi részletest nem tudok. Ha valamit tudsz; kérlek add nekem is tudtomra.

Azt is óhajtanám tudni: a literátori világban mi történ? Az új titoknokkal mint történ a levelezés? Szállását nem tudom. Pedig óhajtanék hozzá írni.

Könyörgök: méltóztassál könyveimről folyton gondolkozni. Várom általad.

Rotteck Staats-Lexikonának 5-dik és következő fűzeteit.

Bulwer 8. és 9. darabjait, s ha kijön a 11-diket. (A 10-diket most küldéd meg.)

Még két nagy kérésem van: Egyik Bentham munkájit illeti. Még Pozsonyban meghozattam a bruxellesi francia kiadás szerént a három első darabot s a 4-ik darab első felét. Azóta a 4-ik darab második fele is bizonyosan kijött, s talán több is. Méltóztassál Heckenastnál erre nézve rendelést tenni. Mert nem szeretném a nagy ember munkáit csonkán bírni. Címje: *Oeuvres de Bentham à Bruxelles*. Egy kötetet 6 pft-jával és így felet 3 frttal fizettem Pozsonyban.

Másik ez: *Abraxas Geschichte der englischen Constitution oder Verfassung* (könyv nélkül nem jut eszembe). Ennek első kötetét bírom, mert több még nem jött vala ki. Könyörgök ennek is utána járatni; s ha a második kötet kijött volna, számomra meghozatni. Kínos lenne, ha könyveim lakom távolsága miatt csonkán maradnának.

E levelet a táskától vagyok küldendő. Két levelet zárok ide; egyet a tiszteletreméltó Josephinénak, másat Kölcsey Tóninak, s ennek még egy csomót atyjától. Ne feledd egészséged állapotját részletesen tudtomra adni. Helmeczynknek tegnap írtam egy félig hivatalos - takarmánybőségről szóló levelet. - Aurórát még hirdetve nem láttam, pedig a novemberi vásár elmúlt. Hát a Trattner-Károli Aurórája kiadatik-e, s ki által. Erről sem tudok semmit.

Mindezekből láthatod, hogy messze, s mint közmondás tartja, isten háta megett lakó ember sok kérdéssel és megbízással szokott alkalmatlan lenni. De miért tartasz te barátot Csekén? Nem igaz-e? hogy a hiba a tied?

Helmeczyt és Vörösmartyt és Bajzát és Schedelt és Tasnerrel együtt a derék Waltherrt üdvezlem.

Ölellek forró barátsággal!

Ferid

358
SZEMERE PÁLHOZ

Nagykároly, nov. 27. 1835.

Édes jó Palim, negyed napja, hogy utolsó leveledet venni örömem volt. Bajos dolog, hogy levelezésünk oly késedelmesen foly! Mi e téj- és mézfolyta hazában oly elszigetelve élünk egymástól, mintha

oúreá τε σκιόεντά, θάλασσα τε ήχήεσσα

azaz, árnyéklott bércek és tenger zúgó vize feküdnének közöttünk, Homér apánk szerént. De, édes Palim, nincs jobb bölcseség, mint úgy venni mindent, mint isten birnunk engedé. Az a békétlenkedés nyomorúlt állapot. Tudunk változtatni sorsunkon? Erősek vagyunk fékezni a körülményeket? Rajta! Óriási erőt kifejteni, ha mindjárt szakadunk is bele, dicsőséges érzelem. De vinnyogni mint gyermek, vagy toporzikálni mint makacs hölgyecske, s mégis csak szenvedni ami nyakunkat nyomja - pfuj! ez férfihoz bizony illetlen. Vinnyogtam, toporzikáltam én is valaha. - Most hol tennem lehet teszek, hol nem lehet - öszvedugom kezeimet, s gondolom magamban: rengj, dörögj, mennykövezz, vagy amit akarsz; de azt nem teheted, hogy én, ne legyek én!

Íme, édes Palim, a 45 éves Ferinek filozófiája. Ebből láthatod, hogy isten az embert mégis csak tökéletesülhető valaminek teremte. Azaz, hogy az ember 45 éves korában, ha nem sokkal is, mégis valamivel okosabb, mint 20-dik évében. Addig él, keres és tapogat, még egyszer annyit mégis megtanul: miképpen a szerencse és szerencsétlenség igen sokszor és legtöbbszer magában az emberi kebelben van. Azért boldog körülmény és boldogtalan ember, s viszont boldogtalan körülmény és boldog ember - nem lehetetlen dolgok.

Quod petis hic est
Est Ulubris, animus si te non defici aequus.

Ezt, ha még jól jut eszembe, Horác apa mondja; s e citáció egyszersmind bizonyságot tesz előtted, hogy még emlékező tehetségemet örökösen el nem vesztettem.

Egy nagy bölcseség van még, mire életem minden napjaiban erős igyekezettel törekedtem; de mitől még most is nagy távolságban vagyok. Megtartani a lélek nyúgalmát megrázó esetekben is, még nem elég; de megtartani a lélek mindenkori termesztő erejét - hogy t. i. sem baj, sem kebelhullámzás, sem semmi, gondolataink öszveszedésétől s papirosra tételétől vissza ne tartóztasson - ezt elérni nem tudtam. Lehet, még tudni fogom ezt is - bár ne későn! negyvenöt éves embernek - ha ifjú lelket is érez fejében és szívében - az idővel nagyon kell gazdálkodnia.

Sok hibája van minden halandónak, tehát a te barátodnak is. Egyik fő hibám a restség. Restség nem gondolkozni, de írni. Különben vidám vagyok; s gondjaimat talán nagyon is láb alá tapodtam. Ez fő oka egészségem derék voltának, s tudnod kell, hogy meghíztam, s hasam elég tisztességesen megkerekedett. Ily emberektől, mond Caesar, mint ez a pohos Dolabella, nincs mit félni - de az a száraz tagú Cassius - az őhozzá hasonlók veszedelmes emberek.

Látod ebből édes Palim, hogy kövér hasak kövér fejeknek tartattak már a Krisztus előtt. Megvallom, nem nagy dícséret. - Legyen! a Dolabellák nem dicsértetnek ugyan, de nem is üldöztetnek; s ki nyúgalmát a dicsőségnél feljebb becsüli, talán könnyebben eléri célját, mint az, ki nyugalmának árán akar venni dicsőséget.

Azt írod, nem haltál meg, bár élni megszüntél is. Nem így, édes Palim! Ne haljunk meg, ha élni megszününk is - a mi jelszavunk ez.

Házamról tudakozódol? Tornácocskáját lerontottam, s helyette kamrácskát és fürdőszobát rakattam. Az előszobába kemencét tétettem, s könyvtáromat az ebédlőből a kapu felé nyiló szobában állítám fel. Észak és nyugot felől kőkerítést állítottam, s mindezt saját meiszterségem alatt. Két telket zálog alól váltottam ki udvarommal szemközt, s tavasszal cselédeimet s marháimat odaköltöztetem, s magam zöld fű közt s ültetendő fák árnyában maradok.

Pepi és Kálmán egészségesek s ölelnek benneteket. Isten veled édes Palim, óhajtásod szerént annyit fecsegtem magamról, mennyire bizvást felkiálthatsz: ohe jam satis est!

Borcsád kezeit csókolom, ölellek ezerszer.

Feri

359
BAJZA JÓZSEFHEZ

Nagy-Károly, február 23-án, 1836.

Kedves Barátom, tegnap vevém becses levelét s az Aurórát. Fogadja el köszönetemet. Én itt a gyűlési tárgyakkal vagyok elborítva; múlt hetekben huzamosan ültem otthon, s bizony ráértem volna holmit írogatni; de az ég tudja, mi tompító állapot foglalt el úgy hogy karácsonytól eddig semmi figyelemre méltót nem tettem. Ily esetben kevés érdekest várhat barátom uram tőlem. Az Aurórát minap Szatmárt forgattam oly hirtelenséggel, hogy alig ragadt valami emlékezetembe; de darab idő óta emlékezetemet gyengűlni érzem; pedig emlékezet ereje nélkül az élet keveset ér. Gróf Széchenyi házasságát a hírlapokból értettem; de Wesselényiről semmi részletest nem tudok. Bár róla valamit hallhatnék! Nem tudom, ha Bártfay nincsen-e róla tudósítva? De ezen barátunk is elnémúlt ránk nézve; legalább múlt év végső heteiben írt levelemre mindezideig nem válaszolt.

A nádori közbenjárás kimenetelét eddig talán Pesten tudják. Én nyugtalanúl várok minden postát eziránt. Országgyűlésünk katasztrofája, s a megyék jövendő állásaik e ponttól vannak felfüggesztve.

Bártfayt s tiszteletre méltó asszonyát, Vörösmartyt és Helmeczyt ölelem. Schedelnek ma írtam néhány sort. Ölelem szíves barátsággal.

Kölcsey Ferenc

360
SZALAY LÁSZLÓHOZ

Nagykároly, február 23. 1836.

Édes Lacim,

múlt évi decemb 15dikén költ nagy kedvességű leveledre, csak most megy válaszom. Csekén, messze minden póstától, későn veszem leveleimet, s későn felelek, pedig mi volna méltóbb hamar feleletre, mint ezen te leveled?

Ismerem a kinos állapotot, melyről panaszkodol. Oly keserű éveket én is éltem az ifjúság napjaiban, midőn szív és lélek messze, határozatlan tárgyakért csapongott; keresett utat, hol erejét munkába önthesse; s gyötrelmeket szenvedett, mert tárgy és pálya nélkül magára hagyatva saját lángjaiban küszködött. Veszélyes állás, ha ifjúságunk erejében hatni nincs alkalmunk. Mi könnyen elsötétül illykor a kebel; s nem lelvén kielégítő pályát, mi könnyen vonjuk magunkat békétlen munkátlanságba; s tetszünk magunknak ha erőnk öntudatában magunk magunkat elnyomorítjuk, s ellenkezésbe hozzuk lelkünket önmagával. De ez állapotból kell, szükség teljes erőből kifelé vergődni. Hidd el nekem ifjú barátom az én ifjúságom évei kinosabbak valának a tiéidnél. Falura zárva, hol sem emberi kebel nem nyilt felém, sem könyv nem vala, mibe olykor pillantsak; szükséggel küzdve, teljes munkátlanságra kárhoztatva, s familia nehéz de szakaszthatatlan kötelek közt - nem; erre gondolni még most is keserű. Mit adtam volna egy pillantatért, mit Pesten töltheték vala! Oda mentem végre; s legelső miről gondolkoznom kellett a visszamenéssel volt. És nézd még sem sülyedtem el; mégis utoljára nyilt pálya, mely lelkemnek teljességét foglalatoskodtatta! Nem képzelheted, milly erős az ember, ha körülményeivel, ha ön magával férjfiasan küzdeni megtanult.

Bár irnál minél többet. Prózád azok közé tartozik, mik lélekre hatnak; s ebben s verseidben melegség s mélység van. Ennyi erővel, és Pesten mit nem lehet tenni. Hidd el nekem, az iró többet tehet, mint önmaga gondolná.

Szemerénknek múlt november végén vagy december elején postán irtam hosszas, körülményes levelet. Nem válaszolt. Könyörgök irj valamit róla, s magadról. Ölellek forró barátsággal. Pepi és Kálmán üdvözleteket küldik.

Isten veled!

Kölcsey F.

361
ISMERETLENHEZ[30]

Nagykároly, martius 2. 1836.

Hochzuehrender Herr,

Um Ihrem Verlangen willfahren zu können, muss ich Ihnen die Frage vorlegen: wer der Redactor Ihres Almanaks seyn wird? Ich hoffe, Sie haben einen, in dem Kreise der ungarischen Literatur mit Ehren genannten Mann gewählt. Haben sie es nicht gethan: so würden weder des Alex. Kisfaludy, noch irgend eines andren Werke ihre Unternehmung vor dem Falle sichern. Wir haben unter andern ein Beyspiel an der Aspasia des Kovacsóczy. Ihm

[30] Talán Heckenasthoz, ld. a februári levelet hozzá.

half nichts, dass er Beyträge vom seeligen Kazinczy, vom Szemere und mir bekam; die Unternehmung ist mit Schmach gefallen, und hinterliess mir eine Warnung, die ich seitdem sorgfältig benutzt: nicht einer jeden Unternehmung blindlings beyzutreten. Mit der Hoffnung, dass meine Bemerkung nicht ungünstig aufgenommen wird, erwarte ich ihre baldige Antwort. Fällt es genugthuend aus, so werden Sie meine Beyträge sobald erhalten; in keinem Falle aber werde ich das mir anvertraute Geheimniss verrathen. Ich bitte mir fortdauernd ihrer wohlwollenden Gesinnungen

ihr gehorsamer Diener

Kölcsey Ferenc

362
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károly, március 11-én, 1836.

Édes, jó Lacim, múlt év végével a táskától küldött levelemre mindeddig sem kaptam választ; mit hivatalos elfoglaltatásodnak tulajdonítok. Mert hogy rólam el nem feledkeztél, arról bizonyságot tesz a csomó, melyben általad Bulwer 8. és 9. köteteit, s a Rotteck Staats-Lexikonának három újabb fűzetét nagy örömemre vettem. A csomókhoz volt zárva Heckenastnak árjegyzéke, mit most kifizetnék, hanem ha ugyan Heckenast megszólításánál fogva reményem nem volna, hogy őt munkácskáimmal kifizethetem. Ha ez meg fog történni, jó; ha pedig nem, akkor pénzbeli kielégítésről teendek rendelést.

E levélbe tettem 100 váltó frtot, mely summácska Tänzer úréknak lesz általadandó; az Antonine neveltetéséért egy évnegyedi fizetésűl. Direktor Fleckl úr oly kegyes volt, hogy e levélnek a pénzzel együtt elvitelére magát ajánlotta.

Légy oly jó, s tudass magadról valamit. Direktor úrtól örömmel hallottam, hogy Szentesen - a kiszabadítás szép munkájában meglehetős egészségben vettél részt. Ez a szentesi ügy előttem igen fontos; s azt akarom hinni, hogy az elmellőzött 5. cikkely egykori - talán nem messze álló - diadalmára előkészületűl szolgál.

Szemeréről régóta nem tudok semmit. Postán, múlt év végén hozzá küldött levelemre mai napig sem válaszolt. Kezéhez ment-e a levél? azt sem tudom.

Egy-két nap alatt indúlok haza: s talán fogok valamit dolgozni. Schedelnek és Bajzának nem-régen írtam. Isten áldjon meg, édes Lacim! Josephine kezeit csókolom; barátainkat üdvezlem. Ölellek ezerszer!

363
KÖLCSEY ANTÓNIÁHOZ

Nagykároly, március 11-d. 1836.

Kedves Antonine, leveledet s ajándékodat vevém sok örömmel. Jól esik látnom, hogy naponként előhaladsz, s még jobban esett leveledből olvasnom, hogy minapi intéseim követését ígéred. Tedd azt, kedves leányka; s hidd el, hogy a jólgondolt intést készen követni idvességre visz. Édesapád kérésemre, de saját hajlandóságát is követve meghatározta, hogy Pesten maradásodat meghosszabbítja. Élj szerencsésen; s vidd meg üdvezletemet tiszteletre

méltó nevelőidnek. Szívemből ohajtom, hogy ha majd Pestre felmegyek, jónál és dicséretesnél egyebet rólad ne halljak. Ölellek!

Kölcsey Ferenc

Boritékcím: Kölcsey Antóniának Pesten.

364
SZEMERE PÁLHOZ

Nagykároly, március 11. 1836.

Édes jó Palim, mult év végén meglehetősen hosszú, körülményeimről bőven szóló levelet írtam neked s azt postán küldém el. Vetted-e? nem tudom. Azon idő óta sem kéziratodat nem láttam, sem híredet nem hallottam, s gondban vagyok miattad. Nem akarom, nem merem gondolni, hogy talán a telet betegen töltéd. Hiszen a tél kemény volt ugyan, de száraz és tiszta; s ilyenkor az egészség türhetőleg állhat fenn. Könyörgök, édes Palim, tudass magadról valamit; mert barátaink sorsa felett bizonytalanságban lenni: az élet tetemesb gyötrelmei közé tartozik.

Ami engem illet, én változatlanul tartó egészségben élek hosszú idő óta. De ha e részben dicsekedhetem: munkásságommal hasonlót nem tehetek. Karácsonytól február végéig alig tettem egyebet újságolvasásnál. Azonban ne hidd, hogy a boldog semmit sem csinálók rendébe örökre beállottam; ezt rövid időn tettel fogom megcáfolni.

Nem tudván mikor jutand e levél kezedbe: bővebben nem írok; de ha ismét hallhatok rólad valamit, azonnal hosszabban írok.

Pepi és Kálmán egészségesek, s köszöntést küldenek Pécel felé. Borcsád kezeit csókolom. Ölellek forró szeretettel.

F.

365
EÖTVÖS JÓZSEFHEZ

Nagykároly, május 3d. 1836.

Édes Barátom,[31]

kedves leveled otthon Csekén vevém; de már készűlőben valék ide a gyülésekre. Azért e dallal nem készülhettem el. Itt tized napja vagyok, s polgári éltünk ügybajai köztt nem kis feladás volt tizenkét versszakot készítenem. A 10dik szak végét s a 12diket egészen más fordulattal készítém, mint az eredeti vala. Símítani a verseken nincs időm; mert nagyon elfogna késni; pedig hiszem, eddig is késett. Tetszésed szerént némely változásokat tehetsz. Mit fog az akadémia barátod dalairól ítélni? meglássuk. Ha emlékbeszédet enged e felette tartanod? Erre felelni nem merek. Akadémiánk szokása szerént eddig csak a rendes Tagoknak tartottak ollyakat; s te tudod, hogy szokásokat változtatni, aristokratai institutiók közt nehéz;

[31] A levél elején A z i f j ú c. versfordítás (Palocsaytól) 12 szakasza áll.

pedig Akadémiánk institutiói is ollyanok. Egyébiránt jövő naggyűlés alkalmával tapogatózni lehetne: van e kinézés ohajtásod teljesítésére?

A mi Eötvös Miskánk tegnap előtt fogott hazulról hosszú útára indulni. Nagyon fáj nekem e derék férfiú távozása, kire itt oly felette nagy szükség van.

Kérlek, ird meg minél előbb, ha e levél kezedhez ért e? Valamint azt is, mikor mennek P... dalai sajtó alá? Bajoktól elborítva többet ez úttal nem írhatok. Élj szerencsésen; ölellek változatlan barátsággal

Kölcsey F.

366
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, július 2-án 1836.

Édes Lacim! Márciusban levelet küldék neked, s Fleckl direktor úr által pénzt Tänzerék számára. De te nekem semmit sem írsz. Csak mások által, csak bizonytalan s ki nem elégítő híreket hallok felőled.

Itt küldöm az akadémia kincseit, ti. a vígjátékokat s filol. pályamunkákat. Könyörgök add kézhez minél előbb. Ez idezárt levél Schedel és Kossuth urakhoz hasonlóan sürgető.

E csomókat talán az uradalmi sáfár viendi. Ötvenöt pengő forintot adatok neki által. 40 e summából illeti Tänzer urat, a Kölcsey Gábor lyánykájáért. 15 magának a kislyánykának megy. Kérlek, vedd kézhez a summácskát, s ez idezárt levéllel együtt add által Tänzer úréknak.

Szemeréről semmit sem tudok, éppen mint rólad; ti derekasan el tudtok az isten háta megett lakókról feledkezni. Azt kell hinnem, nem is örömest gondolkoztok rólam; s ez oka, hogy levelemet hosszabbra nem is nyújtom.

Josephinéd kezeit csókolom. Barátainkat ölelem. Csókollak ezerszer.

Kölcsey F.

367
DÖBRENTEI GÁBORHOZ

Cseke, jul. 3d. 1836.

Tekintetes Titoknok úr,

A 8 vígjátékot s hat filológi pályaírást múlt hónap végén vevém. A vígjátékokkal csakhamar készen valék; mert lelkem fájdalmában kell megvallanom, hogy azok a legelső, vagy inkább egyetlen egy sebes általolvasást is nem érdemlik. Elveszettnek tartom a két napot, melyet olvasásokra fordítnom kelletett; s ily kinyilatkozás után bővebb ítéletet mondanom nem szükség.

A filológi pályaírásokat ami nézi.

(Ettől fogva ld. az I. köt.-ben az *Akadémiai birálatok* alatt, a Vélemény nyolc-vígjátékról és hat filológi pályaírásról címen;

A levél befejező része a következő):

Mindezen pályamunkákat sietek visszaküldeni. Jövő héten megy Pestre alkalom Károlból. A károli táska ily nagyságú poggyászt nem hordozhat.

Berzsenyi emlékbeszédével készen leszek; de azt magam felvihetni nehezen fogom. Gyűléseink auguszt. 22dikétől szeptember 10dikéig fognak tartani. Ezeken jelen kell lennem; mert bizonyos küldöttségi tárgyban fognak jelentést tenni, *mitől a jövő országgyűlésre adandó utasításunk nagy részben függ*. Általlátja barátom uram, mily fontos a dolog. Azonban ha az Akadémia nagygyűlése auguszt legvégén kezdődvén, a közülés szeptember 12-dikénél előbb nem tartathatnék: azon esetben a közülésre meg lehetne jelennem. Mert szeptember 8dikán talán indulhatnék.

Könyörgök barátom uramnak, a csomók vételéről tudósítani méltóztassék. Ölelem változatlan tisztelettel

Kölcsey Ferenc

368
SZATHMÁRY KIRÁLY JÓZSEFHEZ

Borsodmegye első alispánjához

Tekintetes első alispán úr! Azon kegyesség, mely szerént tek. Borsod vármegye lelkes Karai és Rendei több társaim sorában engem is táblabirájokká kineveztetni, s ezáltal magokhoz közelebb fűzni méltóztattak, forró köszönetemet kívánja; melyet tekintetes első alispán úr kezeibe ezennel örvendve teszek le.

Hogy valaki nevezetes dolgokat vihessen véghez, arra tehetséget Isten ád; azért attól, ki sorsától parányi erőt kapott osztályrészül, nagy tetteket igaztalanság nélkül senki sem várhat. De híve lenni a hazának: mindentől kitelik, s ez oly kötelesség, mi alól ki magát feloldozza, bűnössé leszen, s pogártársai megvetését s átkát méltán vonja magára.

Igyekeztem én is hűségemet a haza iránt megtartani; s ezért, mint kötelességért díjt sem nem vártam, sem várnom nem illett. De ha csekély igyekezetem a mélyen tisztelt borsodi rendeknek figyelmét megnyerte, s megnyerte, hogy figyelmöket megbecsülhetetlen hajlandóságok kimutatásával nyilvánossá is tenni jónak lássák: ezen való örömemet úgy hiszem, hiúság nélkül lehet kinyilatkoztatnom.

Hajlandóságát nyerni meg azon szép megyének, mely mint mindég, úgy a múlt nevezetes országgyűlés folytában előre haladó hazafisága és lelkesítő viselete által az egész ország szemeit nagymértékben magára fordítá, csak boldogító érzeményt gerjeszthet.

Isten virágoztassa Borsod vármegyét, melyet nemcsak termékeny földdel és szép fekvéssel, de tisztakeblű s erőslelkű hazafiakkal is már eddig oly bőven megáldott! Engem ami illet, szerencsésnek vallom magamat, hogy e szép alkalom utat nyitott régen érzett tiszteletem bizonyságát egyrészről tek. Borsodmegye rendei, másrészről különösen a tek. alispán úr iránt e sorokban letenni.

Engedje meg tekintetes úr, hogy kegyeibe ajánlott változatlan tisztelettel maradjak tekintetes első alispán úrnak Csekén, aug. 20-dikán, 1836.

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

369
KEREKES FERENCHEZ

Nagykároly, auguszt. 27 a. 1836.

Nagytekintetű Professzor úr!

Emlékezőtehetségem, hála istennek, sohasem volt igen gyenge. Kevésbé nevezetes férfiakra is vissza tudok emlékezni, annyival inkább oly jelesre, mint Professzor úr, kit még iskolai pályáján társai sorából kitetszőnek becsülve ismertem. Később, midőn hajlandóságom engem is a magyar literatura körébe vonzott, lehetetlen vala részvéttel nem szemlélnem a Professzor úr által Virgil Georgikonjából kiadott fordítási mutatványt; de lehetetlen vala egyszersmind nem sajnálnom, hogy ily kezdet után szűk körünkből magát ismét kivonni látszaték. A tegnap vett becses munka bizonyítja: miképp Professzor úr nem vetette el nyelvünk gondját. Mert bizony hosszú s állandó vizsgálat teheté azt, hogy publikumunk előtt ily valamivel felléphessen.

Gyűlésünk van, s időm nincs, hogy az előttem nagyérdekű könyvet egyszerre elolvashassam; lehetetlen vala mégis megállanom, hogy imitt-amott bele ne nézzek, így a kitérések közül némelyeket, előlegesen keresztülfutottam. Akadtak szemembe, miket én másképpen hiszek; de a legnagyobb véleményi különbség sem tehetné, hogy tiszteletemet megtagadjam azon filozófi mély és józan tekintettől, melyet Professzor úr a nyelvtudományra vetett. Különösen nagy becsben áll előttem a berekesztés; s alig várom, hogy gyűléseink végével időm legyen a könyvnek studiummal leendő olvasására adnom magamat.

Az akadémia ezidén a nyelv gyökszavainak előszámlálását tevé jutalom-kérdéssé. Azt hiszem: igen korán! Mert, mint Professzor úr is megjegyzi, a gyökszó kitalálás nem oly könnyű, mint pl. azt Kresznerics gondolta. Gyökereinket csak azután lesz lehetséges összeszedni, ha sok oly elődolgozások lesznek, mint ez a könyv, miért köszönetemet ezennel bemutatom.

Az említett kérdésre öt vagy hat versenyfelelet jött be; s közülök csak egy érdemlé figyelmemet. Ez filozófi elvekre igyekszik állítani épületét; s bár elveiben sok helyt különbözöm; de a lélek, mellyel bevezetését írta, minden esetre tiszteletemet kivánta. Mért óhajtom: bár Professzor úr is fellépett volna e versenyre; vagy ha azt nem tette: bár szakadatlan futná e pályát, melyet munkájával megkezdett. Nyelvünkben tudománnyal és filozófi lélekkel készült nyomozásokra nagy szükség van. Úgynevezett filológjaink a paradigmák megtanulásán túl nem igen lépnek.

E kapkodó olvasgatás mellett is, melyre eddig érhettem, könnyen szemembe tűnt, miképp az *Ódom* végzet, mint szenvedő forma, s az *ikes* igék *iketlen* formára hajtogatása sok helytt találkozik. Okát, miért történt így, az előbeszéd XI-d. lapja megmondja.

Ez egész könyv bizonyság, hogy Professzor úr a maga elveit mily vizsgálatra építette; s ily férfit perfunctorie megcáfolni akarni, nevetséges igyekezet lenne. Ahelyett tehát, hogy valami cáfolgatást csak próbálnék is: bátor vagyok némi rövid kérdést megfejtés végett előterjeszteni:

1. mennyire nagy a különbség az *atom, etem* végzetű szenvedő forma s a factitivum verbum közt?

2. az *odom, ödöm* végzet lehet-e reciprocum és passzivum verbum végzet egyformán?

3. lehet-e a reciprocum verbumból egyszersmind factitivumot is csinálni? s ha lehet, melyik hajlítás jön elöl, a reciprocumot vagy a factivumot jelentő-e?

4. ezen formákra nézve, mennyiben kielégítő az, mit eddig grammatikusaink pl. egyfelől a debreceni grammatika, másfelől Révai és Horvát Ist. mondottak?

Én úgy hiszem itt még sok fejtegetnivaló van, valamint az *ikes* igékre nézve is. Azonban úgy hiszem, hogy a Révai iskolája által megállított paradigmák a passzivum és reciprocumra nézve helyesek, de természetekre s a factitivumokhoz való viszonyokra nézve még felfedezéseket lehetne tenni. Az *ikes* igéket illetőleg Révai kétségkivül extremumra ment, vagyis inkább merném állítani: egyoldalúlag vette a tárgyat. Azért szeretném, ha valaki megvizsgálná:

1. mi teszi azt, hogy némely activum verbumok csak passzivummá váltokban veszik fel az *iket*; melyek ellenben kétképpen veszik fel: vagy úgy, hogy passzivumokká lesznek, vagy úgy, hogy csak közép igékké?

2. azon igék, melyek az *iket* felvévén közép igék lesznek, mindnyájan olyanok-e, hogy az *iket* el is vethetik? s azok, melyek elvethetik, az elvetés által megtarthatják! e közép igei jelentésöket, vagy activumokká változnak? s azt hiszem ez fontos: mert ha activummá változnak: akkor kétséget sem látszik szenvedni, hogy *ikes* korokban, azaz közép igei jelentésökkel, cselekvő forma szerint nem hajtogathatók.

Szerencsésnek tartanám magamat, ha ezen idevetett kérdésekkel azt nyerhetném, hogy Professzor úr az ikes igékről vizsgálódásait leírná, mert bizony grammatikánk ezen caputja még fejtetlen; s én azt hiszem felfejtése nagyon fontos következményekre vezetne. Szegény Verseghy e részben tökéletesen legyőzöttnek tartatik. Ő nem tudá magát jól kimagyarázni; talán nem is volt maga magával teljes tisztaságban: de hogy rajta igazságtalanság történt: aligha nem való.

Óhajtom: ne ez legyen utolsó találkozásunk levelekben. Azért becses válaszáért most és ezután könyörögvén, nagybecsű barátságába ajánlott tisztelettel maradok

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

370
SZEMERE PÁLHOZ

NagyKároly, auguszt. 30. 1836.

Édes jó Palim, tegnapi postával vettem leveledet. Hála az égnek, hogy szerencsésen hazaértetek! Mert a ló, kár ugyan, de a boldogságra keveset tesz.

Schedel az elnöki levél mellett írja, hogy a nagygyűlés szeptember 8-dikán végződik. Én legfeljebb 6-dikon valék indulható, s így célt nem érhetnék. Azért engedelmet kértem az elnöktől, s szerencse, hogy tevém. Hat nap óta iszonyú fájdalmaim vagynak geréncemben és csipőmben; s szekeren ülnöm lehetséges nem lenne.

Azonban Pesten dolgaim vagynak, ha körülményeim engedhetik, egy hónap alatt megpróbálom a felmenetelt.

Berzs. felett az emlékbeszédet e postával indítom. Tegyenek vele amit akarnak. Csináld, hogy láthassad, s mondd el róla ítéletedet.

Leveleid összeszedésére (mert több évek óta minden leveleim rend nélkül vagynak elzárva) hazamentemmel azonnal időt fordítok. Első alkalommal veended.

Pepiék otthon szilvaszedéssel foglalkoznak; s magam is örömest lennék ott; mert napjaim terhesek. Sokféle magányos levelezések, az emlékbeszéd, s hozzá a gyűlés, kegyetlenül széjjelszórtak. Egy hét óta 14 levelet kelle barátimnak és ismerősimnek széjjelküldözni; az emlékbeszéd utolsó fele pedig egy egész hosszú éj munkájába került; s mindez megyei determinációkkal vegyülve, rendes életképet ád.

Remélem, a nagygyűlést megtekinted, s valamit írsz róla nekem is. Kérem Istent, hogy az őszen még látni engedjen.

Borcsád kezeit csókolom; ölellek ezerszer.

371
KOSSUTH LAJOSHOZ

Cseke, szeptember 20-án, 1836.

Kedves barátom! Folyó hó 6-án költ becses leveled a folyamodással együtt négy nap előtt ért kezemhez. Közgyűlésünk 6-ikban végződött s így természetes, ha elkésett. Nagyon fájlalom; de ami emiatt elmaradt, t. i. a felírás leveled ügyében, legközelebbi közgyűlésünkön ki fog pótoltatni.

Nehezebben pótolható, hogy azt ami az ifjak ügyét illetőleg leveledben áll, valamint a Pest vármegye újabbi közírását (de dato 30-ae ang.) gyűlésünk alatt nem láthattam; mert a pesti levél nem késett ugyan a postán de aug. 30-án végeztetvén, szeptember 6-áig meg nem érkezhetett a távolság miatt.

Ez az oka, hogy felírtunk ugyan az ifjak dolgában s írtunk a nádorhoz is, de felírásunk a bihari, békési és pesti felírások visszhangja, mit talán egészen bűnül nekünk, kik oly kevéssé valánk tudósítva, venni nem lehet.

Az elfogatás módjának törvénytelenségét a municipális rendszer elveiből bővebben kimagyarázni, ezt ugyan tehettük volna; de letartóztatás módjáról semmit sem tudtunk azokból, miket te és Wesselényi és a pesti új közlevél tudtunkra adtatok. Azt, hogy katonaság kezében őriztetnek, érinthettük egyedül s ezt, valamint az elfogatás módját törvényeinkkel ellenkezőnek nyilvánítottuk s az ifjaknak - in Casu 7.1775. illető polgári hatóság kezébe adatását kívántuk.

Most leveled és a pesti levél után az egész tárgy másképpen áll előttem, de nem tehetek egyebet, mint legközelebbi gyűlésünket bevárni; s akkor a pesti közlevél alkalmával újabb felírást eszközölni; azt hiszem, a municipális elv kimondására nézve akkor sem lesz késő, legalább nagyon késő. Az ügyet magát úgysem fogjuk más útra vihetni, mert jól tudod, e szép municipális alkotmány igen nagy hiánya az, hogy törvénysértés esetében egyedül negativus móddal hat és semmi pozitív viselet nincs hatalmában ott, hol akadályozni akar.

Azonban, hogy decemberi gyűlésünkön ez ügyben ismét valamit s már egyszer valami jót tegyünk, szükség, tudósításaitokkal bennünket támogassatok. Azért könyörgök, mindent, amit e tárgyban hitelesen megtudnod lehet, velem közölni méltóztassál. Bártfay Lászlónál (gróf Károlyi György igen derék fiskálisa, üllői úton, a gróf Károlyi majorban) minden két hétben találsz alkalmat Károlyba, csak neki adjuk leveleidet s ő elküldi.

Közelebbi gyűlésünkön legfontosabb tárgy vala az ifjaké. Említém, hogy felírtunk. Ezen felírás is egyedül magyarul készült. A kancelláriától ezen gyűlésen a magyar nyelvre nézve tett felírásunk még választ nem kapott.

Pecsétünk körülírásának magyarra lett fordítását június 27-ki közgyűlésünkből a konziliumnak tudomány végett megírtuk; közelebbi (szeptember 4.) gyűlésünkre válasz jött, hogy pecsétünk nem lesz hiteles, hacsak a változtatást privilegiumképpen a felségtől nem kérjük, s addig, mig azt kérnők és megnyernők, arra utasíttatunk, hogy a régi pecséttel éljünk. A rendek azt hitték, hogy a pecséten a címer változatlan maradván, egyedül a körírás magyarra tétele nem nézethetik oly változásnak, melyet csak felsőségi privilégium engedhet meg; azért elvégezték minden folyamodás nélkül a magyar körülírású pecséttel élni, a diákos pecsét úgyis már semmivé téve levén.

Az úrbéri törvények behozatala e a colonicalis nemesek adó alá tétele nehézséggel jár oly megyében, hol regulációk még csak most kezdődnek; mivel tehát a regulációk végrehajtása sok éveket kíván, hogy addig is az úrbéri fundus tudva legyen s az új törvények alkalmaztathassanak: kerületenként küldöttségek rendeltettek ki minden kerületbe (egy táblabíró a járásbeli szolgabíróval és esküdttel), melyek az urbariális tabellákat, portalis conscriptiót s a dicalis összeírást kombinálván s az illető földesurakat és jobbágyokat kihallgatván, az úrbéri azaz contributionalis fundus totumát kipuhatolják. E küldöttségek folyó hó 23-án kezdik el munkálkodásaikat.

E gyűlésen olvastatott el Pestmegye azon levele is, mely által épülő játékszínére segédünket kéri. Szatmár az ország játékszínére országosan 400,000 frtot kívánt ajánltatni s nem gondolván, hogy ily ajánlás ellenzőkre is akadhat, a megyei nemességre a diétán meghatározandó terheket előre úgy vetette ki, hogy e 400,000 frtból reánk háromló summát is a kivetés tárgyává tevé. A nagyméltóságú urak ellenzék az ajánlást; mi tehát azt hittük, hogy az országos ajánlás semmivé tétetvén, az általunk fizetett pénzmennyiségből a pesti színházat kellene felsegítenünk s evégre kétezer pengőt rendeltünk adatni. Gerzon pénztárnokunk van a summa általadásával megbízva.

Hogy Nagykárolban létező, de veszélyben forgott (propter defectum fundi studiorum) nemzeti iskolánkat nagy-váradi diák püspök Lajcsák úr tízezer pengővel a süllyedésből kisegítette, ezt a Jelenkor által is kívántuk kihirdettetni. Mi okért a jegyzőhivatal hivatalos levele Helmeczihez el is indult.

Valami egyéb, mit méltó lenne tudnod, nem jött eszembe. Közelebbi gyűlésről újólag írok s ha jól ütnek ki, felírásainkat is közlendem. E mostanit az ifjak ügyében nem tartám méltónak, bár másokéinál nem roszabb, de kívánataimnak nem felelt meg.

A religionárius ügyben a konzílium a hat héti cenzúrát folyton sürgeti, a megye folyton megtagadja; de ezért negációban maradt az egész dolog, a kálvinista főkurátor és traktualis pap urak magok részéről mindeddig semmit sem tettek.

Így a kérdés alatti szegény emberek két szék közt a pad alatt vagynak. Kié a hiba? Közelebbi gyűlésünkön a szatmári traktus főkuratorának felelve, ezt mondám: az ország a linci és bécsi békekötésekkor megtette a magáét.

Az 1790. diéta 20-ik artikulusa által megtette a magáét.

1832/6. a diéta a religiói ügy letételekor a régi törvényekre hivatkozva s az azokkal ellenkező rezolúciókat törvénytelennek nyilatkoztatva, megtette a magáét.

Szatmár megye, midőn az 1832/6-ki diéta alsó táblájának 171 municipumát magáévá tette és a törvénytelen rezolúcióknak az engedelmességet megtagadta, megtette a magáét.

Tehát az egész föld kerekségén nincsen egyéb hátra, hanem hogy a főkurátor is tegye meg a magáét.

De édes barátom! én nehezen hiszem, hogy ő és kollegái a magokét megtegyék, legalább azon keserű hat hónap alatt, míg mi a vallás ügyét oly elkeseredve vívtuk, ők hidegen egybeöltött karokkal néztek bennünket.

Nem akarlak többé fecsegéssel terhelni; minden sok bajaid mellett is ne feledkezzél nekem némelykor baráti sorokat írni. Nem képzeled, mi távol élek én itt a világtól, mi nehezen jut hozzám bármi fontos tárgy, mire pedig, ha az ember valamit idejében nem tud, lehetetlen sok jót csinálni.

E levelet a magyari (szomszéd falusi) predikátor viszi Walther úrhoz; megkértem, hogy jókor kézbeadja, hogy választ is hozhasson, mert visszajő.

Könyved a vallásügy felől itt sürgettetik; írdd meg, remélhetünk-é? Ölellek változatlan barátsággal

K.

NB. Most jut eszembe: kicsinység, de talán tudni nem méltatlan. Trattner János Tamás e megye táblabírájává neveztetett ki, ti. több évek előtt, mikor még élt. E kinevezést azzal köszönte meg, hogy tipográfiájának minden nyomtatványaiból egy-egy példányt küldött. E küldemény 400 és egynéhány darab könyv birtokába juttattá a megyét. Hogy e kis kezdet nevekedjék, mult évben májusi gyűlésünk alatt aláírás után néhány forint szedeték be, nem sok, de mégis valami; legközelebbi gyűlésünkön pedig az határoztatott, hogy a nemesi tanuk authenticatiójából bejövő taksák jövendőben mindég a megyei könyvtár nagyobbítására fordíttassanak. Ez sem sok, de nemcsak valami, hanem bizonyos jövedelemforrás is. (Ezen első gyűlések azaz törvényszékek alatt 72 pft. gyűlt be ezen forrásból, s ezt négyszerezve, évenként sok magyar könyv megszerezhetésére alkalmat ád.) A könyvvétel reám van bízva s már rendelést is tettem.

Ha e parányiságot más megyék is tenni akarnák, apródonként könyvtárak szaporodhatnának s levéltárainkat könyvekkel megtömni kívánatosb lenne, mint malac- és tyúktolvajperekkel. Ismét ölellek!

372
TOLDY FERENCHEZ

Cseke, szeptember 20-án, 1836.

Kedves Barátom!

E hónap 7-kén írt becses levelét örömmel vevém. Mindig féltem, hogy az emlékbeszéd későn érkezik meg; pedig sok tekintetben fájlaltam volna, ha Berzsenyi emlékbeszéd nélkül maradjon. Jól esik tudnom, hogy a munkácska barátom uramék által nem találtatott rossznak.

A Honművészből láttam, miképen az elszavaló a mi Helmeczynk vala. Kérem kedves barátomat, méltóztassék nála köszönetemet bejelenteni.

A megkoronázott filológiai pályamunka, nem tudom az-e, melyet én is jobbnak leltem? mert a jelszóra már nem emlékezem. Némi okra nézve óhajtanám ezt tudni.

Debreceni prof. Kerekes filológi munkája a Társaságnak megküldetett: azt tudom a Jelenkorból. Olvasták-e már azt pesti barátaink? Ha még nem olvasták, figyelmeztetem reá barátomat. Sok van abban, mi nézeteinkkel ellenkezik, de sok és mély filozófi pillanatokat vetett az univerzális grammatikára. Berekesztése egyik a legszebb jelenéseknek filológiánk mezején.

Pestre mennem lehetetlen vala; s ezidén tovább is lehetetlen lesz; mert jövő hónapot faluról-falura járó küldöttségben kell töltenem; s azután ismét gyűlésezünk.

Beszédeim tisztázva vagynak; de velek nem tudok mit tenni. Könyvkiadás ily messzelakó embernek keserves dolog. Ezért munkáim kiadása évről-évre csak marad. Vigasztal az, hogy a közveszteség emiatt nem nagy.

A szomorújátéki pálya fog-e az idén ismét megnyílni? Ha fog, kik vagynak bírákká nevezve? Óhajtanám tudni, közöttök vagyok-e? Ezt kérdeni egyéb okom is van; de meg félek is e szent hivataltól. Oly kegyetlen dolgokat kell keresztülolvasni!

Éljen boldogúl kedves barátom, ölelem meleg barátsággal!

Kölcsey Ferenc

373
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, szeptember 20. 1836.

Tisztelt barátom, f. h. 6-dikán költ leveledet fájdalmas örömmel vevém; mert az első pillantás kezed vonásaira, emlékezetembe hozá szép barátságodat, szent hazafiúságodat, de egyszersmind azon üldözéseket is, miket szenvedtél. Fogja-e a sors engedni, hogy ezekre valaha nyugalomban emlékezzünk vissza?

Az ifjak ügyében Pest, Bihar és Békés első leveleik csak közelebbi gyűlésünkön vétethettek fel, későn érkezvén meg. Közgyűlésünk szeptember 6-dikán végződött; a pestmegyei második levél egy héttel később érkezék meg, s így csak decemberben jöhet kihirdetéshez, ezt fájlalom; mert ha gyűlésünk napjaiban jött volna meg, felterjesztésünk bizonyosan másképp fogott volna megíratni. Így mi is felterjesztők ugyan az ügyet, s írtunk egyszersmind a nádornak is, de felterjesztésünk igen csak a pesti első s a bihari és békési felírások visszhangja.

Kossuth levele és folyamodása a megyéhez a tiéddel együtt négy nap előtt érkezett; én folyamodását közgyűlésünkre vártam. Nem jöve el, s így ez is decemberben fog felvétetni. Igyekezem, hogy ekkor e tárgyban is felírjunk, s az ifjak ügyében is felírásunkat ismételjük, s ekkor leszen alkalmam - az elvre nézve talán nem későn - a felírást úgy intézni, hogy az elfogatás, letartóztatás és pörfolyamat módja által okozott sérelmek teljes világításban tüntessenek ki, s egyszersmind a municipális rendszer ez oldalról bőven kifejtegettessék. Mert municipális alkotmányunk az, mi itten sértve van, s mit minden sértéstől oltalmazni szent kötelesség.

Csapás rajtam, hogy Pestre mennem lehetetlen volt. De közgyűlésünk az akadémia gyűlésével egy hétre esett, mivel az ifjak iránti felíráson jelen akartam lenni: kénytelen valék viszontlátásod örömeiről lemondani. Az ég talán e mostani veszteségemet ki fogja pótolni.

Ha lehetséges, válaszolj, hogy tudhassam, mehetsz-e Nápolyba, vagy nem? S ha nem mehetsz, hol töltöd a telet?

Itt a magyar nyelv ügye erősen áll. Egyebekben kevés ugyan az ellenmondás, de melegebb részvételt óhajtanék.

Égnek áldása rajtad mindenütt, hova sorsod visz. Emlékezetem naponkint foglalatoskodik veled. Ölellek változatlan barátsággal.

Kölcsey F.

Eötvös Miskától Londonból jött testvéreihez az utolsó levél; azóta nem hallottunk róla semmit.

374
JÁKÓ ISTVÁNHOZ

Cseke, októb. 1. 1836.

Kedves barátom.

Szeptemb 14dikén költ becses leveledet vettem. Csudálkozom, hogy Director Markos úrnak a Kende Zsigmonddal folytatott jószágalku alatt értésére nem esett, miképpen a leveledben említett proportionalis pörre nézve a felek közt egyesség történt; s következőleg az apellata folytatására többé szükség nincs. Az erdő osztály folyó hónap 17dikén el is kezdetik; s így meg leszen azon örömed, hogy ezen pörrel lenni készűlő bajaid teljesen megszüntek. Ahelyett tehát, hogy ezen üggyel bajoskodjál, arra kérlek meg, hogy nagy kedvességű barátságod szerént a transumált pört, s hozzá tartozó mappákat hozzám visszaútasítani móltóztassál. Kende Zs. e napokban fiait vagy küldi, vagy személyesen viszi Pestre; s szekere a csomót lehozhatná. Nagybecsű barátságodba ajánlott változatlan tisztelettel maradok

hű barátod
Kölcsey Ferenc

375
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, október 20-án, 1836.

Édes Lacim, ámbár évek óta reám nézve néma vagy, lehetetlen mégis megállanom, hogy magamat előtted újra emlékezetbe ne hozzam. Azért most midőn Simon Pál, unokámnak három évig volt derék tanítója Pest felé indúlóban van, ezen néhány bötücskével adom tudtodra, hogy még élek, ha te és ti azt talán nem tudjátok is. Egyszersmind kérlek, hogy az említett fiatalembert, ki három évig házam népének egyik szeretett tagja volt, s kit innen fájlalva eresztettünk el, fogadd szívesen; mert feltette magában, hogy téged meglátogat, s

becses ismeretségedet magának megszerzi. Minden szívességet, mit iránta mutatni fogsz, azon köszönettel veendem, mintha saját magamat érdekelne.

Josephinéd kezeit csókolom. Ez alkalommal, ha nem nyerek egyebet, legalább nyerem azt, hogy rólatok, ha csak Simon által is, valamit hallandok.

Ölellek változatlan barátsággal.

Kölcsey

376
(HECKENAST GUSZTÁVHOZ.)

Cseke, októb. 20-d. 1836.

A szépen kikészült és hibátlanul nyomtatott Emlényt a több könyvekkel együtt örömmel vettem. Rotteck St. Lexikonának folyó füzeteit Uraságod kegyességétől továbbra is várom.

Ezúttal ohajtanám bírni Venturini *Chronik des XIX. Jahrhunderts* című munkáját, minek ára most 30 tallérra le van szállítva. Ezen levelemet megadó Simon Pál úr, unokámnak volt nevelője, az általveendő köteteket biztos alkalommal hozzám szállíthatná. A kötetek árát akar készpénzben, akar ha úgy fog tetszeni, kézirattal az Emlény számára lefizetni fogom.

Nagybecsű hajlandóságaiba ajánlott tisztelettel vagyok

alázatos szolgája
Kölcsey Ferenc

377
SIMON PÁLHOZ
(Bizonyítvány)

Nemes *Simon Pál*[32], iskolai pályáját végezvén, házamhoz jött unokámnak tanítását általvenni; s tanítói hivatalát három év lefolyta alatt úgy folytatta, hogy szorgalmatossága, hűsége, erkölcsi feddhetetlensége, és tudományos míveltsége által nemcsak megelégedésemet, de becsülésemet és köszönetemet is megérdemlette. Életbeli céljai más felé híván, kénytelen valék, noha fájdalmasan, búcsúját elfogadni; s most én és egész házam népe tiszta, barátsági érzelmekkel bocsátjuk el őtet körünkből, ohajtván neki szerencsés jövendőt; s kijelentvén egyszersmind, hogy bár távozik, de emlékezete előttünk mindvégig becsben maradand.

Csekén, október 20-d. 1836.

Kölcsey Ferenc sk.
Szathmár megyei főjegyző, a
m. tudom. társaság rendes tagja

[32] Simon Pál a magyaróvári gazdasági akadémián kívánta folytatni tanulmányait. Mint itteni p r a k t i k á n snak írja K. a köv. leveleket.

378
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, október 20. 1836.

Édes jó Palim, Kálmán volt tanítója Simon úr tőlünk búcsúzik. Útja Pest felé, úgy hiszem Pécelen keresztülviendi, s ezúttal boldog lesz téged láthatni, mely öröm nekem és nekünk ez ősszel nem juthatott. Mint vagyunk és mit teszünk, s mikkel bajlódunk? ő szóval elmondhatja.

Mit mondasz az Emlényre? s mit mond a literátori nagy-kis világ? Mit mondasz a Berzsenyire készült emlékbeszédre? Kivált ez utóbbit szeretném tudni.

Leveledet régen nem vettem. Kérlek, írj mint létetekről s minél előbb.

Beszédeim tisztázvák: de életbajaim nem engednek rólok tovább gondoskodni. Kétrendbeli proportionális pörünk, s az ezek által szükségesen előállandó új gazdasági rendszer nagyon a mindennapi élet körében láncolva tartanak.

Küldöttségbe is vagyok, s a megye $^{1}/_{12}$-részét még ez őszen faluról falura összeírnom kell. Meglehetős nempoétai foglalatosság.

Ily helyzetben, s kiváltképpen most két napi pör, osztozás, rendezés, tervezés és ég tudja mi minden után, alig van annyi tehetségem, hogy e szanaszét zilált sorokat írhassam.

Pepi kendőjét valami alkalommal, talán Bártfay útján küldjétek el. Miért nem mehetnénk érette magunk?!

Borcsád kezeit csókolom. Pepi és Kálmán ezer üdvezletet küldenek. Ölellek forró, változatlan barátsággal.

Ferid

379
SZALAY LÁSZLÓHOZ

Nagykároly, decemb. 2. 1836.

Édes Lacim,

valahára ismét egy levél tőled, s ezt már régen várom. Jól tudom én, lehet valakiről emlékezni, levélirogatás nélkül is; de megemlékezésünket barátainknak tudtokra adni, mégis legjobb. Kevés meleg keblű ember van e világon, s e keveseknek, ha egyszer találkoztak, egymást szem elől elereszteni, mindég veszteség.

Berti levelét, miről írsz, még nem vettem. Ritka alkalom, mi engem jókor megtalál. Isteneim sok rossz mellett sok jót is adtak nekem, ezt tagadnom, bűn volna; de lakomat ég és föld tekintetei elől nagyon félre tolták. Áldassék szent neve érette! úgymond a patriarcha.

Mit állapotodról írsz, az örvendeztet. Hogy foglalatosságaid vagynak, azon örülök. Munka és életkedv együtt jár. De bár valami literaturai munkát is láttatnál velünk. Az Akadémia levelező tagjától ezt méltán várjuk. Hidd nekem, a novellára szebb tehetséget a tiédnél köztünk nem ismerek. Miért e pályát nem futni?

Szemeréről harmadik kéztől értem, hogy Péceli magányában ül, hol én az ősz napjaiban pörpatvaraim miatt meg nem jelenhettem. Mert tudnod kell, mi a gazdaság új elvei szerént birtokocskánkat tagosítjuk; s ez nekünk oly nagy munka, mint a bécsi kongresszus

embereinek Európa arrondérozása. Azonban ez, és hivatalom ezidén sokkal inkább eltéptek, mint valaha történt; s így üres napjaimat is nem irogatásnak, hanem csak olvasgatásnak szentelhetém.

Közgyülésünk e hónap 12-dikén tartatik. A fogoly ifjak, s Kossuth Lapjainak ügye forduland elő. Nálunk e két ügy nincs pártfogók hijával; de mi leszen a siker?

Engedd félbe szakasztanom e levélkét. De még ide írom az ohajtást: bár minél előbb s minél gyakrabban nyernék Tőled sorocskákat. Ölellek édes Lacim meleg barátsággal!

380
VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ ÉS TOLDY FERENCHEZ

Nagykároly, december 2-án, 1836.

Vörösmarty és Schedel barátimnak!

Gyűléseink alatt ezernemű dolgaink vagynak; nagyszerűek és apróságok; s ez a sokneműség jobban eltép, mint terhel. Ez az oka, hogy becses leveleitekre együtt válaszolok; mert nyugalmasb időben külön és hosszabban írhattam volna ugyan; de féltem, hogy késedelmesnek fogok tartatni.

Hogy folyóírást akartok, azon örűlök; s örömem őszinteségét bizonyítsa igéretem, miszerént dolgozó társatoknak ajánlkozom. De eleinte sokat tőlem várni nem lehet. Képzelhetetlen az, hogy azon időnként előfordúló félbeszakadások, mik hivatalom miatt literátorkodásomban okoztatnak, mennyire kiforgatnak sarkamból. Gyakran hetekig nem jövök helyre annyira, hogy valamely már kész munkámban igazításokat tegyek, vagy a megkezdettet ismét folytathassam.

Mondani fogjátok: ez nem nagy biztatás! és még ez is kevesebb, mint gondolni lehetne. Mert tudnotok kell, csak az Athenaeum számára igérkezem; kritikai Figyelmezőtök számára nem nagyon vagyok hajlandó. Nézeteim a kritikáról a tieitektől sokban s talán lényegesebben különböznek, mint első tekintettel gondolhatnók. Így félő, hogy lapjaitok tarkák lennének; de semmi esetre sem lennének ugyanazon szellemtől keresztüllehelve.

Karácsonytájban vergődöm innen haza; addig, ha folyóírástok jövő évre megindúlni akar, megjön az engedelem, s hozzám a hír. Az új év két első hónapjában Heckenast számára akarok valamit irkálni; ki által hordatom a szükséges könyveket, s adósságomat készpénz helyett, mi körűlem ritkán hever, napszámmal fizetgetem. Ezt végezve időm lészen készen álló írataimból valamit számotokra is szerkeszteni.

Soha ne feledjétek, hogy ide írásaimat magammal nem hordozom; Csekén vagynak azok; s onnan valamit küldeni nehezebb, mint Calcuttából Londonba. Ezt egyszer megjegyezve, küldeményeim lehető elkésését minden előfordulandó esetekre megfejtettem.

Értekezésemet a görög filozófiáról szeretném egymás után folyóírástokban közleni; s meg is próbálom ezt. De egyet kívánok - hogy inkább semmit ne kezdjetek, mint válogatás nélkül, azaz szigorú válogatás nélkül fogadjátok a küldeményeket. Higgyétek el azt, hogy «nincs miben válogatni» ki nem ment. Mert ha nem lesz válogatni való, miért legyen nyomtatni való?

Bártfayt, Helmeczyt és Bajzát üdvezlem. Éljetek szerencsésen; ölellek változatlan barátsággal.

Kölcsey Ferenc

381
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagykároly, december 15-én, 1836.

Édes, jó Lacim, hála az égnek, hogy valaha ismét nyerhetek tőled egy levélkét; azt kezdém hinni, hogy a levélírogatásról már örökre letevél; pedig hidd el, valamint emlékezni reád, s tiszteletreméltó Josephinédre, kellemes lelkemnek: úgy kellemes az is, ha tudom, hogy emlékezetedben még élek. Embernek, ki a politikai élet tüskéin jár, s még azonfelül a parasztgazdaság rögeit is tapodja, képzelhetetlen kedves olykor olyanokra is bukkanni, kiknek kebleken, Tasso kifejezéseként Goethénél, lehet pihenni.

Mi itt gyűlést tartunk. Az elfogott ifjak ügyében másodízben írtunk fel. Felírásunk nyomatni fog; de csak jövő héten lesz készen. A táska holnapután indúl, de a levélnek holnap délelőtt kézhez kell adatnia, hogy el ne késsék: így csak egy írott példányom van, mit Pestre küldhetek. Ezt a Kossuth adresse alatt megtaláljátok, s ha tetszik, olvashatjátok.

Kossuth eltiltott levelezései tárgyában is felírtunk. Eddig van két írott példányom. Egyik Kossuth adresse alatt, másik számodra.

Kossuth levelezéseit a megye számára megrendeltük, s a jegyzőhivatalnak útasítást adtunk, hogy megyei gyűléseinkről a levelezés számára hiteles tudósításokat küldözzön.

Ami saját dolgaimat illeti: falunk határa tagosíttatik, ami régi óhajtásom vala; s nekem akarva nem akarva szorgalmas mezei gazdának kell lennem, hogy új birtokomat használhassam.

Sehedel és Vörösmarty bizonyos folyóírás számára kérték segédemet. Igennel feleltem; s levelemet eddig talán vevék.

Hogy Berzsenyiről írt emlékbeszédem tetszésteket megnyerte, örülök. Hogy a Vadászlak befejezése nemtetszéstekre van, azon annyival inkább nem töröm fejemet, mert készakarva tettem úgy. Heckenastnak ismét fogok küldeni valamit, ami talán nektek ismét nem nagyon fog tetszeni. - Azonban lehet az is, hogy fog.

Itt küldöm Kölcsey Gábor levelét kislyánykájához. E levélhez 300 forint váltó c. volt csatolva; de e summát a táska nem vevé fel. Direktor Fleckl úr oly kegyes vala, a pénzecskét elvette tőlem, s megígérte téged kérni: fizetnéd ki azt, addig is, míg januárban felküldendi. A pénzből 200 frt Tänzer úréké, de 100 frt a lyánykájé s ruhára. Így érteni fogod, hogy az nehezen váratik.

Éjfél után két óra, s még sok mást kell írnom, mielőtt lefekhetném. Azért engedd meg, hogy tőled elválhassak. Josephinéd kezeit csókolom. Gyermekeidnek, az ismertnek és nem ismertnek, küldöm áldásomat. Bár egyszer ismét háznéped szép körébe léphetnék! Se a sors nekem több mint egy, s különböző pályákat mért előmbe, s ki sok pályát fut, az nehezen ér messze, és Pest ez útnélküli országban nagyon messze van.

Ölellek édes Lacim, forró, szent barátsággal; s kérlek, az örömet, hogy soraidat olvashassam, ne oly ritkán mérd.

Ferid

382
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, január 20-d. 1837.

Édes, jó Palim, mult évi december, 20. és idei január 3-d. költ leveleid múlt héten egyszerre vevém. Az iszonyú útak miatt ritkán küldhetek postára. Az akadémia gyűlése után írt kedves leveledet annak idejében vevém; de midőn Simon Pécelen s Pesten keresztül Óvárnak indúlt, körülményeim csak rövid választ engedének írnom. Decemberi leveledben még egy levélről teszesz említést, melyben B(erzse)nyire írt emlékbeszédemről értekeztél: ezt, fájdalom, nem láthatám. S hogyan veszett el, midőn a többi három kézhez jött? alig foghatom meg. De hiszen tavaly is két leveled maradt örökre oda, melyet hozzám írtál; s ez annál inkább fáj, mivel másoktól hozzám intézett leveleken e veszély ritkábban történ meg.

Leveleid derült kedvet mutatnak, s ez örömmel tölt el. Panaszod, hogy hozzád írt leveleim csak papiros szeletkék: jól érzem, nem igazságtalan. De tudnod kell, hogy darab idő óta restebb író vagyok, mint valaha. S ennek oka, egyik polgári pályám gondjai; másik az újdonat új gazdasági rendszer, melyhez készülök, s mely feletti gondjaim, a proportionális pör egész folyta alatt, bizonyos függésben tartottak. Most a pörnek vége, tavaszvetéseim új birtokomba fognak vettetni; gazdaságom eddigi parányi állapotjához képest szemlátomást nagyobbul, s költségeim s gondjaim is meglehetősen nőnek vele. Mindezek által teljességgel nem vagyok elkeseredve; de nem is ülhetek oly csendben íróasztalom mellett, mint egyébkor.

Aztán nehogy elfeledjem, mindjárt itt említem: fiatok már nem lakik Pesten, tehát szállásod üres; tehát nincs, ki leveleimet a postáról általvegye. Emiatt várok tőled rendelést. E mostani levelet Bártfayhoz a táskával utasítom. Előbb-utább csak kezedbe fog jutni.

Tudósításaid a társasági gyűlések felől kedvesek valának előttem; de értekezésedet az emlékbeszéd felett még talán jobban óhajtám vala. Nem lennél-e egyszer oly kedvedben, hogy még valamit írj felőle? Magasztaló ítéletet a titoknok által már olvastam; de világon nincs üresebb dolog, mint magasztalás; valamint igen sokszor az ócsárlás is. Én valami egyebet szeretnék, s azt amit szeretnék, ki tehetné jobban mint te?

A recenziók vagy azon témából indulnak ki, hogy a munkát dicsérni vagy gyalázni kell (legostobább téma minden témák közt) vagy a recenzensnek a munka és tárgy feletti gondolatait adják elő. Ez nem igen rossz dolog, kivált ha a rec. olyan, kinek gondolatai méltók tudásra. Goethe recenzióinak nagyobb része azon érzéseket és gondolatokat rajzolja, miket a munka őbenne ébresztett; s így igen gyakran megesik, hogy nehány sornyi goethei recenzió több gondolkozni valót foglal magában, mint sok recenzeált vastag kötet. De Goethe és a recenzensek nyája!! Én legalább nem minden ember érzelmeit és gondolatait szeretném tudni. Mivel az élet oly szűk, s oly sok a tudni méltó, mit még nem tudok; s hogyan érjünk a nem méltókra is?

Az Athenaeum? mindeddig csak három számot láttam belőle; s Figyelmezőből még egyet sem. Így ítélni még jókor lenne. A zsurnalisztikának tudományos életben és a művészségre (tehát a költészetre) nézve is hideg barátja vagyok. Tudományokban ez út örök felületességre, költészetben örök készületlenségre, hamarkodásra vezet. Egyedül politikai pályán lehetne a zsurnálokat nyomósan használni. Ez utolsót nem tehetjük; és így az út csak a rosszra van előttünk nyitva. Azonban mit tegyünk? Hatni kell ahogyan lehet, az idő mindennek mestere.

Vörösmarty és Schebel részvételre meghívtak, s igértem az Athenaeumra nézve, Figyelmezőre nem. V(örösmarty) újabban írja, hogy Figyelmezőjök más leszen, mint a kritikai lapok; legalább ő minden befolyását oda fogja fordítani. Meglássuk! facta docebunt.

Beszédeimet küldöm Schedelékhez, 1. hogy belőlük az Athenaeumban valamit felvehessenek, 2. hogy ha lehet, adják ki. Ez utolsóhoz kevés a remény; mert az országgyűlési beszédek az országban ki nem jöhetnek, az ezeken kivüliek pedig magokban nagyon kis kötetet adnának. Egyébiránt mindegy. Ha érkezni fogok, talán tavasz felé a görög filozófiára tartozó jegyzeteimből is küldök számokra.

Igértem valamit Heckenastnak is; de ez csak a jövő hónapban készülend. Akartam magamban valami nagyobbhoz is fogni, de széjjelszóródásaim nagyok.

Pál napja közelget; e napot évenkint meg szoktuk ülni; de nekem most éppen az napon kell kötelességből küldöttségi munkálkodásra indulnom. Az ünnep tehát visszajöttemre, vasárnapra, mely 25-diket követendi, határoztatott. Vedd üdvezletünket mindnyájunktól, édes Palim.

Egészségünk a ködök és sarak dacára is meglehetős; s leveleid után remélem, hogy nyakszirtreumád ellen nem állván, te sem vagy kedvetlen állapotban. Borcsádról nem írtál. A Pepi kendőjét köszönettel vettük november végével.

E télen a közdolgoktól megszabadúlva, leginkább Lord Byronnal töltém időmet, munkáinak nagyobb részét az eredetiben általolvasván. Drámái nem nagy ideát csináltak bennem; s különös, hogy az, melyet Goethének ajánlott, talán leggyengébb. Rendes az is, hogy Byron (valamint Bulwer is) sokat tépelődnek Fausthoz hasonló ideákkal. De hidd nekem, Faust páratlan áll.

Walter Scott verseiben sok igen igen szép van. Be kár, hogy az az ember azon sok időt, amit prózában írt románokra s Napoleon életére fordított, versekre nem fordította! Azonban talán igazságtalan vagyok; hiszen elég vastag kötetet hozott így is. Ölellek édes Palim! Borcsád kezeit csókolom. Pepi és Kálmán idvezlenek mindnyájatokat. Isten veled!

Vagy két skatulya flastromot abból, melytől Kálmán meggyógyult, kérünk küldetni.

383
ORMÓS LÁSZLÓHOZ

Cseke, január 24-én, 1837.

Leveled, fiatal barátom, harmadik kéztől jutott hozzám; s így arra jókor válaszolnom lehetetlen vala. A szeretet szavait, melyek leveledből felém ömledeznek, hidegen nem fogadhatám; annál kevésbé, mert neved (verseid és a nekem igen kedves Szemere Berti által) előttem nem volt ismeretlen. De szavaid nemcsak szeretetet, de mértékfeletti magasztalást is foglalnak magokban; s ezt jegyzés nélkül hagynom nem lehet.

Horác azt mondja: nil admirari! Oly maxima, mely hidegséggel egybekötve, szeretetlenségre is vezethet; de ha keblünk melegségét megőrizve követjük azt, életbölcseséget nyertünk általa. Az ifjú kor (magamról tudom) oly igen hajlandó tárgy, és személy iránt exaltált érzelmekbe olvadni; és mivel ez exaltált érzelmek oly felette gyakran csalatkoznak meg, oly könnyű a csalatkozás elkeseredésében tompító hidegségbe süllyedni! Ősz embertől, kit saját keserű tapasztalásai tanítottak meg, fogadd az intést: sírunkig melegen kell éreznünk minden szépet és jót; de egyes emberekhez, minden szeretet és tisztelet mellett is, józan vizsgálattal kell közelítenünk. Mert nincs fájdalmasabb, mint mikor az ömledező ifjú hideg keblet talál.

Pozsonyban létem alatt vártam, hogy az országgyűlést meglátogatod. S kár, hogy azt nem tevéd. Azóta is tudakozódtam felőled; s úgy mondják: te mindég még most is otthon vagy. Körülményeidet nem ismerem; de ifjú embernek kívül az atyai házon sokat kell forgani. A

világ az ismeretek nagy könyve, mely nélkül minden más ismereteink parányiság; s e könyvet csak sokféle emberek közt forogtunkban olvashatjuk.

Óhajtanám tudni: mit teszesz Patakon? mi studiumot tűztél ki magadnak? Az iskolai bölcseség felette szűk határú; s túl az iskola falain kell magunknak mindazt megszerezni, mivel embertársainkra nézve hasznosak lehetünk. Mert az iskola csak alapot vet, mire építeni lehessen.

S az ifjak Patakon állanak-e még azon társaságban, mely nehány év előtt ott alapult? Kár volna, ha társaságok megszünjön. Az ifjunak sokat kell olvasni is, írni is; mert csak olvasgatás és irogatás tesz akár polgári, akár literatori pályára alkalmatosokká. Azért ily olvasó s író társaságok nagy eszközök a jövendő férfi kikészülésére.

Leveleidet a nagykároli póstáról veszem, mit oly reménnyel adok tudtodra, hogy válaszoddal meg fogsz látogatni. Élj szerencsésen; s ne szünj meg szeretni.

Kölcsey Ferenc

384
VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ

Cseke, január 24-d. 1837.

Kedves Barátom, január 4d. költ kedves leveledet, és az Athenaeum három első számjait együtt és örömmel vevém. Sürgetésedre, hogy valamit én is küldjek, ide zárom beszédeim csomóját, mely áll a következőkből.

Kölcsey K. hoz, Parainesis.
*Játékszín.
*I Ferenc.
Követválasztáskor, 1823.
Követek visszaérkezésekor. után.
Törvényszéki beszéd.
A gyilkos anya alp. véd.
Tisztválasztáskor. 1823.
*Mohács.
*Kazinczy.
*Vilma.
Celesztina.
Sorsvonás.
Magyar nyelv, orszgyűlési beszéd.
Erdély do.
Kir. fiscus öröködése do.
A papi dézma do.
Az irtásokról do.
Az örökös megváltás do.
Az elsőszülöttségi javak do.

A csillagjegyesek már ki voltak adva; ezek tehát nem az Athenaeumba valók. Celesztina némely töredékei is jöttek ki valamelyik Aurórában; de az egész, valamint a többi jegyetlen beszédek is még ismeretlenek. Azokból tehát, ha úgy tetszik, folyóírástokba vehettek fel. Leginkább ajánlanám a *Parainesist*, a *törvényszéki beszédet*, s a *gyilkos anyát*.

Az országgyűlési beszédek kinyomtatását az Athenaeumban bizonyosan engedni nem fogják. Az egész gyüjteményt többekből válogattam ki. Ha e kis csomó valahogy kijöhetne, idővel többet adhatnék. Azonban nem tudom; eszközölhető leszen-e kiadások? Ha, igen: úgy Schédel és Bajza barátainkat nekem tett igéreteknél fogva kérem, szíveskedjenek redigálni. Mert a sorra, mint következzenek egymás után? nem figyelmeztem. Ha a kiadás nem eszközölhető: akkor az Athenaeumban valókat irassátok le magatoknak; s a csomót Bártfay barátunknál letenni méltóztassatok, hogy annak idejébe visszaküldhesse. Az ortográfiában lehetnek tévedések; arra nézve szabad kezet engedek.

Jegyzeteim a görög filoz. történeteire, egy részben sajtó alá fel vagynak dolgozva. De midőn Hartleben, munkáim keletlensége miatt a velem kötött egyezésről lemondott, félretettem azokat, s bajba kerül ismét előkeresnem. S előkeresni ugyan még sem lenne oly baj, mint az, hogy a bevezetést újra akarom dolgozni. Eszerént még kérek várakozást. Áprilisig, úgy hiszem, küldök belőlek próbául.

Folyóírástokról ítéletet még nem mondhatok. Csak azt bátor vagyok kérdezni: mit céloztok oly cikkelyekkel, mint a Burke és Foxról való? Először e cikkely, már úgy tetszik, a Társalkodóban adatott. Másodszer: Burke a francia revolúciót arisztokráciai szellemben ítélte meg, azaz illiberális elvekből. Ezen cikkely úgy terjeszti elő Burkét, mint győzelmest Fox felett; pedig a következés megmutatta, hogy Fox a francia nép helyzetét s a háború egész folyamát tisztábban fogta fel: mint Burke és Pitt. Miért hát ezen scéna, mely régisége miatt (ddto 1790) úgy is érdeke vesztett a journálvilág előtt? Vagy ha azon epochából akartok adni valamit, miért nem adtátok inkább Fox beszédeit az 1793 és 94-diki parlament üléseiből? Erre nézve ohajtanék felvilágosítást. Az illiberalizmusnak oly sok és hatalmas terjesztői vagynak; miért számokat éppen nektek nevelni?

Schedel nejének elhúnytát tiszta szánakozással olvastam. Isten s az ő lelkének ereje pótolja ki neki e veszteséget. Munka és idő: két hatalmas szer minden bajokban.

Ide rekesztem Váradi értekezését a világ eredeti nyelvéről, véleményemmel együtt. Kinos dolog ilyeket olvasni.

Légy kegyes válaszolni. Barátainkat üdvezeld nevemben. Ölellek változatlan barátsággal

Kölcsey

385
SZEMERE PÁLHOZ

Nagy-Károly, február 25. 1837.

Édes jó Palim, január 22-dikén írt, s a nkárolyi táskával Bártfaynkhoz utasított levelemet eddig bizonyosan vetted, s rövid cédulácskáimon indult neheztelésedet elfelejtéd. Mert a levél hosszú és fecsegő vala. E levelem elindulta óta vevém január 9-dikén írt kedves soraidat; nem éppen ma tudnillik, de hazulról ritkán van kedvem válaszolni alkalom hiánya miatt. Most ismét Károlban vagyok, s ismét válaszolok.

Leveled azon már sokszor érzett fogyatkozást mondja ki, hogy mi didaktice jól írni még nem tudunk. De ki csudálhatja ezt, édes Palim? ki jól, azaz értelmes és következetes, és célirányos előadással kiván tanítani, annak legelébb is tiszta, értelmes, következetes stb. tudományt kell sajátává tenni. Hányadik közöttünk, ki ily tudományra csak törekedett is? Hányadik, ki régi és új klasszikusok dialektikai nyelvét célirányosan stúdiumává tette? Parányi körből sok jó írót várni, vagy kevés jó írót bár, de mindég hacsak egy kettőt is várni: igazságtalan kivánat. Még

ott állunk, s hazánk körülményeihez képest még sokáig ott fogunk állani, hogy jó írók, mint pl. Kazinczy, csak időről-időre tünhetnek fel egymás után, nem pedig egymás mellett. Mutass nekem akármely európai literatúrából a classica aetas megjelente előtt csoportos jó írót egy korból. Kik voltak Franciaországban Montaigne korában hozzá hasonlók előadásban? Kik voltak Olaszföldön Machiavelli mellett? Kik voltak Rómában az idősb Cato egykorú írótársai? stb. Mi, édes Palim, igen igen gyönge nemzeti érzéssel, igen igen szűkkörű pályán, s igen igen kezdetben álló stilisztikai gyakorlat mellett, nagyra csuda nélkül mindeddig nem mehettünk. A csudákat pedig a természettudomány által beköszöntött felvilágosodás már száműzte. Várnunk kell időtől, s amit mi hasztalan vártunk, talán unokáink megérik.

Beszédeimet Vörösmartyékhoz felküldöttem; azért is, hogy közülök egyet-kettőt Athenaeumba iktassanak; s azért is, hogy ha lehetséges, kiadatásukat eszközöljék. Ez utolsóhoz kevés reményem van.

Kölcsey Gáborék tavasszal Pestre lesznek menendők, leánykájokat hazahozni. Remélhetem-e, hogy tavalyi együtt tanácskozásunk szerént, visszajövet útitársakul kapcsoljátok magatokat hozzájok? Viskre menni rátok nézve is kivánatos fogna lenni. Gyűléseink s a hideg idő miatt június közepe körül lehetne Csekéről oda indulásunk.

Egészségtek mint áll? Pepit influenza környékezé, midőn hazulról eljöttem, Kálmánnak semmi baja, hanem hogy Pál napon elvágta lábát, - szerencsére nem veszélyesen; magam erős egészséget viselek, meglehetős flegmával, s naponként restebbé váló írói vággyal. Most testestől lelkestől gazdává akarok lenni; s így megtörténhetik, hogy szörnyű iparkodásom mellett, sok nagy gazdák dicséretes szokása szerént, mind pénzemet, mind időmet elvesztem. Azonban isten neki! Magyarországon még ez legalább nem szokatlan veszteség.

Mit mondasz a *Figyelmezőre*? Nekem úgy tetszik, hogy ha a tónus szelidebb is, mint a kritikai lapokban, de a forma, a belső forma is tudnillik, ugyanaz. A külső országi írókról szóló cikkelyek csak rövid ismertetések. Én olyforma recenziókat szeretnék, mint pl. a Hermesben valának, s oly literatúrai értekezéseket mint valaha - a mi ifjúságunkban - a jénai tudom. újságban, a németországi románliteraturáról szóló vala. Azonban feledem, hogy az más éghajlat alatt, s más írói populáció közt tünt fel. A francia revolúció történetírója s Kádár király biográfusa, valljuk meg, egyforma tehetséggel is, de oly felette nem egyforma pályán, lehetetlen, hogy egyformán futhassanak.

Heckenast számára az idén is kezdék valami bohóságot, de még bevégezni nem tudtam.

Válaszodat várom, s óhajtom tudni, ha január (20-diki) levelemet vetted-é? Borcsád kezeit csókolom, ölellek (forró) baráti szeretettel.

Ferid s. k.

386
HECKENAST GUSZTÁVHOZ

Nagykároly, február 26. 1837.

Hochgeehrter Herr,

Den versprochenen Beytrag schon bis Ende März einzusenden, ist mir unmöglich. Sie können aber versichert sein, dass er zu rechter Zeit eintreffen wird: bis Ende May werden Sie mein Manuscript erhalten.

Venturini’s Chronik ist noch nicht hierher befördert worden. Ich danke ihnen, dass Sie das sehnlich erwartete Buch dem H. Bártffay übergeben haben; denn dieser sehr geschätzte Freund wird es ohne Zweifel, mit der ersten Gelegenheit, die ihm nicht ermangeln wird, mir zusenden.

Ich bitte um die neuerschienenen Lieferungen von Rotteck’s Staatslexikon. Auch wäre es mir lieb zu wissen, ob der zweite Theil der Geschichte der englischen Staatsverfassung von Abraxas erschienen ist, oder erscheinen wird?

Ich verharre mit Hochachtung ihr bereitwilliger Diener

Fr. von Kölcsey

387
SZALAY LÁSZLÓHOZ

Nagykárol, február 26. 1837.

Kedves Lacim,

decemb, 23-diki leveledet kevéssé későn ugyan, de még januárban vevém; s hogy csak most válaszolok, oka, mert Cseke postahelyektől távol lévén, vártam mig ide jövök, hol posta legalább van. S e várás illy mondhatatlan rosz utakban, mint e télen itt voltak és vagynak, annak, ki megyénket sáros időben már látta, mint te is láttad, nem leszen megmagyarázhatatlan.

Írod, hogy novellákat már nem fogsz irhatni, mert a poesis lemondott rólad. S nem vetted észre, hogy épen e levél, melyben ezt írod, örök bizonysága, miképen lelked minden hangjai poetai érzelem rezgéseit árulják el. A sorok, mellyekben helyzetedet, s az általelleni körülményeid beszélled, csak mérték és rim nélkül szükölködnek, s ha e kettővel felruházod, a leggyönyörűbb dallá alakulnak. Nem, édes barátom! a lélek mely egyszer poétai érzelmekbe mártva jött elő a természet kezéből, többé a bemártás által kapott megszenteltetést el nem veszti; s annyival kevesbé a tied, melly olly gazdag táplálatot nyert.

Sötét órái sokaknak vagynak, s voltak nekem is; s nemcsak az ifjúság, de a férfikor napjaiban is. Hidd el nekem, eljön az idő, midőn az ember, ha nem szerencsés is, felülemelkedik a sorson; s önérzési nyugalomban, fellengezve áll, mint ki tiszta égben a sziklatetőről nézi a lábai alatt tolongó felleget. Sokat gondolkoztam én; s utoljára is úgy találtam, hogy az embert nem helyzetének szerencsés volta, nem álmainak s reményeinek teljesedése, hanem egyedül az teszi boldoggá, tiszta nyugalom részesévé, ha lelke erejét a lehetőségig gyakorlotta; ha oka van hinni, hogy jelenre és jövőre lehetségig hatott. Munkátlanság a lélek sírja; de munkának nemcsak azt hívom, ha valamit teszünk; hanem azt, ha oly nagyot, jót és szépet teszünk, milyennek tételére magunkat erőgyakorlás által felnevelhetjük.

Mit mondasz az Athenaeumra, s Figyelmezőre? Részvétemet a szerkesztőktől nem tagadtam meg; s közelebb beszédeim csomóját küldém hozzájok használásra. Igértem philosophiai tárgyu dolgozásaimat is; de ezek még elküldve nincsenek.

Eötvös Pepi hol van? s meddig marad még ki? Szemere Bertiről nem tudsz e valamit? Bár vennéd magadnak a fáradtságot, nekem gyakrabban írni; s illykor tudósíthatnál testvéredről is. Bécsben van e még? S kutatásait a régiségek körül folytatja-e?

Élj szerencsésen édes Lacim, ölellek forró barátsággal

K.

388
KENDE ZSIGMONDHOZ

Cseke, márc. 27. d. 1837.

Kedves Zsigám. Geőcznek halála Lubyné által a mult héten esett tudtomra. Fájlalom a derék ember kora elköltöztét; mert emberi mód szerint szólva, még egy tizedet bizvást élhetett vala. - Irántam sok kedvezést mutatott; és ezért hálával kísérem emlékezetét. Tudománya nem közönséges volt; s e részben soká nem leszen nálunk kipótolva.

A bányászati individuumok tárgyában a levelet íme küldöm. Remélem, megnyeri tetszésedet. Kollégáimmal keletkezett bajoskodásaidat sajnálom; de róla nem tehetek. A jegyzői hivatal tagadhatatlanúl rossz csillagzat befolyása alatt áll.

Gróf *Degenfeld* írja, hogy a partiumbeli megyék a *szebeni* diétára meg vagynak híva. Tehát a reincorporatióról szóló cikkely ismét csak fekete betű fejér papiroson, mint annyi más cikkelyeink.

Az ifjakra nézve a septemviratus ítéletét előre bizonyosnak hittem. Mondja meg már most valaki: miben áll nálunk a személyes bátorság?

Itt küldöm a Kossuth lapjait illető assignatiót. Úgy rémlik előttem, ezt Károlban elfelejtém kiadni. - Ha pedig már ott kiadatott: úgy sem tesz kárt. *Superflua cautela non nocet.*

Wesselényitől és Kossuthtól múlt héten vettem levelet. W. testének és kivált szemeinek veszedelmes állapotját panaszolja. *Ezt az erőslelkű embert a sok baj utóljára lerontja, ha lélekben nem, de testben. - Szemevilága megtarthatását, úgy írja, nem remélheti.*

A tudom. társaság csomójában ezen ide zárt négyrendbeli adresszt lelém. Módom nincs, hogy széllyelküldhessem. A N.-Bányának szólót elküldhettem volna, ha előbb veszem a csomót, mert két ifjam onnan való. - De ezek ünnepre hazamentek; s egy nappal előbb mint a csomó érkezett. Nincs tehát mit tennem, mint az akadémia nevében neked könyörögnöm: hogy a széllyelküldést méltóztassál elvállalni. A gr. *Vaynak* szólót csak Bereg első alispánához kellene küldeni, ha más alkalom nem adatnék. Talán a közlekedést nemrégen búcsúzott helytartójokkal még fenntartja.

Lelkem oly tépett állapotban, mint két hét óta, régen nem vala. Ez iszonyú rossz idő neveli a belső bajt.

Isten áldjon meg minden javaival; ölellek változatlan barátsággal.

Ferid

389
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, ápril. 25-én, 1837.

Édes, jó Lacim, ismét hónapok tölték el, mióta nem nyertem tőled csak egy levélkét is! Ismeretségünk első napjaitól kezdve mindég azon igen kevesek közé számláltalak, kiket keblem legbiztosb rejtekébe bocsátottam; s képzeld, mily fájdalom rámnézve mégis ily távolságban, ily még levélbeli társalkodásból is kirekesztve élni attól, kin szívem melegen függeni szeret! Oly rövid az élet, édes Lacim, s oly sok kedvetlenséggel vegyülnek napjai: miért nem használni a pillanatot, hogy tisztán szerető kebelhez mennél gyakrabban szólhassunk, vigasztalást nyújtva és fogadva?

Az én pályám tövises pálya. Én háznépemet gonddal, törődéssel táplálom; én gazdaságom ezer kedvetlenségeit szenvedem; s mindemellett a közdolgok lélekkinzó folyamában úgy veszek részt, hogy fájdalmakat aratok, s éltem nyugalmát nem egyszer kockáztatom. S mind e bajokban egyedűl munkásságom s önérzésem az, ami csüggedetlen tart; ami lelkemet nemcsak elég erőssé, de nyúgodalmasan vídámmá is teszi. S ezt kénytelen vagyok neked panaszképpen mondani. Mert Te a te küzdésben élő barátodnak részedről semmi vígasztalást nem nyújtasz; te hónapokat, talán éveket múlasztasz el, anélkül, hogy néhány bötűt számomra lefestegetnél. Pedig csupán önerejére hagyatni a legerősbnek is gyötrelmes. Vagy azt akarjátok-e, hogy oly igen saját egyedűli erőmben álljak fenn, hogy egészen túlemelkedjem minden összeköttetésen, minden érdeken; s büszke nyúgalomban szarkasztikus szájvonítással nézzek le az emberekre, a gyengékre, apróságosokra, kiknek nincs csak annyi kicsiny erejök is, hogy magok parányiságáról más valakire is fordíthassanak valami kis részvételt? Én érzem, hogyha barátaim mind elfelejtkeznének rólam, ily bántó nyúgalomra fel tudnék emelkedni. Mert idő, tapasztalás és küzdés megedzettek annyira, hogy lelkem nyúgalmát többé nem féltem; azt is tudom, hogy emberek viselete, bármi igazságtalan lenne is, epedővé, siránkozóvá nem tehetne; dévaj lenni tudnék mindentől elhagyatva, üldöztetve is; sőt meg tudnám tartani szerelmemet is az emberi nem iránt: csak egyesekre tisztelet és becsület érzéseit vesztegetni nem fognám.

Igazat vallva a tapasztalás megtanított, hogy ilyen érzéseket nagyon szűken is kell osztogatni; de mennél inkább tudom ezt, annál kevésbé tűrhetem könnyen, ha a próbát kiállott kevesek rólam felejtkeznek.

Te és Szemere mindég közel állátok szívemhez.

Miért akarnád magadat önkényt eltávolítani? Mert barátság és szeretet érzelmeivel teljes szívnek nagy szüksége van társalkodni azokkal, kiket kiválasztva szeret.

S íme ez prédikáció, melyet neked tartani már régen kivántam. Bár ne legyen oly sikeretlen, mint papjaink szentbeszédeik legtöbb esetben lenni szoktak.

Kölcsey Gábor rokonom viszi e levelet; s egyszersmind választ is hozhat tőled, s Wesselényitől, ha t. i. ő még most is Pesten van. Ezen általam forrón szeretett férfiú sorsa miatt sok gyötrelmes óráim vagynak, érette és a hazáért egybekapcsoltan.

A te tiszteletre méltó Josephinéd, s gyermekeid mint vagynak? tudni nagyon óhajtom. Add által számokra üdvezleteimet.

Vörösmartynak és társainak köszöntést üzenek. Helmeczyt ölelem, s egyszersmind az idemellékelt munkácskát küldöm Társalkodója számára, régi adósságom lefizetéseűl. Talán nem lesz érdektelen.

Ölellek forró szent barátsággal!

Ferid

390
KOSSUTH LAJOSHOZ

Cseke, április 25. 1837.

Kedves Barátom, febr. 17-dikén költ igen becses leveledet köszönöm. Híreid s érzéseid, miket a levél éreztet, keserűk valának; de hiszen mi már az effélét megszoktuk.

Az ifjak ügyében hozott ítélet mindent meghalad, mit csak álmodhatánk is. Most az a hír szárnyal, hogy a kir. tábla két bírája hívatalát emiatt lemondá; Pestről talán többet fogok tudni.

Wesselényinek éppen ma írtam, neki és Neked Kölcsey Gábor rokonom viszi soraimat; bár reájok választ is hozhatna! Bár hozna tőled bőv adatokat és tudósítást mindent tudni szükségesekről. Közgyűlésünk június 5-dikén kezdődik s nagyon szeretném, ha úgy jelenhetnék meg ott, hogy a tennivalókban ne lennék járatlan.

Március 6-iki közgyűlésünkre érkezett meg a kancellária dorgáló levele az ifjak ügyében tett első felírásunkra. A dorgálás ugyanaz, mely több megyékhez is érkezett. Darvay indítványt tett, hogy újabban is írjunk fel. Az alispán urak ezt nem akarták, hanem csak gravament akartak belőle a jövő diétára csinálni; mivel, úgy mondák, sokszorozott sikeretlen felírás csak gyengeségünket árulja el. Rövid vitatás után a többség újabb felírást végzett. Azt ime idecsatolom.

A kir. tábla ítéletei ezen végzés napjának estéjén érkeztek meg. Megdöbbenésem a váratlan igazságtalanságon nagy volt. Tanácsosnak tartám a felírást az aznapi végzés szerént készíteni el; s az ítéleteket jövő közgyűlésre hagyni fel, hogy lássam: több megyék mint kezdenek cselekedni. Azért kérek tőled kimerítő tudósítást; mert én ez elszigetelésben itt keveset tudok meg.

Csanád ideája a küldöttségről eredeti. De itt nálunk valami ilyen nem kivihető. Itt a magistrátusnak, s mindenek felett a két alispánnak befolyása idéz mindent. Nemességünk számra nagy, befolyásra kicsiny.

A barsi dolgokról is kérek túdósítást ti. a comissióról.

Múlt márciusi gyűlésünkre érkezett a magyar nyelven készülő felírásokra nézve is külön kancelláriai dekrétum; mely ezen tárgyban még múlt nyáron küldött felírásunkra válaszoltatott. De nálunk a magyar nyelv ügye minden képzelet felett erősen áll. A rendek nem tarták szükségesnek, hogy válaszoljanak; hanem maradtak a nyelv felett.

Lapjaidból fájdalommal értem, hogy Zemplén a magyar nyelv ügyét elhagyta, s az 1805. 4. cikkre visszatért. Kérlek írd meg: hogy hány megye van jelenben, mely egyedül magyarul ír?

Dolgaid tudom sokak, de elszigeteltetésem tekintetéből nem veheted nehezen: ha válaszolásra kényszerítlek. Érzem is, tudom, teszel valamit; de a közügyért, mert kérdéseim akörül forganak, mindent.

Az erdélyi országgyűlésről, és arról, hogy oda az újabbi törvénycikkely által visszakapcsoltatni rendelt partium megyék is meghívattak, mit mondotok Pesten. Én azt hiszem, nekünk emiatt fel kell kiáltani.

Mult gyűlésünk nagyon futtában ment véghez; innen túdósításom száraz volt. Aztán nálunk különben is vitatkozások nemigen vagynak. Midőn felírás végeztetik is, rendszerént egyes inditványra conclamatio által végeztetik el.

Lapjaidra a fizetés a nemesi pénztárból valósággal asszignáltatott. Remélem, eddig kézhez is vevéd. Mindenesetre erről kivántalak túdósítani.

Élj szerencsésen, s haladj elő nehéz és kedvetlen, de közhasznú s minden jó kebel előtt tiszteletreméltó pályádon. Ölellek hív barátsággal

Kölcsey Ferenc

391
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, április. 25. 1837.

Édes jó Palim, Gáborék, holnap indulnak Pest felé s feléd. Bár elkisérhetném őket! de az itt végbement reguláció, s azzal együttjáró körülmények pénzben és időben megszegényítettek. Hetek előtt azon remény éltetett, hogy ha én nem mehetek Pécelre, legalább ti jövendők lesztek Csekére. Márciusi leveled elenyészteté e szép reményt is, s most az ég tudja: mikor látlak megint? Pedig a napok egymás után futnak: még megmaradt hajszálaim gyorsan fejérednek meg felé; s ily körülményekben nem igen lehet azzal vigasztalódni: ha e nyáron nem, majd az ezt követőn! A nyár elmul, s az ezt követő, s megint azt követő; s így századokon s ezredeken végig az egymást váltó nyarak pontosan meg fognak jelenni: de lesz-e kar, mely Csekén a távolról érkező barátot kebelhez zárandja? Még kicsiny idő, s a melegkeblű embert a faluvégen hideg, keskeny házacska fogja be; s a barátságos könyvtárban, hol e sorok ömledeznek, nem lesz, ki Rákos felé álmadozzék.

A nap tiszta fényben süt előrement esős idők után remélem e szép változás egészségedre jótékonyan fog hatni. De miért is mindég szenvedő állapotban lenni? Munkálni künn és benn: csalhatatlan szer a lélek felderítésére. Neked most a reguláció is sok lélekelevenséget fog kölcsönözni. A miénk itt temérdek bajok és kedvetlenségek közt ment keresztül; s minden kiállott gondjaim s bosszúságaim mellett is, sok örömet nyertem általa; s ha élek, bizonnyal még sokkal többet nyerek. Tiszta és kirekesztő birtok tulajdonosává lenni, magyar közbirtokosnak előre nem képzelt örömöt ád. Mert a közös birtok csak álbirtok, csak általajdon, mely az embert mindenné teszi, csak azzá nem, aminek magát mondja: jószágának urává.

És tudod-e, hogy a birtoktagosítás engemet egyszerre gazdálkodást szerető emberré tett? Én most földeim osztályozásával, míveltetésével, s baromtenyésztéssel foglalatoskodom. Most én juhaim és sertéseim szaporítására nagy gondot fordítok; birtokomat körülárkoltatom, szilvafákat nagy gonddal plántáltatok, s mit mindent nem még, amikről nehány évekkel ezelőtt nem is álmodozám; s miknek talán minden más hasznát fogja venni, csak én magam nem. Mert az öregedő legény *serit arbores quae prosint altero seclo*. Te látod, hogy mindezen csuda nagy gazdálkodás mellett is, még a római klasszikusokból is jut valami eszembe!

A literatúra? Erre nem éppen szerfeletti gondot fordítok. Gyakorta azon kapom meg magamat, hogy fejembe észrevétlen tolakodik a dal ideája, s a rímek szivárványként támadnak. De megvallom, restellem leírni, s így ami keresetlen jött, nyom nélkül elröppen. Minap Heckenast számára kezdék egy elbeszélést, de széjjelszóródásaim miatt abbahagyám. Most azonban int az idő, s e közelebbi pár hét alatt készítek valamit.

Boldog ember, ki literaturánkkal komolyan foglalatoskodhatik. Engem egyfelől házam dolgai, másfelől a megye közdolgai sokképpen s úgy vonnak magokhoz, hogy gyakran egész komolyságomat kizárólag kivánják. Boldog haza közdolgaival bajlódni szép volna; de a mi hazai körülményeink lélekgyötrők. Azonban a sors tudja mit készít! Ha süllyednünk kell, ám legyen! övé a hatalom. De vagynak példák, hogy nyomás adja az emelkedést s ennek meggondolása erőmet csüggedni nem engedi. Igenis Palim, én még elég erős vagyok, valami többet is tenni: mint dalt írni.

Ölellek Borcsáddal együtt forró szent barátsággal. Pepi és Kálmán idvezleteiket fogadjátok el!

392
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, ápril. 25. 1837.

Kedves barátom!

Február 27-dikén költ leveled örömteljes jelenet fogott volna nálam lenni, ha annak tartalma sorsodnak s azzal együtt a két haza sorsának emlékezetét lélekkinzó vonásokkal nem elevenítette volna fel keblemben. E gyötrelmes érzés még nagyobb tetőre hágott bennem, midőn az erdélyi országgyűlés híre hozzánk megérkezett. Országgyűlés Erdélyben, de Szeben falai közt, de nálad nélkül! És mi fájdalmakat nem kell neked érezni, midőn szerelmed szép hazájából kirekesztve, távolból vagy kénytelen hallani, mit fognak a cimborák elkövetni? - Szenvedni édes barátom, gyötretni, sőt még tipratni is, míg az embernek kezei a védelem küzdésére szabadon vagynak, férfiúi önérzésünket nem süllyeszti el, sőt emeli; de tipratnunk, midőn karunk és helyűnk és semmink a küzdésre nincs, ez a pokol kínainak a legkínosbika, s nem e kínban gyötretel-e most a hazából számüzetve s folyton kötve tartó üldözés között?

Engedd meg, ha gyötrelmeidet az emlékeztetéssel pontról-pontra hágtatom. Vagynak fájdalmak, miken vigasztalás, miken feledkezés nem segít, s ilyenekben érzelmeinket kikiáltozni, kiordítozni szükség, hogy kebleinket keserű elfojtódással egy pillanatban meg ne repesszék.

Az ifjak ügyében hozott ítéletek mindent felülmúlnak, amit az elkeseredés leginkább leverő pillanatában előre gondolhatánk. Mit teszünk? - Mit lehetséges tennünk, hogy ez iszonyatos helyzetből kikeveredhessünk?

Kossuth lapjaiból értem, hogy pöröd eddigi irományait némely megyékkel közléd. Bár lennél oly kegyes, hogy e közleményt hozzám is eljuttatnád! Senki sorsodat az egész hazáéval melegebben össze nem kapcsolja, mint én, s mégis környűlményeidről csak igen keveset tudhatok.

És a barsi commissió! Nem lesz-e ennek is valami újabb égrekiáltó sérelem következése?

Ha e soraim Pesten találnak, könyörgök, méltóztassál nehány sorral válaszolni. Egészséged állapotáról mindenekfelett óhajtok tudósítást.

Ami engem illet: én parányi gazdaságom sok gondjai és a közdolgok miatti fájdalom közt élem napjaimat. Azonban edződöm naponként, s elég testi s lelki erőt érzek magamban, még több gonoszt is elviselhetni, mint amennyi eddig ért bennünket. S ezért áldom istenemet. Mert erőm nem tompulástól jön, mely a fájdalom iránt érzéketlenné tesz; hanem azon nyugalomtól, melyet sok keserű tapasztalás közt, de lelkiismeret vádja nélkül őszülő hajak hoznak magokkal. Megtettem, s amíg lehet, megteendem a magamét. A többi Isten dolga, ki tudja: miért és mikor mér a nemzetekre országos kínokat.

Gyermek valék, midőn tanultam: *crescit sub pondere palma*. Nem lehetetlen, hogy ez a szegény nemzet pálmája is így fog felnőni. Emlékezzél vissza félszázaddal s remélj!

Ölellek a legtisztább, legszentebb barátsággal.

Kölcsey

393
TOLDY FERENCHEZ

Nagykároly, május 23-án, 1837.

Édes Barátom, engedj meg, ha titoknoki leveleidre minden ceremónia nélkül felelek. Két hivatalos levelet vettem tőled. Egyik mellett a Guzmics Iphigeniáját, másikkal a 13 szomorújátékot küldéd. Egyiket mint másikat idejöttöm előtt kevés napokkal vevém; s általában semmi időm nem volt beléjök nézhetnem. Ez az oka, hogy félek, miképpen azokat kívánt hamarsággal vissza nem utasíthatom; mert itt három hétig hivatalkörben élve, valami ilyenre nem érek, annyival inkább, mert június 6-án restaurációnk lesz; s ha valaha restaurációt láttál, vagy róla hallottál: tudni fogod, hogy annak napjai a Múzsáknak ellenségei, s nagyobbak, mint valami országos háború. Erről csak az újságlapokban olvasunk; amazok itt körűlünk, füleinkben zúgnak. Mihelyt gyűléseink, s velök a restauráció elmúland, azonnal olvasáshoz kezdek, s június végével mindent útnak indítok.

Még egy harmadik levelet is nyertem tőled, valami Közhasznú Könyvtár javallatáról. Édes barátom, fejem és keblem úgy által van rázva hazai dolgaink iszonyú fordúlata miatt, hogy esküszöm, már azt sem tudom: hallottam-e előbb valami ilyenről valamit? Lehetetlen, hogy méltánylani ne tudd a dühös fájdalmat, mely a Kossuth elfogatása hírével belém villámlott. Nem, édes barátom; régi dolgokra visszaemlékezést tőlem ne várj, midőn minden nap bódító újsággal jelen meg.

Élj szerencsésen, ölellek változatlan barátsággal.

Kölcsey

394
VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ

Károly, május 23. 1837.

Kedves barátom, leveled, és Bártfay által aranyaitokat[33] is vevém. Amit országgyűlési beszédeimről írsz, arra egyebet nem felelhetek, mint ezt: le vagynak azok ugyan itthon is írva, de azért a Helytartó Tanács elébe terjeszteni hasztalannak hiszem. Jól tudom, hogy azok benn az országban semmi esetre nem nyomathatnak. Hogy kívül nyomassanak, ahhoz sincs remény: tehát nincs más mód, mint Bártfaynkhoz visszavinni, s adandó alkalommal Csekére transzportáltatni, vagy ha jobban tetszik: deportáltatni. Egyébiránt kevés napok előtt vevém a hírt Kossuth felől; s hogy e hír lelkemet keresztülrázta, hogy miatta tépelődnöm kell a módokról és eszközekről, miket itt a törvény határain belől elő vennünk szükséges és lehetséges leend: azt magyarázat nélkül is jól érted. Azért éppen nem fogsz megütközni, ha e pillanatban alkalmatlannak hirdetem magamat, hogy Veled litteratori dolgokról szólhassak. Azaz: szólhatnék édes barátom, de e keserű gondolat villan elő minden szónál: minek nekünk litteratura, kik nemzet nem vagyunk? Ha e kifejezés nagyon keserűnek, vagy éppen igazságtalannak tetszenék előtted: gondolkodjál a pillanatról, melyben irám; s bizonnyal ki fogsz menteni.

[33] Az Athenaeumban megjelent Parainesisért kapott 10 aranyat.

Kéziratom többi részével mit szándékoztok tenni: méltóztassál megírni. Levelem rövid volta ne adjon okot reá, hogy válaszodtól megfossz. Kevés idő múlva veszek magamnak pillantatot, melyben, amit most elmúlasztottam, kipótolandó leszek. Isten tartson meg benneteket, s tegyen szerencsésekké pályátokon. Ölellek, édes barátom, szinetlen s változatlan barátsággal.

Kölcseyd

395
TOLDY FERENCHEZ

Nagy-Károly, június 10-én, 1837.

Kedves Barátom, Bercsényinek Kende Mihályhoz saját kezével írt levelét, Kende Zsigmond alispány levéltárából, eredetiben közlöm. Méltó leszen, hogy az akadémia levéltárába letétessék, hova előbbi birtokosa által szánva van. Méltóztassatok azt a nevezett alispán nevében elfogadni.

Három hete, miolta itt ülök; restaurációnk s a vele összekötött gyűlési napok nem engedék, hogy Guzmics Iphigeniáját, s a pályadrámákat olvashattam volna. Azért ezeket csak e hónap végével küldhetem.

Barátságodat tartsd meg számomra. Ölellek!

Kölcsey

396
SIMON PÁLHOZ

Cseke, július 11. 1837.

Kedves Barátom, utolsó levelére, melyben a pénzbeli viszonyokat érdekli, azért válaszolok ily későn, mert vártam az időt, mikor bizonyost írhassak. Azonban a várt idő mégsem jött el; de a válaszolást halogatni tovább nem akarom; nehogy nyugtalanságait neveljem.

Körülményeim így állanak: proportio által jutott szép földeimet birtokba vettem, s elvettetém. Vetéseim, s kaszálóim szépen tenyésztek; s ha semmi közbe nem jön, nem megvetendő jövedelmet fogtam volna nyerni. Mert több mint kétszáz hold földem vala elvetve; s az idő kedvezőn járt reá. Azonban június közepe táján Kölcsey Mihály fellázasztá a falut; s a lázadás következésében marha, ló, sertés stb. vetéseimre hajtattak, s azok, kaszálóimmal együtt, teljesen el vagynak dúlva. Így jártak János és Gábor urak is.

Ez iszonyú tett a megye figyelmét magára fordítá. K. Mihály büntető pörbe idéztetni rendeltetett; a több lázadókra nézve pedig törvényszék van kirendelve, mely f. h. 17-dikén fogna itt helyben összeülni. Egyszersmind a dolog (mert a dúlás több fontos következményeket húzott maga után, pl. a jobbágyok a földesúri szolgálatokat megtagadták stb.) a Kancelláriához repraesentálva van.

Már most az(t) kell elvárnom: meg fognak e káraim térittetni? és mikor? Ha a megtérítés későre marad, úgy szoros körülmények közé jutok, s magamon sem tudom, miként fogok segíthetni. Mert szerencsétlenségre éppen az idén nincs gyümölcstermés, mivel a szépen virágzott fák, az akkori záporok által, meddőkké lettenek.

Azonban, ha rabló kezek által történt kárvallásaim annak idejében meg fognak térittetni: úgy leszek oly állapotban, hogy Önnek is segédkezet nyújthassak. Mert sok ezer forintnyi károm forog fenn; s annak visszafizetése után saját szükségeimen felül bizonyosan meg tudnék annyit kímélni, mennyire Önnek szüksége leend.

Törvények alatt élünk; azért lehetetlen, hogy ily gyalázatos rablás büntelen, és kárpótlás nélkül maradhasson. Nagyon kérem azért, hogy tanúlása félbeszakasztásáról ne gondolkodjék; s bízzék a jó szerencsében. Levele szerént fog még annyi pénze lenni, hogy a jövő tanulási év elejéig kijöhet. Ez novemberben lesz. Akkorra tehát, ha csak minden reményem füstbe nem megy, s az igazság és törvény semmivé nem lesznek, fogok gondoskodni, hogy a kívánt 500 vforintnak ha csak felét is, azaz száz pengőt adhassak. Ha ezt tehetni fogom: úgy a hátra levő szükséget még bizonyosobban fogom pótolhatni.

Bizodalmát minden esetre nagyon kedvesen vettem. S levelemet előbbi intésemmel rekesztem be: tanúlását ne szakassza félbe. Én a kívánt segédet csak a legrosszabb, legváratlanabb esetben múlasztom el.

Válaszát ohajtva várom. Pepi és Kálmán üdvözletöket küldik. Most egészségesek. De Pepinek feje némelykor fáj; s nekem is jobb oldalomban ismét reumám van. Viskire kelle vala mennünk; de a rajtunk esett szerencsétlenség, s azzal együtt járó bajoskodások az időt tőlünk elveszik.

Éljen szerencsésen, kedves barátom, s ne szünjön meg rólunk emlékezni!

Kölcsey Fer. sk.

397
SIMON PÁLHOZ

Nagykároly, szeptemb. 3. 1837.

Kedves Barátom, utóbbi levelére későn megy válaszom: oka a sok kedvetlen körülmény, melyek közt élek. Innen van egy oldalról, hogy az Akadémia nagygyűlésére sem mehettem el.

Örömmel értém leveléből, hogy széplelkű barátjától segédet nyert. Azonban fenntartom magamnak, hogy legközelebbi szükség esetében készségemet én is megmutathassam.

Proportionális pörünkben a Kancellária ítéletet mondott. Rendeli ugyan, hogy káraink büntető pör útján térittessenek meg; de a proportionális pörbeli ítéletet cassálja, az urbéri földek újabb kiosztását parancsolván. Remélem ugyan, hogy ha az urbéri földekre nézve tett, de a Kancelláriához felküldött pör mellé nem csatolt, küldöttségi munkálat felterjesztetik: talán kedvezőbb végzést nyerünk. De minden esetre a dolog vége bizonytalan.

Így megeshetik, hogy a commassatio jótéteitől ismét egy évre ki leszünk zárva; s ez felette keserves. Hanem az ember annyiszor csalatkozik életében reményeire nézve, hogy utoljára megszokja, mint télben a rossz időt.

Ajánlását ami illeti, az édes barátom, előttem csak kedves lehet. De az embernek nem illik csak magáról gondoskodni. Ha magamról gondoskodnék, nem kellene egyebet tennem, mint az ajánlást elfogadni. Azonban nekem parányi javaim vagynak. Ha birtokom a Kancellária ítélete miatt változni nem fogna is, az nem lenne egyéb, két száz hold erdőnél, vagy 60 hold gyümölcsösnél, és ötödfélszáz hold szántó és kaszáló földnél. Illő-e, hogy az, kit tudományos pályája nagyobbra vezethet, ily csekélység miatt nagyobb kilátástól magát megfossza? Azért én azt hiszem: Önnek iparkodni kell, hogy ottan valami nagyobbra vezethető lépést tehessen.

Nagy uradalomban nagyobb a gyakorlat és így előmenetel az ismeretekben. Nagy uradalomban fokról-fokra lehet hágni; s így később takarékosság mellett valamit jövőre is gyüjthetni, vagy öregség idejére nyugpénzt érdemelhetni. Hasonlóul, nagy uradalomból más uradalomba által lehet lépni; mert magának hitelt szerezhet.

Ellenben parányi jószágban az egyedüli haszon a birtokos barátsága. A lépés meg van kezdettel téve, s fokonkénti fellépés nem lehet. De nagyobb jószágba is bajos általmenni idővel; mert a parányi jószág igazgatójának nincs elég köre magának hitelt szerezni.

Tehát rám nézve ugyan az ajánlás igen kellemes, de Ön javára nézve, csak azon esetben fogadhatnám azt el, ha előtte kedvező nyílás nem lenne. Azért barátilag kérem, igyekezzék valamely jó reménységű helybe lépni; azonban ha ez remény ellen nem történhetnék, vagy valami nyílásért egy vagy két évig várakoznia kellene: akkor igen is nyílt karokkal fogadandom; s hiszem, szép napokat fognánk együtt élni. Mert én tudnék más dolgokat, miket Ön én tőlem tanúlna; Ön ismét sokat tanúl most, mikről én semmit sem tudok. S két ember, kik szívesen tanúlnak egymástól, boldog társaság.

Ismét kérem, fontolja meg szavaimat; s higgye el, hogy azokat meleg barátság diktálta. Ölelem változatlan szeretettel.

Leveleit egyenesen Nagykárolyba igazítsa, különben Ujlakra viszik, hol csak történetesen akadunk rá.

398
SZALAY LÁSZLÓHOZ

Nagykárol, szeptemb. 3. 1837.

Édes Lacim,

leveledre késtem válaszolni: ha talán ohajtásod teljesítésére kedvező körülmény mutatkozott volna. Azonban utoljára sem írhatok semmi vígasztalót. Itt mindent inkább kaphatni, mint pénzt, azaz, egyebet sem igen, pénzt éppen nem. Magam is határunk erőszakos feldúlatása által nagyon szűk körülmények közé jutottam; de nincs magamon mivel segítenem.

Cikkelyeid az A és fben örömmel olvastam; s örömmel a Pepi két szép dalát is. Valóban gyönyörű egy pár dal, s kivált a búcsu. Ez Pepi poétai hívattatását minden diplomáknál jobban bizonyítja. Isten adjon neki sok szép órát, hasonlókat készíthetni.

Jól esik tudnom, hogy az A’.. szerkesztőivel kibékültél. Ez azt igéri, hogy literaturánkra időt fogsz fordítani. Themised még nem láttam; de hirdetését a lapokban örvendetes meglepetéssel olvasám.

Útaznod, ha lehetséges leend, igen szép dolog lesz: de ha nem lehet: fordítsd az időt munkára. Test lélek a munkától gyógyúlást nyer.

Szemere Bertiről tudsz-e valamit? szinte egy éve, mióta róla semmit sem tudhatok. De Sz. Paliról is nagyon keveset hallottam tavasz óta. Utolsó levelemre május óta nem válaszolt.

Polgári és házi helyzetem egyformán kellemetlen lévén, engedd meg, ha levelem száraz és rövid. Ohajtanék körülményeidről tudósíttatni; talán rajtam is csak tágul a baj; és akkor levelem is másképp fog hangzani.

Ölellek.

K.

399
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, szept. 24. 1837.

Édes, jó Lacim, nemcsak a haza körülményei miatt, melyek napról-napra szomorúabbak, de házi bajaim miatt is, melyek ezévben oly rosszak, mint máskor soha sem, annyira el valék kedvetlenedve, hogy minapi kedves leveledre mindezideig nem válaszolhaték.

Megyei dolgaink jelenben mint állanak? Azt Wesselényinek megírám; engedd meg, hogy ne ismételjem azokat. Oly gyakran fordúl azoknak emlékezete úgyis elő, hogy az ember a rajtok való tépelődés közt nem egyszer az őrüléshez közel érzi magát. Az, hogy minden erőlködéseink sem elégségesek dolgaink rossz folyamán segíteni, s hogy kénytelenek vagyunk csak azért vickándozni, hogy lélekismeretünk munkátlansággal ne vádoljon, s minden kimenetelt a sorsra kell bíznunk: csak terhesíti nyomorúságunk érzetét. Az ember fél magát rezignálni, összetett kezekkel az örvénybe sodratást elvárni; nem azért, mintha reménye volna a küzdésben, hanem csak azért, mert a hű bajnoknak utolsó vércseppig kell harcolni.

Ami házi körülményeimet illeti, azok a tavasszal kedvező kilátást ígértek. A commassatio nálunk végbement, s ezáltal a közbirtokosság veszélyeiből kiemelkedve, gazdaságomat örömmel kezdém folytatni: valóban ha semmi ellenséges eset közbe nem jön, kétszáz holdat meghaladó vetéseim, s gyönyörű kaszállóim, melyek legrosszabb termésben is másfélszáz szekér szénát adandók valának, szép jövedelmet fogtak volna nyújtani. Egyik közbirtokos társunk irígysége, fellázasztván a helységet, minden vetéseimet s kaszállóimat végképpen elpusztította, nemcsak, hanem ugarlás és őszi vetésben is megakadályoztatott, úgyhogy a szó legbetű-szeréntibb értelmében két egész évre termés és jövedelem nélkül vagyok hagyva; ami ily nagy háznépet tartó embernek sokat mond. Mert valóban lelkem és testem egész ereje megkivántatik, hogy házamat kitarthassam, most, midőn jövedelmem egész forrása semmivé van téve; s mégis a veszteség miatt kénytelen vagyok házamnépe tartásától kezdve, a sertés és tyúk számára megkivántató utolsó szem tengerit is pénzen vásárolni.

E kínosan untató panaszt kénytelen valék veled közleni, hogy Vörösmartyék előtt kimenthess. Nekik az Athenaeumba munkákat ígértem, s ígéretemet házam nehéz gondjai miatt mindeddig nem teljesítettem. Ha tiszta napom leend, teszek ígéretemért valamit; de igazságosak legyetek, s így látni fogjátok, hogy jelen körülményeimben tőlem nagyon keveset lehet kívánni. Aggodalmaim valóban nagyok; a kancellária parancsolta ugyan káraimat fiscális actió útán megvétetni; de a törvény útja lassú, még egy évig vagy tovább is úgy lehet hasztalan kell várnom; a szükség pedig ajtóm előtt; s káraim legkedvezőbb esetben sem fognak teljes pótlást nyerhetni.

Kettőt kérek:

1. Pap Endre írnokomnak, ki e levelet általadandja, beszédeim csomóját, melyet Vörösmartyék nálad letettek, nyújtsd kezéhez, hogy hozza vissza magával.

2. Akadémiai fizetésemet adósságaim kamatfizetésére szoktam fordítani. Tavaly októberben volt Pestre biztos alkalom, mellyel nyugtatványomat Helmeczyhez elküldém. Ő kifizette ugyan a pénzt, de azon megjegyzéssel, hogy az év még nem folyt le. Ezen megjegyzésnek az idén nem merem többé magamat kitenni; azért nyugtatványomat sem küldém el; de mivel az idén más módom a kamat fizethetésére nem leend, téged szólítalak fel, hogy október vége után méltóztassál oly rendelést tenni, hogy fizetésemet a károli uradalmi pénztárból nyugtatvány mellett kivehessem. Ezt azért, mert az ídén már nem lesz biztos alkalmam, hogy a pénzt Pesten felvétethessem. Mert mind nevezett írnokom, mind (kivel megyen) Kölcsey János rokonom, mind a Luby sógorom gyermekei e napokban indúlnak; és így mind előbb, mint az év betelnék.

Hogy említett rokonomat, s az azt általadni fogó Pap Endrét, magyar literatúrával foglalkozó ifjat pártfogásodba ajánljam, nem szükség. Nemes barátságod őket érettem önkényt jól fogadandja - Kölcsey János Tänzer úrékhoz viszi lyánykáját; s ezen annyival inkább örülök, mert azon derék háznép hű és tiszta elveken épűlt oktatásának a kis Kölcsey Tóniban sikerét látom.

Ez idezárt bohóságot, melyet a Társalkodó számára egy Eötvös Mihály által Amerikából hozott angol lap után fordítottam, méltóztassál Helmeczynek általadni. Látni fogjátok belőle, mi ismerete van az atlanti tenger gyermekeinek rólunk.

Ez idezárt leveleket ajánlom. Barátainkat üdvezlem. Ölellek forró, változatlan szeretettel.

Ferid

400
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, szeptember 25. 1837.

Édes jó Palim, utolsó levelemre, melyet Kölcsey Gábor vitt hozzád, mindezideig sem vettem választ. Magam miért nem írtam azóta, két nagy oka van. Egyik, mert postán darab idő óta levelet küldeni nem szoktam. Másik, mert házi körülményeim, a csekei határon elkövetett dúlás következésében, sok aggodalommal járnak.

Tudnod kell, hogy a határunkban végbement commassatio után, mint más, úgy én is, minden földeimet bevetém, amelyek t. i. a tavaszvetés alá szánva valának. Már virult minden, midőn Kölcsey Mihály ördögi düh következésében, a népet fellázasztotta s az egész határt feldúlatta. Kétszáz holdnál több tavaszvetésem, s minden kaszálóim teljesen elpusztíttattak; sőt az őszvetésben is meg vagyok akadályoztatva. S így két egész évre kenyér s jövedelem nélkül hagyva. Ily körülmények közt házam fenntartása oly sok aggodalommal jár, hogy nem csuda, ha mulhatatlan hívatalos dolgaimon kivül egyebet alig tehetek. A kancellária a kár megtérítését fiskális akció után megtéríttetni rendelte ugyan, de az hosszú várakozás a naponkénti szükségben.

Kölcsey János rokonom, ki lyánykáját viszi Pestre, s Pap Endre írnokom, ki a magyar literaturával is foglalkozik, együtt indulnak a napokban, s megigérték, hogy Pécelen téged meglátogatnak. Ha körülményeimről részletesben óhajtasz tudni, ők mindent elmondanak. Nekem e házi bajok már oly sok unalmat és kedvetlenséget okoztak, hogy rólok gondolkozni, s írogatni gyötrelem.

De gyötrelem az is, hogy magadról oly régen nem hagysz tudnom semmit. Én az érintett kedvetlenségeim nélkül már régen felszólítottalak volna. Most remélem, ha csak egy pár sort is, fogsz küldeni. S nekem azt kívánni annyival több jogom van, mert házi bajaimon kívül, a haza jelen állapotában, polgári bajokkal is el vagyok öntve.

A literatúra nálam hallgat; s említett kettős bajaim közt az volna csuda, ha nem hallgatna. Az akadémia nagygyűlésére sem mehettem fel; de nem is tudok róla egyebet, azon szűk tudósításon kívül, mi a hirlapokban közöltetett. Azon hír, hogy Szalay Laci Czuczor helyére lépett, legérdekesebb vala előttem. Rólad csak azt sem tudom: jelen valál-e?

Egészséged e nyáron mint állott? Tettél-e útat és merre? Bár felém vezettek volna csillagzatid! Ami minket illet, mi a temérdek baj miatt Viskre sem rándulhatánk fel, s következéseit érezzük is. Pepi fejfájásaival ismét küzd; én derékfájásban s reumában szenvedek. Hanem isten az embert szenvedésre teremtette, azért részemről tűrök mindent, mintha így kellene lenni szükségképpen.

Az Athenaeum számára rég nem küldék semmit. Oka, előbb érintett házi bajaim. Az Emlény számára valami apróságos elbeszélést küldék még június elején. Mikor jön ki? nem tudom. Beszédeim kötetének kiadhatásához, a cenzúra miatt, semmi reménység nem lévén: meghagytam, hogy Pestről hazahozassanak. Politikai állásunkban írónak is bajos lenni; s ez iszonyú küzdésben a cenzúrával, bizony nem csuda, ha a jobb fejek is kevés jót adhatnak.

Könyvtárom nehány szép kötettel szaporodott; de olvasásra, valamint írásra kevés nyúgalmas órám jut. Talán majd a télen érek ismét valamire.

Borcsád mint van? De mint van Béla? Ő talán már elvégezte a törvénytanulást; de hova ment patvariára? Én azt hittem, ő nálam fogja gyakorlati évét kitölteni, s erre baráti egységünknél fogva jogom is van. Azért kérlek, hogy midőn magadról és Borcsádról tudósítasz, fiatokról is tudósíts. Nálam rendesen 7-10 ifjú van, s többnyire hozzám semmi összeköttetésben; miért hogy éppen Béla nincs köztök?

Isten áldjon meg minden áldásaival. Pepi és Kálmán idvezleteiket küldik mindnyájatoknak. Ölellek forró változatlan szeretettel.

Ferid

401
VÖRÖSMARTY MIHÁLYHOZ

Cseke, szeptemb. 26. 1837.

Kedves barátom, házi bajaimat Bártfainkhoz írt levélben litániai hosszúsággal elpanaszoltam, oly okból, hogy azokat Veled s Társaiddal közölje; s Ti megtudhassátok: miért van, hogy igéretem ellenére az Athenaeum számára darab idő óta semmit sem küldhettem.

Rendesen csak négy hosszabb gyűléseinken szoktam NKárolban megjelenni; s a gyűlések közti időt itthon használhatom. Most bajaim következésében június óta kétszer kelle renden kívül Károlyba mennem; s itthon is egy ide rendelt rendkívüli törvényszéket kiállanom; mind oly dolgok, melyek bajaim miatt támadt bosszúságaimból, aggodalmaimból nyugalomra jőni még inkább nem engedtek. Valóban annyira vagyok, hogy szekrényemet megnyitni, s kéziratimat előkeresni, s tisztázásokról s némely szükséges pótolékokról gondoskodni lehetetlen vala mind ez ideig. Mert kedvetlenség és únalom közt készíteni valamit annyi, mint önkényt rosszat készíteni.

Azonban adott szavamat szem előtt fogom tartani; s legelső tiszta pillantatom Nektek leszen szánva.

Az ifjú, ki e levelemet kezedbe adandja, most irnokaim közé tartozik; a magyar litteraturával nem ismeretlen, neve Pap Endre. Forró óhajtása Téged, s több barátainkat szinről-szinre láthatni. Ajánlom őt kegyességtekbe; ő egyszersmind, ha rólam közelebbről tudakozódni jónak látnátok, körülményeimről, mint háznépem egyik tagja, bővebben szólhat.

Az akadémiai nagygyűlésről azon szűk tudósításokon kivül, miket a hírlapokban olvashaték, semmit nem tudok. Hogy Czuczor[34] helyét Szalayval pótoltátok ki, nagyon örülök. Azt pedig, ha válaszodban a gyűlés felől részletesen írni méltóztatnál, nagy köszönettel fogadnám.

[34] Czuczort a b e n c é s főapát lemondásra kényszerítette, a kancellária követelésére.

Pest megye augusztusi gyűléséről ott jelenvoltak által érkezett hozzám hír, de nem kielégítő. Az ország több megyéiről a kedvetlen hírek egymást érik. Mi itt folyvást küzdünk jó siker reménye nélkül. Barátom, a privilégiumos nemzet eredendő bűnei önmagukat boszulják meg. Sokszor, felette sokszor kell mondanunk, legalább illő lenne mondanunk, mit a fejszéhez nyelet adó erdő fái mondottak: merito plectimur!

Áldjon meg az ég minden áldásaival. Ölellek változatlan barátsággal. Barátainkat üdvezlem.

A kilenc aranyat vettem.

Kölcsey

402
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N-Károly, november 30-án, 1837.

Édes, jó Lacim, októberi kedves leveledre ezúttal is csak rövid választ írok. Akadémiai fizetésemről, melyet jóságod által igen alkalmas időben kaptam, ide mellékelem a nyugtatványt. Eddig is el kelle vala ezt küldenem; de körülményeim kedvetlen volta, s e szüntelen nedves idők miatt útaink irgalmatlan állapota azt tevék, hogy Csekéről ide sem nem küldék, sem nem jövék. Most a gyűlések kényszerítettek be.

Dolgaim ez első napokban éppen nincsenek halmozva; azonban egészségem változása, s szemeim dagadtsága nem engedik, hogy hosszasan írjak. A közelebbi táskával mind neked, mind Wesselényinek bővebben írandok.

Pörem a kancelláriáról másodszor még nem érkezett meg. Soha bosszantóbb történet rám nézve nem jöhetett vala, mint idei bajaim. Minden gazdasági és írói föltételeimből ki vagyok üldözve.

Fáytól e napokban vettem levelet. Válaszomat a jövő táskával veendi. De azon híre, hogy Patay, Ágoston és Kubínyi hárman notae pört kapnak, kínoz. Akarnám tudni: bizonyos-e a hír? Talán leszesz oly jó, hogy emiatt nekem nehány sort írni fogsz.

Kérlek arra is, hogy Wesselényi mintlétéről körülményesen tudósíts. Ő jobban mondatik lenni, de azon Fáy által kapott tudósítás, hogy lábai dagadoznak, nyugtalanságban tart. Iszonyú dolog, hogy e lélekben annyira elkínzott férfit a sors még testi szenvedésekre is kárhoztatja. Ó, az a nemezis országa nem fog-e már valahára eljőni!

Kossuthról hír van, hogy némi kimélést nyert. De ez mind nem elég ott, hol a törvény világos szava szabadságból enged védelmet.

Engem azon nyugalom tart megszállva, mely a legrosszabbra teljesen el van szánva, s nemcsak teljesen, de hideg bátorsággal. Ha a sorsnak egész nemzetek nyugalma, boldogsága ily csekély valami: nem nevetséges-e, ha egyes ember maga miatt aggódik?

Vörösmartyt s több barátainkat üdvezlem. Josephinád kezeit csókolom. Wesselényinek nehány sort itt írva küldök. Ölellek forró barátsággal.

Ferid

403
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Nagy-Károly, november 30. 1837.

Szeretett barátom, a táska holnap vagy holnapután indúl; ez alkalmat nem akarom elereszteni néhány sor nélkül hozzád.

Októberi leveled vettem, mint mindig, fájdalommal. Mert lehet-e fájdalom nélkül emlékezni reád s hazánkra.

Eötvöst és Darvayt ide várom, hogy velük értekezhessem. Miska itthon iszonyú sebet ejte kezén, s pedig kettőt. De talán mégis javulni fog annyira, hogy gyűléseinkről el nem marad.

Ügyedben a vizsgálat alkalmával a királyi fiskális miként viselte magát? Ezt, úgy vélem, igen egyszerű kérdésben lehetne foglalni, melyre a megkérdezettek mindent elmondhatnának, amit tudnak. Mióta leveledet vettem, most kezdődnek az első gyűlések. Ilyenkor együtt lehet kapni az embereket, s talán nem lesz rossz, ha mindjárt most megpróbáljuk: ha találkoznak-e elegen, kik igazságot mernek szólani? Én azonban remélem, hogy találkoznak.

Két hét mulva ismét indul a táska, s akkor próbánk sikeréről bizonyost írhatok. Akkor Darvay is fog októberi leveledre felelni.

Egészséged, úgy mondják, javul. Az ég adjon neked teljes gyógyulást, mire az üldözött léleknek oly nagy szüksége van.

Kossuthról írják, hogy némi könnyebbülést nyert. Ez aggasztó hír, mert belőle azt következtetem, hogy ügyvédének felírására a törvényen alapuló szabadságból való védelem megtagadtatott. Ha egészséged engedi, tudósíts szenvedő barátunkról.

Vallomása hozzám küldéséért fogadd el köszönetemet. Gyönyörű szent dolgozás! És ennek olvasása után is fogják-e még hinni, hogy nálunk titkos szövetkezések s revolúciói álmodozások vagynak? E titkos szövetkezésekről való képzelődések oly nevetségesek, hogy az ember gyakran kísértetbe jön azon gondolatra vetemedni, miképpen az üldözők e nevetséges képzelődésben nincsenek is, hanem csak azért mutatják azt, hogy alkalmuk legyen azokat, kiknek szerencsétlenségök van nekik nem tetszeni, szenvedések alá vethetni.

Közgyűlésünk dec. 4-dikén kezdődik. Fordul-e elő valami váratlan? nem tudom. Jövő levelemben bővebben írok.

Isten oltalmazzon, ha emberek többé nem oltalmazhatnak.

Ölellek forró szent barátsággal.

Ferid

404
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Nagy-Károly, december 14-én, 1837.

Édes, jó Lacim, nehány napok előtt küldött rövid soraimat eddig vevéd. Azok mellett Wesselényinek is küldék egy ideiglenes levelet; mert a tőlem kívánt dolgokat csak most küldhetem. Ide rekesztem a tiszteletre méltó férfiúhoz szóló egész csomót, oly reménnyel, hogy biztosan és nem éppen nagy késedelemmel fog hozzád juthatni.

A te bajaid, édes barátom, szaporodni fognak. Erről hivatalos tudósítást veendesz nemsokára. Addig is röviden írhatom, miképpen Szatmár megyében egy félig társalkodói, félig gazdasági egyesület létesült. Az egyesületnek három évre ingyen szállást az uradalom ajánla; s ezért gr. Károlyi Györgyöt az egyesület részvényes tagjává neveztük, s neki köszönetet szavaztunk. Téged pedig az egyesület tiszteletbeli tagjává választottunk; s mindeddig egyedül csak téged. Okunk vala reá egyfelől a barátság, mellyel irántad viseltetünk; másfelől, hogy legyen kinek némely kérelmekkel alkalmatlankodhassunk. Ily kérelem fog lenni, hogy számunkra némely külföldi folyóiratokat pesti könyvárosoknál megrendelj, melyeket ti. postán hozatni nem lehet.

Gyűléseink november 27-dike óta folyvást tartanak; dolgom kevés, de elszóródásom nagyon sok. Bár baráti válaszodat minél előbb vehetném, hogy tudhassam, ha nyugtatványom hozzád elérkezett-e.

Politikai körülményeinkben semmi nevezetes nem tűnt fel; aztán a mi politikai körülményeink oly kevés örömet is adnak, hogy rólok legjobb, míg kerülhetjük, nem is gondolkozni.

A literátorkodás nálam féllábon áll. Rég ideje, hogy semmit sem készítettem; s az ég tudja, mikor fogok. Bosszantás mindenfelől, mindenhol, az élet minden oldalán. Bizony Jób patriarkának nem sokkal vala több tűrelemre szüksége, mint nekem. Politikai helyzetem, s házi bajaim aligha egész jövő esztendőmet el nem rabolják.

Szemere és Schedel leveleikből örömmel értem, hogy a mi Palink s az Athenaeum szerkesztői között békesség készült. Ennek örülök, valamint annak, hogy Szalay is a kibékültekhez tartozik. Légy rajta, édes Lacim, hogy ez egyetértés ízetlenségek által többé ne háboríttassék: te sokat tehetsz, mind közös barátságod, mind mérséklett voltod által.

Éjfél elmúlt, s még két levelet kell írnom; mert ez alkalmasint az egyetlen hivatalos dolgoktól üres éjem, melyre a táska indulásáig számolhatok. Szemerének, Schedelnek és Fáynak zárok ide levélkéket, a Wesselényihez szóló csomón kívül.

Josephinéd kezeit csókolom, barátainkat üdvezlem, ölellek forró barátsággal.

Ferid

405
SZEMERE PÁLHOZ

Nagykároly, december 14. 1837.

Édes jó Palim, október óta négy leveledet vevém.

Egy még májusról volt kelve, kevéssel azután, hogy Gábor nálad volt.

Másik igen kedves levél, a Szalay megválasztásáról szólott.

Harmadikat Pap Endre hozá.

A negyedik, melyet Fáy Andrásnál írtál, nem éppen biztos kezekbe adatott, s így sok keréngés után, csak harmadnap előtt juta kezemhez.

Hogy mindezekre eddig nem válaszoltam, bajaim által okozott elszóródások okozák. Az eldúlás által okozott káraim, szolgabírói becsű szerént, 9800 s nehány forintra mennek; s ennyi kár nekem sok, és így nem csuda, ha nem egészen maradtam boszúság nélkül.

Pap Endrétől s leveledből értem, hogy a magyar színházban örömeket lelsz. Ez jó jel, mert azt teszi: a magyar színház, több mint középszerű művészet laka. - Jól érzem ugyanis, miképp

középszerűség oly férfinak, mint az én Palim, örömet nem adhatna. Engedné az ég: bár örömeidben én is részesülhetnék! De ha bajaim így tartanak, nehezen fogok egyhamar hozzátok juthatni.

Schédel leveléből értem, hogy az Athenaeum számára dolgozni fogsz. Ezt szeretem hallani; s bár dolgoznál sokat. Íróink nagy része oly iszonyú nyelvvel él, hogy a hozzád hasonlóktól bármi csekélység is, nagyon jótékony fogna lenni.

Ami engem illet, én nagyon keveset dolgozhatom. Éveim egy részét a hivatal, másikat temérdek bajba keveredett háznépi körülményim rabolják el. Erőm legszebb részét arra kell felpazérlanom, hogy lelkem nyúgalmát fenntarthassam; s ennél a pazérlásnak szerencsétlenebb neme nincs. Mert amily tenyésztő erővel bir a boldog körülményekből önkényt folyó nyúgalom: éppen úgy megakadályoz minden belső tenyésztést a mesterséggel készített. Úgy kell pillanatonként magunkra vigyáznunk, mint a kokett asszonynak; s e szünetlen résen álló kokettéria nem enged időt, más egyébről gondolkozhatni.

Itt egy félig társalkodói, félig gazdasági egyesületet alkottunk, mely tegnapelőtt lépett legelőször életbe. Talán fogja embereinkben az olvasás iránti kedvet ébreszteni.

Jósika románait a legújabban kívül (mit a megyei könyvtár számára már megvettem, de belenézni időt nem nyerheték) olvastam. Francia példány után, hazai színben, csinos előadás, élénk karakterek, viruló nyelv stb. igen kedves jelenet honunkban.

Engem az Athenaeum szerkesztői most másodízben szólítanak fel, hogy figyelmezőjök számára recenziókat írogassak. Megvallom, mióta recenzióink, s literátori viadalmaink oly alacsony lépcsőre szállottak, már régen némi undorodás van bennem a recenziók iránt, mitől aligha valaha megszabadúlok. Ez vala egyik oka, hogy múlt évben nem ajánlkoztam, most, miután azt kell hinnem, hogy talán szívükön fekszik, engem is recenzensi süvegben láthatni, barátság és jó békesség miatt kénytelen leszek valamit engedni; s az ég tudja, ha nem fogok-e vele magamnak rossz órákat csinálni. Nekem az egész (magyarul mondva) recensionswesenről valaha más fogalmaim valának, mint most. És minden esetre, ebben a mi szegény literaturánkban, annyi a plunder (hogy ismét gyönyörű magyarsággal éljek), hogy az ember iszonyodik a tömegbe belenyúlni. A mi ifjuságunkban, a nyelv üldözeti szakában, szebb idők valának. Kevesen voltunk, de szerelmesei nyelvnek és hazának. Most kenyeret keresünk kapával és tollal, haza mellett és ellen, mint a szél fú. Aztán félre vágjuk a kalapot s azt hisszük, a bölcseség mindensége az, ha mást tuskónak deklarálunk; s magunk magunkat a házfedélről egész dicsőségben kikiáltjuk. A világnak, édes Palim, két iszonyú baja van. Egyik szerénység, azaz szerénység neve alá rejtező poltronság; másik nagy merészség, azaz, merészség színe alá rejtező poltronság; de mindég csak poltronság. Reád hagyom, kimondani; ez a mi szép, dicső, aranykorunk a kettő közül melyikkel bir?

Ölellek, Borcsáddal együtt ezerszer!

Feri

406
TOLDY FERENCHEZ

Nagykároly, december 14-én, 1837.

Kedves Barátom, leveledet a drámával együtt egynehány nap előtt vevém; de gyűléseink miatt lehetetlen olvasáshoz fognom. Dolgaim nem sokak, de annyifelé vagyok elvonva, hogy két hét óta az újságlapokat sem olvashatám el; s egész Európát láng boríthatná, míg megtudnám.

Recenziók írására szólítasz fel. Mivel e felszólítás második, azt kell hinnem, talán valósággal örömöt találnátok benne, ha csakugyan e rég elhagyott pályára visszatérnék. Megvallom, sok okaim vagynak, miért e mesterség többé előttem nem kedves; azonban, ha oly erősen akarjátok, ám legyen. Nagy lépcsőre hágott házi bajaim úgysem engedik, hogy számotokra valami fontosat egyhamar készítsek; kritikázni pedig lehet, ha az ember gyötrelem és bosszú közt van is; vagy talán éppen ez állapot a kritikai hajlandóságnak legkedvezőbb. De kérlek, rossz és középszerű munkákat ne küldjetek; jeles munkákat elvállalok a belletristica minden osztályaiból, római és görög filológiából, ide értve a fordításokat, s filozófia históriájából. Ilyeneket elvállalok minden előttem ismeretes nyelven.

De miként fogjátok eszközölni, hogy a küldések és visszaküldések pontosan történjenek. Az akadémiai küldemények gyakran igen későn érkeznek hozzám; s az ily elkésésekből nemegyszer kedvetlenség származhatik. Azonban, ha a táncot kívánjátok tőlem, ti gondotok, hogy a hegedűs el ne maradjon.

Barátainkat üdvezlem. Ölellek változatlan barátsággal.

Kölcsey

Még egyet! Még a múlt júniusban utasíték hozzád egy eredeti levelet Bercsényitől Kende Mihályhoz; sohasem vettem tudósítást: ha kezedhez ért-e? A levél a károli táskával küldetett el. Kérlek, tudósíts.

407
ORMÓS LÁSZLÓHOZ

Cseke, december 29-én, 1837.

Kedves barátom, nehány hét előtt vett leveledre, melyet Pap Endre adott kezembe, most van alkalmam válaszolhatni. Mióta az üldözés napjai beállottak, postára nem örömest bízom leveleimet. Van az embereknek bizonyos faja, mely a más pecséte alá orrát ütögetni nagyon szereti s igen jártas a tudományban: a legártatlanabb, legegyszerűbb szavaknak is veszedelmes értelmet tulajdonítani. Ezen fajjal találkozást kerülni kell; nem félelemből; mert miért féljen az, kit önvád nem terhel? de azért mivel senki sem láthatja örömmel, ha bizodalmas, csak baráti füleknek szánt beszédei után idegen, nyomorúlt férgek leskődnek.

Hogy Pesten, s éppen a játékszín megnyitásakor örömeket leltél, az természetes; de éppen oly természetes az is, ha hideg keblekkel találkoztál. Az ifjúság meleg és ömledező; a férfi tapasztalás után tartózkodó lesz; s nem könnyen, nem egyszerre nyílik meg. Így önkényt következik, ha gyakran azokat, kikkel mélyebb ismeretségben nem állunk, hidegeknek tekintjük; bár meglehet, melegséget zárnak magokban. Azonban nagyon való az: az emberek nagy része csak saját érdekeire melegszik fel; s éppen ily való: az emberek nagy része hideg kiszámolással közelít minden máshoz, s ha más iránt némi részvétet mutat is, ez is leggyakrabban onnan ered, mert mást saját haszna eszközlésére akar fordítani. Hidd el, édes barátom, nemcsak nagyobb korú, hosszú tapasztaláson keresztül ment férfiakon, de fiatalság virágjában álló ifjakon is százszor vettem ezt észre. De emiatt nem szükség elkeserednünk. E saját haszonlesés tartja fenn a világot; ezen hideg kiszámolás még jóltevőkké is teszi az embereket, mert jótétemény által hasznot remélnek nyerhetni. Aztán neméppen ritka a melegkeblű jószívű ember is; csak külsőkről nem kell ítélnünk; mert gyakran hideg külső lángokat takar, mint Aetna hófedele; s látszó melegség alatt nem ritkán részvétlenség lakik.

Óhajtottam volna, hogy az egész időt, míg az ügyvédi esküt leteheted, Pesten töltsed el. Ifjú, tanulni szerető embernek nagyobb városi lakás felszámíthatatlan hasznokat ád. Az is jó és nagyon szükséges, ha sok, és tőlünk s egymástól különböző véleményű emberekkel találkozunk.

Mindég egy véleményt hallani, káros; ez egyoldalúvá tesz. A különbözések ismerete nemcsak tudományra vezet, hanem türelemre is tanít, s türelem mind a literátori, mint a polgári világban valamint ritka, úgy szükséges és hasznos erény.

Mindenesetre szeretném, ha ügyvédi készületeddel minél előbb véget érnél. E készületben mulhatatlanul sok iskolaiság foly be, amit egyébiránt azok, kiktől a vizsgálat függ, megkívánnak. Ezen túl lenni, s a való élet küszöbére lépni, s ezáltal több hatáskört nyerni: igen kívánatos. Én várva várom, hogy egykori nyilatkozásod szerint, minél előbb valamely tanítói székre felléphess. A mi tanítói székeinken oly ritkán ül ahhoz készült és természettől formált ember! Mert ki élelem-módnak tartja székét, az bizonnyal nem fog lelkes embereket nevelni.

Tudassad velem: mit dolgozol? Nem kétlem, hogy a pataki ifjuságot is munkásságban igyekszel fenntartani. Hát a mi Nyírink mit csinál? egészséges-e? Vidd meg az érdemes férfiúnak üdvezletemet. Ami engem illet, sok házi bajjal elborítva, literátorkodásom lankadásban van. Azonban az Athenaeum szerkesztőjének megígértem, hogy a „Figyelmező" számára dolgozni, s így a rég nem tapodott kritikai pályán ismét fellépni fogok. Tavaly is már fel valék szólítva, de nem ígérkeztem; s most sem örömest tevém azt. A kritika nálunk furcsa alakot nyert s ez alakban oly elvekre alapítá magát, melyek az enyéimtől egészen különböznek. A különbözés rám nézve annyival nagyobb, mivel azt a különbözők észre sem veszik; tehát remény sincs, hogy valaha egymáshoz közelítünk.

Azonban ki-ki maga módja szerént! Járjuk a táncot összevissza, tarkán, s harmónia nélkül hogy a jövendőségnek legyen miért nevetni.

Élj boldogul, s emlékezzél rólam ezután is!

Kölcsey Ferenc

408
TOLDY FERENCHEZ

Cseke, január 20-án, 1838.

Kedves Barátom, három nap óta proportionális és úrbéri patvarral vesződünk; igen prózai foglalatosság, mely fejet és keblet úgy megtompít, mint egy jó hajtat pálinka. Rosszabb időt nem választhaték, hogy neked írjak. Azonban írnokaim holnap indúlnak Károlba, s talán egykét hét eltelik, míg ily biztos alkalmam nyílik e csomót oda küldhetni, hogy továbbmozdíttassék. Itt veszed tehát e rövid sorokat, melyek tudtodra adják, hogy leveledet és a recenzensi kézre szánt könyveket Kende Lajos öcsém önszemélyében kézhez adá. Tőle vevék levelet Bártfay és Szemere kezeikből is; kiknek februárban fogok felelni. A recenziókat csendes óráimban elkészítgetem; s adott utasításaid szerént küldendem.

(A többi hiányzik.)

409
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N-Károly, február 14-én, 1838.

Édes jó Lacim, leveledet Kende Lajos kezeiből ezer örömmel vevém. Távollétem Károltól s táskátok zavarbajötte okozák, hogy ezideig nem felelhettem. Most, nehogy nagyon elkéssem, postán írom e rövid levélkét; s egyszersmind e Miklósnak szólót is borítékod alá rekesztvén, nehogy eltévedjen.

Casinónk gyűlése két hét múlva leend; s akkor becses megbízásodnál fogva köszönetemet elmondandom. Folyóírataink a Literatúrai Ujságon kivül már mind megérkeztek; a casino szobái bútorozva vagynak; s szegénységünkhöz képest elég kényelemben részesűlünk.

Ha direktor Fleckl úr biztatni fog, hogy csomót hozzád biztosan, s nem éppen iszonyú nagy késedelemmel útasíthat: úgy még e napokban írok neked, s kezeidhez küldöm Erdély iránt készűlt legújabb irományomat. Szeretném, ha az Athenaeum lapjaiban kijöhetne. Nincs benne semmi, mi a cenzúrát megbotránkoztassa; s nem is kétségeskedném miatta, ha ez időben mellékes és személyes tekintetekből nem történnének sok holmik.

Schedel néhány recenziót váró könyveket külde hozzám. Kisfaludy S. Munkáihoz már hozzá is fogtam; de sokféle bajos körűlmények miatt el nem végezhettem; mihelyt kész lehetek, azonnal küldendem. Valami szerencsétlen drammát, az akadémia küldeményéből január végén Csekéről küldöttem Fleckl úrhoz; az ég tudja, hogy Schedel kezeinél van-e már? Nehány neki szóló sort is ragasztottam mellé.

Palinktól kétízben vettem hosszú és tartalmas levelet. Lelkemben örvendek, midőn soraiból vídám és egészséges volta zeng felém. Rendkivüli szerencsétlenség rám nézve, hogy posta-helyektől nagy messzeségben lakom; s más alkalmam csak gyéren áll elő. Így midőn leveleket veszek, hirtelen nem válaszolhatok; s később ezer elszóródás miatt elkésem. Ez nekem sok kínt okoz; mert bizony sokkal boldogabb volnék valamely óceán közepében fekvő szigeten; hol tudván, hogy tudósítást sem nem vehetek, sem nem adhatok, legalább rezignálva lehetnék: mint félre-laktomban, honnan közlekednem kell, mert valahogyan csak lehet, de azért rendes levelezést folytatnom mégsem lehet senkivel. Azonban itt is az iskolai tanulmány segít, azaz, nem egyébbel mint csak egy mottóval Horácból:

durum, sed levius fit patientia
quidquid corrigere est nefas.

S mellesleg mondva, édes Lacim, ez az istentelen nefas időnk körülményeire átkozott illendőséggel oda illik.

Írnokaim egyike: Pap Endre, szerencsés vala a Kisfaludy-Társaság egyik díját megnyerni. Örűlök, hogy e szerencse éppen a körűlöttem levő ifjat érte. Ő Pestre nem mehet; nincsen is senkije, kit a díj általvételére s leküldésére megkérhessen. Kérlek azért, édes Lacim, vedd ezen gondot magadra; mivel úgy is te vagy egész Pesten, kinek Nagy-Károlig legtöbbször van küldeményekre alkalmad. Megigértem neki, hogy e kérést elődbe terjesztem; s feloldoztam őt attól, hogy hozzád külön kérő levelet intézzen. Fáynak ő maga írta meg, hogy a díj általvételét te leszesz kegyes megtenni.

Literátorkodásomat ami illeti: meghunyászkodva jelentem, hogy kevesebbet, mint e télen, ritkán dolgoztam. De hidd el, nekem soha sem is voltak több gondjaim, mint ezidén. S gondokat legyőzni ugyan lehet; de a vélek folytatott harc egész időnket magának kívánja. Boldog, kinek e szomorú tapasztalás nem jutott!

Josephínádnak kézcsókomat, Léninek üdvezletemet nyújtsd által. Írj ha lehet minél előbb, hogy tudjak rólatok. Palinak is ma írok valamit, többet írhatás reményének fejében. Isten áldjon meg benneteket a lélek és test minden áldásaival. Barátainkat köszöntsd. Ölellek változatlan, szent szeretettel

Ferid

410
SZEMERE PÁLHOZ

Nagykároly, február 14. 1838.

Édes, jó Palim, mind Kende Lajostól, mind Schick által küldött igen kedves leveleidet vevém, s kimondhatatlan sok éleményt leltem bennek. Engedj meg, ha a sokért csak keveset veendesz tőlem; otthon százszor feltettem magamban, hogy hosszú levelet készítek: s nem tudék ránemenni. Itt a közönségtől loptam el egy napot; s gyülésbe le nem menvén, levélírással töltöm a délelőtti órákat.

Ne véld azonban, hogy gyakran és mindég, s a szív minden melegségével ne függenék emlékezeteden. Neved napját, mint minden évben, úgy ezidén is egész ünnepélyességgel, rokonaim jelenlétében megünnepeltem. Elmondók fejed felett s egész háznépedre áldásainkat. Csak Kölcsey Mihály és a tiszteletes nem voltak jelen; mert e kettő közül az első kirablott; a másik pedig a rabló körül törlészkedik. Azért őket az avatatlanok körébe kicsaptam. Ily ajakak nem méltók, hogy az én Szemerémnek boldogságot kívánhassanak.

Első leveled tárgyaira nem felelek; azokról szóval szeretnék értekezni. A második a Triász említésével régi napok emlékezetét költé fel bennem.

Nem, édes Palim, a dolog nem egészen úgy áll, mint rajzolád. Horvát és Vitkovics lélekben soha szoros kapcsolatot velem nem formáltak. Engem egyik sem értett soha. Horvát a maga fenségében nem is gondolkozott oda, ha bennem van-e valami érteni méltó? De benned, édes Palim, a találkozás első pillantatától kezdve rokon keblet találtam; s én jól emlékezem, miképpen mindjárt először mi értettük egymást; mi fonákságot láttunk ama kettőben; és barátságunk szövetének megerősödése után a Triász még csak névben élt; de mi ketten attól különböző, névre nem szoruló egészet alkotánk. Literátori hitünk, viseletünk s mindenünk az övéktől lényegesen különbözött. H... mindinkább tudós professzor úr, V... mindinkább tek. fiskális úr lőn. A pénz szent szerelme (sacra fames) volt, amiben ketten testvéresen egyeztek; de úgy, hogy azt egymástól is testvéresen elvették volna. E pénzoldalról nekem is valának szegény V...vel bajaim; de az akkor mélyen érzett sérelmet azóta feledém; s most csak történetesen jut eszembe, valamint a tokaji bor boldog emlékezetű története Vilmával; de a holtaknak békesség; s ezek közé tartozik nemcsak V..., de H... is. Ezen úr a feltámadás hasznaival is nehezen fog már élhetni.

Íme látod, hogy a Triász palotájának omladékairól tett szó, nem éppen poétai felhevülésre ébresztett. Hát ha még emlékezetbe hozom azon *magnum áldomás bibrerunt-okat*, melyeknek egyikében szegény Kézy oly poétaiatlan eksztázisokba jött; másikában tiszteletes Édes Gergely uram a vörös bor hatalmát egy kevéssé prózailag ünnepelte; s ezer ilyféléket. De hallgatok; megtörténhetik, hogy nevetni nem leszen kedved.

Sz. Laci levelét gyönyörrel olvastam. Gazdag ismeret, de felhős érzelem szól belőle. Küzdésen még nem esett keresztűl; azonban ily küzdés gazdag következményeket hozand maga után. Kitételei bőv észrevételekre nyújtának alkalmat; s más körülmények közt sok

mindent fognék reájok kommentárius gyanánt irkálni; annyival inkább, minthogy a levél tudományos része saját stúdiumaim tárgyáról emlékezik. Amit a nemzetek famíliai életéről beszél, némely változással az én hitem is; ami rezultátumot belőle kihúz: abban, úgy tetszik, különbözünk; s e különbözés részént helyzetünkből, részént életkorunkból áll elő. Azt minden esetre mondhatom: én Lacinak minden irományaiban mélységet és melegséget találok; két tulajdon, mik közül az első nagyon ritka, a másikkal egyesülve pedig még ritkább.

Hogy Themisébe dolgozzam? Ezt szívesen igérem, csak időt engedjen. Nem képzelheted, mi temérdek gondjaim vagynak! Pedig törvénytárgy felől írni nem futólag, de históriai dátumokat gondosan összevetve szeretnék. Idvezeld őtet addig is, míg neki külön írhatnék; s emlékeztesd: hogy Themiséből még nekem nem küldött, s ennélfogva azt még nem is láttam; mert Burján az egyetlenegy könyváros, ki Nagykárolt olykor meglátogatja még a mult decemberben sem hozott belőle példányt. Bártfaynak lesz módja a csomócskát hozzám küldeni.

Legújabb dolgozásomat - Erdély felől - első alkalommal Bártfayhoz utasítom, hol azt te is olvasni fogod; ha ugyan ilyféle tárgyat olvasni van kedved. Addig is, míg többet írhatnék, isten áldjon meg Borcsáddal együtt. Pepi és Kálmán idvezletet küldenek. Ölellek ezerszer!

411
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

N.-Károly, március 3-án, 1838.

Édes, jó Lacim, nincs módom hosszan írhatni; e rövid sorokat azért írom, mert tartalmát azon barátunknak, kinek ügyében itt Darvay által törvényes vizsgálatok tétetnek, szükség tudnia. Mondd meg neki, édes Lacim, hogy a vizsgálatok folynak; s mihelyt elegendő csomó lesz készen, azonnal küldetni fognak. Múlt héten írtam postán neked és Palinak. Borítékod alá tettem azon levelet is, melyet általad kívántam W... nek megadatni. Fleckl úrnál két csomót tettem le, melyek e napokban indúltak útra. Egyik történeti értekezést, másik Palink leveleit foglalta magában. Könyörgök: tudassad velem, ha mindezek kezedhez érkeztek-e? Mihelyt nyúgodtabb körülmények közé jutok, azonnal hosszasban írok mindnyájatoknak. Holnap indúlok innen haza; de a mindenfelől kiáradt vizek kétségessé teszik útamat. Félő: haza nem vergődhetem. Isten e mocsár közt lakást is bűneink egyik büntetéseűl csapta fejeinkhez. Engedd meg e levél rövidségét; s ne vond meg válaszodat. Barátainkat üdvezeld; ölellek változatlan szeretettel.

Ferid

412
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, március 25-én, 1838.

Édes Lacim, február-márciusi gyűléseink alatt postán küldék hozzád két levelet; az elsőben Wesselényihez szóló is volt rekesztve. Ugyanakkor két csomót is tettem le Fleckl úrnál; miknek egyikében Szemere levelei, másikban az Erdélyi Szózat s Kölcsey Tóni levelei valának. Pap Endre írnokom által, ki e levelet kezedbe adandja, méltóztassál megírni: ha mindezek kezedhez jutottak-e?

Én olyan vagyok, mint a rossz adós; s félő, ellenem concurrentionalis pör fog indíttatni. Vörösmartyéknak, Szalaynak és Heckenastnak ígéretet tevék, hogy számokra bizonyos dolgozatokat fogok készíteni; s még mindennel készületlen vagyok. S ezt a Figyelmezőbe igért recenziókra nézve annyival inkább fájlalom, mert Schedel azokat nagyon sürgette, s kívánta, hogy sietség okáért alkalmat sem várva postán küldjem. Most Endre magával vihetné minden költség nélkül; s én íme kész nem vagyok; pedig még február közepén elkezdém az írást. Azonban amit kínos állapotom hibázik, nem kell talán nekem tulajdonítani. Könyörgök, édes Lacim, méltóztassál Schedelnek ezt elmondani; s egyszersmind nevemben ígérni, hogy az elmúlasztottat előbb-utóbb uzsorával fizetem vissza. Annyi igaz, hogy mindazon kívánt recenziókat három négy nap alatt, legfeljebb egy hét alatt el tudtam volna készíteni; s talán nem fogták volna mondani, hogy rosszúl. De én valami többet akarok nyújtani, mint eddigi recenzióimban nyújtottam; s ez az oka, hogy vártam nyugalmas napokat, milyeknek két hónap óta még birtokában nem valék. Most azonban nemsokára készen leszek.

Pap Endre a W... ügyében eddig szedett tanuvallomásokat viszi magával. Adná az ég, ne lenne ezen úta hasztalan! De én már jót várni régen megszüntem anélkül, hogy hitemben, mit eddig követék, s mi bennem (az apostol kitételeként) nem vala megholt állat, megrendűltem volna. Nincs ember, ki ne tudná, miképpen ő bizonyosan meghal; s azért a legnyomorúltabb mindennapi kenyérevő is megy, vagy fut, vagy bolyong a maga céljai után minden tekintet nélkül az utolsó napra. Mondd el édes barátom, hogy a polgári pályán fellépett embernek ezen analógiánál fogva nem természetes-e minden tekintet nélkül a jövő vagy jöhető bajokra a maga útán menni? S ha az ember nagyon meggondolja, azaz, hidegen és elszántan meggondolja, végezetre a jöhető legnagyobb baj is egyes emberre nézve mi egyéb tekintetbe nem jöhető parányi történetnél? Szenvedni? Nem szenved-e minden más, testben és lélekben? Azon urak, kik oly jó üldözők, valamely víg estveli társaság következésében oly kellemes reumát vihetnek haza, melyek a láncok által okozott kínokat becsülettel felérik. A szalonok embereit éppen úgy gyötri pénzgond, és rangkórság, mint némely hazafit a nyomás és üldözés. És ha éppen halni kell is: nem éppen úgy kihordják ő Exc.-jokat is, mint a bakó martalékjait? A különbség csak ez, hogy a szegény martalékot egypár ezerrel több népszám kíséri.

Azonban, hogy ezen lugubris textusról másfelé fordúljunk, legelőszer is mutasd be kézcsókomat Josephinádnak, s kérj tőle engedelmet (mert férfinak illik a házi főnökség előtt alázatban meghajolni), hogy nevemben, azaz, sajátképpen sógorasszonykám nevében egy kérelmet előterjeszthess. S e nem kevesebb, mint - ruhavarratás. Azt mondják, az emberiség szebbik fele előtt ez igen fontos tárgy; s ha így, úgy a szeretetre méltó Josephine annak egész fontosságát fogja méltánylani.

A ruha tehát tiszta magyarsággal *Ueberrockkleid* lenne; színe fekete; anyagja selyemféle. De hogy ezen selyemanyag sajátképpen mi legyen? azt a pesti divat-világ fogná elhatározni.

Ha már Josephine oly kegyes leend, s ez iszonyú fáradalmát magának venni méltóztatik: azon esetre Pap Endre visz pénzt és mustrát. A mustrának hossza, ujja, és dereka tökéletesen jó; alja nagyon szűk. És így kivévén, hogy aljának igen sokkal bővebbnek kellene lenni, egyébként mértékül szolgálhat.

Könyörgök Josephinének méltóztassék sógorasszonyom ueberrockkleidbeli szükségének segédkezeket nyújtani: viszont szolgálatúl ajánlok mindent, amivel vén lantos, rekedt szónok, és tompa jegyzőtoll (mert íme ezek hivatalos mineműségeim) szolgálhat. Adósom vagy, édes Lacim, sok leveleimre; azért most teljes igazsággal várok hosszabb választ, mint e levelem.

Bár a literátori világ érdekesebb dolgairól; s a polgári világ ottani legújabb történeteiről tudósítanál. Újságaink meddők hazai hírekben; s még azonfelül a posták ismét egész hétig elkéstek; s én itt sűrű tudatlanságban élek.

Palinak, és Wesselényinek ma, s ugyanezen alkalommal írok; több barátainkat üdvezlem. Ölellek forró, változatlan barátsággal.

Ferid

413
SZEMERE PÁLHOZ

Cseke, március 25. 1838.

Édes, jó Palim, február-márciusi gyűlésünk alatt két levelet írtam hozzád postán; s ezeken kívül leveleid csomóját Bártfayhoz utasítva küldöttem el levél nélkül. E háromrendbeli küldemény, ha talán várakozásodnak mindenekben meg nem felelt is, annyit mindenesetre bizonyít, hogy gondolataim gyakran fordultak reád. Egyébiránt ne hidd, hogy emlékezetemben mindég egyforma fényben nem állanál: de hidd el, hogy körülményeim ritkán voltak kínosabbak, s eltépőbbek, mint most. A mi politikai állásunk borzasztó; s nekem ezzel mind a nemzetre, mind üldözés alatti barátaimra, mind magamra nézve igen sokat kell tépelődnöm. Nem lesz előtted hihetetlen, ha mondom, hogy magányos helyzetem bajai is politikai állásunk szomorú következményei; tetszik a hatalmasoknak reám is neheztelni; s többeknek kedvök telik benne, ha magányos helyzetem parányi körülményeiben is bánthatnak. És fegyvertelent bántani, éppen eltapodni is, nagyon könnyű dolog; oly könnyű, hogy az eltapodónak dicsőséget nem adhat.

Hosszasan miért terjeszkedjem ki? E kevésből is nagyon jól megértheted: miképpen, ha leveleim ritkábbak mint máskor, ha nem oly ömlékenyek s kedélyesek, mint máskor stb. mindezt nekem bűnül tulajdonítani nem lehet. Volt idő, midőn megvetett literatúránk parányi körében senki által nem ismertetve, de egymástól szerettetve, jobb jövendőt óhajtottunk ugyan, de azért a jelenben teljes forrósággal, egymásba ölelkezve, s ismeretlenségünk miatt másoktól nem láttatva, tehát nem is üldöztetve, munkáltunk. Felejtők a világot, s éltünk a magunkéban, melyet költői fellengésben magunknak alkottunk. Azóta a te barátod előtt más, tövises pálya nyilt, mely érzelmeit, erejét és gondjait ezerféleképpen széjjeltépdeli; s ha erős határozása is a pályát tántorítatlanul mind végig futni; ha lelke önérzésében magát semmi által leveretni nem engedi is: de mégsem titkolhatja a mély nyomokat, miket a történetek lelkében időről-időre hátrahagynak.

Igenis Pali, azon mértékben, melyben keblem ereje edződik, bizonyos hidegséggel párosult nyúgalom kezd körülem és bennem terjedezni. Forró ömledezés embere az én körülményeim közt, bizonyosan nagy elkeseredésre fogna süllyedni; s ha tehát az elkeseredés helyett derültség látszik homlokomon; ha lesüllyedés helyett felemelt fővel állok, s szenvedélyes panasz helyett makacsúl kötődni látszom: jele, hogy változtam, hogy változni kénytelen valék. Mert valaha, midőn szenvedtem, naiv ömlengéssel vittem más kebléhez panaszaimat; most megtanultam magamban állani, s körülményeimmel úgy dacolni, mint az indus, ki elleneinek kínzásaik alatt panasz helyett csúfol és ingerel.

Elég, édes Palim! e rövid rajzolatot most csak úgy vetém ide, hogy lelkembe hagyjalak pillantani. Te méltányolni fogod állásomat, s nem fogsz ellenem panaszt támasztani, ha olykor vagy talán sokszor is történt, s történni fog, hogy tőlem rövid s száraz levélkéket veszesz. Lelkem egyformán érez irántad, s fog mindörökké; bármit mutasson a külszín.

Pap Endre viszi e levélkét, s ő hozhat tőled választ is, mert említett két levelemre még azt nem nyertem; s azt sem tudom, ha leveleid csomója, melyet rend nélkül összecsinálva küldék hozzád, megérkezett-e? Remélem, még Pesten fogsz lenni; a tavasz, legalább minálunk, még nem olyan, hogy falura csalja az embert, ha tudnillik Pesten van.

Szalayt idvezlem; mihelyt nyugalmas napjaim lesznek, készítek valamit Themiséhez. Mostanában még azokat sem tudám bevégezni, miket Vörösmartyéknak előbb igértem.

Múlt héten a posta ismét elakadt; s így a folyóiratok újabb számait még nem láthatám. Annyit azonban a Figyelmezőből tudok, hogy te Hernánin dolgozol. E hírre elővevém az eredeti Hernánit s olvasám újra. Nem az, amit én szeretnék; de végetlenül több, mint a Körneri Zrini; aztán nyelv és forma tekintetében sok újság. Óhajtanám: ne maradna a hirdetés hazugságban. A nyilatkozás, mit a télen valamelyik leveledben tettél, hogy te többet író lenni nem akarsz, bizony nem igazságos nyilatkozás. A te éveid száma éppen az, melyben az írói erő leginkább kulminálhat; s oly készületű férfinak, mint te, s oly nyugalmas házi körülmények közt, bizony írni kell. Ha én egyszer a polgári pályát bevégzem: még akkor remélek valami jót, valami többet mint eddig, írhatni. Sok szenvedelmet kiérezve, sokat tapasztalva, az életet sokféle helyzetben körültekintve nyúgalomban élni: ez csak érett esztendők birtoka. A római előbb keresztül gázolá az orbis terrarum hivatalos szélvészeit; küzdött a fórumon, a szenátusban, a comitiumokban; légiókat vezérelt barbarus népek ellen, polgári háborúkat élt keresztül: aztán villájába vonult és tanult és írt. - Ezért az ő irományai más színűek, mint a professzor uraké.

Jaj annak, kinek lelke rövid ifjúság után, elvénül! Ötven, hatvan éves testben férfiúilag erős lélek adhat sokat, azaz sok jót. Bizonyos korban sok a szépség, a virág; minek később kell gyümölccsé érni. De boldog is az, ki elég nyugalommal, idővel és készülettel bir írhatni. Az író, ha nagy mívet készít a jövő korra néz ki; s a jelenkor igazságtalan voltát kevésbé érzi; a polgári élet embere a jelenben él és mozog; s a jelen nyomasztó voltát egész terhében érezi.

De sokat kezdek prédikálni, édes Palim! Áldjon meg az ég mindazon sok barátságért, melyet irántam több mint negyedrész század óta oly szünetlenül éreztél és bizonyítottál. Borcsád kezeit csókolom; leveledet óhajtva várom. Ölellek ezerszer! Pepi és Kálmán mindkettőtöknek számtalan üdvezletet.

414
VÖRÖS ANTALHOZ

Cseke, 1838. márc. 25.

Kedves barátom, postán nem örömest írok s az alkalom ritka. Ezért van, hogy múlt januárban költ becses levelét ily későn jövök megköszönni. Azon levél nekem felette kivánatos volt oly tárgyak felől, s akkor, mikről és mikor egészen tudatlanságban valék. Azon igéretét, hogy hasonló tudósításokat ezután sem vonand meg tőlem, köszönettel fogadom, s kérem: méltóztassék e részben nekem azon nagy hiányt kipótolni, melyet tudósítások nem léte miatt a közdolgok tekintetében általánosan szenvedünk. Ezen ifjú, ki soraimat megadja, Pap Endre nevet visel, s megyei irnok lévén, nálam lakik; azért ha kegyed szíves leend ezúttal tudósításával meglátogatni: méltóztassék levelét egész bizalommal kezeibe adni. Igen ohajtanám tudni, mind azt, Wess... pörében legújabban mi történt? mind azt, K... Lajos és ügye mi helyzetben állanak? Ismét: a pest megyei januári felírásnak van-e valami következménye? Pest megye küldött-e akkor a megyéknek körírást vagy nem? A barsiak, a pestmegyei akciózottakat (!) és Ujházi pöreiben mi van téve? Ezeken kivül van-e még valaki megidézve, például Nógrádból és Fejérből. Mind oly dolgok, miket tudnunk kell, hogy a közönséges ügyben tudjuk

magunkat mihez tartani. Kegyed, jól tudom, érző szívet hordoz a haza iránt keblében; azért érti, miképpen az ilyenek nem nyomorult újság kivánás tárgya, hanem oly szükségek, mik nélkül, azaz, miknek tudása nélkül, jelen helyzetünkben káros lenni. Ezért egész bizodalommal folyamodom önkényt tett barátságos ajánlásához.

Éljen szerencsésen, édes barátom; s ne szünjön meg rólam barátságosan emlékezni.

Kölcsey F.

415
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, június 24. 1838.

Kedves Barátom, Darvay a mult hét elején azt írá, hogy azon hét szerdáján vagy csütörtökén Csekén leszesz. Vártunk azért nagy áhitattal; de mivel el nem jöttöd azért történt, mert még dolgaid több időt kivánnak, nyugodva vagyok. Igyekeznünk kell, hogy e napokat minél több haszonra fordíthassuk.

Pörödben sokat dolgoztam; de a most vett tudósítások szerént némi változásokat kell tennem. Leveleddel együtt veszem Darvaytól tanúidat is. Ezeket használni fogom; a fiscus tanúi nyomoruságos tanúk, már csak az egymás közti kombináció által is semmivé lesznek.

Kár, hogy Benyovszky a protestációban úgy nyilatkozék, mint írod. Azonban a megtörténtet meg nem történtté tenni nem lehetvén: ahhoz kell alkalmaztatni a végreplikát. Az általam dolgozottakat most újra által fogom nézni s leveled tartalmához igazítani. Én mindent, ami a dolgozás közben eszembe jutott, leírtam; nem gondolván vele, ha talán a neked jutott munkában is fordúlna elő hasonló. Azt hiszem: mindenesetre könnyebb a sokból elhagyni, mint a keveset pótolgatni.

Erdélyből nyerendő bizonyítványok nem lesznek haszon nélkül. Talán éppen e haszontól rettegés határozá reá azt a te dicsőséges rokonodat, hogy folyamodásodat felvétetni ne engedje. Gyönyörű példája azon morális süllyedésnek, melybe ember - ez az isten képére teremtett állat - hullani képes! Ha rokonod ezt tehette, csudálhatod-e, hogy Uray bizonyítványt nem adott? Ez legalább folyamodásod ellen gátat vetni nem igyekezett. Rokonodhoz képest bizony ez még nem oly mélységben áll. Egyébiránt nem mentem őt. Kétszer szólítám fel; egyszer szóval, másszor levélben; s oly javallatot tettem elébe, mely szerént előbbi vallomása úgy lett volna helyre hozva, hogy maga semmi esetben ne kompromittáltassék. Mit értem vele? idezárt válasza mutatja; ha jónak látandod, megmutathatod azt Eötvös és Darvay barátainknak.

Az ifjú Csanádi levele nálam maradt, mivel arra nekem szükségem vala. Én ezt dolgozásomban a kérdőpontokkal és a Péchy L. vallomásával összevetettem; s ez az egész vád hiú voltára nagy világosságot vet. Minthogy azonban neked is szükséged van reá: íme ezt is idekapcsolom. Jól reá kell vigyázni; mivel a pörhöz ragasztatni fog.

Amit leveleződ a Balog pöréről ír: azt nem értem. Mert hogy B. pörében az idézés leszállíttatott: ez a törvénykezési szólásformák szerént nem tehet mást, mint azt, hogy az *idézés hibás volta miatt a pör szállítatott le*. Mert hogy leveleződ azt akarta volna mondani, miképpen az *idézés ellen tett alperesi kifogás szállíttatott le*: ez szólásbeli hiba. Ilyen estben a *leszállítás* (condescensio) szó nem szokott használtatni; hanem *félrevetés* stb. Azonban, hogy a pör szállíttatott volna le: ez az eddig történtekkel s nevezetesen a Wesselényi- és Kossuth-pörben történtekkel egyenesen ellenkezik. Készebb vagyok azért leveleződet nyelvhibával

hozni gyanúba, mint a pör leszállítását elhinni. Talán mikor itt ölelni foglak, bizonyos tudósítást nyerendesz.

Mivel mind te, mind Darvay írjátok, hogy nehány nap mulva újra egy csomó vallatást fogtok küldeni, könyörgök, méltóztassál akkor rövid levélben felvilágosítást adni a következőkről:

Azon jegyzékben, miszerint a dolgozást egymás közt megosztottuk, reám jutott a fiscus okait (t. i. a januári ítéletet megelőző replikában foglaltakat a tanukon kívül) töredékedben földolgozni. Ezen replikában foglaltatnak:

1. Hogy a kifogásoknak helye nincs.

2. A tanúk.

3. Az ifjakkal és Kossuthtali szövetkezés.

4. Hogy a notának nemcsak tettleges feltámadásban van helye.

5. Hogy a fejedelem és kormány egy.

Ezek közül az 1., 2., 3 általam a meritoriális védelemben bőven fel van dolgozva s megcáfolva. Az 5-ket te vállaltad magadra; s így csak a 4 van hátra, melyre a Deák jegyzeteiben kimerítőleg meg van felelve.

Most tehát csak azt óhajtom tudni: elég lesz-e a 4-ik pont alatti felperesi okokat feldolgozni s reá a Deák jegyzeteit pörbe igtatni? A fiscus utolsó replikájára, mely mellé a Kossuthtól elvitt leveleket kapcsolá, bőven feleltem. Te fogod megítélni: lesz e még hozzá tennivaló?

Óhajtva várom a napot, melyen itt ismét ölelhesselek. Nálam mindent készen fogsz találni. Légy boldog, mint napjainkban s helyzetünkben magyar lehet!

Kölcsey

416
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, július 6. 1838.

Kedves barátom, folyó 4-dikén költ leveledet ma délben vevém; Darvay lovas-küldötte tegnapelőtt volt itt s hozott új esketéseket s tőled egy levelet június 29-ikéről mely, most előttem fekszik s dolgozásaim folytatásában mutatóúl szolgál. Darvay panaszkodik, hogy az emberek nagyon restek s míg vallomásaikat leírják, két-három követet várnak magokhoz.

Tapasztalásból tudom: e restség nem mindég rosszakaratból származik; de magyarjaink karakterében mélyen ül s őket sok jó tételében megakadályoztatja. Ez is azon dicsőséges tulajdonok közé tartozik, melyek ázsiai szép eredetünket bizonyítják. Ázsia mint közönségesen tudva van, az indolentia és mozdulatlanság áldott hazája. Pedig bár készen lennének már minden esketések. Én arról is szeretnék tanút, amit Ujhelyi Károly Eötvös M. barátunknak a maga vallomása felől Károlyban mondott. Jó lenne, ha e felett Miskával értekeződnél.

Te csak dolgozzál, amint érkezel; előttem mind személyed sokkal becsesebb mind ügyed sokkal szentebb, mintsem azt minden házi dolgaimnak elébe nem tenném. Ha Viskre mennék s te oda jönnél, az csak hátramaradást okozna. Mert fürdőben s éppen a viski nyomorúlt viskókban ily fontos dolgot, mint a miénk, végezni nem lehet. Azért akármikor jösz, engem itthon találsz; itt helyünk, csendünk és időnk elég leszen, hogy mindent a legnagyobb figyelemmel egybeszerkeztessünk.

Darvay küldöttjétől tegnapelőtt küldék hozzád egy kis levélkét, melyben nincs egyéb, mint tudósítás azokról, miket Darvay által vevék. Látogatásod a zsibói síroknál lelkemben megrázott. Mely időket értünk! Íme annak, ki életét hazájának szentelé, lopni kell egy pillanatot, hogy saját fészkében, az ősi lak kapui előtt, futó pillantatot vethessen - a sírhalmokra! Barátom, de mi férfiak vagyunk, mi karakterünket küzdés által nyerők: s ennek diadalmi koszorúja az, hogy tudunk szenvedni lélekleveretés nélkül; tudunk szenvedés által lélekben emelkedni. Nem sokkal szebb-e ez, mint a moraliter elsüllyedteknek szolgai nyugalomban tespedésök?

Bőthy levelét újra meg újra olvastam. Ez rejtély, melyhez annak, ki a bihari gyűlésről tudósítva nincs, kulcsa nem lehet. Ők végeztek felőled valami kedvezőt, de nem mondja el mit; talán, hogy általa meglepettessél. Azt szeretném, ha a megyei bizonyítványt miről írja, hogy számodra megrendeltetett, saját felvigyázata alatt iratta volna meg és hogy a főjegyzőtől maga általvévén, hozzád még itt létedben elküldené. Egyébiránt a bihari főjegyző már aljegyző korában jó írónak magasztaltatott; így, ha jó akarata nem hiányzik, hasznos munkát készíthet. Légy rajta, hogy a Csanády levelének Zichy kezébe lett jutása felől tanubizonyságot nyerhessünk, s ha lehet, még köztünk létedben.

Ma kezdém a fiscus azon állítását, hogy a notát nemcsak tettlegesen lehet elkövetni, megcáfolni. Minden egyéb a rámbizottak közűl régen készen van; de az azóta két ízben kapott esketések és tudósítások szerént kész munkáimban is a szükséges változásokat két, három nap alatt megteszem.

Áldjon meg az ég! ölellek forró szent barátsággal

Kölcsey

417
WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ

Cseke, július 11. 1838.

Kedves barátom, amit tegnap költ leveledben az 1835-diki esketésről írsz, nagyon igaz. Ezt én is így hittem, ez az oka, hogy az új vallató pontokat újra dolgozván, a régi 8-dik pontot egészen elhagytam. Csupán kettőt tartottam szükségesnek az új esketésben is említeni.

1. hogy Uray által megszólíttattál; s akkor a kormány és fejedelem közt különbséget tettél.

2. hogy a *nép zsírja* kifejezésével éltél; de azt úgy magyaráztad meg, hogy botránkozó nem lehet.

Minthogy az Uray által lett megszólíttatást palástolni sem lehetne: kellett valami mondást előadni, miből kitünjék, mi okozhatta az Uray megszólítását? s kellett azt úgy állítani elő, hogy Uraynak megtévedése (miképpen t. i. ő a szavakat félreértette) világosságra jöjjön.

Az új esketések ezen pontból készültek, s használhatók is (bár vagy 3 teljességgel nem pozitív van közöttek). Hanem a Szuhányi Ignác és László vallomásaikban, nem tudom hogyan? ismét ott van az a régi 8-dik pontból vett kifejezés. Minthogy e két vallomás különben nagyon jó, ma visszaküldöm Darvayhoz, hogy azon kifejezés kihagyásával írja újra. A nem pozitívoknak is ha lehet, jobbakkal felcserélésére megkérem.

Az én dolgozásom egészen azon pontból készült, hogy a vád alatti szavak nem mondattak. A fiscus tanuit, úgy hiszem, eléggé kiforgattam.

Mindennel készen vagyok; csak javítgatok még, annak megmutatását, miképpen notát csak tettel lehet elkövetni, tegnap előtt elvégeztem. Deák jegyzetinek s törvénykönyvünknek segedelmével sok jó gondolatokra jöttem.

Darvaynak múlt alkalommal írtam, hogy Kovács Sándor nyilatkozása felett, (midőn ti. hibáját, melyet ügyedre nézve elkövetett, megismeré), tegyen vizsgálatot. Írtam egy kis emlékeztető utasítást is. Még ezeket szeretném:

1. Vizsgálatot afelett, hogy midőn bizonyítványt a megye részedre adott, nagy volt és köz a helybenhagyás, minden ellenzés nélkül. S talán hozzá kellene tenni, hogy jelen voltak a fiscus tanui is, mint Kende, Uray, Kovács Sándor, Ujhelyi Károly, Szerdahelyi, (ki első állott fel s ünnepélyes nyilatkozást tett, hogy kérésed igaz s a bizonyítványt ki kell adni: s ezt úgy tevé, mint tiszti ügyész) stb.

2. Vizsgálatot vagy bizonyítványt, ha mástól nem lehet, magától Eötvöstől is, hogy Ujhelyi önként megjelent nála s kinyilatkoztatá, hogy a vallomást ellened nem saját akarata szerént, hanem Uraytól sarkalva tevé. Bár két ember volna, ki előtt ezt mondá!

Mindezekről írok Darvaynak is, s egyszersmind nagyon megkérem őt, hogy mindent sürgetve vigyen véghez. Biharból szeretném látni minél előbb a Csanádi levelét illető esketést. Én a replikát úgy készítém, mintha az már meglenne.

Kérded: hogy pörben a bizonyítvány és vallomás birnak e hasonló súllyal?

Igenis! mert sem a bizonyítvány, sem a hit alatti vallomás teljes próbát addig nem tesz, míg hitelesítve nincs. Hitelesítés előtt a hit alatt kivett vallomás sem ér semmit; sőt még büntető pörökben is a benevola fassio is csak a bíróság előtti hitelesítés által nyer erőt. A szolgabíró által kivett benevolát a bűnös a törvényszéken vissza is vonhatja. Így még inkább a tanúvallásokra nézve.

Következik, hogy bizonyítványnak is lehet hasznát venni.

Most jut eszembe, te talán ezt kérded: ha ugyanazon személy vallomást is ád, bizonyítványt is, akkor mi történ? Ezen esetben vagy a kettő ellenkezik egymással vagy nem. Ha ellenkezik: természetesen a tanú hitelét semmivé teszi. Ha nem ellenkezik: akkor áll mindegyik.

Egyébiránt a fiscus tanúi ellen bizonyítványokat bátran lehet használni. Mert ezeket vagy elfogadja a fiscus pro authenticat is, vagy nem. Ha elfogadja, jó! Ha pedig nem, akkor authenticatiót fogsz kívánni; s ha a bizonyítvány írója authenticatiókor is az előbbi mellett marad: ereje az esketéssel egyforma.

Ma vevék Gerzon főbírótól levelet. Írja, hogy Balog Jancsival (nem mondja el hol?) találkozott, s Balog azt üzeni, hogy folyó hó 10-dike és 20-dika közt okvetlen nálam lesz. Nem kedves lenne-e, ha mind ketten egy időben lehetnétek nálam?

Áldjon az ég! ölellek ezerszer

Kölcsey

A levélhozónál volt Tót Józsefhez Kocsordra szóló levél is, minden bizonnyal Gr. D. uraktól. Mivel azt mondá, hogy Kocsordra mennie nincs parancsa, s ő innen egyenesen haza térend: tehát a levelet, biztos úton, magam küldöttem el.

418
BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ

Cseke, július 25-én, 1838.

Édes, jó Lacim, Paliék tegnap délelőtt nagy örömemre ideérkeztek; mindketten egészségesek és vídámak.

Wesselényi, ha nem csalatkozom, május 19-dikén vala Károlban; onnan Erdőszádára ment. Májusi gyűléseink után itt Csekén is töltött egy pár napot; s kevés idő mulva ismét várom őt. Pörét, mint tudod sürgetik; ezért a szükségesek elkészítésével komolyan foglalatoskodunk. E húzomos foglalatosság oka, hogy már régen semmi egyebet nem teszek, nem tehetek.

Annyi viszontagság után, melyen te és én közelebbi időkben keresztülmentünk, igen óhajtanálak már egyszer színről-színre láthatni; de ez örömet nehezen engedi meg a körülmény még ezidén is. Kárkövetelő pöröm tavalyi kiraboltatásom miatt, jövő szeptemberi gyűlésünkre halasztatott; s ennek elítéltetésekor távol lennem nem tanácsos.

Luby Károly sógorom fia Zsigmond, ki a mi Waltherrünknél volt szálláson, holnap indúl Pestre; s viszi e levélkét, Paliéval együvé rekesztve. Midőn Waltherr felétek visszaindúl, tőle ismét írok, s talán többecskét.

Ez alkalommal írok Waltherrnek is nehány rövid sort, bizonyos Ecsedi Károly becsületes ifjat ajánlván neki. Ezen Ecsedi itt két év óta földmérő praktikáns; s most óhajtana Pestre menni, hogy tudományos éveit ott bevégezze. Szegényebb, mintsem maga költségén ott élhessen: azért óhajtana, valamely ifjú mellé, mint prefektus, felvétetni. Ha alkalmat lelendesz rajta segíthetni: kérlek gyakorold rajta felebaráti szeretetedet.

Josephinéd kezeit csókolom; barátainkat üdvezlem. Ölellek változatlan szeretettel.

419
WALTHERR LÁSZLÓHOZ

Cseke, július 25. 1838.

Tisztelt barátom,

Ecsedi Károly, földmérő praktikáns, kit két év olta, mint becsületes, jó ifjat ismerünk, ohajtana Pestre menni, hogy tudományát ott végigtanulja. Szegényebb lévén, mintsem költségeit magától megbírja: jótét lenne reá nézve, ha valamely ifjú mellé prefektusnak felvétetnék. Örömest segítenék rajta; s ezen indulat teszi, hogy barátomat, kinél ifjak szoktak kosztban lenni, s ki az univerzitásbeli tanítók közül többekkel baráti viszonyban áll, kérjem: méltóztassék pártjára kelni, s számára prefektusi helyet eszközölni. A szükölködő, de jó ifjú hálája fogja kegyességét viszonozni.

Szemere Pali tegnap érkezett hozzám; így örömem van hosszú elválás után ismét láthatni. Wesselényi is e vidékben tartózkodik.

Engedjen meg tisztelt barátom, ha e rövid sorokkal talán alkalmatlanságot okozok; de én sohasem szoktam tétovázni, ha nemesszívű embert valakinek segédére kell felszólítanom.

Ölelem változatlan barátsággal

Kölcsey

Cím: Tekintetes Waltherr László úrnak Pest.

420
SZÉCHENYI ISTVÁNHOZ

Nagy Méltóságú Gróf, Kegyelmes Úr!

Megyei gyűléseink folyó hónap 27-dikén kezdve szeptember 15-dikéig fognak tartani. Azon felül, hogy e határidőben jelen lenni hivatalomnál fogva köteles vagyok, most azon rám nézve fontos körülmény is forog fenn, mi szerént a tavalyi kiraboltatásom miatt indított pör végítélet alá bocsáttatik; s jelenlétemet nagy mértékben kivánja. Ily helyzetben méltóztatik excellenciád kegyesen megengedni, hogy az Akadémia nagygyűlésén megjelenés alól magamat feloldoztatni kérjem.

Mély tisztelettel maradok

Excellenciádnak alázatos szolgája:

Csekén, auguszt. 4-d. 1838.

Kölcsey Ferenc
M. t. társasági r. tag.

(E levélen a következő töredéklevél is olvasható):

Tiszteletes Tarczali György uramnak Mátyás királyról szerzett, fül nem látott és nem hallott históriáját ide rekesztve homagialis tisztelettel visszaküldöm. Igen jó lesz a tiszt. úrnak hazaadni, hogy Harsány falu becsületes bíráit és curator uramat olykor olykor vele múlathassa. Azt kivánni, hogy mi ilyeket olvassunk és ítélgessünk, csak oly hitben lehet, hogy nekünk semmi más tennivalónk nincs. Az Universitás bötüi drágábbak, mintsem ily hitványság kinyomására vesztegethessenek. Minden barátainkat üdvezlem. Ölellek változatlan szeretettel.

Kölcsey

FÜGGELÉK

KÖLCSEY ISTVÁNHOZ S KÖLCSEY IMRÉHEZ[35]

Kivül: Nzetes, Vzlő Kölcsei Kölcsey István és Imre uraknak, tisztelettel.

Milotán.

Cseke, Septemb. 18-dikán 1827.

Kedves Bátyám Uraim,

Pénteken hiában vártuk bátyám uramékat; szombaton reggel végre megérkezett bátyám uramék helyett József bátyám, és azon ígérettel, hogy Károlban bennünket felkeres, előre ment; azonban amint innen elment, többé nem láthattuk; annyit fiskális Kallós úrtól hallánk, hogy ott volt; mit csinált és beszélt, nem tudjuk.

Ami minket illet, mi secretarius Bártfayval személyesen szólottunk (Rőth, a director, már nem vala Károlban), azután a fisc. Kallós úrnak egy írásbeli declaratiót adtunk által, melyben a Milotán tett meghatározásunk foglaltatott. A dolog a legjobb úton van, és remélhetjük, hogy rövid időn vége szakad. Csak két nehézséget teszek; egyet, hogy talán a kívánt summa nagyon sok; másat a leányágra nézve. Én ezen nehézségekre a szükséges felfedezéseket megtettem, és alkalmasint jó resolutiót fogunk nyerni; de a summából minden esetre le akarnak húzni.

A leányágról lévén itt szó, el nem hallgathatom, hogy József bátyám Csekére jöttében a mezőn bizonyos Mándi Pálnak (a Kölcsey György unokái közül) elbeszélte, mi dologban jár, és talán többet is, mint ami történt. Ez nyilvánvaló hiba; mert ilyen tractatusokat nem szükség a világ nyelvére kötni, férfiak dolga az, hogy amihez fognak, azt végbe vigyék és hallgassanak. Ez okra nézve engedjék meg bátyám uramék, ha ohajtom, hogy bár magok jöttek volna el, ahelyett, hogy képükben olyant küldöttek, aki harangozni szeret s önnön maga alatt vágja a fát. Imre bátyám ellen ugyan nincs panaszom, mert atyjának betegsége kimenti; de István bátyámat a tengeri szedés nem mentheti ki. A közdolog mindennél elébb való; s nekünk is volt itthon dolgunk, és ha azt hátra hagyni a família dolgáért nem akartuk volna, most is ott volnánk, ahol ez előtt.

Kallós úrnak által adott declaratiónk Pesten a directoratusnál fog felvétetni: Bártfay, ki nekem igen kedves Barátom, ígérte lehető segítségét.

Ajánlom magamat K. bátyám uraimék atyafiságos indulatiba, és tisztelettel maradok alázatos atyafi szolgájok

Kölcsey Ferenc

[35] Kötetben kiadatlan. A VI. ker. Kölcsey Ferenc gimnázium birtokában.

SZATMÁR MEGYE RENDEIHEZ

1

Tekintetes Rendek,

folyó hónapnak 7-ik napján itt helységünkben bizonyos Varga József nevű szerencsétlen öreg a maga lakóházában felakasztva találtatott. A falusi bírák, minekutána a történetről tudósítottak volna, odamentek ugyan; de elfelejtkezvén arrol, hogy szerencsétlen embertársoknak szánakozással és segedelemmel tartoznak; elfelejtkezvén, hogy Kovács doktornak közhasznú, és a Tekintetes Vármegye által helységenként kiosztogatott tabellái a falu ládájában vagynak, s az ily szerencsétlen esetben hasznos útmutatást nyújtanak: nem csak magok le nem vágták a szóban forgó öreget, de hogy mások is segítségére ne lehessenek, az ajtót reá lakatolták. Ezen szeretetlenséggel teljes viselet annál inkább megérdemli a Tekintetes Rendek figyelmét, mert mindazoknak, kik a holtat a birák odamenetelek idejekor, vagy kevéssel azután láthatták, egyenlő bizonyítások szerént még az egészen el nem aludt életnek nyilvánságos jelei voltanak. Hozzájárul ehhez az a megjegyzés is, hogy a megholtnak egész állása olyannak találtatott, hogy nem megvethetőnek tetszhetett az a gyanú, hogy talán nem is maga volt szerzője ezen szerencsétlenségnek, s hogy talán nem is egyedül megfojtás által lőn halála. Mert úgy mondatik azoktol, akik látták, hogy nem függött, hanem a földön meghajlott térdekkel állott, s hogy a kötél nem nyakára fojtva, hanem állcsontján tartózkodva volt; s egyéberánt az akasztás által következett halálnak nagyon nyilvánságos jelei sem voltak láthatók.

Tekintetes Rendek, ez a vétkes gondatlanság, mely által itt a még megtartható emberi élet (lehetne mondani) készakarva meggyilkoltatott, s az a büntetésre méltó restelkedés, melynél fogva a földes uraság egy részének sürgetéseire is, sem valami nyomos vizsgálat nem tétetett, sem az előadott gyanu vagy felvilágosítása vagy elhárítása miatt chirurgus után a bírák teljességgel küldeni nem akartak, lehetetlen, hogy abban a mértékben meg ne érdemelje a Tekintetes Rendek neheztelését, amelyben a mi fájdalmunkat felgerjesztette. Mi véteknek tartottuk volna ezen történetnek elhallgatását, s könyörgünk a Tekintetes Rendeknek, hogy hasonló szerencsétlenségek eltávoztatására s a tudatlanok és tudni nem akarók oktatására nézve, ezen történetet nyomos vizsgálat alá vétetni, s annak következésében kegyes határozásokat megtenni méltóztassanak.

Ajánljuk magunkat a Tekintetes Rendek kegyességébe, s tartozott mély tisztelettel maradunk,
Csekén Januar 18 d. 1829

A Tekintetes Rendeknek
alázatos szolgái:
a Csekei Ref. Ecclesia Elöljárói

V[égzés]

Nvzlő Kis Dobronyi Isáak Gáspár táblabíró a járásbéli főszbíró, és esküdt kiküldettetnek, hogy ezen feladást, nevezetesen azt, - hogy miért nem vágták le tüstént a bírák, - és segíteni rajta miért nem igyekeztek, - úgy azt is, ha nem más által erőszakkal történt e meggyilkoltatása, miért nem puhatolták, vizsgálják meg - s egyszersmind a Bírák által bépanaszlott felásásáról is a már eltemetett testnek tegyenek jelentést.

Költ Nkárolyb(an) 1829 eszt. Január 21 én tart közgyűlésből

Uray Balint
Mvnotarius által

SZATMÁR MEGYE KÜLDÖTTSÉGÉHEZ

2

Tekintetes Vármegyei Kiküldöttség,

Azon feladásnak következésében, melyet bizonyos csekei lakosok a szerencsétlen Varga Józsefre nézve, a Tettes Vármegye elébe terjesztettek, szerencsénk vagyon a Tekintetes Kiküldöttség előtt a következőket alázatos tisztelettel felfedezni.

1. Folyó esztendő Január hónapjának első hetében a nevezett szerencsétlen ember felakasztva találtatott, s ez a szerencsétlenség napjának dele táján történhetett. A bírák tudósítatván azonnal odamentek, s velek együtt (mint eféle szerencsétlen esetekben történni szokott) sok mások is. Kölcsey Gábor, kinek, mint mezőbírónak, az ilyen esetekben is felvigyázni, a helység transactiójában kötelességévé tétetett, tüstént előhívatta a bírót, s tőle a történetet bővebben megértvén, intette, hogy Kovács doktornak a Tettes Vgye által kiosztogattatott tabellái szerént tüstént vágassa le, s életre hozásán igyekezzék; s egyszersmind a jelenvolt oskola rectort, Ország Pál uramat nógatta, hogy a bíróval együtt elmenvén, az említett tabellák tartalma szerént mint értelmes ember a többieket munkálódni tanítsa. Nevezett Ország Pál elment, de a testet belakatolva lelte, s a bírák hozzá nyúlni senkit sem engedtek. A bírák jelenlétében felnyittatott ugyan a ház, s Ország Pál minekutána sem a bírákat, sem az azoktól félő rokonait a szerencsétlennek kérés által is a levágásra nem vehette, készült, hogy maga levágja, s ha lehet, az elszalasztott drága pillantatokat segedelme által kipótolja. A bírák ekkor is ellenkezvén, elmentek Kölcsey Ferenchez, s jelentették, hogy Ország Pál a szerencsétlent levágni akarja, de ők nem merik megengedni, s Járásbeli főszbíró Tettes Luby Károly úrhoz már elküldött memorialisokra teendő indorsatumot megvárják. Kölcsey Ferenc azt mondá, hogy míg az indorsatum megérkezik, addig a szerencsétlen, ha még élet van benne, százszor meghalhat; azért emberi kötelesség azt mindjárt levágni, s ha ezen emberi kötelességet senki teljesíteni nem akarja a rectoron kívül, ám vágja le ő, mert minden szempillantás drága. A bírák visszamente után Ország Pál, nem lévén más a babonás emberek közt aki cselekedte volna, le is vágta a szerencsétlent, fájdalom! már későn. Mert többé semmi segéd nem használt.

2. Másnap a Tettes Főszbíró úr indorsatuma, úgy beszélék a bírák, noha magát az indorsatumot velünk nem közlötték, megérkezett, s a nevezett bírák bizonyos írás által azt kérdezték tőlünk: hova temessék a testet? Mi, tudván azt, hogy a szerencsétlen szánakozást érdemel, azt feleltük, hogy tegyék a temetőbe; annyival is inkább, mivel itt a temetőn kivül minden darab föld vagy másnak sajátja, vagy vizállás. De ezen feleletünk ellenére, mint később megtudtuk, kivül a temetőn, egy tónak épen szélében, két lábnyi csekély mélységre elásták.

3. A különben is babonás nép elrémült, s a temetés módja méginkább megerősíté őket a vakhitben, hogy a szerencsétlenben ördög volt. Özvegy Kölcsey Sámuelné Kölcsey Ferencet és Gábort az utcán sírva szólította meg, hogy ő már házához közelíteni is fél. Több ily történetek még jobban felébresztették figyelmünket, s tudakozódván a környűlállásokról több jelenvolt s szemmel látott emberek tudósításából megértettük

a. hogy a szerencsétlen, mikor legelőszer úgy találtatott, még az élet minden jeleivel bírt, s azalatt holt meg, míg a bírák az indorsatumot várván, minden segédet tőle eltiltottak.

b. hogy senki sem látta, maga volt-e oka szerencsétlenségének; s az a mód, mellyel nem függve, hanem meghajolt térddel állva, s nem az állánál (és nem torkánál) tágon álló kötellel, hanem inkább nyakravalójával megfojtva találtatott, azt is hagyta gyanítanunk, hogy talán nem is maga volt oka szerencsétlenségének, s még talán valami titokban fekvő gonoszság van itt rejtekben.

Ezekre nézve a bírákat előhivatván azt nyilatkoztattuk ki előttök, hogy mi az egész dologra nézve nagy nyughatatlanságban vagyunk; hogy mi meghatároztuk a szerencsétlen temetésében esett hibát helyre hozatni, s kértük őket, küldenének chirurgusért, aki a történendő felvájáskor a holtat nézné meg, s bennünket vagy megnyugtatna, vagy újabb vizsgálódásra világos nyomokat mutatna.

4. Intésünk most is haszon nélkül maradt; a bírák semmi lépést nem tettek; mi pedig meggondolván, hogy a szerencsétlennek mimódon történt halála még bizonytalan, meggondolván, hogy ha bizonyos lett volna is, hogy maga szerzett halált magának, de a 70dik canon csak azokat fosztja meg a tisztességes temetéstől, kik valamely gonosz tett miatt már bírói képen elébb halálra voltak ítélve, mintsem magok ellen kezet emeltek volna; meggondolván, hogy a fennforgó esetre nézve a balvélekedések eltörlése tekintetében mind ezen Tettes Vgye kebelében, mind Budán az ország fővárosában vezető példák adattak; meggondolván végre, hogy a nevezett tószélen csekély mélységre temetett test árvíz és meleg napok következésében veszedelmessé is lehet, most pedig az akkor uralkodó kemény fagyban a felvájás semmi ártalmat nem terjeszthet el: tanácsot adtunk a szerencsétlen rokonainak, hogy a testet vigyék a többi nyugovók sorába, s belső embereink, tudván azt, hogy cselekedetek az őket kötelező papi törvényekkel nem ellenkezik, a szokott isteni tiszteletet a test általtételekor el is végezték, hasznos tanítást adván a népnek, hogy a szerencsétlenek eránt tartozó szánakozásrol semmi esetben is el ne felejtkezzenek.

5. Temetőben megjelenni nem örömest szoktunk; mert kedveseink feküsznek ott, és sirhalmaik tekintete sebeket szaggat fel kebelünkben. Azonban, mivel a temetést megelőző nap Nemes Sarkadi Zsigmond az utcán méltatlanul megtámadtatott, és félni lehetett, hogy lesznek vakmerők, kik újabb méltatlanságokat fognak elkövetni: most megjelentünk, remélvén, hogy jelenlétünk (mint meg is történt) a közcsendesség feltartására elég leszen, de szükséges is.

Íme, Tettes Kiküldöttség, ez vala a dolgoknak együgyüen előszámlált folyamatja, melyet midőn bölcs itéletek alá bocsátanánk, alázatos tisztelettel maradunk. Csekén Február 23ik napján. 1829.

A Tettes Kiküldöttségének alázatos szolgája:
Kölcsey Mihály, Ferenc, János és Gábor.

SZATMÁR MEGYE DEPUTÁCIÓJÁHOZ[36]

3

Tekintetes Deputatio,

Könyörgünk a Tettes Deputationak, hogy a szerencsétlen Varga József akkori állapotjára nézve, mikor még függött, és levágatott, Boldizsár Ferenc, Gyulai József és Szabó Mihály {Jakab Mihály és Tyukodi Mihály} csekei lakosok vallomását is kivenni méltóztassanak. {Mivel ezek voltak azok, kik nekünk azt a jelentést tették részszerént, hogy a testét a szerencsétlennek még melegnek, részszerént még meg nem meredettnek találták. S egyszersmind arról is hiteles tudósítást adhatnak, mi módon volt felakasztva; mivel, mint tegnap beadott alázatos jelentésünkben írva van, gyanú lehet, hogy nem a kötél által történt a halál.}

[36] E három eddig ismeretlen, sajátkezű Kölcsey-iratért K i s s A n d o rnak mondunk köszönetet (ld. It. 1959. 263. l.).

Sz. J.

Ezen kérésünk mellé bátrak vagyunk azt a másikat is hozzá adni, hogy ha Szabó Mihály betegsége miatt a Tettes Deputatio előtt meg nem jelenhetne, méltóztassék a Tettes Deputatio valami módot találni, mellyel ezen akadályon segíteni lehessen. Mely alázatos kérés mellett gratiájába ajánlottak mély tisztelettel maradunk Csekén, Februar. 24. 1829

A Tekintetes Deputatiónak alázatos szolgái:
Kölcsey Mihály és testvérei

WESSELÉNYI MIKLÓSHOZ[37]

Posony februar 2. 835

Szeretett Barátom,

Mult hónap 19... kaptam ..... s levelem eddig hihető... védi: csak a [Te] leveledet melyet Január ius ..-dikán írt[ál há] rom nap előtt vevém, s még akkor m[eg]válaszoltam volna, de vártam a szatmármegyei választás hírét. Az megjöve; követek vagynak választva; s én, íme, Isten és ember előtt szabad vagyok. Deák azt értve, hogy a hazát méltatlanság esetében sem szabad elhagyni, azt hívé, s vele többen, hogy ha Szatmár megigazítja utasitását, s újra választ: nekem a követségben maradni hazafiúi kötelesség. Hiszem tudom: mindent kell tenni s álldozni a hazáért, hiszen tanultam gyermekkoromban, hogy a száműzött Aristides, mihelyest, seg... ve visszahívatott, felejtett mindent s vis[sza]tért. Azonban sem én oly nagy, mint Aristides [ne]m vagyok, sem Szatmár megye, [ug]y mint Athene, magát meg nem ig[azi]totta: s így talán nem épen halálos vétek kimondanom, hogy jól esik megszabadultnak [l]önnem; s annál jobban, mert íme itten barátaim sem vádolh[a]tnak semmivel. Dolgaink úgyis a lehetséges rossz állásban vagynak; s az itt létel nem más, mint tanuságtétel a nemzet halálos álmáról.

Mához egy hétre indulok haza; s így tudósításodat egyenesen Csekére utasítsd.

Irod, megígéréd másoknak, hogy K[özép] Sz[olnok]ban történhető választatásomat elfogadandom. Barátságod szentebb előttem, mintsem ígéretedet hiában tettnek lenni hagyhassam. Noha most is azt mondom, amit már írtam: én a Ti pályátokra szükséges készülettel nem bírok.

Barátainkat üdvezeld. Ölellek forró szeretettel. Isten veled.

K[ölcsey]

[37] Kölcsey ez autográf levelének szövegét Somogyi Sándor tud. kutató közölte velem, a Román Népköztársaság Tud. Akadémiája Kolozsvári Fiókjának Filiáléjából. Szivességéért ez úton is köszönetet mondok. - A kipontozott helyek megrongált, s így olvashatatlan szövegrészekre, a zárójelesek a kikövetkeztetett szavakra és szótagokra vonatkoznak.

Sz. J.